

Budai Pál

A' KÖZNÉP BABONÁI ÉS BALVÉLEKEDÉSEI ELLEN VALÓ PRÉDIKÁTZIÓK

Közreadja: Szacs vay Éva és Szalánszki Edit

0909

~~0909~~

Budai Pál

*A' Köznép babonái és Balvélekedései
ellen való Prédikátziók*

Fontes Ethnologicae Hungaricae I.

A Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék
és a L'Harmattan Kiadó közös sorozata

Sorozatszerkesztő
Pócs Éva

Budai Pál

*A' Köznép babonái és Balvélekedései
ellen való Prédikátziók*

Nagybajom 1811–1824

Sajtó alá rendezte:
Szacsvey Éva és Szalánszki Edit

 L'Harmattan

PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék

Budapest, 2005

A kötet a 33023 és 4642 számú „Vallási motívumok: katalógusok és mutatók” című OTKA-programok keretében készült (témavezető: Pócs Éva).

A kiadványt támogatta a Pécsi Tudományegyetem és a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.

Az utószót írta, a szöveget a kézirattal egybevetette és lektorálta:

Szacsavay Éva

A mutatókat készítette:

Szalánszki Edit

Az eredeti kézirat a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményében található (Ltsz.: 059).

© L'Harmattan Kiadó, 2005

L'Harmattan France
7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T: 00.33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava, 37
10124 Torino – Italia
T/F: 011.817.13.88

A kiadásért felel Gyenes Ádám
A sorozat kötetei megrendelhetők, illetve kedvezményrel
megvásárolhatók: L'Harmattan Könyvesbolt
1053, Budapest, Kossuth L. u. 14–16.

Tel.: 267-59-79
email@harmattan.hu
www.harmattan.hu

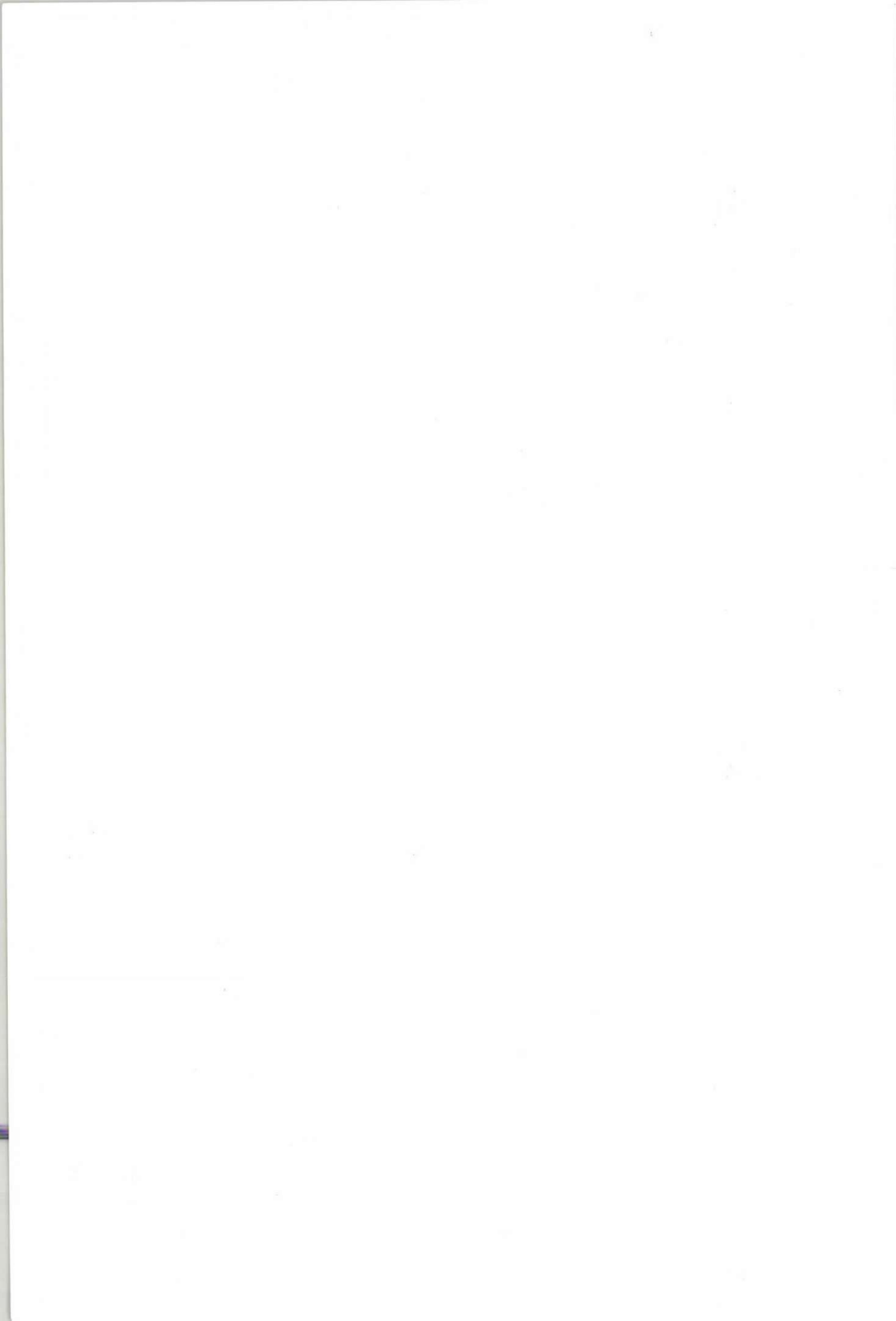
ISBN 963 7343 02 4
ISSN 1586-2062

A nyomdai előkészítés a Limes Kkt., a sokszorosítás
a Robinco Kft. és a borítótér Földváry Tamás munkája.

A borító illusztrációja: Ismeretlen német mester: *Az ördög mint magvető*, (16. század vége, fametszet, Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Baldacci-metszetgyűjtemény, 957. sz.)

IN MEMORIAM SÉRA BORÓKA
(1971–2002)

pastoris confessionis Helveticae, filiae,
adiutoris, subsidiique meae.

Tartalom

Budai Pál kéziratoss predikáció-gyűjteményének eredeti tartalomjegyzéke

11

A III. kötet predikációi:

A' köznép babonái és balvélekedései ellen való predikációk

16

„Jegyzés”

1. *A' babonáság nagy bűn* 5. Mós. 18: 10-15. „Ne találtassék te közötted, aki az ő fiját vagy leányát által vitetné a' tűzönn, avagy jövendő mondó, vagy napvágató, vagy madár szállásból jövendőlő, vagy varázsló, se búbájós, se ördögösöktől tudakozó, se jelmagyarázó se halottaktól tudakozó...”

17

2. *Miképpenn lehet a' babonáságot el-távoztatni* Ján. 4: 1. „Szerelmesim ne higgyetek minden Léleknek; hanem meg-próbáljátok a' lelkeket, ha Istentől vagynak-é: mert sok hamis próféták jöttek e világra.”

27

3. *Ha nem használ, nem is árt* Csel. 17: 22. „Elő állván pedig Pál az Areopagusnak közepette, monda: Athénásbeli férfiak! bizonynal látom, hogy Ti mindenbenn igen babonások vagytok.”

36

4. *Mindeneknek megpróbálásáról* 1 Thess. 5: 21. „Mindeneket meg-próbáljátok, a' mi jó azt megtartsátok”.

43

5. *A' régiek hittek a' varáslóknak, tehát igaznak kell lenni* Csel. 19: 19-20. „Sokann pedig azok közül, a' kik ördögi mesterséget gyakorlottak vala, az ő könyveiket előhozván, mindeneknek láttokra meg-égetik vala: melly könyveknek árrokat meg-számlálván, találák ötven ezer pénznek. Eképpen az Úrnak beszéde erőssenn nevekszik vala, és hatalmat véssen vala.”

54

6. *Karácsony éjszakájáról* 1. Kór. 10: 20,21. „Sőt azt mondom, hogy a' mit a' pogányok áldoznak, az ördögöknek áldozzák, nem az Istennek: nem akarom pedig, hogy ti az ördögöknek közösi légyetek. Nem ihatjátok az Úr poharát és az ördögöknek pohárokat: nem lehettek az Úr asztalának és az ördögök asztaloknak részesi”

63

7. *A' természeti tünemények mivoltáról* Jób. 37. 1-11 „Halljátok-meg figyelmetessenn az Erős Istennek rettegéssel dörgő szavát.....és mikoron az ő mennydörgő szava hallatik, nem halasztja tovább az essőket...”

72

8. *Halál ellen nints orvosság* Csel. 17: 26. „Az emberi nemzetségnek határt vetett az Isten, el rendelvénn sz időknek alkalmatosságát, és az ő lakásokat meg-határozván.”

80

9. *A' betegek körül való babona ellen* 2 Kir. 1: 2. „És mikor Archaria aláesett volna az ő fel-házának valami rostéljánn, mely ház Samariábann vala: meg-betegedék, és követeket küldé-el, kiknek ezt parantsolá: Menjétek-el, kérdjétek tanátsot a' Belzebubtól az Ekronbéli Istentől, ha meg-gyógyúlok-é e' betegségből?” 90
10. *Mit kell tselekedni, hogy a' gyermekeket betsültre 's kenyérre segélljük* Máté 20:21, 22. „Akkor méne ő hozzá a' Zebedeus fiainak annyok, az ő fiaival egybe, térdre le-esvénn, és akarvánn ő tölle valamit kérni. Jézus pedig monda neki: Mit akarsz? És az monda neki: parantsoljad, hogy az én két fiaim üljenek a' te orszá-godbann, egyik jobb kezed felől, a' másik bal-kezed felől.” 98
11. *Ugyanarról* Máté 20: 21,22. „Akkor méne ő hozzá a' Zebedeus fiainak annyok - - - a' másik bal kezed felől.” 105
12. *Mit kell tselekedni, hogy gyermekeink jók és jámborok legyenek* Luk. 2: 22. „És mikor bé-töltenek volna a' Mária tisztulásának napjai a' Móses törvénye szerint, fel-fivék a' kis gyermeket, Jézust, Jeruzsálembe, hogy az Úrnak bé-mutatnák ötet.” 111
13. *A' tudatlanságnak a' nyavalyákban való káros voltáról* 1 Thess. 4: 13. „Nem akarom, hogy tudatlanságban legyetek atyámfijai.” 119
14. *A' Papoknak nem szabad babonáságot hinni, azért prédikálnak az ellen* 1. Tim. 6: 20,21. „Óh Timotheus! a' nállad letett ajándékot meg-örizzed, és el-távoztassad a' beszédekben való haszontalan újságokat, és a' hamis nevű tudománynak ellenvetését, mellyel némellyek kevélykedvénn, a' hit mellől el-tévelyedtenek.” 128
15. *Az ördög munkálkodásáról a' Biblia tanítása szerint* 1 Pét. 5: 8. „Józanok légye-tek, vigyázzatok; mert a' ti ellenségek az ördög, mint az ordító oroszlán széllyel jár, keresvénn kit el-nyeljen.” 136
16. *Ugyan arról a' természeti okok szerint* 1. Ján. 3: 8. „A' ki bünt tselekeszik, az ördögtől vagyon; mert az ördög eleitől fogva vétkezik. Azért jelent-meg az Istennek Fia, hogy az ördögnek tselekedeteit el-rontsa.” 145
17. *A' jövődő-mondás ellen* 3 Mós. 20: 6. 27. „Valamelly ember a' nézőkhöz és (: jövődő mondókhoz :) mégyen, hogy azokat követvénn paráználkodjék: annak az embernek ellene ki-ontom az én haragomat, és el-törölöm azt az ő népe között. Akár férjfiu, akár asszonyi állat légyen, ha azokbann ördögi jövődő mondásnak lelke lejénd: meg-ölettesenek minden okvetetlen, kövekkel verjék azokat agyon; az ő haláloknak ő magok az okai.” 154
18. *Az éjjeli meg-nyomásról* „sirák. 31: 21,-23 „A' mértékletes ember kevés-sel meg-elégszik: azért az ő ágyasházában nem piheskedik. És a' mértékletesen élő tsendesenn aluszik, jó reggel fel-tud kelni, és annak elméje helyénn vagyon. Nehéz nyughatatlan álmái, gyomornak emélygési és gyötrelmi vagynak a' telhetetlen hasú embernek. Ha sokat ettél, kelj-fel, járj, és nyúgodjál.” 164
19. *A' babonások eránt való magunk viseléséről* Galat. 6: 1. „Atyámfiai, ha vala-melly ember el-foglaltatik-is valami bűnbenn, ti, kik lelkiek vagytok, az olyan em-bert építsétek-fel ázatosságnak lelkével; meg-gondolvánn magadat, hogy te-is meg-ne kísértessél.” 171
20. *A' napválogatásról* 3. Mós. 19: 26. „A' napokbann ne válogassatok.” 180
21. *A' szántás vetés körül a' babonáságot távoztatni kell* 2 Tim. 2: 6. „A' szántóvető embernek munkálódní kell először, és úgy kell munkájának hasznát el-venni.” 187

22. Ugyan arról 2 Tim. 2: 6. „A' szántóvető embernek munkálódni kell először, és úgy kell munkájának hasznát el-venni.” 193
23. A' boszorkányság ellen Máté 12: 24. „A' Farizeusok pedig mikor ezt hallották volna, mondanak: Ez nem egyéb által, hanem az ördögök fejedelme által, a' Belzebub által űzi-ki az ördögöket.” 199
24. Az álomról és álombeli látásokról Sirák. 34: 1-3. „Hijjábavalók és hazugok a' várakozások az értelem nélkül való embereknek, és az álmok szárnyat nevelnek a' bolondoknak. Mint a' ki meg-akarja fogni árnyékát és üldözi a' szelet, olyan, a' ki hiszen az álomnak. Az álom látás nem egyéb, mint valóság nélkül való kép.” 208
25. A' lelkek megjelenéséről 1 Mós. 32: 24-26. „Marada annakokáért Jákób tsak egyedül, és tusakodik vala vele egy férjfiú, mind addig, míg nem meg-hajnallék. Ki mikor látná, hogy Jákóbonn semmi erőt nem vehet, illetve az ő tsipőjének forgó tsontját, és a' Jákób tsipőjének forgó tsontja helyéből ki-izsamodék, mikor az tusakódnék ő vele; és monda: Botsáss-el engemet, mert a' hajnal fel-jött. És monda Jákób: Nem botsátlak-el tégedet, míg nem meg-áldasz engemet.” 217
26. A' kísértetekről Luk. 16: 31. „Ha Mósest és a' Prófétákat nem hallgatják, annak se hisznek, ha valaki a' halottak közül fel-támasztatnék-is.” 225
27. A' sors vetésről Péld. 16: 33. „Az ember kebelébe vettetnek-bé a' sorsok: az Úrtól vagyon pedig azoknak minden ítéletek.” 234
28. A' keresztnék jeléről 1 Pét. 3: 10-13. „A' ki akarja az életet szeretni, és akar jó napokat látni, tiltsa-meg az ő nyelvét a' gonosztól, és az ő ajkait, hogy ne szóljanak álnokságot. Távozzék-el a' gonosztól, és tselekedjen jót, keresse a' békességet és kövesse azt. Mert az Úrnak szemei vagynak az igazakonn, és az ő fülei azoknak könyörgésekenn; az Úrnak ortzája pedig azok ellen, a' kik gonoszt tselekesznek. És kitsoda háborgat titeket, ha a' jónak követői léstek?” 242
29. Az áldásról és rá olvasásról 2 Mós. 20: 7. „A' te Uradnak Istenednek Nevét hijjába fel-ne végyed; mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül, valaki az ő Nevét hijjába fel-vejéni.” 250
30. A' csillagokból a' született kisdedekre való jövendülésnek bolondságáról Luk. 2: 34, 35. „És meg-áldá őket Simeon, és monda Máriának, annak annyának: Imé vettetett e' sokaknak esetekre, és sokaknak fel-támadásokra Izraelbenn, és jegyül, kinek sokann ellene mondanak. Sőt a' te lelketed-is által-járja a' hegyes tőr, hogy meg-jelentessenek, sok sziveknek gondolati.” 258
31. Hogy lehet szerentsés házasságot várni Zsolt. 34: 12-18. „Jőjjetek ide fiaim, és hallgassatok engemet: az Úrnak félelmére meg-tanítlak titeket. Kitsoda az ember, a' ki az életet kívánja, és kívánja látni az ő jó napjait? Tartóztasd-meg nyelvedet a' gonosztól, és a' te ajakidat, hogy ne szóljanak tsalárdságot: hajólj-el a' gonosztól, és tselekedjél jót; keressed a' békességet és kövesd azt. Az Úrnak szemei az igazakonn, és az ő fülei azoknak kiáltásokonn: az Úrnak tekinteti azok ellen vagyon, kik gonoszt tselekesznek; hogy ki-gyomlálja e' földről azoknak emlékezeteket. Az igazak kiáltnak, és az Úr meg-halgatja, és minden nyomorúságokból meg-szabadítja őket.” 268
32. A szerentsés születések eszközzéséről 1 Mós. 3: 16. „Az asszonyi állatnak monda az Úr: Meg-sokasitom felette igen a' te fájdalmidat, a' te méhedbenn való fogadásodnak fájdalmi-is, fájdalommal szüldöd magzatidat.” 278

33. Az eledelek közül is el kell a' babonaságot távoztatni 1 Kór. 10: 31. „Akár esztek, akár isztok, akármit tselekesztek, mindeneket az Isten ditsóságára miveljete.”	288
34. Az útasok mihez tartásák magokat Sirák 8: 18, 19. „Ne járj egy úton a' vakmerő emberrel, hogy téged veszedelembbe ne vigyen; mert ez az ő akaratja szerint tselekeszik, és te annak bolondsága miatt kárt vallasz. Ne viaskodj a' haragossal, és kietlenbenn azzal ne járj; mert a' vérontást semminek ítéli; és a' hol semmi segítség nintsen, meg-ől tégedet.”	296
35. A' betegségekben való babonaság ellen Márk 16: 18. „Betegekre vetik kezeiket, és meg-gyógyulnak.”	304
36. A közlgető halálnak meg-esmértető jeleiről Birák. 13: 22. „És monda Manóah az ő feleségének: Meg-halváln meg-halunk, mert az Istent láttuk.”	312
37. A' megholtak körül való babonaságnak el-távoztatásáról 2 Kir. 4: 34-36. „És az ágyra fel-hágvánn Elizeus a' gyermekre borúla, és az ő száját a' gyermek szájára tevő, szemeit szemekre, kezeit kezeire, és el-terjede a' gyermekenn, és meg-melegedék a' gyermeknek teste. És tőlle el-fordúlvánn alá 's fel jár vala a' házban; azután fel-menvénn ismét el-terjeszté magát rajta: osztánn a' gyermek püszsente vagy hétszer és el-nyitá az ő szemeit. Akkor szóllítá Géházit és monda?: Hivd ide a' Sunemitát, és oda hívá azt: És mikor oda ment volna monda: Vidd-el a' te fiadat.”	322
38. Az égi testekről való helyes esméretről Jóh. 31: 26. „Ha láttam a' világosságot, midőnn fénylene, avagy a' holdat fényesen meg-telve járn.”	330
39. Ugyan arról Jóh. 31: 26. „Ha láttam a' világosságot, midőnn fénylene, avagy a' holdat fényesen meg-telve járn.”	336
40. A' barom tartás körül való babonaság ellen Péld. 12. 9. „Az igaz az ő barmának életére gondot visel: az istenteleneknek pedig könyörületességek kegyetlen.”	342
41. Az embereknek a' tsudálatos dolgok látásához való nagy hajlandóságokról Ján. 6: 2. „És követi vala Jézust sok nép; mert látják vala az ő tsuda tételit, mellyeket tselekeszik vala a' betegekkel.”	350
	278
Mutatók	
Tárgymutató	359
Igehely-mutató	373
Időrendmutató	377
Névmutató	378
Rövidítés-mutató	380
Utószó	
Szacsavay Éva: Protestáns kéziratok prédikációk: folklorisztikai forrás	381

Budai Pál kéziratos prédikáció-gyűjteményének eredeti tartalomjegyzéke

[909.]

A' Hatodik Darabban lévő Prédikációknak Mutató Táblája	oldal
I.) <i>Innapi Prédikációk:</i>	
a.) <i>Új Esztendőre valók:</i>	
1. Luk. 2: 21. A' névnek betsületbenn való tartásáról.	5.
2. Galat. 4: 4-7. Mi indit arra, hogy az Új Esztendőbenn Istennek tettző szent és kegyes életet éljünk.	15.
b.) <i>Nagy Hétre valók:</i>	
3. Márk. 14: 34-36. A' Krisztus példát adott a' szenvedésekben az Isten akaratjában való meg-nyúgovásra	25.
4. Ján. 18: 1-11. A' Krisztus példát adott az állhatatos.	35.
5. Ján. 19: 25-30. A' Krisztus haláláról.	45.
6. Luk. 22: 61, 62. A' siró Péterről.	55.
c.) <i>Husvétra valók:</i>	
7. Márk. 16: 1-7. A' Krisztus feltámadásáról.	63.
8. 1 Kór. 15: 4. Ugyan arról.	73.
d.) <i>Áldozó Csőtörtőkre valók:</i>	
9. Ján. 12: 26. A' Krisztusnak követéséről.	83.
e.) <i>Pünkösztre valók:</i>	
10. Ján. 7: 37-39. A' Krisztus ígéretéről.	92.
11. Ján. 15 26, 27. A' vigasztaló Sz. Lélekről	103.
f.) <i>Adventre valók:</i>	
12. Luk. 1: 26-38. A' Krisztus fogantatásáról.	113.
13. Zsolt. 110: 4. Melkisédekről mint a' Krisztus példázolójár.	123.
g.) <i>Karácsonra valók:</i>	
14. 2. Kór. 8: 9. A' Krisztus szegénnyé lételéről.	131.
15. Luk. 2: 14. Az emberekhez való jóakaratról.	139.
h.) <i>Esztendő utolsó napjára valók:</i>	
16. 1. Sám. 7: 12. Mind eddig segítséggel volt az Úr	146.
17. Jerem. 11: 4. Mi által lehet jövőendőben jól dolgunk.	155.

[910.]

II.) <i>Külömbféle Prédikációk :</i>	
18. Efes. 5: 28. A' házasságban élők kötelességeiről.	167.
19. 1. Mós. 18: 19. A' Keresztyén háznép állapotjáról.	177.
20. 1 Mós. 18: 19. Ugyan arról.	187.
21. Zsolt. 84: 12, 13. A' Vallás boldoggá teszi a' házasság.	197.

22.	Zsolt. 25: 12, 13. A' Keresztyéni házasság hasznairól.	207.
23.	Zsolt. 128. 1, 2. A' jó házas társok'boldog állapotjáról.	217.
24.	1. Kór. 12: 6. A' hivatalok külömbségéről	227.
25.	1. Kór. 12: 7. Az ajándékoknak közjóra való firdításáról	237.
26.	Zsolt. 73: 2, 3. A' mások állapotjáról való hibás ítéletről?	247.
27.	Zsolt. 37: 8, 9. Az indulatok mérsékléséről.	255.
28.	Máté 5: 23-26. A' meg-botsátásról.	267.
29.	Luk. 6: 37. A' szeretet nélkül való ítélet tételről	279.
30.	1 Pét. 2: 11. A' keresztyén ember hasonló a' bűjdosóhoz.	289.
31.	Luk. 14: 16-24. A' világi foglaltosság körül való magunk viseléséről.	297.
32.	Ján. 4: 23. A' Keresztyénségnek jobbann lesz még dolga.	307.
33.	Galat. 6: 7-9. A' lelki aratásról.	317.
34.	Galat. 6: 7-9. Ugyan arról.	327.
35.	Zsolt. 27: 1. Az életnek betses voltáról	337.
36.	Róm. 2: 4. Az Isten jótéteményeivel való helyes élésről.	347.
37.	1 Pét. 4: 8. A' rágalmazás ellen.	357.
38.	Esa. 54: 7, 8. A' nyomorúságban való vigasztalásról.	367.
39.	1 Tim. 4: 7, 8. Az isteni félelemnek gyakorlásáról.	379.
40.	1 Kór. 15: 3-10. Az igaz alázatosságról.	387.
41.	Galat. 6: 4. A' magunk meg-visgálásáról.	401.
42.	Ján. 9: 4. Az Úr Jézus koránvaló haláláról.	407.
43.	Csel. 24: 25. A' meg-térés halogatásának veszedelmes voltár.	417.
44.	Galat. 2: 17. Sok Keresztyének a' Krisztust bűnnek szolgájává akarják tenni.	429.

[911.]

III.) A' köznép babonái és balvélekedései ellen való Prédikáziók.

45.	5. Mós. 18: 10-15. A' babonaság nagy bűn.	443.
46.	1 Ján. 4: 1. Miképpenn lehet a' babonaságot el-távoztatni.	455.
47.	Csel. 17: 22. Ha nem használ, nem-is árt.	466.
48.	1 Thes. 5: 21. Mindeneknek meg-próbálásáról.	475.
49.	Csel. 19: 19, 20. A' régiek hittek a' varáslóknak, tehát igaznak kell lenni.	491.
50.	1 Kór. 10: 20, 21. Karácsony éjtszakájáról	501.
51.	Jób. 37: 1-11. A' természeti tünemények mivoltáról.	512.
52.	Csel. 17: 26. Halál ellen nints orvosság.	523.
53.	2 Kir. 1: 2. A' betegek körül való babona ellen.	534.
54.	Máté 20: 21, 22. Mit kell tselekedni, hogy a' gyermekeket betsültre 's kenyérre segéljük.	544.
55.	Máté 20: 21, 22. Ugyan arról.	553.
56.	Luk. 2: 22. Mit kell tselekedni, hogy gyermekeink jók és jámborok legyenek.	561.
57.	1 Thes. 4: 13. A' tudatlanságnak a' nyavalyákban való káros voltáról.	571.
58.	1 Tim. 6: 20, 21. A' Papoknak nem szabad babonaságot hinni, azért prédikálnak az ellen.	582.

59.	1 Pét. 5: 8. Az ördög munkálkodásáról a' Biblia tanítása szerint.	592.
60.	1 Ján. 3: 8. Ugyan arról a' természeti okok szerint.	603.
61.	3 Mós. 20: 6. 27. A' jövődő-mondás ellen.	614.
62.	Sirák. 31: 21-23. Az éjjeli meg-nyomásról.	627.
63.	Galat. 6: 1. A' babonások eránt való magunk viseléséről.	637.
64.	3 Mós. 19: 26. A' napvágatásról.	651.

[912.]

65.	2 Tim. 2: 6. A' szántás vetés körül a' babonáságot távoztatni kell.	660.
66.	2 Tim. 2: 6. Ugyan arról.	669.
67.	Máté 12: 24. A' boszorkányság ellen.	677.
68.	Sirák 34: 1-3. Az álomról és álombeli látásokról.	691.
69.	1 Mós. 32: 24, 26. A' lelkek meg-jelenéséről.	704.
70.	Luk. 16: 31. A' kísértetekről.	715.
71.	Péld. 16: 33. A' sors vetésről.	725.
72.	1 Pét. 3: 10-13. A' keresztnek jeléről.	738.
73.	2 Mós. 20: 7. Az áldásról és rá olvasásról.	749.
74.	Luk. 2: 34, 35. A' tsillagokból a' született kisdedekre való jövőndölés- nek bolondságáról.	761.
75.	Zsolt. 34: 12-18. Hogy lehet szerentsés házasságot várni.	777.
76.	1 Mós. 3: 16. A' szerentsés szülések eszközléséről.	793.
77.	1 Kór. 10: 31. Az eledelek körül-is el-kell a' babonáságot távoztatni.	807.
78.	Sirák 8: 18, 19. Az útasok mihez tartsák magokat.	819.
79.	Márk 16: 18. A' betegségekben való babonáság ellen.	831.
80.	Birák. 13: 22. A' közelgő halálnak meg-esmértető jeleiről.	843.
81.	2 Kir. 4: 34-36. A' meg-holtak körül való babonáságnak el-távoztatásá- ról.	859.
82.	Jób. 31: 26. Az égi testekről való helyes esméretről.	871.
83.	Jób. 31: 26. Ugyan arról.	879.
84.	Péld. 12: 9. A' barom tartás körül való babonáság ellen.	887.
85.	Ján. 6: 2. Az embereknek a' tsudálatos dolgok látásához való hajlandó- ságokról.	899.

[913.]

Az ezen Darabban lévő Textusoknak Mutató Táblája

1 Mós. 3: 16.	793.	Máté 5: 23-26.	267.
— 18: 19.	177.	— 12: 24.	677.
— 18: 19.	187.	— 20: 21, 22.	544.
— 32: 24-26.	704.	— 20: 21, 22.	553.
2 Mós. 20: 7.	749.	Márk. 14: 34-36.	25.
3 Mós. 19: 26.	651.	— 16: 1-7.	63.
— 20: 6. 27.	614.	— 16: 18.	831.
5 Mós. 18: 10-15.	443.	Luk. 1: 26-38.	113.
Birák 13: 22.	843.	— 2: 14.	139.
1 Sám. 7: 12.	146.	— 2: 21.	5.

2 Kir. 1: 2.	334.	— 2: 22.	561.
2 Kir. 4: 34-36.	859.	— 2: 34, 35.	761.
Jób. 31: 26.	871.	— 6: 37.	279.
— 31: 26.	879.	— 14. 16-24.	297.
— 37: 1-11.	512.	— 16: 31.	716.
Zsolt. 25: 12, 13.	207.	— 22: 61, 62.	55.
— 27: 1.	337.	Ján. 4: 23.	
— 34: 12-18.	777.	— 6: 2.	
— 37: 8, 9.	255.	— 7: 37-39.	
— 73: 2, 3.	247.	— 9: 4.	
— 84: 12, 13.	197.	— 12: 26.	
— 110: 4.	123.	— 15: 26-27.	
— 128: 1, 2.	217.	— 18: 1-11.	
Péld. 12: 9.	887.	— 19: 25-30.	
— 16: 33.	725.	Csel. 17: 22.	
Ésa. 54: 7, 8.	367.	— 17: 26.	
Jerem. 11: 4.	155.	— 19: 19 20.	
Sirá 8: 18, 19.	819.	— 24: 25.	
— 31: 21-23.	627.	Róm. 2: 4.	
— 34: 1-3.	691.		
[914.]			
1 Kór. 10:20, 21.	501.	1 Tim. 4: 7, 8.	
— 10: 31.	807.	— 6: 20, 21.	
— 12: 6.	227.	2 Tim. 2: 6.	
— 12: 7.	237.	— 2: 6.	
— 15: 3-10.	387.	1 Pé t. 2: 11.	
— 15: 4.	73.	— 3: 10-13.	
2 Kór. 8: 9.	131.	— 4: 8.	
Galat. 2: 17.	429.	— 5: 8.	
— 4: 4-7.	15.	1 Ján. 3: 8.	
— 6: 1.	637.	— 4: 1.	
— 6: 4.	401.		
— 6: 7-9.	317.		
— 6: 7-9.	327.		
Efes. 5: 28.	167.		
1 Thes. 4: 13.	571.		
— 5: 21.	475.		

III

*A' köznép' Babonái
és
Balvélekedései
ellen való
Prédikátziók.*

Jegyzés.

A' Köznép Babonái és Balvélekedései ellen való Prédikáziókról tsak azt kívántam megjegyezni, hogy azok készítettek Rehmnek ezen Munkájából: *Predigten über Volksvorurteile und Aberglauben in physischer und moralischer Rücksicht*, némellyeket adtam hozzá, némellyeket pedig ki-hagytam vagy meg-változtattam: sőt vagynak olyanok-is, a' mellyeket le-fordítottam ugyan, de el-nem mondtam, még a' mi Magyar Országi egyűgyű Hallgatóinkra nézve haszontalannak, sőt károsnak itélvénn azokat.

A' babonaság nagy bűn

[443:] Letzke: 5 Mós. 18: 10-15. „Ne találtassék te közötted, a' ki az ő fíját vagy leányát által-vitetné a' tűzőnn, avagy jövendő mondó, vagy napválogató, vagy madár szóllásból jövendőlő, vagy varázsló; se búbájos, se ördöngösöktől tudakozó, se jegymagyarázó, se halottaktól tudakozó. Mert útálja az Úr, valaki ezeket miveli, és az ilyen útálatosságokért űzi-ki a' pogányokat a' te Urad Istened te előtted. Azért légy tökéletes a' te Uraddal Isteneddel; Mert ezek a' pogányok, a' kiket te bírni fogsz, hallgatják a' varázslókat és jövendőmondókat: te pedig ne tselekedjél úgy; mert nem engedi tenéked a' te Urad Istened. Próféta't támaszt tenéked a' te Urad Istened te közötted, a' te atyádfiai között, a' miképpenn engemet, azt hallgassátok.”

A' boldogságra való vágyódás és törekedés minden emberekkel köz. Nem tsak hijába erőlködne az ember azon, hogy valakit arról egésszenn le-verjen; hanem még igazságtalanságot-is tselekedne vele, ha azt kívánná tőlle, hogy minden testi hajlandóságokat magábann le-tsepűljön, vagy hogy a' jó állapottal és boldogsággal semmit se törődjön. De, sok emberek igen-is messze mennek ám a' boldogságra való törekedésbenn; a' midőn az ő lelkeknek javát a' körül el-mellőzik. Az illyenek minden tartózkodás nélkül hozzá nyulnak és folyamodnak a' tilalmas eszközökhöz-is.

Igaz, hogy a' kik tilalmas eszközökhöz nyúlnak, nem mindnyájan hiszik azt, hogy ezek tilalmas eszközök volnának: némellyek inkább azt vélik, hogy a' legjobb, leg-bizonyosabb és az Istennek-is tettző eszközöket választották. Mert ha ezek tudnák, hogy az elő-vett eszközök vétkesek, magok meg-útálnák és abba hagynák azokat. Nem azért nyúlnak azokhoz az eszközökhöz, hogy magokat a' bűnök által helyheztessék jó állapotba; mert bűnöknek nem tartják az ő tselekedeteiket: azért-is az ő vétkek jó vélekedésből esik és tudatlanságból. De a' Krisztus által meg-világosíttatott Keresztýennek tudatlanságból sem szabad vétkezni; meg-kell neki a' maga értelmét vi [444:] lágosítani, és okos fundamentomok szerént kell neki tselekedni. Az ő hite ne legyen vélekedés, hanem okos hit, olyan, a' melly erős fundamentomokon álljon, és meg-győződésből származzon. E' szerént a' Keresztýennek mindeneket meg-kell próbálni, és a' mi jó, azt megtartani. Ha el-mulatja ezt a' meg-visgálást, könnyenn bele esik abba a' veszedelembé, hogy könnyennhivőségéből a' leg-veszedelmesebb babonaságba alá essen.

Ha meg-gondoljuk, hogy most a' hitetlenség felől közönséges a' panasz: azt lehetne gondolni, hogy a' babonaság, mely azzal ellenkezik, egészzen ki-írtatott; De a' tapasztalás tanítja, hogy nem úgy van a' dolog. Mert a' hitetlenek mellett mindég találtnak babonások-is. Ezek a' babonaság által, valamint amazok a' hitetlenség által próbálnak szerentsét, és keresnek jó állapotot ezenn a' világonn: és mind a' két felekezetbéliek éppenn rossz eszközöket vesznek-elő.

Ha egyenes lélekkel azt kérdeznétek tőllem: Mit tselekedjünk, hogy a' babonaságtól meg-szabaduljunk, és az Isten előtt kedvesek legyünk? Nem felelhetnék tinéktek egyebet, mint a' mit felelt Sz. Pál a' tömlőzt tartónak ilyen forma kérdésére Csel. 16: 31. *Higgyetek az Úr Jézus Krisztusba!* így a' hitetlenség és babonaság között való útát fogjátok választani, bizonyos és az Isten előtt kedves ösvényenn jártok, az Istennek jó tettzését meg-nyeritek; és ha gazdag 's fő rangú emberek nem lesztek-is, de minden bizonnal meg-elégedő és annak idejében boldog emberek lesztek. Ha más útát tudnék, olyat, a' mely titeket elébb és bizonyosabbann vezetne a' tészra, a' melyre mindnyájan törekedtek Kk! egész örömmel azt mutatnám-meg néktek. De én nem tudok mást, hanem csak ezt, a' mit a' józan okosság-is mutat, a' midőn minket mind a' hitetlenségről mind a' babonaságról egyaránt meg-int.

A' hitetlenségről, a' mely mindent meg-vet, és utoljára semmit sem hágy az embernek, a' mihez a' szerentsétlenségben és nyomorúságban támaszkodhatna; nem akarok most többet szólni: hanem a' babonaságnak meg-világosítása és le-rontása legyen a' mi elmélkedésünknek tészja. Mert a' babonaság még mind ekkoráig igen hatalmas a' Keresztyének között, és sokkal több gonoszt szerez, mint sem hogy mindent arra nem kellene fordí [445:] tanunk, hogy a' setétségnek ezt az országát le-rontsuk. Mint a' ti Lelki Pásztortok, és a' jó erköltsökre 's boldogságra való vezértetek, fel-tettem magambann, hogy a' babonaságról némely tanításokat tartok előttetek. Vajha az én munkám boldog előmenetellel meg-áldattatnék, és a' ti oktatástokra, jobbítástokra és tsendességtekre eleget szólhatnék! Meg-vagyok a' felől győztetve, hogy az Isten az én igyekezetemet meg-fogja áldani, és hogy az ő országa el-jó mi hozzánk, csak ti legyetek késszek ezen országnak el-fogadására. De hát ezt ne reményljem-é? Sőt inkább meg-vagyok a' felől-is győztetve, hogy mind azok, a' kik még a' babonasághoz ragaszkodnak, tudatlanságból szolgálják azt.

Nem hiszem Kk! hogy ti mindnyájan ez ideig a' babonaságnak veszedelmes voltáról igazán gondolkodtatok volna: hanem meg-tartottátok azt magatok között azért, mert a' ti eleítektől 's nagyatyáitoktól azt meg-esmerni és gyakorolni meg-tanúltátok, és mivel azt úgy néztétek, mint a' boldog állapotra való eszközt. Elmélkedjete hát most velem együtt a' babonaságról úgy, a' mint kell, hársítátok el az útból azokat az elő- és bal-ítéleteket, a' mellyekhez az támaszkodik, a' mellyek

azt tartják, és még a' mi maradékainkra-is által-viszik. Mi az Evangyéliom által reformált és meg-világosított Keresztyéneknek tartjuk magunkat: legyünk hát erőssek a' Jézus Krisztusba való igaz hitbenn, hogy sem a' hitetlenség sem a' babonáság a' mi unokáinkra által ne szálljon! – Nem tehetjük magunkat sem-mivel is ő reájok nézve érdemesebbekké, mint ezzel: nem hagyhatunk nekik jobb örökséget, mint az igazság és a' virtus. De ezeket a' jókat tsak úgy hagyhatjuk őnékiek, ha az igazságot jobban meg-esmerjük és a' szerént viseljük mi magunkat. Egyszersmind pedig az Istennek akaratját-is tselekesszük, és engedelmeskedünk ezen parantsolatjának: *Ne találtassék te közötted - - azt hallgassátok.*

A' pogány nemzetek között Kk! a' kik Mózses idejébenn Egyiptombann, a' Kanahán földénn, és a' szomszéd Tartományokbann laktak, uralkodtak a' babonáságnak mind azok a' nemei, a' melyekről itt emlékezik Mózses, és a' melyeket ő az Izráel fíjainak, mint¹ nagy bűnöket és az Isten előtt való útálatosságokat megtilt. Ezek között a' népek között voltak olyanok, [446:] a' kik az ő gyermekeiket vallásbéli vakbuzgóságból a' bálványoknak tiszteletére meg-égették; mások, a' kik azt állították magok felől, hogy az oktan állatoknak belső részeiből a' jövendőt el-láthatják; napválogatók és mások, a' kik a' felhőknek járásából, a' holdnak változásából, új hold Péntekből, három Csötörtökből 's több e' félékből jövendöltenek a' szerentsének vagy szerentsétlenségnek napjaira; voltak olyanok, a' kik a' madaraknak kiáltásaira figyelmeztek, és a' kigyóknak tsúszásából jövendöltenek; varázslók, a' kik azt hitették-el magok felől, hogy a' Holdat meg-homályosíthatják s a' t. Ezekenn a' tsalárdokonn kívül voltak még olyan bűvös-bájosok-is, a' kik bizonyos varázsló szókat mormoltanak, bűbajos énekeket énekeltek, valamire ráolvastanak, és a' kigyókkal a' tudatlan és könnyenn hívő emberek között mindenféle kauklerségeket ravasz mesterségeket tsináltak; voltak olyanok, a' kik lelkeket hívtak-elő, a' halottaktól tudakozódtak, és azt mondták, hogy azoktól mindenféle esmeretlen dolgokat ki-tudhatnak; jegymagyarázók, a' kik bizonyos tsalfa mesterségek és babonálások által a' titkos dolgokat, p. o. a' lopást, és egyebet, világosságra akartak hozni, és az e' féle hamis tsalárdságok által sok gonoszt vittek véghez.

Ilyenek voltak Kk! azok között a' pogány nemzetek között: de mind ezek tsalárdok voltak, a' kik tsupán tsak nyereségnek okáért adták magokat ezekre a' tsalárd mesterségekre. A' tudatlan népnek könnyennhívőségét a' magok hasznokra fordították, kauklerségeik által meg-vakították, sokakat az okosságnak meg-tagadására és a' természeti jó eszközöknek meg-vetésére reá vettek, az ő bűneikbenn meg-átalkodottakká, istentelenekké, nyughatatlanokká, békétlenekké és boldogtalanokká tettek.

1. Mint [javítva ebből: mind].

Mózsés ezeket a' tsalárdokat és az ő tsalárdságaikat Egyiptombann közelebből meg-tanulta, és azoknak veszedelmes és az Isten előtt útálatos voltokról meggyőztetett. Mivel hát ő a' maga népét az Istennek vezérlése alatt a' jó erkölcsökre és az igaz boldogságra akarta vezetni: meg kellett attól minden illyes tsalárdságokat neki tiltani. De még többet-is tselekedett ennél Mózsés; megmutatja nékik a' jó és Istennek tettő eszközöket, és arra inti őket, hogy azokat válasszák: még azzal-is [447:] meg-bíztatja őket, hogy az Isten ottan-ottan Prófétákat vagy meg-világosodott és kegyes embereket küld hozzájuk, a' kik őket tanítsák, és ezekre igazítja őket.

Mózsés tehát az akkor uralkodott vélekedést, a' mi Letzkénkbenn említett emberek és mesterségek eránt, úgy nézte, mint nagy bűnöket, mellyekkel az ember az Istennek bosszúállását magára vonná. Hát én ennyi ezer esztendőök után, kivált az Úr Jézusnak e' világonn való meg-jelenése és az ő tudománya után, ajánlhatok-é néktek más hitet, mint a' Jézus Krisztusba való hitet? Nem kell-é nékem titeket mind azok eránt az emberek eránt meg-inteni, a' kik a' jövendő-mondás, lelkek elő-hívása, reá olvasás, és más mesterségek által a' községnek el-tsábítására gonoszul vissza-élnek? Nem kell-é nékem titeket ezekről a' bűnökről, és babonáságokról meg-feddenem? Ezt kell szükségesképpenn tselekednem, mivel a' babonáság bűn.

Mi legyen a' babonáság Kk? rövidedenn meg-mondom. Babonáság az, mikor valaki többet hisz, mint rend szerént böls okoknál fogva hinni köteles: és így, igen sokat hinni, mind azt hinni, a' mit a' hijjábannvalóság tsak hihet, – babonáság. A' babonáság hát ellenébe van téve a' hitetlenségnek: de mindenik meg-eggyez abbann, hogy az okos fundamentomokkal nem gondol.

A' közönséges életbenn hinni átaljábann annyit tesz, mint azt, a' mit értünk, észre veszünk, látunk² vagy hallunk³, igaznak állítani. Ha már valaki minden közelebből való meg-visgálás és jó fundamentomok nélkül mindent igaznak állít: így szintűgy meg-tsalattathatik az ő tulajdon érzékenységeitől, mint másoktól bizonyos tzélből reá szedettethetik. Innét a' könnyennhivőség igen veszedelmes. A' babonás ember-is azt, a' mit észre vesz, lát, vagy hall, minden további meg-visgálás nélkül igaznak állítja, 's azért könnyennhivő. Ettől meg-külömbözteti magát egyedül az által, hogy még inkább-is fél, vagy többet reményl, mint józan okoknál fogva az emberektől, tselekedetektől vagy erőktől félni vagy reményleni lehet. Néminémű könnyennhivőséggel el-hiszi mind azt, a' mit neki mások az ő személyekről, tudományokról, alkalmas voltokról, mások mellett tett érdemeikről, betsületes voltokról, az angyalokkal vagy ördögök [448:] kel való tzimborázá-

2. Látunk [javítva ebből: látjuk].

3. Hallunk [javítva ebből: halljuk].

saikról beszélnek és ditsekednek. Nem gyanít semmi tsalárdságot, semmi fortélyt, semmi tilalmas tzélt, és az ő tselekedeteit jónak és igazságosnak tartja. De nem azért, hogy neki olyan józan fundamentomok mutattatnak, a' mellyeknek igazságáról nem kételkedhetik; hanem tsupán tsak vak bizodalomból. Nem visgál, nem rostál, nem gondolkozik, és ólly kevésbé figyelmez a' dolgoknak természeti egybe-köttetésekre, mint azoknak erejekre, és azoknak az ő sorsára szerentséjére vagy szerentsétlenségére való bé-folyásokra. Hisz, de maga sem tudja miért hisz: tselekeszik, de nem tudja ennek semmi más fundamentomát adni, hanem hogy talám jó lessz, talám majd használ. El-mulat valamit, tsak azért, mert valami rossztól fél, holott az okosság diktálása szerint nints mitől félni; vagy véghez visz valamit, a' miről többet reményl, mint józan ésszel arról reményleni lehet.

A' babonaság hát abbann áll: hogy az emberektől, vagy a' dolgoktól, vagy a' természetnek erejétől több jót vár, vagy több rosszat gyanít valaki, mint az okosság szerint azoktól várhat vagy félhet. A' honnét a' babonás ember az ő tzéljainak elérésére többnyire olyan eszközöket vesz-elő, a' mellyek oktanok, és az Istentől fel-állítottott természetnek rendivel ellenkeznek. A' betegségekben és egyéb fenyegető veszedelembenn meg-veti az értelmes orvost, és olyan eszközökhöz ragaszkodik, a' mellyeket az okosság helybe nem h__hat.

Ezt szemmel tartják más hamis és ravasz tsalárdok, holmi titkos mesterségeket és kauklerségeket vesznek elő, és az ő könnyenn hívő felebarátjaikat nyereségnek reményléséből magokhoz tsábítják. És illyen módonn támadnak és fortélyoskodtak 's fortélyoskodnak még ma-is a' Javosok, varázslók, búbájosok, boszorkányok, ördögökkel tzimborálók, kintsásók, nézők, jövendő mondók, és mások, kik az e' féle tsalárdságokból élnek, és sok romlást okoznak az emberek között.

Ezeknek az embereknek a' babonasághoz ragaszkodó hisz minden igaz ok nélkül, engedelmeskedik nekik vakonn, benne veti minden bizodalomát, és azt gondolja, hogy ezek az angyali vagy ördögi Lelkekkel különös szövetségben állanak, azoktól segítettnek, [449:] és azoknak segítségekkel rendkívülvaló dolgokat vihetnek véghez a' világonn. Így már a' babonásnak a' javós és a' varázsló⁴ az Isten' Nevének ki-mondása és némelly mormolások által, a' nyavalyákat meg-tudja gyógyítani, a' tüzet meg-igézi, és a' boszorkányt el-űzi. Sőt némelly azt hiszi, hogy ő maga-is valami nagy hallgatás által, a' kereszt-vetés által, háromféle dolgoknak egybe-kötése által, 's több e' félékkel, ez vagy amaz óhajtott dolgot meg-nyerheti. Némellyek bizonyos napokat szerentséseknak tartanak, másokat szerentsétleneknek, másokat ismét bizonyos fel-tételeknek végre hajtására egyedül alkalmatosoknak. – Némellyek ismét az álmokra igen sokat hajtának, boszorkányokat, kísérteteket hisznek; egy szóval mind azokat a' tsalárdságokat és kauklerségeket

4. <Boszorkány> varázsló.

hiszik, a' mellyekről már Mózsés az Izráelitákat egészszenn józan okoknál fogva meg-intette.

Innen van az Kk! a' mit el-nem titkolhatok, hogy egyedül tsak a' tudatlan, könnyenn hívő, félelmes és el-tsábítható emberek a' rabjai a' babonáságnak; innen a' pogányok és bálványozók, és így olyan emberek, a' kik az igaz Istent nem esmerték, és okos emberektől nem taníttattak, nem külömbenn a' goromba Zsidók, a' kik az ő Prófétáiknak nem hittek, és az ő hozzájuk hasonló tudatlan Keresztyének ragaszkodtak ölyly igen a' babonásághoz. – De hiszen szolgálhatna-is valaki a' babonáságnak, ha az nagy bűn és az Isten előtt útálatos nem volna: hanem, mivel ilyen, el-kell azt távoztatnunk. És ez az, a' mit továbbá előtökbe akarok terjeszteni; hogy t. i. *a' babonáság igen nagy bűn.*

Hogy ez nagy bűn legyen, meg tettzik elsőbenn onnét, hogy azt az Isten útálja. Mert a' mi Istenünk nem olyan Isten, ki gyönyörködjék a' hitetlenségben, nem lakik ő nálla a' gonosz. Azt akarja az Isten, hogy az ember éljen az ő maga okosságával, jól egyenesenn gondolkozzon és tselekedjen, szentségre törekedjen, és boldog legyen. Sőt azt akarja, a' mint Sz. Pál mondja, hogy mindenek⁵ meg-segíttessék és mindenek az igazságnak esméretére vezéreltessenek. Ezért az embert a' maga képeére teremtette, adott neki értelmet okosságot, ez által oktatja, és különös történetek által, mellyek az ő szemei előtt mennek véghez, beszéll naponként ő hozzá. Ezenn az okonn tanította továbbá az embereket szent és megvilágosodott emberek által, Mózsés, Dávid, Salamon és egyéb Próféták által, sőt ebből a' tzélből [45o:] botsátotta-el az ő egyszülött fíját az Úr Jézus Krisztust erre a' világra. Ez által azt bizonyította-meg az Isten, hogy atyáiképpenn gondoskodik az eránt, hogy az emberek az erköltsiségre és boldogságra formáltassanak.

De hát az ő akaratja ám az-is, hogy mi háládatosságból magunkat az ő vezérlésének alája adjuk, és hogy magunk-is igyekezzünk azon, hogy az által a' mi rendeltetésünknek tzéljához közelebb juthassunk, következés szerént, hogy az igazságot jobbann meg-esmérhessük. – De vallyon így tselekesznek-e a' babonáságnak követői? Nem! sőt inkább mind jobbann jobbann el-távoznak az ő tzéljoktól, és ahhoz ragaszkodnak, a' minek el-törlésére az Úr Jézus e' földre jött. Mert azt mondja 1 Ján. 3: 8. *hogy azért jelent-meg az Istennek Fija, hogy az ördögnek tselekedeteit el-rontsa, hogy minden bűnt és igazságtalanságot, e' szerént a' babonáságot és a' babonás tsalárdságokat-is, az ördögtől való félelmet, és annak a' mi hasznunkra vagy kárunkra való munkálkodásai felől való vakhitet el-rontsa.*

Mert vallyon kedves lehet-e' az Isten előtt a' babonáság; kedvesek lehetnek-e néki a' babonás tsalárdságok? Sőt inkább azok, mint a' keresztyén Vallással, az okossággal és az igazsággal ellenkező tselekedetek az ő útálására méltók. De hogy

5. <...> meg-segíttessék.

ne-is volnának útálatosok ő előtt? hiszen ezek ellenkeznek azzal az ő gondviseléssel, melly szerént az embereket az igazság által az erköltsiségre és a' boldogságra vezérteni kívánja. Mert ha a' babonáság az embereket⁶ erköltstelenekké, gonoszokká, istentelenekké és boldogtalanokká nem tette volna: az Isten nem bízta volna az Úr Jézusra, hogy az ördögnek ezen tselekedeteit el-rontsa. Sőt, ha a' babonáság által, vagy az olyan tselekedetek által, a' mellyeket a' babonás ember véghez visz, az embereknek jó erköltse és boldogsága elő-mozdítottatott volna; ha a' rá-olvasás, lelkek elő hívása, halottaktól való tudakozódás, kintsnézés, és más kauklerségek által az emberekről a' nyavalya és boldogtalanság el-fordíttathatott volna: bizonyosan az Isten, mint a' ki szeretetnek Istene, a' Jézus által ezekkel az eszközökkel jött volna a' mi segítségünkre. De a' szent Isten ezt nem tselekedhette! A' babonáságot el-kellett neki törlni, ha az embereket az ő szentsége, jósága, és gondviselése felől bizonyosokká akarta tenni, és ezt [451:] tsupán csak azért, mert a' babonáság igen nagy bűn. Ugyanis

A' babonáló emberek az Istennek akarátja ellen tselekesznek. Ők űzik, elő-mozdítják, terjesztik és által plántálják a' következendő világra azt, a' mit az⁷ Isten, a' mi Letzkénkbenn az Izráelitáknak világos szókkal mint nagy bűnt^{8,9} meg-tiltott; hanem a' mi a' józan okossággal és a' Keresztyén Vallással-is ellenkezik, mind a' kettőtől meg-vettetik, mert az embereknek erköltsökre és boldogságokra nézve veszedelmes. Mert, hogy tettik néktek Kk! Ez az űzése hajtása, ez az elő-mozdítása, ez a' következendő maradékra való által-plántálása ezeknek az ellenkezéseknak, bolondságoknak és tsalárdságoknak; mit? mind ez; mit? a' babonáság nem volna bűn? Mi ugyanis a' bűn? mit hivatok bűnnek? Mit kell az Istennek bűnnek tartani? Minden bizonnyal az olyan szabad tselekedetet, a' melly az ő akarátjával ellenkezik; az ő törvényétől való minden el-távozást, és mind annak el-mulatását, a' mi kötelesség, és a' mit a' kötelesség mi töllünk kíván. Így hát ennek az Isten' akarátjától való el-távozásnak-is, a' babonáságnak-is, a' melly ellen az Isten ily világos és erős szókkal ki-kelt, bűnnek kell lenni.

De nem csak bűn a' babonáság, hanem nagy bűn-is az. Mert a' babonáskodó ember nem veti az ő bizodalmát az Istenbenn, sem az ő hatalmábann, sem az ő böltsességébenn és jóságábann. – Sőt inkább bizodalmatlansággal viseltetik az Isten eránt, az ő atyai igazgatása eránt; haszontalan félelmet és reménységet táplál a' maga szívébenn. Többet érnek előtte azok a' babonás eszközök, mint az olyan eszközökkel való élés, a' mellyeket az Isten¹⁰ az okosság által néki kezére ad.

6. [Utólag beszúrva: az embereket] erköltstelenekké.

7.

8. [Utólag beszúrva: *mint nagy bűnt*] meg-tiltott.

9. <nem> meg-tiltott.

10. Isten [javítva ebből: Istennek].

A' kauklernek, tsalárdnak, javósnak, hohérnak inkább hisz, mint a' józan okosság diktálásának és más isteni oktatásoknak. Sőt inkább ezeket meg-veti, és vak bizodalommal ragaszkodik az ilyen tsalárdhoz. – 'S hát ez az ilyen bizodalmatlanság az Isten eránt, nem volna nagy bűn? Van-é nekünk tsak leg-kissebb okunk-is arra, hogy az Istenbe és az ő igazgatásába ne vessük bizodalmunkat, vagy hogy ne engedelmeskedjünk az ő rendelésének? Mi adhat erre nekünk just és szabadságot? Talám nem visel az Isten gondot a' mi valóságos boldogságunkról? Talám nem szeret minket? Vagy talám nem adott elégséges eszközöket minékünk? – Mi hijjával vagy édes Afia? [452:] Nézz széllyel te magad körül; az Isten a' jó erkölcsökre és boldogságra szolgáló eszközöket nemde nem¹¹ közel helyeztette-é te melletted; és a' teremtet dolgok nem bővölködnek-é a' mi boldog állapotunknak fenn-tartására és előmozdítására, és sok szenvedéseknek el-távoztatására¹² való eszközökkel? Miért folyamodsz hát inkább valamelly tsuda-emberhez, mint a' józan okossághoz? Vallyon nem a' fősvénység visz-é erre tégedet, vagy az Isten eránt való bizodalmatlanság, vagy a' restség? Visgáld-meg magadat Afia! úgy fogod találni, hogy a' babonaságnak-is, mellynek te szolgálsz, bűnös kútfeje vagy. Az Istennek akaratja nélkül tsak egy hajsza sem eshetik-le a' te fejedről. Hogyha pedig az Isten gondot visel te rólad: kitsoda árthat tenéked? Vagy pedig azoknak, a' kik az Istent szeretik, nem kell-é mindennek az ő javokra szolgálni? Ládd-é, ezeket nem veszed te gondolóra, mikor babonás eszközökhöz nyúlsz. El-veted Istenbenn való bizodalmat, meg-útálad a' néked ajánlatott segedelmet, és inkább hiszel a' tégedet meg-tsalónak, mint a' te Mennyei Atyádnak.

A' babonáskodó ember vét maga ellen. Gondoljátok-meg tsak ötet jól és az ő tselekedeteit, mindjárt által-látjátok, hogy úgy vagy. Mert ő meg-tagadja a' maga tulajdon okosságát, nem hajt annak oktatására¹³, nem hívja azt tanátsúl, és nem követi annak útmutatását. Bizonyos esetekben egészzen maga ellen tselekeszik, mintha semmi okossága se volna, minden meg-fontolás és meg-gondolás nélkül. Szükség nélkül félelmessé teszi magát, magának kínokat szerez, és nem ritkán árt a' maga egészségének-is, sőt a' nem gondolás által meg-rövidíti magának a' maga életét-is. E' mellett az ő pénzét 's más jószágát a' Csalárdhoz viszi, a' ki az ő tudatlanságából tsúfot úz; el-veti házanépének gondját, és az ő gyermekeivel együtt szegénységre jut, a' midőn a' meg-gazdagodásról álmodik. Későn látja az ő babonáságának káros következeit.

Ha ehhez a' helyhez illenék, szomorú példákkal-is meg-tudnám én mind ezt bizonyítani. De avagy tsak azok a' példák-is bőltsekké tehetnek titeket Kk! a'

11. <ólly> közel.

12. [Utólag beszúrva: , és sok szenvedéseknek el-távoztatására] való eszközökkel.

13. Oktatására [javítva ebből: oktatására].

mellyek gyakrann meg-történnek a' ti szemeitek előtt, ha azokra figyelmeztetek, és ha azoknak okait meg-gondoljátok. A' gonosztól akarnak az emberek meg- [453:] szabadúlni, és még nagyobb gonoszokba ejtik magokat, midőn a' babonásághoz ragaszkodnak. E' szerént hát a' babonáskodó ember maga magával ellenkezik, és vétkezik tulajdon maga ellen.

De nem tsak az Isten és maga ellen vét, hanem vét mások ellen, az ő felebarátjai ellen-is, még pedig gyakrann igen meg-bántó és sértő módonn. Némellyeket boszorkánysággal vádol, az által rossz nevet szerez azoknak mások előtt, és igen nagyonn meg-sérti. – De melly igen ellenkezik ez azzal a' tisztelettel és betsülettel, mellyel másoknak tartozunk? A' mi felebarátunkat, azt akarja Isten, hogy úgy szeressük mint magunkat; 's azért úgy viseljük magunkat ő erántok, mint mi kívánnánk, hogy ők viseljék magokat mi erántunk, beszéljenek és ítéletet tegyenek mi róllunk. De tselekezzük-é ezt akkor, mikor másokat boszorkánysággal vádolunk, és nekik tulajdonítjuk azokat a' szenvedéseket, a' mellyek egésszenn természeti okokból származnak? Az-é másokbann az emberiséget tisztelni, hogy azokat rossz hirbe keverjük? Ezt tselekeszi pedig a' babonáskodó ember, a' midőn az ártatlan személyeket az el-követett boszorkányságról gyanúsokká teszi, azokat azért bé-vádolja, vagy pedig ő ellenek segítséget a' javosoknál és más tsalárdoknál keres. Én nem tudom, mivel lehetne valakinek a' maga szomszédját vagy szomszéd asszonyát inkább meg-szomorítani és sérteni, mint mikor illyen gyanúval van felőle. Mitsoda névenn¹⁴ vennéd azt barátom, ha a' te szomszédod azt mondaná róllad, hogy te az ő gyermekét meg-igézted, barmát baromfiát meg-boszorkányoztad, meg-vesztetted; hogy az ördöggel tzimborálsz,¹⁵ és annak segítségével másokat meg-ronthatsz, magadnak pedig használhatsz? Illyen nevenn veszi ő-is, ha őtet boszorkánysággal vádolod; és a' millyen ártatlan vagy te ebben a' részben, éppenn ollyan ártatlan a' te felebarátod-is. A' millyen igazságtalan dolog volna hát, ha ő tégedet boszorkánynak kiáltana-ki: szint' ollyan igazságtalan volnál te-is ő eránta, ha ezzel a' névvel illetnéd. Nagy bűn ez; ollyan bűn, a' mellyről valamint a' te lelked ismérte előtt úgy a' szent Istennek törvényszéke előtt-is meg-nem felelhetsz¹⁶.

Bizonyára hát nagy bűn a' babonáság; és ha az Isten azt akarja, hogy minden emberek meg-segíttessenek, és az igaz[454:]ságnak esméretére jussanak (: 1 Tim. 2: 4. :) tehát a' babonáságnak utálatosnak kell ő előttte lenni. Sőt, azt lehet mondani, hogy az Isten az embereket nem szeretné, ha ezt a' bűnt fel-se-venné. De nem így viseltetik ő ezen bűn eránt; mert már az Izráelitáknak igen keményenn

14. vennéd.

15. <zól,> és

16. <..... nem adhatsz> meg-nem felelhetsz.

meg-tiltotta a' babonaságra való minden hajlandóságot. Hát mi, mint Keresztyének, tovább-is ragaszkodnánk-é¹⁷ a' babonasághoz? Távol legyen! Sőt inkább mindent el-kövessünk, hogy ez az ördögnek tselekedete el-töröltessék, és az ő benne való hit egészszenn meg-szűnjön. Ne legyünk tovább ellenkezésbenn mi magunkkal, a' Keresztyén Vallással és az Istennek akaratjával. Ne higgyünk, ne féljünk és ne reményljünk többet, mint a' mennyit az okosság szava után kell hinnünk, félnünk vagy reménylenünk. Ez vagy amaz bajnak, veszedelemnek, vagy nyavalyának el-távoztatására szint' olly kevésbé folyamodjunk a' javósokhoz, nézőkhöz, mint a' varázslókhoz, bűbájosokhoz, és halottaktól tudakozókhoz. A' jövőndőt, ne a' jövőndőmondók által visgáljuk, és kintset ne nézessünk a' tsalárdokkal. Hanem a' mi bizodalmunk legyen erős az Istenbenn, és az ő vezérlését 's igazgatását kövessük: hogy őtet lélekbenn és igazságbann imádjuk, és magunkat a' mi okos gondolkozásunk és tselekedésünk által, az ő szeretetére és atyai gondviselésére mind inkább inkább méltókká tegyük. Ha valaki minket a' babonaságra el-akarna tsalni: mondjuk ezt Józseffel: mi módonn mivelném e' nagy gonoszságot, vétkezném az Isten ellen! Ez a' hit minékünk betsületet, nyugodalmat és idvességet fog szerezni.

Te pedig Mennyei Atyánk, hozd-el mi hozzánk a' te országodat, és szélesítsd azt ki mind jobbann jobbann közöttünk. Segíts minket, hogy ennek a' veszedelmes bűnnek a' babonaságnak ellene állhassunk, és tedd foganatossá bennünk a' meg-hallott beszédek: hogy az igazságot mind inkább inkább meg-esmérvén, az által meg-szabaduljunk ama' gonosztól; mert tiéd az ország, a' hatalom, és a' ditsősség mind örökké. Amen!

NagyBajom, 26^{dik} Octoberb. 1811.

17. Ragaszkodnánk-é [első n-je azonnal javítva j-ből].

Miképpen lehet a' babonaságot el-távoztatni

[455:] Letzke: 1. Ján. 4: 1. „Szerelmesim, ne higgyetek minden Léleknek; hanem meg-próbáljátok a' Lelkeket, ha Istentől vagynak-é: mert sok hamis próféták jönnek e' világra.”

A' babonaságról le-mondani kötelesség: mert az Isten akarhatja az, a' ki azt kívánja, hogy őtet lélekbenn és igazságbann imádjuk. E' mellett a' mi boldogságunknak és jó állapoonaságot el-távoztatjuk. Mert nagy bűn a' babonaság, úgy mint a' mellyel nem csak az Istennek kedvéből esünk-ki, hanem sok bajt és gonoszt-is szerzünk azzal mi magunknak. És ez főképpenn az oka annak, a' miért azt a' mi Mennyei Atyánk őlly erőssenn meg-tiltotta nekünk.

Hanem a' babonaság őlly könnyenn és őlly észre vehetetlenül tsúsz-bé az emberek közzé; hogy sok ember már babonás, minek előtte észre venné, hogy az. Hol kell hát hozzá fogni, és mit kell tselekedni, hogy ezen büntől meg-szabadúl-hassunk? Méltánn kérdehetek ebbenn a' dologbann töllem tanátsot, és én kötelesnek érzem magamat, hogy ma, minek utánna tegnap előtt sokann közzületek az ő Patronájoknak ama' híres Lutzának babonás innepét ülték, némelly régulákat adjak előtökbe, a' mellyeknek hűséges követése által a' babonaság és a' babonás tsalárdságok ellen magatokat meg-őrizhetitek, és a' babonás tselekedeteket jövendőre el-távoztathatjátok. Azok a' kevés régulák, a' mellyeket mondani fogok, a' babonaságnak kútfejeire tzéloznak. A' babonaság ugyanis származik tudatlanságból könnyenn hívősből, haszonkeresésből, félelemből, restségből, és a' tsuda dolgokhoz való ragaszkodásból. Ha hát valaki a' babonaságtól meg szabadúlni akar: szükség hogy ezen forrásoknál kerülje-el azt. Mindeneknek előtte a' kíván-tatik-meg, hogy az értelem meg-világosíttassék: Légyetek hát kérlek ne tsak hallói, hanem tselekedői-is az Igének! Mert itt-is igaz az, itt-is helye van annak, a' mit mondott egykor az Úr Jézus, hogy boldogok azok a' kik hallgatják az Istennek Beszédét és meg-őrzik azt. Mellyre nézve a' mi mostani épülésünkre, vettem-fel ezeket az ígétet: *Szerelmesim, ne higgyetek minden Léleknek - - - jöttek e' világra.*

Abbann az időbenn, mikor az Apostol Sz. János a' Keresztyéneknek ezt a' Levelet írta, találkozta sok olyan emberek, a' kik telhetetlenségből és nyereség kívánásból úgy adtak-ki magokat, mint [456:] Vallástanítókat; holott valósággal tsalárdok voltak, és sok gonoszt vittek véghez. Azért a' mi Letzkénkbenn intést

tesz Sz. János azokra nézve, és egyszersmind meg-mutatja, miképpenn kerülhetik-el a' Keresztyének azoknak kísérteteiket és tsalárdságaikat. Ne legyetek úgy mond, könnyenn hívők, hanem próbáljátok és vizsgáljátok-meg azoknak az embereknek gondolkozásaikat, tzéljaikat és igyekezeteiket. Nézzétek-meg, ha vallyon az ő gondolkozásaik tzéljaik és igyekezeteik az Isten' akaratjával meg-eggyeznek-é, és titeket a' jó erköltsökre és a' babonaságra vezetnek-é! – E' volt Kk! a' leg-jobb eszköz, melly által az ő Hallgatói és Tanítványi azoknak a' hamis Próféta'knak kísérteteiket és tsalárdságaikat el-kerülhették. De a' ki meg-próbálja a' Lelkeket; a' ki nem hisz mindennek: az el-kerüli az által a' babonaságnak és a' babonás tsalárdságoknak töreit-is. E' szerént hát a' mi Letzkénk igen jó regulát ad előnkbe a' babonaságnak el-kerülésére.

Azzal a' reménységgel lévén felőletek Kk!, hogy hajlandók vagytok le-mondani a' babonaságról, és el-távoztatni a' babonás tsalárdságokat, a' mennyire tsak tölletek lehet: erre nézve következő régulákat javasolok néktek:

1.) Ne higgyetek-el mindjárt mindent, és ne higgyetek mindennek; hanem próbáljátok-meg a' Lelkeket.

2.) A' ti józanokosságotokat mind jobban-jobbann pallérozátok-ki, kérdjétek attól tanácsot, és kövessétek annak diktálását.

3.) Bízatzatok az Istenbenn.

Elmélkedjünk már most figyelmetességgel ezekről a' Régulákról.

§. I.) Hogy a' mi időnkben még a' Keresztyének között-is sokféle tsalárdok legyenek, éppenn nem szükség hosszasann mutogatni. Találatnak tsuda-gyógyítók, lelkektől tudakozódók, kintsásók, jövendő mondók, boszorkány úzók, 's a' t. Találatnak olyan emberek, a' kik az ő tudákosságokról és különös tehetségeikről többet állítanak, mint van valósággal; mások, a' kik azt merik hamissann magok felől állítani, hogy ők külömbkülömbféle titkos eszközök és természet felett való mesterségek által nyavalyákat gyógyítanak, a' boszorkányokat el-űzik, a' kísérteteiket el-kergetik 's több e' féleket visznek véghez. Hanem mind ezt bizonyos fizetésért tselekeszik, de azombann úgy tudják magokat mutatni és színlelni, mintha minden magok haszna keresésé [457:] től üressek volnának, és tsak mások eránt való jótéteményből és emberi szeretetből tselekeszik. Az ő mézes mázos beszédjeik és színes magok viselése által a' könnyennhívő és tapasztalatlan embert igen szépen reá tudják szedni, és a' babonáság nagy hírt nevet szerez nékiek, úgy hogy sokszor még a' messze tartományból való emberek-is hozzájok mennek, hogy ezen tsuda embereknek tanácsokkal éljenek. – Igaz, hogy a' kintsásók, jövendő mondók, jegymagyarázók, lélek citálók, ritkábbak most, mint ez előtt egynehány száz esztendőkkkel voltak: de tsak azért ám, mert már ma az emberek okosabbak, mint régen voltak. Mindazáltal elég nagy számmal vagynak még most-is a' tsalárdok, mivel sok a' könnyennhívő és tudatlan ember, a' kik az ilyen tsuda tévőket

látogatják. Már pedig valameddig tudatlan és könnyen hívő emberek lesznek: addig mindég találkoznak tsalárdok-is.

Ha azért most Sz. János, a' Krisztusnak barátja, én helyettem ti előtökbe állana, hogy arra meg-tanítana, miképpenn lehetne az e' féle tsalárdságokat elkerülni és azoktól meg-menekedni: leg-elsőbenn-is ezt mondaná néktek: Szerelmesim ne higgyetek minden előttetek egésszenn esmeretlen embernek; hanem elébb próbáljátok-meg őtet, vizsgáljátok-meg az ő gondolkozásának és tselekedetének módját mineműségét, az ő beszédjeit, tzéljait¹ igyekezeteit, tudományát, mi-nek előtte bizodalmatokat benne helyeztetnétek, szavát fogadnátok, vagy az ő intézetének magatokat alája adnátok! – A' könnyen hívőségről intene hát meg leg-kiváltképpen, és az ellenkezőre serkentene. És ez volna leg-inkább szükséges, minthogy a' könnyen hívőség nem tsak kútfeje a' babonaságnak, hanem azt mindég tovább-is terjeszti.

Mert a' könnyen hívő ember mindent igaznak tart, a' mit lát vagy hall; minden meg-vizsgálás nélkül, mindennek akárki legyen az, hitelt ad, benne bízik, és követi annak tanácsát, a' nélkül hogy leg-kissebb tsalárdságot gyanítana. Azért lehet őtet olyan könnyen meg-tsalni, és azért tart mindég vele a' tsalárd és meg-tsaló. De ha a' ravasz tsaló olyan emberre talál, a' kit nem egy könnyen lehet el-hitetni, mert elébb meg-próbálja meg-vizsgálja a' dolgot: az illyent hamar oda hagyja, hogy meg-ne esmértessek. Az okos és vizsgálódó embert hát önként kerüli a' tsalárd, mert fél tőle; és tsak a' tudatlanokat és könnyen hívőket keresi-meg².

Ha azért a' jövőmondóknak, jegymagyarázóknak, kísértetlátóknak, kints-nézőknek, kenő fenő orvosoknak, javósoknak tsalárdságaik [458:] tól meg-akar valaki menekedni: tsak azt mutassa-meg ezeknek az embereknek, hogy nem könnyen hisz mindent, nem ad minden embernek hitelt, és semmit fundamentom nélkül el-nem hiszen. Sőt még azoknak az embereknek-is, a' kik úgy mutatják, hogy nem a' magok hasznát vadásszák, a' kik az ő jótéteményeikkel és szeretetbeli szolgálattal mindenkor készszen vagynak, és a' mellett kegyes és istenfélő állortzát vesznek magokra, még ezeknek sem kell minden fundamentom nélkül hinni. Mert éppenn ez által igyekeznek némelly tsalárdok az ő tzéljaikat el-titkolni, és azokat annál bizonyosabbann el-érni.

Igen méltánni inti hát Sz. János Apostol a' fel-vett Beszédekben a' Keresztyéneket arra, hogy ne higgyenek minden léleknek, minden embernek, leg-kevésbbé pedig azoknak, a' kik magokat ditsérik, vagy valamivel ditsekednek. Hanem vizsgáljátok-meg – azt mondja – a' Lelkeket, ha Istentől vagynak-é? – Ha ezen intésnek helyt adtok: bizonyossann meg-menekedtek a' hitetőknek tsalárdságaiktól.

1. <és> igyekezeteit.

2. Keresi-meg [javítva ebből: keresi-fel].

De próbáljátok-meg különösen azokat az embereket, a' kik az ő kegyességekkel, titkaikkal és tsudatételeikkel ditsekednek. Mennél inkább kérkednek az ő tudományokkal és mesterségekkel: annál inkább vegyétek vizsgálás alá az ő gondolkodások és tselekedetek módját, az ő tudományokat és tzéljaikat. Az ilyen vizsgálás által jól ki-lehet őket esmerni; mert rend szerént egybenn vagy másbann el-árúlják magokat, és ki-mutatják, hogy nem Istentől vannak.

Ha az ő tselekedeteik, eszközeik, tzéljaik és tudományok nem egyeznek-meg az Istennek rendeléseivel; ha azok mindenbenn a' tsudára és babonaságra mutatnak, 's ki-tettzik belőlök, hogy a' józan okosságtól távolvóak: a' Keresztyén ember minden velek való közöülésről mondjon-le, ne futkosson utánok, annyival inkább ne kövesse azokat. Mert ekkor már világossá válik meg-tettzik, hogy nem Istentől vannak, hanem tsalárdok, hitszegők, és azok közzül az emberek közzül való, a' kik eránt már Mózsés meg-intette az Izráelitákat.

Mert az Isten az egyszer tett jó rendet fel nem bontja, sokkal is inkább meg-nem engedi, hogy az némelly magok hasznát vadászó emberek által, azoknak rest-ségeknél vagy telhetetlenségeknél kedvéért fel-bontattassék. Ád az Isten nekünk természeti eszközöket, meg-parantsolja, hogy azokkal éljünk, és bizonyosokká-is tesz a' felől, hogy az azokkal [459:] való élést a' mi javunkra meg-fogja áldani. A' ki ezen rendeléstől el-távozik, az nem az Istentől vagyon, ha mindjárt titkos és tsudálatos módonn gyógyít-is meg tégedet, vagy a' te jövődő sorsodat láttassék-is meg-jövődölni. Sőt inkább úgy kell az ilyen embert nézned, mint hitetőt, tsalárdot, a' kinek nem kell hinned, ha az Isten' akarátja ellen tselekedni nem akarsz. Ha azért az ilyen ember jó elődbe, ha tégedet hozzá igazítanak: ne légy könnyen hívő; hanem próbáld-meg ezt a' néked komendált tsuda embert, próbáld-meg az ő gyógyítását, vizsgál-meg az ő szereit: és akkor kövesd őtet, mikor látod, hogy olyan szereket és eszközöket javasol, a' melyekről természet szerént azt lehet reményleni, a' mit néked ígér, és a' mit te egyenesen keresel.

Ha minden ember követné Sz. Jánosnak ezt a' tanását: így igen nagyonn meg-fogyna hamar a' hitetőknek, tsudatevő embereknek, boszorkányoknak, és boszorkány úzóknak számok. A' most élő hitetők és tsalárdok kénteleneknek lenni látnák magokat arra, hogy az ő mesterségekkel fel-hagyjanak, és szabados keresethez nyúlának. – Kövessük hát Kk! ezt a' régulát, és próbáljuk-meg az embereket, ha Istentől vannak-é és az Isten akarátja szerént élnek-é? –

§. II.) De ezzel kössük-össze a' másik régulát-is, mellyet fel-tevénk, hogy a' mi józan okosságunkat mind inkább inkább pallérozzuk-ki, tegyük mind jobbann jobbann tökéletesebbé, minden dolgainkbann kérdjünk attól tanácsot, és kövessük annak útmutatását.

Mert a' józan okosság az, a' mellyel az Isten minket a' mi jónkra, minden földi teremtettt állatoktól meg-külömböztetett; ez által tanít minket, és az ő akarátja,

hogy e' legyen a' mi vezérünk. De nem tökéletes ez, mihelyt e' világra születünk: hanem nekünk magunknak kell azt tökéletesebbé tennünk. A' melly végre az Isten-is jó eszközökkel áld-meg minket; ád nevezetesen szüléket és tanítókat, a' kiknek nevelése és oktatása által a' bennünk lévő tehetségek mind jobbann jobbann ki-nyílnak, ki-fejtőznek. E' mellett vagynak más intézetek-is, a' mellyek által a' mi értelmünk meg-világosíttathatik, erköltsünk jobbíttathatik; kívált a' mi időnkben éppen nem panaszkodhatunk, hogy ezeknek szűkibe [460:] volnánk. Mert nem tsak Mózsésünk és Prófétáink vagynak minékünk, nem tsak a' Jézusnak Evangyélioma és az ő Apostolinak írásaik vagynak kezünkben: hanem élnek közöttünk okos és tapasztalt emberek, a' kik minket beszédeik és írásaik által tanítanak. Kevesebb bajjal, rövidebb idő alatt, és kevesebb költséggel pallérozhatjuk mi ki a' mi értelmünket, mint a' régiek; és kevés betsületünkre válna, ha ezen kötelességbenn restek és tunyák volnánk. Különösen pedig azonn kell lennünk, hogy az Istent és a' Jézus Krisztust meg-esmerjük; Mert *Ján. 17: 3. szerént, ez az örök élet, hogy meg-esmérjenek tégedet egyedül élő igaz Istent, és a' kit elbotsátottál a' Jézus Krisztust.* – Ez a' józan okosságnak ki-pallérozása, a' tudománybann és az esméretbenn való előmenetel igen jó meg-őrző eszköz a' babonáság és a' babonás hitegetések ellen.

Mert, ha az ember az ő okosságát illendőképpenn ki-pallérozza, az Isten előtt kedves eszközöket a' maga hasznára és az ő bajainak enyhítésére és el-távoztatására mind inkább inkább meg-esmeri, a' szerént, a' mint közelebről meg-esmerkedik a' dolgoknak erejével, és azoknak az ő hasznára vagy kárára való befolyásokról. Talál sok olyan eszközöket az ő jó állapotjának elő-mozdítására, a' mellyeket az előtt nem tudott; fel-fedez olyan új táplálásra való forrásokat, a' mellyeknek fel-fedezése néki örömet tsinál, és az ő szerentséjét neveli; és talál olyan eszközöket, a' mellyek az ő fájdalmainak enyhítésére és a' fenyegető veszedelemnek el-hárítására szolgálnak. Sokat, a' mi az előtt neki tsudának vagy valami fellyebbvaló léleknek munkájának lenni látszott, meg-esmér természeti munkának lenni, és tsudálja mint emberi tudományt és egyenes mesterséget. Az ő tsudák felől való állításai, a' láthatatlan lelkekkel való tzimborázás, kísértetek, varázslók, jövőndő mondók és boszorkányok felől való hite, annál inkább elenyészik, mennél inkább vizsgálja a' természetet, annak erejét, és erejének ki-mutatását. A' meddig p. o. az Amerikai tapasztalás és tudomány nélkül való emberek a' puska port és annak erejét nem esmerték, nem tudták azt meg-magyarázni, honnét van az, hogy ő mellettek egy másiktól bizonyos távolságra valamelly ember mi módonn ölettethetik-meg. Azért-is úgy nézték az Európaiakat, mint fellyebbvaló valóságokat, leg-alább mint szemfényvesz [461:] tőket. De mihelyt meg esmerték a' puskapornak minéműségét, és a' puskával való bánást megtanúlták, meg-szűntek az ő embertársaikat úgy tsudálni, mint fővebb valóságokat,

és tollók mint vesztőktől félni. Az ő babonáságok hát meg-szűnt és el-enyészett, az ő józanokosságoknak a' tudomány és esméret által lett ki-palléroztatása által.

Épenn így néz³ még most-is sok tudatlan és tapasztalatlan ember némelly emberi mesterségeket, és a' természeti erőknél némelly munkáit, úgy nézi, mint tsuda dolgokat, és bámul azon az emberenn, a' ki ezekkel az erőkkal élni tud, és őtet szemfényvesztőnek tartja, kivált ha ez a' maga tselekedeteit meg-nem magyarázza, és a' nézőket tudatlanságban kívánja tartani. Így van nevezetessé a' dolog a' lelkek elő hívásával, a' melly egészen természetiképpenn megy véghez, és nem egyéb gyorsaságnál és vakításnál, a' mellyre a' lelkekkel való titkos egyet-érzés éppenn nem szükséges.

Tökéltessd hát a' te józan okosságodat az esméret által; találd-meg tsak a' természetet és annak ereit jobban meg-esmérni: meg-fogod tapasztalni, hogy sok dolgot egészen természeti módon tudsz meg-magyarázni, a' mi most tsudának láttik előtted, vagy a' mit valami főbb lélek munkájának tulajdonítani azért vagy hajlandó, mivel azt természetesen meg-magyarázni nem tudod.

Ha az Egyiptomiak, Kananeusok és a' Zsidók, a' természetet, annak ereit és tünetényeit jobban esmerték volna: a' sok halottaktól tudakozók, kísértet látók, varázslók és bűvös bájosok ily nyilván nem pajkoskodhattak volna közöttök. Ha az égnek alkotmánya, a' tsillagok járása tsak valamennyire⁴ lett volna-is előttök esméretes: bizony nem hitték volna azt, hogy az emberek a' napot vagy holdat meg-homályosíthatják; és ezeknek a' természeti történeteknek szinte ily kevés be-folyást tulajdonítottak volna az emberek jövő⁵s sorsára, mint az élők életére és egészségére. Mert mind ezeket a' tünetényeket úgy nézték volna, mint ezen égi testeknek egymáshoz való helyheztesítésének következtét. – A' józanokoságnak tökéltetése hát meg-őrző eszköz a' babonáságtól: azért-is kötelesség, hogy a' mi okosságunkat és értelmünket meg-világosítsuk, ha a' babonáságnak bűnét el-akarjuk távoztatni.

Hogy ha pedig az ember az ő⁶ értelmét tökéltesebbé tette: tehát az ő tudományát és tapasztalását kérdőre vegye, az ő józanokosságának engedelmeskedjen, és annak tanátsadását kövesse.

[462:] E' Kk! e' nélkül-is szintűgy kötelességünk, mint az értelemnek meg-világosítása. Mert éppenn azért adta nekünk az Isten azokat a' jeles tehetségeket. Az okosság arra való, hogy legyen vezérünk abban, mit kell tselekedni vagy nem tselekedni, hogy minket tanítson, tanátsot adjon és az eszközök' meg-választásá-

3. Néz [javítva ebből: nézi].

4. Valamennyire [javítva ebből: valamennyire-is].

5. [Utólag beszúrva: jövő] sorsára.

6. <józan okosságát> értelmét.

bann igazgasson. De meg-is érdemi ezt a' tekintetet, ezt a' hitet, ezt a' bizodalmat és ezt a' határ nélkül való engedelmességet; mivel igen bizonyos kalaúznak az erköltsisgre és boldogságra, és hűséges tanátsadónk mindenbenn. A' ki ezt követi, a' tselekeszik igazánn és jól, 's a' tzelt soha el-nem véti. Azt nem követni, arra nem figyelmezni, az eránt engedetlenkedni, annyit tesz, mint magának az Istennek nem engedelmeskedni, és a' maga boldogságát meg-vetni. Mert a' ki az ő okosságát nem követi: az bizonyosan babonás tselekedetekre vetemedik, a' babonás tsalárdokhoz adja magát, és a' varázslóknak 's kintsásóknak hitelt ad mi-helyt ilyen emberekre akad.

Nem javasolhatom azért Kk! néktek eléggé a' józan okosságnak ki-palléro-zását. Igyekeztek magatokat és a' ti gyermekeiteket az oktatás, elmélkedés, vizsgálódás és figyelmezés által mind jobban jobban meg-tanítani és meg-tanít-atni. Mert mennél szélesebb és helyesebb a' ti tudománytok, annál kevésbbé közelíthet hozzátok a' babonás, és annál kevesebb hitelt talál nállatok a' tsalárd. Ha eleinte mindjárt mindent meg-nem tudtok-is a' természetből magyarázni; ha tsudálatosnak tettzik-is nektek valami: azért ne gondoljatok ám a' gonosz lelkek be-folyásáról; hanem inkább a' természeti okokról, mesterségről, frisseségről, a' szemfényvesztésről és tsalárdságról. Hanem mind a' boldogságra való törekedés-benn, mind a' szerentsétlenségnek és nyomorúságnak el-távoztatásábann köves-sétek a' józan okosságnak tanátsát, intését, parantsolatját. Nyúljatok természeti eszközökhöz, olyan eszközökhöz, a' mellyek felől reménylhetitek, hogy a' ti kíván-ságtoknak eleget tesznek. Legyetek szorgalmatosok és hűségesek a' ti hivataltok-bann, betsületesek embertársaitok eránt, mértékletesek a' testi gyönyörűségekkel való élésbenn; és ha kedvetlen állapotok érdekelnek titeket, szenvedjetekek békes-séges tűréssel; ha meg-betegesztetek siessetek az értelmes orvoshoz. –

[463:] §. III.) Ezekkel az okosságról javasoltatott eszközökkel kössétek-össze a' harmadik Régulát-is, melly az: hogy az ember helyheztesse a' maga bizodalmát az Istenbenn, nevezetesen az Istennek szentségbenn, mindenhatóságábann, böltsségébenn és jóságábann.

Ez az Istenbenn való bizodalom-is Kk! kötelességek a' boldog és szerentsés embereknek szintűgy, mint a' boldogtalanoknak és szerentsétleneknek. Az okos-ság-is már kötelességünk-ké teszi ezt az Istenbe való bizodalmat: a' Sz. Írásbann pedig különösen serkentetünk arra. *Bízzad az Úrra a' te utaidat és reménylj ő benne, és meg-tselekeszi!* már Dávid így énekel az ő Zsoltáribann! Sz. Pál azt mondja: *Minden gondotokat az Úrra vessétek, mert őneki gondja vagyon ti reátok.* az Úr Jézus pedig így szól: *Ne féljetekek, úgy mond, azoktól, kik a' testet ölik-meg, a' lelket pedig nem ölhetik-meg; hanem inkább féljetekek attól, a' ki mind a' testet, mind a' lelket el-vesztheti.* – *Ne legyetek szorgalmatosok a' ti életetekről.* – *Ne mondjátok ezt: Mit együnk, mit igyunk, és mivel ruházzuk magunkat? Mert a' pogányok szokták mind*

ezeket kérdeni, a' kik az Istent nem esméri. Ti annak okáért ne tudakozzatok azonn és ne kételkedjete; mert jól tudja a' ti Menyei Atyátok mi nélkül szűkölködtek ti. Hiszen ő ruházza az mezőnek virágát, ő táplálja az égnek madarait; és a' ti fejeteokról egy hajszál sem esik-le az ő akaratja nélkül.

Az Úr Jézusnak az ő tanítványihoz tett ezen szavaiból kihozhatjuk azt Kk! hogy az Isten az ő igaz tisztelőiről, a' kik az ő hivatalbeli kötelességeiket hűségesen véghez viszik, és a' mellett ő benne biznak, gondot visel. Mit félnénk hát; hiszen, ha Isten velünk, kitsoda lehet ellenünk? Az Istennek gondviselése a' mi boldogságunknak elő-mozdítására, és szenvedéseinknek enyhítésére szolgáló eszközöket ki-mutatja nékünk. Avagy van-é okunk arra, hogy bizodalmatlansággal viseltesünk az Isten eránt, az ő gondviselése és igazgatása eránt? Nem adta-é az Isten elég bizonyosságait az ő mi hozzánk való atyai szeretetének? Vagynak ugyan sok gonoszok és nyomorúságok e' világon: de vagynak elégséges eszközök-is a' gonoszoktól való meg-szabadulásra, és a' nyomorúságoknak enyhítésére. Sokszor közelebb vagynak ezek az esz [464:] közök mi hozzánk, mint gondoljuk, sokszor igenis restek vagyunk azoknak fel-keresésébenn, vagy pedig fösvényebbek, mint sem hogy azokkal kötelességünk szerént élénk.

Mi kényszerít hát minket Kk! hogy a' babonáshoz, vagy a' babonás eszközökhöz nyúljunk? Mi kényszerít minket, hogy a' kuruzsolóknál keressünk segítséget, holott értelmes és tapasztalt orvosaink vagynak? Miért keresnénk el-rejtett kintset ott, a' hol semmi sint; holott a' munka és szorgalmatosság által bizonyosabbann meg-találjuk azt? Miért bíznánk olyan emberekbe, a' kiket nem esmerünk: holott esmerünk olyanokat, a' kik szükségünkben örömet segítenek rajtunk? Miért keresnénk hát rendkívülvaló eszközöket, holott rendes és természeti eszközöket közel találunk? Avagy a' restséget és a' fösvényiséget hagyjuk-é magunkon uralkodni? Távol legyen tőlünk Kk! Sőt inkább tselekedjük a' mi kötelességünket, és minden epekedő tünődés nélkül, az Istenbenn való bizodalommal menjünk bátrann a' jövendőnek eleibe. Így soha sem esünk abba a' veszedelembé, hogy babonáságot tselekedszünk, vagy hogy tsalárdokra bízunk magunkat. Mert a' ki, a' mint kell, az Istenbenn bíz, annak bizodalma vagyon, és szintolylan kevés félt a' boszorkányoktól és kísértetektől, és szint olly kevés folyomodik a' varázslókhoz, mint a' búbjásokhoz. Tudja, hogy az Istennek vigyázása és vezérlése alatt van, és ez a' bizodalom még a' szerentsétlenségben-is merőnn tartja őket. Vigasztalja és erősíti magát, lelkének bátorságát meg-tartja, és meg-találja azt, a' mi nélkül az ő állapotjában szűkölködik; mert az Isten már előre gondoskodott ő felőle. –

Tartsuk a. o. Kk! szüntelen szemeink előtt ezeket a' kevés régulákat! – Ne hig-yetek minden embernek, és ne adjatok mindjárt mindennek hitelt, a' mit mások beszéllnek vagy ditsérnek. Előbb vizsgáljátok-meg ezeket a' beszédeket, igyekezze-tek meg-esmerni azokat az embereket, a' kik ditsekeshetnek, és az ő tudományokat 's mesterségeket ajánlják néktek. Ne bizzátok magatokat vakonn az olyan embe-rekre, a' kiket a' babonáság tett hiresekké és nevezetesekké; sokkal inkább pedig a' ti életeteket és egészségeteket ne bizzátok esméretlen személyekre! Gondoljátok-meg, hogy még [465:] most-is találhatnak tsalárdok, és hogy mind azok, a' kik titkos mesterségekkel és eszközökkel ditsekednek, tsalárdok. – Azért-is a' ti józan okosságtokat világosítsátok-meg mind jobbann jobbann. Tanúljátok mind jobban jobbann meg-esmerni a' természetet és annak erejét 's tehetségét! De kövessé-tek-is ám osztánn a' józan okosságnak diktálását, és tselekedjeteK úgy, mint az kötelességekké teszi tinékteK! Mind ezek mellett pedig bizzátok a' ti Mennyei Atyátokbann, és ne aggságoskodjatok. Így a' Csalárd messze távozik ti tőlletek, ti magatok pedig nem jöttök abba a' kísértetbe, hogy a' babonáságnak szolgáljátok.

A' mennyire nekem tehetségembenn áll Kk! mint a' ti Lelki Pásztortok, Ta-nítótok és Barátotok, ezen igyekezetekbenn néktek segítséggel lenni kívánok. Azonn leszek, hogy titeket tanítsalak, hogy az igazságot, az Istent, a' Jézus Krisztust, és az Istennek tselekedeteit mind inkább inkább meg-esmérjéteK; az én tapasztalásaimat közleni fogom veletek, és titeket tanáttal tartalak, a' hol tsak alkalmatosságom adódik reá. Csak arra kérlek benneteket, hogy semmi Csalárd-nak ne hig-yeteK, és az Isten gondviselése eránt bizodalmatlansággal ne viselte-setek! Hanem éljeteK az isteni gondviselés⁷ által⁸ a' gonosztól való meg-szabadú-lásra hozzátok közel lévő természeti eszközökkel. Az Istent ne kísértsetek, és az ő segedelmét ne útáljátok-meg. Ha azomba olyan állapotba és bajba estek, a' hol tanács és vigasztalás nélkül szűkölködtök: siesseteK okos és tapasztalt emberekhez, a' kiket mindenütt találtok. E' mellett, a' mennyire tsak lehet, vigyéteK munkába a' ti gyermekeiteKnek meg-világosíttatását. Szoktassátok azokat jó idejénn a' gon-dolkozásra vizsgálódásra, de egyszersmind az okossann való tselekedésre-is. Ezek azok az eszközök, a' mellyek által az Isten minket a' babonáságtól meg-akar szaba-dítani. ÉljeteK hát azokkal, és boldogok leszteK. Amen!

NagyBajom, 12^{dik} Decemberb. 1811.

7. Gondviselés [javítva ebből: gondviseléstől].

8. [utólag besúrvva: által] a'

Ha nem használ, nem-is árt

[466:] Letzke: Csel. 17: 22. *Elő-állván pedig Pál az Areopagusnak közepette, monda: Athénásbéli férfiak! bizonytal látom, hogy ti mindenekbenn igen babonások vagytok.,,*

Szent Pál Apostol, az ő hivatalbeli kötelessége szerint, midőn mindenfelé hirdetné az Evangyéliomot, Görög Országának híres neves városába Athenébe-is el-ment. Itt igen szemébe tűntek neki azoknak a' sok bálvány Isteneknek templomjaik és oltárjaik, a' mellyekenn Athenének lakosi az ő állításaik szerint való fő valóságoknak áldoztak. Ő pedig az egyedül igaz Istent hirdetvénn, az ő prédikátiói és tanításai által nem kevésbbé vonta magára ezen város lakosinak figyelmetességeket; és ennél fogva igen hirtelen el-terjedt az Apostolnak és az ő új tudományának híre. A' mellyből a' lett, hogy őtet az Areopagus vagy a' leg-főbb Tanács eleibe tztálták, hogy közönséges vizsgálás alá vennék ezen ő új tudományát. És ezen Tanács előtt mondott beszédének egy része az, a' mit előttetek el-olvastam. – Athenebeli férfiak! így szól az Apostol, nem akarok én néktek, a' mint ti gondoljátok valami új Istent ajánlani, sem titeket arra kényszeríteni, hogy egy olyan új bálványt imádjatok, a' melly még eddig nem tiszteltetett közöttetek, és a' mellynek még eddig semmi oltárt sem építettetek. A' ti törvényeiteket nem akarom én fel-forgatni az én tudományom által. Egyébaránt-is elég bálványaitok vagynak, elég templomai és oltárai szemléltetnek közöttetek a' bálvány Isteneknek. Mert hogy ne talám valami fő valóság a' ti tiszteletetek nélkül ne maradna, a' nagy buzgóságtól ösztönöztetvén, még az esmeretlen Istennek-is építettetek oltárt. Ímé én ezt a' ti előttetek eddig esmeretlen Istent akarom én néktek hirdetni, erről akarok én tanítani, és ennek tiszteletére kívánlak én titeket felserkenteni. 'S ekkor osztán hozzá fogon az Apostol az igaz Istenről való tudományak elő-adásához.

Az Athénbeliek hát éppen úgy gondolkoztak, mint ma sok Keresztyének gondolkoznak: Ha nem használ, nem-is árt! Inkább építsünk oltárt annak az Istennek, a' kit még talám nem esmerünk, mint sem valamelly Istent egészen ki-rekesszünk a' mi tiszteletünkéből. Mert könnyenn meg-lehet, hogy azokonn az Istenekenn kívül, a' kiket mi tisztelünk, még más Istenség-is lehet, a' mellyről még eddig mi semmit sem hallottunk. Ha [467:] mi ezt nem tisztelnénk, majd az ő jó

akarátját meg-vonná tőlünk, és az ő haragját 's bosszúállását éreztetné mi velünk. Ha pedig mi ne talám tán hibázunk és a' már bé-vett Istenekenn kívül semmi más Isten nintsen, 's következés szerént ha az esmeretlen Istennek tisztelese nekünk semmit nem használ-is, de leg-alább nem-is fog ártani. És ezen okoskodásnál fogva építettek ők vak buzgóságból és babonáságból az esmeretlen Istennek-is egy oltárt. Méltánn tulajdonítja hát az Apostol nekik vétkül azt, hogy *mindenekbenn igen babonások*.

Azt talám nem-is szükség itt említeni, hogy némelly fordításokbann, 's a' többek között a' mi Magyar Bibliánkban-is az eredeti igék így fordíttatnak: *egyebeeknél mintegy szorgalmatosabbak vagytok az isteni tiszteletekben*. Mert egy az, hogy az a' szó, a' melly vallásbeli buzgóságot teszen, teszen babonáságot-is, más az, hogy az olyan szorgalmatosság és buzgóság, melly a' Pogányoknál az Istenek tiszteletében ki-mutatta magát, mindenütt és mindenkor vak buzgóságból vagy babonáságból állott: és az Apostolnak tzelja-is, ha szinte kedvezőbb ki-fejezéssel láttatik-is élni, a' volt, hogy az Athenebélieket a' babonáságtól el-vonvánn az igaz Istennek tiszteletére vezetné: következés szerént, a' mi Magyar Bibliánkban lévő ezen szókat: *egyebeeknél mintegy szorgalmatosabbak vagytok az isteni tiszteletekben*, némelly forítókka és magyarázókkal helyesenn tesszük-ki így: *ti mindenekbenn igen babonások vagytok*; annyival inkább, hogy a' mint fellyebb-is említettem, az Athenebéliék így okoskodtak: Ha nem használ, nem-is árt!

De ezt abban hagyvánn, én most tsak a' babonáságra való azon helytelen okoskodásról akarok elmélnedni, a' melly az Athenebélieknek a' sok Istenek' tiszteletére alkalmatosságot és okot szolgáltatott. Tudnillik őket, a' mint már többször említettem, ez az okoskodás vitte a' sok Istenek tiszteletére vagy a' babonás bálványozásra: *Ha nem használ, nem-is árt!* És ugyan ez visz még ma-is sokakat a' babonás tselekedetekre. Jertek azért, vizsgáljuk-meg ezt az okoskodást, hogy meggyőztessünk a' felöl, hogy az józan okosság is az Isten tettése ellen, 's egyszersmind a' magunk kárára tselekednénn, ha ezen okoskodás szerént tselekednénn. –

Minden bizonnyal sok emberek élnek ezzel a' példa-beszéd [468:] del, mint az ő gondolkozások és tselekedetek' mondjának regulájával: hanem, nem mindnyájan okos fundamentomból. Némellyek leg-allább meg-lehető és nem fundamentom nélkül való hozzávetéssel reménylik azt, hogy meg-találják és megnyerik a' jót, a' mellyet keresnek, és el-érik azt a' tzel't 's véget, mellyre törekednek. Mikor ezek így szólnak: Ha nem használ, nem-is árt: akkor van még-is reménységek, ha szinte tsak gyenge reménységek-is, hogy az, a' mit tselekesznek vagy a' mihez nyúlnek, inkább használhat mint árthat nékiek. Így van p. o. sokszor a' dolog az orvosra és a' bizonytalan nyomozódásokra nézve, a' mellyeket neki a' szükségtől és kéntelenségtől kényszerítettvénn tenni kell, ha a' betegről mindjárt le-mondani, vagy azt veszedelembé hozni nem akarja.

De igen sokaknak, a' kik a' nevezett mondással¹, mint regulával és fundamentommal élnek, semmi reménységek sints, még tsak hozzávetésképpen-is, hogy elérjék azt, a' mi után vágyódnak és igyekeznek: sőt többnyire minden fundamentom nélkül vaktábann és gondolatlanul tselekesznek. Így van nevezetesen azokra nézve a' dolog, a' kik valamely nyavalyából való meg-gyógyulásnak okáért, vagy valami más veszedelem' el-távoztatásának okáért babonás eszközökhöz folyamodnak és nyulnak. Ezeknek semmi okos fundamentomok nints, hogy ahhoz támaszkodván reménylhetnék az ő tzéljoknak és szándékoknak bé-tellyesedését. A' honnét a' többször említett mondásra épült regula, mint igen ártalmas, mindenestől és általán fogva meg-vetésre méltó.

Az okos embernek Kk! okossann kell tselekedni, vagy úgy, mint a' józan okosság, az ő törvényhozója, neki kötelességévé teszi, vagy úgy, hogy azt akarná és kívánhatná, hogy bár tsak minden emberek úgy tselekednének, mint ő tselekeszik. Valamint az ő tselekedete módjának a' józanokossággal meg-kell egyezni, szinte olyanoknak kell [469:] lenni az ő indító okainak-is, hogy azok-is azzal meg-egyezzenek. De ha valaki tsak ezen indító-ok mellett marad: Ha nem használ, nem-is árt: azt lehet kérdeni, hogy meg-egyez-e az a' józanokossággal? Lehetetlen, hogy meg-egyezzen. Mert mire nem viszi kérlek a' babonás, tudatlan és könnyennhivő embereket? El-veszteti velek a' drága időt, a' bátorságosabb eszközökkel való élettől el-vonja, és ellenbenn semmi kárt nem tett-is nekik: de az időnek haszontalanul való el-töltése még-is elég kár. – Vagy talám az, a' mi nekünk se árt se használ, szabados és igaz? De Kk! lehet-e nekünk tsupán tsak a' magunk hasznára vagy kárára néznünk? Mit tartanátok a' józan okosság ítélete szerént az olyan emberől, a' ki tsak a' kárt és hasznot forgatja maga előtt, és tsak azt tselekeszi, a' mi neki hasznot ígér, azt pedig abba hagyja 's nem tselekeszi, a' mitől fél, hogy kára következik belőle, ha szinte amaz kötelesség ellen való volna-is, e' pedig kötelesség szerént való?

Az olyan ember, a' ki egyedül tsak a' haszonra néz, és mind azt el-hagyja, a' mi neki kárt romlást veszedelmet hirdet, sokszor a' leg-fontosabb kötelességeit mulatja-el², tsupán tsak azért, mert azoknak tellyesítéséből semmi ükigvaló hasznot sem reménylhet: valamint más részről még az ő leg-jobb barátjának-is árulójává lessz, ha valami hasznot reménylhet utánna, mint a' maga hasznát kereső Júdás, a' ki az ő jó Mesterét harmintz ezüst pénzért el-árulta.

Az okos embernek nem kell ilyen indulatúnak lenni; a' haszonnak nem kell őtet valamire határozni, sem a' kárnak arra bírni, hogy kötelessége mellől el-álljon. Sőt inkább, minden tselekedet vagy el-távoztatás körül, nem gondol-

1. <élnék> , mint

2. Mulatja-el [az m azonnal javítva h-ból].

vánn³ a' következéssel, és nem tekintvénn arra, nyereséget hoz-é vagy [470:] kárt az ő tselekedete, tökéletes engedelmisséggel adja magát alája az ő józan okosságának; mert ez Isten szava ő benne. De ezt nem teszi az, a' ki ezzel az indító okkal él: Ha nem használ, nem-is árt, és azt vakonn követi. Az ilyen csak a' maga hasznát nézi, és mindég arról gondolkodik, miképpen hárítsa-el magától a' veszedelmet: azt teszi, a' mi neki használ, nem teszi pedig azt, a' miből gyanítja, hogy kára következhet. Illyenekből lesznek osztán a' javosok, kuruzsoló és varázsló orvosok, vagy olyanok, a' kik ezekhez futkosnak, az álomnak sokat tulajdonítanak, és mind azokhoz az eszközökhöz nyulni készek, a' mellyeket mások babonaságból nekik javasolnak, vagy másoktól látnak véghez vitettetni. – P. o. ha valami marhát el-akarnak adni, háromféle vasat tesznek a' vízbe 's arról itatják, háromféle vasat tesznek az istálló ajtó eleibe 's azonn hajtják által; és mikor eladják, szűr szélébe fogják a' marha kötelét 's úgy veszik és adják-által: vagy, hogy a' tehénnek hasznát a' gonoszok el-ne vegyék vagy hogy az a' szemnek kívánatos legyen, Lukáts tzedulát fúrnak a' szarvába; mellyel pedig sokszor meg-is ölik. – Ha meg-betegszenek, mindenféleképpen élnek, valamit csak a' tudatlanság ki-tudott gondolni, és mások komendálnak; mert minden ember orvos, ha soha nem tanulta-is; a' javosokkal vénasszonyokkal magokra olvastatnak, magokat meg-öntetik, keresztet vettetnek magokra, és meg-füstöltetik magokat, hogy a' boszorkányok többé nekik ne ártsanak, 's több e' féle. Ha azt kérdik tollók: miért tselekeszik ezt? azt felelik, *ha nem használ, nem-is árt*⁴. E' pedig csak azt teszi: Ha azon eszközök által az én nyavalyámból meg-nem gyógyulok-is, de leg-alább nem-is árthatnak azok az én életemnek; mert nints benne mérég!– Pedig a' beteg egy darab ideig bízik a' meg-próbált eszközökhöz, várja azoknak hathatosságát, 's időt vesz vele: úgy hogy, ha a' próbált eszközök egészen ártatlan dolgok volnának-is, még-is ártnak; mert a' betegségnek az által idő engedődik az el-hatalmazás [471:] ra; 's az osztánn nem volna ártalmas? Ebbe a' hibába esik már mind az olyan beteg, a' ki javasokhoz és öntökhöz folyamodik, mind az olyan varázsló orvos, a' ki ártatlan eszközöket ad kötelessége ellen. Amaz árt magának, e' pedig nyereség kívánásból árt a' betegnek: mind ketten pedig kötelesség ellen tselekesznek; mert nem tselekesznek a' józan okosság diktálása szerint.

A' józan okosság azt mondja: Emberek! tselekedjétek józan fundamentomból, és az által 's a' szerint rendeljétek a' ti gondolkozástok 's tselekedetetek módját. Visgáljátok-meg ha találtok-é okos egybe köttettetést az eszköz között, mellyel éltek, és annak következése között? Ha semmi okos fundamentomot és semmi természeti egybe-köttettetést nem találtok: hagyjátok azt abba! – Ez a' józan

3. Gondolvánn [a g azonnal javítva k-ból].

4. Ha nem használ, nem-is árt [javítva ebből: ha nem árt, nem-is használ].

okosságnak törvénye és akaratja legyen előttünk szent, mert Isten törvénye az, és Isten akaratja. Ha pedig bal-vélekedésből vagy babonáságból az Istennek az ő akaratja ellen tselekeszünk: mely vissza-pótolhatatlan kár az?! Mert az által megutáljuk a' mi józanokosságunknak tanácsát, és nyereségkívánásból még az Isten eránt-is engedetlenek leszünk. 's ez osztánn hogy ne volna kárvallás? – Ha hát a' te jó állapotodat elő-mozitod-is vele, ha meg-gazdagodol-is: mit használ? Igazságtalansággal gyűjtöd a' gazdagságot. Ha a' te életednek 's egészségednek nem ártis: de árt a' te nyúgodalmadnak; mert rossz lelkiismeretet szerez, és az Isten' haragját vonja te reád. 'S hát fel se akarsz venni ezt a' kárt? Veszthetsz-e el ennél nagyobb jót? Mit érnek minden e' világi jók, ha azoknak gyűjtése vagy megőrzése által rossz lelki esméretet szeresz, és az Isten bosszúállását vonod magadra? Illyen pedig minden betegre rá olvasó tsalárd javós; a' ki hogy élhessen, vagy meg-gazdagodhasson, bizonytalan dolgokat vesz-fel eszközül, a' mellyek közül azt gondolja: Ha nem használnak-is, de leg-alább nem-is ártanak: sőt ezt az Isten haragját vonja magára minden babonáskodó ember; Mert a' babonáság igen nagy bűn; a' mint máskor meg-mutattam.

De nem-is igaz az Kk! mikor azt mondjuk, hogy ha nem használ, nem-is árt; Mert valami dolog, valami tanács, vagy va- [472:] lami eszközzel való élés vagy hozzá alkalmaztatható a' mi állapotunkhoz vagy nem; az eszköz és annak következése között van természeti öszve-köttetés vagy nints. Ha már az eszköz hozzá illik a' mi állapotunkhoz 's körülállásainkhoz, ha annak jó következését reménylhetjük: ekkor kötelesség, hogy azt az eszközt haladék nélkül elő-vegyük. De ha az nekünk semmit sem használ; ha az okosság diktálása szerint nem reménylhetjük annak azt a' jó következését, mellyet kívánnánk: ekkor az eszközzel való élés a' tanácsnak meg-fogadása minden esetben okosság ellenvaló, következés szerint ártalmas. Leg-világosabban meg-lehet ezt látni az olyan beteg körül, a' ki az értelmes és tanult Orvos Doktort számba se vévén tudatlan javósok és tsalárd öntökhöz 's rá olvasokhoz siet, és azoknál próbára és találomra azt keresi, a' mit az okosság szava szerint nállok éppenn meg-nem találhat.

De ugyan mitsoda reménységünk-is lehet mind azok körül az eszközök körül, a' mellyekről azt mondjuk: Ha nem használ nem-is árt? E' leg-alább mindég igen bizonytalan reménység és kétséges következés. 'S osztánn még-is olyan eszközzel szerrel élnék én, az időmet arra vesztegetném, és hijjábavaló költséget tennék! Hogy volna az okos gondolat és tselekedet? Mivel tudnám menteni magamat, ha szenvedésemet nevelném, vagy pedig abba a' gonoszba, mellyet el-akartam kerülni, még jobban-is belé keverném magamat? Nem jobb-e bátorságos és bizonyos eszközökhöz nyulni 's azokkal élni? Mert ha nem lessz-is ezeknek az a' jó következése, a' mit várok: de leg-alább meg-van az a' vigasztalásom, mellyet a' szerentsétlenségben a' jó lelki esméret ad; leg-alább szemrehányást nem tehetek

magamnak, a' mi sokkal fájdalmasabb, mint maga a' gonosz, a' mellynek súlya alatt nyögök. Ha p. o. valamellyekre az én hozzám tartozóm közzül valami betegség jőne, akkor a' Doktorhoz folyamodnám, a' kinek alkalmas volta meg-van próbálva, és előttem-is tudva van. Ennek bé-mutatnám az én betegemet, tanátsával él [473:] nék, és Istenbenn való bizodalمام által támogatvatván, tsendes-séggel várnám a' dolognak ki-menetelét. Ha nem lenne-is meg az én kívánságom, ha meg-halna-is a' beteg: még-is az ő sírjánál-is meg-maradna az én lelkem es-méretének jó tanubizonysága, hogy véghez vittem körülötte mind azt, a' mit lehetett. De nem lehetnék ilyen nyúgodt lélekkel, ha babonás orvoshoz folyamodtam volna, ha a' meg-öntés, rá olvasás, füstölés és más e' féle balgatatag szerek által el-hagytam volna veszni az időt, mellynek jobbann hasznát vehettem volna.

Akár hová fordultok hát AF! és akár mint alkalmaztatjátok ezt az indító okot: Ha nem használ, leg-alább nem-is árt: mindenütt tsak azt találjátok, hogy a' ki azt minden fundamentom nélkül az ő tselekedetének vagy nem-tselekedetének régulájává téski, kötelesség ellen tselekeszik. Mellyre nézve igaz jussal azt mondhatom: Barátom, a' mi nem használ, az árt mindég; árt tudnillik vagy a' te ideig-való boldogságodnak, vagy a' te lelked tsendességének és nyúgodalmának.

És ha erről még jobban-is meg-akartok győződni: nézzetek-meg azokat az embereket, a' kik azt a' közmondást, mellyről most szó van, az ő tselekedeteknek vagy el-mulatásoknak régulájává téskik. Mitsoda emberek ezek rend szerént? Ki mondja ezt: Ha nem használ, nem-is árt!?! A' tsalárd, Kk! a' ki az ő tsalárdságát másképpenn meg-igazítani nem tudja. A' varásló orvos, a' Javós, a' kihez a' tudatlanok sietnek, azzal igyekszik magát menteni, hogy ezt mondja: Én azoknak az embereknek, a' kik hozzám jőnek tanátsot kérdeni, olyan szereket adok, a' mellyekről bizonyosan tudom, hogy nem ártanak; ha meg-nem gyógyul-is a' beteg, de nem-is árt neki az orvosság, mellyet neki adok, a' nyavalya öli-meg őtet, és nem én általam hal-meg, hanem a' természeti rendes halál által. 'S az ilyen emberre akarjátok-é Kk! vaktába reá bízni a' ti életeteket 's egészségteket? Távol legyen tőletek!

Továbbá ama közmondással élnek még a' babonások-is; következés szerént az értelem nélkül valók, a' restek, a' könnyenn hívők, és a' fősvények. Ezek oltsó szerekek tesznek próbát, mellyeket lisztenn tojásonn vehetnek, 's azt mondják: Ha nem⁵ használnak, nem-is ártanak: 's ekképpenn mindnyájan magok ellen tselekesznek, meg- [474:] tagadják az ő okosságokat, és az ő Mennyei Attyokhoz az Istenhez engedetlenek lesznek.

És ti még-is ezekhez a' tsalárdokhoz, ezekhez a' tsábitókhoz, ezekhez a' tudatlanokhoz akartok-é a' veszedelembenn; betegségbenn vagy szenvedésekbenn

5. <árt> használnak

folyamodni? Ezekről kérdetek-é tanácsot? Vagy a' tudatlan⁶ rest és könnyennhivő emberek közzé akartok-é ti-is számláltatni? Távol legyen ti tölletek AF! Sőt inkább gondolkozzatok és tselekedjete az okossággal meg-egyezőképpenn. Mellyet ha követtek, nem fogjátok a' ti tselekedeteteknek régulájává tenni ama közmondást, melly ellen eddig beszéltem előttetek: hanem azt fogjátok tselekedni vagy el-mellőzni, a' mit az okosság kötelességtekké tesz, a' szenvedések-benn, viszontagságokbann vagy veszélyekbenn, a' mellyek titeket fenyegetnek vagy, a' mellyektől féltek, olyan eszközöket fogtok választani, amellyről a' józan ész szava szerint, ezt reménylhetitek, a'⁷ azokat a' tanácsokat és javallásokat pedig meg-vetitek, amellyekről az okosság diktálása szerint nem reménylhetitek azt, a' mi szükséges néktek.

Tehát Kk! a' józan-okosság legyen a' mi vezérünk, és annak engedelmeskedjünk; attól kérdezzünk tanácsot, és a' mit a' mond, azt kövessük, hogy az Istennek jó tettését, és az okos 's jó emberek ditséretét 's betsületét meg-nyerhessük. – A' nyereség, ideig való haszon, soha se vakítsanak-meg minket úgyhogy ezen⁸ kötelesség ellen tselekednénk: de még a' fenyegető veszedelmek⁹ által¹⁰ se hagyjuk magunkat ezen kötelességtől el-vonattatni. Ez Kk! ez igazánn használni fog nekünk, és soha sem fog ártani. Mert az Isten akaratjával meg-egyez az, és a' mi rendeltetésünknek tzéljához mindég közelebb visz minket. Melly nagy nyereség ez! És ebbenn adjon az Úr részt mindnyájan tinéktek! Amen! –

NagyBajom. 21^{dik} Juniusb. 1815.

6. tudatlan [javítva ebből: tudatlanok]

7. reménylhetitek, a' [...]

8. [utólag beszúrva: ezen]

9. veszedelmek [javítva ebből: veszedelmeknek]

10. [utólag beszúrva: által]

Mindeneknek meg-próbálásáról

[475:] Szent Letzke: 1. Thess. 5: 21. „Mindeneket meg-próbáljátok, a' mi jó azt meg-tartsátok.”

Volt egyszer egy szomorú és setét idő a' Keresztyén Vallásnak származásától fogva, a' tudatlanságnak és babonáságnak, a' papi hatalmaskodásnak és kegyetlen uralkodásnak ideje, a' midőn nem csak a' Krisztus minden Vallóinak és Követőinek, hanem még a' Vallás Tanítóinak-is kötelességekké tették azt, hogy a' józan okosságot a' hitnek engedelmességére foglyul adják. Igazságtalanul bántak az emberekkel, azt kívánván, hogy a' Keresztyén ember minden további vizsgálás nélkül Isteni igazságnak tartsa azt, a' mit az Anyaszentegyház vagy annak földi Feje tanít és parantsol.¹ kemény parantsolat, de egyszersmind olyan² is, a' melly az igasság lelkére bilintset³ tettetést, képmutatást, tsalárdságot és babonáságot elő-mozdította. Boldogok vagyunk mi, hogy azokat a' békákat és rab lántzokat szerentsés következással le-verettetni és el-törettetni szemléljük és tapasztaljuk. Hálá, ezer hálá légyen a' mi Atyáinknak, hogy ők az ő vérekkal a' Vallásnak, a' lelki esméretnek és gondolkozásnak⁴ szabadságát meg-vívták. Most már mi abban az állapotbann vagyunk, hogy szabad vizsgálódnunk, mindeneket meg-próbálnunk, és a' meg-visgálttattakból és meg-próbálttattakból a' leg-jobbat választanunk és meg-tartanunk. ÖrüljeteK velem egyútt Kk! ezen meg-nyert szabadságnak! De azomba vegyéteK-is annak kötelességteKhez illendő módonn hasznát; tsak hogy vele vissza ne éljeteK! –

Ugy vagyon Kk! a' mint az Istennek akaratja hozza magával, forditsunk és alkalmazzassuk azt a' szabadságot az igasságnak bővebb meg-esmerésére, a' mi erköltsi magunk viselésének és boldogságunknak elé-mozdítására. Az igasságnak és a' jóságnak szeretete, egy szóval az igaz kegyesség és isteni félelem vezérelje a' mi visgá [476:] lódásinkat. A' kételkedésnek lelke, a' hitetlenségre való hajlandóság, a' hijjábanvalóskodás, 's a' t. messze távoztassanak tőlünk. Ugy vagyon Kk! igaz vallásbeli buzgósággal és isteni félelemmel visgáljunk-meg mindent, és abból

1. parantsol. [... ..]

2. olyan [parantsolat?] is

3. bilintset [... ..]

4. gondolkozásnak [a g azonnal javítva b-ből]

osztán a' mi jó, tartsuk-meg, vegyük-bé, és kövessük. Ez az igassággal jobbann meg-fog bennünket esmerkedtetni, de egyszersmind a' kegyességre, jóságra és boldogságra-is fog vezérelni.

Az ilyen vizsgálódásokra, és mind annak, a' mit töllem hallotok keresztyéni illendőséggel való meg-próbálására titeket Kk! fel-serkenteni, az én mostani elmélkedésemnek tzelja. Nem kívánok tölletek semmi vak hitet; semmi olyan hitet, a' mi az én Lelki Pásztori Hivatalomonn, vagy közöttetek való tekintetemen fundáltatnék. Távol legyen; nekem kötelességem titeket a' ti jussotokban oltalmazni, és az igasság 's jó erkölts tekinetéből kívánom-is, hogy az elmélkedésimet és tanításaimat igaz vallásbéli buzgósággal és keresztyéni indulattal vizsgáljátok és próbáljátok-meg. Ez az én igaz lélekből származott kívánságom, és kérésem ti hozzátok. De ezt kívánja a' tulajdon javatok és boldogságtok-is, sőt a' mi több, ez az Istennek-is akaratja ti hozzátok. Hanem azonba kötelességtek ám tinéktek-is, hogy a' meg-esmért igasságot bé-vegyétek, kövessétek, hogy ne tsak hallói, hanem tselekedői-is legyetek az igének, és az igasság kedvéért vagy annak szeretetéből mindent fel-áldozzatok, valami azzal is az erköltsiséggel ellenkezik. Cselekedjétek hát AF! az Istennek ezt az akaratját. Igyekezétek magatokat mind jobbann jobbann fel-szabadítani a' babonáságtól és mindentől, a' mi titeket az Istennek szeretetére méltatlanokká tenne. Én leszek ebben a' ti barátotok és vezéretek.

Te pedig Mennyei Atyám! áld-meg ennek utánna- [477:] is az én igyekezetemet, mint eddig ezen Gyülekezetnek javára meg-áldottad! Adjad, hogy az igasságot mind inkább inkább meg-esmérhessük; hogy meg-szabadúlhassunk⁵ mindentől, a' mi a' Keresztyénséggel és az igaz Isteni félelemmel ellenkezik. Ajándékozd nekünk az igasságnak Lelkét, a' mellyet a' te fíjaidtól, kik téged azért kérnek, meg-nem tagadhatsz. Szabadíts-meg minket ezen Lélek által különössenn a' babonáságtól-is. Azonn leszünk mi, hogy tégedet lélekbenn és igasságban imádjunk, hogy a' Krisztus Evangéliomának példája és parantsolatja szerint tégedet tisztelhessünk. De nyújtsd-is a' te segedelmedet, hogy az ő országa mind jobbann jobbann terjedjen közöttünk! Erre légyen szentelve ez a' mostani áhitatosságnak órája-is. Légyen áldott és szent minden óra, a' mit ebbenn a' Templombann a' te közönséges tiszteletedre fordítunk: de egyébkor-is mindenkor minden tselekedeteinkbenn és magunk viselésünkben ez az igaz vallásbeli buzgóság és keresztyéni indulat élesszen minket; hogy a' te atyai kegyelmedre, melly mi felettünk vagyon, méltóbbak lehessünk. Így kedvesek leszünk mi te előtted, és az mindnyájunknak javára fog szolgálni. Légyen ez nekünk a' mi kívánságunk szerint, az Úr Jézusért! –

5. <m> mindentől

A' fel-vett Beszédekben azt mondja az Apostol, hogy: *Mindeneket meg-próbálatok, a' mi jó azt meg-tartsátok.* Már rég óta Kk! az Apostolnak ez a' szép mondása és intése szinte köz példa beszédvé lett a' Keresztyének között, a' kik azt igaz keresztyéni indulatból, az igasságnak és jóságnak szeretetéből követnék. Vajha ti jó módjával követnétek azt! Így el-jutnátok az igaz Keresztyéni szabad [478:] ságra, arra a' szabadságra, a' melly minket szeretetre méltó emberekké formál.

Az Apostolnak ezen intése közelebb arra tzelez, a' mit oda fellyebb a' lelki ihletésekről és jövendölésekről mondott. Annak, a' mit a' Keresztyének az ő közönséges Gyüleiseikben az Isten Lelkétől való ihletés által mondottanak, fel-indittatván a' Keresztyén Vallásnak szépségétől, felséges és ditsőséges voltától, annak mondom igen különböző munkája és fogamatja volt, valamint betse és érdeme-is. Némelly vólt tsak a' neki tüzesedett fántáziának képzelődésnek munkája; sok ellenben valósággal a' Keresztyén Vallásból származott, és az igaz vallás-beli buzgóságnak lelkéből. Éppen így volt a' dolog a' jövendölésekkel-is. A' homályos jövendőre való egyik vagy másik ki-nézés nem egyéb volt, mint a' fellyebbvaló buzgóságnak ki-fakadása: mások fundáltattak abbann a' valósággal mély bé-látás-bann, mellybenn gondolták az Istennek az emberi nemzethez való szeretetét és tselekedeteit fundáltattak a' Keresztyén Vallásnak tzeljainn, és az Úr Jézus helyesenn értett mondásainn. Mindazáltal ezen Isteni ihletésben lévő és jövendőt mondó Keresztyéneknek közönséges helyenn tartott Beszédjeiket meg-kellett szorgalmatossann vizsgálni, és azokbann kellett választást tenni.

Ide tzelok ugyan közelebből és egyenesebben az Apostolnak a' fel-vett Beszédekben való intése: de azomba oda-is tzelez, hogy a' Keresztyének átaljába vegyenek alkalmatosságot annak józanonn való meg-vizsgálására, higy mi kedves az Isten előtt. Mert az Apostol *Efes. 5: 10.* azt-is mondja: *Ítéljétek-meg mi légyen kedves az Urnak.* E' szerént hát a' Keresztyéneknek kötelességek, hogy figyelmetek legyenek mindenre, a' mi az emberek között szentnek és jónak tartatik; kötelességek azt meg-vizsgálni, és azt, a' mi jót abbann találnak, meg-tartani, és a' mint az Apostol a' 22^{dik} versben világossann mondja, *Mindentől, a' mi gonoszknak láttatik, magokat meg-oltalmazni,* vagy azt el-kerülni.

A' fel-vett Beszédekben lévő Apostoli intés tehát [479:] minden Keresztyénekre tartozik, és azt a' kötelességet foglalja magábann, hogy igyekezzenek az igasságot és kötelességet vizsgálás által meg-esmerni, hogy ekképpenn az igasságot bé-vehessék, a' kötelességet pedig tellyesithessék. – Nekem pedig mostann az Apostolnak ezen intése arra ád alkalmatosságot, hogy elő-adjam:

1.) Elsőbenn, mi az, a' mit a' Keresztyén embernek közönségesenn, és különösenn meg-kell próbálni, vizsgálni.

2.) Másodszor, mitsodás indulattal, és milyen tzéallal kell intézni és tenni ezeket a' vizsgálódásokat. És

3.) Harmadszor, mit kell neki választani, bé-venni, és meg-tartani.

Kérlek, légyetek illendő figyelmetességgel! –

I.) Mi az, a' mit a' Keresztyén ember közönségesenn vagy átalljába, azután pedig még különössenn-is meg-visgálni és meg-próbálni tartozik?

Ha ezt a' Kérdést Kk! most Szent Pál Apostolnak eleibe tehetnénk: minden bizonnyal ezt felelné az arra, hogy a' Keresztyén ember tartozik meg-próbálni és meg-visgálni mind azt, a' mi még neki új, hallatlan és esmeretlen dolog, különössenn pedig azt, a' mi a' hitre tartozik. – És ez valósággal kötelesség-is. A' ki az előtte esmeretlen jelenéseket és dolgokat, új tudósításokat, jó vagy rossz izenetekeket követéseket meg-nem vizsgálja; hanem mindent az első forma és bé-nyomás szerént vesz: az igen könnyenn meg-tsalattathatik, reá szedettethetik, és tévelygésbe vezetethetik; az olyan könnyenn hívő és tétovázó eszü ember, tudatlan marad, babonás már, vagy lessz babonás, ellenkezőképpenn tselekeszik, a' melyek szomorú következései őtet, és még az ő gyermekeit-is terhelik és nyomják. Ha azért az ember az ilyen gonoszoktól és új dolgot, a' mit még nem hallott, nem látott, és nem érzett, vagy nem tapasztalt minden bal [48o:] vélekedés és előítélet nélkül vizsgáljon-meg. Az ilyen próbák és vizsgálódások által mind bellyebb bellyebb hat az ember a' dolgok esméretébe, a' természet és annak erejét jobbann ki-kutatja, sok dolgot egészen természetinek talál, és meg-győztetik a' felől, hogy sok dolog nem egyéb tsak tsupa mesterség, ügyesség, és gyorsaság, a' mit mások mint természet felett valót tsudálnak, sőt boszorkányságnak ördögi mesterségnek tartanak. Innét van osztán, hogy az ilyen vizsgálódások által megszabadúl az ember a' babonaságtól, és nagyobb nyúgodalommal 's bizodalommal futja-meg az ő életének pályáját, 's megy közelebb a' maga tzeljához; nagyobb vigyázással tselekszik, és bízik az Istenbenn. A' babonaság és hitetlenség egy aránt messze távozik attól az igazság szerető embertől, a' ki jó lelki esmérettel és igaz hűséggel meg-próbál mindent. A' tsalárdok reá nem szedik őtet, a' hamis orvosok el nem rontják, a' vakbuzgóságnak el-nem tántorítják őtet az igaz hittől, a' hamis hírek meg-nem rettentik. A' hazug szint úgy nem talál nálla hitelt, mint a' földönn mászó hízkelkedő. Ha néha meg-kell-is neki az ilyen embereket hallgatni: keresztyéni békességes türéssel tselekeszi azt; de a' hazug és hamis beszédek által soha sem engedi magát nyughatatlankodtatni. – Melly boldog hát az az ember, a' ki mindent meg-próbál, meg-visgál, mindenről gondolkodik, az igasságot ki-keresi, és szint' ölyl kevésbé hisz a' leg-első elméjébe lett bé-nyomásnak, mint a' külső színnek. De egyszersmind nagyra betsüendő, szeretetre méltó és hasznos ember is az ilyen; mert meg-visgált okoknál fogva tselekedvénn, a' közönséges tiszteletre és betsületre teszi magát méltóvá.

Ha ilyen betsületre méltó és boldog emberek akartok lenni Kk! vizsgáljátok és próbáljátok-meg átaljába mind azt, a' mi előttetek új és esmeretlen, a' melly természet felettvalónak és tsudálatosnak tettek néktek. Ne higjyetek-el [481:] mindent, és ne higjyetek mindennek. Mert tudjátok-meg, hogy a' világonn sok adhatja magát elő előttetek, sokat mutathatnak néktek, a' mi nektek ujnak, hallatlannak, természet felett valónak, meg-magyarázhatatlannak és tsudálatosnak láttzik, és a' mi nektek sok különös vélekedésekre és gyanakodásokra, sok balgatag tselekedetekre adhat alkalmatosságot. Úgy vagyon, tudjátok-meg, hogy a' mi időnkbeli emberek között-is vagynak hazugok, tsalárdok, meg-tsalattattak, kintsásók, ördög űzők, boszorkány mesterek, lélek látók, és több más hasonló emberek, a' kik hamissann bizonyos titkos mesterséggel ditsekesznek, a' könnyenn hívőket reá szedik, meg-tsalják, és a' tsalárság által keresik kenyereket. Azért-is vigyázatok magatokra, és az olyan tsuda tévő emberekre, a' kiket a' babonáság el-hiresített.

De különössenn vizsgáljátok és próbáljátok-meg a' ti keresztyéni hiteteket-is, hogy meg-tudhassátok, ha vallyon jó helyes, és igaz-é az, az az, az okossággal és a' Krisztus tudományával meg-egyező. Próbáljátok és vizsgáljátok hát meg minden írásba vagy könyvbe foglalt, és szóval való tanítást és tudományt, akár írás vagy könyv által ajánltatik néktek, akár a' ti Tanítótok vagy barátitok által adattatik-elő. Sőt próbáljátok és vizsgáljátok-meg magokat az embereket-is; vizsgáljátok és lássátok-meg, ha vallyon az igasságot tudják és akarják-é néktek mondani. Visszátok-meg az ő tudományukat; tegyétek azt az Úr Jézusnak és az ő Apostolinak tudománya mellé, hasonlitsátok azzal össze, ha vallyon a' Krisztusnak Lelke és az Istennek élő Beszéde foglaltatik-é bé abba, az az Isten Beszéde-é, a' melly az igasságra és a' kegyességre vezet, a' melly titeket meg-szabadít a' balvélekedésektől, tévelygésektől, és babonáságtól; egy szóval, ha vallyon bé-foglaltatik-é abbann a' Krisztusnak igaz Evangélioma, mellynek hatalma van idvezíteni mind-azokat, valakik abbann hisznek.

Mert, tudnotok kell Kk! hogy most-is sok hamis [482:] Próféták járnak szélllyel, az az, olyan emberek, a' kik az igaz tiszta Keresztyén Vallást meg-vetik, vagy pedig az Evangéliomot, és az abbann paratsoltatott szent szokásokat és rendtartások szégyenlik. Az ő gyümölcseikről, az ő hijjábanvalóskodásokról, arról a' módról, melly szerént az Istenről, a' Vallásról, és az Isteni tiszteletről beszélnek, és az ő kötelességgel ellenkező tselekedeteikről meg-esmerhetitek őket. Minden meg-vakitó és szépen hangzó új vagy még soha sem hallott dolgot ne⁶ tartsatok ám azért, hogy új, vagy ritkaság, igazság gyanánt, és azt, a' mit gyermekségektől fogva hirdettek és prédikáltak néktek hamisság vagy tsábitás gyanánt. Nem;

6. Ne [javítva ebből: nem].

hanem mindeneket próbáljatok és vizsgáljatok-meg, és a' tsupa tekintetnek szint' őlly kevésbé higgyetek, mint elégséges ok nélkül valónak. A' mi nektek Isteni igasság gyanánt hirdettetik, legyen az új vagy régi, szükség, hogy az olyan legyen, hogy a' leg-szorosabb próbát és vizsgálat-is ki-állhassa; hogy a' Jézusnak és az ő Apostolainak tudományával, valamint a' józan okossággal-is meg-egyezzen: kü-lömbenn az nem Isteni igasság.

Hasonlóképpen meg-kell a' Keresztény embernek próbálni és vizsgálni azt, a' mi neki úgy adattatik-elő, mit az Istennek aratja: hogy így okoknál fogva győztes-sen-meg a' felől, hogy a' hirdetett dolog valósággal az Istennek akarátja. Némelly vak buzgóságú ember, bizonyos tselekedeteket, szokásokat, jószágoknak fel-áldo-zását, a' szabados örömeiről és gyönyörködésekről való le-mondást; a' szenvedéseket, melyeknek magát önként alája vetette, 's több e' féléket, Isten akarátjá-nak tartotta: jóllehet azokat szorossan meg-vizsgálván, az Isten helybe nem hagyhatta. Mert vallyon kedves dolog lehet-é az az Isten előtt, midőn az emberek egy vagy több napokon minden ételről le-mondanak, vagy pedig a' magok életének fenn-tartása ellen vétkeznek? Azomba, mit nem gondolt-ki, és mit nem tsinált a' tudatlansággal és kevélységgel kezett fogott vak vallásbeli buzgóság! Különössenn foglalatos volt ez, az ilyen magától gondolt penitentiáknak, egyházi büntetéseknek ki-gondolásábann; mert azt hitte, hogy az által [483:] könnyebbenn el-juthat az ember mennyországba, mint az okos kegyesség és isteni félelem által. És mivel a' mi időnkben-is vagynak ilyen vak buzgóságú emberek, olyanok, a' kik úgy gondolkoznak, hogy magoktól gondolt penitentiák, 's ma-gokra önként vetett adózások és büntetések által a' mennyországra érdemesekké teszik magokat, és a' Jézus Krisztus vérével igyekezik el-mosni az ő bűneiket, a' nélkül, hogy magokat valósággal meg-jobbítani kívánnák: ennél fogva Keresztýén ember igen könnyenn meg-tsalattathatnál az ő képmutatások és színes kegyes-ségek által, és azokat a' tselekedeteket könnyenn Isten akarátja gyanánt tartanád. Azért-is szükség, hogy az olyan tselekedeteket és szokásokat-is meg-vizgáljad és próbára vessed.

Tedd hát azt, a' mit néked kommandálnak a' józan okosságnak mérő serpenyő-jébe, még pedig annak közönségesenn meg-esmért állításainak, reguláinak, és kívánságainak mérő serpenyő-jébe. Mert tsak a' lehet Istennek akarátja, tsak a' lehet kötelesség, a' mi ezen regulákkal és kívánságokkal meg-egyez, és tégedet a' te nemes rendeltetetednek tzeljához közelebb viszen. Ha pedig valamely kegyes-ségnek és istenesnek láttzó tselekedet ezen tzelőtől tégedet távolv vet; ha az némelly fellyebbvaló kötelességeiddel⁷ még ellenkezik-is: tehát lehetetlen, hogy leg-alább ezen környülállásoknál fogva, Istennek akarátja legyen; ha mindjárt más

7. Kötelességeiddel [a második *e* azonnal javítva *l*-ből].

állapotbann és más környüállásoknál fogva kötelesség szerént való tselekedet lehet-is az. Mert kötelességed lehet ma, hogy bőjtölj, ha tegnap a' te egyézségedre nézve kötelesség ellen való lett volna-is. Így van más egyéb tselekedetekre nézve-is a' volna-is. Azért-is Keresztyén Atyámfia légy szemes és vigyázó 's próbáld-meg, mi légyen valósággal kegyes, jó és igaz, az az, mi kötelesség és Isten akarja te hozzád. Soha sem kell tenéked tsak találomra, minden elégséges ok nélkül valamit tselekedned.

Továbbá meg-kell vizgálni és próbálni a' Keresztyén em [484:] bernek az életnek és okosságnak azokat a' reguláit, és ki-hiresített tapasztalásokat, melyeket mások kommandálnak vagy tartanak. Nem mind okosságnak és életnek regulái azok, melyeket mások annak tartanak és javasolnak. A' mások által ditsért tapasztalások pedig melly könnyenn meg-tsalhatnak! Némelly ember semmi életnek böltességével sem bir: és még-is másoknak vezérévé akarja magát tenni. Hogy tanulhatnál te életnek böltességét valamelly erköltstelen, durva és faragatlan, vagy hijábanvalóskodó és gonosz szívű embertől? Ne kövess vakonn akárkit-is, a' ki talám születése, vagy gazdagsága, vagy hivatala által, vagy akármi által a' mi ötet kedvelteti, néminemű tekintetbenn vagyon. Még az ilyenek se tselekesznek mindenbenn jól és az igazság szerént sokszor meg-útálják ők azt, a' mit az emberek nem babonaságból, hanem okos vallásbeli buzgóságból szentnek tartoznak tartani, meg-útálják mondom tudatlanságból, vagy kevélységből, vagy módiból és szokásból. Mi lenne belőled, ha minden vizgálás nélkül az ő példáikat követnéd, és az ő reguláik szerént viselnéd magadat? Probálg-meg azért mindent, és a' mi jó, azt tartsd-meg!

Kiváltképpenn nem kell hinni minden ki-hiresített és ditsért tapasztalásoknak, melyeket mások mondanak és javallnak. Sok kevélyenn ditsekedve kérkedik azzal, melly sokat tapasztalt, látott és hallott és próbált, a' mit pedig soha se látott, hallott, se nem próbált. Némelly embernek nints elegendő okossága, megítélő tehetsége, és igasság szeretete, hogy illendőképpenn tudna figyelmetes lenni némellyek pedig vagy magok meg-tsalattattak, vagy az ő embertársaikat akarják álnokul reá szedni és meg-tsalni. Ki hinne hát minden meg-próbálás és vizgálás nélkül akármelly ditsért és tapasztalt tapasztalásnak! Mit nyertek vele azok, a' kik minden hamis orvosnak, házalló olajkárosnak, kintsásónak, boszorkány mesternek, és akármi névvel neveztetett tsalárdoknak vakonn hittenek azért, mert némelly emberek előtt azoknak tekintetek van? Avagy ezen könnyenn hívökkel te-is a' veszedelembe akarod-e [485:] magadat taszítani? Távol legyen tőled. Vizgáld-meg elébb jól azokat a' ditsért és magasztalt tapasztalásokat, minek előtte hitelt adnál azoknak. Higyj, de meglásd, kinek! Ez régi és hasznos régula.

Látjátok hát Kk! hogy mindent meg-kell próbálnotok, valami előtökbe adja magát, a' mi még új és esemeretlen előttetek, vagy annak láttzik. Ezt akarja az

Apostol, midőn azt mondja: *Mindeneket meg-prob. - - tartsátok; és ez kötelesség. -*
- De minek utánna már erről meg-győztettünk, lássuk:

§. II.) Mitsoda indulattal, és milyen tzélből tartozik a' Keresztyén ember mindent meg-próbálni és vizgálni. Mert ettől minden bizannyal igen sok függ. Nagyobb részént ugyan-is attól függ a' dolog, hogy mi módonn és mitsoda tzéllal intézzük és tesszük a' mi próbáinkat és vizsgálódásinkat. Ha nem illendőképpenn rendeljük-el a' mi vizsgálódásinkat; vagy ha rossz szívünk van, és tisztátalan tzélből teszünk valamit: úgy éppenn öly kevésbé tudjuk meg-esmerni a' tiszta igasságot, mint a' meg-vizgálás a' mi meg-szenteltetésünkre valamit használhat. Ellenbenn a' tapasztalás száz meg száz és több szomorú tapasztalások által tanítja, hogy azok az emberek, a' kik tsak kételkedő indulatból, kötődésből, hitetlenségből, hijjábanvalóskodásból és bűnnek szeretetéből vizgálták a' főbenn járó igasságokat, az ő vizsgálódásaik által a' hitetlenségben még inkább meg-erősítetttek.

Azért-is Kk! nem kell nékünk ilyen lélekkel és olyan tzélből vizgálnunk és próbálnunk. Kételkedő indulatból vagy kétségeskedésből nem, nem hitetlenségből, nem hijjábanvalóskodásból és bűnnek szeretetéből kell néked el-indúlnod, mikor vizgálni akarsz, és az igasságot meg-esmerni, kegyességedet és szentségedet előmozdítani akarod. Hanem olyan szívvel és indulattal kell vizgálnod és próbálnod, a' melly az igasságot és a' jóságot mindenek felett szereti és hajlandó arra, hogy az igasságnak és jóságnak mindent, még a' világnak leg-nagyobb kintseit-is, leg-kedvesebb vélekedéseit és hajlandóságait, ha a' szükség úgy hozza magá [486:] val, fel-áldozza. Ezt kívánja az Úr Jézus, és ezt kell neki kívánni, ha azt akarja, hogy az ő országa örökké állandó legyen. Azért mondja maga Máté 10: 37. *A' ki szereti attyát vagy anyyát, vagy életét inkább, hogy nem engemet: nem méltó az én hozzám.*

Úgy vagon, ölyan szívvel kell a' Keresztyénnek vizgálni, a' melly a' mennyire tsak lehet, szabad legyen minden balvélekedéstől, és bizonyos dolgokhoz való ragaszkodástól, azomba az isteni félelem kedves előtte. Ne legyen a' te szivedben az a' kívánság, hogy bizonyos vélekedéseket meg-akarnál állítani, mert gyermekségedtől fogva azokra voltál hajlandó, vagy hogy azok erőt vettek másokonn, vagy hogy újjak, avagy régiek. Ez balvélekedés volna. A' balvélekedések pedig megvakítanak, az igasságnak meg-esmérésében akadályt vetnek; valamint a' kételkedés soha sem enged minket erős meg-győződésre jutni.

De nem-is kell neked egyedül és kiváltképpen abból a' tzélből vizgálnod, hogy az igasságot meg-találhasd, tudományodat neveljed, és osztán böltességgeddel kevélyenn ditsekednél. Ez a' kevélység el-taszítana tégedet rendeltetésednek tzéljától. Igaz, hogy azért-is kell vizgálnod, hogy tudományodat öregbítsed: de az a' tzél, a' mellynél fogva nagyobb és helyesebb esméretre törekedel, nem lehet más, hanem tsak ez, hogy az által a' te rendeltetésednek tzéljához közelebb

juthass, és tökéletesebb lehess, mint a' te mennyei Atyád tökéletes. Éppen ez a' tzél nemesíti a' te igyekezetedet, illendő útát mutat annak, és meg-őrzi a' kevés és veszedelmes el-tévelyedéstől. A' jót meg-esmerni azért, hogy jót tégy, a' boldogságot meg-találni azért, hogy azt el-kerüljed: ennek kell lenni a' te vizsgálásod tzéljának. Azért-is minden vizsgálódásid mellett mindenkor szemeid előtt tartsd a' te ditső rendeltetésednek tzélját, tudni illik, hogy a' magad és mások meg-szenteltetését elő-mozditsd, vagy hogy elébb mehess a' tökéletességben, másokkal együtt. Ez meg-egyezz az Úr Jézusnak parantsolatjával, mellyet mint Keresztyén követni tartozol: *Keressétek, úgy mond, először az Istennek országát és annak igasságát, és egyebek fellyül adattatnak néktek. Máté 6: 33.* Nem-is lehet külbömbenn Kk! hanem hogy az az ember, a' ki igaz keresztyéni indulatból és abból a' tzélból, hogy a' maga és mások meg-szenteltetését elő-mozdítsa, próbál és vizsgál mindent, mind jobban jobban meg-esmerje az igasságot, és az ő köteleztetései [487:] ről elevebben meg-győzöttessék. Meg-tanúlja illendőképenn külbömböztetni az igasságot az igazmondástól, a' bizonytalan a' bizonyostól, a' bűnt a' jóságtól. De az ő esmérete jó fundamentomokon-is áll, az ő hite okos meg-győzöttetessé lesz, Vallása igaz Isteni félelemmé és okos keresztyéni buzgósággá. A' tsalárd akkor nem egy könnyenn mehet reá, hogy őtet reá szedje, vagy szemfényvesztő tselekedetei által el-ámítsa. De hogy ez meg-legyen: szükség, hogy minek utána az igasságot és jóságot meg-esmerje, az ő tzéljával meg-egyezőképenn viselje-is magát; szükség, hogy, a' mint az Apostol a' Letzkébenn parantsolja, a' jót meg-tartsa. – Igyekezzünk azért utoljára ezen köteleztetésről is meg-győzöttetni, és lássuk

§. III.) Mit kell nekünk választanunk, bé-vennünk, és meg-tartanunk. – Azt mondja az Apostol: *a' mi jó, azt meg-tartsátok.* A' mi próbánkban és vizsgálódásunknak hát oda kell ki-menni, hogy a' jót válasszuk, bé-vegyük, meg-tartsuk. – Ez nem csak az Apostolnak akarátja és parantsolatja, hanem az Istennek-is akarátja, és a' józan okosságnak parantsolatja. Magunk magunkkal ellenkeznénk, ha abból a' tzélból vizsgálódnánk ugyan, hogy az igasságot és jót meg-esmerjük: de az utánn a' meg-esmért igasságot meg-vetnénk, és a' meg-talált jót el-vetnénk magunktól. Mire való volt így a' próba és vizsgálódás? Mit használt az esméret? Mert vallyon maga a' pusztá tudomány kedvesekké és betsületre méltókká tehet-é minket az Isten előtt és az emberek előtt? Az ilyen tudás igaz böltesség-é? Nem inkább meg-holt esméretnek kell-é tartani? Miért tanul az ember valamely kézi vagy más mesterséget? Azért-é, hogy azt mondhasa: ezt én tudom; 's azomban heverő here életet él, és sem testi sem lelki tehetségeit nem fordítja a' szorgalmatosságra és a' köz jónak elő-mozdítására? Nem kell-é az olyan embert, a' kinek esze és tudománya van, de annak semmi hasznát nem veszi, sokkal inkább meg-útálnotok, mint azt a' kinek kevesebb esze és tudománya vagyon? Alkalmaztassátok ezt arra, a' mit ma mondtam; és mindjárt meg-fogtok győzöttetni a' felől, hogy a' keresztyén

ember nem csak mindent meg-próbálni tartozik, hanem tartozik a' jót választani-is, be-venni és meg-tartani, ha maga magával [488:] meg-egyezni, és tzeljával meg-egyezőképpenn tselekedni akar.

Ha már Keresztyéni indulattal tetted a' próbát és vizsgálast; ha az igasságot a' hamisságtól és igasságtalanságtól, a' hitet a' hitetlenségtől és babonáságtól, a' jóságot a' bűntől illendőképpenn meg-külömböztetni meg-tanultad; ha a' te esméred és tudományod öregbedett és bizonyossággá lett: tehát szükség, hogy mint okos ember a' te próbádnak és vizsgálásodnak tzelja mellett hűségesenn meg-maradj. Az a' te kötelességed, hogy a' jót a' rossznak, a' nagyobb jót a' kisebbnek, a' fellyebbvaló kötelességet az alábbvalónak, a' valóságos jót a' tettző jónak, az egyenességet a' hamisságnak, a' jóságot a' bűnnek, az igaz kegyességet a' képmutatásnak, egy szóval, hogy az igasságot⁸ egyenességet és jóságot minden egyébnak eleibe tedd, ha mindjárt az által világi javaidbann kárt vallanál-is. – Így kell a' Krisztus parantsolatja szerint tselekedni a' Keresztyén embernek és az igazánn okos ember így-is tselekeszik. Ez az Istennek akaratja, a' mellyet mi tarozunk mindenek felett szentnek tartani. És éppenn azért adta az Isten minékünk az igasságnak lelkét, a' melly által minden földönn élő állatoktól magunkat, a' mi ditsösségünkre meg-külömböztetjük.

Ha azért valamelly tanításbann, akár irás vagy könyv által, akár szóval legyen az, akár régi légyen az, ha mondom abbann meg-találd az igasságnak lelkét, a' tiszta Keresztyénségnek lelkét: ne állapodj-meg a' szokások, formulák és szavak mellett, ne ragaszkodj a' tanító emberhez, ne nézz a' külső ruhára vagy öltözetre; hanem nézz a' dologra, betsüld az igasságot és vedd-bé, akárhol és akár mikor találod azt. Próbálg-meg mindent, hogy a' jót meg-esmérhesd; de válaszd-is osztánn a' jót, melly egyedül kedves az Istennek, és tégedet-is kedvessé tesz ő előtt. Ha a' meg-esmért igasság a' te eddigvaló réguláiddal, hajlandóságiddal és szokásiddal ellenkezik: ez ne tartóztasson-meg tégedet annak bé-vételétől. Ha mindjárt ezer meg ezer emberek meg-tagadnák-is az igasságot; ha minden esmerősseid és veled élő emberek azt meg-vetnék-is: mindazáltal ezeknek az embereknek jó tettzését az Isten jó tettzésinek fel-kell áldoznod, ha mindjárt ezzel a' fel-áldozással világ szerint való hátra maradásod volna-is öszve- [489:] köttetve. Nem vallasz te semmi kárt. A' te kötelesség szerint való indulatid és tselekdeteid által örökké tartó nyereséget tsinálsz magadnak. Csak akkor egyezel-meg magaddal, és mentél közelebb a' te ditső rendeltetésednek tzeljához. Magaddal meg-elégedve lévén, fel-se veszed az igasságnak és virtusnak meg-útálóit. Melly idvességes érzés az ilyen! Melly boldog volt az Úr Jézus, a' mi hitünknek el-kérdője és el-végezője, ezen indulat által! Melly tsendesenn viselte magát ez a'

8. <és> egyenességet

tiszta jóságnak mustrája a' szenvedésnek leg-dühösebb szélvészai között-is! Óh vajha ő hozzá hasonlók lehetnénk! Vajha ezen ki-mondhatatlan boldogságnak bfrására el-juthatnánk!

Ha azért Atyámfija! a' babonaság és tsalárdság, sőt az igasságnak és jóságnak meg-tagadása, eddig az ideig még meg-annyi hasznot hozott volna-is bé: de mond-le inkább mind ezekről a' hasznokról, mint sem hogy kötelességedhez hűségtelen lennél. Ha ez vagy amaz balvélekedés a' te vétkeidre és bűneidre nézve eddig megnyugtatót volna-is tégedet: mindazáltal add-meg önként az igasságnak a' ditsőséget. Mert a' mit te meg-nyúgovásnak tartottál, az nem egyéb volt az érzékenységek meg-tsalatkozásánál és ámitásnál. Mondj-le ezen tsalfaságról és tsalárdságról. Ha a' te atyáid ezer és több esztendőktől fogva ebbenn a' tévelygésbenn és bolondságbann éltenek-is, és igasságnak tartozik azt, a' mit te most ámitásnak és tsalárdságnak lenni esmersz: ne hagyd magadat az által az igasságnak bé-vételétől meg-tartóztatni, és el-vonattatni. A' te atyáid tévelygésbenn voltak: hát az ő kedvéért te-is tévelygésbenn akarsz-é maradni? A' mi addig nem ártott, árthat az most; és ha soha nem ártott-is, ha semmi kárt sem tett-is néked a' te világi javaidbann: mindazáltal hamisság és nem igasság az, és árt a' te lelked tökéletesedésének és javának. Azért próbálj és vizsgálj-meg mindent, és a' mi jó, azt tartsd-meg, akármennyibe kerüljön-is az. E' mellett vedd elmédbe az Úr Jézusnak ezeket a' szavait: *A' ki szereti atyát vagy anyját, inkább hogy nem engemet, nem méltó az én hozzám; és a' ki szereti fiát vagy leányát inkább, hogy nem engemet, [490:] nem méltó az én hozzám. És a' ki meg-tartja az ő életét el-veszti azt: a' ki pedig el-veszti életét én érettem, meg-találja azt. Máté 10: 37. 39. –*

Annak okáért Kk! a' Jézus Krisztust, az igasságot, virtust, egyenességet és jóságot e' világnak minden kintseinél és nyereségeinél fellyebb betsüljük; és hogy azt meg-esmerhessük a' mi igaz, helyes, és jó, próbáljunk és vizsgáljunk-meg mindent; de azután, a' mit igaznak, igasságosnak, helyesnek és jónak találtunk, azt tartsuk-is meg! A' mennyire nekem tehetségembenn áll, azonn leszek, hogy ezen igyekezetekbenn segítségül legyek. Legyetek hallói, de egyszersmind tselekedői-is az igének, és legyetek szabadosok, fel-szabadítván magatokat a' balvélekedések, babonaság és bűnök alól. – Vidd végbe ezt bennünk Mennyei Atyánk, igasságnak Istene! Jöjjön-el a' Te Országod! Adjad, hogy az igasságot mind jobbann jobbann meg-esmérhessük, és a' te szentséges akaratotad hivenn tellyesíthessük. Ajándékozd nekünk a' Te Lelkedet, és a' Te Fijadnak Lelkét, és áld-meg egyesített igyekezetünket. Mindeneket meg-akarunk próbálni, és a' mi te előttd kellemetes jó, azt meg-fogjuk tartani. Ezt kedvelled te mi bennünk, és a' te jó Lelked által, a' ki vezéreljen minket minden igasságra. Amen!

NagyBajomb. 8^{dik} Octoberb. 1815.

A' régiek hittek a' varáslóknak, tehát igaznak kell lenni

[491:] Letzke: Csel. 19: 19, 20. „Sokann pedig azok közül, a' kik ördögi mester-
séget gyakorlottak vala, az ő könyveiket elő-hozván, mindeneknek láttokra meg-égetik
vala: melly könyveknek árokat meg-számlálván, találák ötven ezer pénznek. Ekkép-
penn az Úrnak beszéde erőssenn nevededik vala, és hatalmat vészen vala.”

Szép mondása ez Kk! a' böls Siráknak: *Meg-ne útdld a' vénséget; mert mi-is meg-
öregedhetünk.* De nagy igazságtalanság-is volna, ha mi valamely embert tsupán
tsak az ő öregségéért meg-vetnénk és meg-útálnánk: sőt inkább a' meg-élemedett
öreg, az ő öregségéért még nagyobb tiszteletet érdemel. – Azon közbenn tsak
ugyan nem kell itt más részről igen messze mennünk, úgy hogy az öreg kedvéért
az ifjút meg-útáljuk. Mert ha szintén az öreg sok esztendőket átalélt-is, a'
mellyekben sokat tapasztalhatott: de az a' kérdés: hogy vajjon az ő napjait köte-
lessége szerént töltötte-el, és szerzett-é azokbann magának tudományt? És ha ez
úgy volna-is: még-is hibázhat¹, és az ő gyermeki idejéből sok balvélekedést vihe-
tett által az öregségre; sőt meg-lehet, hogy a' sokkal ifjabb ember mind értelmére
mind szívére nézve elébbvaló nálla. – Az öregeket hát meg-betsüljük: de ne
imádjuk. Az öreg nem azért érdemel hitelt, mert öreg: hanem azért, mert józan
itélettel bír, és a' tsalhatatlan tapasztalásból beszéll és tanít. – Éppenn így van Kk!
a' dolog, a' tudományra, vélekedésre és regulákra nézve, a' mellyik régiségekkel
ditsekednek. Igen messze mennénk az öregség eránt való tiszteletbenn, ha né-
melly regulákat, szokásokat, tudományokat és vélekedéseket, tsak azért, mert
régiek, bé-vennénk 's meg-tartanánk: másokat ellenbenn azért, mert ifjak, nem
régiek, meg-vetnénk és meg-útálnánk. Pedig ezen hibába esnek mind azok, a' kik
így szólnak: A' régiek-is hittek ördöggel való tzimborálásokat, boszorkányokat,
kisérteteket, jövendőmondásokat, 's a' t: tehát kell a' dologba valaminek lenni:
most böltsebbek akarnak az emberek lenni, mint régen; de ne higgyetek-el
mindent: a' régiek sem voltak ám bolondok. És ezen hibás és fundamentom nél-
kül való vélekedés [492:] nek meg-tzáfolására akarok én ez órábann beszélni;
minthogy ezenn a' Hétenn lessz az a' nevezetes nap, mellyenn sokann, kivált az
asszonyok közül, illetlen és az Isten akaratjával ellenkező babonaságokat és

1. Hibázhat [javítva ebből: hibázhatna].

bolondságokat visznek véghez; tsak abból a' fundamentomból, hogy a' régiek-is úgy szokták, és asszonyoktól 's öregasszonyoktól úgy látták és tanúlták. E' végre vettem-fel tanításomnak fundamentomául ezeket a' beszédeket: *Sokann pedig ff.*

Tudnillik, a' Krisztusnak Apostoli nevezetesenn Sz. Pál, minek utánna a' Sz. Léleknek rendkívül való ajándékát vették volna, külömb-külféle betegséget és nyavalyákat meg-gyógyítottanak: a' többek között Sz. Pál, Efesusba nagy dolgokat vitt véghez, és sok beteget meg-gyógyított. Némelly lézzengő ördög-üző Zsidók, azt hitték, hogy ebbenn a' szóban Jézus igen hathatos erő van; úgy nézték azt, mint új és a' nyerekedésre igen hasznos mesterséget, 's azért megakarták próbálni, hogy nem vihetnének-e ők-is ily tsudálatos gyógyításokat véghez a' Jézus nevének ki-mondása által, mint az Apostolok. De az a' dühös vagy úgy neveztetett ördögös ember, a' kinn egy Skéva nevű Zsidónak fiai az ő mester-ségeket meg-akarták próbálni, reájok támadt ezekre a' tsalárdokra, és ? bánt vele, úgy hogy mezitelenn és sebbenn szaladnának ki a' házból. Ennek híre Efesusban tsak hamar el-terjedvén, közönséges zendülést okozott; de a' mellyett sokakat az ördög-üzők közül arra vett, hogy az Apostolokhoz futnának, könyveiket, mellyekben az ördög-üzésre való varázsló formulák voltak írva, oda vitték, azokat meg-égettették, és Keresztyénné lettek. Ezek az emberek a' Keresztyén Vallásnak bizonyára nagy áldozatokat tettek; mert azok a' Könyvek sok pénzkebe állott nekik, és azok által gazdagon táplálták magokat: de minek utánna megvilágosítottak és jobban meg-tanítottak, el-hagyták azon tsalárd és babonás mesterségeket, és meg-útálták az abból reménylhető hasznót és nyereséget.

Ez a' példa Kk! követésre méltó: és bár tsak ezt gondolóra vennék azok, a' kik eddig az ő javósságokhoz², szerentse mondásokhoz, és más babonás tsalárdságokhoz ragaszkodtak nyereség kedvéért! [493:] De sok tsalárd nem veszi ezt gondolóra; hanem így szól: mindig így volt a' dolog, a' mi Eleink közül sokkann táplálták magokat ebből a' mesterségből, és ha én meg-szűnnék, javos vagy szerentse mondog lenni, mások állanának helyembe. Hiszen, nem viszek tsak ugyan gonosz-ságot véghez: többet-is tudok, mint azok: 's miért mondanék-le ezen szép nyereséget hozó mesterségről? – De le kellene neki mondani Kk! ha az emberek okosab-bak volnának, és a' természeti eszközöket 's az igazi tudományt a' varázslásnál és tsalárdságnál fellyebb betsülnék. De mikor lessz e' meg? Mikor vesz az igasság az igazságtalanságon, az egyenes szívűség a' tsalfaságon, a' józanság a' tsalárdságon győzedelmet? Akkor Kk! ha a' többek között le-tesszük azt a' balvélekedést, melly szerént valami szokáshoz, bár rossz és vétkes legyen-is az, ragaszkodunk azért, mert régi, és az emberek így szokták, a' mi eleink-is így éltek vele. Méltó hát Kk! hogy ezen dolog körül meg-állapodjunk, és meg-visgáljuk, mennyiben

2. Javósságokhoz [utólagos betoldás: -hoz].

ragaszkodhatunk mi némelly babonás szokásokhoz azért, mert a' régiekről, a' mi nagy-apainkról és jób-anyáinkról szállott által mi reánk?! –

Az igaz Kk! hogy a' régiek, a' mi Eleink-is jövőendő mondókat, jegy magyarázókat, boszorkányokat, ördöggel való tzmborálásokat, kísérteteket, szerentse mondókat, kints-nézőket, 's több e' féle embereket vagy illyes titkos mesterségeket hittek: ezt nem lehet, nem-is akarom tagadni. Mert a' Biblia, és átaljába a' historiák és a' tapasztalás nekünk bizonytságot tesznek arról, hogy ez a' hit igen régi, és hogy a' mi Eleink között-is uralkodott. De ebből nem következik, hogy hát kell a' dologbann valaminek³ lenni, és hogy az okossággal, kötelességgel 's a' dolog természetével meg-egyez, hogy ezt a' hitet 's vélekedést tovább-is fenn tartsuk: mind a' kettőről meg-győződhetünk. – Ugyanis:

A' jövőendő mondókat, jegy magyarázókról, varázslókról 's a' t. való hit és vélekedés, már Móses idejébenn uralkodott e' világonn. Ezt látjuk világosonn azon tilalmából, mellyet ad 5 Mós. 18: 10-15. *Ne találtassék, úgy mond, te közötted, ki az ő fiát vagy leányát ál [494:] tal-vitetné a' tűzőnn, avagy jövőendőmondó - - -* *Prófétát támaszt tenéked a' te Urad Istened te közzüled, a' te atyádfiai közzü, a' miképpenn engemet, azt hallgassátok.* Hogy adhatta volna már ez a' böls Törvényadó ezt a' tilalmazó parantsolatot, ha akkor illyen emberek nem lettek volna, és ha azok az ő tsalárdságaik és ámitásaik által, még az Izráel fiai között-is kedvet nem találtak volna. Bár melly nagyonn igyekezett légyen-is Móses az Izráelitákat ezen tévelygéstől el-vonni, és a' babonáságot közzülok ki-irtani: mindazáltal tsak igen kevesekbenn ére-el a' maga tzélját. Mindég találkoznak az ő nemzetébenn az illyen embereknek kedvellői. De mit-is tehetett volna a' köznép, mikor még az ő Királyaik között-is találtattak olyanok, a' kik a' halottaktól tudakozóktól kértek tanátsot, és azoktól meg-hagyták magokat tsalattatni. A' mellyek példáját látjuk Saul Királybann, a' ki egy asszonytól, kiről azt hitték hogy jövőendő mondó lélek van benne, el-hagyta magát ámitatni és tsalattatni. 1 Sám. 28: 7.

De még a' Krisztus és az Apostolok idejebenn-is, meg-volt ez a' hit, és akkor hágott a' leg-nagyobb grádusra a' Zsidók között. Mert majd minden gonoszt az ördög munkálkodásának, vagy bizonyos Dämonoknak avagy Lelkeknek tulajdonítottak, és néminemü varázsló formulákkal igyekeztek magokat azok ellen batorságba helyheztetni. Némellyek ugyan a' Krisztus és az Apostolok által taníttatván által-látták az ő tévelygéseket, és még az ördög-űzők-is, nyereségeknek fel-áldozásával vallást tettek az igazságról: de még mind akkoráig se mehetett a' Jézus tudománya arra, hogy az ördög munkálkodásáról, a' jövőendőmondásról, boszorkányságról való hitet, világossága által egészen el-űzhette volna; az ördög-

3. Valaminek [javítva ebből: valamibenn].

ről és annak a' világba való hathatos bé-folyásáról⁴ való hit, még mind eddig a' Jézusba való hit mellett áll.

Meg-kisebbedett tsak ugyan Istennek hálá! ez a' hit; mert ma már leg-alább minden ítélő Birák meg-vagynak arról győződve, hogy semmi boszorkány sints. A' honnét nem kinoztatnak már rettenetes torturákkal az ártatlan személyek, hogy magokat boszorkányoknak vallják, és meg-égetni engedjék, mint fájdalom! a' mi Atyáinknak idejében ez meg-történt gyakrann.

Ez a' hit hát igen régi; régibb, mint a' Jézusba való hit. De [495:] következik-é abból, a' mit rend szerént abból következtetnek, hogy valami igaz fundamentoma van annak a' hitnek; vagy hogy, a' mint mondják, kell valaminek lenni a' dologbann? Hogy következik ez Kk! Én ezen hitnek régiségéből tsak a' következőket hozhatom-ki:

Hogy ez a' hit igen régi, és hogy a' maga eredetét igen homályos időkbenn vette; olyan időkbenn, a' mellyekbenn az emberek az Isten teremtésének munkáját és azoknak erejét kevésbé esmerték, mint most: olyan időkbenn, a' mellyekbenn a' gonosznak és a' nyomorúságoknak származását még kevésbé tudták meg-magyarázni, mint most: olyan időkbenn, a' mellyekbenn az isteni gondviselésnek útait nem tudták másképpenn meg-magyarázni, hanem hogy a' jó Istennek ellenébe tettek, egy általán fogva gonosz Lelket, vagy ördögöt, a' kinek szintúgy szolgálai vagynak, mint amannak: sőt olyan időkbenn vette eredetét azon hit, a' mellyekbenn mind azokat az embereket, a' kik valamivel többet tudtak, mint mások vagy a' tsalárdságra elég ravaszok voltak, tudatlanságból és gondolkodásbeli restségből úgy tartották, mint a' fellyebbvaló Lelkeknek szövetséges társait és barátit.

Innét volt osztán az, hogy az Egyiptomi tudósok és testekről való tudományok által, a' népet könnyenn meg-tudták tsalni. Tudták p. o. hogy mikor lessz nap, holdbeli fogyatkozás: de a' helyett, hogy ezt a' természeti történetet a' népnek meg-magyarázták volna, azt úgy mondták-meg előre, mint valami nagy tsudát, és magoknak olyan tekintetet adtak, mintha az efféle tüneményeket ők magok hoznak-elő. Mi közöttünk ilyen tsalárdságokkal nem sokra mennének; mert mi tudjuk, hogy a' nap és holdbeli fogyatkozások természet szerént meg-eső változások, és ezen égi testeknek rendes forgásokból bizonyos időkbenn szükségképpenn következnek. – És a' ki nem tudná, hogy némelly kigyóknak mérgeket el-lehet venni, és az által azokat ártalom nélkül valókká lehet tenni: az, mint valamelly varázslót úgy nézné az olyan embert, a' ki a' kigyókkal játszik. Valamint még most-is némelly ember Lélek-elő hívónak tartaná azt, a' ki tükör, gyertya világ és más természeti mesterségek által, valami lelket szállít-elő azon felhőből, mellyet

4. Bé-folyásáról [a b azonnal javítva f-ből].

a' meg-setétített szobábann mesterségesenn tud tsinálni: holott pedig ez a' tüne-
mény nem egyéb, mint az árnyékkal való mesterséges játék, a' melyet nem [496:]
nehéz utánna tsinálni valakinek. Ebből van már az, hogy mi sőt még a' közönséges
ember-is, sokat nem tartunk varázslásnak, a' mit régentenn varázslásnak mon-
dottak.

Hogy hát a' régi időkben és öly sokáig ördögi mesterségeket, boszorkánysá-
got, jövendőmondást, varázslást és más e' félét hittek; éppenn nem annak a'
bizonyosága, hogy a' dologbann kell valaminek lenni: hanem tsak azt bizonyítja,
hogy már koránn voltak öly emberek, a' kik az ő tudományokkal 's mestersé-
gekkel a' mások meg-tsalására 's el-ámítására visza-éltek; és hogy mindenkor
találtattak értetlenek, restek, könnyennhívők és mások a' kik magokat meg-
hagyták tsalni. Az értelmesebbek pedig, mint Móses, Tóbiás, Salamon, a' Próféták
és az ő Apostoli az ördögi mesterségekről, varázslásról, bűbájosságról nem tartottak
semmit, minek utánna az igasságot meg-esmérték, és a' tsalárdságot ki-tapo-
gatták.

De mi szükség nekünk Kk! a' régi időkre vissza-mennünk, ha meg-akarunk
arról győződni, hogy tsak a' tudatlan, rest és könnyenn-hívő emberek voltak ezen
hitnek követői? Magatok úgy találjátok Kk! hogy a' tapasztalt, gondolkodó, oko-
sann taníttatott és istenfélő emberek ezen hitnek egésszenn ellene mondtak:
tsak a' rosszúl taníttatott, vizsgálódáshoz és gondolkodáshoz nem szokott, rest, és
pénzt szomjúhozó ember hagyja magát meg-vakíttatni, és a' maga kárára fut a'
tsuda orvoss és tsalárdok után; az ölyen egy redves dült fűzfát, vagy valami
bokrot mindjárt kísértetnek tart; azt az égő elektriika matériát pedig, a' mely a'
levegő égbenn el-nyúló tsillag módjára odébb-megy, sőt még az esmeretes északi
hajnalt-is lidértnek vagy ördögnek lenni hiszi.

Hogy pedig a' mi Eleink ezen hithez annyira ragaszkodtak, azonn éppenn nem
lehet tsudálkoznunk. Mert azok Pogányok voltak, kevésé vagy rosszúl taníttatott
emberek. Sokáig a' Krisztus születése után-is hamis Isteneket és bálványokat
tiszteltek, az egy igaz Istent meg-tagadvánn. De ha már ezek, mikor a' Keresztyén
Tanítók közöttök meg-jelentek, azt mondták volna: a' mi eleink ezekbe a' bálvá-
nyokba öly sokáig hittek, kell hát a' dologba valaminek lenni: vajjon igazánn
ítéltek volna-é; és nem magok ellen tselekedtek volna-é, ha az egy igaz Istenről
való tudományt ezen tévelygés mellett meg-vetették volna? A' régiséggel hát az
ölyen dolgot meg-mutatni nem lehet: a' régiség semmi igazságtalanságot sem tesz
igazsággá, sem az igazságot igazságtalansággá.

Ha a' mi Atyáink jobbann taníttattak volna, tökéletesenn hiszem, hogy arról
a' bolond hitről régen le-mondottak volna. De rész szerént [497:] ki nem
állhatták volna a' tellyes erőbenn fénylő világosságot, rész szerént nem voltak
ölyen módok és eszközök, a' melyek által jobbann taníttattak volna. A' meg-

világosodás lassan-lassan megy elébb elébb, és úgy lehet az igazságot-is mind inkább inkább meg-esmérni.

Hogy hát a' mi Eleink varázslókat, kints nézőket, szerentse mondókat, 's több e' féléket hittek, ez azt mutatja, hogy nem voltak elég jól tanítva, hogy tunyaságból és tudatlanságból lettek könnyenn hívőkké. Ennél többet nem lehet Kk! a' mi Eleink hitéből ki-hozni. És ha mindjárt a' Bibliábann az igaz Istent tisztelőknak meg-tiltatik-is, hogy jövendő mondókat, varázslókat 's a' t. ne higgyenek: ebből sem következik több, hanem hogy már azokbann az időkbenn voltak olyan emberek, a' kik az ő tudományokkal és mentségekkel a' könnyennhívőknek és tudatlanoknak el-ámitására vissza-éltek.

Úgy vagyon Kk! hogy a' régiek szinte Móses idejétől fogva és addig ördögi mesterségeket, boszorkányságokat, kísérteteket, álom magyarázókat, 's több e' féléket hittek, még ez nem bizonyítja azt, hogy ennek a' hitnek valóság, meg-lelt dolog és igazság legyen a' fundamentoma. Mert ha mindjárt a' régiek nem voltak-is egészen tudatlan és ostoba emberek: még sem következik belőle, hogy hát nekik igazságok volt, és hogy kell valaminek lenni az ő hitekbenn mikor azt hitték, hogy a' varázsló által meg-segíttetnek, a' jövendő mondó által jövendő sorsokat meg-tudhatják, a' napválogatás által pedig szerentsébbek lesznek. De hát ha ők többet hittek, reménylhettek, vagy féltek, mint az okosság diktálása szerént hinni, reményleni, vagy félni kellett volna? mi még-is az ő példájokat kövessük? mi-is többet higgyünk, reményljünk, vagy féljünk, mint a' világosabb esmeret, tisztább tudomány, és jobb tapasztalás szerént hinni, reményleni, vagy félni lehet és szabad? Betsületére válna-é az a' mi időnknek, a' mi értelmünknek, a' mi tapasztalásunknak? Sőt inkább nem volna-é ez ostoba és vak ragaszkodás a' mi Atyáinknak Anyáinknak szokásihoz, és nem azt mutatná-é, hogy mi tunya és tudatlan emberek vagyunk? 'S ez osztánn nem lenne nekünk gyalázat és szégyen? Hát ha ez a' mi Atyáink hite bolondság: nem ejtenénk-é magunkat az ahhoz való ragaszkodás által nagy bűnbe, és nem tennénk-é ki kotzkára a' mi tulajdon boldogságunkat? – Ha azért a' régiek ördögi mesterséget, jövendő mondást, álom látást 's a' t. hittek-is: azért nem kell nekünk az ő kedvéért ehhez a' hithez ragaszkodni; nem kell abból ezt a' következtetést ki-hozni, hogy kell a' dologbann valaminek lenni. Meg-fo [498:] gom a' következendőkben világosan mutatni, hogy ez a' hit babonaság következésképpenn, hogy a' mi eleink nagyonn hibáztak. E' mellett a' tévelygés mellett osztán tovább-is meg-akarnak-é maradni, és a' babonasághoz ragaszkodni? Távol legyen tollunk, esmerjük-meg mi az igazságot, és vegyük-bé azt: de úgy, hogy a' szerént rendeljük a' mi ítélet tételeinket és tselekedeteinket.

A' régiek sokat hittek, a' mit mi már nem hiszünk, és sokat tselekedtek, a' mit mi most szégyenlenénk. Az emberek naponként okosabbak lesznek, és az okosab-

bakkal menjünk mi odébb. A' mi eleinknek esméreteit és tapasztalásaikat, mesterségeiket és tudományaikat háládatossággal vegyük: de ne állapodjunk-meg azok mellett; hanem építsünk azokra, hogy még többet is tanuljunk, és azt mindég jobbbá tegyük. Átaljába az emberek tselekedték-is az Istennek ezt az akaratját. Ha a' mi Eleink fel-támadhatnának, a' földet szebben és jobbann miveltnék találnák, és bámulnának rajta mennyire vagyunk az esmeretbenn, tudománybann, és mesterségbenn. Betsületünkre szolgálna-é már, ha mindenbenn tsak a' mostani tudományunkkal akarnánk meg-elégedni? Mit mondanátok az olyan gyermeknek vagy leánynak, a' kinek jó alkalmazosságok volna egy oskolábann írni 's szám vetni meg-tanúlni, de a' tanítónak azt mondanák: a' mi atyáink 's anyáink nem tudtak írni, és mikor szám vetésre került a' dolog, mindent az ujjaikonn számláltak öszve, 's még-is betsületek-is volt, kenyerek-is, és boldogúl haltak-meg,⁵ mind az ő boldog végeig azt hitték, hogy leg-alább a' leányoknak nem kell írni tanulni, és a' férfi ember-is az írás tudás nélkül lehet hasznos ember! Nem ezt felelnétek-é: Bolondok! a' ki többet tanulhat, mint az ő apja vagy anyja tudott, az örülhet azon. A' ti szüléitekre nem appellálhattok; mert azoknak nem volt az a' jó alkalmazosságok, a' mi nektek van, különben ők-is többet tanultak volna. Alkalmaztassátok ezt a' példát arra az állításra, hogy a' mi eleink hitték azt, hogy vagynak boszorkányok és boszorkány mesterek. Nem azt kell-é mondani, hogy azok a' kik ezen hithez ragaszkodni kívánnak, akár a' régiek eránt való nagy tiszteletből, akár restségből, akár más okból, még nagyobb bolondok, mint a' például fel-hozott értetlen és korhely gyermekek? –

Hogy némellyik a' mi Apáink közzül azzal a' hittel voltak, nem annyira magoktól volt, mint attól az oktatástól, melyet vettek. Most a' tanítónak 's vele együtt a' tanítványoknak-is van alkalmazosságok mindent jobbann és helyesebben meg-esmélni. 'S hát mi osztán nem élnénk-é ezzel az alkalmazossággal; a' természet [499:] nek ereit nem akarnánk-é jobbann meg-esmélni, és azt helyesebben betsülni tanulni, még pedig egyedül tsak azon oknál fogva, hogy a' régiek nem mentek annyira? Hát hinnénk azt, hogy az ördög tselekedhetik az emberbe, hogy vagynak boszorkányok 's a' t. tsak azért, mert a' mi Eleink-is hitték? Minek esmeri és mondja a' mi okosságunk ezt a' hitet? Nem egyébnek, mint balvélekedésnek és babonaságnak.

Az okosság azt mondja minékünk, hogy abból, hogy a' ti kevésé vagy sokszor rosszúl tanítattott apáitok jövendő mondókat, varázslókat? hittek, nem következik ám, hogy ennek a' hitnek jó fundamentoma volna, és hogy valósággal vagynak ördöggel tzimborálók, boszorkányok 's a' t. Azért-is szükség, hogy azt a' mit a' ti atyáitok hittek vagy nem hitek, vizsgáljátok-meg, és tsak annak adjatok hitelt, a'

5. Haltak-meg, [.....].

mi az okosság diktálása szerint igasság. Mert ha mindjárt hitték-is a' mi eleink mind azokat: de csak úgy: nem egyebek voltak ők, mint emberek, a' kik hibázhattak, el-tévelyedhettek, és ebbenn valósággal hibáztak-is, el-tévelyedtek.

Abból hát, hogy a' mi Atyáink azzal a' hittel voltak, őlly kevésbé következik annak helyes volta, hogy inkább arra érezzük magunkat köteleseknek lenni, hogy arról egészen le-mondjunk. A' jót, a' mi volt a' mi Atyáinkbann, kövessük, az ő virtusaikat tartsuk-meg: de hibáikat, vétkeiket és tévelygéseiket teljességgel ne. Mert sem az Isten előtt sem a' lelki esméret előtt azzal meg-nem igazíthatjuk magunkat, hogy azt mondjuk: az én Atyám-is mindig így tselekedett, mindig ezt hitte, és még a' nagy-atyámnak idejében-is így kellett a' dolognak lenni. Nekünk csak azt kell hinnünk a' mit józan okoknál fogva az okosság és a' Szent Írás parantsolnak minékünk; 's csak azt kell tselekednünk vagy nem tselekednünk, a' mit azok szerint tselekednünk vagy nem tselekednünk köteleességünk. Ha más képpenn hiszünk vagy tselekeszünk: annak a' veszedelemnek tesszük-ki magunkat, hogy nagy vétkekbe és bűnökbe esünk, tulajdon okosságunkat meg-tagadjuk, és a' mi rendeltetésünknek tzéljától el-taszítjuk magunkat. A' mi Atyáink kedvéért hát éppen nem kell meg-tartanunk a' hitet, a' melly nem egyéb babonáságnál.

*** Ha azért úgy akarunk⁶, mint igaz és okos [500:] Keresztyénekhez illik: szükség⁷, hogy ezt a' balvélekedést, a' mi Atyáink módjához és hitekhez való ragaszkodást tegyük-le, mindent meg-visgáljunk és az igasság mellett maradjunk-meg. Kövessük a' Skévának fijait, ha azt akarjuk, hogy mint azok, úgy mi-is betsültessünk, ditsértessünk, és az Istennek jó tettzését meg-nyerhessük. Ha abból a' babonás hitből hasznot vehetnénk-is: még-is inkább mondjunk-le arról, mint sem meg-tartanánk azt, a' mit a' józan okossággal ellenkezik. – Nints az ellenére annak a' tiszteletnek, mellyel a' mi Eleinknek az okosság diktálása szerint tartozunk. Az ő hitekért nem ítéljük mi meg őket: hanem csak azonn igyekezünk, hogy, a' mint köteleességünk hozza magával, az ő hibáikat el-hagyjuk; hogy az ő virtusaikat annál jobbann követhessük. –

Visgáljuk-meg a. o. minden elő-ítélet nélkül a' mi Atyáinknak hiteket, melly szerint azt állították, hogy az ördög munkálkodhatik az emberekbe, hogy vagynak boszorkányok, jövőendő mondók, napválogatók 's a' t. visgáljuk-meg mondom, hogy mit tart ez a' hit. Ha pedig úgy találnátok, a' mit én valósággal találtam, hogy ez a' hit babonáság: ez reménységet nyújt nékem a' felől, hogy arról le-mondotok, és az igasságról tesztek bizonyosságot. De ekkor osztánn az ámitók, tsalárdok, javosok, jövőendő mondók, és ezekhez hasonló emberek kerülni fognak minket. Melly nagy nyereség volna pedig ez a' mi erköltsi magunk viselésére, a' mi jó álla-

6. Akarunk [.....],

7. Szükség [javítva ebből: szükséges].

potunkra, nyúgodalmunkra és boldogságunkra nézve! És vajha ezen nyereségben lenne mindnyájatoknak részetek! De ezzel a' nyereséggel, melly nagyobb és jobb, mint a' babonaságnak minden nyeresége, meg-is biztatlak titeket, ha úgy gondolkoztok, mint Skévának fiai, és okos Keresztyének lesztek. Igyekeztek azért magatok-is, hogy szert tehessetek erre a' nyereségre. Legyetek okosok: így szerentsékek és boldogok lesztek. Amen!

NagyBajomb. 10^{dik} Decemb. 815.

Karácsony éjtszakájáról

[501:] Letzke: 1 Kór. 10: 20, 21. „Sőt azt mondom, hogy a' mit a' Pogányok áldoznak, az ördögöknek áldozzák, nem az Istennek: nem akarom pedig, hogy ti az ördögöknek közösi légyetek. Nem ihatjátok az Úr poharát, és az ördögöknek pohárokat: nem lehetek az Úr asztalának és az ördögök asztaloknak részesi.”

Bizonyos napokon és éjtszakákon különös babonás tselekedeteket szoktak imitt amott véghez vinni az emberek. Illyen már az, mikor valaki új esztendőre virradó éjtszaka fel-nyitván a' Bibliát, azt hiszi, hogy a' mit az előtte lévő oldalakon olvas, az az ő egész esztendei sorsát elő-adja néki. Vagy mikor mások ugyan azon éjjel éjfélbenn a' gyümölcseiket szalma kötéllal körül kerítik, 's azt hiszik, hogy ez a' kötés azokat termőkké teszi. Pedig ugyan mitsoda erőt adhat a' fának az azt körül vevő szalma köté! Kövéritsd és puhítsd-meg körülötte a' földet, abból vesz erőt a' termékenységre, és ha az idő járása a' virágzáskor kedvező, a' fergeket pedig el-pusztítja, bizonyosan fog teremni gyümölcset. A' Biblia-is sok jóra taníthat tégedet, és az azzal való okos élés, ha annak parantsolatait megfogadod, okos és jó emberré tesz tégedet: de a' te jövőendő sorsodat és állapotodat az Isten nem nyilatkoztatta-ki abbann tenéked; mert erre nézve az az akarata, hogy az el-rejtve legyen te előtted. Hogy hihetné hát valaki, hogy éppenn az új esztendő éjtszakáján nyilatkoztatja-ki az Isten néki a' Biblia által az ő jövőendőbeli sorsát?

A' babonás éjtszakák közzé tartozik kétség kívül a' Karácsony éjtszakája-is. Erről a' mindenütt híres éjtszakáról, és a' mi akkor meg-történik, különös képzelettel vagynak az emberek. Egyik egész esztendőre való Kalendáriumot tsinál akkor, melly előre meg-mondja neki, hogy az esztendőnek mindenik hónapja mitsodás lesz: a' másik az ő házának és barom tartó hajlékainak ajtaira keresztet ír, hogy magától 's jószágától mindenféle veszedelmet el-távoztasson. Egyik a' világért sem adna azon estve [502:] semmit-is másnak költsön: a' másik ismét mélységes hallgatással tölti az időt. Sőt vagynak olyan helyek, a' hol némely emberek, kivált az ifjak, öszve-beszéllvénn nagy sereggel ki-mennek a' falu határára, a' kereszt útakra, és más helyekre; hogy az ördögnek képzelt el-jövetelével pénzre és gazdagságra szert tegyenek; mások ismét egész éjtszaka lesik, hol veti-fel magát a' pénz, hogy azt meg-találván szerentsécek legyenek. Leg-többenn pedig

azon éjszakát játékkal, dorbézolással és fajtalanossággal töltvénn el, mind magoknak, mind másoknak romlására járnak.

Ha hát az ellen az illetlenség ellen, melyet Karátsony éjszakájánn sok helyekenn el-követnek ti reátok nézve¹, semmit sem mondhatnék-is: még-is kívánnom kellene, hogy bár tsak ezenn az éjszakánn, szintúgy, mint egyébkor tsendesenn viselnétek magatokat. De mivel ezenn az éjszakánn sok illetlenségeket, botránkozásokat és babonaságot szoktak sokann véghez vinni: nem lehet hallgatással elmellőznöm; és éppenn azért vettem-fel ezen nevezetes éjszakát meg-előző reggel, tanításomnak fundamentomául Sz. Pál Apostol ezen szavait: *Azt mondom*, úgy mond, *hogy a' mit a' Pogányok áldoznak 's a' t.*

Hogy a' pogány nemzetek számtalan sok bálványokat tisztelnek, és bizonyos innep napokonn azoknak áldozatokat és ajándékokat vittek eleikbe: azt ti-is tudhatjátok. Sőt Athenásba még az esmeretlen Istennek-is építettek egy oltárt, a' mellyenn ennek tiszteletére áldozatokat tettek. Az ilyen pogány, és a' bálványoknak tisztelésére rendeltetett áldozatokra és innepi vigasságokra van már a' fel-vett Beszédekben-is a' tzélozás. Sokann ugyanis a' Keresztyének közzül, kivált a' kik annak előtte pogányok voltak, nem tudtak egy hamar le-mondani a' pogányoknál szokásbann lévő Innepekről: sőt inkább azokbann mindég részesülni szerettek. E' pedig sok tekintetbenn ártalmára volt a' jó erkölcsöknek; kivált hogy némelly innepekenn igen nagyonn el-vetemedtek az emberek, nevezetesenn a' Bakhusnak és Vénusnak tisztelésére rendeltetett Innepeken. Ha a' Keresztyének ezekbenn annyira ki nem ereszkedtek-is mint a' Pogányok: de azért még-is rosszúl tselekedtek, ha azon Pogány innepeklésekben részt vettek. Mert [503:] a' ki őket nem esmérte, az hitte felőlők, hogy valamint az előtt, úgy most-is a' bálványoknak tisztelői és a' bálványok tiszteletének követői közzül valók. Ennek a' Pogányok örültek, és a' Pogány isteni tiszteletnek diszére magyarázták: a' Keresztyének ellenben meg-botránkoztak benne. Szent Pál Apostolnak hát igazságos okai voltak, hogy a' Keresztyéneket a' Pogányok innepeibenn való részesüléstől eltiltssa. Mert a' ki az egyedül igaz Istennek tisztelője akart lenni: annak nem volt szabad a' Pogányok bálványinak áldozatot tenni; és a' ki az Istennek okos tisztelője volt, annak a' bálvány imádást, és a' bálványok tisztelésére rendeltetett Innepeket gyűlölni és útálni kellett. A' melly Keresztyén hát az illyes inneplésekben és áldozati vigasságokbann részt vett, azt bizonyította-meg maga felől, hogy ő előtte-is kedves dolgok azok, következés szerént, hogy nem tiszta szivű, hanem két felé sántikáló ember, egy formánn akarvánn inni az Úrnak poharát és az ördögöknek pohárokat; egy formánn akarvánn részese lenni az Úr asztalának és az ördögök asztaloknak.

1. [utólag beszúrva: *ti reátok nézve*], semmit

Hasonló Innepek voltak Kk! a' mi pogány Eleinknél-is szokásbann: a' mellyek ugyan az áldozatokkal együtt meg-szüntek: de még-is van azoknak most-is némelly maradványa. Mert mikor a' mi Pogány Eleinket a' Keresztyén Hitre térítették a' Keresztyén Tanítók, nem lehetett nekik egyszerre mindent el-törölni; hanem kellett engedni a' tudatlan és testi emberek kívánságainak és meg-rögzött szokásaiknak. És én úgy vélem, hogy a' Karátsony éjtszakai Inneplés, bizonyos Pogány Innepek helyébe állítottatott-fel, a' mellyet éjtszaka szoktak tartani a' Pogányok; mert az éjtszakai inneplés leg-kíváncosabb és öröndetesebb volt eleitől fogva a' setéség tselekedeteit követni szerető testi embereknek. – Van ugyan a' Karátsony éjtszakai Inneplésnek jó és szent tzelja-is; és éppenn ezért hágyták ezt még a' Keresztyén Vallásnak buzgó hirdetői és terjesztői; hogy az Istennek az emberi nemzethez való szeretetének, mellyet szent Fia születése által meg-bizonyított, örülnének a' Keresztyének: de bezzeg van ám rossz és kárhuzatos oldala-is, és éppenn ennek tekintetéből törölték azt el az Isten ditsósége [504:] mellett igazánn buzgó és a' Vallásnak erköltsi tisztaságára vigyázó boldog emlékezetű Reformátoraink. Mivel pedig fájdalom! a' mi Hitünk sorsosi közzül még most-is sokann nem tsak² a' Karátson éjtszakai Vallásunkkal és rendtartásainkal ellenkező isteni tiszteletbenn, a' magunk és mások botránkozására részt venni szoktak hanem babonáságot-is követnek-el³: nem lehet ezt nekem, a' ki amaz tzeremóniás Vallást régen meg-tagadott Gyülekezetnek Pásztora vagyok és a' kinek a' babonáságot le-rontanom kötelességem; nem lehet mondom⁴, bé-hunyt szemmel el-néznem; mert gyalázatunkra szolgál ahhoz való hajlandóságunkat kimutatni, és az igaz Istennek tiszteletével ellenkezik-is abbann részesülni. – Jertek hát vegyük gondolóra, hogy mit tartanak sokann a' Karátsony éjtszakáról? és értsük-meg, melly veszedelmes babonáságot és útálatosságokat szokak sokann akkor gyakorolni! –

§. I.) Mind azok a' Keresztyének, a' kik a' Karátsony éjtszakájáról igen sokat tartanak, és azt más éjtszakáktól meg-külömböztetik: az által magokat babonásoknak lenni meg-bizonyítják; és a' kik ezen éjtszakát meg-előző naponn házaik, hajlékaik és istállóik ajtaira keresztet írnak, azonn senkinek semmit nem adnak, és hallgatás közben bizonyos tselekedeteket visznek véghez: azok mind hiszik azt, hogy az ördög meg-jelenhet, munkálkodhatik az emberek között, és hogy vagynak boszorkányok, kik ronthatnak, veszthetnek és kárt tehetnek, 's azért azoktól félnek. Így gondolkoznak t. i. hogy mivel a' Krisztus születése által

2. [utólag beszúrva: *nem tsak*] a'

3. [utólag beszúrva: *hanem babonáságot-is követnek-el*]: nem

4. [utólag beszúrva: *és a' kinek a' babonáságot le-rontanom kötelességem; nem lehet mondom*], bé-hunyt

rontatott-meg az ördög, ez ezen romlását nem felejtethvénn, ha egyébkor nem-is, de azon éjtszaka, mellyen a' Krisztus született, minden erejét össze-szedi, tzimborás társait elő-szólítja, és azokkal együtt mindent el-követ, hogy a' maga régi uraságát és birodalmát helyre állítsa. E' végre azokkal ekkor nagy innepet tart, tsudálatos módonn azokat a' levegő égben egy hegyen össze-gyűjti. A' Szent Gellért hegye és más Hegyek a' mi Hazánkban ezen babonáság által kiváltképpenn nevezetesekké lettek. Itt azt mond [505:] ják, hogy az ördög az ő vendégeinek nagy vendégséget ad éjjélbenn, melly tart egynehány órákig, és tántz és muzsika között el-végeződik. A' muzsikuskok az ördögnek szolgai, mindenféle rendes formákban. Azt-is mondják, hogy ekkor az ördög egynehány korsót borral, egynehányat pedig vízzel meg-tölt, és a' boszorkányoknak engedi, hogy válasszanak magoknak: a' kik bor-korsót kapnak, azoknak abbann az esztendőbenn az ördög gazdagságot ad; a' kiknek pedig vizes korsó esik, azok nem kapnak semmit-is. és ezeknek igen szomorúann kell el-hagyni ezt a' vendégséget. Innét van osztán, úgy mondják, hogy egyik boszorkány gazdag, a' másik pedig szegény, vagy leg-alább hogy úgy marad.

Azt hiszik hát némellyek, hogy ezenn az éjtszakán az ördög az ő szolgálival és a' boszorkányokkal a' maga mesterségét különösenn űzi: 's azért félnek akkor sokann, hogy az ördög bé-talál hozzájuk térni, hogy a' boszorkányok kárt találnak tenni; melly ellen, hogy magokat bátorságba helyeztessék, keresztet írnak ajtajaikra, Lutza-székre ülnek, vagy más nevetséges eszközöket vesznek elő. Bizony Kk! alig hihetné az ember, hogy találkoznak olyanok, a' kik ezeket a' bolondságokat hiszik. De fájdalom! nem tsak régen voltak ilyenek, hanem vagynak most-is, a' kik ezt hiszik, a' kik az efféle szép meséket az ő gyermekeik előtt mondogatják, és tanogatják arra, miképpenn kell ezenn éjtszaka az ördög és a' boszorkányok ellen magokat meg-őrizni.

De hát ez a' különös hit hol vette magát? Mi az eredete ezeknek a' képzelődéseknek és nevetségre méltó mesés beszédeknek? Valami okának tsak kell lenni; mert semmiből hiszen semmi sem lessz. Van Kk! ezeknek oka, és azt a' meg-lett dolgokbann találjuk-fel; mellyeket fel-keresni szükség; mert igen sokat tesznek arra, hogy ezen babonáságnak bolondságait meg-esmerhessétek és által-láthassátok. Menjünk tsak vissza a' régi időkre: ott, a' mi atyáinkbann és azoknak Vallásábann találjuk-fel azt, mi adott alkalmatosságot a' Karátsony éjtszakai hitre és tselekedetre.

[506:] §. II.) Tudva van ugyanis Kk! hogy a' mi régi Magyar Eleink Pogányok voltak, és különös bálvány Isteneknek szolgáltak. Egynehány száz esztendők teltek-el, mig azok a' Keresztyén Vallással meg-esmerkedtek, mikor Görög és Olasz Országokból a' Krisztus születése után a' 9^{dik} Százbann, Keresztyén Tanítók jövénn azokat az igaz Istennek esméretére vezérlették. Addig hát a' mi Eleink

bálványokat tiszteltek, még pedig leg-inkább a' magas hegyekenn és sűrű erdők-benn; mert azt hitték, hogy ott az Istenséghez közelebb vagynak, mint a' lapályos és egyenes földönn.

Innét némelly magas és erdős hegyek körül még ma-is találunk olyan nyomokat, mellyek arra mutatnak, hogy ott valamelly bálványnak áldoztak. Hogy a' Bakony erdőbenn nevezetesen a' Bél vagy Bál az az, a' Nap⁵ tiszteltetett régen, bizonyága nem tsak az, hogy Bakony-Bél most-is Klastromnak helye, melly hihe-tő, hogy régen a' Bél Istennek berke volt; hanem az-is, hogy ott körül belől, sőt a' szomszéd vár-megyékben még most-is fenn forog az Ifjak között egy ének, mellyet régen a' Bél tiszteletére rendeltetett Innepen karikába állva és ösze fogott kezekkel szoktak volt énekelni: hogy egyebeket el-hallgassak.

A' régi Pogány Fejedelmek és nagy Urak az ő bálványaiknak Innepen közönséges vigasságot és mulatságot szoktak tartani: a' mikor a' nagy hegyekenn és a' bálványoknak szenteltetett erdőkbenn áldozatokat tettek, és ettek ittak, vigadoz-tak. Ezt ugyan mind a' bálvány Istennek tiszteletére tselekednék: de sokszor abbann a' részegségig és bujaságig mentek, annyiaval inkább, hogy az inneplés és vigadozás nem tsak nappal, de még éjtszaka-is, és ekkor még jobban tartott.

A' honnét az e' féle Innepek a' jó erkölcsöknek igen nagyonn ellenére voltak, éppenn úgy, mint a' más Pogányoknak bálvány innepeik, a' mellyekben való részesülést az Apostol Sz. Pál a' mi Letzkéntkben a' Krisztusi Keresztyéneknek meg-tiltotta.

Minek utánna pedig a' Keresztyén Tanítók a' mi Atyáinkat a' Keresztyén Val-lással meg-esmertették, fő gondjok és szorgalmatosságok a' volt, hogy a' bálvá-nyok Templomait és szent helyeit le-rontanák, [507:] és egész méltósággal, mint Pál Apostol, meg-tiltották az új Keresztyéneknek a' bálvány inneplésekben való részesülést, azokat ördög munkáinak nevezték, a' kik pedig abbann részt vettek, azokat ördög fiainak kiáltották-ki. De éppenn ez a' nevezet adott alkalmatosságot arra, hogy a' tudatlanok azt hitték, hogy az ördög ad az ő tisztelőinek ilyen áldozatokat és mulatságokat, és hogy azok mind az ördög tzimborásai, a' kik bálványok tiszteletére rendeltetett Innepek éjtszakáján az az előtt szenteknek tartott hegyekre menvén, ott mulattanak. – Mivel pedig kevésse igyekeztek azon, hogy ezenn babonás vélekedést a' köznép szájából ki-vegyék, sőt inkább azt a' magok haszna szeretetéből kész akarva azon vak hitbenn fogva kívánták tartani: nem tsuda, hogy ez mind e' mái napig fenn van, és a' Pogány Innepek éjtszakáiról a' Karátson éjtszakájára el-hatott, és mintegy hozzá ragadott: úgy hogy a' melly bolondságokat hittek és véghez vittek régen a' tudatlan és babonás

5. [utólag beszúrva: az az, a' Nap] tiszteltetett

emberek a' Pogány⁶ Innepek⁷ éjtszakáján, azt gyakorolják még ma-is sokann a' hasonló tudatlan és babonás emberek közzül, szint úgy félnek az ördögtől és a' boszorkányoktól mint régen; 's azért vesznek elő holmi nevetséges eszközöket Karátsony éjtszakáján az ördög, a' kísértetek, és a' boszorkányok ellen.

De mit kell hát már az egész dologról tartani? Nem egyebet, hanem hogy az merő bolondság, hazugság, babonaság és tsalárdság. Mert

§. III.) Ha azokat a' velekedéseket és tselekedeteket az okos ember előtt el-beszéllik, a' mellyeket a' Karátsony éjtszakájára nézve hiszenk és véghez visznek az együgyűek: annak nem lehet másképpen ítélni, hanem, hogy az egész dolog bolondság és nevetségre méltó. Mert, kérlek, mit hisznek azok, a' kik azt a' bolondságot hiszik, hogy az ördög és a' boszorkányok Karátson éjtszakáján együtt tzimborálnak és mulatnak? Valami olyat hisznek, a' mi esztelenség és oktalanság; a' mi maga magával ellenkezik. Merő szégyen és gyalázat az emberi értelemnek azt hinni, hogy valamely ember seprűnn, lapátonn, vagy szénvonyónn a' levegő ég-benn ide vagy oda mehet és meg-fordúlhat hirtelenséggel! hogy kutyává, matskává, lóvá változhat! [508:] hogy véghez viheti azt, a' mit akar, ronthat, veszthet, 's a' t! Mert ugyan hogy eshetne-meg valami ilyen, a' mindenható szent, bölts és igazságos Istennek igazgatása alatt? És a' jó Isten azt, a' mi tulajdonképpenn semmire sem használ, hanem inkább az emberek jó erkölcsének és boldogságának ártalmára van, tudva megengedhetné-é, és hatalma lévén még-is meg-nem akadályozhatná? Ez éppen olyan lehetetlen, mint az, hogy az ember a' levegő ég-benn repüljön.

De azt mondja erre valaki: meg-teheti ám azt az ördög, hogy a' boszorkányokat Karátsony éjtszaka a' levegő égbe el-ragadja; mert nem a' seprűnn, lapát nyélenn mennek azok tulajdonképpenn, hanem az ördög viszi őket? – Ész nélkül való állítás az. Mert mitsoda testtel vinné ezt az ördög véghez? Ha valami nagy madár volna, úgy el-repülhetne talám az emberrel: de ilyen nem, ilyen formába nem-is szokták festeni; és így az egész állítás képtelenség. –

De mit-is töltjük az időt tovább ezen ostoba babonaság körül? A' ki Kereszt-yén, annak tudni kell azt, hogy az ördög a' földönn meg-nem jelenhet; mert azt mondják Sz. Péter és Sz. Judás Apostolok: *hogy az Isten az Angyalokat, a' kik vétkeznek, a' mélységbe taszítván ama nagy napnak ítéletire örökkévaló kötélbenn és setétség-benn tartja a' kárhozatra.* 2 Pét. 2: 4. Jud. ? 6. A' mellyből hát világosonn következik, hogy boszorkány sints.

Az ördögről, kísértetokről és boszorkányokról való hit hát nem egyéb babona-ságnál. Mert babonaság az, a' mi az okossággal ellenkezik, a' mi észnélkül való, és

6. Pogány [javítva ebből: Pogányok]

7. [utólag besúrvá: Innepek] éjtszakáján

természet ellen van. És a' ki valamelly dologról többet hisz, többet fél, vagy többet reményl, mint a' józan okoknál fogva arról hihet, attól félhet vagy reménylhet, az ezen okosság nélkül való hite által magát babonássá teszi. Azok-is hát, a' kik a' Karátsony éjtszakai bolondságokat hiszik, mind babonások, és Isten előtt útálatos emberek. A' szerentsétlenségtől akarják magokat meg-őrizni, és nagy bűnbe esnek, a' midőn az ő felebarátjaik között némelyeket boszorkányoknak tartanak.

Vessétek hát el magatoktól ezt a' vak hitet; tisztítsátok-meg magatokat ezen, Isten előtt annyira útálatos, erköltsötöknek⁸ és [509:] nyúgodalmatoknak⁹ ily igen káros, és mások eránt való szeretetekkel annyira ellenkező babonáságot! Legyetek az egy igaz Istenek okos tisztelői! Mert hiszen tsak magatokat betstele-nítitek azzal, ha az efféle meséket el-hiszitek; és a' ti gyermekeiteknek értelmét meg-homályosítjátok, ha ilyen mesékkel tartjátok azokat. De még igazságtalanokká-is teszitek mások eránt, és a' szerentsétlenséget 's embergyűlölést plántál-játok azoknak szivekbe az által: 's ennél fogva nagy bűnöknek teszitek magatokat rabjává, és meg-tagadjátok az igaz Keresztýénségnek lelkét. – A' Karátsony éjtszaka hát tsak olyan legyen előttetek mint akármelly más éjtszaka: legyetek tsendességgel, minden félelem nélkül, és az Istennek gondviselésébenn bízván, alugyatok békével, mint egyébkor, hogy meg-újult erővel, álmoság nélkül lehes-etek itt az Isten Házábann a' következő naponn. –

Így-is kellene ennek lenni; így volna ez jó és illendő; így kívánja ezt az okosság és az a' tisztelet, mellyel a' Krisztus születése Innepének tartozunk! De fájdalom azokonn a' babonásokonn kívül, a' kiktől eddig szóllottam, vagynak még mások, a' kik ezenn az éjtszakánn vétkeznek; midőn annak nagyobb részét házallással, úttzánn való lármázással, illetlen játékokkal, fajtalan társalkodásokkal és dorbézo-lással töltik-el. Ekképpenn vigadni Kk! és így örülni a' Krisztus' születésének, annyi, mint ezt az áldott születést tagadni, és magát a' Krisztus tagjaitól el-szakasztani.

Hát azokról mit mondjak, a' kik seregenként mennek azonn éjtszaka a' más Keresztýén Felekezetbéliek tzeremóniás isteni tiszteletjeikbenn való részesülésre? nem abból a' tzélból, hogy lelkeket táplálnák, hanem hogy gonosz kívánságaiknak és indulatjaiknak eleget tegyenek!? Nem mondhatok egyebet, hanem hogy ezek az ördögöknek áldoznak Sz. Pál szava szerént, nem az Istennek. – De ne gondol-játok, hogy én ezzel, ama Keresztýén Felekezetnek Vallását a' Pogány Vallásig le-alacsonyítanám, és azoknak éjtszakai innepléseket mindenestől fogva kárhoztat-nám. Távol legyen! Tudom, hogy ők-is Keresztýének, és az egy igaz Istennek és a' Jézus Krisztusnak imádói; tudom, hogy is [510:] tenes tzélból inneplik-meg ezen

8. erköltsötöknek [az n azonnal javítva k-ból]

9. nyúgodalmatoknak [a második n azonnal javítva k-ból]

éjtszakának éjféli óráját: nints nekem ezekre nézve semmi szóm; sőt azt mondom, hogy a' ki azon vallásbeli társaságból való, mivel az ő Vallása úgy tartja, köteles abbann részt venni. – De midőn Református Keresztyén, Ekklezsiájának rendtartása, Vallása és lelki esmérete ellen abbann részesül: a' már egészen más; a' már bűn és útálatosság. Mert hogy ne volna bűn, mikor valaki a' más isteni tiszteletből tsúfot úz? hogy ne volna útálatosság, mikor valaki tsak azért megy oda, hogy szemét hizlalja és testi kívánságait legeltesse? Ebbenn áll pedig többnyire minden Református embernek ottann való meg-jelenése, és maga-viselete. –

De hát az, hogy az ott áhítatoskodóknak botránkozásokra vagynak, a' magok Felekezetét gyűlölségre ki-teszik, az isteni tiszteletnek dolgábann kétfelé sántikálnak: nem ördögöknek áldozatja-é? nem nagy bűn és útálatosság-é? – Kitsiny hijján annyi, mint mikor a' régi Keresztyének a' Pogányoknak áldozataikbann részesültek; Mert lelkők esmérete és meg-győződésük ellen tselekszenek: annyi, mintha az Úrnak poharát és az ördögöknek pohárokát egyszersmind akarnák inni; mert ide-is ragaszkodnak, oda-is szíttanak. Ezért szabadítottak-é meg AF! titeket a' ti Atyáitok a' tzeremóniáknak jármától, sok szenvedésekkel, költséggel, üldözéseknek ki-állásaival, és vérek ki-ontásával-is, hogy ti, mint az Izráeliták az Egyiptomi hagymákra, azokra vissza-kíváncsozzatok? –

Ha ugyan valaki lelkének nagyobb nyúgodalmát, szívének és buzgóságának nagyobb meg-elégedését találja ott a' tzeremóniákban, mint a' mi együgyű és az emberi hozzáadásoktól tiszta isteni-tiszteletünkben: az ám menjen oda; ám álljon azon Felekezet közzé, nem bánjuk; Mert mi-is tsak szóllhatunk az ilyenre¹⁰ nézve az Apostollal: Mi töllünk ment ki, de nem volt mi közzüllünk való! – Hanem, a' ki tsak mulatságból tisztátalan tzélből, mások botránkoztatására lelke esmé [511:] rete ellen elegyíti magát azon emberek közzé, a' kik közzül nem való: azt intem és kérem, hogy arról tegyen-le, és tartóztassa magát otthonn a' maga háza népe között; hogy sem az Istent és a' maga lelkét meg-ne bántsa, sem másokat meg-ne botránkoztasson. Mert jaj a' botránkoztatónak! azt mondja az Úr Jézus. – Ha te meg-botránkoznál azon, ha valami Pogány Török vagy Tatár béjvénn ide a' mi Templomunkba akkor, mikor a' szent Vatsora ki-szolgáltatik, itt nagy hahotával és katzajjal el-nevetné magát, és isteni tiszteletünket ki-tsúfolná: hát te, miért kívánsz illetlen magad viselésével botránkozásokra lenni másoknak, mikor éppen isteni-tisztelet körül foglalatoskodnak, és az ő módjuk szerint áhítatoskodnak? Meg-lásd, hogy a' magad szived ezért meg-ne ítéljen, és lelked esmérete meg-ne büntessen tégedet! Hagyj másokat békével menni azon az uton, a' mellyen el-indultak, ha azt hiszik, hogy az őket a' tzélra viszi; gúnyolódva tsúfolkodva más utat mutatni, embertelenség és illetlenség volna: te kövesd azt az

10. Illyenre [javítva ebből: illyenekre].

ösvényt, a' mely felől bizonyos vagy, hogy tévelygésre nem vezet. – Bé-rekesztem beszédemet Josuéinak azon szavaival, melyeket az egész Izráel népe előtt mondott, nem sokkal halála előtt, Jós. 24: 15. *Hogyha bántástokra vagyon tinéktek szolgálui az Úrnak: válasszatok magatoknak ma, a' kit tiszteljete; akár az Isteneket, kiknek szolgáltak a' ti Atyáitok, kik laktanak a' vízenn túl; akár az Emoreusnak Istenét, kiknek földökönn laktok: én pedig és az én Házam, (: a velem tartó Gyülekezet :) tiszteljük az Urat!! Amen!*

NagyBajom, 22^{dik} Decembr. 815.

A' természeti tünemények mivoltáról

[512:] *Letzke*: Jób. 37: 1-11. „¹Halljátok-meg figyelmetesen az Erős Istennek rettegéssel dörgő szavát, és az ő szájából származó szóllást, mely minden egek alatt hallattatik, és az ő villámását e' földnek minden részeire ki-terjeszti. A' villámás után ordít a' mennydörgés, és dörög az ő nagyságos szavával; és mikor az ő mennydörgő szava hallatik, nem halasztja tovább az essőket. Az Erős Isten mikor az ő szavával dörög: tsudálatosképpenn tselekeszik, és őlly nagy dolgokat tselekeszik, hogy meg-nem érthetjük! Mikor a' hónap azt parantsolja: Légy úgy mond a' földön, avagy a' zápornak vagy essőnek: azonnal az ő hatalmának zápor-essői jelen vagynak; minden embernek kezét bé-petsétli, hogy házánál lásson munkáihoz; akkoron a' mérges oktan-állat-is bé-megyen az ő lakó helyére, és lakik az ő barlangjában. Az ő helyéből le-száll a' forgó szél, és az északi szélből a' hidegség. Az Erős Isten az ő fuvallásával tsinál jeget, és a' vizeknek szélességét bé-szorítja: a' földnek meg-öntözésének okáért-is a' sűrű felhőt fárasztja viszont el-oszlatja az ő villámásának felhőjét. Végéztire e' féle égi változásokat az ő bölts tanásából viszontagsággal tselekeszik; hogy azt, a' mit ő parantsol, e' föld kerekségének színénn tselekedjék.” –

Az Esztendőnek leg-kellemetesebb része a' tavasz, melybenn most vagyunk. Az ennek előtte halva lévő természet, új életet és elevenséget öltözött magára, és minden gyönyörű színbenn áll a' mi szemeink előtt. De egyszersmind minden hirdeti-is nekünk az Istennek mindenhatóságát, böltsességét és jóságát. A' meg-újult és meg-ifjúdott természet ne tsak örömet gerjessen bennünk; hanem inditson minket az Istennek ditséretére-is. – A' nap az ő jóltévő sugárral meg-melegíti a' föld kerekségét; a' szó és a' jég, mely ez előtt bé-borította a' földet, már *régen* el-enyészett, és a' föld ki-engedvénn fűvet, virágokat, és gyümölső [513:] ket hoz-elő a' maga kebeléből. A' repeső madaraknak seregei újra neki indultak, és koránn reggel örvendező éneklésekkel köszöntik az ő ditsőségében fel-kelő napot. – Mi pedig emberek úgy nézzük mind ezeket, mint valamelly rend szerint való közönséges dolgokat, azt hisszük, hogy ezeknek már tsak úgy kell meg-esni, nem lehet különbenn: és meg-indulás nélkül maradunk; el-felejtkezünk rólla,

1. <Mikor az Erős Isten a' hónap azt parantsolja: légy úgy mond a' földön> Halljátok-meg.

hogy mi-is a' Teremtőnek hatalmát, böltsességét és jóságát ditsérni és magasztalni tartozunk. Sőt sokszor még kisebbbitjük és gyalázattal-is illetjük vakmerőképpenn azt, a' ki mindeneknek életet, lehelletet, mozgást és mindent ád: Mert most ez, majd amaz nem tettik nekünk az ő tselekedeteiből; most a' meleg és szárazság ellen panaszkodunk, majd a' tettik vissza, hogy igen sok az eső, vagy hogy terhes égi háborús felhők emelkednek-fel: vagy ha valami levegői tüneményt látunk, azonn meg-ijedünk, vagy tsudálatos módonn magyarázzuk.

Nem az illene-é inkább hozzánk, hogy a' Mindenhatónak munkáiról a' magunk oktatására és vigasztalására az okossággal meg-egyező módonn elmélkedjünk? és magunkat az Erős Istennek ditséretére fel-buzdítani igyekezzük? Erre serkent most bennünket különösen a' tavasz, és azok a' külömbkülömbféle természeti történetek és tünemények, mellyek ezentúl rend szerént meg-fognak esni, leg-jobb alkalmatosságot szolgáltatnak nekünk erre. De szükséges-is, hogy az ilyen meg-eső dolgokról okosan gondolkozzunk és józanon vizsgálódjunk. Mert sokszor a' rendes és tsupa természeti történetekről, sőt még az égi háborúról², mennydörgésről³ villámásról-is⁴, hibásan vélekedünk, olly módonn, hogy félelem és irtózás borít-el bennünket, és sok helytelen ítélletételekre vetemedünk. Pedig az égi háború nem tsak egészen természeti dolog, hanem nekünk ezen föld lakosinak igen nagy jótétemény-is: még-is, alig látja-meg némelly ember az égi háborús felhőt fel-emelkedni távol, már fél retteg, 's még gyermekinek-is így szól: Halljátok fiaim, hogy haragszik az Isten! – Mi származik már az ilyen helytelen képzelődésből? fel-indítják-é az embert az Istennek⁵ ditséretére? Szereznek-é benne Istenbe való bizodalmat? [514:] Tellyességgel-nem! Jertek hát Kk! igyekezzünk a' mai naponn az e' féle helytelen vélekedéseket meg-igazítani, avagy tsak egynehány leg-közönségesebb természeti történetekre nézve. Talám az e' körül való elmélkedés tesz valamit arra, hogy ezután azokbann-is az Istennek hatalmát, böltsességét és józanságát jobbann meg-tudjuk esmerni, és méltóbbann fogjuk tisztelni. De könnyenn arra-is szolgálhat nekünk, hogy az e' féle félelmes képzeletektől és vélekedésektől meg-szabaduljanak, sőt hogy másokról-is fundamentom és szeretet nélkül ne ítéljünk. Meg-fogjátok látni, hogy ott nints egyéb természeti dolognál, a' hol némelly tudatlan ti közöttetek ördögöt vagy lidértzet gondolt látni; és ezek-is meg-tanúlhatják, hogy az ördögtől vagy lidértztől való félelem helyett, mikor ilyen szép természti tüneményt látnak a' levegő égbenn, az a' kötelességek, hogy térdre esvénn imádják a' Mindenhatót. –

2. háborúról [javítva ebből: háborúval]

3. mennydörgésről [javítva ebből: mennydörgéssel]

4. villámásról-is [javítva ebből: villámással-is]

5. Istennek [javítva ebből: Istenne...]

Jób, a' fel-vett beszédekben, le-írja az égi háborút, egésszenn úgy mint rendszerént az ember venni szokta ezen jelenést: igen szép, felséges, és helyes ez a' leírás. De az-is igaz ám, hogy az Isten éppenn az égi háború által nagyságos dolgokat tselekeszik mi velünk, és valamint más természeti történetek által, úgy ez által-is, a' maga Nagyságát nyilván mutatja minékünk. Innét, azt gondolná az ember, hogy az okossággal fel-ruházott lakosi ennek a' földnek, az emberek, az ilyen természeti történetekre figyelmezténn, abból az Istennek hatalmát, böltsességét és jószágát meg-esmerik, és annál nagyobb alázatossággal imádják. – De bizony ezért nem esmerik-meg az emberek jobann az Istent: látják ezeket a' természeti tüneteményeket, meg-esmerik, hogy jeles és ditsőséges jelenések ezek; de különös vélekedéssel vagynak felölök, és el-felejtkeznek az Istenről és ezen jelenéseknek tzeljáról gondolkodni: elméledjünk most némelly természeti és levegő égi jelenésekről és tüneteményekről. –

1.) Az első és leg-közönségesebb jelenés az égi háború, a' melyet Jób a' fel-vett Beszédekben őlly felségesenn le-ír. Sok égi háború [515:] volt már Kk! alkalmatosságunk látni; hallottuk a' mennydörgést ropogni, láttuk a' villámást a' felhők közt futkosni: és még sem esmerjük jól ezt a' tünetényt, nem tudjuk voltaképpenn mi az, és sokszor helytelen vélekedéseket kötünk azzal öszve. Mert ha hibásan nem gondolkoznánk a' felöl, bizony nem mondhatnánk gyermekeinknek: Ah fiaim! hogy haragszik az Isten! – Mi hát az égi háború, vagy mennydörgés? Hogy származik az? és mi haszna van annak? ezt értsük-meg. –

Az égi háború vagy mennydörgés nem egyéb, mint egésszenn természeti történet, mellynek egésszenn természeti okai vagynak. Tulajdonképpenn ugyanis nem egyéb az, mint az elektrikos vagy rugó tűzi matériának erőszakos ki-rohanása, melly rugó tűzi matéria magát ezen rohanás vagy ki-ütés által – melyet mi villámnak 's mennydörgésnek nevezünk, – a' el-bomlott egyarányúság rendjébe akarja vissza-helyheztetni. Mindenütt van ilyen rugó tűzi matéria, a' földből fel-emelkedő más gőz részetskékkel együtt, ez-is fel-megy a' levegőbe, és gyakrann a' felhőkben öszve-tsoportozik, és az essővel, harmattal, vagy köddel ismét visszaszáll vissza-foly a' földre, és közli magát a' földön lévő plántákkal és növényekkel-is. – De nem tsak az égi háborús felhőkben van az, hanem van más felhőkben-is, nem tsak nyáronn, hanem télenn-is, nem tsak a' felhős hanem a' tiszta időbenn-is a' levegő égbenn; és nem tsak az essővel van jelen, hanem jelen van a' hóval és jégessővel-is. Azért-is lehet mennydörgés és villámlás akkor-is, mikor az ég tiszta, és télenn-is, mikor hó és jég fedi-bé a' földet.

Ez az elektrikos vagy rugó tűzi matéria felettébb hig test, és vékonyabb, fáinabb, mint a' levegő, melyet órrúnkba bé-szivünk, és arra, hogy ki-terjeszkedjen 's magát ki-szélesítse, több és nagyobb ereje van, mint a' levegő égne. Azért-is mint a' levegő-ég, ha az egyarányúság meg-bomlott, ez-is igyekezik azt helyre

hozni, és akkor a' testeknek leg-kisobb hasadékaiba-is be-fúrja magát. Ez a' befúrás be-férkezés rend szerént minden erőszak nélkül esik-meg, midőn az esső, harmat vagy köd által a' rúgó tűzi matériától üres hasadékokba be-férkezik. De midőnn a' levegő, mint eredet szerént [516:] rúgó erővel bíró test ezt a' halkal és lassan-lassann való bé-menést meg-akadályoztatja, és az egyarányuság el-bomlása nagy; azt erőszakos ki-ütés ki-rohanás által igyekezik helyre hozni, és lessz belőle az, a' mit mi mennydörgésnek hívunk. Mikor ez a' rúgó tűzi matéria a' leg-nagyobb erőszakkal tovább foly, az által tsinál világos sűgárt, melyet villámásnak nevezünk. És mivel ez az erőszakos mozgás a' levegőnek erős meg-rázkodtatásával esik-meg, abból lessz a' mennydörgés. A' villámás hát nem egyéb, mint a' rúgó tűzi erőnek sűgára a' levegőbenn: a' mennydörgés pedig az a' hang, melyet a' tsinál. A' honnét a' villámás bé-üthet, gyűjthet, az élő állatokat meg-ölheti: mikor a' mennydörgés, mint pusztá hang ártalom nélkül való.

Jóllehet pedig a' villámásnak tüze egyszer vagy máskor, itt vagy amott, valamely fát vagy házat meg-üthet, és kárt-is tehet: mindazáltal igen nagy jótétemény az az mi reánk nézve. Ez által állítódik ugyanis helyre a' rúgó tűzi matériábann az őlly igen szükséges egyarányúság, és a' levegő az ártalmas gőzölgésekből megtisztittatik, a' melly nem tsak a' föld növényeinek nevekedésekre, hanem a' mi egészségünknek fenn-tartására, következésképpenn a' mi életünknek fenn-tartására-is felette sokat használ, sőt átaljábann multhatatlanul szükséges. Ha, kivált a' nyári rekkenő meleg napokbann, semmi égi háborúk nem volnának: úgy a' mi életbenn való meg-maradásunkra nézve, magunknak kellene az Istennek égi háborúért, mint igen nagy jótéteményért esedezni és könyörögni.

Minden mennydörgés hát, bár melly rettenetes légyen-is az, e' szerént minékünk, földnek lakosinak, igen különös nagy isteni jótétemény. Nem haragszik akkor az Isten, mikor az ő ege dörög, és az ő villámása a' felhőket meg-nyilatkoztatja 's egymástól el-választja. Nem! hanem úgy mutatja ez által magát, mint a' mi földünknek, és azonn lévő élő állatoknak meg-maradásánn igyekező és gondviselő áldott Igazgatóját e' világnak, a' ki ezen különös hozzánk való jótéteményéért meg-érdemli a' mi leg-nagyobb háládatosságunkat. Sőt még akkor-is méltó a' mi fiúi hálá [517:] datosságunkra, és ara, hogy benne helyheztessük minden bizodal-munkat, mikor itt vagy amott az égi tűz vagy mennydörgés által valami kár vagy szerentsétlenség esne. Mert ez a' kár és szerentsétlenség ingyen sem hasonlítható ahhoz a' nagy jótéteményhez, melyet a' villámás és mennydörgés által veszünk.

Ne ijjeszd hát gyermekidet, mikor égi tsattogás és villámás vagyon; ne mond azt akkor nékik, hogy haragszik az Isten! – ezt tsak akkor mond, mikor rosszat tselekesznek vagy káromkodnak 's szitkozódnak –: hanem arról beszélj azoknak⁶

6. <,> illyenkor

ilyenkor, mely nagy isteni jótétemény a' mennydörgés és villámás; tanítsd-meg őket az Istennek hatalmát, böltsességét és jóságát, és az élő-állatok körül való kegyelmes gondviselését, még az égi háborúkbann-is meg-esmerni és tisztelni, és gerjessz ő benne illendő tiszteletet és bizodalmat az eránt, a' ki fáradhatatlanul gondot visel és vigyáz arra, hogy jól légyen dolgok. Sokkal jobb, ha így tselekszel, mintha szolgálai félelmet és rettegést versz ő beléjek. –

2.) Valamint már a' mennydörgés és villámás egésszenn természeti okokból származik: éppenn így van minden más levegőbenn lévő tüzi jelenésekkel-is a' dolog; azok-is mind természeti okokból származnak. Szintúgy nints azokbann sárkány, lidértz, vagy ördög, mint jó angyal, ki valami tüzes formábann a' levegő ég-benn meg-jelenne, járkalna, vagy repülne, és a' földönn jót vagy rosszat jelentene vagy okozna. Mind ezek a' jelenések és tünemények egésszenn természeti dolgok.

A' földből, és a' földönn lévő külömbkülömbféle testekből, a' fűvekből, fákból, virágokból, állatokból, emberekből, valamint a' vizekből és tengerekből-is, igen sok gőzölgések emelkednek-fel a' levegő égbe: azért-is a' levegőbenn bűdösköves, olajos, sós, és más pártikulák vagy részetskék találatnak. Sőt még a' testeknek meg-égetésével-is a' füsttel együtt mennek-fel ilyen gyúladó matériák a' levegőbe: azért, tellyességgel nem tsudálkozhatunk rajta, hogy ezen sokféle a' földről a' levegőbe fel-menő részetskék öszve keveredések által mindenféle tüzi-formák-is származnak a' levegőbenn. [518:] Illyenek p. o. az úgy nevezetett lidértzek, futó tsillagok, repülő sárkányok, és tüzes golyobisok, melyekről a' tudatlanok öly sok különösségeket és ritkaságokat tudnak mesélni. Nem egyebek pedig ezek, mint ditső temészeti tünemények, melyeknek örülnünk kellene. Nem esik-le ekkor, mint némellyek gondolják, a' tsillag, vagy valamelly égi világnak hamva a' földre; annyival inkább nem valami fellyebbvaló léleknek meg-jelenése az. Nem! hanem mind természeti jelenések és tünemények, és dolgok; t. i. a' földből fel-menő gőzölgések, a' mellyek a' levegőbenn öszve-állnak, meggyúladnak, és mig egésszenn ki-nem égnek, addig odébb mennek vagy folynak, és azután le-esnek. Némellyek pedig a' húzó vonó levegő által el-oltatnak, vagy pedig mennek a' levegőnek folyása után, és a' kéményekenn a' házakba le-esnek. A' mi hát ez vagy amaz házba tüzes tsillag formába le-esett, a' sem ördög, sem lidértz – mert e' tsak az ostobák képzelődésébenn van. –: hanem olyan égő matéria, mint a' millyent közelebb említettem. A' te kéményedenn, ha volna, szintúgy be-eshetet volna az, mint azonn, a' mellyet láttál, a' kéménybeli levegőnek húzása által vonattatván oda le-esett. Soha se mond hát, hogy te láttad az ördögöt vagy ludvértzet, mikor az a' levegőbenn repült, és ennek 's ennek a' házára vagy udvarára le-szállt, és ahhoz bé-tért. Ez által el-áruod tudatlanságodat, az értelmes emberek előtt nevenségre teszed-ki magadat, az értelmetlenekbe pedig elő-mozdítod a' babonás hitet és vélekedést. Sőt az illyen mende-monda beszéd által a' te

jámbor szomszédodat vagy embertársodat könnyen rossz hírbe keverheted, mintha az a' gonosz lelkekkel tzimborálna, 's ez által betsületétől meg-fosztanád. – Ne tedd magadat, Atyámfia, ilyen vétek által bűnössé: hanem szemléld inkább ezeket a' szép természeti jelenéseket minden lehető figyelmetességgel; örülj az Istennek hatalmánn, böltsességénn és jóságánn, és meg-állapodvänn, imádjad azt a' Teremtőt, a' ki magát ebbenn-is őlly tsudálatosonn ditsőségessé tette.

3.) Az esső-is, a' mint tudjuk, igen áldott jó rendelése az Istennek. Ez által a' meg-száradt föld ismét meg-puhittatik, a' meg-fon [519:] nyadt füvek, plánták, vetemények új életre jőnek; sőt e' teszi a' földet gyümölcs termővé: az esső hát szint olyan szükséges, mint hasznos. De egyszesmind természeti következése-is az, az Istentől böltsenn fel-állított-rendnek e' világban. Szüntelen mennek ugyanis észrevehetőképpenn és észre vehetetlen-is vízi gőzölgések fel a' levegőbe, melyek a' Mi fejünk felett felhőkbe öszve-tsoportoznak, és ott az Isten hatalma által addig tartanak, míg nem esső-tseppenkben, vagy mint jégesső és hó, a' földre le-esnek. – De mind ezek esmeretes dolgok előttetek, és tartozó kötelességteknek-is esmeritek, hogy ezen áldott és bölts rendeléséért az Istennek hálákat adjatok: de nem ennyire tudva lévő dolog mindenek előtt a' szívárvány, a' vér- és bűdöskő-esső; ezen természeti jelenésekről még némelyeknek különös vélekedések van: illő hát azoknak ebbenn a' részbenn-is oktatást adnom.

a.) Mi hát a' szívárvány, a' melly az ő szép színeivel néha, essős időbenn, a' mi szemeinket gyönyörködteti? Honnét van ez az ív? hol annak kezdete, és hol a' vége? 's mit jelent az? – A' helyett, hogy azokra a' különös képzelődésekre és vélekedésekre ki-ereszkednének, melyekkel vagynak a' szívárvány eránt némelyek, vizsgáljuk-meg ezt a' természeti jelenést, és magyarázzuk-meg természeti okok szerént.

Szívárvány láttzik akkor, mikor esső van. Ha p. o. azonn a' helyenn, a' hol mi állunk nem esik az esső, hanem töllünk bizonyos távolyságra, úgy hogy az esső szemünk előtt, a' világoskodó nap pedig hátunk-megett vagyon őlly formánn, hogy a' napnak sűgárit az essőig követhetjük szemeinkkel: ott, a' hol az esső esik, bizonyos szép színeket veszünk észre, melyek a' mi szemeinknek mint valamely kézív vagy fél-abronts formába mutatják magokat. Ezek a' színek származnak a' nap sűgárinak a' földre hulló esső tseppenkbe való meg-szegése által. Nints hát ekkor semmi különös külömbkülömbféle szép színekkel ékeskedő kézív, melly a' levegőbe festve volna, a' mellynek végénn egy nagy ezüst tál volna, vagy a' melly a' tengerből, Dunából, vagy más nagy vizekből a'⁷ vizet fel-szívna; nints-is ezen természeti jelenésnek semmi más jelentése, mint a' mit az Isten a' maga népének adott, hogy mikor azt látja, emlékezzen-meg az Is [520:] tennek ígeretéről, hogy

7. <f> vizet

özönvízzel nem fogja többé el-vesztetni a' földnek lakosit. Gyakrann a' harmat tsep-petsképbenn-is észre lehet venni mind azokat a' színeket, mellyek a' szivárvány-bann vagynak, ha a' nap reá süt; és ennek tekintetéből-is meg-győzethetettek arról, a' mit a' szivárványról mondtam. Az Istennek okos tisztelője látván a' szivárványt, annak gyönyörü színeibenn meg-esmeri az áldott Teremtőt, az ő gondviselőjét, és fel-emelvén ahhoz az ő szívét, imádja őtet. –

b.) A' vér-esső, mellyet néha, igen ritkán, rend szerént Szent Iván Havának utóljánn, vagy Juliusnak elejénn, nem minden, hanem tsak bizonyos fáknak leve-leinn lehet észre, nem egyéb természeti dolognál. Nem előljáró póstái ugyanis a' nagy szerentsétlenségnek vagy véres hadakozásnak, mint némelleyek tartják; sőt nem-is vér esső, melly az égből hullott volna alá. Mert vér tellyességgel nem eshetik: vizes és más részetskék mennek ugyan fel a' földről a' levegőbe; de vér soha sem: tsak viz eshetik hát le tseppekbenn a' földre; de vér nem. A' mit vér esső következésének tartanak, azok a' veres tseppek vagy foltok, mellyeket az említett részébenn az esztendőnek lehet néha, némelly helyekenn észre venni, egészzen természeti dolgok. Ezek a' veres tseppek ugyanis származnak bizonyos pillangóktól vagy bogaraktól, nevezetesenn azoktól, mellyeket vajas pillangóknak, 's Isten tehenkéjének hívnak. Mikor ezek a' bogarak⁸, az ő be-kötött házaikból mint szár-nyas pillék ki-jönnek, vér színű tseppeket botsátanak-ki magokból, mellyet a' tudatlanok vér esső gyanánt tartanak. Hasonlóképpenn azok a' veres állatotskák-is, mellyek néha igen nagy sűrűséggel a' tóknak színénn taláztatnak, úgy hogy a' vizet egészzen bé-festeni láttatnak, se hadakozást, se vérontást nem jelentenek: mert ezek nem egyebek, hanem vizi balhák. –

c.) A' mi a' бүдөскө essőt illeti, a' sem jelent semmit-is; az-is egészzen termé-szeti dolog. Május hónapbann, tudnillik, a' mellybe most vagyunk, mikor rend szerént a' fenyő és más fák virágoznak, valamit ollyast lehet észre venni, melly a' бүдөскө porhoz vagy virághoz hasonló; de tellyességgel nem бүдөскө ám, sem annak pora: hanem sárga por, melly némelly kivált a' fenyő fáknak virágiról, a' levegőbe fel-emelkedik, és az essőbenn ismét a' [521:] földre esik, és akkor, kivált a' vízen, meg-láttzik. Ha tsak kevésbé vizsgálja-is az ember, mindjárt le-mond arról a' balgatag gondolatról, hogy az valami szerentsétlenséget jelentő бүдөскө esső volna.

Lehetne Kk! még több ilyen természet munkáit-is, mellyek a' természet tör-vényei szerént következnek elő-számlálni, és azoknak közelebbről való meg-vissgálása által kételkedésenn kívül valóvá tenni, hogy az, a' mit gyakrann a' tudat-lanság, a' szerentse vagy szerentsétlenség hirdetőinek mond, nem egyéb természeti dolognál. Akármelly tsudálatosnak láttassék-is valami a' világon a' tudatlan és

8. <mint pillangok> az ő

értetlen ember előtt: mindazáltal annak mindég természeti oka van, és mindég azon munkálkodó erők által hozattatik-elő, mellyeket a' Mindenható teremtett. De messze mennék, ha⁹ azokat mind elő akarnám számlálni, tzelomtól, és könnyenn el-fáraszthatnám figyelmességeteket. Csak azt mondom azért, hogy ha ezután valamikor, az Isten munkáinak szemlélése körül, valami olyanra találtok, a' mit mindjárt természeti módon meg-magyarázni nem tudtok: kérdezzetek-meg arról más embereket, kiknek több tudományjok és bővebb tapasztalásaik vagynak. Ha pedig senki sem találkoznék, a' ki azt néktek meg-tudná az ő természeti okaiból magyarázni: gondoljátok-meg akkor, hogy a' mi tudományunk még sok hijjával van a' tökéletességnek; és hogy átaljábann igen sokat találunk még olyat a' világonn, a' mi nekünk új, 's előttünk esmeretlen. Hanem ne gondoljatok mindjárt isteni tsudát; ne féljetez mindjárt valamitől, se ne reménylljetez mindjárt valamit, a' mire semmi józan fundamentomot se találtok. Ha a' természetnek minden erőit esmernénk; ha minden dolognak tzelja tudva volna előttünk: úgy még sokkal inkább fel-indittatnánk az Isten hatalmának, böltsességének és jóságának tsudálására és imádására. Nagy az Úr Isten: de ditsőségesek minden ő munkái-is. Ő mindeneket böltsenn és jól teremtett; és mindenek hirdetik az ő ditséretét! –

Éljünk hát Kk! mi-is az Istennek ditséretére; hirdessük mi-is az ő ditséretét, és bizzunk ő benne! Mindenható ő: imádjuk hát őtet lélekbenn és igazságbann. Akár eszünk, akár iszunk, akár mit tselekeszünk, mindeneket az ő ditsőségére tselekdjünk: akkor, az ő atyai gondviselésének szárnyai alatt mindenkor bátorságbann lakhatunk, és az ő oltalma alatt jól lészen dolgunk! –

[522:] Csak a' féljen az Istentől és az ő hatalmától; a' rettegen az ő villámásától, és a' reszkessen az ő mennydörgésétől, a' ki az ő akaratja ellen tselekeszik, és gonoszt mivel: de, nem tsak a' mennydörgésbenn, hanem a' mindenütt jelenlévő és mindenható Istentől féljen; mert őtet, és az ő tselekedeteit nem kedvelli az Úr! – Minek okáért Kk! féljük az Urat, és tartsuk-meg az ő parantsolatit, hogy jókedvét találja bennünk, és mindent a' mi javunkra igazgasson. – Minden ditséri az ő hatalmát, minden hirdeti az ő ditséretét: magasztaljuk hát mi-is őtet; mert ő közel van mi hozzánk, és mi ő benne élünk, mozgunk és vagyunk mindnyájan. Néki légyen ditséret, ditsőség mind örökké. Amen!

NagyBajombann, 4^{dik} Majusb. 1819.

9. ha [javítva ebből: hazo?]

Halál ellen nints orvosság

[523:] Letzke: Csel. 17: 26. „Az emberi nemzetségnek határt vetett az Isten, elrendelvén az időnek alkalmatosságát, és az ő lakásokat meg-határozánn.”

Köz mondás ez az emberek között, hogy: *halál ellen nints orvosság!* és ezt sokszor kellett már kedvetlenséggel hallanom. A' kik ezt állítják, azt akarják vele meg-erősíteni, meg-mutatni, hogy nintsen semmi eszköz, mellyel a' korán való halálnak eleit lehetne venni. Az Isten, úgy mond minden emberek életének határt vetett, a' meddig kell kinek kinek élni, és tovább tellyességgel nem élhet senki: következés szerént az ember az ő életét sem meg nem rövidítheti, sem hosszabbá nem teheti, akár hogy éljen 's akár mitsoda eszközöket vegyen elő. –

Ebbe az állításba van Kk! igazság: de van olyan-is el-szórva köztte, a' mi nem igaz; és ez az, a' mi igen veszedelmes. Mert ez azt tselekeszi sokakbann, hogy ne éljenek azokkal az eszközökkel és szerekkal, mellyeket adott nekünk az Isten a' koránvaló halálnak el-távoztatására, és a' mellyekkel való élest kötelességünk ké tette. Mikor p. o. a' beteg azt hiszi, hogy halál ellen nints orvosság, és annál fogva magának erőssenn a' fejébe veri azt, hogy az egészségnek helyre állítására és az életnek tovább való fenn tartására nints eszköz, nints szer: nem hajt semmit az okos orvos szavára, és meg-vet minden gyógyító eszközöket. Az ilyen ember bizonyosan elébb meg-hal, mint az Istennek akaratja szerént kellene neki meghalni, meg-rövidíti a' maga életét. – Hasonlóképpenn mikor valaki azt hiszi, hogy az Isten minden embernek határt vétett, és ő azt el-éri akárhogy él és tselekeszik: ez a' gondolat őtet könnyenn olyan gondatlan tselekedetekre viszi, mellyek az életnek rövidítésére szolgálnak. – Látni való hát Kk! hogy a' fellyebb említett köz mondás igen veszedelmes lehet, ha vagy egyképpenn vagy másképpenn vissza élünk vele. És fájdalom! igen sokszor élnek ezzel vissza az emberek. Sok meg-rövidítette már ennél fogva az ő életét; és talám élne még most-is sok, a' kit¹ keserű könny hullatások között kísértünk a' sírba, ha vagy maga, vagy az ő gondvi [524:] selői ama' köz mondást rosszul nem értették volna, és a' hozzájuk közel lévő gyógyító szereket meg-nem vetették volna! Pedig a' hasznos eszközöket megvetni, és mindent az Istentől várni annyi, mint az Istent kísértetni, és a' maga

1. kit [javítva ebből: kiket]

életét szántszándékkal veszedelemre ki-tenni. – 's hát mi Kk! akarnánk-é még tovább-is ebbe a' bűnbe léledzeni? Távol legyen! Sőt inkább ama Köz mondást vegyük voltaképpenn gondolóra, hogy annak helytelen értelme miatt a' magunk életének gyilkosivá ne légyünk! E' végre vettem-fel ezeket a' beszédeket: Az emberi nemzetségnek határt vetett az Isten, el-rendelvén - - - meg-határozván. Mert ezeknek hallására vagy olvasására könnyenn így szólhat valaki: Lám az Isten' Beszédében-is a' mondatik, hogy az Isten a' mi életünknek határt vetett: ezt a' határt én által-nem hághatom, de odáig el-kell mennem. Az Isten meg-tart engemet addig. Semmi sem árthat nekem, az orvosságok sem használhatnak semmit-is. Mert halál ellen, hijjába, nints orvosság. – Távozzál el Doktor, Borbély, Patikárius az én ágyamtól: nem kell nekem a' ti keserű orvosságtok. Ha ezeket a' napokat tette az Isten az én életemnek határjává magamat egészenn néki ajánlom, és örömmel meg-halok. Ha pg.² nints még itt a' határ: az Istennél nints semmi lehetetlen dolog. Orvosság nélkül-is vissza-adja az én egészségemet, és én őtet, mint az én Szabadítómat ditsőitem. –

Vajha Kk! soha egyiteknek szájából se hallattatnék ilyen szó! Akármelly szépenn láttassék-is ez hangzani, és akármelly igen láttassék-is Istenbenn való bizodalomra és az ő akaratjábann való meg-nyűgováásra mutatni: még-is lehetetlen, hogy kedves légyen az Isten előtt. Lássuk hát részenként:

1.) Mit mond és tanít Sz. Pál a' mi Letzkénkbenn?

2.) Mennyiben lehet bátorsággal³ el-mondani: hogy halál ellen nints orvosság? És

3.) Mennyiben légyen ez az állítás hamis, és veszedelmes.

§. 1.) Mivel hát sokann Sz. Pálnak említett szavaira tzéloznak, mikor azt mondják, hogy halál ellen nints orvosság, és azokat helytelen értelemből egészségeknek és életnek rontásaira tzélozó balvélekedéseknek támogatására fordítják: leg-első dolgom-is a' lessz, hogy ezt a' Sz. Írásbéli helyet meg-világosítsam, és annak igaz értelmet meg-mondjam.

[525:] A' fel-vett Beszédek fel-találtatnak Sz. Pál Apostolnak azon fontos szavai között, melyeket az Athenásbéli leg-főbb Tanács előtt, mint bé-vádoltatott Személy mondott. A' több méjjenn bé-ható igazságok között mondta az Athenásbélieknek taníttatásokra ezeket a' sokaktól rosszul értett szókat: És az Isten határt vetett, el-rendelvén az időket, és meg-határozván meddig és hol lakjanak. Ha már valaki ezeket a' beszédeket jól meg-akarja érteni: szükség, hogy az Apostolnak több szavaival együtt vegye gondolóra.

Beszéll t. i. itt az Apostol a' még akkor divatjábann lévő Epikureus Filosofusok

2. [utólag beszúrva: pg.] nints

3. bátorsággal [az első á azonnal javítva i-ből]

ellen, a' kik tagadták, hogy a' nemzetségeknek sorsa egy Fő Valóság által igazgat-
tatnék; erre nézve azt mondja az Apostol: Az Isten, úgy mond, az egyedül igaz
Isten, a' kik embereknek kezek által tsinált templomokbann nem lakik, a' ki te-
remtette e' világot, és mennynék földnek Ura: ez a' mindenek felett való Isten, a'
ki emberek kezeinek szolgálatjok nélkül nem szűkölködik, nem tsak az egész em-
beri nemzetséget teremtette egy vérből, hogy lakoznának e' földnek egész színénn,
hanem meg-határozta még az időt-is, mellybenn az emberek élének, és a' tarto-
mányt a' hol lagnának. Ő igazgat mindeneket, és még az embereknek sorsaikat-is
igazgatja; 's nintsen a' mi hatalmunkbann, mitsoda időbenn élünk, és mitsoda
nemzetség között. Ez a' leg-főbb Valóságnak igazgatásától függ. Egy népet vagy
nemzetséget ide helyheztet az Isten, másikat oda; mert az ő gondviselése rendel
mindeneket, úgy hogy a' mint az Úr Jézus mondotta, az Istennek akarátja nélkül
egy veréb sem esik-le a' ház tetejéről, és az emberek hajszálait meg-számlálta,
számonn tartja.

Itt hát szóll az Apostol a' nemzetségeknek sorsokról, nem a' magános embe-
reknek életekről vagy halálokról; és nem azt állítja, hogy az Isten minden ember
halálának napját, és annak nemét módját úgy meg-határozta 's úgy el-rendelte
volna, hogy akár mit tsinál 's akár hogy él sem előbb sem későbben, és nem-is
másképpenn hal-meg, hanem a' mint az Isten meg-határozta. – Nem mondja ezt
Sz. Pál. De hogy-is mondhatta volna az igazságnak egy olyan Tanítója, a' ki öly
nagy buzgósággal és nyílt szívűséggel intette az ő idejebeliéket az igazságnak bé-
vételére, és a' kegyességnek gyakorlására? Ezek az ő intési nyilvánn mutatják,
hogy ő meg-hagyta az embernél a' szabadságot. Úgyde szabad nem lehetne az
ember, ha, a' mint némellyek ezen [526:] szavaiból ki-hozni akarják, meg-köttet-
ne mintegy az Istentől bizonyos tselekedetekhez úgy hogy több tudomány és jobb
akarat mellett-is nem másként, hanem tsak így tselekedhetne. – Sokkal kevésbé
állítja pedig az Apostol ezen szavaibann azt, hogy az ember az ő életét meg-nem-
rövidítheti, és azt semmi esetbenn meg-nem tarthatja; következés szerént, hogy
valamint a' betegségből való meg-gyógyulásra, úgy az életnek meg-hosszabbí-
tására-is, és a' koránnvaló halálnak el-távoztatásásra nem volna mód és eszköz.
Nem volt ő tudatlan azokra az eszközökre nézve, és lehetetlen, hogy az ő szíve
háládatos ne lett volna a' kegyelmes Teremtőhöz ezekért az eszközökért. Sőt el-
lehet mondani, hogy ebbenn a' részbenn-is imádta az Istennek gondviselését,
hogy az ő fiairól az emberekről ekképpenn gondot viselt.

Hogy mi most élünk Kk! hogy ebbenn az országbann lakunk, ez az Isten ren-
delése: ő rendelt mindent erre az időre, és meg-engedte, hogy ezen mostani
hazánkfiak között születessünk. De nem mutatta itt ki mozdulhatatlanul és és
változhatatlanul a' mi életünknek határát. Meddig tart a' mi életünk, és mitsodás
lessz a' mi halálunk, tudva van ugyan előtte, és az ő hatalmasságának ereje szerént

azonn semmi változást nem tesz. De mind a' kettő, t. i. mind a' mi életünknek folyása, mind a' mi halálunknak módja mi magunktól, a' mi tselekedeteinktől 's magunk viselésétől függ. A' honnan rövidebbé tehetjük a' mi életünket. Dehogyan erről meg-győzhessék titeket, szükség hogy meg-feleljek

§. II.) Másodszor, erre a' kérdésre: *Mennyiben lehet azt igazán el-mondani, hogy halál ellen nints orvosság?*

A' ki azt mondja Kk! hogy halál ellen nints orvosság, nem lehet róla mondani, hogy nem volna tellyességgel igazsága. Meg kell vallani, hogy bizonyos tekintetben igazat mond: és a' dolognak meg-fontolása akárkit-is meg-győz arról, hogy ez igaz. De ezt az igazságot nem kell ám csak ugyan rosszra magyarázni; mert annak rosszul értése és magyarázása akadály lehetne valakinek abbann, hogy az ő egészségére kötelessége szerint ne⁴ vigyázzon⁵, életével 's annak fenn tartásával ne⁶ gondoljon⁷.

Az igaz, hogy bizonyos tekintetben el-lehet mondani, 's el-mondja a' Bölts-is, hogy halál ellen nints orvosság. De mikor a' Bölts mondja ezt, nem egyebet ért, mint az emberi életnek rendes határát, és [527:] csak ennyit mond: *Az ember testére nézve halandó, nem maradhat mindig e' földön, és ez ellen nints eszköz e' világon, nints életnek fája. Meg kell minden embernek halni, ez az Isten akaratja.* Következés szerint, mivel a' mi életünknek egyszer végének kell lenni, és maga az Isten tette ezt a' rendelést: tehát azt-is, mondhatjuk bizonyosképpenn, hogy az Isten a' mi életünknek határt vetett, a' mit által nem hághatunk. És még eddig nem találtak olyan eszközt, a' melly által az ember az ő életét e' földön örökké valóvá tehetné, vagy a' halál ellen azt bátorságba helyeztetné; és kétség kívül nem-is találnak-fel olyan eszközt soha. Ennyiben hát igaz az, hogy halál ellen nints orvosság.

Az ember nem élhet mind örökké ezen a' világon. Az a' test, mellyben a' mi halhatatlan lelkeink lakoznak, egy különös mesterséggel el-készítettett, és több részekből össze-szerkesztett alkotmány. Bizonyosságot tesz ugyan az Isten mindenható hatalmáról, és hirdeti az ő böltsességét és jóságát: de észre veteti mi velünk eléggé azt-is, hogy töredékeny, romlandó; a' meg-tsonkulás, meg-avulás, meg-romlás, és meg-vénülés, el-válhatatlan társa neki. De hogy-is lehetne különben? Áll ugyanis⁸ materiából, a' mellyet⁹ a' bölts Teremtő¹⁰ mesterséges össze-

4. ne [javítva ebből: nem]

5. vigyázzon [javítva ebből: vigyázna]

6. ne [javítva ebből: nem]

7. gondoljon [javítva ebből: gondolna]

8. [utólag beszúrva: ugyanis] materiából

9. mellyet [javítva ebből: mellynek]

10. <a'> mesterséges

szerveztetés által ilyen jeles formába alkotta. De mind ezek mellett-is csak mesterséges matéria marad, meg-tartja a' matériának tulajdonságait, melyeket ezen öszve alkotásábann-is le nem vetkeztetett. A' mit hát más testi és matériából álló alkotmányonn tapasztalunk, a' mi attól el-válthatatlan, hogy az az idő, öregség, viselés, gondatlanság, vele nem gondolás által el-kopik és haszon vehetetlenné lessz: ugyan azt lehet mondani az emberi testekről-is. Ha ennek mindenbenn jól gondját viselnék-is, ha meg nem sértettetne, ha a' leg-nagyobb szorgalmatossággal őriztetnék, apólgattatnék, és erősítettetnék-is: még-is végtére meg-avulna, meg-öregedne, következés szerént a' halhatatlan lélek lakó helyéül alkalmatlanná lenne idővel; a' mikor a' lélek maga ki-készülne abból. És e' lenne a' természeti határ, a' halandó testnek¹¹ a' halhatatlan lélekkel való egybe-köttetésébenn, vagy, lenne a' természeti és el-kerülhetetlen halál. Hogy a' halál el-ne következne, arra a' kívántatna-meg, hogy a' test ismét meg-ifjudjon, és a' Teremtőtől új élet erővel meg-ajándékoztatódjon. De ez nem lehet az Isten akaratja: Mert az Isten akaratja az, hogy minden emberek egyszer meg-haljanak; hogy a' halandó halhatatlanságot¹², a' romlandó romolhatatlanságot öltözön¹³ magára. Azért-is az Isten a' Léleknek a' testtől való el-válásának meg-akadályoztatására [528:] semmi szert, semmi eszközt nem teremtett. Mellyre nézve Ábrahám meg-öregedett, Jákób élettel meg-elégedett, Móses meg-holt, Dávid el-temettetett, és Simeon, az a' tisztes öreg, így szóllott: Mostann botsátod-el Uram a' te szolgádat békével. – Úgy vagy on Kk! ez a' föld, nem örökkévaló lakó helyek az embereknek: és hálá Istennek, hogy az¹⁴ ő¹⁵ jósága jobb hajlékokat készített minékünk.

Nem tsupán ezért a' földért teremtett minket az Isten. Itt csak el-kell kezdenünk az életet, és a' szentségre 's boldogságra való igyekezetet; hogy azt egy másik életbenn tovább vigyük. Mit használna e' szerént nekünk az élet fája, a' halál ellen való szer, a' sír és rothadás ellen való eszköz? Ártalmas lenne az nekünk, megtartóztatna bennünket a' jobb életre való bé-menetelbenn, és a' testi gyönyörűségekkel való élésbenn el-felejtetné velünk a' boldogságra való rendeltetésünket. Soha sem kívánna az ember így el-hagyni a' világot; és egyik a' másiknak szájáról le-ütné a' falatot, egyik a' másik szerentséjét meg-akadályoztatná, és egynek sem lehetne igazi öröme. Az evők száma hamar felette igen meg-nevekedne a' földön, és az Isten kéntelenítettne a' sokaságot erőszakosann meg-fogyasztani, vagy

11. testnek [a *test léle*-ből azonnal javítva]

12. halhatatlanságot [javítva ebből: halhattatlanságot]

13. öltözön [javítva ebből: öltözönn]

14. [utólag beszúrva: ő] jósága

15. <Istennek> jósága

az születendő emberek származását¹⁶ meg-akadályoztatni. – A' ki azért az élet fáját kívánja: a' nem tudja, mit kíván és mit tselekeszik.

A' világnak mostani állapotja bizonyára bölts, jó, sőt lehet mondani, a' legjobb. Mert az Isten mindenekeket jól tselekeszik. Ez az állpotja a' világnak meg-egyez a' természetnek törvényével, és a' testi erőkhöz egészen illendő. Az embernek nem lehet és nem szabad mindég ezenn a' földön maradni, egyszer meg kell neki halni: ez jó reá nézve; mert ez a' jobb életre való által-menetel. Az örökké valóságra való ezen által-menetel ellen nints semmi eszköz, és ennyibenn el-lehet mondani, hogy halál ellen nints orvosság. De lássuk-meg

§. III.) Harmadszor, mennyibenn nem igaz ez a' mondás: Halál ellen nints orvosság. –

Kevés ember, sőt merem állítani, hogy egyetlenegy ember sem hal-meg rendes természeti halállal, egy sem éri-el az Istentől ki-rendelt határt. A' rend szerint való halál, melyet az Istentől el-hozott órának tartunk, koránt sem az ember életének ki-rendelt határa. A' természet vizsgálóknak és tudós Orvos Doktoroknak meg-jegyzések szerint, és így [529:] olyan embereknek meg-jegyzések szerint, a' kik az emberi testnek alkotmányát jól esméri, el-élhetne az ember 200. esztendeig. De ki éri-el az életnek ezen határát? Ha helyel helyel taláztatnak olyan emberek, a' kik a' 100. esztendőt meg-haladják, úgy emlegetik ezt mások, mint nagy ritkaságot. Azt kell nekünk mondani, a' mi van *Zsolt. 90: 10. A' mi esztendeinknek napjai 70. esztendő, vagy mennél fellyebb 80. esztendő; és azoknak szinte a' java-is nyomorúság és fáradság.* – Vagy talám másként van? De hol? a' világnak melyik részébe? Melyik nemzetség között e' földön van ez külbenn? Mit tanít a' mindennapi tapasztalás? Mit mond minden szempillantás, a' mit a' velünk élőkre vetünk? Vegyétek számba az előttetek esmeretes öregeket. Mennyinn vagynak közöttök, a' kik 70. vagy 80. esztendőt értek volna? Hová lettek azok, a' kik velek egy esztendőbenn születtek? Miért nem éltek annyi ideig az ő ifjúságoknak játtzó társai? Ha ezek a' tiszteletre méltó öregek felelnek-meg ezekre a' kérdésekre: az ő feleletek tellyesek lesznek tudománnyal. Számítalan sok nyavalyákat fognak elő-számlálni, a' halált hozó okoknak egész lajstromát fogják elő beszélni; emlékezetet fognak tenni a' himlőről, kanyaróról, hideglelésről, a' hadakozásokról, és más nyavalyákról és gonoszokról.

Ezeket a' halálnak neveit ugyan mi természet szerint valóknak nézzük: de vallyon valósággal azoknak lehet-é tartani? Sőt inkább azt lehet mondani, hogy a' természet törvényétől el-távozott gondolkozásnak és tselekedésnek módjai azok, melyekkel okozták az emberek a' koránn való halált. Természeti következései azok a' mi életünk módjának, következései a' bűnnek. Mert jól mondja Sz. Pál,

16. származását [javítva ebből: szármát]

hogy a' halál a' bűnnek zsoldja. Az ember nem él az ő természetével meg-egyezőleg; még jobban el-szoktatja magát, mint már az ő Szüléi el-szoktatták volt attól. Mesterséggel sok féléből öszve tsinált elegelelkel él, erős és tüzelő italokat iszik, mellyek az inyeket ugyan gyönyörködtetik, de a' testet mind inkább inkább gyengítik. – Mások másbann keresik a' testnek kedvét, melly által az ő életeknek erejét gyengítik, és még-is tsudálkoznak rajta, hogy idő előtt meg-öregedtek, és hogy a' levegő égnek minden változásait meg-érik. Igenis Kk! a' mi életünk módjábann a' tápláltatásbann, a' ruházatbann, a' vigadozásbann vagynak el-rejtve [530:] a' nyavalyáknak és egyéb gonoszoknak okai, a' mellyek minket idő előtt a' sírba visznek.

Nem más hát, hanem az ember maga rövidítette meg magának az életét az ő gondolkozása és tselekedése módjával. 'S Hát osztán gondoljátok-e Kk! hogy ezen meg-rövidítés ellen ne volna okosság és szer? Ki merné ezt állítani, úgy hogy azomba meg-engedné azt, hogy az ember a' természet törvényétől való el-távozás által rövidíti-meg a' maga életét? Hol van ugyanis az efféle hibáktól egészen tiszta és szent ember, a' ki az ő egészségének rontására soha semmiben ne járt volna; a' ki a' tápláló eszközökkel soha vissza nem élt volna? a' ki valamelly multságbann meg-nem feletkezett volna magáról? Ha tudjátok és esméritek Kk! a' testi szerelemnek, a' bujaságnak, részegítő italoknak, a' felettébbvaló örömnak vagy szomorúságnak, a' félelemnek vagy ijedésnek, a' gyűlölségnek vagy bosszuállásnak, a' haragnak és más indulatoknak következeit: bizony nem lessz előttetek meg-fejthetetlen mese az, h.¹⁷ az emberi testet koránn körül veszi az erőtlenség. 'S Hogy lehetne, hogy az emberi test, ez a' mesterséges alkotmány, ilyen indulatok és tselekedetek között addig álljon-fel, míg az Isten akarja? Bizony lehetetlen, hogy mi addig éljünk, mivel mindnyájan bűnösök vagyunk, és nints az a' ditsekedésünk, melly az Isten előtt meg-állhatna.

Hanem, tsak ugyan tovább élhetnénk, ha a' természettel meg-egyezőleg él-nénk, és a' mi indulatainkat 's tselekedeteinket meg-tudnánk változtatni. Ez a' meg-változás már maga eszköz volna a' halál ellen, a' mellyel most ólly sokann meg-halnak, eszköz volna az életnek meg-hosszabbítására. Találtunk hát még-is olyan füvet és orvosságot, melly a' mi életünket meg-hosszabbithatná. Úgy vagyon! Szűnjenek-meg tsak a' hadakozások, mindjárt nem lesznek annyi ezerenn áldozatai a' tsata piatznak: éljetez tsak mértékletesenn a' testi örömmel, mindjárt nem fognak azok tsömört okozni, sem az élet erőt meg-emészteni, ha meg-betegsztek hívassatok tsak értelmes Orvost 's fogadjátok-meg annak tanácsát, meg-tapasztaljátok, hogy el-lankadt erőtök helyre áll, és tovább fogtok élni; fordítsátok haszonra azt a' meg-betsülhetetlen hasznos találmányt, melly gyermeke-

17. [utólag beszúrva: az, h.] az emberi

iteket az öldöklő himlőnek gyilkos kezeitől meg-menti, sok ezerenn el-kerülik a¹⁸ koránn való halált, és tovább élnek. –

[531:] Engedjétek-meg Kk! hadd szóljak itt kötelességem szerint azokhoz, a' kik magzatokat vévénn az Úrtól, Szüléknek neveztetnek. Valamint azért Szülék, vettették az Istentől a' gyermekeket, úgy vettétek velek együtt azt a' kötelességet-is, hogy azoknak mind testekre, mind lelkekre nézve gondjokat viseljétek. Előbb kell pedig azoknak testi jóllétéről gondoskodni, mint lelkekről; mert a' lélek későbbenn fejtőzik-ki; azomba az egészséges testbenn jobbann gyarapodhatik a' lélek. Azonn igyekezzetek hát, hogy a' ti gyermekeitek egészséges és ép testűek legyenek; melyre kiváltképpenn hasznos eszköz a' himlőnek bé-oltása, és azoknak a' veszedelmes himlőtől való meg-mentése. Mert tudjuk, mennyi nyomorékokat, sántákat, bennákat, vakokat és süketeket tett eleitől fogva a' hólyagos himlő az emberek között a' halálra. Ha egyéb nem volna-is Kk! tsak az, hogy gyermekeiteknek kínjait kell látni, már az elégséges volna arra, hogy titeket arra bírjon, hogy rajtok való szánakozásból véghez vitessétek rajtok azt, a' mivel el-kerülik a' kínókat. Illyen pedig a' mentő himlővel való bé-oltás. – Hogyha pedig Kk! gyermekeitek¹⁹ kinjainak látására érzéketlenek volnátok, és ostoba nem gondolással a' kínóknak és a' halálnak neki adnátok gyermekeiteket: óh ne gondoljátok, hogy azzal ki-mentsétek magatokat, hogy azt mondjátok: Így akarta az Isten! halál ellen nints orvosság! Mert tudjátok-meg, hogy azt az Isten nem akarta úgy; mert rendelt eszközt és orvosságot az ellen; melly eszközt és orvosságot, ha meg-vettek, hidjétek-el, hogy magatok lesztok a' ti gyermekeiteknek hohéri és gyilkosi, és az Isten a' szerint ítél meg titeket; az ítélet pedig irgalmasság nélkül lészen annak, a' ki maga sem gyakorlott irgalmasságot, azt mondja a' Sz. Írás. – Más volt addig, míg az emberi ész fel-nem találta az orvosságot: de most, m. u. az meg, és tsak élni kell vele, a' ki ezt nem tselekeszi, hanem gyermekét neki hagyja a' természeti himlő kinzásainak, és az azoktól következhető nyomorékságnak vagy halálnak, nem egyéb az, hanem tulajdon teste hohérja és gyilkosa.

Tegyétek hát félre Szülék azokat az ostoba és bolond mentségeket, mellyeket vagy mások adnak szátokba, vagy magatok gondoltok-fel, a' himlővel való bé-oltás ellen, melly könnyenn és majd min [532:] den fájdalom nélkül megy véghez, és a' mellynek oly áldott következési vagynak, a' mint ezt az eddig való tapasztalások kételkedésenn kívül valóvá tették. Vegyétek ennek az áldott eszköznek hasznát a' ti gyermekeitek javára, és a' ti meg-mondhatatlan vigasztalásokra. – Mert ez és a' fellyebb említett eszközök, nem ugyan közönségesenn halál ellen

18. <halált,> koránn

19. gyermekeitek [javítva ebből: gyermekeiteknek]

való orvosságok, de a' halálos nyavalyák, kínok és koránn való halál ellen tsak ugyan orvosságok és eszközök.

Nem igaz hát Kk! és veszedelmes balvélekedés, mikor azt mondjuk, hogy halál ellen nints orvosság, és azt úgy vesszük, mintha nem volna semmi eszköz a' koránn való halálnak el-távoztatására és az életnek meg-hosszabbítására. Mi magunk tehetjük magunknak rövidebbé vagy hosszabbá az életet: és mind azok meg-rövidítik a' magok vagy gyermekeik életét, a' kik a' természetnek és az okosságnak törvényétől a' testnek gondviselésébenn akár gondolattal akár tselekedettel el-távoznak.

Ha nem találunk-is hát Kk! őlly eszközt, a' melly minket a' testtel való mostani öszve-köttetés szerént mind örökké életbenn meg-tartson: de van tsak ugyan olyan eszköz a' kezünkben, a' melly által életünket hosszabbá tehetjük, korosabb vénséget érhetünk, és ahhoz a' tzélhoz és határhoz, mellyet az Isten, a' mi életünknek vetett, közelebb juthatunk. Ezt az eszközt meg-találhatja minden, és élhet vele, a' ki akar. És mi Kk! nem akarnánk-é azzal élni? Nem akarnánk-é eddigvaló hibáinkról le-mondani? Nem akarnánk-é a' természettel meg-egyezőleg élni? Mi kényszerít és tartóztat minket, hogy a' természet törvényétől való el-távozásbann tovább-is meg-maradjunk? Nem egyéb, hanem a' szokás, a' kedves szokás, a' testiséghez való ragaszkodás, az értetlenség, és a' kevélység! Mert ezek kényszerítenek minket a' bűnre. *Nem tudjátok-é pedig, hogy e' világnak barátsága gyűlölséges az Isten előtt. Jak. 4: 4.* Mondjátok hát ellene ennek a' babonaságnak, és igyekezzétek magatokat méltókká tenni az Istennek barátságára és szeretetére: így okos módonn fogtok a' ti életeteknek hosszabbodásánn munkálkodni, és az Isten, ha jónak látja reátok nézve, meg-áldja munkálkodástokat. És ha ilyen módonn korábbann történik-is a' ti vagy szerelmestek halála, leg-alább tsendes lélekkel és magatok vádolása nélkül halhattok-meg, és örömmel ajánlhatjátok²⁰ az élet Urának a' ti lelketeket.

[533:] Mikor pedig meg-betegeszték, ne gondoljátok és ne mondjátok ezt: Halál ellen nints orvosság. Messze vagytok még ti attól a' határtól, méllyet az Isten vetett a' ti életeteknek. Meg-lehet, hogy az ellen a' halál ellen, a' melly most fenyeget titeket, van orvosság; meg-lehet, hogy valamelly orvos esmeri és tudja azt az eszközt. Siessetek hát az emberekhez, és keressetek segítséget az értelmes embereknél; hogy a' ti életeteket meg-ne rövidítsétek, és ne vétkezzetek az Isten ellen.

És ezt tselekedjük mindnyájan Kk! engedelmeskedjünk az Istennek, töltsük-bé az ő parantsolatit, és gyűlöljük a' gonoszt. Kérjük az Istent, hogy botsásson-meg nekünk, hogy már némelly hibákat ejtettünk a' mi életünkben. Nem tudtuk

20. ajánlhatjátok [a h azonnal javítva j-ből]

akkor, mit tselekedtünk. Igyekezzetek ezután jobbann gondot viselni a' mi és hozzánk tartozóknak életekről és egészségekről: és az Isten, ha benne bízunk, és az ő akaratja szerint élünk, meg-áldja a' mi igyekezetünket. Amen!

NagyBajom 14^{dik} Juliusb. 1814.

A' betegek körül való babona ellen

[534:] Lezke: 2 Kir. 1: 2. És mikor Archaria aláesett volna az ő fel-házának valami rostéljánn, melly ház Samariábann vala: meg-betegedék, és követeket küldé-el, kiknek ezt parantsolá: Menjete-k-el, kérjete-k tanátsot a' Belzeubutól az Ekronbéli Istentől, ha meg-gyógyúlok-e e' betegségből?

Az egészségesek nem szűkölködnek orvos nélkül, hanem a' betegek! azt mondja az Úr Jézus: és azt gondolná az ember, hogy erről az igazságról mindenek öly erős-senn meg-vagynak győződve, hogy a' veszedelmesnek láttzó nyavalyábann mind-járt valamelly közel lévő rendes Orvoshoz sietnek, és magokat pontosann ahhoz tartják, a' mit az nekik tanátsol, kivált a' betegnek ételére 's gondjaviselésére nézve az ő rendeléséhez szabják magokat. De fájdalom! egésszenn ellenkezőt tanít nekünk a' tapasztalás. Nem vagyunk ugyan Istennek hála! szűkébe, a' mi Hazánk-bann-is, az értelmes és emberszerető orvoksoknak: a' Felsőség gondoskodik arról-is, hogy mindenütt közönségesenn meg-visgáltatott és a' próbát ki-állott Orvosok, Doktorok, állíttassanak elő; hogy senki-is beteg állapotjábann segítő nélkül ne legyen, hanem még a' leg-szegényebb-is gyámolokra találhasson. De miképpenn veszik az emberek hasznát ezen áldott rendelésnek? Többnyire a' kuruzsolót, a' javóst, egyik vagy másik vén asszonyt, szerentse mondó Czigányt eleibe teszik a' Fő orvosi Széktől helybe-hagyattatott és elő-állíttatott Doktornak; vagy leg-alább nem fogadják az ő szavát 's nem követik az ő rendelését úgy, a' mint kellene. Innét van osztán az, hogy ez a' bölts rendelés nem tesz annyi hasznot, mint tehetne. A' melly miatt-is mindennek, valakinek az embernek boldogsága szivenn fekszik, vérzik a' szíve, midőn azt kell neki tapasztalni, hogy a' meg-rögzött balvélekedések itt-is akadályoztatják¹ a' jót. Én ugyan, a' mint ezt mindnyájan meg-vallhatjátok, ebbenn a' részben sem mulattam-el semmit, a' mi a' ti oktatástokra és intéstekre szolgálhat: és nem igen régen meg-ma [535:] gyaráztam ezt a' példa beszéddé lett mondást: Halál ellen nints orvosság. És némellyek az én öröömre vették-is ennek hasznát. Mindazáltal az én örööm nem lehet leg-alább addig tökéletes, míg azt kell tapasztalnom, hogy az öntés, rá-olvasás, javasoktól való tudakozódás, és több e' féle a' betegekkel való bánás körül gyakoroltatni szokott rossz és vesze-

1. akadályoztatják [a második a azonnal javítva á-ból]

delmes szokások uralkodtak közöttetek. Igen nagyonn szeretném AF! ha ezeket a rossz szokásokat le-vetkeznétek; és az én hívtalom kötelességemmé teszi azt nékem, hogy én erre a' tzelra meg-szűnés nélkül munkálkodjam közöttetek. Jertek hát, tegyünk az okosságnak próba kövére mostan-is némelly bal-vélekedéseket, mellyek a' ti életeteknek 's egészségteknek romlására vagynak; 's azomba kérlek benneteket, hogy az én örömömre, a' ti javatokra, és a' józan okosság tisztességére, azokat le-vetkezzétek. E' végre olvastam-el előttetek ezeket az igéket: És mikor sb.?

Belzebub, a' mellyről a' mi Letzkénkbenn emlékezet vagyon, volt abbann az időbenn híres és nevezetes bálványkép, mellynek a' Filiszteusok Ekron nevű városbann templomot építettek. Tulajdonképpenn annyit tesz, mint Legyeknek Fejedelme. Abban a' tartománybann tudnillik, a' hol régentenn a' Filiszteusok laktak, van olyan férgeknek vagy legyeknek neme, melly az embernek igen nagyonn alkalmatlanok az ő tsipéseikkel. A' pogány Filiszteusok már azt hitték, hogy ez a' bálvány meg-oltalmazhatja őket ezeknek a' mérges legyeknek tsipéseiktől, 's azért nevezték Legyek Fejedelmének. Ezenn az okonn ez a' bálványkép igen nagy tiszteletbenn tartatott ezen bálványozó nemzetségtől. Ehhez küldötte már Akházia az Izráelbeli Király az ő követeit, mikor meg-betegedett, hogy ezen bálványnak papjai által meg-tudja, ha vallyon ezen betegségéből meg-gyógyulhat-é vagy nem? Illyés Próféta igen meg-neheztelt ezért, és azt kérdi: Nintsen-é Isten Izráelbenn, hogy a' Pogányok bálvánnyaiknak Papjainál kerestek segítséget? Miért nem kérditek-meg az igaz Istent? miért nem követitek az ő parantsolatit? Imé az Isten ezt a' babonás Királyt meg-fogja ezért büntetni; nem kél-fel az ágyból, a' mellybe fekszik, hanem meg-hal.

[536:] A' millyen oktanul tselekedett Kk! ez az Izráelnek Királya, és a' millyen veszedelmes volt ez az ő egészségére és életére nézve: éppenn olyan oktanul tselekeszünk mi-is, ha tudatlan javósokhoz és kuruzsolókhoz folyamodunk, vagy, ha a' mi betegeinknek gondjokviselésébenn a' babonás vélekedések benn nem pedig az értelmes Orvosoknak tanácsokhoz tartjuk magunkat. Ezt akarom én tinéktek ebbenn az órábann egynehány bal-vélekedésekre nézve előtökbe terjeszteni; minthogy az idő azt nékem meg-nem engedi, hogy mind azokról szót tegyek, a' mellyeket tapasztalni volt és van alkalmatosságom. Legyetek kérlek illendő figyelmetességgel.

I.) Igen hatalmas és egyszersmind igen veszedelmes balvélekedés Kk! az, hogy az emberek a' tsuda doktorokhoz, a' kuruzsolókhoz és javósokhoz, 's azoknak öntésekhez rá-olvasásokhoz biznak és ragaszkodnak. Ez az ártalmas bolonság uralkodik minden tartományokbann. Azért-is semmi tudománybann sintsenek annyi tsalárdok, 's nem esnek annyi tsalárdságok, mint az orvosi tudománybann. A' szánakozás és pénz szomjúhozás annyi Doktorokat tsinál, a' mennyi az ember.

Mihelyt valakinek valami baja van, és az ő fájdalmáról panaszkodik: azonnal találkoznak szomszédok és barátok, a' kik őtet jó tanátssal értetni, és külömbkülömbféle eszközökkel segítségére² lenni készek, mellyeknek hathatós és hasznos voltokról a' tapasztalásból bizonyoságot-is tesznek. Ez az emberi szeretetnek³ indulatjából⁴ származott kétség a' mások segítségére, nem mindég tsalárdság, és veszedelmes nyereség kívánás. Nem, hanem természeti következése a' szánakozásnak: tsak az a' kár, hogy igen vakmerőképpenn és vígyázatlanúl élnek sokann vissza vele. Holott, mivel a' vígyázatlaniságból adatott tanácsok sohol sem ölyl veszedelmese, mint a' betegségekben, tehát annál nagyobb vígyázással kellene lenni, és a' szánakozást inkább másképpenn kellene nyilvánvalóvá tenni, mint az orvosi tudományba való vakmerő avatkozás által. Mert valymi sok kívántatik arra, hogy a' nyavalyákban igazánn jó tanácsot tudjunk adni.

De vagynak olyanok-is elegenn, a' kik nem emberi szeretetből, ha [537:] nem gyalázatos pénz szomjúhozásból, és el-tökéltett szándokkal adják magokat arra, hogy gyógyítók és a' kétségben tanácsadók légyenek; a' kik-is a' babonaságot a' tsuda dolgokhoz való nagy vonattatásokat, tudatlanságokat és könnyenn hívőségeket hasznokra tudják fordítani, és az ő tanácsadásai 's kuruzsolásai által, megmondhatatlan sok károkat tesznek, ki-gondolnak sokféle eszközöket és mesterséges fogásokat, a' mellyekkel a' könnyenn hívőket meg-tsalják. Az egyik ditsekszik azzal, hogy tsudálatosan tud gyógyítani, és bizonyoság leveleket mutat elő, hogy itt 's itt ezt a' rendkívülvaló dolgot vitte véghez: a' másik az ő felebaráti szeretetét és nyereségtől való idegenséget ölyl mézes mázas beszédekkel tudja elő-adni, hogy sokaknak az által szükségesképpenn meg-kell vakítottatni: mások tanúlt Doktoroknak tudják magokat mutatni, és értik azt a' mesterséget, hogy kell a' tudatlanokat meg-tsalni és el-tsábítani. Öntést tsinálnak, rá olvasnak, a' vizelletet meg-nézik, és abból mind el-mondják azt, a' mit a' beteg tudni akar és kíván; úgy hogy sokann azt hiszik, hogy ennek a' tudákos embernek a' fellyebbvaló Lelkekkel kell szövetségének lenni. És az ilyen férfiakat és asszonyokat értem én Kk! a' tsuda-doktorok, kuruzsolók, javosok neve alatt. Az ő benne való bizodalom és az ő megvakító tsalárdságaikhoz való ragaszkodás⁵ igen veszedelmes.

És ugyan AF! mikor vesszük már valahára gondolóra, a' mi a' mi egészségünkre és meg-maradásunkra való? Mikor leszünk már okosok, és mikor tselekszünk okosan? Ne hozzátok nékem elő azokat a' tsuda kúrákat, ne mutogassátok azokat a' mankókat, botokat, ez vagy amaz tsuda-doktornak vagy tsuda képnek az ő

2. segítségére [javítva ebből: segítésekre]

3. szeretetnek [javítva ebből: szeretetből]

4. <származott> indulatjából

5. ragaszkodás [a g azonnal javítva k-ból]

meg-gyógyulásoknak bizonyoságául hátra hagyni mondatnak. Mert némelly beteg meg-gyógyul az ő tulajdon testének gyógyító ereje, tsupán a' természet segítségével; mások először valamelly értelmes orvos tanácsával élnek, és ez el-is űzte a' gonoszt, de meg-unván a' lassú gyógyulást tsuda-doktorhoz-is folyamodott, és ennek tulajdonítja gyógyulását, holott amazt illetné. De azomba, sokkal nagyobb azoknak száma, a' kik az ilyen kuruzsolások által ha életektől egyszerre meg-nem szoktattak-is, de legalább szerentsétlenekké tétettek és lassú halállal ölettetnek-meg. Az orvosságtsi [538:] nálas és orvosság adás olyan dolog, a' mellyhez igen nagy vígyázás és gond kívántatik. Mert a' mint egy híres és tudós Doktor (: Baldinger :) mondja: az össze-elegyítés által külömbkülömbféle nemű hasznos orvosságok készülnek: de más részről származik az által új és halálos méreg; azért-is meg-kívántatik, hogy az, a' ki a' gyógyításra használható dolgokat egymással össze-elegyíteni akarja, esmerje jól azokat a' dolgokat, a' mellyeket elegyíteni akar, és tudja azoknak erejeket és munkálkodásokat mind egyenként, mind össze-elegyedve, mert könnyenn halálos mérget adhat valakinek.

Hogy lehetne már ezt a' tudományt és esméretet, a' melly olly sokba kerül, azoknál a' férfiaknál és asszonyoknál keresni, a' kik többnyire a' leg-közönségesebb dolgokat sem esméri? És még-is mi magunkat ezekre az emberekre bízuk egészen, a' kik az ő tudatlanságokbann mérget adhatnak nekünk; és olly tsekélynek 's alávalónak tettzik nekünk az élet és egészség, hogy azt kotzkára és nyilvánvaló vesedelemre bátrann ki-tesszük?

De azt mondja erre valaki: Úgyde az az ember vagy asszony nem olly tudatlan ám mint te gondolod: értenek az öntéshez, rá-olvasáshoz és a' vizellethez. De barátom, éppenn ez jele és bizonyága az ő tudatlanságoknak, és olyan eszköz, a' mellyel azt mesterségesenn és ravaszúl el-takarni tudják. Tudják ők azt jól, hogy te olly együgyű vagy, hogy azt hiszed, hogy az öntésből és vizelletből a' nyavalyát meg-lehet esmerni, és az élet és halál felől ítéletet lehet tenni; a' rá-olvasás által pedig a' gonoszt el-lehet távoztatni. De tudják azt-is, hogy te soha többé hozzájok nem mennél, ha erről a' bolondságról tégedet meg-világosítanának: azért hát inkább azonn vagynak, hogy tégedet abbann még jobbann-is el-ámítsanak; elébb jól ki-kérdeznek tégedet, 's azután meg-mondják tenéked, a' mit tudni kívánsz. – Rend szerént pedig a' nyavalyát veszedelmesebbnek mondják, mint a' millyen az valósággal, hogy, ha kuruzsolásoknak nem lessz jó következése, azt mondhasad: Jól tudta ezt, és meg-mondta előre a' javós; vagy, hogy ha a' beteg jobbann lessz, az ő gyógyulását neki tulajdonítsad. De emind ezek Kk! nem egyebek, hanem a' tsalárdságnak mesterséges fogásai. És ha ti erről a' tsalárdságról és ezeknek az embereknek tudatlanságokról világosonn meg-akartok győződni, nem kell egyebet [539:] tselekednetek, hanem egy egészséges embert állítsatok ő eleikbe, de a' ki okossan tudja magát betegnek tettetni, és a' szándékot magábann tartani: meg-

fogjátok látni, hogy az öntésből éppenn azokat a' bolondságokat fogja elő-szám-lálni, a' mellyet a' valóságos beteg körül szokott tselekedni; és az egészséges embernek vizelletéből azt a' nyavalyát fogja magyarázni, a' mibe az éppenn nintsen, nem-is volt. – Az értelmes Orvos meg-nézi ugyan néha a' vizelletet-is, de tsak azért, hogy azt lássa, miképpenn munkálkodik az orvosság. Ő a' nyavalyát az egyenes tudósításból vagy a' betegnek személyes vizsgálásából ítéli-meg, és helye-sebb ítéletet tud tenni a' körül. – Ne vesd-meg hát ötet azért, hogy illetlennek⁶ tartja magához azt, hogy tégedet tsalárdsággal amítson: sőt annál nagyobb bizodal-lommal légy hozzá, mennél természetesebben bánik te veled. –

Úgy vagyon Kk! vetkezzétek-le magatokról a' tsalárdságok eránt való balgatag hitet és bizodalmat; és a' ti betegségtekbenn kövessétek azoknak az értelmes em-bereknek tanácsát, a' kik az orvosi tudománnyal nem ok nélkül ditsekednek. Akár a' Belzebubnak papjaihoz folyamodjatok, mint a' mi Letzkénkbenn említ-tetett Izráelbeli Király, akár az ilyen tsuda doktoroknál, kuruzsolóknál, javósok-nál keressetek segítséget magatoknak mind egy. Mert a' mik voltak régen annak a' bálványak papjai, éppenn azok a' mostani időkbenn a' javósok és rá-olvasók. Valamint hát Akházia vétkezett, hogy Ekronba küldött követeket: szintúgy vétkeznek ma mind azok, valakik a' javósokhoz és babonázó kuruzsolókhoz folya-modnak; és valamint ama Király, úgy ők-is abba a' veszedelembé ejtik magokat, hogy fel-nem kelnek az ő beteg ágyakból, hanem meg-halnak. – E' légyen elég AF! a' ti tanúságtokra és meg-intettetésekre: és a' kinek füle vagyon a' hallásra hallja! – Által megyek egy másik bal-vélekedésre, melly szerint

II.) Némellyek azt hiszik, hogy a' betegnek szükségesképpenn kell enni, inni pedig nem. – Ez veszedelmes balvélekedés. Mert éppenn az étek lehet ártalmas a' betegnek, az ital pedig hasznos és szükséges. Tehát azt adod a' betegnek, a' mi neki árt, meg-tiltod pedig tőlle azt, a' mi használ: 's még-is⁷ segíteni akarsz rajta! –

Rend szerint a' természet magától meg-kívánja azt, a' mi nélkül éppen [540:] szűkölködik, és idegen attól, a' mi néki ártalmas. Ha a' természet, a' gyomor, és annak emésztő részei jó állapotbann vagynak, a' gyomor maga önként kíván ele-delt. Ezt az ő kívánságát tudtára adja az embernek bizonyos kedvetlen érzés által, mellyet éhségnek nevezünk. Mikor az embernek egészsége van; maga ellen tsele-kedne, ha ezt a' kívánságot, módja lévén benne, ki nem elégíteni. De egészen más a' gyomrot arra kényszeríteni, hogy eledelet vegyen magához, mikor azt nem kívánja, és mikor az azzal való élés ellenére van. Így van pedig a' dolog a' beteg-ségbenn.

A' betegségbenn ugyanis a' testnek emésztő részei rendeletlenségbenn vagy-

6. <méltatlannak> illetlennek

7. <haszn> segíteni

nak, a' gyomor a' benne lévő eledelt nem szenvedheti, 's azért nem kell neki. És ha még-is eledelt akarnál neki adni, akaratja ellen kényszerítenéd arra, a' mi neki azért, mivel meg-nem emésztheti, ártalmas, a' betegséget neveli, és a' beteg állapotját rosszabbá teszi. Ezen természeti okoknál fogva tehát igen veszedelmes a' beteget kényszeríteni, hogy egyen. Ha a' beteg reá hagyja magát beszéltetni, eszik abból, a' mit neki adsz, tsak azért, hogy kívánságodnak eleget tegyen: azzal bizonyosan árt magának, és betegségét neveli. Ha hát a' betegnek, a' kivel te bánsz, semmi kívánsága nincs az ételhez: ne kényszerítsd őtet, hogy a' te kedvéért valamit magához vegyen, akármely jó és jó ízű volna-is az.

De azt mondd: Hiszen, ha nem eszik a' beteg, meg kell neki halni? Ne félj ettől barátom! egy beteg sem hal-meg éhhez, a' kinek kívánsága 's ereje van enni. Ha több napokig nem enne-is semmit-is, még sem ártana az neki: sőt ez a' nyavalyának okát kisebbíti, és az ő gyógyulását segíti. Ne kényszerítsd hát azt az ételre, a' kinek ahhoz semmi természeti kívánsága nincs. Ha jobban lessz a' beteg, kér a' majd magának ételt; és akkor viselj arra gondot, hogy ollyat adhass neki, a' mi az ő állapotjához illendő és hasznos.

Más részről ellenbenn igen használhat a' betegnek, ha iszik. A' szomjúság meg van benne, kívánja a' nedvességet, eped a' nyelve, szárad a' szája. E' pedig természeti jele annak, hogy az ő életbenn való meg-maradására nézve bizonyos italokat többet kíván, mint másszor. Azt tölle meg-tagadni, még pedig akaratja ellen tagadni-meg, annyi volna, mint az ő életére és meg-maradására szükséges dolgot, készakarva irgalmatlanul az ő kínjainak tiltani-meg. Mert vallyon [541:] nem kegyetlenség-é Kk! ha a' betegről egy ital frissítő vizet meg-tagadunk, és az ő esdeklésére 's kérésére semmit sem hajtunk. Meg-lássuk hát hogy ne vétsünk a' mi beteg atyánkfia ellen azzal, hogy a' hideglelésnek hívségébenn meg-tagadjuk tőlle azt az italt, a' mit kíván: adjunk neki egy ital tiszta vizet, vagy a' mit az Orvos rendel: és ekképpenn eleget tévén a' természet kívánságának bizonyosok lehetünk a' felől, hogy kevésbé árt az neki, mint ha arra kényszerítjük irgalmatlanul, hogy szomjúságát erőszakossann nyomja-el. Még a' szép tiszta víz-is, a' mit most adunk neki, az ő állapotjában hathatós tápláló szer. – Ki mondja hát azt, hogy a' betegnek nem szabad inni? és miért kellene a' betegnek meg-halni, a' ki sokat iszik? Sőt, ha nem iszik, noha szomjúhozik, annyira el-eped, hogy nyavalyája öregbül, és meg-lehet, hogy egynehány nappal elébb meg-hal. – Ide tzeloz az Úr Jézus-is azon szavaival, mellyekkel az utolsó napon az igazakat arról-is meg-fogja ditsérni, hogy a' szomjúhozóknak inniok adtak, és a' beteget meg-látogatták, vagy illendőképpenn ápolgatták.

Leg-jobb Kk! hogy a' betegségekben tselekdjünk a' természet intése szerint, és adjuk a' betegnek azt, a' mit különösen kíván; ne kényszerítsük pedig arra, a' mitől idegen vagy irtózik. Ha pedig azt gondoljuk, hogy ollyat kíván a' beteg, a' mi

neki árt: minek előtte meg-adnád neki, kérdezd-meg a' felől az értelmes Orvost, és tselekdj szorossan úgy, a' mint a' parantsolja a' betegnek táplálására nézve-is. Így nem kell félned a' számadástól, véghez vitted kötelességedet, és lelked esmérete soha reád nem fog támadni, akár meg-éljen, akár meg-haljon a' beteg.

III.) Harmadik veszedelmes balvélkedés a' betegekkel való bánásbann, azoknak tisztánn való tartásának el-mulatása. Sokann t. i. azt hiszik, hogy a' betegnek árt az, ha tiszta ágyba fektetik, és átaljábann feje ruháit rajta változtatják, és tisztába tartják. Azért-is sokann az ő betegeiket a' szenny és motsok között hagyják fekünni, és az által azoknak nem csak gyógyulásoknak ártanak, hanem még a' magok tulajdon egészségének-is. Holott a' feje ruháknak változtatása és tisztán tartása nem csak nem árt, hanem az egészségre igen sokat tesz; és azért kötelesség.

Veszedelmes, ha a' betegnek feje ruhája nem változtatatik és tisztánn [542:] nem tartatik. Mert a' betegből szüntelen gőzölgések mennek-ki, vagy gyakrann izzad, verejtékezik: melly miatt a' rajta lévő ruha el-szennyesedik, a' szenny pedig meg-akadályoztatja a' további ki-gőzölgést, a' betegnek kárára. Vagy pedig a' beteg test az ő bé-szívó edényei által a' már ki-párolgott tisztátalanságot ismét bé-szívja. Minden módonn rossz hát az, ha a' betegnek feje ruháit ottan-ottan nem változtatják, és gyakrann tisztát nem adnak reája. Ezt a' tanátsot adja Bölts Salamon-is *Préd. 9: 10. A' te ruháid*, úgy mond, *mindenkor fejérek, vagy tiszták légyenek*. Átaljábann pedig azt lehet mondani, hogy a' tisztaságnak a' betegek körül való el-mulatása, jele az okos szeretet nem létének, a' hibás gondviselésnek, és gyaláztatokra szolgál azoknak, a' kik a' betegek körül vagynak. – Ezenn az okonn Bölts Salamon arról ditséri-meg a' jó asszonyt, hogy az az ő egész háza népét ruhákkal fel-ruházza. *Péld. 31: 21.*

A' tiszta ruha soha sem árt az egészségnek, sőt használ; mert a' szükséges ki-gőzölgést segíti és elő-mozdítja, meg-szabadítja a' testet a' tisztátalan nedvességtől. Látni való hát, hogy kötelesség a' betegenn a' ruhát változtatni, és annyiszor tisztába öltöztetni, a' mennyiszor lehet és szükséges. Ha valaki attól fél, hogy az által a' beteg által-fázik, annak eleit lehet venni azzal, hogy a' ruhát illendően meg-melegíti.

Által-látvánn ebből melly veszedelmes balvélekedés az, hogy a' betegre más és tiszta ruhát adni nem kell, tegyetek-le Kk! ezt a' balvélekedést. Tartsátok a' ti betegeiteket őlly tisztánn a' mint tsak lehet, és változtassátok rajtok a' feje ruhát őlly gyarann, a' mint tsak ki-telik. A' tisztaság egyébaránt-is az egészségnek lelke, úgy hogy e' nélkül az emberek egészsége nem lehet állandó.

A' honnét⁸ ártalmas a' beteget felettébb melegenn tartani, és minden fris levegőt tölle el-zárni nagy szorgalmatossággal. Vétkeznek hát azok-is az ő betegek

8. <veszedelmes> ártalmas

ellen, a' kik azokat tollas párnák, dunnyhák és erőssen való bé-fűtés által igen nagyonn melegbe tartják és izzadásra kényszerítik, a' mellett pedig soha tsak egy ablakot-is ki-nem nyitnak. – A' beteggel ilyen módonn való bánás igen veszedelmes; és semmi sem erősíti jobbann az embert, mint a' tisztaág és a' fris levegő ég. A' levegő ég ugyanis a' mi életünkre mulhatatlanul szükséges. Ha már a' beteg szobába tsak [543:] egy ablak sem nyitattik-meg, minden tisztátalanságok benn maradnak abba, a' mellyek meg-vesztegetik, rontják és mérgesítik a' levegőt, a' beteg pedig ezt a' meg-romlott levegőt bé-szívja magába. Avagy nem teszi-e ez szükségesképpenn rosszabbá az ő állapotját? És még-is melly kevesenn veszik ezt gondolóra. Azt gondolják, hogy a' beteg körül való sopánkodással, tördéssel, külömbkülömbféle kérdezősködéssel eleget tesznek hozzája való kötelességeknek. De éppenn nem; mert ez a' felettébbvaló aggság, töprénkedés, melegbe való tartás még inkább ártalmas a' betegnek. Ha a' te beteg atyádfiának vagy gyermekednek vagy házas társadnak jól gondját akarod viselni: adj reá tiszta ruhát, és tartsd szüntelen tisztábann; tisztítsd-ki a' szobát a' mellyben fekszik, és azonn légy, hogy tiszta fris és egészséges levegő nélkül ne legyen: tsak arra vigyázz azomba, hogy a' beteg által ne fázzon, és hideg szellő ne érje a' nyíló ajtóról vagy ablakról.

És ha egyebekbenn-is véghez viszitek a' ti betegeitek körül azt, a' mit az értelmes Orvos tanátsol, reménységtek lehet, hogy azok beteg ágyokból fel-kelnek. De ha e' nem történné-is, ha a' betegnek halála következne-is: vigasztalhatjátok magatokat Kk! azzal, hogy az Istennek akarata és az okosságának diktálása szerint tselekedtetek, és hogy az Isten előtt kedves volt a' ti beteggel való bánástok. Melly nyugodt szívvel kísérhetitek azoknak holt tetemeiket a' sírba! – Tegyétek-le azért mind azokat a' balvélekedéseket, mellyekről eddig szóllottam, és tselekdjete az okossággal és keresztyéni szeretettel meg-egyezőképpenn: annyival inkább engem meg-ne ítéljete azért, hogy Lelki Pásztor létemre, a' ti testeteknek egészségéről és jó állapotjáról-is szorgalmatoskodom. Mert hiszen ebbe például ment elől az Úr Jézus, a' ki az ő testének napjaibann, nem tsak tanátsot adott, hanem betegetek valósággal gyógyított-is. Így tselekedtek a' Sz. Apostolok-is. Azombann az egészséges testben jobbann szolgálhattok az Istennek, és nagyobb előmenetellel tehetitek kötelességeiteket. Végyétek hát bé a' jó tanátsot és kövessétek azt: hogy ditsőithessétek az Istent a' ti testetekbenn és lelketekbenn, mellyek az Istenéi. Amen!

NagyBajom 2^{dik} Septemb. 1814.

Mit kell tselekedni, hogy a' gyermekeket betsületre 's kenyérre segélljük

[544:] Letzke: Máté 20: 21, 22. „Akkor méne ő hozzá a' Zebedeus fiainak annyok, az ő fiaival egybe, térdre le-esvénn, és akarvánn ő tölle valamit kérni. Jézus pedig monda néki: Mit akarsz? És az monda neki: parantsoljad, hogy az én két fiaim üljenek a' te országodbann, egyik jobb kezed felől, a' másik bal-kezed felől.”

A' kinek egészsége, betsülete, kenyere van, azt mondjuk, annak nints miért panaszkodni; boldog és szerentsés ember az. És úgy-is van valósággal a' dolog. A' kinek egészsége, betsülete kenyere van, nam panaszkodhatik az; ha mindjárt az ő kenyere kicsiny, tekintete betsülete nem a' leg-nagyobb volna-is a' nép között: az azért boldog ember. Ha még-is panaszkodik, a' maga állapotjával nints meg-elégedve: vétkezik az Isten ellen és maga ellen. Erről reménylem mindnyájan meg-vagytok győződve. Mert miért-is törekednek az emberek olly nagy szorgalmatossággal ezekre a' jókra; és miért panaszkodnak olly gyakrann azoknak elvesztésénn, ha azokat a' leg-nagyobb földi jók közzé nem számlálnák? Sőt, azt lehet mondani, hogy a' leg-rosszabb emberek közzé tartozik az, a' ki látvánn és hallvánn, hogy az ő hírét nevét betsületét oltsárolják, kenyerét el-fogják, élelmét keresetét gátolják, még-is azt fel se venné, azzal semmit se gondolna. – De ezenkívül a' betsület-érzés igen hatalmas gyámola és támasza a' virtusnak és jóságnak-is. Fosszátok-meg attól az embert, tegyétek lágy-meleggé az ifjat a' mások ítélet tétele eránt: meg-hal az a' virtusnak és jóságnak-is, nem lessz abból jó ember. De ha ezt az ösztönt és érzést az ifjú emberbenn élesztitek, azt okosan vezetitek: az annak erköltsi formáltatását könnyüvé teszi, sokat tesz arra, hogy jó és jámbor ember legyen belőle. Mélyre nézve köteleességünk az, hogy a' betsületre jó hirre névre igyekezzünk szert tenni: de köteleességünk az-is, hogy erre a' két jóra, a' betsületre és a' kenyérre a' mi gyermekeinket-is reá segélljük. De ugyan hol-is volna olly atya anya, a' ki leg-alább ne kívánná azt, hogy [545:] bártsak az ő gyermeke szerentsés lenne, és azt tehetsége szerént betsületre és kenyérre segéllni ne igyekeznék? Az minden bizonnyal nemtelen el-fajúlt és gonosz ember volna, a' ki ezeket a' kintseket nem kívánná az ő gyermekeinek meg-szerezni: az illyennek a' bűn volna a' bálványja, és maga valamely bűnnek rabszolgája volna.

Hanem illyen el-vetemedett rossz emberek tsak ugyan ritkánn-is találtnak.

Honnét van hát még-is, hogy nem minden gyermekek jutnak-el az ő szüléiknek igyekezetek által a' betsültre és kenyérre? Többnyire úgy tapasztaljuk, hogy magok a' szülék hibázták-el a' dolgot; nem vették-elő a' szükséges, rendes és igazi eszközöket, és illendőképpenn nem éltek azokkal. Lássuk hát Kk! hogy mit kell nekünk tselekedni vagy nem tselekedni, ha a' mi gyermekeinket betsültre és kenyérre segélleni akarjuk. E' végre vettem-fel elmélkedésemnek, fundamentomául egy gyermekeiről gondoskodó Anyának példáját.

Tudnillik a' Zebedeusnak két fiai Jakab és János az Úr Jézusnak társaságábann és az ő tanítványi közül valók voltak. Ezeknek annyok az Úr Jézushoz járulván arra kéri ő Felségét, hogy engedje-meg, hogy ezek az ő két fiai üljenek az ő országábann egyik jobb keze felől a' másik bal keze felől. Ez az ő fiainak világi boldog állapotjokról gondoskodó anya ugyanis olyan vélekedéssel volt a' Jézus országáról, a' millyennel volt akkor az egész Zsidó Nemzetség a' Messiásnak országáról: azt hitte tudnillik, hogy az Úr Jézus légyen a' Messiás vagy szabadító Király, és Zsidó országbann világi hatalmas birodalmat fogna fel-állítani, melly ha meg-lenne, az ő fiainak nem lehetne nagyobb szerentséjek, mintha az ő kérése bé-tellyesedne, és azok ebbenn az országbann a' Jézusnak leg-első és leg-főbb szolgálai vagy Ministerei lennének. – Világ szerént való boldogság volt hát az ő kérésének tzélja, és azért az Úr Jézus neki semmi szemre hányást sem tett: hanem tsak az ő hibás képzelődéseit és vélekedéseit kívánja meg-igazítani és jóvá tenni. A' mellyből meg-tettzik, hogy az Úr Jézus nem tartotta vétkesnek a' Szüléknek azon igyekezetét, melly szerént azok az ő gyermekeiknek világi javokat és jólléteket kívánták elő-mozdítani. De nem-is lehet az ilyen igye [546:] kezet bűnös, hanem inkább kötelesség szerént való az. Csupán tsak az eszközöktől függ a' dolog. Ha az eszközök és módok helyesek törvényesek: tehát a' mi igyekezetünk-is, melly szerént a' mi gyermekeinket boldogokká tenni kívánjuk, kedves sz Isten előtt: ha pedig az eszközök és módok, mellyeket e' végre elő-vettünk helytelenek, törvénytelenek:¹ tehát az igyekezet-is az eszközök és módok által útálatossá és bűnössé tétettetik az Isten előtt. Ha annak okáért azt akarjuk, hogy a' mi igyekezetünk, mellyel gyermekeinket világ szerént-is boldogokká akarjuk tenni, az Isten előtt kedves legyen; szükség, hogy olyan eszközöket és módokat vegyünk elő, mellyek felől bizonyosok lehetünk, hogy azokkal az Istennek jó tettzését meg-nyerhetjük.

Mit kell hát nékünk arra a' végre tselekednünk vagy nem tselekednünk, hogy a' mi gyermekeinket Istennek tettző módonn betsültre és kenyérre segélljük, arról akarok ez órábann előttetek beszélleni rövidedenn. Mellyet-is reménységem szerént úgy tehetek leg-inkább meg-foghatóvá, ha ezekre a' következő négy kérdésekre meg-felelek, úgy mint: 1.) Mit kell magoknak a' szüléknek el-távoztatni?

1. <de> tehát

2.) Minek el-távoztatására kell az ő gyermekeiket tanítani? 3.) Mit kell a' Szüléknek magoknak tselekedni? és 4.) Mire kell az ő gyermekeiket reá hajtani és szoktatni? – De hogy a' ti figyelmetességekkel – mely-is a' meleg napok és erős munkák után álmos szokott lenni – vissza ne láttassam élni: most ez úttal tsak a' két elsőbb kérdésekre fogok meg-felelni; a' más kettőre pedig, ha az Úr akarándja és élünk, más alkalmatossággal.

§. I.) Mindenek előtte jól meg-kell tartani, hogy itt kiváltképpenn tsak a' gyermekeknek világ szerént való boldogságokról van a' szó; és hogy mint kell nekünk el-kezdeni a' dolgot, hogy azokat Istennek tettző módonn e' világi életre nézve szerentsékké és boldogokká tégyük. Azomba nem lehet azt-is tagadni, hogy a' [547:] gyermekeknek boldogsága sokszor a' szüléknek boldogságától és jó állapotjától függ. A' tapasztalás ugyanis meg-tanított már minket arra, hogy sok szülék az ő gondolkodások módja, kivált tselekedeteik által, nem tsak magokat, hanem gyakrann az ő gyermekeiket-is szegénységre és gyalázatra juttatták. És ezt az igazságot nem szükség példákkal bé-bizonyítani, minthogy erre minden felé és mindenütt elég példákat találnak, még pedig fájdalom elég közel. Ha ezért a' szülék az ő gyermekeiket boldog állapotba akarják juttatni: tehát leg-elébb-is azonn legyenek, hogy a' magok boldog állapotját fundálják-meg és mozdítsák elő; és azért mind azt szorgalmatosson el-távoztassák, a' mi őket gyalázatba keverhet-ne vagy szegénységre juttathatná. Jól tudjuk Kk! hogy a' restség, hívalkodás, tékozlás, és közönségesenn a' házi virtusoknak el-mulatása által, valamint más egyéb vétkek által-is, az ember ezenn a' világonn igen könnyenn meg-foszthatja magát betsületétől és kenyerétől. Ha azért te atya, anya, nem akarod magadat 's veled együtt gyermekeidet világ szerént szerentsétlenekké, gyalázatosokká és boldogtalanokká tenni: kerülj minden vétket és bűnt; kerülj kiváltképpenn a' restséget, tékozlást, pazérlást, játékot, heverést és több e' féléket, a' mellyeknek szegénység, szükség és gyalázat a' következése.

De azomba ne élj semmi bűnös eszközökkel és módokkal-is, hogy azok által elébb magadat, azután gyermekeidet-is szerentséssé tegyed, jó állapotra emeljed e' világonn. Bolond ember az, a' kiről azt szokták mondani, hogy fia kedvéért el-kárhozott! Az sem nagy ditsőség pedig egy gyermeknek-is, hogy azt mondják: Boldog gyermek ez, kinek az atya el-kárhozott! A' bűn Kk! semminémű szín alatt sem adhat igaz és állandó boldogságot. Meg-engedem, nem-is lehet tagadni, mert elég példa van rá, hogy némelly szülék tsalás, lopás, és alattomos igazságtalanságok által meg-gazdagodtak; vagy hogy fortélyok, all-útak, és meg-vesztegetések által érdemetlen gyermekeiket érdemes embereknek eleikbe fel-emelték. De avagy jó szerentse volt-é min [548:] dég a' gyermekekre nézve? Sőt inkább az ő szerentsétlenségeknél oka volt az, és annak-is kellett szükségesképpenn lenni, kivált ha jobb utakat és igazságosabb módokat nem esmertek, mint a' mellyekenn

el-indúltak, és a' mellyeket választottak. Gyalázattal állanak a' fel-magasztaltatott érdemetlenek azonn a' poltzonn, mellyre² mesterséges ravaszsággal all-útakonn módokonn jutottak-el: és sokszor meg-emésztí a' lopott jószág a' törvényes és igaz jusson bírt atyai örökséget. – De ha mindjárt e' nem volna-is: hogy hihetnénk azt el, hogy az Istennek kedves akarátja szerént tselekeszünk, mikor tilalmas eszközket és nem szabados módokat veszünk elő, a' magunk vagy gyermekeink' jól-létének elő-mozdítására? A' tzél szint' ölyl kevésbé teheti szentté vagy Isten előtt kedvessé az eszközt és módot, mint az eszköz és mód a' tzélt. Ha azt akarjuk, hogy az Isten előtt kedves legyen mind az eszköz és mód, mind a' tzél: szükség, hogy mindenik igazságos, az igazsággal meg-egyező legyen. Annak okáért ha az eszköz és mód, mellyet választottál, el-távozik a' törvénytől és az igazágtól; ha a' kettő között ellenkezés van: minden kétség nélkül bűnös³ az⁴, és törvénytelen, tilalmas, 's az Isten' akarátjával ellenkező módonn igyekező gyermekeidet jó és szerentsés állapotra juttatni.

A' gyermekek' boldog és szerentsés állapotját elő-mozdító tilalmas utak módok és eszközök közzé tartoznak, nem tsak minden igazságtalanságok, p. o. tsalárdság, lopás, ajándékkal való meg-vesztegetés, erőszakoskodás 's több e' félék, hanem még mind azok-is, a' mellyeket a' babonaság kommandál. Ezeket az utakat módokat és eszközöket meg-veti az okosság; mert igazságtalanok és az Istennek nem tettzhetnek: igazságtalanok pedig és az Isten előtt útálatosok azért, mert az emberi nemzetségnek és a' világnak közjava boldogsága azokkal meg-nem állhat. Hogy az igazságtalanságnak tselekedetire nézve így legyen a' dolog, azt akárki-is által-láthatja. Mert ki volna az, a' ki az ő erköltsi érzésének és [549:] józan okosságának szava ellen valójábann azt merné állítani: Közönségesenn szabados dolog, tsalárdság, tolvajság, ragadozás, erőszakoskodás, ajándékkal való meg-vesztegetés által a' gyermekeket mind tehetségre 's vagyonra juttatni, mind fő poltzra emelni! Közönségesenn szabadosnak kellene pedig lenni, ha igazságos és törvényes-is akarna lenni. Úgyde ilyen nem: tehát amolylan sem lehet.

Csuda dolog azért, hogy ennek igazságát és helyes voltát minden atya anya által-látja: és még-is nem hogy ettől ójné-meg magát 's annak el-távoztatására intené gyermekeit; sőt inkább mind magát igyekezik a' más kárával boldogítani; mind gyermekét idejénn koránn reá szoktatja 's tanítja arra, miképpenn hizlalják magokat a' máséval. Még a' mi Magyar Eleink pogányok és az igaz Istennek esméretén kívül voltak, és ennél fogva az igazságnak és a' Vallásnak parantsolatait nem tudták: addig az idegen szomszéd nemzetek' javainak el-rablása szokások volt

2. mellyre [javítva ebből: mellyet]

3. bűnös [javítva ebből: bűnösök]

4. az [javítva ebből: azok]

ugyan nekik; de egymásét sérthetetlenül hagyták: leg-alább, nem olvassuk, hogy egymást meg-lopták volna. De most, jóllehet Keresztyének az ő maradékaik, és tudják az Istennek ezt a' parantsolatját: Ne lopj! tudják az ő Mestereknek a' Jézusnak ezen arany reguláját: a' mit akartok, hogy mások ne tselekedjenek ti veletek, ti se tselekedjete azokkal! tudják, hogy egymásnak a' Krisztusbann attyafiai mindnyájan: még-is az igazságtalanságnak, tsalásnak, lopásnak, ragadozásnak, mások meg-károsításának utálatos vétke nagyobb divatjábann van közöttünk, mint a' mi Pogány eleink és mostani sok Pogány népek között. Az öregek még azt is beszéllik, hogy az ő gyermek korokbann sem uralkodtak ezek a' bűnök annyira, leg-alább hallatlan vagy igen ritka volt, hogy valakinek szántó vasát a' mezőnn hagyott ekéjéről, marháját vagy szerszámát távolý lévő istállójától, szövő fáját háza háta megül vagy ablaka alól 's több e' félüket el-loptak volna: de most ez igen közönséges, és majd minden naponn hallattzik. Mi már ennek az oka Kk? Nemzeti szokásnak nem mondhatjuk; mert lám régebb nem szokták. A' Keresztyén Vallás sem oka; mert az még tiltja-is na [550:] gyon. Nints hát ennek másutt az oka, hanem a' Szülékbenn, a' szülei rossz nevelésbenn, kivált az ő ragadó rossz példájokbann. Óh Szülék! melly rettenetes lessz hát ebben a' tekintetbenn-is a' ti számadástok! melly égre kiáltó és bolond az a' ti vakmerőségtek, hogy magatoknak és gyermekeiteknek világ szerént való boldogságát – ha ugyan annak lehet mondani – illy drága áronn nem irtóztok meg-szerezni! –

De ezt most, mivel itt úgy-is mindent el-nem mondhatok, nem-is tzélom, ezt mondom abba hagyván, tsak azt mondom, hogy a' ki az ő gyermekeinek boldogságát Istennek tettző módonn akarja meg-szerezni, a' tudja, hogy ezeket a' módokat kerülni kell, és el-is kerüli bizonyosann. – Hanem vagynak más módok-is, a' mellyeket említenem szükség, a' mellyek a' babonáságnak találmányi, és a' mellyekkel még sok jámbor és istenfélő emberek-is élnek, a' nélkül, hogy azt tsak meg-is gondolnák, hogy az azokkal való élés szintúgy mint maga a' babonáság az Istennek akaratja ellen van, azomba az ő gyermekeiket-is boldogokká 's szerentséssékké tellyességgel nem teszik.

Mire való Kk! hogy a' kisgyermeknek meg-keresztelésekor némelly helyekenn a' Kereszt-Atyának vagy anyának kötelességévé teszik azt, hogy pénzt vessen abba a' tekenőbe, mellyből a' szülő anyja a' kisedet meg-fereszti; és hogy a' kisgyermeknek pólájába pénzt dugnak bele? Nem azért teszik-é ezt, mert azt hiszik, hogy az által a' gyermeket egész életébenn a' pénz szűke ellen meg-őrzi? És ki tudná itt elő számlálni a' babonás szokásokat, mellyeket egyik a' Kereszteléskor, másik azután, a' harmadik az oskolába való vezetések a' gyermeknek, a' negyedik az Úr Vatsorájával leg-többször való élésnek alkalmatosságával véghez visz? Hát az az istentelenség, hogy a' szent kenyeret gyermekével valaki titkonn haza lopatja, nem abból a' babonás hitből származik-é, hogy annak a' Sátán kezére való juttatá-

sával sok pénzre és nagy gazdagságra tegyenek szert? Kárhozatos bolondság, és átkozott babonáság! De nints semmi fontos foglalatosság, semmi változás a' gyermek életének folyásábann, a' melly körül a' babonáság, annak szerentsés előmenetelére nézve bizonyos regulákat ne adna-elő. Legio ezeknek a' szokásoknak száma, a' mellyeket ki tudhatna-meg, holott [551:] nem tsak minden helyekenn, hanem majd minden babonás háznépeknél más más szokásokat talál az ember!

De mind ezek a' módok Kk! a' mellyekben titkos és néminemű természet felett való erőt hisznek, mint a' babonáságnak találmányi vétkesek, bűnösök, tilalmasok, és azért az Isten előtt útálatosok. Meg-akadályoztatják az embert az élet böltssége követésébenn, és tartozó kötelességének szorgalmatos véghez vitelébenn. Mert a' ki egyszer az ilyen titkos szerentsét hozó módokhoz támaszkodik és bizik, az nem tsak azt mulatja-el sokszor, a' mit az okosság neki tanátsol, hanem többnyire szapora lépésekkel siet a' maga veszedelmére-is. Ha pedig ezek körül a' szokások körül valamit a' sietség miatt el-találtak felejtetni: akkor nyughatatlan félelem között élnek, és az által könnyenn magokra vonhatják azt a' szerentsétlenséget, a' mitől féltek, vagy a' szerentsétől örökre bútsút vesznek. – Utoljára, hogy munkálkodhatnának Kk! ezek a' módok és babonás szerek vagy eszközök? mitsoda öszve-köttetésbenn vagynak azok a' mi gyermekeinkkel? hogy folyhat azokból azoknak jövődjő szerentséjek? Mitsoda okoknál fogva lehetünk bizonyosok azoknak rendkívül való munkálkodások felől? Arra valók volnának, hogy a' gyermekeket a' pénz szűke és a' szerentsétlenség ellen oltalmazták, szándékjokbann boldogúlni segélyk. De ki mondja ezt? Az olyan emberek, a' kik nem gondolták-meg azt, hogy ezenn a' világonn mindennek természeti oka és fundamentoma van. 'S hát ezekhez a' tudatlanokhoz és könnyennhivökhöz akartok ti hasonlatosok lenni? ti-is az ő bolond módjok szerint tsudatévő erőkhöz akartok folyamodni ott, a' hol okosság és munkás igyekezet kívántatik, a' ti gyermekeitek szerentséjének elő-mozdítására? Távoly legyen tölletek Kk! Hagyjuk-el ezt a' bolondságot, és mutassunk Istenbenn való okos hitet és bizodalmat; kerüljük a' babonás módokat, és vegyünk-elő olyanokat, a' mellyekből az okosság szava szerint reménylhetjük, hogy igazi eszközök a' tzélra! – Ha ezt a' szülék hűségessenn el-kerülik, azt kérdehetjük

§. II.) Másodsor: Minek el-kerülésére kell tanítani az ő gyermekeiket? Ezen kérdésre való felelet körül annál kevesebbet kell szöllánom, hogy már a' fellyebbvalókban meg-van reá a' felelet. T. i. mind annak el-távoztatására meg-kell a' Szüléknek tanítani gyermekeiket, a' [552:] mit nekik magoknak el-kell távoztatni, úgy mint, a' bűnt, és minden bűnös eszközöket 's módokat, szintűgy a' szerentsétlenségnek el-távoztatásának mint⁵ a' jó szerentse meg-nyerésének okáért;

5. mint [javítva ebből: mind]

következés szerint nem csak minden tudva lévő igazságtalanságot, hanem a' babonaságnak minden találmányit-is.

A' szüléknek tulajdon példája az igaz, hogy leg-többet tesz a' gyermekeknek a' gonosz útaktól és módoktól való meg-őrizésére: de azomba, mivel ezek az utak és módok gyakrann nagy kísértetbe hozzák a' testi embert, hamar meg-vakítják és könnyenn meg-tsallják azt; azért szükség, hogy a' szülék az ő gyermekeiket azokkal a' bűnös módokkal való élestől tanítás és intés által-is el-tiltsák. Mellyre nézve mutasd-meg a' te gyermekeidnek, hogy semmi igazságtalanság és semmi bűn, bár akármelly nagy nyereséget ígérjen-is az, nem kedves mód az Isten előtt a' világ szerint való szerentsés állapotnak el-érésére. Add elméjekre, melly állhatatlan legyen a' világi szerentse, melly az olyan módonn épült: és ne felejtse el egyszerűsmind meg-mutatni és elő-terjeszteni a' veszedelmet és kárhózatot-is, melly az olyan jó állapotot elébb utóbb bizonyosan követni fogja. A' tapasztalatlan, könnyenn hívó és babonaságra hajlandó ifjúnak szükséges az ilyen Letzke. Ne mulass hát el egy alkalmatosságot-is, hogy ezekkel az el-tsábító eszközökkel és módokkal való élestől atyai keménységgel és szülei méltósággal el-ne tiltanád⁶ és meg-ne intenéd gyermekeidet. Plántáld-bé ideje koránn az ő szívekbe azoktól a' módoktól való iszonyadást; és mutasd-meg nekik, hogy mindennek a' világonn természeti oka,⁷ természeti következése van.

Az ilyen intések és oktatások meg-őrzi a' te gyermekeidet, hogy olyan módokhoz ne nyúljanak, mellyeket az Isten és az okosság helybe nem hagyhatnak: meg-tanítod őket el-kerülni és el-távoztatni azt, a' mit minden okos embernek kerülni kell, ha az ő gyermekeit Istennek tettző módonn akarja boldogítani. – Hogy pedig a' ti tanítástok és intéstek foganatos legyen a' ti gyermekeitek előtt: légyen a' ti magatok viselése előttök tükör és példa. Kérjétek e' mellett az Istent, hogy a' ti igyekezeteketek áldja-meg, és hajtsa a' ti gyermekeitek szívét a' hozzátok való engedelmességre. Így nem csak kenyérre és bétületre segítitek gyermekeiteket: hanem még a' ti örömeitek-is lesznek azok, mind e' világonn, mind az örökkévalóságban. Amen!

NagyBajom 17^{dik} Auguszt. 1815.

6. tiltanád [javítva ebből: tiltatnád]

7. <van> és

Mit kell tselekedni, hogy a' gyermekeket betsültre 's kenyérre segélljük

[553:] Letzke: Máté 20: 21, 22. „Akkor méne ő hozzá a' Zebedeus fiainak annyok - - - a' másik bal kezed felől.”

Más alkalmatossággal Kk! midőn ezen el-olvasatott Beszédekről elmélkedtem előttetek, meg-mondottam, hogy az Úr Jézus nem kárhoztatta és nem tartotta vétkes dolognak azt, mikor a' Szülék azonn igyekeztek, mint ez a' Zebedeus Fiainak annyok-is, hogy az ő gyermekeiknek világ szerént való jólléteket és boldog állapotjokat¹ elő-mozdítsák; sőt meg-mondottam, hogy ez Kötelességek minden szüléknek, hogy az ő gyermekeiket kenyérre és betsültre reá segélljék, tsak olyan módok által, mellyek helyesek, törvényesek és az Isten előtt kedvesek. E' végre ezen négy Kérdéseket tettem-fel: 1.) Mit kell magoknak a' Szüléknek el-távoztatni? 2.) Minek el-távoztatására kell az ő gyermekeiket meg-tanítani? 3.) Mit kell a' Szüléknek magoknak tselekedni? és 4.) Mire kell az ő gyermekeiket reá hajtani és szoktatni? – Már a' két első Kérdésre akkor meg-feleltem, mellyet most meg-újitanom nem szükség: hanem által-megyek a' harmadik kérdésre, melly ez:

§. III.) Mit kell magoknak a' Szüléknek tselekedni, hogy az ő gyermekeiknek világ szerént való jó állapotjokat Istennek tettző módonn elő-mozdítsák? – Ha Kk! a' mi gyermeinknek világ szerént való boldogságokat munkálódni akarjuk úgy, hogy az az Istennek tettző legyen: még az nem elég, hogy mi minden igazságtalan és vétkes módokat, a' mellyeket a' babonaság és a' tsalárdság kezűnkre adnak, el-kerüljük; hanem szükség, hogy igazságos és Istennek tettző módokat vegyünk-elő. Erre valók már e' következendő regulák: Maradj-meg az országbann és a' te kezeidnek munkáját egyed. – Járj az Isten előtt, és légy kegyes. – Az Istenbe való okos bizodalommal, és ezzel a' késéssel: add-meg nekünk a' mi mindennapi kenyერünket, kösd-össze a' munkásságot, okosságot, előre való vigyázást, és átaljába az igazságnak és jóságnak szeretetét. – Ne hagyd magadat az Istenbenn és az ő gondviselésébenn való hitbenn meg-tántorodni. – Maradj mind végig hív az isteni félelembenn; és minden álla [554:] potodbann tselekedj okosann, és kötelességeddel meg-egyező képpenn. – Ne ess kétségbe az Istennek böltessége és jósága felől, még akkor-is, mikor a' te gyermekeidnek számok szaporodik, vagy a'

1. <kívánták> elő-mozdítsák

szükség és inség környül-vesz tégedet: sőt inkább, az Idvezítőnek parantsolatja szerint, *keressed először az Istennek országát és annak igazságát, és hidd-el, hogy akkor egybek-is fellyül-adattatnak néked.* Mert igaz az, a' mit mond Sz. Pál: *Tudjuk, hogy azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra vannak.* Róm. 8: 26. – Ha ezekhez a' regulákhoz tartjátok magatokat Kk! mind magatok mind gyermekeitek boldogságát bizonyosan elő-mozdítjátok.

Különösen ajánlok néktek minden házi virtust és jóságot. Vigyék véghez a' ti hivataltok 's állapototoknak minden különös kötelességeit: de a' mellett a' tisztaságról, jó rendtartásról, és a' takarékoságról el-ne felejtkeztek; az ellenkező vétkeket pedig, mint a' szegénységnek és gyalázatnak kútfejeit szorgalmatosann kerüljétek. Mert éppenn ezekbenn a' házi virtusokbann taláztatnak-fel az Isteni gondviselés által hozzánk közel helyezettett módok a' betsületnek és kenyérnek meg-szerzésére, és mind azoknak meg-takarítására, meg-tartására és szaporítására, a' mellyek egy jó házi gazdának maga és tselédi számára meg-kívántatnak. Az okos, jámbor, istenfélő, és szorgalmas szántóvető, vagy mester ember, és átaljába minden, a' ki az ő hivatalának foglaltosságait, szerénységgel, hűséggel, okosan és igazán viszi véghez, eleit veszi az által nem csak a' szükségnek és fogyasztásnak, hanem keres-is magának jó hírt nevet, betsületet és birodalmat vagy hitelt az ő embertársai előtt. – Melly meg-mondhatatlan nagy hasznokra van pedig az a' gyermekeknek, mikor az ő szülei az esmerősök előtt betsületbenn vannak, és az ő virtusaikért és jóságokért mindenütt van reájok tekintet! És éppenn ez a' jó hír név 's betsület, mellybenn a' Szülék vannak, a' leg-jobb ajánló Levél a' gyermekeknek a' világonn való szerentsés elő-meneteleknek eszközésére. Rend szerint jó itélettel vannak az emberek az olyan gyermekek felől, a' kik betsületes, jámbor és isten [555:] félő Szüléktől neveltettek-fel; és ritkán-is találkoznak-meg a' felölök való jó reménységben. Mert a' mit köz beszédben szoktunk mondani, hogy nem messze eszik az alma, a' fájától! igaz az itt-is. Mert miért vette-fel ez vagy amaz tehetős ember ez vagy amaz árvának ügyét? Miért fogta azt gondviselése alá? Miért helyezettett több bizodalmat ebbenn 's ebbenn az ifjúbann, mint másbann? Nem de nem a' Szüléknek jó hírek nevek 's betsületek volt-é az oka, hogy azt másoknak eleikbe tették? Ennek az ifjú embernek Szülei – így szóltak mások az ő komendálására és ajánlására – szegények voltak ugyan, de jámborok és istenfélők; iparkodtak ugyan és munkálkodtak, de többre nem mehettek. –

Úgy vagyon Kk! a' ti gyermekeiteknek e' világonn való szerentsés előmenetekre igen sokat használ az, ha méltókká teszik magatokat az Istennek jó tettzésére, és a' ti polgár társaitoknak szeretetekre. Mert a' tellyesedik-bé rajtok, a' mit tapasztalt és mond Dávid a' Zsolt. 37: 25, 26. *Gyermek voltam – úgy mond – meg-is vénhedtem: de soha nem láttam, hogy az igaz el-hagytott volna, és az ő kenyér kereső*

magra. Minden naponként irgalmaskodik és költsön át, és az ő magzatja áldásbann vagyon. Ezért teszi utánna Dávid, és én-is az ő szavaival arra intelek titeket vs. 27, 28. Távozzál-el a' gonosztól, és tselekedjél jót; és maradandó léssz mind örökké. Mert az Úr szereti az igazságot, és el-nem hagyja az ő szenteit; hanem örökké meg-őriztetnek: a' hitetleneknek pedig maradékok ki-vágtatnak.

Ezek Kk! az Istennek ígéretei. A' ti gyermekeitekbenn-is bé-tellyesednek azok, ha az igaz kegyességn, az igazságonn és isteni félelmen fundáljátok a' ti magatok és gyermekeitek' boldogságát. Mert a' kegyesség az isteni félelem mindenekre hasznos, és ígérete vagyon mind ezenn a' világonn mind a' más életbenn való meg-jutalmaztatásáról; azt mondja 1 Tim. 4: 8. – Azért-is minden dolgaitokbann és tselekedeteitekbenn forgassátok elmétekbenn, és ne vessétek-ki a' ti szívetekből. Fundáljátok azonn a' ti magatok és gyermekeitek boldogságát, meg-vetvénn minden szerentse-módokat, mellyek az isteni félelemmel ellenkeznek², sőt magát a' szerentsét-is, ha valami igazságtalanságonn épül az³.

[556:] Azombann Kk! bár melly hasznos legyen-is a' ti gyermekeitekre nézve-is az, ha jó hírék nevűek vagytok; és bár melly sokat tegyen-is az ő boldogságokra az, ha ti a' házi virtusokat és jóságokat gyakoroljátok az ő láttokra: mindazáltal tsak hamar meg-vettetétek, vagy szükségre inségre jutnának, ha magok-is istenfélők nem volnának, és az ő erejekkel 's tehetségeikkel az Istennek akarátja szerént jó és hasznos munkákra nem élnének. – Ha azért a' Szülék az ő gyermekeknek boldogságát Istennek tettző módonn munkálódni és azt állandóvá tenni akarják: még az nem elég, hogy velek együtt minden bűnös utakat módokat; hanem azonn kell nekik igyekezni, hogy az ő gyermekeiket-is az isteni-félelemre, kegyességre és minden hasznos munkákra szoktassák és vezéreljék. Szükség azért, hogy meg-felejünk a' negyedik és utolsó Kérdésre, melly ez:

§. IV.) Mire kell a' Szüléknek az ő gyermekeiket szoktatni? vagy minek tselekedésére kell nekik azokat meg-tanítani? –

Mindeneknek felette szoktassák és fogják az ő gyermekeiket az igaz kegyességre és isteni félelemre; arra az isteni félelemre tudnillik, a' mellyről Sz. Pál azt mondja, hogy mindenre hasznos, és ígéretei vagynak, mind ezenn a' világonn mind a' másikonn való meg-ajándékozásáról. Ezt pedig úgy tehetik meg leg-könnyebenn a' Szülék, ha az ő gyermeikkel meg-esmertetik azt, melly nagy boldogságra vagynak ők az Istentől teremtvé; és ha meg-tanítják őket a' virtusra, és az Istennek lélekbenn és igazságbann való tisztelésére. – De ezt meg-is kell nekik tselekedni; ha az ő gyermekeiket az Istennek ditsóságára és a' magok örömére kívánják nevelni, hogy azokból jó és istenfélő emberek légyenek. A' Szüléknek

2. [utólagos betolás: mellyek az isteni félelemmel ellenkeznek], sőt

3. szerentsét-is, [utólagos betolás: ha valami igazságtalanságonn épül az]

ezen kötelességekről már ugyan más alkalmatossággal és több ízben-is szóllottam: de még ennek utánna-is tisztem és kötelességem szerint őket annak tellyesítésére fel-sekenteni el-nem mulatom. – Most tsak azt kívánom szivetekre kötni Atyák és Anyák! hogy az igazi isteni félelem a' leg-bizonyosabb támasza és leg-erősebb oszlopa minden világi boldogságnak. A' [557:] honnét elég példát tudhatok tsak a' mostani időről-is, hogy a' kik nagy méltóságra és gazdagságra emelkedtek-is, de ha az igaz isteni félelem nem vezérlette az ő lépéseiket, nem igazgatta tselekedeteiket, magokat meg-nem tarthatták, és uraságok 's gazdagságok szárnyra kelt, és el-repült, úgy hogy tsak a' harmadik iz-is nem örülhetett annak. Ellenbenn, ha mindjárt az isteni félelem nagy betsültre 's nagy gazdagságra nem juttat-is mindeneket; mivel ezt az Isten nem-is kötötte állandóképpenn és mulhatatlanúl ahhoz: de tsak ugyan ad igaz lelki nyűgodalmat és valóságos belső megelégedést; úgy hogy ha szintén a' kegyes emberek nem vettek légyen-is az ő szüleiktől gazdag örökséget; sőt ha mindjárt különös szerentsétlen esetek, p. o. tűz, viz, hadakozás, dög, vagy jégesső 's több e' féle veszedelmek szegénységre szűkülködő állapotra juttatnák-is: még-is nem tarthatnák magokat el-hagyatottaknak, és nem volnának vigasztalás nélkül; Mert az Isten akkor-is az ő gyámolok, az ő gondviselőjök, a' ki még a' gonoszokat-is az ő javokra tudja fordítani. És ha megtanúlták azt, miképpenn kell az embernek az ő erejével és tehetségével hasznosan élni és azokat jó munkáknak végbe vitelére fordítani: minden bizonnal találnak utat módot az előmenetelre és boldogulásra; tudják magokat minden állapotbann viselni; sőt még a' szerentsétlenségben-is fel-találják és ki segítik magokat, és tudnak magoknak jó tanácsot adni. Mert az igazaknak kiáltásokat meghallgatja az Úr, és minden nyomorúságokból meg-szabadítja őket. Zsolt. 34: 18.

Mellyre nézve a' Szülék, ha az ő gyermeikeiknek világ szerint való előmenetelekről kötelességek szerint gondot viselni kívánnak, szükség, hogy kiváltképpenn azonn legyenek, hogy az ő gyermeikeiket megtanítsák vagy meg-taníttassák arra, hogy miképpenn kelljen nekik az ő Istentől vett lelki és testi tehetségeikkel hasznosan és Istennek tettző módonn élni. – Tanítsd hát vagy taníttasd a' te gyermekeidet valami tisztességes mesterségre vagy élet-módjára; taníttasd valami hasznos tudományra, és serkentsd-fel őket az ő tehetségeikkel való helyes élésre: így azok bizonyosan szert fognak tenni kenyérre és betsültre. Mesterség, tudomány, ha az isteni félelemmel és szorgalmatossággal együtt jár, akármely szükség ellenis bátorságba hely [558:] heztetnek és meg-őriznek, jó ajánlást tesznek felőlünk mások előtt, és meg-szabadítanak az inségből. Azért-is ezek a' kintsek, a'⁴ leg-jobb örökség, melyet a' mi gyermeikeinknek hagyhatunk. Ezeket a' kintseket a' moly meg-nem eszi, a' rozsda meg-nem emészti, a' tolvajok ki nem ássák és el-nem

4. [utólagos betoldás: a'] leg-jobb

lopják, és az árvíz el-nem viszi: a' hajó-töréskor-is meg-lehet azokat menteni; meg-maradnak azok örökké nállunk, és el-válthatatlanúl egyesülve vagynak velünk. – Ha ezeket a' jókat meg-szerzitek a' ti gyermekeiteknek, ne féljete, hogy azok elő-ne-menjenek a' világban. Mert ha mindjárt szántó-földek vagy kaszálló rétek, házak telekek vagy pénz, vagy akármi jószág nem marad-is örökség szerént ról-latok rájok: de jó nevelésűek és jó erköltsűek lévén, mindég haszna vehető tagjai lesznek az emberi társaságnak; betsületre és kenyérre szert tesznek, és szorgalmatosság 's igazság szeretés⁵ jámborság és jó szívűség által meg-tudják tartani azt, a' mi reájok bízott. –

Minek okáért Keresztyén Szülék! ha a' ti gyermekeiteknek világ szerént való boldogságot elő-mozdítani kívánjátok: ne azonn legyetek tsak, hogy nekik gazdag örökséget gyűjtsetek, takargassatok és hagyjatok; hanem inkább azonn igyekezzetek leg-nagyobb szorgalmatossággal, hogy az ő erköltsöket formáljátok és alkalmas munkás emberekké neveljétek őket. Dolgozzatok, szerezzetek és takargassatok, hogy a' ti gyermekeitek jó nevelésére meg-kívántató eszközökben ne legyen fogyatkozások: de ne azért gyűjtsétek és takargassátok azokat, hogy a' ti halálotok után szép jószág szálljon reájok; hanem tsak azt, a' mi a' ti gyermekeitek táplálásától jó nevelésétől, a' ti szükségeitek ki-elégítésétől, a' felebaráti szeretet és más kötelességeitek gyakorlásától el-marad, tsak azt takarítsátok-meg és tegyétek-el a' ti gyermekeitek⁶ számára örökség gyanánt. – Ha így tselekesztek, véghez viszitek egésszenn a' ti kötelességeiteket, mellyekkel gyermekeiteknek tartoztok, és Istennek tettző módon gondoskodtok a' felől, hogy azok annak idejében kenyérre és betsületre juthassanak. Kerülni fogtok ekkor nem tsak minden esmeretes igazságtalanságokat, hanem még a' babonáságot-is minden bolond réguláival és ta [559:] nátsláisaival, mellyek az ád a' világi boldogságnak el-nyerése végett. Kerülni fogjátok azt-is, hogy a' ti gyermekeiteket olyan vétkekre és bűnökre tanítanátok, mellyek által az ember magát szegénységbe, gyalázatba és útálatba taszítja. – Melly nagy lessz a' ti boldogságtok Kk! ha így tselekedtek! Mert ez által az Istennek jó tettzését meg-nyeritek; és a' ti isteni félelmetek 's kegyességetek mindenre hasznos lessz még, ha lehetséges, ha nektek javatokra lehet, még a' világi boldogságra-is hasznos lessz; a' melly ugyan a' szentségre való igyekezettel nem járhat mindég együtt. –

De fel-nevekedett gyermekek, fiak és leányok! hogy ti hozzátok-is egy keveset szólljak, legyetek engedelmesek mi hozzánk! Legyetek istenfélő, igazság szerető és hasznos emberek! Örömet és jó szívvel meg-tselekeszünk ti érettetek mindent, a' mit tsak lehet, hogy jövődöbenn kenyeretek 's betsületek legyen; gondosko-

5. <által> jámborság

6. gyermekeitek [javítva ebből: gyermekeiteknek]

dunk a' ti neveltetésekről, munkálkodunk érettetek, vigyázunk és az Istennek imádkozunk érettetek. Nem kimélljük semmi fáradságunkat, költségünket, lemondunk sok szabados örömeokről és multságokról, és minden áldozatot örömmel meg-teszünk, tsak ti legyetek jó és hasznos emberekké. Legyetek hát a' mi örömünk, a' mi kérkedésünk és ditsekedésünk! Legyetek, ha meg-öregszünk, a' mi gyámolaink! Ne hagyjátok magatokat el-tsábíttatni, és ha rossz gyermekek készítenek titeket a' gonoszra, ne kövessétek azokat! Legyetek az igazság mellett, a' virtus mellett és az Istenhez hívek: és igyekezzetek magatok-is azonn, hogy hasznos emberek váljanak idővel belőletek. Mert ez az Istennek akarata; mellynek ha engedelmeskedtek: az Isten mindenkor lészen, és titeket kenyérre 's betsültre juttat. Ti tsak bizzatok az Istenbenn, és az ő atyai gondviselésére tegyétek magatokat méltókká. –

És mi mindnyájan Kk! kik itt vagyunk, Szülék és Gyermekek! tegyünk ma, itt az Istennek Templomábann fogadást, hogy a' mi kegyes és istenes magunk viselése által méltókká igyekezzük magunkat tenni az Istennek atyai gondviselésére, hogy mi igazságot és jót tselekszünk, és egy szívvel lélekkel keressük az Istennek országát és annak igazságát. Így meg-hallgatja osztán az Isten-is a' mi könyörgésünket, mikor a' mindennapi kenyérért esede [560:] zünk. Ő Felsége mind ez ideig atyai módonn gondot viselt mi róllunk, időről időre meg-segített, és a' mi munkáinkat meg-áldotta: azt ezután-is meg-fogja tselekedni; Mert lám az égnek madarait-is táplálja a' mezőnek füveit-is ruházza: hát az ő fiairól, az ő benne bizó fiairól, hogy felejtkezne-el! Nem! nem teheted te ezt óh jó Isten! a' szegényeknek-is adsz te kenyeret, és az árváknak te vagy attyok, ha tégedet szeretnek, és a' te parantsolatod szerint élnek. – Fogadást teszünk, mennyei Atyánk! előtted, hogy hűséges sáfári leszünk a' te ajándékidnak, de te magad áld-meg a' mi igyekezetünket. Erősíts-meg Uram! ezen szent szándékunkbann, és segéllj a' mi kötelességeinknek véghez vitelébenn! E' végre szabadíts-meg minket minden gonosztól, és ne engedjed, hogy a' bűnre való kísértetek erőt vegyenek rajtunk. Mert tiéd az ország, és a' hatalom, és a' ditsősség, mind örökké. Amen!

NagyBajom. 19^{dik} Septemb. 1815.

26: 6.

Mit kell tselekedni, hogy a' gyermekeink jók és jámborok legyenek

[561:] Letzke: Luk. 2: 22. „*És mikor bé-töltenek volna a' Mária tisztulásának napjai a' Móses törvénye szerént, fel-vivék a' kis gyermeket, Jézust, Jeruzsálembe, hogy az Úrnak bé-mutatnák ötet.*”

Sokszor lehetett már azt tapasztalni Kk! hogy némelly Szülék az ő gyermekeiknek jóvá és jámborrá való tételére olyan eszközökhöz nyultak, a' mellyek körül titkos és természet felett való munkálkodó erőt gyanítottak. Az ugyan általán fogva kötelességek a' szüléknek, hogyha minden lehető szorgalmatossággal és gonddal azonn legyenek, hogy az ő gyermekeik egészségben nevelkedjenek-fel; mindenek felett pedig, hogy azok okosok, kegyesek és istenfélők legyenek. Mert hiszen ebben áll azoknak boldogságok, mellyre őket az Isten teremtette: a' szüléknek pedig kötelességekké tette azt, hogy gyermekeikenn lévő tehetségeket felébresszék, neveljék, és formálják, hogy ama' nagy tzélhoz a' boldogsághoz annál közelebb mehessenek.

De fájdalom! ezt a' nevelésnek fő tzélját, tudnillik a' szentséget és boldogságot nem minden Szülék, hanem tsak kevesenn veszik gondolóra! Kár, hogy sokann az egyenes úttól egésszenn el-távozó eszközökhöz nyúlnak! – Mert a' babonaság itt is találos ésszel és munkás kezekkel forgolódik: a' születéstől fogva a' böltsőig, a' böltsőtől fogva az Úr Vatsorájával való élésig, ettől fogva ismét a' házasságig mindég újjabb újjabb tanáts adásait lehet hallani a' babonaságnak; a' mellyek közül ezt az anyának, amaszt az Atyának kell véghez vinni; sőt még a' Kereszt-Atyáknak 's Anyáknak-is ki-mutattatik kötelességek, a' keresztelés előtt, és annak végbe vitele után. – De

Igen messze esném tzélotmól, ha mind azokat az előttem esmeretes babonás szertartásokat elő-akarnám számlálni, mellyeket a' gyermekek körül elő-vesznek, abból a' tzélból pedig, hogy azokat jóvá és jámborokká tegyék. Azokat most el-hallgatom, és inkább azt fogom megmutatni, hogy azok az eszközök nem vezetnek tzélra, és hogy egésszenn másokat kell elő-venni, ha a' tzélra el-akarunk jutni. Ezért vettem-fel tanításom' matériájául az Úr Jézus Szüléinek példáját. *És mikor ?*

Tudnillik, Móses jó és szent tzélból azt parantsolta, hogy az A[562:]nyák az ő szülések után bizonyos napokon, az Isten elébe bizonyos áldozatokat vigyenek; az az, hogy azon áldozatok által az ő tulajdon meg-gyógyulásokért és az Istentől

nyert gyermekeikért hálákat adjanak; és kötelességeiknek további hűséges véghez vitelére magokat fel-serkentsék. Ez a' tisztulásnak áldozatja hát az Izráeliták között nem egyébre való volt, hanem hogy mintegy külső érzékenységeket meghatározó módon meg-emlékezzenek a' minden jóknak adójáról az Istenről és annak jótéteményeiről szíves háládatossággal. Innét az Úr Jézusnak Szüléi-is, örvendezvénn az ő első szülöttjökönn, engedelmeskedtek ezen törvénynek. De engedelmeskedtek isteni félelemmel tellyes indulattal, mellynek osztánn idővel igen hathatós bé-folyása lett a' Jézus' nevelésébenn. Mert ezen egy igaz Istent félő buzgó Szüléknek szemeik előtt nevededett Jézus, és *gyarapodott a' böltességbenn és Isten 's emberek előtt való kedvességebenn.* Versus 52.

Vajha Kk! ti-is a' Jézus' kegyes Szüléinek példáját követnétek, el-távoztatván minden babonáságot! Bizony a' ti kegyes példátok igen foganatos lenne a' ti gyermekeitekre nézve; az által istenfélő jó emberekké formáltatnának, a' kiket mind indulatjaikért mind tselekedeteikért szeretnének mindenek. De, ámbár azt kívánjuk, hogy öregségünkben örömet lássunk a' mi gyermeikeinkben: mindazáltal ritkán vesszük-elő a' szükséges és a' tzéllal meg-egyező eszközöket. Azért-is sokszor el-téveszthetjük a' tzélt. A' melly-is már nekem alkalmatosságot ás arra, hogy ez órábann arról elmélkedjem előttetek, hogy: Mit kell nekünk tselekedni, ha azt akarjuk, hogy a' mi gyermeikeink jók, jámborok, és kegyesek légyenek? – Mellyre nézve elébb

1.) azt értsük-meg, hogy mit kell e' végre el-távoztatnunk? az után,

2.) mit kell tselekednünk, hogy a' tzélt el-érhessük?

§. I.) Oda kell Kk! nekünk munkálkodni, annak kell¹ a' mi nevelésünk és gyermeikeink körül való gondoskodásunk egész tzeljének lenni, hogy azok jók, jámborok, kegyesek és istenfélők légyenek; az az, azonn kell nekünk lennünk, hogy a' mi gyermeikeinket a' böltességre, szentségre és boldogságra vezéreljük. Ez az a' vég, a' mellyre az Isten őket teremttette; ez az a' fő tzel, mellyet az emberek ki-mutatott: de a' melly egyszersmind nekünk kötelességünké teszi azt, hogy [563:] a' gyermekek életéről egészségéről és hasznos voltokról gondot viseljünk. Ebben hiszen mindnyájan meg-egyezőnk; ezt a' kötelességet minden tudja: de annak tellyesítése neveli és erősíti-meg a' mi gyermeikeinkben leendő örömünket. – Hanem, nem kell ám ezt az igyekezetet és gondolkozást tovább tovább halogatni, mintha a' gyermekek' nevelésére és formálására még mindég elég idő volna hátra. A' honnét ditséretes azoknak a' szüléknek indulatjok, a' kik mindjárt gyermekeiknek születések után azokról az eszközökről gondolkoznak, mellyek által reménylhetik, hogy azokat jóvá, jámborokká és kegyesekké tehetik. Csak hogy bár ezek az eszközök-is ditséretesek volnának! bár a' tzéllal egészzen meg-

1. <lemmi> a' mi

egyeznének! – De nem mind ilyenek a' Szülék által eddig gyakorlott eszközök. Némellyek el-altatják azokat; némellyek pedig ellenkezőt szűlnek: kivált a' mellyeket a' babonáság talált-ki², és javasol, a' mellyek néminemű titkos és természet felett való erőre mutatnak: de a' mellyeknek semmi hasznok nints. Mert mi hasznot, mi jó következtést lehet a' gyermekekre nézve várni azoktól az egynehány szóktól, mellyeket némelly keresztanyák vagy mások el-mondanak, mikor a' kisedet leg-először a' kezekbe veszik? mit attól, hogy némellyek a' Bibliát vagy valami imádságos könyvet annak feje alá teszik; vagy hogy a' kisgyermeket az asztal alá teszik, és ott tartják addig, míg az Anya az Egyházkelőből meg-fordúl? hogy a' gyermeket ideje koránn imádkozni tanítják? 's a' t. Mind ezeket 's több e' féle eszközöket ki gondolta a' babonáság; és a' kik véghez viszik, azok babonáságot visznek véghez: jó tzelből vétkeznek ugyan, de tsak ugyan vétkeznek, és ki vagnak tétetve annak a' veszedelemnek, hogy tzeljőktől el-esnek.

Meg-engedem, hogy jó tzeljok van azoknak a' Szüléknek, a' kik az e' féle eszközökhöz nyúlnak: de azokat még-is semmi módonn helybe nem hagyhatom. Hogy a' gyermekek jók és jámborok legyenek Bibliát vagy Imádságos Könyvet tesznek a' fejek alá: de ha ez által a' gyermekek valósággal jó és jámbor emberekké lennének, úgy igen könnyű dolog volna a' kegyesség és jámborság. – De mi a' kegyesség, és mi kívántatik-meg az igaz kegyességre?³ és miképpenn kell a' kegyes és istenfélő embernek gondolkozni és tselekedni? ezt kell itt gondolóra [564:] venni. Hiszitek-é, hogy az Istennek esméretét kötelességeinknek tudását, az igazsághoz és jósághoz való szeretetet, és a' kegyességet 's jámborságot lehet szerezni az emberbenn a' Bibliának vagy Imádságos Könyvnek a' feje alá való tétele által? Hogy tehetné ezt meg akár az egyik, akár a' másik? Rendkívül való módonn egyik sem munkálkodik az emberbenn. Az imádság buzgóságot gerjeszt a' figyelmetesenn könyörgő emberbenn: de az imádságos könyv akár a' kezedbenn legyen, akár a' fejed alatt, a' bizonyos semmi változást a' szivedbenn nem tsinál. A' Biblia-is tsak úgy, ha azt figyelmetesenn elmélkedve és magunkra alkalmazva olvassuk, vezérelhet az igaz kegyességre: külömbenn nem.

De nem-is az ilyen kegyesség vagy erköltsi jóság van a' babonás szüléknek eszekbenn; mert az esmeretlen előttök: hanem értik azonn a' könyv nélkül megtanúlt imádságoknak el-mondását, a' közönséges isteni tiszteletnek szorgalmatos gyakorlását, a' kisedek körül pedig azoknak tsendes magok viselését. A' honnét azokat mondják jó gyermekeknek, a' kik sokat alusznak, keveset sírnak, és nekik átaljába az első esztendőbe kevés bajt és alkalmatlanságot okoznak. 'S erre gondolják osztánn, hogy hasznosok a' fellyebb említett eszközök. De, igen meg-tsalod

2. talált-ki [javítva ebből: ki-talált]

3. <...> és miképpenn

magadat barátom! Mert ez a' tsendes magok viselése a' gyermekeknek tsak attól van, hogy egészségesek, és jól dajkálkodnak körülöttök. De hát a' Bibliának vagy imádságos Könyvnek a' gyermek feje alá való tétele ád-é osztánn egészséget neki? Hogy eshetne az meg?, meg sem lehet fogni! Vidd bár ezt és más egyéb eszközöket véghez, a' mellyek körül néminemű rend kívül való erőt gondolsz munkálkodni, azomba hagy-d-el a' rendes eszközökkel való élést, meg-látod, hogy tzéodat el-nem éred. Sőt, ha ebben a' bolondságban meg-maradsz, nem tsak babonássá teszed gyermekedet-is, hanem utoljára olyan bűnökre-is reá szoktatod, mellyek annan veszedelmét siettetik.

Hogy pedig a' babonáság a' gyermekek egészségére és jó állapotjukra [565:] igen veszedelmes legyen, azt kíváltképpenn a' kis gyermekek nyavalyái körül lehet észre venni. A' babonás Szülék nem tsak el-mellőzik gyermekeiknek egészségét, hanem nevelik-is gyakrann azoknak fájdalmát: sőt sok kisgyermek már az ilyen bolondságnak halálos áldozatja-is lett, a' kiket pedig természeti eszközökkel meg-lehetett volna életbenn tartani. Kerülnőtök és útálnotok kell hát mond azokat a' tsalárd személyeket, a' kik titkos, természet felett való, és meg-magyarázhatatlan eszközökkel akarják a' nyughatatlankodó gyermekeket tsendessé, a' betegeket egészségessé tenni. És ha az ilyen oktalan szerrel való élés a' ti gyermekeitek egészségének nem ártana-is: de árt azoknak erköltsi formáltatásoknak, jövődőre való hasznos voltoknak, és lelkek tsendességének. Nehéz lessz nekik az ilyen koránn, és mintegy az annyok' tejével bé-szívott balvélekedésekről le-mondani. Melly szerentsétlenekké teszitek hát azokat, a' kiket jókká és jámborokká akartok tenni. Nem tsak tzélotokról estek-el; hanem el-is ragadjátok azokat a' babonáságnak bűnébe.

Ha azt akarjátok azért, hogy a' ti gyermekeitek jók és jámborok legyenek; ha kötelességeiteket tellyesíteni akarjátok; ha azt akarjátok, hogy azok éljenek és egészségesek legyenek, kívált hogy azok lelkekbenn jók és boldogok legyenek: tehát hagyjátok-el mind azokat az eszközöket, mellyeket a' babonáság javasol, a' mellyekről azt hiszitek, hogy titkos és rend kívül való módonn munkálkodnak. Ellenbenn pedig vegyétek munkába azokat az eszközöket, a' mellyeket az okosság helybe hágy; a' mellyről-is már fogok szóllani Tanításomnak

§. II.) Második Részébenn. – Azt kívánjátok hát Kk! és azt-is kell kívánnatok, hogy a' melly gyermekeket az Isten néktek adott, és gondviselésekre 's nevelés-tekre bizott, azok jók és jámborok legyenek: azt kell kívánnatok, hogy azok ne tsak egészségesek és örvendezők, víg kedvűek, hanem okosok, erköltsiképpenn jók és boldogok legyenek. E' végre el-távoztatvánn, a' babonáság ostoba javallásit, szükség, hogy azokról az okossággal meg-egyező módonn gondoskodjatok, mind testekre, mind lelkekre nézve.

Jó gyermekeknek tartják azokat, a' kik jól alusznak, keveset sírnak, és szülék-

nek kevés alkalmatosságot okoznak: hogy azok il [566:] lyenek légyenek, azt az okos velek való bánás tselekeszi. Mert mikor a' gyermekeke nyughatatlanok, sokszor és sokat sírnak, az annak a' jele, hogy valami kedvetlenséget vagy fájdalmat éreznek: meg-lehet, hogy igen szorossan le-vagynak kötözve, vagy melegek van, vagy igen sok és rágást okozó eledelt adtak azoknak, vagy nem illendő vigyázással fektették és hordozták azokat; vagy valósággal betegek, vagy mi nem értjük az ő kívánságaikat, hajlandóságaikra nem eléggé figyelmeztünk. Meg-kell azért vizsgálni, mi baja a' gyermeknek, a' hibát orvosolni kell: adj neki többetske eledelt és jobbat, de igen sokat ne! tartsd tisztánn, fektesd jobbann, egy szóval dajkálodj vele illendőképpenn, meg-fogod tapasztalni, hogy tsendesebben viseli magát. Ha beteg, szöllitsd-meg eránta az orvost, kövesd annak tanácsát, és reménylheted, hogy természeti mód szerént meg-gyógyul, tsendesebbé lessz, és neked kevesebbet fog alkalmatlankodni. –

Az igaz, hogy itt az anyának kell leg-többet tselekedni, a' ki a' gyemeket szive alatt hordozta. Vigyázni kell neki arra, hogy a' gyermeknek egészségtelen, és az indulatoskodás p. o. harag vagy ijedtség által egészségtelenné lett tejet ne engedjen szopni. Ennél fogva a' gyermek kedvéért a' maga egészségére-is vigyázzon. De azomba okosonn tselekeszik, ha a' gyemeket el-nem szoktatja, és hozzá való igen nagy szeretetből annak szükségait nem neveli,⁴ p. o. hogy az kedvetlenségeket láttatik érezni, ha mindég karonn vagy ölbe nem hordozzák, vagy a' polyába 's böltsőbe egész a' szédülésig nem ringatják. Mert semmi sem lehet az egészségnek ártalmasabb, mint az ilyen vele való bánás: a' szüléknek felettébbvaló szeretete el-rontja gyakrann mindjárt az első napokbann a' kisedetet, és annak jövődő nyughatatlanságaira okot ad. – Kerüljétek azért ezt a' hibát; és szeressétek a' ti gyermekeiteket okosan! – Ímé ezek által a' most meg-mondott természeti eszközök által lehet azt véghez vinni, hogy az egészségesenn e' világra lett gyermekek, ha semmi különös eset hozzájuk nem járúl, egészségbenn, következés szerént tsendességbenn és békességbenn maradnak, egy szóval, hogy azok, a' mint mondani szoktuk, jó gyermekek [567:] lesznek. De ez által nem lesznek ám még istenfélők, kegyesek, és erköltsiképpenn jók, 's boldogok. Hogy azok ilyenek-is legyenek: még más eszközöket-is kell választani, olyan eszközöket, a' mellyeknél fogva a' mi gyermekeinknek jóra való neveltetéseket és formáltatásokat okosan várhatjuk. –

Hogy a' te gyermekedet koránn imádkozni tanítod, az jó és ditséretes dolog: azt mutatja az, hogy te az imádság hasznáról meg-vagy győződve. Jó-is az, mikor a' gyermekek tudnak imádkozni. Az imádság fel-ébreszti benne a' leg-főbb Valóságról az Istenről való gondolatot, a' kitől mi függünk, és meg-tanítja őket arra, hogy

4. <ügy> p. o.

az Istent, mint minden jóknak adóját, és mint Atyát, tiszteljük. – De, minek előtte a' te gyermekedet imádkozni tanítod, esmértesd-meg elébb vele az Istent, mutasd-meg neki mely szeretetre méltó legyen az. Ha ezt nem tselekeszed: csak szót ki mondani tanítod gyermekedet, a' mit az nem ért, és olyan dolgokat kérni, a' melyeket az még nem esmér. eképpenn vissza-élsz az imádsággal, és gyermekedet is ezen vissza-élésre szoktatod; mely vissza-élés annál veszedelmesebb, mivel Istenbenn való hamis bizodalomra vezet, és buzgóságtalanokká 's restekké tesz az olyan kötelességek körül, melyeket nem lehet el-múlatni. Külömbenn-is az ember a' maga restsége és tehetetlensége mellett igen örömet hagyja magát az Istennek rendkívül való segedelmére. Ezen tévelygésnek az által vedd a' gyermekbenn eleit, hogy azt a' munkára és tulajdon dolgainak tételére szoktasd, és azt néki meg-mutassad, hogy az ember csak akkor reménylheti az Istennek jóságát, ha arra magát jó maga viselése által méltóvá teszi.

A' legyen hát leg-főbb gondod és igyekezeted, hogy a' gyermeknek lelki tehetségeit, fel-ébresszed, értelmét formáljad, hajlandóságait az igasságra és jóságra vezessed. Ha erre nézve élsz az Istenről, annak böltsességéről, igazságáról és jóságáról formált helyes képzetekkel: akkor az okos hitnek és kegyességnak fundamentomát veted-meg. – De azomba szükség, hogy ez az oktatás a' gyermeknek idejéhez, lelki tehetségéhez és az eddig vett formáltatásához alkalmaztatott legyen. A' ti tulajdon magatok viselésébenn kell azoknak példát látni az okos hitbéli kegyességre: azért szükség hogy ti magatok mutassatok isteni félelmet, Istenhez való szeretetet, [568:] és bizodalmat: szükség, hogy ti az Istent, az ő Beszédét, és mind azt szeressétek, a' mit az ember mint kegyességre való eszközöket, nem babonaságból, hanem az okosság diktálásából, szentnek tartozik tartani. Azért is örömet de mindég tisztelettel szólójatok az Istenről, örömet és tisztelettel hallgassátok az ő beszédét-is; és a' Vallásra 's kegyessére tartozó dolgok, mint az Isten Házának látogatás 's több e' félék, legyenek betsületbenn előttetek. – Ezt az indúlatot plántáljátok osztánn a' ti gyermekeitek szivekbe-is: úgy lesznek azok kegyes és istenfélő emberek.

Nevekedvénn pedig a' ti gyermekeitek, ha azok már meg-értek az iskolára, jártassátok azokat szorgalmatossan iskolába. Kerüljétek némelly szüléknek megszokott hibáikat, a' kik azt képzelik, hogy a' gyermekeknek nem kell sokat tanulni; és hogy azok már eleget tudnak, ha egynehány imádságokat el-tudnak mondani, és az Énekes 's Imádságos Könyvből tudnak olvasni. Tévelyegnek, a' kik ezt hiszik, soha nem lehet Kk! a' lélek formálása körül elég oktatással és gondossággal lenni. A' ti gyermekeitek bizony soha se tanulnak igen sokat, ha minden nap az Oskolába külditek-is azokat. Mert csak hamar el-jő az idő, hogy azok az Úr Vatsorájával való életre botsáttassanak: 's azután más dolog körül lesznek foglalatosok. Vissza-esnének ekkor, és a' meg-tanult igasságokat el-felejténék, ha nem

kénszerítenétek őket az Isten Házának szorgalmatos látogatására. Erre azért szoktassátok reá őket, 's kedveltessétek-meg velek az Úrnak Házát.

Mindenek felette pedig azonn legyetek, hogy a' ti gyermekeitek a' kegyességet 's az isteni félelmet és Keresztyéni jóságot jobbann jobbann meg-ízelítsék. Mert ez minden nevelésbenn a' fő dolog. Mert mit használ valamelly embernek minden tudománya, ha azt a' maga életére nem tudja alkalmaztatni? Mit ér az esméret és tanulás alkalmaztatás, szorgalmatos igyekezet, másoknak való használás, szükség és igazság, egy szóval, erköltsi jóság nélkül? Az ilyen emberek annál veszedelmesebbek, annál ártalmasabbak, annál ravaszabbak és annál tsalárdabbak, mennél fellyebb mentek a' tudománybann. Nem hisznek ezek az Istenbenn, vagy legalább is ?tagadják az Istent az ő tselekedeteik és magok viselése által; hijjában nvalóskodnak, nyughatatlankodnak, [569:] és az ő Szüléiknek keserűséget okoznak. – Mivel külömbenn-is a' testi ember az testi indulati által igen könnyenn el-tsalattatik a' rosszra: azért annál szükségesebb, hogy ezen bűnre való tsalattatásoknak eleit vegyük. Azért-is a' gyermekeknek a' jó erköltsökre való szoktatása a' fő dolog a' nevelésbenn, és leg-nagyobb figyelmetességünket meg-kivánja. Egerszersmind pedig utolsó tzelja-is az embernek, olyan tzel, a' melly minket nemesít, és azért egész életünkben 's minden tselekedeteinkben szemünk előtt kell azt tartanunk. –

Azt mondják ugyan, hogy: Ifjúság, bolondság: de a' leg-rosszabb embernek-is van hajlandósága és tehetsége, hogy szintűgy lehet jó, mint rossz. De mivel a' bűn a' fel-ébredt testiségnek mindég inkább hizelkedik: azért van rend szerént nagyobb hajlandósága az embernek a' bűnre. Minek okáért szükség, hogy ezen hajlandóságnak jó idejénn eleit venni igyekezzünk. A' ki ezt el-mulattja: tehet a' Bibliát, vagy Imádságos Könyvet gyermeke feje alá, akaszthat tzedulát a' nyakába, viheti azt a' Templomba, meg-tanithatja azt imádságot gagyogni: de azért nem lessz a' kegyes, nem lessz az erköltsiképpenn jó. Kegyesnek látzó hipókrita ugyan lessz belőle; de okos kegyes ember soha se lessz, a' ki az igaz Istent lélekbenn és valóságbann tisztelné. Még mikor karjainkonn hordozzuk kisdedeinket, akkor szoktassuk-el azokat a' nyakasságról, engedetlenségről és más rosszasságról, a' mellyek idővel meg-erősödhetnének benne. Még kitsiny korokbann szoktassuk gyermekeinket az engedelmességre, bartáságra, engedésre, emberi szeretetre, igazságra, hűségre, szorgalmatosságra, jó rendtartásra és minden jóságokra. Így lehet Kk! a' gyermekeknek akarattokat hajtani a' jóra, és így lehet várni, hogy vénségünkben-is örömet látunk gyermekeinkben. Mert ekkor okosann és Istennek tettző módonn neveltük gyermekeinket; és a' természeti eszközök, mellyekkel éltünk, természeti jó következéseket szültek. –

Óh bártsak Kk! okos, jámbor, és jó erköltsű gyermekeket nevelhetnénk! Bártsak az ilyen gyermekek a' mi életünknek késő estvéjét-is ilyen reménységgel

tellyes unokákkal örvendeztetnék-meg! Ez az igazi jó kívánás. Vajha ez bé-tellyesedne! Vajha ennek bé-tellyesedését az Istennek, a' mi jó Atyánknak, lehetőségessé tennénk! Melly tsendesenn, melly meg-elégedve teldegnének-el a' mi életünknek ki-sza [570:] bott napjai az ilyen jó gyermekeknek társaságábann! Háládatos szeretettel szeretnék ezek minket. Mi okossann, ők okossann, mi kegyessenn ők kegyessen, mi Istenbe bizvánn, ők-is Istenbenn bizvánn, mi a' mi tselekedeteink 's magunk viselésünk által szeretetre méltók lévén, egy örvendező, az Istennek jó tettzésére és gondviselésére méltó szerentsés familiát tennénk. Sőt még a' szenvedésekbenn-is vigasztalásnak forrásira akadnánk mi magunk körül! –

Igen fontos foglalatosság Kk! a' mit az Isten ti reátok bizott, a' ti gyermekeiteknek nevelése és gondjok viselése által. Meg-ne restüljetez azért ezen foglalatosságabann, és ne legyetek szűk markúk vagy fősvények ott, a' hol illendő költség kívántatik. Ne tsüggedjetez-el, ha minden szándéktokbann nem boldogúlhattok, és ha tsak lassu elő-menetelét látjátok-is gyermekeitek körül való fáradozásaitoknak és költségeiteknek. Ne tágítsatok a' dolgonn, és ne szünjetez-meg a' jó igyekezetbenn. Azok, a' kiket nevelnetek kell, a' ti tulajdon testetek és véretek: az Isten ti tölletek kéri majd elő azokat. Boldogok lésztek akkor, ha így szállhattok: Imhol vagyok én Uram! és a' gyermekek, a' kiket nékem adtál; az én vétkem miatt egy-is azok közzül el-nem romlott, el-nem veszett: a' te törvényedet szemeim előtt tartottam, és a' szerént gyermekimet a' böltességre és a' kegyességre vezettem: add-meg azért nékem-is, azoknak-is az örök, boldogságot. Amen!

NagyBajom, 12^{dik} Mart. 817.

A' tudatlanságnak a' nyavalyákban való káros voltáról

[571:] Letzke: 1 Thess. 4: 13. „Nem akarom, hogy tudatlanságban legyetek atyámfiai.”

Valóban szomorú és siralmas ki-menetele lett a' fellyebbvaló napokban egy Keresztyén atyánkfjának, a' mint mindnyájak előtt tudva vagyon. És ez a' szomorú történet valamint minden érzékeny¹ szívét szánakozásnak és megilletődésnek indulatival, minden gondolkozó elmét bús gondolatokkal töltött-bé: úgy ezek mellett nekem különösen alkalmatosságot-is adott arra, hogy tisztem 's kötelességem szerint ebbenn a' részben-is tanítóul álljak-elő közöttetek; hogy kövessem ama' leg-főbb Lelki Pásztort, az Úr Jézus Krisztust, a' kinek nem tsak a' Lélek idvességének munkálodására volt gondja, hanem a' test jóllétének munkálodására-is, meg-gyógyítván az ő földön jártában mindenféle betegségeket, a' Lélek' nyavalyáinak orvoslása mellett, és hogy kövessem ama' nagy Apostolt Sz. Pált, a' ki nem akarta, hogy az ő Hallgatói a' testnek állapotja felől-is tudatlanságban legyenek: *Nem akarom* – úgy mond a' Thessalonikabélieknek – *hogy tudatlanságban legyetek atyámfiai.* És ha igaz az, hogy soha semmi sem tett annyi kárt, soha semmi sem okozott annyi veszedelmet az embereknek, mint a' tudatlanság: avagy nem kötelesek-e a' nép tanítói azzal, hogy a' tévelygésnek és tudatlanságnak el-űzésére tehetségek szerint munkálkodjanak? Igenis kötelesek. És én nem volnék igazán a' ti Lelki Pásztortok, ha titeket a' tudatlanságnak és a' babonáságnak köteleiből ki-oldozni és az áldott világosságra vezetni nem kívánnálak. De ti sem lennétek ám igazán Keresztyén Hallgatók, a' Jézusnak igaz tanítványi és követői, ha magatokat a' tudatlanságnak és babonáságnak setétségében ostoba meg-átalkodással fogva tartani kívánnátok. Ajándékozzátok azért nekem e' végre ez órában a' ti figyelmetességeteket, midőn én a' ti oktatástokra és boldogítástokra beszéllek előttetek; és adjatok hitelt az én szavaimnak, melyek abból a' szívből származnak, a' melly titeket valósággal szeret, és a' melly a' ti boldogságtokat úgy kívánja, mint [572:] a' tulajdon magáét; adjatok hitelt annak a' ti Lelki Pásztortoknak, a' ki titeket soha sem másutt, sem kívált ezen szent helyről hazugságokkal és költeményekkel nem tsábított, hanem mindenkor azokat

1. érzékeny [javítva ebből: érzékenys]

szóllította, a' mellyek a' ti békességekre és boldogságtokra valók. Mert nem akarom én-is, hogy tudatlanságbann legyetek atyámfijai némelly dolgokra nézve. Nevezetessenn

1.) Nem akarom, hogy tudatlanok legyetek a' ti életeteknek meg-tartásábann és betegségtékből nyavalyáitokból való meg-gyógyulásbann. – Ugyanis, a' mi életünkre és egészségünkre való leg-szorgalmasabb vigyázás mellett sem kerülhetjük azt el, hogy ottan-ottann meg-ne betegedjünk, és valamint magunk, úgy a' mi² hozzánktartozok-is tartós és halálos nyavalyába ne essenek. Még a' levegő égbenn-is vannak természeti okok némelly betegségekre, úgy hogy, akár mint vigyázunk magunkra, még-is meg-betegszünk: sokszor pedig véletlen és reménytelen ér bennünket a' halálos veszedelem. De mit kell már akkor tselekednünk, mikor mi magunk, vagy valaki a' mi szerelmeseink közzül meg-betegszik? A' mi gyógyulásunkat tsak a' természetre kell-é bízni, és a' mi szerelmeseinket tsak magokra kell-é hagyni, hogy majd úgy-is meg-gyógyulnak? – Az igaz Kk! hogy a' természet bír gyógyító és helyre állító erővel, és nem-is lehet tagadni, hogy sok esetekben maga magánn segít. De nem segít tsak ugyan minden betegségbenn. A' tapasztalás tanítja, hogy azok az erők, mellyek a' mi természetünkben vannak, segítség nélkül minden nyavalyát meg-nem-győzhetnek. Tudjuk, hogy némelly nyavalya öly erő és tartós, hogy a' természet' gyógyító erejének fel-segélése nélkül, még a' leg-erősebb testű ember-is utoljára el-hal. Azért-is igen oktanul tselekednénk, és mind a' magunk életét, mind a' mi szerelmeseinkét igen kevésre betsülnénk, ha a' betegségekben és nyavalyákban a' természeti erőknek segítségére lenni nem akarnánk. Úgy vagyon Kk! ez a' segítség kötelesség, a' mellyel tartozunk mind magunknak, mind a' mi hozzánk tartozóinknak a' betegségekben. Azért mondta az Úr Jézus-is az ő idejebélieknek, hogy a' betegek szűkölködnek orvos nélkül.

De ugyan ki-is szeret örömet beteg lenni? Ki ne kívánná betegségében a' gyógyulást, és ki kívánná a' gyógyulást úgy, hogy [573:] a' természetnek erejét segíteni ne igyekeznék? Erre reménylen, mindnyájan hajlandók vagytok: sőt némellyek körül tapasztaltam-is, hogy³ betegségekben a' gyógyító eszközökhöz nyúltak; a' kik-is hát meg-győztettek a' felől, hogy a' természetnek erején segíteni szükség és kötelesség. De azokban az eszközökben, mellyekkel a' nyavalyát meg-gyógyítani és az egészséget helyre állítani igyekezik, még sok ki-vetőt lehet találni. Ezek az eszközök ugyanis nem mindig olyanok, hogy azokkal élvénn általok igazánn az okosság szava szerint gyógyulást lehetne reményleni. Némellyek nevelik a' nyavalyáknak okait, némellyek nagyobbá teszik a' veszedelmet, né-

2. <.....> hozzánktartozok-is

3. <a'> betegségekben

mellyek siettetik a' halált. Sőt a' mi több, vagynak még a' külbenn értelmes emberek között-is olyanok, a' kik a' gyógyító eszközökkel való élésbenn, erőtlen-ségből, könnyennhivóségből, bizodalmatlanságból, tűrhetetlenségből, és ki hin-né? fűsvénységből-is, el-hibázzák a' dolgot. Távol legyen tőlünk, hogy ezeket mind kárhoztassuk, mi, a' kik az Istennek Templomába azért gyűltünk össze, hogy az igazságnak esméretére és a' mi gondolásinknak és tselekedeteinknek jobbítá-sára vezérelhessünk, mi, másokat ne ítéljünk-meg: hanem azonn legyünk, hogy kötelességeink tellyesítésére fel-indíttasunk, hogy a' nyavalyákban 's betegségek-benn olyan eszközökkel éljünk és olyan tanátsadásokat kövessünk, a' mellyekre az okosság szava után gyógyulásunkat reményhessük.

Nem lehet helybe hagyni azt a' gyógyítás módját, a' mellyel némelleyek, kivált a' régi időbenn éltenek, melly szerént azt hitték, hogy ez a' név és szó *Jézus*, vagy annak betűi, a' kezeknek a' betegekre való vetésével (: Márk. 16: 18 :) meg-gyó-gyítanak azokat. E' nagy tévelygés. Mert ez az ígért egyenesenn csak a' Jézus tanítványira az Apostolokra tartozott, a' kiknek a' Keresztyén Vallásnak előmene-tellel való terjesztése végett szükséges volt a' tsudatételre való erő: azután pedig kivált már ma azon rendkívül való tehetségre nintsen szükség. És mind az, a' mit ezzel a' névvel *Jézus*, azt papirosra írván, a' beteg-nyakára függesztvénn, vagy bé-adván, vagy csak reá mondván, a' mit mondom ezzel a' névvel tselekedtek és tselekesztek, a' nem egyéb babonáságnál. A' Keresztyén embernek pedig az ő betegségébenn minden babonás eszközöket el-kell távoztatni és meg-vetni; Mert nem a' babonáskodó⁴ és babonás eszközökkel elő ember, hanem az okos [574:] rendes természeti eszközökkel elő Keresztyén ember reménylheti a' gyógyulást, vagy leg-alább tsendes lelki esmérettel hal-meg.

Minden beteg természettel kívánja a' gyógyulást, és azért szorgalmatoskodik, hogy tovább élhessen. És ebben meg-kell vele egyezni az ő hozzátartozandóknak-is: a' honnét nem csak a' betegnek, hanem ezeknek-is kötelességek az, hogy a' gyógyító eszközök után lássanak. Ezt többnyire meg-is teszik: csak azt a' módot, mellyel a' gyógyító eszközök után látnak, és az eszközöket, mellyeket választá-nak, nem lehet mindég helybe hagyni. A' tűrhetetlenség, könnyennhivóság, a' tsudákhoz való ragaszkodás, a' nyereség kívánás⁵, a' sok költségtől való félelem, 's több más e' féle tartóztatják az embereket gyakrann, hogy okos eszközökhöz ne nyúljanak, és arra bírják őket, hogy babonás eszközökkel éljenek. Innét van a' rá olvasás, a' javosokhoz 's bűbájosokhoz való futkosás, és a' titkos mesterségekhez való folyamodás, a' mellyeknek a' beteg testre semmi bé-folyása nem lehet.

Ki hinné már azt el, a' kinek esze van, hogy az ilyen eszközökkel a' nyavalyák

4. babonáskodó [utólag betoldva: kódó]

5. kívánás [javítva ebből: kívánság]

meg-gyógyíttathatnak és a' veszély el-távoztathatik? Hogy tehetne a' beteget egészségessé valamely régi ritka Kultsal való élés, valami Czéduláknak a' nyakába való akasztása, az Abrakadabra mondás, vagy ezen szóknak rá olvasása: Szent Vendel szenvedd-el, fájdalmát mind veddel, vagy ezen le-irt szóknak Sátor, arepo, tenet, opera, rotas, meg-evése 's több e' féle? Azt ugyan nem lehet tagadni, hogy az ilyen eszközökhöz⁶ határ nélkül való ragaszkodás és bizodalom, sok ostoba beteget fel-éleszthet is az által annak újabb erőt adhat: de ez nem attól az eszköztől vagy szertől van, hanem attól a' bizodalomtól, mellyel viseltetik a' hoz, és attól a' biztatástól és meg-vidámitástól, a' mellyet az által szerettek a' betegek; van attól a' vigasztalástól, mellyet abból vett, attól a' meg-tsalattatástól, mellyel maga magát reá szedte, és attól a' reménységtől, mellyet az ő babonás tzédulájában vetett; úgy hogy itt igazánn el-lehet mondani, hogy a' *hit meg-tart*. Ha más a' betegnek állapotjához alkalmaztatott eszközökkel való élés által ugyan annyi bizodalmat szerettek volna benne, annyi biztatással és meg-vidámítással bántak volna vele, az ő nyavalyája még hamarább-is meg-szűnt volna. – De sokszor bezzeg veszedelmes-is lehet ám a' betegnek a' babonás eszközökkel való élés, a' mellyet pedig a' tudatlanság nem hágy meg-választani: p. o. a' Keresztelő edénynek vagy Úr Asztalához való pohárnak le-reszelt darabots [575:] kái. Ha az edény vagy pohár rézből való, a' melly ritkánn szokott rozsdá vagy Krispán nélkül lenni; vagy ha közönséges tzinből való, a' melly rend szerént önnel és piskoltzzal elegyes szokott lenni: ebből tsak egy kicsiny-is halálos lehet a' gyenge gyermeknek. Az ilyen eszközökkel való élés által tehát a' Szülék az ő tulajdon gyermekeiknek gyilkosi lehetnek.

De ha szinte a' szer az eszköz nem volna-is⁷ ártalmas és halált hozó: mindazáltal az azzal való élés által el-vesztegetődik a' drága idő, a' gonosz nagyobb lesz, és a' gyógyulás 's az egészségnek helyre állása, ha nem lehetetlen-is, legalább költségesebb és nehezebb lészen, hogy⁸ azt ne említsük, hogy az ilyen emberek, a' természeti gonoszt és nyavalyát vesztesnek, boszorkányságnak nézik, az ártatlan személyek eránt gyűlölséggel viseltetnek, őket gyalázattal illetik és leg-nagyobb méltatlansággal. –

Hogy lehet már Kk! a' betegségekben az illetén eszközöktől okosann gyógyulást várni, holott abban semmi józan okot, és annak semmi okos fundamentomát nem találjuk. Éppen nem! az ilyen eszközökkel tzélotokat soha el-nem érhetitek. Sőt inkább veszedelmesek azok, vétkesek, és az Isten' akaratjával ellenkezők. És mind azok az emberek, a' kik ilyen babonás gyógyító módokkal élnek

6. <való> határ

7. <veszedelmes> ártalmas

8. <nem> azt ne

tudatlan emberek, vagy pedig kész akarva való tsalárdok, kik ha magok meggyőztettek-is a' felől, hogy az ő babonás tzeremóniáik 's ostoba kuruzsolásaik vétkes és ártalmas bolondságok légyenek, és alattombann ki-is nevetik azokat a' bolondokat, a' kik hozzájuk futnak 's a' semmit jól meg-fizetnek: mind azért meg-maradnak ők a' mellet és tehetségek szerint élesztik és táplálják ezt a' vak hitet; mert zsiros jövedelmet vesznek az ilyen tsalárd kereskedésből: azért-is pajkoskodnak, másokat el-bolondítani igyekeznek; a' mellett nem áttallják szemtelenül hírlelni az ő tsuda-orvoslásaikat, és iszonyú sok károkat tesznek: mint közelebb, ezen két esztendőök alatt mi közöttünk-is. El-vitte pénzeteket, kukoritzatókat, liszteteket, ? tavaly a' Nemesdedi javósasszony; 's mit hagyott hátra? mind a' mai napig tartó veszedelmet. 'S Hát az ilyen emberekhez 's ilyen eszközökhöz kell-e folyamodnotok Afiai? 's még-is azt várni, azt reményleni, hogy az Isten a' ti igyekezeteketek áldja-meg. 'S gyógyú [576:] lást adjon tinétek! Az igazság és okosság szerint éppenn nem reménylhetitek és útáljátok: úgy várhatjátok azt, hogy az Isten a' tudatlanságnak idejét nem tekinti. És az ő Fija a' Jézus Krisztus által nem azért hozott-e ki minket a' setétségből a' világosságra, hogy világosságban járjunk, és a' tudatlan Pogányokhoz hasonlatosok ne legyünk? A' mi beteg állapotunkbann-is hát tselekedjünk úgy, mint okos Keresztyénekhez illik: e' pedig úgy lessz-meg, ha olyan szerekkal és eszközökkel élünk, a' melyekből a' józan okosság diktálása szerint gyógyulásunkat reménylhetjük.

Nem tsak az a' kötelességünk ugyan-is a' betegségekben, hogy gyógyulásunkat és életben tovább való maradásunkat ohajtsuk; hanem hogy éljünk olyan eszközökkel-is, melyek által az okosság diktálása szerint gyógyulásunkat reménylhetjük: az az: hogy az eszközök között, melyekkel élünk, és a' következés között, melyet várunk, természeti egyben köttetés legyen.

A' nyavalyák és betegségek nem egyebek, hanem olyan természeti gonoszok, melyek természeti okokból származnak. Nem tudja ugyan minden ember a' nyavalyáknak természeti okait, és sokszor őlly el-rejtettek azok, vagy őlly szövevényesek, hogy még a' leg-nagyobb tapasztalású orvos-is nem elébb, hanem szorgalmas vizsgálódás és szüntelenvaló figyelmezés után fedezheti-fel. De mindég természeti okai vagynak a' nyavalyáknak, akár mely igen el-rejtettek legyenek-is azok: meg a' tsudálatosnak láttó nyavalyákban-is, a' melyeket kivált a' kisgyermek körül látunk, és a' melyeket meg-nem tudunk magyarázni, a' tudatlanság pedig vesztésnek szokott nevezni, az ilyen nyavalyákban-is mondom, mindég természeti okok vagynak, melyekből származott a' gonosz.

Már az ilyen természeti gonoszok ellen természeti eszközökkel kell élnünk, ha tzelunkat el-akarjuk érnei. Egyebekben-is ezt az okosságnak réguláját követjük. p. o. mikor éhezünk, edelhez nyúlunk és eszünk, mikor szomjúhozunk, iszunk. Ha azt akarjuk, hogy a' mi szántó földeink búzáat gabonát teremjenek, meg-

szántjuk meg-tisztítjuk a' földet, 's [577:] úgy vetünk bele magot. Hát a' betegségekben miért nem akarjuk magunkat az okosságnak ezen regulájához tartani? Miért akarunk itt el-távozni a' közönségesenn be-vett jó regulától? Vallyon okosság szerint való gondolkozás és tselekedés-é ez? Vagy a' mi életünknek megtartása, és a' betegségtől való meg-gyógyulás kevesebb figyelmetességre méltó-é? Ezt senki sem gondolja és állítja: sőt, mindenét valamije vagy, oda adja az ember az ő életéért. Természeti szereket és eszközöket kell hát a' természeti gonoszok ellen elő vennünk. Ezt parantsolja nekünk az okosság, és ezt a' betegségekben követni annyi, mint a' betegségekben okosann tselekedni.

De talám van olyan közöttetek, a' ki most ezt kérdezi: melyek hát azok a' természeti szerek és eszközök, a' melyeket a' természeti gonoszok a' nyavalyák ellen elő kell vennünk? – Ne várjátok töllem Kk! hogy minden nyavalya ellen való természeti eszközzel szolgáljak néktek; mert én ezzel a' tudománnyal és esmérettel nem bírok. A' ki a' beteget⁹ ilyen eszközökre¹⁰ akarja adni meg-tanítani, annak nem csak az emberi testet kell ugyan csak jól esmérni minden részeivel együtt; hanem kell tudni azt-is, mi árt és mi használ annak, és nevezetesen, hogy ebbe 's ebbe az állapotba mit lehet haszonnal és jó következással elő-venni. Kell hát annak a' fűveknek és gyökereknek erejét és hathatóságát egyenként, és többekkel össze-keverve tudni, és kell tudni azt a' mesterséget, miképpenn kelljen ezt a' nyavalyának okaihoz képest alkalmazni. Látjátok hát, hogy igen sok az, a' mi abbann az emberben meg-kivántatik, a' ki természeti szerekkel a' nyavalyákat orvosolni akarja. Ez a' tudomány kíván kiváltképpennvaló igyekezetet, kiváltképpenn való mesterséget és esméretet, a' melyek meg-tanulására különös jó tehetségek, hajlandóságok, az elmének szorgalmatos munkája, és sok idő kívántatik-meg. Ezt a' mesterséget és tudományt, fel-találjátok az előre való készület és szoros vizsgálás után a' Felsőbbektől elő-állított rendes Orvosoknál és Doktoroknál: nem pedig az olyan embereknel, a' kiket a' babonáság és tudatlanság híresekké tett.

Ha azért a' ti betegségtekbenn okosann akartok tselekedni: az ilyen értelmes emberekhez folyamodjátok; ezeknek adjátok tud [578:] tokra a' ti bajaitokat és szükségteket, és semmit abból a' mit a' nyavalyának esméretére és meg ítézésére nékiek tudni szükséges, el-ne titkoljátok. De bizodalommal-is legyetek osztánn hozzájuk és szavukat mindenben meg-fogadjátok; ha mindjárt az első szernek kívánságtok szerint való következáse nem lenne-is, mert az egészségnek helyre állása nem egy szempillantásbann, hanem jó idő vártatva lessz-meg. – Elég az hozzá, hogy azok a' természeti szerek és eszközök, melyeket az Orvos javosok, a'

9. beteget [javítva ebből: betegnek]

10. eszközökre [javítva ebből: eszközöket]

betegséggel és nyavalyával természeti egybenn köttetetésbenn vagynak, vagy: azoknak természeti munkálkodások van a' nyavalyás testbenn; következés szerint olyan eszközök azok, a' mellyekkel az Isten minket meg-ajándékozott, és a' mellyektől gyógyulásunkat okosan várhatjuk. Az ilyen eszközökkel élni azért annyit tesz, mint a' betegségekben okosan és kötelesség szerint tselekedni. És ha nem minden betegek gyógyulhatnak-is meg, a' kik természeti rendes eszközökkel élnek: de tsak ugyan jó Lelki-esmérettel halhatnak-meg, és az ő hozzájuk tartozók minden lelki esméret mardosása nélkül, szomorú szívvel és bánatos ortzával ugyan, de vigasztalással állanak az ő koporsóik mellett.

És vajha Kk! mindnyájann mikor meg-halunk, ezzel a' vigasztalással halhatnánk-meg! Vajha ekkor így szólhatnánk magunknak: Én jó idejénn és okos módon kerestem segítséget az embereknél: de nem találtam azt meg! És bizonyára Kk! ez a' vigasztalás meg-is nyugtat benneteket, ha a' babonás eszközöknek, ráolvasásnak, papiros meg-evésnek, és egyéb titkos mesterségeknek el-távoztatásával a' ti betegségekben természeti eszközökhöz nyúltok és az értelmes Orvos tanácsát követitek. Ekkor nem tsak reménylhetitek okossággal gyógyulástokat, hanem ha az Istennek úgy tettik hogy, meg-haljatok, bizodalommal és bátorsággal haltok-meg. –

2.) Nem akarom továbbá Atyámfiak hogy tudatlanságban legyetek a' különös és rendkívülvaló halálnak nemével meg-holt emberekre nézve-is. – Eleitől fogva különös és különböző értelemmel voltak az emberek az olyanok felől, a' kiknek végek és halálok kinos és rettenetes, és a' közönségestől különböző volt: és az emberek hajlandók lévén mindég a' mások kárhoztatására, az ő ítéleteket még azoknak [579:] halálára-is ki-terjesztették; úgy hogy, ha valakinek szép tsendes és kevés szenvedéssel egybe-köttetett halála volt, azt azonn az okonn kegyes és istenfélő embernek tartották, és azt ítélték felőle, hogy az az Istennél-is kedvességben volt. Ellenbenn, ha valakinek rémítő és rettenetes ki-menetele lett, ha sok kinokkal való küszködései után mult-ki e' világból: arról azt ítélték, hogy az nagy vétkű ember volt, egyebeknél bűnösebb, következés szerint méltó arra, hogy az Istennek igaz ítélete szerint ily szörnyű példás vége legyen. – És ez az okoskodás és ítélet tétel még ma-is sok emberekbe meg-vagyon. –

De Kk! ez felette hibás, vétkes és a' Keresztyénséggel ellenkező vélekedés. Mert hány gonosz és istentelen embernek, a' kik az emberi nemzetnek pestisei, az Isten' törvényének le-tapodói voltak, hány ilyen embernek mondom volt és van szép tsendes és szenvedés nélkül való halála? és hány igazak, kegyesek, és az Istent igazán félők multtak-ki¹¹ rettenetes és rémítő szörnyű kinokkal való¹² küszködé-

11. <a' világból> rettenetes

12. <küsz> küszködések

sek között e' világból? Erre mind a' kettőre annyi példákat hozhatnék-elő, hogy ma sem lenne vége, és a' melyből az említett vélekedésnek hibás volta nyilván meg-tettzik. – De ezt el-mellőzvénn azt mondom, hogy az Isten nem mi reánk bizta azt, hogy valamely ember felől annak halálának módjából tegyünk ítéletet; és ha még-is ezt tselekesszük, vétkezünk mind az Istennek nyilvánvaló parantsolatja ellen, a' ki ezt mondja: *Ne ítéljete! ne kárhoztassatok!* mind a' mi embertársaink ellen, a' kiket még az ő halálokban-is, akármely különös légyen-is az, kell szeretnünk. – Ellenkezik-is ez az ítélet tétel a' Krisztus tudományával. Az Úr Jézus ugyanis azt mondja *Luk. 13.* hogy azok a' 18. emberek, a' kikre szakadott a' torony Siloámnál és meg-ölte azokat nem voltak bűnösebbek egyebeknél, sem azok a' Galileabéliek, a' kiknek véreket elegyítette Pilátus az ő áldozatjokkal: ezeknek pedig mind¹³ rettenetes¹⁴ és szörnyű ki-menetelek lett.

Tegyétek-le hát Kk! azt a' hibás és vétkes vélekedést, mellyel vagynak némelyek az ilyen halálal meg-holt emberek felől: és adjatok ditsőséget az Istennek, a' kinek akaratjából valamint külömböző állapotokra születtetünk erre a' világra, úgy [580:] ezer féleképpenn megyünk által másik életre-is. Mert *kitsoda parantsolatjából vagyon valami, ha a' Felséges Isten Nem parantsolta: avagy nem az ő akaratjából vagyon-e mind a' jó, mind a' gonosz?* Az ő rendeléséből van az, hogy most jó állapotban 's egészségben vagyunk, majd ismét nyavalya betegség és veszedelem ér bennünket. Ha azért a' jót, mellyel életünk az Istentől jötnék lenni tartjuk: miért ne hinnénk hát a' gonosz felől-is, mellyel látogatgatunk, azt, hogy az Úrtól vagyon. Sőt inkább meg-esmérvénn a' mi bűnös és büntetésre méltó voltunkat, mikor másokban az Istennek látogatását látjuk, úgy nézzük azt, mint arra való hathatós prédikátort, hogy térjünk-meg a' mi bűneinkből, és az Isten szerént való életet éljünk. – Mert ez az Istennek akaratja mi hozzánk. –

3.) Végre, nem akarom, hogy tudatlanságban legyetek atyámfijai azokra a' szitkokra és átkozódásokra nézve, mellyekkel a' közönséges életben mások eránt minden zabola és tartózkodás nélkül élnek az emberek. – Semmi sem lett olly közönséges a' Magyarok, még pedig fájdalom minden rendű, idejű, és állapotú Keresztyén Magyarok között, mint az a' gonosz szokás, melly szerént az ember az ő ember társát, az atyafi az ő atyafiját, a' szomszéd az ő szomszédját, a' házas társ az ő házas társát, az atya anya az ő gyermekeit, ezek az ő szüléiket, rész szerént gondatlanságból, rész szerént szánt szándékkal, tsekély okonn haragra gerjedvénn, szidni átkozni, és azoknak gonoszt kívánni nem írtóznak. Melly sűrűn halattatik minden rendűeknek, férfiaknak és asszonyoknak, gyermekeknek és leányoknak szájkoban a' mennykövel való üttetés, fenével való etetés, veszett

13. <példás-is> rettenetes

14. <halállal multak-ki> és szörnyű

féreggel való rágatás, és több ilyen gonosz mondás, mellynek bé-tellyesedésétől irtózik az emberi természet. – Igaz ugyan, hogy a' kegyelmes Isten véghetetlenül böltsebb és jobb, mint sem hogy az e' féle szitkokra és átkokra hajtana valamit, annyival inkább, hogy az embereknek kívánsága szerént tellyesitené azokat; és mi lenne a' világból, ha azt, a' kire mennykövet kérsz, agyon verné, a' kit fenével etetsz, meg-etetné, a' kit a' veszett állatnak ajánlasz, annak prédájává engedné? De Kk! éppen azért nem jó ezzel játtzani, mivel rettenetes; azért nem kell kívánni, mert [581:] irtóztató isteni látogatás. És hogy az Isten ottann ottann ilyen itéleteinek példáiává tesz némellyeket, arra akar minket ezzel tanítani, hogy látvánn e' szörnyűséget, vessünk závárt ajakainkra, hogy azok többé semminemű gonosz kívánásokra, szitkokra átkokra meg-ne nyíljanak. –

's Valyha az e' szomorú példa, melly közelebb történt közöttünk, nem a' mi szegény atyánkíjainak meg-itélésére a' kit a' veszedelem ért¹⁵, hanem a' magunk meg-itélésére serkentene bennünket!– Mert ő ugyan tárgya volt annak: de nem azért, mintha egyebeknél bűnösebb lett volna, hanem hogy az Idvezítővel szolljak, azért titeket arra intsen¹⁶, hogy *ha meg-nem tértek, ti-is hasonlóképpenn el-vesztek*. Legyen hát tanúságunkra ez a' példa, még pedig arra való tanúságunkra, hogy senkit se átkozzunk, senkinek gonoszt ne kívánjunk: hanem térjünk-meg a' mi gonosz útainkból az Istenhez sirással-is könyörgéssel-is, engesztelvén az ő ortzáját mi hozzánk.

Ha így tselekeszünk Kk! és így viseljük magunkat; ha nem leszünk tudatlanok a' mi életünknek fenn tartására, egészségünknek helyre állítására, az egy vagy más isteni látogatást szenvedő atyánkíjainak meg-itélésére, nem külbenn a' mások szidására és átkozódására nézve: az Isten a' tudatlanságnak ideit, mellyekben addig éltünk, nem tekintvén, meg-őríz minket minden további veszedelemtől, és a' napok után, mellyekben láttunk gonoszt, meg-újítja a' mi napjainkat, mint valának a' régi időbenn. Mellyet-is tselekedjen-meg az ő ingyenn való irgalmasságából Sz. Fijáért a' Jézusért. Amen! –

NagyBajom 30^{dik} Juliusb. 1812.

egy embernek veszett Farkastól lett megmarattatása és e' miatt történt halála után.

15. [utólagos betoldás: a' kit a' veszedelem ért], hanem

16. [utólagos betoldás: titeket arra intsen], hogy

A' Papoknak nem szabad babonaságot hinni, azért prédikállnak az ellen

[582:] Letzke: 1. Tim. 6: 20, 21. „Óh Timotheus! a' nállad letett ajándékot meg-
őrizzed, és el-távoztassad a' beszédekben való haszontalan újságokat, és a' hamis nevű
tudományak ellenvetését, mellyel némellyek kevélykedvén, a' hit mellől el-tévelyed-
tenek.

Sok Tanításokat tartottam már Kk! előttetek, olyanokat, mellyekben a'
babonaságnak útalatos, veszedelmes és bűnös voltát, több oldalról előtökbe
terjesztvénn, annak el-távoztatására, és az azzal együtt járó balvélekedéseknek le-
tételére 's el-hagyására intettelek és kértelek ezen szent helyről az Úrnak nevé-
benn titeket: de, fájdalom! szomorúann kell tapasztalnom, hogy azoknak kevés
hasznok és foganatjok volt közöttetek; a' balvélekedések még most-is tartanak
közöttetek, ezt bizonyítja a' többek között az, hogy tsak ebben az esztendőben
közel 20. gyermekek lettek a' himlőnek halálos prédáivá; és a' babonasághoz való
ragaszkodás még most-is sokakbann igen nagy, mellynek egy¹ kiváltképpennvaló
bizonyosága az, hogy a' babonás mesterséghez, gyógyító javosokhoz folyamodnak,
mely istentelen mesterségnek már sokann szomorú áldozatává lettenek. Ugyan
Kk! mikor hisztek már a' mi Tanításainknak? mellyek a' józan okosságonn és az
Istennek Beszédenn épülnek! Talám a' tartóztat titeket, hogy azt gondoljátok és
mondjátok, mikor a' babonaság ellen prédikállunk: hogy a' Papoknak kötelessé-
gek az ellen ki-kelni; mert nekik nem szabad a' félét hinni, és hivataloknál fogva
tartoznak a' kísértetek, boszorkányok, varázslók, jövendő mondók és javósok 's a'
t. ellen prédikállni. – A' kik ezt mondják és állítják, azok azt teszik-fel ez által,
hogy mind ezen dologról és bolonságokról való hit olyan fundamentomokonn
épül, mellyeket a' Keresztyén Tanítónak hivataloknál fogva bé-venni nem szabad;
úgy hogy, ha nem volna Keresztyén Tanító, Pap, szintúgy el-hinné azokat, mint
más emberek. –

Az igaz Kk! hogy a' Keresztyén Papnak nem szabad kísérteteket, boszorkányo-
kat, varázslókat, jövendő mondókat, kints nézőket, tsuda doktorokat hinni, vagy
hogy ilyenek 's több e' félék légyenek; [583:] az-is igaz, hogy hivatalánál fogva az
ilyen tsalárdságok ellen prédikállni 's az ő Hallgatóit azokról meg-inteni tartozik:

1. egy [javítva ebből: egyik]

de nem igaz ám az, mikor azt vélik, hogy erre nem a' józan okok, hanem csak éppenn az ő hivatala kényszeríti; és hogy ha nem volna Pap, nem volna Vallástanító, szint' úgy hinné ezeket, mint mások. A' ki ezen bal-ítéletet a' fellyebbvaló igazsággal össze-köti, az minden okos tanítások és oktatások ellenére-is meg-marad a' babonaság mellett. – ha azért a' babonaság ellen intézett tanításaim által tzelomat bennetek el-érni akarom: szükség, hogy ezen igazság felett egymással meg-egyezzünk; és meg-mutatni tartozom, hogy miért nem lehet nekem mint Keresztyén Tanítónak e' féléket hinned, és hogy miért vagyok köteles hivatalomnál fogva azok ellen prédikálni. Mert csak ezen elő-terjesztés által reménylhetem azt, hogy azon balvélekedést és helytelen ítéletet veletek le-tetetem, melyet rend szerént a' babonaságnak védelmére amaz igazsággal össze-kötünk.

Mínthogy pedig, a' mint által-láthatjátok, az én mostani Tanításom mindnyájatokra nézve igen fontos: ki-kérem a' ti erre való különös figyelmetességeket. Nem kívánom, hogy vakonn hidjetez nekem: hanem okokat hordok-fel, és kötelességemmel meg-esmértetni kívánlak titeket; hogy osztán ti magatok ítélhessétek-meg, mivel tartozom én, és miért tartozom a' babonaság ellen prédikálni. – Az én tanításomat fundálom Sz. Pál Apostolnak Timotheushoz intézett 's el-olvasott szavainn, mellyek jobbann fordítva így esnek: (: Cs. Komáromi szerént :) *Óh Timotheus! a' nálad le-tett ajándékot meg-őrizzed, hátra vetvénn az otsmány haszontalan kiáltásokat, és a' hamis szívű tudománynak ellenvetését, melyet némelleyek hirdetvénn, a' hit mellől el-tévelyedtenek.*

Voltak ugyanis az Apostolok idejébenn olyan emberek, a' kik azzal kérkedtek, hogy fellyebbvaló böltsességgel birnak és egymás között olyan szörszálhasogatásokonn 's dolgokonk veszekedtek, disputáltak, a' mellyek a' jó erköltsőknek és boldogságnak elő-mozdítására nem csak semmit nem tettek, de még inkább ártottak. Ezekről az emberekről és az ő tudományokról inti már meg Sz. Pál, mint [584:] Keresztyén Tanító, az ő barátját Timotheust; arra intvénn egyszersmind, hogy legyen hiv a' Jézus tudománya mellett, a' szerént tanítvánn a' Keresztyének, 's az által mozdítvánn-elő az ő jó erköltsökbenn való előmeneteleket és boldogságokat.

Vagynak hát Kk! olyan tudományok, balvélekedések és dolgok, a' mellyekkel semmi közösülésének sem kell lenni a' Keresztyén Tanítónak: de ezek olyan tudományok és mesterségek ám, a' mellyek a' jó erköltsőknek és a' boldogságnak ártalmára vagynak. Ide tartozik már a' babonaság-is, vagy annak hívése, hogy vagynak kísértetek, boszorkányok, jövendő mondók, ördöggel tzimborálók 's a' t. A' Ktyén Tanító a. o. vétkezne, ha ezeket oltalma alá venné, vagy azokkal együtt munkálkodni akarna: sőt inkább az az ő kötelessége, hogy okossággal és jósággal azoknak eleit vegye. Hidjétek ezt el, és halljátok-meg miért kell neki ezt tseledni! De elébb meg-világosítom ezt a' mondást és vélekedést: *A' Papoknak nem*

szabad e' félélt hinni, 's azért prédikálnak a' babonaság ellen: hogy azt meg-érthessétek, mire ád ez nektek just, és mire kötelez titeket.

§. I.) Azt talám nem-is szükség említetem, hogy a' Papok nevezetén azokat az embereket kell érteni, kiknek kötelességekben áll egész Gyülekezeteket 's azoknak magános tagjait-is a' Vallásra és Isteni tiszteletre, a' Jézus által fel-állított és a' józan-okossággal meg-egyező tudomány szerént, tanítani, jobbítani és megnyugtatni. – Mikor azt mondják, hogy ezeknek nem szabad e' félélt hinni; az e' *félélt* értik a' babonaságot, vagy azt a' vak hitet, hogy vagynak kísértetek, ördög-gel való tzimborálások, boszorkányok, jövendő mondók, holttaktól tudakozók, jegymagyarázók, 's több e' félék. Mert mind azokról a' mellyeket² 5 Mós. 18. 10-15. az Izráelitáknak, mint nagy bűnüket, hasonlatosan meg-tiltott, 'tsalárdságokról és kauklerségekről' mondják azt, hogy a' Papoknak nem szabad azokat hinni.

A' kik hát azt mondják, hogy a' Papoknak nem szabad e' félélt hinni, azok szint olyan kevésbé tartják babonaságnak, tsalárdságnak és bűnnek a' boszorkányságot, mint a' jövendő mondást vagy napválogatást. Sőt mint bizonyost úgy állítják, hogy boszorkányok vagynak, és hogy bizonyos titkos mesterséggel lehet az ördög-nek kísértetítől meg-szabadulni; 's azzal tartják, hogy a' Keresztyén Vallástanító, éppen tsak azért, hogy ilyen, nem hihet e' féle tit [585:] kos mesterségeket; ha mindjárt meg-volna-is győződve a' felől, hogy azok által a' maga javát elő-mozdít-hatná, kárát és nyomorúságát pedig el-távoztathatná: még-is, közönséges hivatalánál fogva köteleztetik az ilyen mesterségek ellen tanítani, és azokat babonaságnak hirdetni; azért-is mikor a' kísértetek és boszorkányságok ellen papol, nem kell neki hinni. –

Bizonyos tekintetben , meg-kell vallanom, hogy igazságok van azoknak a' kik azt állítják, hogy a' Keresztyén Tanítóknak nem szabad e' féléket hinni: de erről majd alább fogok szólni. Hanem, bizonyos tekintetben meg nints ám igazságok, mikor ezt erősítik, kivált mikor ezt teszik hozzá, hogy ezért nem kell nekik hinni, mikor a' Varáslók és boszorkányok ellen prédikálnak. Nints igazságok, mikor azt vélik, hogy hivatalok kényszeríti őket erre, még pedig minden fundamentomos és józan okok nélkül. Ezáltal még nagyobb babonasággal vádolják őket, azt állítják felőlök, hogy igazságtalanok, hamissak, hűségtelenek, és olyan tsalárdokká teszik, mint a' kik nyereség kedvéért vagy más rossz tzelből az igazságot eltitkolják, és Hallgatóikat készakarva reá szedik, meg-tsallják. – Ha ezt tselekedné a' Ktyén Tanító, ha ő ilyen tsalárd volna: úgy semmi részben sem érdemlene hitelt, 's ezenn fellyül még az ő fontos hivatalával sőt magával a' Ktyén Vallással is ellenkezésben volna. – És mind ezt állítják Kk! azok, a' kik balvélekedésből azt mondják, hogy a' Papoknak nem szabad boszorkányokat hinni, és a' varáslók 's

2. [utólag betoldva: *mellyeket*] 5 Mós. 18. 10-15.

javósok ellen prédikálni kell; azt állítják, hogy a' Keresztyén Vallást-tanítók tsalárdok, és rossz vétkes tzélből titkolják-el Hallgatóik előtt az igazságot.

Illyen vélekedéssel, úgy hiszem felőletek AF! hogy nem vagytok; sőt nem gondolják ezt még azok-is, a' kik a' Ktyén Vallásttanítókat keményen és igazságtalanul vádolják: pedig ez a' kemény és igazságtalan vád egyenesen foly az ő állításokból. De e' mellett olyan balvélekedést-is táplál az, a' melly az igazságnak esméretétől el-tartóztatja, a' babonaságnak pártját fogja, és magoknak-is igen veszedelmes. Inkább hát ti érettetek, mint magamért és tulajdon betsülésemért, vagyok köteles azzal, hogy néktek meg-mutassam, miért nem lehet a' Ktyén Tanítónak boszorkányokat 's a' t. [586:] hinni, 's miért kell nekem a' babonaság ellen prédikálnom. Halljátok-meg azért azokat az okokat, mellyeket előtökbe fogok terjeszteni.

§. II.) A' Keresztyén Tanítónak még kevésbé szabad, mint más Ktyénnek, mint a' Városi vagy falusi polgárnak, mint a' mester embernek vagy napszámosnak, hinni ördögi mesterségeket, varáslásokat, boszorkányságokat, jegy-magyarázásokat, jövődő-mondásokat, tsuda-gyógyításokat, vesztéseket, 's több e' féleket. Ezen hitről le-kell mondani, nem tsak közönséges hivataláért, hanem azért; mert ez a' hit babonaság: ő pedig igasságot tartozik tanítani és terjeszteni. – Most ugyan nem mutathatom meg nektek, hogy az ördöggel való tzimborálásról, boszorkányságról, jövődő mondásról 's a' t. való hit, babonaság: de ha az Úr életemnek és egészségemnek kedvez, fogok arra-is időt fordítani, hogy előttetek tartandó tanításaimbann, az ostoba hitnek mind ezen részeire-is ki-terjeszkedjem, és meg-vizsgáljam. Meg-foglak akkor titeket győzni a' felől, a' mit most úgy kell előre bortsátnom, mintha már meg-volna mutatva; meg-foglak arról győzni, hogy ezen tsalárdságoknak hívése babonaság. Vegyétek most úgy, mintha már meg-volna mutatva, a' mit most idő nem lévén reá, meg-nem mutathatok, de a' mellyről fogadom és ígérem, hogy erős okokkal meg-fogok mutatni: Hogy az ördöggel való tzimborálás, annak bennünk 's körülöttünk való munkálkodása, és mind azoknak hívése, mellyeket már Móses az Izraelitáknak meg-tiltott, babonaság. De a' babonaság bűn, az Isten előtt felette útálatos; mert az okossággal, az igassággal, a' jó erköltsökkal és az emberek boldogságával ellenkezik. Ezt már másszor fundamentomos okokkal meg-mutattam; azért most azokat elő-hordanom nem szükség. –

Mit tsinálna már a' Keresztyén Tanító, ha ő ezt hinné, vagy ezen hittel volna? Nem tenné-e magát igen nagyonn bűnössé? Azzá igenis! Mert el-hinné a' tsalárdságokat, még pedig az olyanokat, a' mellyek az erköltsiséggel, boldogsággal, az igaz Isteni tisztelettel, az Istenbe való hittel, az emberi szeretettel és az igazsággal igen nagyonn ellenkeznek. És így még maga segitené el-ron [587:] tani azt a' Keresztyén Vallást, mellyet meg-állítani és erősíteni kötelessége: meg-tagadná a' maga józan-okosságát, és magát a' Keresztyén Vallástól némineműképpenn el-szakasztaná: sőt

mindezekbe a' bűnökbe a' maga meg-győződése ellen esne belé, ha a' babonaságnak pártfogója és követője volna. – De nem tenné-e ez őtet az ő Gyülekezete előtt, kivált annak okos és értelmes tagjai előtt, gyalázatossá? Ha egy Keresztyénnek sem válik betsületére, ha értelmét illendőképpenn meg-nem világosítja, hanem a' tudatlanságban állhatatoson meg-marad; akár restségből akár balvélekedésből, vagy gyermekségében bé-szivott vélekedésekhez és képzelődésekhez való ragaszkodásból essék-is az meg: sokkal inkább nem válik az olyan embernek betsületére, a' ki mások' Tanítójává lett. És mi volna ez az ő babonasághoz való ragaszkodása egyéb, mint tudatlanság, vagy tsalárdság, vagy maga haszna vadászása?

A' Keresztyén Tanítónak az a' tiszte, hogy másoknak, az ő Gyülekezetének, és a' böltsséégnek Tanítója legyen; hogy azoknak légyen Vezérek a' jó erkölcsökre és boldogságra, még pedig a' Jézus Krisztusnak példája és tudománya szerint. De hogy lehetne ilyen, ha tudatlan és értelem nélkül való volna? Nem kell-e neki tanultabbnak 's meg-világosodottabbnak lenni, mint másoknak? Nem az igazságnak és virtusnak, az igazságról való vallástételnek, és annak terjesztésének, kell-e fő gondjának lenni? Eleget tehet-e ezen fontos hivatalbeli kötelességének; sőt nem ellene munkálkodik-e annak: ha ragaszkodik a' babonasághoz, és elő-mozdítója annak? Nem lesz-e így a' babonaságnak pátronusává, nem kedvez-e annak; és nem szőllja-e maga a' tsalárdnak szavát? De ez-e osztán hirdetni a' Jézus tudományát; az ő országát szélesíteni; az igazságot, kegyességet és a' lélek nyugodalmát elő-mozdítani?! – Tökéletesen igazságtok van hát, mikor azt mondjátok, hogy a' Keresztyén Papoknak nem szabad e' félét hinni; hanem, hivataloknál fogva az ellen tanítani prédikálni tartoznak. Mert az ő tanítói hivatalokkal szint öly kevésbé egyez-meg a' babonaság, mint a' mely kevésbé meg-lehet egyeztetni azzal a' kötelességgel, mely szerint az igazságot és virtust mindenek felett szeretni tartozunk. –

[588:] A' Keresztyén Tanító maga ellen, Hallgatói ellen pedig még többet vétené, ha a' babonaságnak követője és egyszersmind elő-mozdítója-is volna. Mert ő még inkább köteles, mint mások azzal, hogy magát meg-világosítsa, az igazságot keresse, arról vallást tegyen, a' jóságot szeresse és elő-mozdítsa. Ezzel tartozik ő, mint ember, mint az egy igaz Istennek okos tisztelője, mint a' Jézus Krisztus által tanítatott Keresztyén, főképpenn pedig mint Keresztyén Tanító. Értelmét meg kell magának világosítani, mind azért, mert különbenn magával nem gondoló lenne; mind azért, mert különbenn hivatalbeli kötelességének-is eleget nem tehetne: és mind azoktól ójni kell magát a' mi az okossággal 's Keresztyén Vallással ellenkezésbe van. Úgyde ezzel ellenkezésbe van a' babonaság. Így hát, inkább vétkezne mint mások, ha a' babonasághoz ragaszkodna.

De a' babonaság ellen prédikálni-is kell neki. Mert tartozik a' reá bizott Gyülekezetet tanítani, oktatni, Hallgatóinak bal-ítéleteket el-osztatni, értelmeket

világosítani, és arra vezetni, hogy higgyenek az Istennek és a' józan-okosságnak. Nem hagyhatja hát meg a' maga helyénn az olyan bal-vélekedéseket, mellyek a' tudatlanságból vették eredeteket, és az erköltsiségnek 's boldogságnak veszedelmek: sőt, mikor ideje van, tartozik a' babonásokat okossággal és kimélléssel oktatni, és azokat nyomós okok által meg-győzni. Avagy az ő Gyülekezetének tagjait a' tsalárdnak szabad kénnyére hagyhatja-e? Mit tartanátok felőlem, ha a' tsalárdnak kevéért hallgatnék, midőn az közöttetek a' ti jó állapototoknak, egészségteknek, és nyúgodalmatoknak rontására járna? Azt, hogy én-is annak társa vagyok, nem pedig a' ti barátotok. Ha azért a' ti jóakarótok 's barátotok akarok lenni; ha azt kívánom, hogy ti engem ilyannak nézzetek és szeressetek: úgy, nem csak a' babonaságnak kell ellene mondanom; hanem arról meg-is kell titeket intenem, és a' mennyire tehetségem engedi, azonn kellennem, hogy titeket megvilágosítsalak, és az igazságnak esméretére 's a' jóságnak tselekedésére vezesselek. Következés szerént, igazságtok van, mikor ebbenn az értelemben azt mondjátok, A' Papoknak nem szabad e' félét hinni, 's azért prédikálnak a' babonaszág ellen. –

Azért prédikállunk hát a' babonaszág ellen; mert a' nagy bűn, a' mellyről nekünk mint Keresztyéneknek 's igaz Isten' tisztelőinek, átaljába [589:] le-kell mondanunk. Azért prédikállunk az ördögi mesterségek, varázslások, boszorkányságok, vesztések és jövődő mondások ellen; mert a' józan okossággal ellenkezik e' félét hinni. Azért prédikállunk minden titkos mesterségek és tsalárdságok ellen; mert azok tsalárdságok: mi pedig kötelesek vagyunk, a' mi Hallgatóinkat, a' mennyire lehet, az ilyen bűnöktől meg-oltalmazni; nekik pedig jussok van tőlünk ilyen jóra való oktatásokat kívánni. – A' Lelki Pásztornak, midőn a' babonaszág ellen ki-kél, ezekenn kívül más okai nem lehetnek. Ha ezen vak hitnek jó fundamentoma volna; ha az ördög árthatna nekünk; ha az emberek meg-veszthetnének, boszorkányoztathatnának minket; és a' fő boszorkány, javós, vagy varázsló által az ilyen szerentsétlenség ellen magunkat bátorságba helyeztetnénk: nem látom által, miért a' Keresztyén Tanító-is az ilyes emberekhez ne folyamodhatna, és azoknál segítséget, tanácsot és vigasztalást ne kereshetne. Sőt inkább éppenn azt tartozna ő-is tselekedni, és az igazságról bizonyosságot tenni. – Vagy talám a' boszorkányok nem tehetnek neki semmit-is? Ő tán valami különös ember, különös szent a' maga nemébenn? Jól van; úgy hát nektek sem tehetnek semmit-is, mihelyt értelmes okos és igazi jó erköltsű emberek lesztek.

Által-láthatjátok hát ebből, hogy a' Keresztyén Vallástaniító, mint jó barát és oktató, tartozik az ő reá bizott Gyülekezetet a' babonaszágról meg-inteni. De nem szeretnélek én titeket, sem az igazságot, ha a' babonaszághoz ragaszkodnám, annak pártját fognám, és ti közöttetek uralkodni hagynám. Nem Kk! ideje van már bizonyára, hogy az igazságot meg-esmérjétek; nekem pedig kötelességem, hogy tinéktek a' babonaszág tárgyairól oktatást adjak. Hallgassátok hát az én e' tárgy-

bann való tanításaimat, bal-ítélet nélkül, az igazsághoz illő szeretettel! – – Ha hát ilyen józan okoknál fogva köteles a' Keresztyén Lelki Pásztor a' babonaság ellen prédikálni: lássuk rövidedenn

§. III.) Mire ad just a' Keresztyén Gyülekezetnek, 's mire kötelezi azt, ez az igazság: A' Papoknak nem szabad e' félét hinni, azért prédikálnak a' babonaság ellen? –

Minden Keresztyén Gyülekezetnek jussa van arra, hogy az ő Közönséges Tanítójától meg-kivánja, hogy egésszenn le-mondjon a' babonaságról, és mindenről, a' mi oda tartozik. Jussa van azt kívánni, hogy az olyan ember legyen, a' ki nem csak a' maga személyére nézve mondott-le [590:] a' babonaságról, hanem azonn-is igyekszik, hogy a' setétségnek országát okos és valóbann keresztyéni oktatások által le-rontsa, a' világosságnak országát pedig építse és terjessze². Innét jussa van továbbá tölle azt kívánni, hogy az Istenbe és az Úr Jézusba higgyen; nem csak, hanem ezen hit szerint tselekedjen-is: következés szerint, hogy a' nyavalyák és más szenvedések között, olyan eszközökkel éljen, melyektől az okosság szava szerint segítséget várhat, a' melyek a' józan okossággal 's a' Keresztyén Vallással meg-egyeznek, 's ezektől mint vétkesek vissza-nem-vettetnek. – Jussa van tölle jó példát várni; munkát és szorgalmatosságot az ő hivatalbeli foglalatosságábann, Istenbe való bizodalmat a' kedvetlen állapotokbann. Valamint más felől jussa van arra-is, hogy ötet babonás, tudatlan és értelem nélkül való embernek tartsa, ha a' hamis orvosok és javósok az ő orvosai, jövőendő mondók, jegymagyarázók, varázslók, szerentse mondók és kintsások az ő tanátsosi és biztos baráti.

E' szerint tehát a' Keresztyén Gyülekezetnek semmiképp sints jussa arra, hogy ezekkel ellenkezőt kívánjon az ő Tanítójától. Nem kívánhatja, hogy a' balvélekedésnek vagy a' tsalárdnak kedvéért a' babonaságot meg-szenvedje, és azt engedje, hogy a' tsalárd az ő reá bizott Gyülekezetben minden meg-háborittatás nélkül vigye véghez tsalárdságait. Mert így nagyot vétene a' maga Gyülekezete ellen, ha a' tsalárdot és annak tsalárdságait fel-fedezhetné ugyan, de még-is nem tselekedné. A' tsalárd, a' javós, a' szerentse mondó, ha mindjárt minden nyereségét el-veszti-is: még sem szabad a' Lelki Pásztornak annak kedvéért hallgatni, annyival inkább velek tartani tzimborálni; ha szinte maga kárt vallana-is miatta; köteles ő a' Gyülekezetnek és a' tévelygőknek oktatással, intéssel, és a' tsalárd-ságnak fel-fedezésével.

De ezek-is viszont kötelesek azzal, hogy az ő Tanítójoktól fel-mondott okokra figyelmezzenek, azokat szivekre vegyék, azok által meg-hagyják magokat győzetetni az igazságról, és azzal meg-egyezőleg éljenek: kötelesek hát az ő beszédének akkor-is hitelt adni, mikor a' babonaság ellen nyilván ki-kél. Ha azt nem tsele-

2. terjessze [a j azonnal javítva l-ből]

kednék, nem tsak meg-bántanák vele Tanítójokat; hanem az igazságot-is meg-útálnák, okosságokat meg-tagadnák, és annak a' veszedelemnek tennék-ki magokat, hogy az Isten' akaratjával ellenkező nagy vétekbe esnének, és ideigvaló nyugodalmoktól, talám egészségektől és életektől-is a' tsalárd ember által meg-fosztattatnának; minthogy mind ezekbenn árt a' babonaság. Azért-is a' Keresztyén Gyülekezet maga ellen tselekedne, ha azt gondol [591:] ná, hogy a' Papok tsak a' magok' kenyerekért beszéllnek így, ámbár nem hiszik azt, és az ő szivekben a' babonasághoz ragaszkodnak; annyival inkább, hogy ez az utolsó meg-bántó igazságtalanság. – Inkább a' Keresztyén Gyülekezetnek azt kell gondolni, hogy azért nem szabad a' Papoknak e' félét hinni, mert a' józanokossággal és a' Keresztyénséggel ellenkezik, az Isten előtt felette útálatos, és hogy azonn kell nekik igyekeznie, hogy a' Jézus országát mind tovább tovább terjesszék és szélesítsék. Éppenn ezért kötelességek-is a' babonaság ellen prédikálni, 's őket arra inteni, hogy az az ellen való okokat meg-visgálják, 's arról le-mondjanak, akár mennyire ajánlják és kommandálják-is azt a' tsalárdok. Ezek tsak nyereségért kommandálják azt; mint magok-is meg-vagynak győztetve a' felől, hogy az ő munkájok és tselekedetek az Isten előtt útálatos, a' józan okossággal ellenkezik, a' könnyenn hívőknek pedig veszedelmes.

Így gondolkozzatok ti-is Kk! mikor én az ördögi mesterségek, ördöggel való tzimborálások, boszorkányok, kísértetek, jövődő mondók, javósok 's több e' félék ellen prédikállok. Ne az én kedvemért higgyetek nekem; hanem az okokért, mellyeket mondani fogok; ezeket visgáljátok és próbáljátok-meg, 's úgy igyekezzetek magatokat az igazságról meg-győzni: hogy így az egy igaz Istennek okos tiszteői lehessenek.

Tenéked-is ez az akaratod, Mennyei Atyánk! hogy mi az igazságot mind inkább inkább meg-esmérjük: ezért ajándékoztad nekünk az okosságot-is és a' te Evangéliomodat. Hála legyen tenéked a' te oktatásidért! hála légyen tenéked a' te jóságodért! De áld-meg a' mi azokkal való élésünket-is; hogy az igazságot mind inkább inkább meg-esmérhessük, és ezen esméret által meg-szabadúlhassunk a' babonaságnak minden vétkeiktől. – Nints előtted el-rejtve Uram! hogy a' babonaság mind eddig sokakat a' te fiaid között fogva tart; mert nints te előtted semmi is el-rejtve: sőt mindenek nyilvánv vagynak és fel-fedeztetve a' te szemeid előtt: segits azért minket, hogy a' babonaságot meg-győzhessük. Taníts-meg minket a' te munkáidat jobbann jobbann meg-esmérni; és erősíts minket a' te hatalmadbann, böltességdbenn és jóságodbann való bizodalombann. Csudálatosok a' te munkáid; meg-foghatatlan minékünk a' te igazgatásod: de te nem vagy messze mi tőlünk, és a' te akaratod nélkül egy hajszál sem eshetik-le a' mi fejünkről. – A. o. tisztelünk tégedet, és bizunk te benned, 's minden jót várunk a' te jóságodtól. Add nekünk e' végre a' te Sz. Lelkedet, és vezérelj az által minden igazságra. Amen! –

Az ördög munkálkodásáról a' Biblia tanítása szerint

[592:] Letzke: 1 Pét. 5: 8. „Józanok légyetek, vigyázzatok; mert a' ti ellenségetek az ördög, mint az ordító oroszlán széllyel jár, keresvénn kit el-nyeljen.”

A' leg-több és leg-károsabb babonás eszközök és tanakodások azonn a' vélekedésenn épülnek, hogy az ördög mi bennünk és mi közöttünk munkálkodhatik. Ezenn épül a' boszorkányoknak és boszorkány mestereknek, varázslóknak, kísérteteknek és más e' féle dolgoknak hívése, a' mellyekről igazság szerint sem nem félhetünk sem nem reménylhetünk semmit. Ha ez így van: tehát magából világos, hogy ha én arra akarok munkálkodni, hogy ti a' babonaságról mind jobban jobban le-mondjatok, tehát mindeneknek felette az ördögnek képzelt bé-folyásáról és munkálkodásáról kell szükségesképpenn előttetek beszéljenem, és tanítást tennem. – Minthogy¹ pg² azt³ meg-mutatja⁴, hogy az ördögnek be-folyása és munkálkodása van az emberek és földi dolgok körül, a' Bibliára igazitanak, és Szent Írásbeli helyeket-is hoznak-fel, Mósesnek és Jóbnak Könyveiből, és az Új Testamentomból, a' mellyekben az ördög munkálkodásairól emlékezet vagyon; és azt hiszik, hogy már ennél fogva az ő vélekedéseiket kételkedésenn kívül valóvá tették: kötelességembenn áll hát, hogy az ördögnek és az ő szolgainak munkálkodásairól való tanításomat leg-elsőbben-is a' Bibliának útmutatása szerint adjam-elő. – Minek okáért minden balvélekedés nélkül intézzük a' mi vizsgálódásunkat, és csak azt tartjuk-meg, a' mellett maradjunk, a' mi a' józanokosság és a' Szent Írás szavaival meg-egyez. Semmivel se hagyjuk magunkat meg-akadályoztatni ezen helyes és józan vizsgálódásbann; mert az az igyekezetünk, hogy az igazságot esmerjük-meg: és akkor osztánn örüljünk, ha azt meg-találván a' babonaságtól meg-szabadulhatunk. Annyi bizonyos Kk! hogy a' Biblia a' józan-okossággal nem ellenkezik; mert egyik olyan Isten ajándéka, mint a' másik az embernek oktatásokra, világosításokra és boldogságokra. – Most hát olyan Sz. Írásbeli helyet vettem-fel tanításomnak fundamentomául, a' mellybenn az ördög munkálkodá-

1. Minthogy [javítva ebből: Mert]

2. [utólag betoldva: pg] azt

3. azt [javítva ebből: a..]

4. meg-mutatja [javítva ebből: meg-mutatására]

sáról láttatik szó len [593:] ni: *Józanok légyetek, vigyázzatok!* azt mondja az Apostol; *mert a' ti ellenségek az ördög, mint az ordító oroszlán széllyel jár, keresvénn, kit elnyeljen.*

Tulajdonképpenn szól az Apostol a' fellyebbvaló és fel-vett szavaibann-is a' Keresztyéneknek akkori tanítóikról, és azt mutatja-meg nekik, arról ad intést, hogy miképpenn viseljék magokat az ő Gyülekezeteikhez, ha az ő hivatalbeli kötelességek szerént igazi egyházi szolgálk, 's lelkek gondviselői akarnak lenni. Egerszersmind arra-is inti őket, hogy vigyázók légyenek, még pedig azon okból, mivel az ő ellenségek, kit Sátánnak vagy Ördögnek nevez, őket el-tsábítani meg-kisérteni igyekezik. – Ha ezen szó mellett *ördög*, meg-állapodunk, és azonn valami gonosz lelket értünk, vagy rossz angyalt: úgy azt kellene hinnünk, hogy Sz. Péter hitte az ördögnek be-folyását és munkálkodását. De ezt nem mondhatjuk; mert így Sz. Péter maga magával ellenkezne. Azt mondja ugyan-is 2. Pét. 2: 4. *hogy az Isten azoknak az Angyaloknak, a' kik vétkeztek vala, nem kedvezett, hanem a' setétségnek vas-lántzaival meg-kötözvénn, a' mélységbe, vagy pokolba, taszította; hogy ezen, a' földtől külön választott helyenn, tartatnának az ítéltre vagy kárhozatra.* – Ha hát ez az utolsó állítása Péter Apostolnak igaz: tehát nem hihette ő azt, hogy a' lántzal meg-kötöztetett és a' földtől külön-szakasztott helyenn az ítéltre tartatott ördög, a' földönn-is széllyel járna, és igyekezné az embereket meg-kisérteni, törébe ejteni. Ha azért Péter Apostolt magával ellenkezésbe hozni nem akarjuk, a' mi Letzkénk szavainak egészen más értelmet kell adnunk; olyan értelmet, melly valamint az Apostolnak tanításával úgy a' józan-okossággal-is meg-egyezzen. Ezen értelmé lessz pedig Sz. Írásbeli helynek, mihelyt mi az Apostolnak szavait igazánn meg-értjük, és azt, hogy mit értett ő tulajdonképpenn itt az ördögnek nevezete alatt. – Ért tudnillik az Apostol, az ellenségenn, mellyet ördögnek nevez, valami rossz gondolkozású és istentelen embert, a' ki azonn igyekezik, hogy az ő tsábításai és tsalogatásai által másokat az igazságtól és kegyességtől [594:] el-tántorítson és el-szakasszon. –

Már abbann az időbenn-is voltak rossz gondolkozású istentelen emberek; és az ő tsábításainak leg-inkább a' Gyülekezeteknek Tanítói, Elöljárói, és Vénei voltak ki-tétetve: pedig ezeknek hitektől 's hitbenn való állhatatosságoktól igen sok függött. Azért-is igen sok okaik voltak nékik arra, hogy magokra vigyázzanak, és hogy ezeknek az igazságnak és kegyességnek ellenek álljanak. Erre inti már őket Szent Péter Apostol, és az ilyen emberekre nézve ad nekik intést a' fel-vett Beszédekben. Ha helyesenn fordítjuk az ő szavait, így esnek azok: „Légyetek józanok, és vigyázók; mert a' ti utánnatok leselkedő árulkodó, mint valamely éhes oroszlán a' préda utánn jár, és azonn igyekezik, hogy az ő ragadományát bé-nyelje.” Itt hát semmi tulajdonképpenn való gonosz Angyalról, semmi ördögről, és az ördögnek semmi be-folyásáról és munkálkodásáról sints szó: hanem a' rossz gondolkozású

istentelen emberekről. Ha a. o. tovább-is figyelmeztetek reám és velem együtt elmélkedtek, reménylem, hogy meg-foglal titeket győzni a' felől, hogy az eddig ily sokaktól hitt, a' földönn és föld lakosi körül való munkálkodása és be-folyása az ördögnek, a' Bibliából, meg-nem bizonyíttathatik, meg-nem mutattathatik. Mellyre nézve ezen három Kérdésekre fogok meg-felelni:

1.) Mit gondolnak az emberek rend szerént az ördögnek be-folyásáról és munkálkodásáról?

2.) Honnét származott ez a' tudomány, és hogy jött az bé a' Bibliába-is?

3.) Mit kell a' Sz. Írásnak helyes tanítása szerént ezen hitről tartani? –

§. I.) Mikor az ördögnek a' földönn és a' földnek lakosi körül való be-folyásáról és munkálkodásáról, kivált az emberek körül való munkálkodásáról beszélnek az emberek; akkor mint kételkedésenn kívül való dolgot és tökéletes bizonyosságot úgy állítják azt, hogy van egy fő Valóság, a' mellynek átalljába erköltsiképpenn gonosz akaratja mellett, igen nagy tudománya, hatalma és tehetsége van, [595:] hogy ez a' földönn meg-jelenik, mindenféle formákat öltözik magára, és valamint az embereknek erköltsikre, úgy az ő tsendességekre és világi boldogságokra igen nagy bé-folyása van. Ezen gonosz fő léleknek ezt a' be-folyását nevezik ördög munkálkodásának tselekedetének. Úgy mondják továbbá, hogy ez az ördög a' világ Teremtőjének ugyan alája van vettette; mindazáltal néha ily nagy erőt, tehetséget, hatalmat és tudományt tulajdonítanak neki, melly az Isten' mindentudóságához és hatalmához közel járul. Azt tartják, hogy ennek az ördögnek-is vagynak szolgai, a' kik parantsolatjától függenek, és a' kik a' mit reájok biz, azt véghez vinni tartoznak. Ennél fogva némelly emberek jobban félnek az ördögtől és annak hatalmától, mint az Istennek mindenhatóságától és igazságától. – Ilyen nagy bé-folyást tulajdonítanak az emberek az ördögnek az emberek körül. –

Azt mondják, hogy az Isten teremtette azt kezdetbenn, mikor az egész világot teremtette; hogy akkor ez a' derék Valóság jó és az Istennek tettző lélek volt: de azután vétkezett, és az ő gonosz akaratja által a' bűnbe és istentelenségbe ily méjjen esett, hogy már méjebbenn nem eshetett; és még most-is abbann találja gyönyörűségét, hogy az embereket rész szerént gyötörje, rész szerént a' maga hálójába tsalja, az Istentől el-idegenitse, a' bűnre el-tsábitsa, és a' veszedelembe taszítsa. Hogy ezt a' tzélját el-érhesse, úgy mondják, hogy a' végre mindenféle eszközt elő-vesz, és az emberek között mindenféle formákban meg-jelenik. Néha mint valamely égő tűz, úgy repül a' levegőbenn: néha pedig mint valamely nagy úr úgy mutatja magát a' társaságokban; és még Isten tudja hányféle formákban és ábrázolásokban. De mindég az a' tzélja, hogy az embereket el-tsábitsa, és boldogtalanokká tegye.

Azt-is mondják felőle, hogy némelly emberekkel, kik magokat neki el-adják, szövetségre lép, azoknak bizonyos ideig szolgál, és ilyen módon az emberekben

és az emberek által a' földönn munkálkodik. Innét származott osztán a' boszorkányoknak és boszorkányságoknak hívése. Mert a' Sátánnak és az ő varázslásának nem tsak bűnre való el-tsábitsát tulajdonítanak; hanem nyavalyákat és más gono [596:] szokat-is. Némellyek azt hiszik, hogy az ördögtől meg-vakittatunk; mások azt állítják, hogy az ördög tsalta-el őket a' bűnre; mások ismét, hogy az ördög vagy az ő szolgálai hoztak reá nyavalyát, és meg-vesztették őket vagy barmát. Mert az ördögnek még az oktalan állatokra-is van bé-folyása. – Mind ezeket hiszik az ördögnek munkálkodása és tselekedése alatt; és ezekről némellyek annyit tudnak beszélni; hogy vége hossza nints; és ezek ellen a' boszorkány mesterek vagy varázslók tudnak meg-oltalmazni.

Azt nem akarom állítani, hogy azok közül a' sok fellyebbvaló lelkek közül, mellyeket az Isten az emberekenn kívül hihetőképpen teremtett, semmi gonosz lelkek ne legyenek, a' mellyeket az ő gonoszságaikért ördögöknek lehessen nevezni. Mert az Isten minden bizonnyal több okossággal fel-ruházott Valóságokat-is teremtett, nem tsak embereket. Az-is meg-lehet, hogy némellyek ezen lelkek közül vétkeztek, és igen gonoszokká lettek. De abból nem következik, hogy azok a' fellyebbvaló lelkek a' földönn és az emberekben, az Isten' tzeljával ellenkező tselekedeteket vihetnének véghez. – Minthogy hát az emberek között még most-is uralkodik az a' vélekedés, hogy az ördögnek van be-folyása és tselekedése az emberekbe: lássuk

§. II.) A' második Kérdést: Honnét származott ez a' tudomány, és hogy jött-bé a' Bibliába-is? –

Nem lehetett Kk! titokba az emberek előtt, hogy a' külömbkülömbféle sok jó mellett a' földönn mindenütt fel-találtatik sok és külömbkülömbféle gonoszok és szenvedések-is talátnak. Ezeket a' gonoszokat és szenvedéseket akár az ő következéseikbenn, akár más oldalról vegyük-is gondolóra: de azért az embereknek tsak olyanok maradnak, a' mitsodások, az az, gonoszok és szenvedések. Nem lehet azokat soha-is jótéteményeknek mondani, ha mindjárt sokszor jót hoz-is ki abból reájok nézve az Isten. Ki tulajdoníthatja hát vétkül azt az embereknek, hogy ezt a' Kérdést tették-fel: Honnét származnak ezek a' gonoszok? És ha erre a' Kérdésre az ő okosságoknak mértéke szerint igyekeztek meg-feleni, és a' jó Istenség mellett egy rosszat-is gondoltak, mint a' világosságnak jól [597:] tévő teremőjének minden jókat és áldásokat, emennek pedig, mint a' setétségnek és minden gonosznak teremőjének, minden rosszat és gonoszt tulajdonítottak: nem úgy gondolkoztak-é, mint rövid látású emberek?

A' még kevésé gondolkozni és itélni tudó emberek hasonlóképpenn sok természeti tüneményeket és erőknék munkáit nem tudták a' természetből meg-magyarázni: azokba akarták 's szerették volna-is meg-magyarázni. Innét lett osztán, hogy az ő tsekély bé-látások szerint tudták tsak azokat meg-magyarázni; és hogy

a' dolgonn 's magokonn könnyebbenn segítsenek, a' rendkívülvaló és szokatlan történeteket a' felsőbb Valóságok be-folyásának és munkáinak tulajdonították. – E' mellett, mivel a' meg-mérhetetlen Világ alkotmányának igazgatásáról nem tudtak úgy gondolkozni, hogy azt egyetlenegy leg-főbb Valóság munkájának tartották volna: hanem azt hitték,⁵ mivel az ő vékony tehetségeknek könnyebb-is volt azt meg-fogni és meg-magyarázni, hogy az Istenségnek véghetetlen sok szolgálai vagynak, a' kikkel és az ő akaratjának és szándékának végre hajtására. És mivel emberi mód szerént úgy gondolták az Istent, mint valamely Királyt: tehát neki-is, mint valamely Királynak nagy számú és fényes kíséretől 's szolgálaktól kellett körülvéetve lenni. Ezeket a' szolgálakat nevezték Angyaloknak.

A' gonosznak-is, p. o. némelly nyavalyáknak 's más kedvetlen állapotnak, a' mellyeknek eredetét hasonlóképpenn meg-magyarázni nem tudták, és a' mellyeknek kútfejét az ember igen örömet magánn kívül szereti keresni, – a' gonosznak-is mondom kellett valami okának lenni, és azt-is keresték. Azért-is úgy gondolkodtak, hogy az Istennek ama' hatalmas és fényes szolgálai közzül sokann, egy kevély, nyughatatlan, ravasz, tsalárd, és hatalmas tsábitónak vezérlése alatt, pártot ütöttek, és ezek hozták a' világra mind azokat a' gonoszokat és szenvedéseket, mellyek itt vagynak. Ezt az ő első tsábitókat nevezték ördögök Fejedelmének, tulajdonítottak neki egy különös országot, és különös udvari szolgálakat, a' kik által a' maga tselekedeteit és akaratját a' földönn űzi és véghez viszi. Azt gondolták, hogy ilyen módonn könnyebbenn meg-magyarázhatják a' gonosznak származását, és könnyebbenn meg-egyeztethetik azt az Istennek jóságával, hogy miért engedi-meg? –

[598:] Illyen hittel voltak már a' Zsidók-is, még a' Krisztus idejében-is. Mert a' Farizéusok öly erőssenn meg-voltak győződve az angyaloknak és az ördögöknek az emberekre való be-folyásokról, hogy még azt-is hitték, hogy test szerént-is meg-űlik azok az emberek; azoknak bizonyos nyavalyákat tulajdonítottak, és az ördögnek ki-űzésével foglalatoskodtak. Azért nem lehet tagadni, hogy a' Bibliában-is fel-találtatik az e' féle hit és vélekedés. De, ha fel-megyünk a' Bibliábann vissza, szinte a' Móses idejére: úgy találjuk, hogy abbann az időbenn az ördögről és az ő országáról még tsak emlékezet sints. Móses az életheli gonoszoknak és szenvedéseknek okát éppenn természeti módonn magyarázza, hogy azok a' bűnnek következései. Azt írja, hogy így szóllott az Isten Ádámnak: Mivel te vétkeztél, azért a' te ortzádnak veréjtékével eszed a' te kenyeredet. – Általjába azt tanítja Móses, hogy az ember vétkezett, és az által el-erőtlenítette az ő elébbeni egészséges, és erős testét, és azt puhává tette; 's az által lett a' restségre és kényénn-kedvénn való életre hajlandó: azért-is nehezen esett neki a' munka. És mivel e' szerént a' dologra kevesebb volt kedve, a' föld, mivel azt miveletlen

5. <hogy> mivel

hagyta, töviset és bogántskórót termett. Sőt, mivel az ember az ő testét el-gyengítette, nem lehet külbenn a' dolog, hanem, hogy az asszony fájdalommal szüli az ő magzatját.

Ekképpenn magyarázza-meg Móses egészen természeti, a' tapasztalással és az okossággal tökéletesen meg-egyező módonn, mint valamely példabann, néminemű képes le-irással, minden gonoszoknak és szenvedéseknek származását⁶. Szóll ugyan valami kigyóról, melly az embereket a' vétkezésre ingerlette: de nem az ördögről; és azután sem mondja soha, hogy ezenn a' kigyón az ördögöt értette volna.

Dávid és Salamon sem emlékeznek sohol-is az ő írásaikbann az ördögről; nem mondják, hogy az ördög tsalta volna-el az első embereket a' bűnre; nem-is intik-meg az ő idejebeliakat az ördögöknek be-folyására nézve. Nem esmertek ők ilyen lelkeket: hanem tsalárdokat, kauklereket, rossz gondolkozású embereket, a' kik többel kérkedtek, mint való volt. – Az Ó Testamentomi későbbi írásokbann, nevezetesen azokbann, mellyek a' Babiloniai fogság utánn íródtak, találunk olyan nyomokra, mellyek az ördögök és az ő be-folyásáról való hitre mutatnak. Azért igen hihető, sőt lehet mondani, hogy bizonyos, hogy a' Zsidók ezt a' tudományt [599:] és hitet a' Káldeusoktól vették, és úgy vitték a' Bibliába. Mert ők-is azt hiték, hogy ilyen módonn meg-magyarázhatják a' világonn lévő gonoszoknak származását; és könnyebbenn meg-egyeztethetik az Istennek jóságával azoknak meg-engedését. – De lássuk hát

· §. III.) Harmadszor, hogy: Mit kell a' Sz. Írás szerint ezen hitről tartani? – Miképpenn jött-bé a' Bibliába, arról már szóllottam. De abból nem következik, hogy annak jó fundamentoma vagyon. Mert mind azok a' Sz. Írásbeli helyek, mellyekben az ördögről emlékezet vagyon, vagy tsupa emberi vélekedések, vagy olyan módonn lehet azokat magyarázni, mint a' mi letzkénnek szavairól-is meg-mutattam, hogy azokból éppenn nem lehet meg-mutatni, hogy az ördögnek valami be-folyása és tselekedete van az emberekbe. –

A' Biblia egészen természeti módonn magyarázza-meg a' gonosznak és a' szenvedéseknek eredetét. Móses értelmét már hallottuk: de még világosabbann elő-adja azt *Jakab 1: 13-15*. *Senki, úgy mond, mikor kísértetik, ne mondja: az Istentől kísértetem. Mert az Isten gonoszságokkal nem kísértethetik, és senkit sem kísért. Hanem, minden ember kísértetik, mikor az ő tulajdon kívánságától el-vonattatik és meg-tsallattatik. Annak utánna a' kívánság minek utánna fogadott, szüli a' bűnt; a' bűn pedig minek uánna véghez megyen, nemz halált.* – Itt meg-mutatja Sz. Jakab a' bűnnek természeti származását. Nem mondja, hogy az ördög tsalja-el az embert. Hanem a' maga tulajdon indulati és kívánsági, az ő teste és vére ingerlik ötet. A' bűn hoz

6. származását [javítva ebből: lármázását]

hát minden veszedelmet, minden gonoszt és minden szenvedéseket az emberekre. És hogy ez így van, arról maga a' tapasztalás, melyet magunkon tehetünk, könnyen meg-győzhet minket. Mi ugyan szeretnénk azt magunk helyett másra vetni; és mivel az Istenre nem vethetjük: azt hiszi némely ember, hogy magát nem igazíthatja-meg külbenn, mintha az ördögöt teszi az ő el-tsábítójává.

De azt mondja valaki: Úgyde a' Zsidók a' Krisztus' idejében hitték azt, hogy az ördög tselekeszik az emberekben, és az Úr Jézus nem mondott nekik ellene? – Úgy vagyon Kk! a' Zsidók azt hitték, hogy az ördög testiképpen el-foglalja az embereket; a' nehezenn gyógyítható nyavalyákat neki tulajdonították, és bizonyos varázsló formulákkal 's mesterségekkel éltek az ő tselekedeteinek el-távoztatására. De vallyon következik-e ebből, hogy az ördögnek valósággal ilyen befolyása, még pedig [600:] ilyen ártalmas befolyása volna az emberekre? A' Zsidók úgy vélekedtek és gondolkodtak, mint ma-is sok tudatlan emberek, kiknek ha valami különös nyavalyájok van, azt az ördög tselekedéseinek tulajdonítják, azt mondják, hogy az ő szolgai a' rosszak vesztették-meg; vagy mások, a' kik varázsló mesterségek, rá olvasás, 's több e' féle által akarják az ördögöt el-űzni, vagy a' boszorkányt arra kényszeríteni, hogy a' másra eresztett veszélyt vegye-el arról. Voltak olyan betegek, a' kik azt hitték, hogy az ő betegségeknek az ördög az oka; valamint a' Farizeusok-is, kik azt a' tévelygő vélekedést állították, hogy tsak az ördög foszthatja-meg az embert az ő értelmétől, vagy a' teheti nyavalya törőssé.

Az Úr Jézusnak az alatt a' rövid idő alatt, melyet az emberek között töltött-el, lehetetlen volt minden ő balvélekedéseiket és tévelygéseiket helyre hozni. A' fő dolog körül kellett neki foglalatosnak lenni, ha a' maga télját el-akarta érni. Azért-is meg-hagya ideig óráig azt a' hibás vélekedés: de olyan fundamentomos régulákat, olyan igazságokat állított-fel annak ellenébe, melyek által az önként meg-igazíttathatik. Meg-mutatta, hogy az általok hitt ördögönn neki hatalma vagyon, midőn az ördögösöknek tartott betegeket szépen meg-gyógyította. Mint bölts Tanítónak elébb építeni kellett, minek előtte rontani akart volna. Még nem voltak az emberek elég okosok és meg-tanítottak, hogy nagyobb zúravarnak káros következése nélkül a' tellyes világosságot el-szenvedhették volna. Sőt magok a' Krisztusnak tanítványi sem tudtak még mindent meg-fogni, meg-érteni, és el-hordozni, mikor az ő Urok 's Mesterek töllök bútsút vett. Hogy lehetett volna hát az egész Zsidó Nemzetség már akkor az ilyen tudománynak meg-fogására tökéletesenn meg-érett és alkalmas? A' kis gyermeknek tejet adnak; a' nagy embernek kemény eledelt; 's úgy viselnek mindenikről gondot.

Az ördögönn sokszor az Úr Jézus maga sem gondol mást, mint rossz gondolkozású embert. 'E meg-tettzik a' többek között Ján. 6: 70. *Felele nekik Jézus: nemde nem tizenketten választalak-é titeket, és mindazáltal egy ti közzületek ördög!* Ugyan ezen értelembenn nevezte Pétert-is Sátánnak, midőn azt tanátsolá néki, hogy ne

áldozza-meg magát az emberekért, Máté 16: 23. *Jézus pedig fordúlván, monda Péternek: Távozzál-el én tőllel Sátán, bántásomra vagy énnékem, mert nem vagy bölts az isteni dolgokbann, hanem az emberi dolgokbann.* Senki sem mondhatja azt, hogy az Úr Jézus ezt az ő tanítvá [601:] nyát valóságos ördögnek tartotta volna. E' szerint magyarázhatjuk azt a' példa beszédet-is, a' mi van Mát. 13: 24. és Luk. 8: 12. A' Sátán, vagy a' gonosz ellenség, a' ki konkolyt hint a' búza közzé, a' Jézus tudománya szerint nem egyéb, mint rossz gondolkozásu ember, tévelygő tudományt tanító, a' ki másokat el-akar tsábítani 's rossz útra vezetni.

De tegyük-fel, jóllehet a' Bibliából nem lehet meg-mutatni, hogy az ördög az Úr Jézusnak el-jöveteléig a' maga munkáit és tselekedeteit űzte az emberek között: az Úr Jézus tsak ugyan el-vette az ő hatalmát, és az ő országát el-rontotta. Mert Ján. 12: 31. a' mondatik: *Mostan jelen vagyom a' világnak kárhoztatása; mostan rekesztetik-ki e' világnak ama' Fejedeme.* és 1. Ján. 3: 8. *Azért jelent-meg az Istennek fia, hogy az ördögnek tselekedeteit el-rontsa.* Most hát, m. u. az Úr Jézus mindent el-végzett, és az embereket meg-váltotta, most mondom, még kevesebbé űzheti az ördög az ő mestersegeit és tselekedeteit e' földönn, és még kevesebbé árthat az embereknek.

A' Bibliának tanítása szerint hát Kk! az ördögnek a' földönn és az emberek körül való munkálódásairól és bé-folyásáról, semmit se tarthatunk: sőt arra ösztönöztethetünk, hogy ezen hitről és vélekedésről egészen le-mondjunk; ha a' Bibliának világos tanításai ellen többet nem akarunk hinni vagy félni, mint az okosság és igazság szerint hinni és félni tartozunk. – Mert a' Sz. Írás szerint semmi okunk sins reá, hogy az ördögnek be-folyását és meg-tselekedéseit, vagy az ő meg-jelenéseit 's több e' féléket higgyünk. Nem-is látom e' szerint által, hogy ezen vakhitet és balvélekedést miért akarnánk tovább-is meg-tartani: Azért talám nem, hogy a' mi eleinknek kedvezzünk, kik azt hitték? Azért sem, hogy a' Papoknak nem szabad e' félét hinni! De még abból a' helytelen fundamentomból se, hogy ha nem használ nem-is árt, ha az ördögtől félünk! Mert ez a' félelem minden bizomnyal igen sokat ártana minékünk. Nyughatatlankodtatna minket, és a' babonaságra még jobbann-is el-tsábitana, mint, fájdalom! már eddig-is azt tselekedte. – Csak az Istent féljük Kk! minden igazságtalanságot kerüljünk és távoztassunk, a' kegyességet jóságot pedig gyakoroljuk és véghez vigyük: így semmi ördög sem árthat minékünk. Mert az ilyen istenfélő kegyes embereket kerüli az ördög. *Álljatok ellene az ördögnek, és el-fut tőlettek!* Jak. 4: 7. Külömbenn-is az Isten' [602:] akarhatja nélkül egy hajsza sem eshetik-le a' mi fejünkről; és azoknak, a' kik az Istent szeretik, mindenek egyaránt javokra vagynak. – De hogy az e' felől való meg-győződésbenn annál erősebbek legyetek: ezt az ördög munkálkodásáról és bé-folyásáról való hitet, ha az Úr akarándja és élünk, a' jövő Vasárnap, a' józan okosság diktálása szerint más okoknál fogva-is meg-fogjuk vizsgálni; hogy ezen

vakhittől és az abból származott sokféle babonás tselekedetektől meg-szabadúl-hassunk, vagy azokat el-távoztathassuk. –

Hálá légyen pedig tenéked Mennyei Atyánk! hogy a' te egy szülött fiad, a' Jézus Krisztus által, a' gonosz lelkektől való félelemből-is minket meg-szabadítottál! Ha te velünk vagy, ki-is lehetne ellenünk! A' te atyai gondviselésed alatt van az ember, és a' te bölts igazgatásod szerint, minden dolgoknak az ő javára kell lenni. Ki ditsőíthet tégedet eléggé a' te atyai bölts gondviselésedért! Mindazáltal vedd kedvesenn a' mi fiúi erőtlén háladásunkat, és ditséret mondásunkat! – Más most, mint te meg-váltottád, nem félünk semmi ördögtől; és nem háborít-meg semmi tölle való félelem. – Erősíts-meg minket jobbann-is ezen hitbenn: hogy a' babonaságtól meg-szabadulvann, mint te fiaid lélekbenn és valóságbann imádhas-sunk tégedet, és igazságbann szolgálhassunk tenéked életünknek minden idejé-benn. Amen! –

NagyBajom, 24^{dik} Auguszt. 1818.

Az ördög munkálkodásáról a' természeti okok szerint

[603:] Letzke: 1. Ján. 3: 8. „A' ki bünt tselekeszik, az ördögtől vagyon; mert az ördög eleitől fogva vétkezik. Azért jelent-meg az Istennek Fia, hogy az ördögnek tselekedeteit el-rontsa.”

A' mult alkalmatossággal meg-mutattam előttetek Kk! hogy leg-alább a' Sz. Írásból nem lehet meg-mutatni az ördögnek be-folyásáról és az emberek körül való munkálkodásáról sokaktól hitt tudományt és vélekedést; akármely igen erőssen támaszkodnak-is némelly Bibliabeli helyekhez. Mert az Úr Jézus a' Sátán nevezete alatt olyan rossz gondolkozású istentelen embert ért, a' ki azonn igyekezik, hogy másokat a' bűnre és gonoszságra el-tsábitson. Most már, minapi ígérete-met tellyesíteni akarván, azonn leszek, hogy természeti és más okoknál fogva mutassam-meg azt, hogy az ördög, minden neki tulajdonított hatalom és tudomány mellett-is mi bennünk és mi körülötünk nem munkálkodhatik; következés szerint, nekünk valamint nem használhat, úgy nem-is árthat semmit-is. – De elébb világosítsuk és értsük-meg az Úr Jézus kedves barátjának, Sz. Jánosnak, felvett szavait. Azt mondja: A' ki bünt tselekeszik - - - el-rontsa. Az az: a' gonosz és istentelen ember olyan indulatokat öltözik magára, és olyan tselekedeteket visz véghez, mint a' millyeneket rend szerint az ördögnek tulajdonítanak, a' ki eleitől fogva bűnt és gonoszságot vitt véghez. Azért az olyan rossz gondolkozású gonosz ember éppen nem lehet kedves az Isten előtt; kivált, mivel az Istennek Fia, a' Jézus Krisztus, azért jelent-meg e' világonn, hogy az ördögnek tselekedeteit el-rontsa, hogy az embereket a' kegyességre, jóságra, és boldogságra vezérelje. –

És vajha az ördögnek ezen tselekedeteit ne tselekednék többé az emberek! úgy az ő országa minden bizonnyal egészen el-rontatnék és el-pusztulna. De hogy lehet ezt reményelni, mikor a' Sátán az ő országát fenn-tartja közöttünk? és mikor az emberekre még mindég munkálkodhatik, őket meg-vakíthatja, és a' gonoszságokra el-tudja tsalni! Ki szabadíthat-meg minket az ilyen nagy és erőnk felett való hatalomtól? – De nints okunk Kk! hogy a' Sátánnak tsalárd [604:] ságától és hatalmától leg-kevésbbé-is féljünk; az Úr Jézus el-vette annak hatalmát; nem tehet nekünk semmit. Hogy erről még jobbann-is meg-győzhettelek titeket, ezen három Kérdésekre fogok meg-feleni:

1.) Mit kell természeti okoknál fogva az ördögnek munkálódásáról és befolyásáról tartani?

2.) Mit mond a' tapasztalás hozzá? és

3.) Mit vagyunk mi kéntelenek az Istenről hinni?

§. I.) Mikor azt akarom előttetek meg-mutatni Kk! hogy mit kell nekünk természeti és józan okoskodás szerént való okoknál fogva a' Sátánnak hatalmáról tartani: ne várjatok tőlem valami szélesenn ki-terjedő természeti tudománynak elő-adását. Ezt egy Prédikázióbann meg se tehetném. Hanem tsak annyit fogok mondani, a' mennyi az én ítéletem szerént szükséges arra, hogy titeket természeti okoknál fogva meg-győzzelek arról, hogy az ördögnek mi bennünk és mi körülötünk való munkálkodása nem lehetséges.

Az ördögről való hit azt hozza magával, hogy ötet úgy gondolják az emberek, mint valamely fellyebbvaló lelket, a' kinek több tudománya tehetsége és hatalma vagyon, mint az embernek; de a' mellett átaljába gonosz akaratja, és ahhoz alkalmaztatott tudománya és hatalma; úgy hogy ennél fogva az ördög tsupa bűn és gonoszság: de azomba még-is az ördögöt alája vetik az Isten' hatalmának. – A' ki már az ördögnek munkálkodását és befolyását hiszi, az azt hiszi, hogy az ördög az ő tudományával és hatalmával az embereknek a' rosszra való el-tsalására-is vissza-élhet; mindenféle formákat és testeket öltözhethet; azok által és azokbann a' földönn meg-jelenhetik, az embereket meg-ijesztheti, nekik kárt tehet, betegséget 's más veszélyt hozhat reájok, és ekképpenn reájok nézve munkálkodhatik,¹ tselekedhetik.

E' szerént hát valami lélek² az³ ördög⁴, olyan⁵ lélek⁶, melly a' mi lelkünkhöz hasonló, tsak hogy több tudománnyal és hatalommal bir, mint mi. – Már, ezen léleknek vagy van olyan teste, a' mellybe lakik, vagy nints teste. Ha teste nints, hogy jelenhet-meg minékünk, és hogy látathatja-meg magát velünk? [605:] A' te barátodnak lelke egészen közel van te hozzád, mikor az te veled beszéll, abból esmered-meg ötet: de azt még-is éppenn nem láthatod. A' mit látsz, az nem a' te barátod lelke, hanem annak teste, melly húsból és tsontból áll, a' mellyben az a' lélek lakik, melly által ő gondolkodik, érez, tselekeszik, és te veled beszéll, egy szóval, a' melly által te reád munkálkodik. Ha nem volna neki ez a' teste, úgy a' te testedre nézve nem munkálkodhatna⁷ ő, ötet nem láthanád, ő rólla semmit

1. <meg> tselekedhetik

2. lélek [javítva ebből: léleknek]

3. <kell> az

4. ördög [javítva ebből: ördögnek]

5. <lenni> olyan

6. lélek [javítva ebből: léleknek]

7. <az> ő

sem érezhetnél semmit észre nem vehetnél, semmit sem hallhatnál. Ha tehát valami léleknek te reád és te hozzád valami munkálkodása 's tselekedése lehet: tehát annak testének kell lenni, mely a' te külső érzékenységeidet meg-hatja; vagy testi dolgok által kell annak te reád munkálkodni, melynek a' te külső érzékenységeidet meg-illetik, érdeklik. – Így már az Istent nem láthatod; mert lélek, és semmi különös teste nints. Az Isten tenéked meg-nem jelenhetik, ha csak valami testet nem vesz-fel magára. Egyedül csak a' te okosságod által esmered-meg őtet, az ő munkáiból, melyeket az ő mindenhatósága, böltsessége és jósága teremtett, és most-is meg-tart. Ezen munkái által következés szerint, ezen szembe tűnő és láttzó testek által munkálkodik te reád és te benned az Isten. Vedd-el ezeket a' testeket, vedd-el ezeket az ő munkáit: úgy keveset fogsz az Istenről tudni.

Ha hát a' Sátán a' mi testünkre valamit munkálkodhatik: tehát szükségesképpenn vagy magának kell testének lenni, vagy leg-alább más testek által kell azt néki meg-tselekedni, véghez vinni. Ha más testek által munkálkodik mi reánk: tehát elébb ezekre kell neki munkálkodni; és így hát erre-is vagy tulajdon testének kell lenni, vagy olyan isteni hatalmának, mely szerint ezek a' testek az ő akaratjára és bé-folyására készenn állanak és engednek. De így olyan felséges Valósággá emeljük-fel a' Sátánt, mely olyan mindenható, olyan mindenttudó, és olyan mindenütt jelenvaló volna⁸, mint az Isten. Egy szóval őtet egésszenn Istenné tesszük; és ekképpenn két Istenünk lessz, egyik jó, a' másik gonosz.

Úgy vagyon Kk! e' következik belőle valósággal. A' ki azt hiszi, hogy az ördög az emberekre munkálkodhatik; az azt hiszi: hogy a' Sátán [6o6:] tettése szerint mindenféle testeket vehet fel magára; most egy előtte esmeretes embernek vagy állatnak testét, vagy valami tüzes gombolyagnak testét. Ha már a' Sátán ilyen testeket vesz-fel magára, hogy azok által bizonyos embereknek meg-jelenjen és ő reájok munkálkodjon, velek valamit tselekedjen: tehát ekkor néki azt a' hatalmat tulajdonitjuk, hogy azokat ezen télra maga teremti. De így mindenható volna, mint az Isten; olyan Isten volna, a' ki azt teremtheti a' mit akar; még pedig gonosz Isten, a' ki a' mit teremt, gonosz tzelből és rossz végre teremti. – Úgy vélem, hogy már ezt csak nem hiszitek! –

Tehát azt kell hinnetek, hogy a' Sátánnak tulajdon teste van, a' melyben az embereknek meg-jelenik, és ő reájok munkálkodhatik. Ha hat meg-jelenik, mindég azzal a' testtel jelenik-meg, a' melyet az Isten neki teremtet; másbann soha se, úgy soha se, mint valamely ember, a' kit esmertek, és soha se ismét úgy, mint más ember. Ebből hát már önként magatoktól-is által-láthatjátok, hogy a' Sátán nem mindenféle tettése szerint való 's éppenn tzejára szolgáló formábann jelenhet-meg; és hogy mind azok a' külömbkülömbféle jelenések, melyeket

8. [utólag betoldva: volna] mint

némellyek úgy mondják, hogy láttak, sőt valóbann láthattak-is, vagy tellyességgel nem igazak, vagy valami egészen természeti dolgoknak kellett lenniük, a' mellyeket az emberek oktanul ördögnek tartottak. –

Továbbá, ha a' Sátánnak tulajdon 's az ő rendeltetéséhez alkalmaztatott teste van: tehát ezen testnek, mind azon minéműségének és tulajdonságának-is kell lenni, a' mi van minden testnek, mint testnek. Úgy ezen testnek bizonyos helyet kell el-foglalni, mint akármilyen más testnek; úgy ez a' test mozogható, vagy mozgatható, egyik helyből a' másikba vitethetik, részekre osztathatják; van formája és bizonyos nagysága, meg-láttathatják, és azoktól meg-esmértethetik, a' kikhez közel megy: de úgy osztán többféle helyekenn ugyan azon egy időbenn nem-is lehet ám jelen. Így hát vagy a' földön van, vagy a' pokolbann, vagy más helyenn. Ha a' földön van, úgy másutt sohol se lehet, mint ott, a' hol valósággal látják. Ha pedig a' pokolbann van: úgy a' földön nem lehet ötet látni; következés szerént semmi módonn sem munkálkodhatik ő az em [607:] berekre. – De az ilyen test magát láthatlanná se teheti, úgy hogy azután az ő elébbeni formáját vagy mást valamelyest ismét magára vehetne. Mert e' szerént vagy olyan apró kis részetskékre kellene neki szaggattatni vagy osztattatni, a' mellyeket pusztá szemmel nem lehetne látni, és azután ezen sok részeket ismét egy egészé kellene tenni: vagy a' mi szemeink világának úgy kellene veszni, hogy a' testet egyszer láthatnánk, másszor pedig nem. Nem kívántatna-é erre-is véghetetlen erő, a' mindenható Istennek hatalma? Pedig azt mondják, hogy az ördög⁹ az Istentől teremtetett, határok közzé szorítottatott tehetséggel és hatalommal fel-ruházott Valóság! Hogy állhat-meg ez a' kettő együtt? –

Ezen természetes okoskodások szerént hát az ördög szint' őlly kevésé vehet-feltzése szerént mindenféle formákat, és azokat változtathatja, mint a' világonn más testekre munkálkodhatik. De minden közben vetés nélkül más testekre nem-is munkálkodhatik; minthogy azokkal semmi természeti egybe-köttetésbenn nintsen, mint az emberi lélek azzal a' testtel, mellyben lakik. Mert, ha a' gonosz lelkek minden közben vetés nélkül munkálkodhatnának a' testekre vagy állatokra, emberekre; ha a' levegő-égből vagy más matériákból testeket formálhatnának és ábrázatokat magoknak, és azokat szabad tettzések szerént való gonosz végre magokra öltözhethék; ha szélvész, háborút tsinálhatnának, mennydörgést, villámást, nyavalyákat 's egyéb veszélyeket támaszthatnának: úgy isteni hatalommal kellene nekik birni; és akkor olyan változásoknak-is kellene a' testi világban lenni, a' mellyeket természeti törvényekből nem lehetne meg-magyarázni. Úgyde nem így van a' dolog. E' világonn lévő minden eseteket változásokat, történeteket, és tüneményeket vagy jelenéseket, a' természet' törvényeiből mind meg-lehet

9. ördög [javítva ebből: ördögnek]

magyarázni; mert minden veszély minden gonosz természeti okból származik; minden levegői tünetményeknek testi okok a' fundamentomi; és a' testeknek minden mozgásai és változásai az Istentől eleinkbe szabott törvények és regulák szerént esnek-meg. Ezekről nem lehet, nem-is szabad nekik el-távozni. Hogy lehetne hát az ördögnek a' földönn meg-jelenni? Hogy hozhatna az bizonyos változásokat elő? Mivel lehetne annak körülöttünk és a' földönn való munkálkodását meg-mutatni? Talám a' tapasztalással? Jertek, lássuk-meg - - -

[6o8:] §. II.) Másodszor, hogy mit szóll hát a' tapasztalás hozzá? – Azok az emberek, a' kik azt erősítik, hogy az ördög külömbkülömbféle neki tettző formák-bann a' földönn meg-jelenik, és egyik embernek az ő gonosz tzéljának véghez vitelére segítségül lehet, a' másinak pedig az ő meg-tselekedése által kárt tehet, azok az emberek mondom, kik ezt állítják, a' tapasztalást hívják tanúbizonyásgúl. Most magokról, majd másokról azt mondják, hogy az ördögöt ilyen vagy amolyan formákban látták. Előbb volt valami tüzes golyobis, vagy valami tüzes tsemő, mellynek feje és farka volt, melly a' levegőbe futott, és osztánn meg kéménybe be-esett: azután ismét volt az ember, mint valamelly nagy úr drága ruhába öltözve, 's tsak arról lehetett meg-esmerni, hogy ló körmei vagy ketske-bak lábai voltak; vagy pedig úgy látták, mint valamelly asszony-személyt, tiszta fejér hosszú ruhá-bann. 'S a' t.

Ha ezeket az elő-adásokat jól meg-visgáljuk: úgy találjuk, hogy vagy egészzen természeti levegő égbeli tünetmények azok; vagy pedig költemények, mellyeket egyedül abból a' tzélből költöttek és meséltek, hogy az ő szomszédjukat rossz hirbe keverjék. Lehetne erre példát-is elő-hozni, ha helye és ideje volna. Mert a' gonoszság, irigység, gyűlölség, bosszúállás kívánás és más nemtelen indulatok sok ördögöket és számtalan ördögi jelenéseket költöttek már; mellyeket a' könnyenn hívő tudatlanság el-hitt, és azután szájról szájra az egész tartománybann el-terjessze. – Ne legyünk Kk! az ilyen bolondokhoz hasonló! ne higyetek mindent, annyival inkább ilyen mesés elő-adásokat, mellyeknek többnyire rossz tzél és gonosz szándék a' kovátsa. – Visgáljátok-meg a' lelkeket, mint a' Sz. Irás-is mondja; és nézzetek-meg, mi az, a' mi néktek meg-jelent, és ki az, a' ki ilyen jelenéseket beszél néktek!

Azok a' tűzi jelenések a' levegőbenn, a' mellyeket a' tudatlanok ördögöknek vagy Lidértzeknek tartanak, nem egyebek, mint természeti jelenések és a' természetnek munkái. A' földből ugyanis mindenféle vízi, tűzi, és más matériákból való fel-gőzölgött részetskék fel-szállanak a' levegő égbe. A' vízi gőzölgésekből lesznek a' fel [6o9:] hők, és mint esső, hó, vagy jég le-esnek a' földre. A' tűzi részetskék és a' bűdösköves ki-gőzölgések hasonlóképpenn a' levegőbenn össze-tsoportoznak, meg-gyuladnak, és nem tsak villámást 's menydörgést okoznak, hanem más tüzes levegői jelenéseket-is. Néha az ilyen gyűladható matériák egy tsemőbe össze-

állanak, mozgásaik és dörzsölődéseik által meg-gyűjtják egymást, és mind addig futnak vagy mennek a' levegőbenn, míg vagy egészen ki nem égnek, vagy el-nem oltatnak. Külömbkülömbféle formájok van, éjjel világítanak az ő nagyságokhoz képest, néha igen szépen, mint valamely fényes tsillag, és mikor meg-indulnak, úgy láttzik, mintha valamely tsillag futna az égenn. Ha az ilyen tüzes tsumó valamely kémény felőbe jó, az abból ki-jövő meleg gyakrann el-oltja ezt a' levegőti tüzet, vagy pedig a' tűz a' ritkább levegő által alá-vonszódik, és a' kéménybe le-esik, és akkor mondják a' tudatlan és babonás emberek, hogy az ördög vagy Lidértz ment-bé ahhoz az emberhez. Pedig az, a' mit meg-testesült ördögnek tartottak, mi volt egyéb, mint egészen természeti tűnemény. A' babonaság, tudatlanság, könnyennhivőség, képzelődés, félelem és gonoszság azt ördöggé változtatja és azt hirdeti, hogy azon ház lakosának szövetsége van az ördöggel. –

Ha az ördögnek minden meg-jelenéseit most vizsgálás alá vehetném: könnyű volna nékem azokat, mint természeti tűneményeket meg-magyaráznom. Mert a' mit ördögnek tartottak, nem egyéb volt természeti jelenésnél, a' tűznek vagy a' dörzsölődésnek munkája az, mint a' mennydörgés és villámás. Ha pedig a' nem volt, úgy bizony semmit se láttak, hanem vagy érzékenységeik által tsalattattak-meg, vagy mások tsalták-meg őket, vagy azért költötték azt gonoszságból és irigységből, hogy az ő szomszédjokat rossz hírűvé tegyék. – Mert a' félelem és képzelődés mit nem tud mindent látni? Melly különös tűneményeket nem tud az elő hozni? és a' könnyennhivő mit nem hisz-el? Hát a' gonoszság, bosszúállás, és irigység mit nem költöttek már? Hidjétek-el AF! hogy mind azok az ördögi jelenések, beszédek, látások, és tapasztalások, mellyeket némelylek emlegetnek, vagy hazugságok, vagy költemények, [610:] vagy a' külső érzékenységeknek tsalatkozásaik, mellyeknek valamely természetes dolog a' fundamentomok. Sőt azt lehet mondani, hogy ezek olyan emberektől veszik-fel az eredeteket, kik balvélekedésektől el-foglaltattak, és a' kikkbenn a' babonaság még gyökeret vert: mi nállunk nevezetesenn nem egyebek azok, mint vén asszonyoknak költeményeik, kik a' fonyás közbenn ilyen tündéres mesékkal mulatják fonó társaikat és gyermekeiket. –

Mind ezek olyanok, mellyeket szégyenleni kellene inkább, mint a' gyermekek előtt beszélni, és azok által az ördög jelenésiről és munkálkodásairól való hitet a' késő maradéknak-is által-adni. Azt kellene inkább tselekedni, hogy az efféle természeti tűneményeket a' gyermekeknek okosann magyaráznák-meg, hogy ez a' vakhit és az ördögtől való félelem azzal együtt el-enyészne. – Hogy pedig én legalább a' babonaságtól való meg-szabadulástokra, és az ördögtől való félelmeteknek letételére annyit tegyek¹⁰, a' mennyit lehet; által-megyek

§. III.) A' harmadik Kérdésre: Mit vagyunk mi kéntelenek az Istenről hinni? –

10. tegyek [a g azonnal javítva s-ből]

Ezen Kérdésre már az elsőre való feleletbenn nagy részént meg-feleltünk: azért hát annál rövidebb lehetek, mivel azt nem szükség meg-újítanom, a' mit már mondtam.

Meg-engedvénn hát azt – a' mit pedig a' fel-hordott józan okoknál fogva meg-nem engedhetek – de meg-engedvénn, hogy az ördög külömbkülömbféle formákat, még pedig tettzése szerint öltözhet magára; hogy azokbann a' földönn meg-jelenhetik, az emberektől meg-láttathatik, és e' mellett sokféle gonoszokat és veszélyeket tehet: azt lehet még kérdeni: Hogy meg-engedi-é azt az Istennek mindenhatósága, böltsessége és jósága, hogy az ördög ilyen jelenéseket és tselekedeteket vigyen véghez? Mit tsinálna akkor az Isten, ha mind ezt meg-engedni akarná? –

Ha az Isten ezeket a' jelenéseket meg-engedné: tehát a' következne belőle, hogy vagy nints hatalma azokat meg-akadályoztatni, és így az ördög többet tehetne, mint az Isten; vagy nem akarja azokat bizonyos tzéloknaál fogva meg-akadályoztatni? Az első lehetetlen állítanunk. Mert az ördög tsak ugyan az Isten' teremtése; nem lehet hát hatalmasabb, mint az ő teremttője az Isten: sőt az ő mindenható [611:] hatalmának, böltsességének, jóságának és igazságának, minden emberi erőtt fellyül-haladó tehetségével és tudományával, szint úgy alá kell vettette lenni, mint minden véges teremtések és erők alá vagynak vettette. Az Isten akarhatja ellen hát semmihez sem foghat az ördög; az Isten akarhatja ellen, a' neki ki-rendeltetett helyet el-nem hagyhatja; az Isten' akarhatja ellen semmi más formát nem vehet magára; az Isten akarhatja ellen a' földönn meg-nem jelenhet; az Isten akarhatja ellen semmi veszélyt nem hozhat; következés szerént az Isten akarhatja ellen az emberekre semmi munkája és bé-folyása nem lehet. Ha az Isten' akarhatja ellen valamit tenni akarna: azt az Isten tsak hamar meg-tudná; és őtet a' maga határi közzé vissza igazitaná. – Van-é hát okunk reá Kk! hogy az ördög hatalmától és tsalárdságától féljünk? Nints: mert ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?

Csak attól függne már a' dolog: Hogy az Isten meg-endegetné-é vagy meg-akarná-é engedni az ördögnek, hogy a' földönn ilyen vagy amolylan formábann meg-jelenjen, és valakinek kárára munkálkodjon, vagy foglalatoskodjon? Ezt Kk! az Isten meg-nem engedheti, ezt az Isten nem akarhatja. Mert úgy maga magával, az ő szentségével és e' világnak erköltsi igazgatásával ellenkezne: azt engedné-meg, a' mit az egyszer fel-állított világ rendjének fel-bomlása nélkül meg nem engedhet; sőt azt tenné az embernek kötelességévé, hogy az ördögöt tisztelje, és így valósággal bálvány imádó legyen. Látjátok, mind ezeket a' képtelenségeket, mind ezeket az ellenkezéseket kell annak állítani és hinni, a' ki az ördögnek ilyen nagy erőtt és hatalmat tulajdonit.

E' mellett, az Isten nem viselne az ő fiairól, az emberekről, atyáiképpenn gondot, nem munkálkodná azoknak javát. Mert, ha azt meg-engedné az ördögnek, a'

mit rend szerént annak tulajdonítanak: úgy az embereket olyan veszedelemnek és kísérteteknek tenné-ki, a' mellyeknek azok tellyességgel ellenek nem állhatnának. Mert, hogy állhatnánk mi ilyen kísértőnek ellene? Millyen erőt, millyen tehetséget, millyen okosságot, millyen tapasztalást fordíthatnánk mi a' minket ennyire felylül haladó álnok és ravasz tsábító¹¹ hatalmának és tsalárdságának ellene? Melly könnyenn semmivé tehetné minden szándékunkat és igyekezetünket! Melly könnyenn örökre szerentsétlenekké tehetne minket! Melly könnyenn meg-vakíthatna, és a' [612:] leg-gyalázatosabb vétkekre el-tsábíthatna minket! 's hát a' minden erköltsiségnak és boldogságnak ilyen ellenségének tehetne-é ki 's akarna-é ki tenni az Isten? Lehet-é ezt még tsak gondoni-is az Istenről? Semmiképp nem! –

Az Isten nem tsak szeret minket: hanem azt-is akarja, hogy erköltsiképpenn jók 's annál fogva boldogok légyünk. Esmer minket az Isten, és tudja, hogy külbömbenn-is erőtlen teremtések vagyunk, olyan gyalró emberek, kiknek a' mi tulajdon testiségünkkel eleget kell küszködnünk. Minden bizonynyal hát olly hatalmas ellenségnek nem hogy ki-adna minket, hanem még inkább oltalmaz ellene, mikor az el-akarna minket tsalni és gonoszságra.

Fel-tévén házt, a' mit meg-nem engedhetek, minthogy az okossággal és más józan okokkal ellenkezik, – fel-tévén mondom, hogy az ördög a' földönn meg-jelenhetne¹²: azt az Isten tsak ugyan az emberek kegyességének és boldogságának tekintetéből, meg-nem engedhetné. Sőt inkább az ördögöt az ő gonoszságában meg-akadályoztatná, és annak hatalmát határok közzé szorítaná. –

Minthogy az Úr Jézusnak tanítványi a' Sz. Apostolok, az ő idejebbeliek az ördög munkálkodásáról és bé-folyásáról való hittől el-nem vonhatták: tehát azzal az okkal éltek, hogy azt mondták és tanították, hogy az Isten a' Jézus Krisztus által el-vette az ördög' hatalmát, azt a' pokol' mélységébe le-taszította, és ott tartja az ítélet' napjáig; következés szerént, hogy süükségtelen, sőt vétkes dolog a' Sátánnak még tovább-is az emberekre és a' földönn ilyen nagy bé-folyást tulajdonítani. 'S házt mi még-is tovább-is meg-hagyjuk ezt a' hitet, és higyük-é azt, hogy az ördögnek a' földönn az emberekre ilyen bé-folyása van? Távol legyen tőlünk Kk! Azt árulnánk-el ezzel magunkról, hogy tudatlanok, babonások, és könnyenn-hívők vagyunk: józan-okosságunkat meg-tagadnánk, és az Istenbe olly keveset hinnénk, mint a' Jézus Krisztusba. –

Rejtsétek házt-el AF! elmétekbe és szívetekbe azokat a' fundamentomos okokat, mellyeket ezen tekintetbenn most, és a' mult alkalmazatossággal mondtam. Igyekezétek magatokat mind jobbann [613:] jobbann meg-győzni arról, hogy az

11. tsábító [javítva ebből: tsábítónnak]

12. meg-jelenhetne [javítva ebből: meg-jelenhetik]

ördögnek hatalmától szint' őlly keveset félhetünk, mint az ő tsalárdságától és gonoszságától. – Ha pedig valamikor valami szokatlan és rémisztő jelenést vesztek-észre: vizsgáljátok-meg azt minden lehető figyelemmel, nézzétek úgy, mint természeti tünetényt minden félelem nélkül; és kérdezzetek okos és tanúlt emberektől tanácsot. Ha ördögi jelenésekről beszélnek előttetek: vizsgáljátok-meg a' beszédet és históriát; vizsgáljátok-meg a' beszélőnek hitét, ítélő tehetségét és gondolkozása módját-is. És minek előtte mindent el-hinnétek, kérdezzétek-meg, kinek lett a' jelenés; mikor, hol, és mitsoda alkalmatossággal mutatta-megneki magát az ördög? Mind ezek 's más hasonló kérdések meg-fogják előttetek világo-sítani az egész történetet; úgy hogy azokat, mellyeket hallotok, többnyire könnyen, mesének, tsalárdságnak vagy meg-tsalattatásnak fogjátok esmerni, a' hol a' könnyen hívő és tudatlan vagy félénk ember az ördögöt vagy annak valamely szolgáját gondolta meg-találni. – Hanem, féljétek az Istent és az ő parantsolatit meg-tartsátok: úgy nem eshetik rajtatok semmi gonosz. Tellyes bátorságban fogtok nyúgodni, és félelem nélkül mindenütt járni kelni a' ti mennyei Atyátoknak hatalmas segedelme alatt. Ekképpenn boldogok lesztek, és az igazságnak esmérete által meg-szabadúltok az ördögtől és minden gonosztól. Amen!

NagyBajom, 4^{dik} Septemb. 1818.

A' jövendő-mondás ellen

[614:] Letzke. 3 Mós. 20: 6. 27. „Valamelly ember a' nézőkhöz és (: jövendő mon-dókhoz :) mégyen, hogy azokat követvénn paráználkodjék: annak az embernek ellene ki-ontom az én haragomat, és el-töröm azt az ő népe közöttül. Akár férjfiu, akár asszonyi állat legyen, ha azokbann ördögi jövendő mondásnak lelke lejénd: meg-ölettesenek minden okvetetlen, kövekkel verjék azokat agyon; az ő haláloknak ő magok az okai.”

Némelly emberek a' gyermekeknek, mikor azok újság kívánsból sokféle ha-szontalan kérdéseket tesznek eleitekbe, azt szokták mondani: Nem jó mindent tudni; mert meg-fájdúl bele az embernek feje. És ez jól van mondva; mert ha az ember mind azt tudná, a' mi ötet és az ő jövendőbeli sorsát illeti: az bizonyára gyakrann nyughatatlanságot és fő fájást okozna. Javunkra van az nekünk, hogy nem tudunk mindent. Nyughatatlankodtatna minket, és egyik embert kevélylé, másikat restté tenné az, ha a' mi jövendő szerentsénk vagy szerentsétlenségünk, sőt ha tsak a' mi halálunknak órája volna-is tudva előttünk. Azomba még-is majd minden emberekkel köz az, hogy örömet ki-kutatni akarják az előttök el-rejtette lévő jövendőt, és az ő jövendő sorsokat szeretnék tudni. Innét van az, hogy sokann nem tsak magok jövendőlnék, hanem másokkal-is jövendőt mondatnak. Pedig bár tsak ezek a' jövendőnek fürkészőlői gondolóra vennék azt, hogy min-dent tudni fő fájást okoz; vagy hogy az embernek még az ő kegyességére és boldog-ságára nézve-is inkább káros, mint hasznos volna az, ha az ő jövendő sorsát a' világbann előre bizonyosonn tudná, vagy tudtára adódna. Bölts okai vagynak az Istennek abbann, hogy a' jövendőt által-láthatatlan homállal fedi-bé előttünk. Ha nekünk jó volna a' jövendőt tudni: az Isten azt maga meg-jelentette volna né-künk. De miért nem vesszük ezt gondolóra? Miért tesszük magunkat a' jövendőről való tudakozódás és kérdezősködés által a' kis gyermekekhez hasonlókká? Miért nem hagyunk a' jövendőnek békét, és miért nem maradunk-meg a' mellett, a' mit tudunk, és a' mi [615:] annál fogva hasznos és tudománnyal tellyes minékünk? Nints-é meg mindenik napnak az ő tulajdon terhe? Nints-é úgy-is elég dolgunk, ha mindenik naponn véghez visszük a' mi kötelességünket?

Vagy talám azt gondolja valaki, hogy a' jövendőbe-is be lehet látni, hogy bizo-nyos jelekből meg lehet azt tudni, vagy hogy az Isten talám némelly embereknek meg-jelentette azt? Úgy láttzik, hogy sokann ezt hiszik, és azért tsináltatnak ön-

tést, 's azért mondatnak jövendőt. Annyi leg-alább bizonyos, hogy vagynak olyanok, a' kik a' jövendő mondóknak, jegymagyarázóknak, és nézőknek hitelt adnak, és vagynak olyanok, a' kik jövendő mondással foglalatoskodnak. Mit kelljen Kk! ezen hitről és ezen jövendő mondókról az okosság szava után tartanunk: arról fogok ez órábann előttetek beszélteni rövidedenn; fundamentomul tévénn azokat a' beszédek, mellyeket előttetek közelebb el-olvastam. – *Valamelly ember a' nézőkhöz és jövendő mondókhoz mégyen - - - az ő haláloknak ő magok az okai.*

Már hát Móses idejében-is voltak Kk! olyanok, a' kik jövendő mondóknak adták-magokat. Némellyek azt akarták el-hitetni magokról, hogy ők a' halottakat elő tudják szóllítani, és azok által sokat meg-tudhatnak abból, a' mi a' mások sorsát illeti; némellyek a' madaraknak¹ repüléséből, mások az állatok belső részeinek meg-nézéséből, és más jelekből akarták az emberek igyekezeteinek és feltett szándékainak ki-menetelét, vagy az ő jövendő sorsokat és állapotjokat előre meg-mondani. Mivel már Móses, az élő igaz Istentől meg-világosított ember meg-volt győződve a' felől, hogy ez az állítás nem egyéb tsalárdságnál: ezenn az okonn meg-tiltotta még azt-is, hogy ezektől a' tsalárdoktól ne tudakozódjanak. – Az Izrá-elitáknak adatott ezen parantsolatok szerint tehát az Isten akaratjával ellenkezik az, hogy valaki jövendőt mondjon, vagy mondasson. Azomba, még most-is vagynak [616:] olyan emberek, a' kik jövendőt szeretnek magoknak mondatni, és olyanok, a' kik jövendő mondóknak adják-magokat. Mivel pedig ez mindenik az Isten akaratjának ellenére van: meg-kell mutatnom,

1.) Hogy nints olyan ember, a' ki másiknak az ő jövendő sorsát és állapotját bizonyosan és tökéletesenn előre meg-tudná mondani; és

2.) Hogy a' jövendő mondás az embereknek veszedelmes, az Isten előtt pedig igen útalatos tsalárdság.

Mindeniket okokkal fogom meg-mutatni, és reménylem, hogy azok által meg-foglak titeket győzni az igazságról. Legyetek azért kérlek illendő figyelmetességgel!

§. I.) Mit tesz tulajdonképpenn jövendőt mondani? Mit tsinál az, a' ki másnak jövendőt mond? Mit kell a' jövendő mondásról átalljába az okosság szava után tartani? Ezekre a' kérdésekre kell meg-felelnünk, és úgy készíteni magunknak utat a' meg-győződésre. –

Jövendőt mondani annyit tesz, mint az ezután leendő dolgokat, mellyeket az isteni gondviselés az emberek előtt homállyal bé-fedezett, előre, bizonyos meghatározással még pedig körülállásosan, és tökéletesenn meg-mondani. Valamelly embernek jövendőt mondani pedig annyi, mint annak jövendő sorsát, állapotját, szerentsjét, szerentsétlenségét tellyes meg-határozással előre meg-je-

1. <....> repüléséből

lentetni. A' jövendő mondók hát olyan emberek volnának, a' kik másoknak az ő ezutánvaló sorsokat és állapotjokat egész bizonyossággal és tökéletes meg-határozással úgy meg-tudnák előre mondani, mint az jövendőbenn valósággal meg-fog esni. – Ebből-is már láthatjátok, hogy a' jövendőmondásra igen sok kívántatik, kívált, ha azt hozzá vesszük, hogy a' jövendő mondó nem az embereknek indult-jok és tselekedetek szerint, nem-is bizonyos történetekből és környülállásokból tesz jövendőre hihető és okosság szerint való hozzá vetést; hanem a' kezeikenn lévő bizonyos jelekből, az ábrázatonn lévő vonásokból, öntésből, kártyavetésből 's a' t. [617:] mondja-meg előre azoknak jövendőbeli szerentséjeket vagy szerentsétlenségeket. Az ilyen embernek bizonyos tudományának kell lenni, vagy a' fellyebbvaló lelkekkel kell neki czimborálni; vagy azt kell állítani², hogy az Isten kinek kinek jövendő sorsát az ő kezeire vagy ábrázatjára irta volna, és tsak ezeknek az embereknek jelentette volna meg ezt a' titkot, hogy ezen vonásokat elmagyarázhatnák. – Már tsak ez-is bizodalmatlanságot és kétséget tsínálhatna bennünk a' jövendőmondás eránt, és minden úgy nevezetett jövendőmondók és nézők eránt. 'S még-is voltak mindég olyan emberek, a' kik a' jövendőmondással vesződtek; mert mind eddig voltak olyanok-is, a' kik gyermeki újság kívánásból szerették volna azt tudni, a' mit az Isten böls tzelből el-rejtett előttök. De ezek a' jövendőmondók és jegymagyarázók nem egyebek, mint tsalárdok, a' kik a' mások vétkes újság kívánásokkal és könnyenn hívóségekkel a' magok nyereségére és hasznára vissza-élnek. Mert senki sem tud nekünk jövendőt mondani; senki sem tudja nekünk az ilyen vagy amolylan jelekből, vonásokból, lineákból, a' mi jövendő sorsunkat tökéletes bizonyossággal előre meg-mondani.

A' mi jövendő sorsunk, állapotunk, szerentsénk és szerentsétlenségünk, életünk és halálunk, olly sok féle meg-történhető okoktól, magunk viselésétől, környülállásoktól és meg-lett dolgoktól függ, hogy, a' ki nekünk jövendőt akarna mondani, annak mind azt előre bizonyossann és világosan kellene tudni. Nem ritkánn a' mi indulatinkbann és tselekedeteinkbenn van a' fundamentoma a' mi jövendő sorsunknak a' világonn. A' honnét a' tapasztalt és okos ember néha, de tsak hozzávetésképpenn, valamelly embernek jövendő sorsát előre-is meg-tudja mondani. Látja p. o. előre, hogy ez vagy amaz vad és zabolátlan ifjú, a' ki a' maga egészségének romlására jár, öregséget tellyességgel nem érhet; látja előre, hogy a' tudatlan és rest szükségesképpenn szegénységre jut és gyalázatba esik, ha jó idejénn meg-nem jobbitja 's a' t. Így az értelmes tanúlt Orvos, előtte tudva lévő okokból némelly betegnek gyógyulását, vagy halálát előre meg-tudja mondani.

De az ilyen előre való meg-mondása nem kívántatik semmi különös jövendő mondó lélek, és az okos emberek, midőn az ilyen előttök lévő okokból és funda-

2. [utólagos betoldás: *azt kell állítani*], hogy

mentomokból a' jövendőre ítéletet tesznek, nem adják-ki mago [618:] kat jövendő mondók gyanánt, sem az ő előre való mondásokat jövendő mondás gyanánt. Mint értelmes emberek tsak úgy tesznek ítéletet az előttök tudva lévő okokból az olyan következtésekre, a' mellyeket már több izbenn láttak, és a' mellyeknek az efféle okokból szükségesképpenn következni kell. De ez nem jövendő mondás. A' jövendő mondó tellyességgel nem tudakozódik az illyes okokról; sőt inkább mind az előtte esmeretlen: és még-is őlly vakmerő, hogy azt álljíja, hogy a' mi jövendő sorsunkat 's állapotunkat előre egész bizonyossággal, minden feltétel nélkül megtudja jelenteni.

Ugyan ki jelentette-meg neki a' jövendőt; ki jelenti-meg neki a' mi sorsunkat, a' melly külömbkülömbféle meg-eshető okoktól függ, és a' mellyeknek következtései ismét újabb következtéseknek lesznek okai? ki jelenti-meg mondom neki ezeket egymás után? Mert illyen jelentést tsak ugyan fel-kell tennünk: mivel ezek a' jövendő mondók mind tsak közönséges emberek, és a' mindenhatósággal nem ditsekedhetnek! Talám az Isten bizonyos lieákba, vonásokba, mellyeket kezeinkenn 's ábrázatunkkonn hordozunk, és a' mellyeknek magyarázatját tsak ezek az emberek értik, bizonyos jeleit³ tette-le a' mi jövendő sorsunknak? Vagy talám ezek az emberek magával az Istennel, vagy a' fellyebbvaló lelkekkel szorossabb és titkos szövetségbe vagnak?

Hogy ezek az úgy mondatott jövendő mondók és jegymagyarázók az Istennel valami közelebbről való szövetségbe volnának, mint más kegyes és istenfélő emberek: azt nem állítja senki, a' ki ezeket esmeri. Az ő indúlatjaik, tselekedeteik és egész magok viselése rend szerént ellenkezőt mutat; azt mutatja, hogy ők tudatlan és rossz emberek. Az illyenekkel már hogy lépne az Isten közelebből való szövetségbe; hogy nyilatkoztatná-ki ezeknek a' jövendőt? Az efféle jelentésekkel tsak vissza-élnének ők, valamint az ő egész mesterségekkel a' leg-gyalázatosabb módra élnek vissza az ő alávaló tzeljaiknak és indúlatjaiknak ki-elégítésére. Czigányok 's más e' féle emberek bizony nem vehetik az Istentől azt, a' mit jövendő mondásnak lenni mondanak. – Tehát talám más fellyebbvaló lelkektől veszik azt?

Tellyességgel nem! A' fellyebbvaló lelkektől még sokkal inkább nem [619:] tudhatják-meg a' mi jövendő sorsunkat és állapotunkat. Mert egy az: hogy ezeknek a' fellyebbvaló lelkeknek nints mi reánk emberekre az a' be-folyások, hogy ők az Isten akaratja nélkül bizonyos személyeknek a' más emberek jövendő sorsát abbann a' szempillantásbann, a' mellybenn ők azt tudni kívánják, meg-tudnák mondani. Más az: hogy ezek a' fellyebbvaló lelkek szintűgy nem mindenttűdők, mint mi emberek. Nekik-is hát elébb az Istennek kellene az emberek sorsát kinyilatkoztatni, és azután azt meg-parantsolni, hogy ezt a' ki-nyilatkoztatást

3. jeleit [javítva ebből: jeleket]

ama jövendőmondók kívánságára jelentenék-ki. Ez a' jelentés hát tsak ugyan mindég az Istenség munkája volna, a' mit pedig a' fellyebb említett okoknál fogva nem lehet meg-engedni. De ezt maga a' jövendő mondó sem állítja: hanem más különös mesterséggel kérkedik ő; azzal t. i., hogy az ábrázatnak vonásiból, a' kezeken lévő lineákból, vagy a' kártyavetésből, vagy a' vízbe tsinált viasz-öntésből a' jövendőt ki tudja olvasni.

Az ugyan bizonyos, hogy néha valamely embernek gondolkozása módját és uralkodó hajlandóságit 's indulatit az ő ábrázatjának vonásiból alkalmas hihetőséggel ki lehet venni. Szántsándékkal mondom így: alkalmas hihetőséggel; mert azt akarom, hogy azt a' mi hihető azzal, a' mi bizonyos, öszve ne zavarjátok: mint-hogy még ezek a' vonások-is meg-tsálnak. A' gonosz ember ugyanis könnyenn világosságnak angyalává tudja magát változtatni; és némelly ember annyira ura a' maga ábrázata vonásinak, hogy ő reá nézve, még a' leg-nagyobb ember-esmerők-is tévelygésbe jöhetnek. Mások pedig a' magok hasznára meg-is változtatták magokat, úgy hogy egészen ellenkezők azzal, a' minek látnak. Azért-is igen könnyenn meg-tsál ez a' mesterség és tudomány, ha az embereket e' szerént akarjuk meg-ítélni. – De ha ilyen nem volna-is ez a' mesterség és tudomány: tsak ugyan nem jövendő mondásnak mestersége az. Az ilyen emberesmerők az ábrázatnak vonásiból az emberek jövendő sorsát nem tudják el-magyarázni. A' te szemeidből tsak a' te mostani gondolatidat, 's indulatidat olvassák, és a' te uralkodó vagy leg-inkább ki-tettző hajlandóságukat magyarázzák. Látják, hogy a' szelidségre vagy-é inkább hajlandó, vagy a' hirtelen haragra; hogy barátságot, szeretetet és hűséget lehet-é inkább tölled várni, vagy el [62o:] lenkezőt: és még-is meg-tsálják magokat sokszor.

Miképpenn akarja pedig valaki valamely embernek jövendő sorsát, mely az ő indúlatinak 's maga viselésének vagy más történetből esni szokott környüállásoknak következése, miképp akarja mondom valaki valamely embernek sorsát tenyerénn lévő húzásokból, ábrázatjának vonásiból, kártyavetésből, vagy öntésből előre el-látni és meg-határozni? Mitsoda egybe-köttetése van ezen vonásoknak, kártyavetéseknek, öntéseknek az embernek következő sorsával, szerentséjével 's szerentsétlenségével, és mitsoda köze valakinek életével vagy halálával? Valahányszor az olvasztott viaszt lyukas serpenyőnn által vízbe öntöd, mindég más más figurákat 's formákat látsz; a' melyeknek pedig szükségesséppenn más sorsot és állapotot kellene mutatni. Valahányszor a' kártyát veted, mindég más formánn esnek annak levelei, a' melyek osztán mindég mást jelentenének. Hogy olvashatnád hát ezekből ki a' magad jövendő sorsát, vagy hogy olvastathatnád másokkal?

Csak a' jövendő mondó tudja kinek kinek azt olvasni, a' mit szeret; és az ő egész mestersége abbann áll, hogy a' régi Pogányok jövendő mondásaik Orakulumaik szerént, kétséges és kétféle magyarázható feleleteket ad. Ha hosszú életü

leszel, meg-öregszel; te szeretsz; beteg vagy; ellenséged van. 'S a' t. Az ifjaknak könnyű jövendőt mondani; mert tudjuk, mit hallnak azok örömet, és magok-is el-árulják sokszor magokat, vagy úgy viselik magokat, hogy a' jövendő mondásnak el-kell találni azt, a' mit ők gondolnak; és sokszor annál fogva reá-is adják magokat annak tselekedésére vagy el-hagyására, a' mit az nekik mondott. És ez bizony-sága annak, melly veszedelmes tsalárdság légyen ez.

Jövendőt Kk! egy ember sem tud a' másiknak mondani; hanem meg-tsalni, rá szedni egyik⁴ a' másikat: valamint mind azok meg-tsalják azokat, a' kiknek jövendőt mondanak; akár a' tenyerekből mondjanak jövendőt, mint a' Czigányok, akár a' kártya vetésből, mint a' korhelyek, akár a' viasz-öntésből, mint a' javosok. Mivel pedig a' javosok, Czigány és más vén asszonyok, kik jövendőlni szoktak, leg-inkább találnak hitet: nem állhatom-meg, hogy meg-ne intselek azokra nézve titeket. Ezek a' személyek többnyire heverésből él [621:] nek, a' mellyel a' tsalást, tsalárdságot, és sokszor a' tolvajságot-is öszve szokták kötni. A' kezekenn lévő lineáknak vagy húzásoknak menetele 's állása attól függ, hogy miképpenn bántak a' gyermekekkel az ő kiseded korokbann. Mennél korábbann botsáttatik a' gyermek az ő tagjaival való szabados élésre, annál kevesebbek és kissébbek a' kezénn lévő húzások. Ha az ő kezeik sokáig be-szorítatnak, azok a' lineák erősek és hosszúk lesznek, és többek-is⁵; és a' mint a' kezeket így vagy amúgy be-polálva tartották, a' szerént formáltatnak a' lineák-is. A' későbbi esztendőkbenn ezen lineáknak minéműsége függ a' dologtól, és a' kezekkel való⁶ bánástól. Hogy olvas-hatná hát valaki valamely embernek sorsát az ő tenyeréből! Nem nagy bolond-ság-e ez! Ne higgyetek hát AF! efféle bolondságoknak! Ne higgyetek egy jövendő mondónak-is; mert minden jövendő mondás az embereknek igen veszedelmes, az Isten előtt pedig igen utálatos tsalárdság: a' melly-is a' másik dolog, mellyet elöl kell adnom.

§. II.) A' jövendő mondás által nem ritkánn igen nagy veszélyt és sok rosszat tsinálnak a' világon. Mert a' jövendő mondó minden igaz ok és fundamentom nélkül egyiknek szerentsét és hosszú életet, a' másiknak szerentsétlenséget és koránn való halált jövendöl. Rend szerént jó szerentsét mond; mert a' könnyenn hívő ezt nem tsak örömet hallja, hanem jobban-is meg-fizet értte. Szerentsétlenséget és koránnvaló halált ritkánn jövendöl a' fetsegő Czigány asszony. De melly ártalmasok a' jó erköltsöknek az e' féle jövendölések! Az ember hisz a' Czigány asszony-nak, 's el-hiszi, hogy rövid időnn jó szerentséje lessz, hogy gazdag házasságra tesz szert, vagy szép örökség marad reá, vagy kintset talál. Ehhez a' szerentséhez kezd

4. egyik [javítva ebből: egyiknek]

5. többek-is [javítva ebből: többek-is]

6. <élés> bánástól

bizni, kevés lesz, rest, vagy vesztegető, neki adja magát a' játéknak, és kotzkázó 's kártyázó lesz. Nem kell-é az ilyen embernek az által, hogy a' Czigány asszony szavának hitt, egészen el-vetemedni, és annyira el-romlani, hogy utoljára ha egészen nem lehetetlen-is, de igen nehéz lesz őtet a' kevéségből, korhelységből, vesztegetésből, és a' játék úzésből ki-gyógyítani? De hát osztánn, hogy mint lesz a' dolog, ha a' meg-jöendőlt szerentse el-nem érkezik; vagy, ha a' szeren [622:] tse helyett szerentsétlenség éri a' könnyennhivő embert? ha a' gazdag házasságból semmi sem lesz? Sőt ha éppenn ellenkezőképpenn rosszúl üt-ki a' házasság? Nem lesz-é az ilyen ember, a' ki a' neki jöendőlt jó szerentséhez annyira bizott, nem lesz-é mondom még sokkal inkább boldogtalan? Vannak rá példák, hogy leányok, kiknek gazdag és előkelő férjet ígért a' jöendő mondó, a' tsábitóknak prédájokká lettek; mert azt hitték, hogy a' gazdag és előkelő tsábitó a' meg-jöendőltetett férj fog lenni, a' ki-is nekik, hogy tisztátalan tzelját el-érje, házasságot ígért. Mások melankolikusokká buslakodókká lettek, minek utánna az előtt kevéségből, rá tartóságból, és abból a' reménységből, hogy a' gazdag és jószágos ifjú még majd meg-keresi őket, sok jó szerentsénn ki-adtak. Másik adósságba verte magát, 's az által semmivé tette világi boldogságát. – De nem lehet Kk! mind azokat a' szomorú történeteket elő számlálni, mellyeket az efféle jöendőlések okoztak azoknak, kik azoknak hitelt adtak, és magokat reájok bízták! Elég az hozzá, hogy az elő számlált példák meg-bizonyítják azt, a' mit én meg-akartam előttetek mutatni; tudnillik: hogy az e' féle jöendőlések a' jó erköltsökre, kegyességre és boldogságra nézve igen veszedelmesek.

Nem jó, ha az ember az előtt álló vagy őtet⁷ ketsegtető jó szerentsét esmeri. Mert annak előre való tudása őtet kevésé, restté, hivalkodóvá és fajtalaná teszi, úgy hogy vagy részeges, vagy játékos, vagy buja ember lesz belőle. Azért az Isten el-rejtette előttünk a' ránk várakozó szerentsét. És hálá Istennek, hogy ilyen atyaiképpen gondolkozott mi rólunk! Azért ne-is tudakozódjunk a' mi jöendő szerentsénn után: hanem úgy éljünk és úgy viseljük magunkat, hogy az Isteni gondviseléstől nekünk szánt jó szerentsénket kész akarva magunktól el-ne taszít-suk. Ha pedig még azt-is hozzá vesszük, hogy a' mi reánk várakozó szerentsét sem-miféle ember sem tudja nekünk előre meg-jöendőlni: könnyenn által-láthatjá-tok, hogy a' fellyebb említett okoknál fogva az efféle jöendőlések nem egyebek, mint igen veszedelmes, és az Isten előtt igen utálatos tsalárdság.

Éppenn olyan ártalmas volna az embereknek az ő jó erköltsökre és lélek tsen-dességére nézve az-is, ha az őket fenyegető szerentsétlenség [623:] get előre tud-nánk. Ez az előre való tudás-is nem tsak nyughatatlankodtatná őket, hanem restekké és gonoszokká-is tenné, vagy boldogtalanságot 's koránn való halált-is

7. <fenyegető veszedelmet tudja> ketsegtető

vonna reájok. Példával világosabb lesz a' dolog. Egy atya azt tudja, hogy minden igyekezete 's gondoskodása mellett-is egy⁸ gyermekét sem nevelheti-fel. Mi lesz ennek az előre való tudásnak a' következése? Az, hogy ha most gyermekei vannak, így gondolkozik magábann: Mivel egyet sem nevelhetek-fel, magokra hagyom őket, nem gondolok velek, hagyjám ha erkölstelenek lesznek-is: ezért-is nem fogja őket reá a' böltességre, kegyességre, a' szorgalmatosságra és munkára; sőt mindent meg-enged nekik, hogy leg-alább legyen nekik annyira mennyire jó dolgok és kedvek szerént való állapotjuk a' világban. Maga-is azomba gondatlanná, restté és keverővé lesz az ő hivatala szerént való kötelességének teljesítésére nézve. Mert azt mondja magábann: Miért tenném magamnak sanyarúvá ez életet! az én gyermekeimnek úgy se használ semmit-is. De ez a' gondolkozás és az e' szerént való tselekedet kötelesség szerént való-é, és kedves-é az Isten előtt? Tellyességgel nem az. A' szüléknek nem csak az ő gyermekeiknek életbenn való meg-maradásokra kell vigyázni, hanem arra-is, hogy az ő lelki tehetségeik jó oktatást vegyenek a' böltességre és kegyességre. De ezen kötelességgel mind azok felhagynának, a' kik azt előre tudnák, hogy az ő gyermekeik az ő vénségekbenn nem lesznek nekik örömökre.

Szinte így nem volna jó Kk! másféle gonoszokat, szenvedéseket és szerentsétlen eseteket-is előre tudni. Az illyes előrealó tudás-is ártalmas a' jó erköltsőknek, és minket nyughatatlanokká tészen. Azért a' bölt Isten el-titkolta tollunk az efféle szerentsétlen 's kedvetlen eseteknek előre való tudását-is. Ez az el-titkolás jó minékünk; mert meg-tart a' szorgalmatosságban, és minket, a' kik boldogok 's mindég boldogabbak kívánunk lenni, buzdít és serkent a' mi kötelességeinknek véghez vitelére. Ha azon közbenn szerentsétlenség ér-is: leg-alább nem voltunk arra nézve előre nyughatatlanságban; és a' szerentsétlenségben-is meg-tartottuk jó lelki esméretünket. – Óh adjunk hát hálákat az Isteni gondviselésnek, hogy még a' minket fenyegető szerentsétlenségnek tudását-is el-rejtette előttünk; mint-hogy ez az előre való tudás minket csak nyughatatlankodtatna; azomba semmi [624:] re sem használna; mert csak ugyan nints az hatalmunkban, hogy a' szerentsétlenséget magunkról el-fordítsuk.

Avagy azért nem felette veszedelmes-é, az Isten előtt nem⁹ igen útálatos tsalárdság-é az, midőn valaki nekünk valamelly szerentsétlenséget vagy mi halálunknak óráját meg-jövendöli? Az illyen ember csak gyötör minket idő előtt szükségtelenül; és ha az ő jövendölésének hitelt adunk: ez a' hit minékünk szerentsétlenséget hozhat. E' miatt esett már némelly ember olyan nyavalyába, melly miatt elméjében meg-háborodott, és halált vont magára, tsupán csak azért, mert azt

8. egy [javítva ebből: egynehány]

9. [utólagos betoldás: nem] igen

hitte, hogy ő nem élhet tovább, mint az ő halála néki meg-jövendöltetett. Más pedig a' kinek életét orvosló szerek által még meg lehetett volna hosszabítani, lemondott az ő betegségébenn az orvossággal való élésről; mert a' jövendölés szerént azt hitte, hogy neki meg-kell halni; vagy az ő elméjének hánykódása megakadályoztatta az orvosságnak hasznos munkálkodását. Egy szóval, meg-holt tsupán tsak a' jövendölés miatt.

E' szerént hát Kk! az illyes jövendölések sok hasznos embereknek életét nem tsak meg-keserítették; hanem meg-is rövidítették, és sok jót meg-akadályoztattak. Én ezt könnyenn több példákból meg-mutathatnám néktek, ha a' tapasztalásból vett bizonyságoknak elő-hordására idő volna. –

Melly útálatosnak kell hát a' mi mennyei Atyánk előtt lenni annak, midőn valamely jövendőlő, Czigány asszony, vagy javos, vagy más e' féle elől-áll, és valamely ember előtt azt állítja maga felől, hogy ő a' jövendő dolgokat előre megtudja mondani. Már tsak a' sem lehet kedves az Isten előtt, mikor az Orvos, jóllehet neki fundamentomos okai vagynak, valamely embernek az ő hamar leendő halálát vigyázatlanul előre meg-mondja. Meg kell neki magát az illyes vigyázatlan előre való mondásoktól ójni; az ő kötelessége szerént nem tsak reménységet kell neki nyújtani a' betegnek gyógyulása felől; hanem mig az él, minden lehető szorgalmatossággal mindent annak életbenn való meg-tartására fordítani. De ennél még sokkal inkább nem tetteztetik az Istennek az, midőn valaki minden igaz ok nélkül tsupán tsak nyereség kívánásból másnak életet vagy halált, szerentsét vagy szerentsétlenséget jövendől. Az illyen ember több mint tsa [625:] lárd; és nagyobb büntetésre méltó, mint az, a' ki mások földi jószágát el-ragadozza: mert azoknak, a' kiknek jövendőt mondott, nem tsak földi javaikat ragadozza-el; hanem még az ő jó erköltsöket, kegyességeket, és lelki nyűgodalmokat, következés szerént örökkévaló javokat-is.

A' szent Isten annak okáért, a' ki bölts okoknál fogva minden ember előtt el-rejtette a' jövendőt, tellyességgel el-nem nézheti ezt: hanem szükségesképpenn ezen veszedelmes tsalárdságot meg-kell neki büntetni. Ezt bizonyítják az Izráel népének erre nézve ki-adott parantsolati; különösen az el-olvasott Beszédek. Az okossággal meg-egyező, az időhöz és a' gonoszsághoz alkalmaztatott okoknál fogva, a' jövendő mondásra és jegymagyarázásra halálos szententziát diktált Móses. Nem kell hát a' mi Elöljáróinknak, a' keresztyén Magistratusnak-is bé-hunyt szemekkel el-nézni az e' féléket: hanem szükség, hogy azokat, kik jövendő mondóknak adják-ki magokat, keményenn meg-büntessék. De még ennél nagyobbak lesznek az Istennek büntetései; mivel a' jövendő mondás ő előtte igen útálatos, úgy mint a' melly az embereknek kegyességeket 's boldogságokat meg-akadályoztatja. Jaj azért minden tsalárdnak! Jaj minden jövendőmondónak! Az Isten egyszer ötet ítéletre vonja, akár valakinek a' tenyeréből, akár kártyából, akár öntés-

ből, akár más környüállásból mondjon valakinek jövendőt. Mint tsalót, mint tsalárdot, mint hazugot meg-itéli őtet az Isten. –

De még azt-is meg-itéli az Isten, a' ki az ilyen tsalárdokat *követvénn paráználkodik*, az az, utánnok fut, töllök tudakoz jövendőt, általok magát meg-háboríttatni, nyughatatlankodtatni, vagy azoknak jövendőléseik által erköltstelenségre, kötelességeinek félre tételére, restségre, vesztegetésre, bujaságra, fajtalanságra, vagy akármi más vétekre magát elragadtatni engedi. *Annak ellene ki-ontja az Isten az ő haragját*, a' mint szóll Móses; mert el-fordítja magát az ilyen az Istentől, és a' jövendő mondónak, a' ki pedig tsak tsalárd, inkább hisz, mint az Istennek. Mert a' mi Istenünk *nem öly Isten, ki gyönyörködjék a' hitetlenségben, nem lakik ő nálla a' gonosz. El-veszti a' kik hazugságot szólnak; a' vér szopó és álnok embert gyűlöli az Úr. Zsolt. 5: 5-7.* De nem tsak a' hazugokat veszti-el; hanem azokat-is, kik az ő intésével nem gondolvánn, a' hazugoknak inkább hisznek, mint néki. –

Ne kívánd hát azt soha tsak egyszer-is, keresztyén ember! hogy [626:] a' te jövendő sorsodat valami módonn előre meg-tudjad; minthogy az neked nem-is volna jó, ha az néked előre meg-jelentődhetne¹⁰. De nem-is tud neked semmiféle ember-is jövendőt mondani. Minden jövendő mondók tsalárdok, és minden jövendőmondó mesterség tsalárdság, még pedig a' leg-veszedelmesebb tsalárdság. Tarts te az Istennel; vidd-véghez mindég kötelességeidet: úgy tsendesenn és bizodalommal mehetsz a' homályos jövendővel szembe; a' szerentsétlenségben sem hágy-el a' jó lelki esméret; és a' mi mindennél többet ér, az Isten a' te barátod. Így osztánn minden dolgok, még a' gonoszok és szenvedések-is, a' te javadra szolgálnak. Hagyjad hát az Úrra a' te útadat, és bizzál ő benne, és ő meg-tselekeszi. Hagyd a' jövendőt jövendőnek. Te élj a' jelenvaló nappal a' böltességben és kegyességben való nevedezésre: hogy kedves légy az Úr Isten előtt. Amen! –

NagyBajom, 8^{dik} Mart. 82o.

10. meg-jelentődhetne [javítva ebből: meg-jelentőhetne]

Az éjjeli meg-nyomásról

[627:] *Letzke*: Sirák. 31: 21, -23. „A' mértékletes ember kevésel meg-elégszik: azért az ő ágyasházábann nem piheskedik. És a' mértékletesenn élő tsendesenn aluszik, jó reggel fel-tud kelni, és annak elméje helyénn vagyon. Nehéz nyughatatlan álmai, gyomornak émelygési és gyötrelmi vagynak a' telhetetlen hasú embernek. Ha sokat ettél, kelj-fel, járj, és nyúgodjál.”

Egy olyan Könyvből vettem-fel Kk! mostann a' Letzkét, a' melly a' mi Bibliánkban ugyan, úgy, a' mint az kezeink között forog, nintsen: de a' melly más több hasonló Könyvekkel együtt az Ó Testamentomi Szent Könyvek mellé szokott eleitől fogva tétettetni, és mindjárt azok után való betsbenn és méltóságban tartatik. Ezek mind együtt Apokrifus, vagy Biblia mellé való Könyveknek nevezetnek; és minden Felekezetbeli Keresztyének élni-is szoktak velek, mint sok szép hasznos dolgokat magokbann foglaló és a' jó erköltsökre 's boldogságra vezető Könyvekkel. Ehhez képest én-is, mivel arra a' végre, a' mellyre nézve most beszélteni kívánok előttetek, alkalmasabb Szent Írásbeli helyet nem találtam, abból vettem-fel elmélkedésemnek fundamentomát. – Ezeket előre botsátván, kérlek, légyetek illendő figyelmetességgel. –

Bizonyos dolog Kk! hogy sok emberek olyan dolgokat és jelenéseket, mellyeket a' természetből meg-lehet magyarázni, kísérteteknek 's lelkek meg-jelenésének tartották. Az olyan embert osztánn, a' ki egyszer ilyen jelenést látott vagy tapasztalt, és azt léleknek, kísértetnek, sárkányonn ülő garabontziás deáknak tartotta, az ilyen embert mondom nehéz meg-győzni arról, hogy e' tsak természeti dolognak természeti következése volt. Mert rend szerént az ilyen embereknek nints a' természeti dolgok és tünemények felől elég tudománnyok. Azomba némelly tünemény és jelenés olyan, hogy még a' jól tanítattott emberek-is, legalább a' jelenésnek első szempillantásábann, el-ámulnak, 's nem tudják mit szólni hozzá. Éppen nem lehet hát tsudálni, ha azok, kiknek bővebb oktatást [628:] venni nem volt szerentséjük, midőn e' féléket láttak 's tapasztaltak, a' magok tapasztalását hívták tanúbizonyságul, és nehezenn hagyják magokat meg-győztetni a' felől, hogy az, a' mit láttak, 's tapasztaltak, természeti dolog, vagy tsak tsupa álom volt. Azok közzül a' természeti ritka jelenések közzül, mellyeket többnyire kísértet gyanánt tartanak az emberek, egy az éjjeli meg-nyomás.

Mitsoda tulajdonképpenn a' meg-nyomás? Kisértet-é az, vagy valami gonosz lélek? avagy valami boszorkánynak munkája? Mivel e' már sok embereket tévelygésbe vezetett, sokakat pedig a' boszorkányok és kisértetek felől való ostoba hitbenn meg-erősített: méltó hogy erre nézve meg-világosítsam azokat, a' kik tudatlanságban vannak. És éppen ezért vettem-fel fundamentomul a' Böls Siráknak el-olvasott szavait; a' mellyekből mind azt által láthatjuk, hogy miből származik az éjjeli meg-nyomás; mind azt meg-érthetjük, hogy mit kelljen annak el-távoztatására tselekednünk. A' *mértékletes ember*, úgy mond, *kevéssel meg-elégszik - - - és nyűgödjál*.

Ezen Beszédeknek útmutatása szerént hát kettőt fogok tselekedni,

1.) Azt mondom meg, hogy mitsoda az éjjeli vagy álom közben való meg-nyomás.

2.) Hogy mi módonn kell magunkat viselnünk, és mit kell tselekednünk, hogy meg-ne nyomattassunk. –

§. I.) Az éjjeli vagy álom közben való meg-nyomás nem egyéb képzelődésnél. Az ugyan valóbann alkalmatlan baj: de sem nem gonosz lélek, sem nem kisértet, sem nem boszorkány. Hanem bizonyos természeti dolog vagy állapot, a' melly természeti okokból származik, és természeti módonn lehet meg-is magyarázni; és természeti eszközök által lehet el-is távoztatni.

Leg-elsőbenn-is azt illő meg-jegyezni, hogy ez a' meg-nyomás soha sem esik ébrenn lévő az ő hivatalos dolgai körül foglalatoskodó emberenn, hanem mindég olyanonn, a' ki aluszik, és fekszik. Leg-inkább terheli ez a' baj azokat, a' kiknek életek módja sok ülést kíván, és kevés mozgást adnak testeknek; vagy a' kiknek bőv vérek vagy gyenge gyomrok vagy, a' melly sok [629:] 's annyiaval inkább nehéz eledelet meg-nem emészthet. Már ebből mindjárt gyaníthatjátok az éjjeli nyomásnak természeti okait.

Az aluvó embernek néha úgy tettzik, mintha valami reá esne vagy dülne, a' mi őtet erőssenn nyomja és kinozza; úgy hogy sem lélekzetet nem tud venni, sem kiáltani; hanem csak nyöszörög és erőlködik. Az aluvó azt hiszi, hogy ő mellette van valami kutya, matska, vagy ember, a' mely lélekké változik, reá megy, és meg-nyomja őtet! Még úgy-is tettzik neki, mintha valami állat jőne-be az ajtónn, az ő ágyához járulna, és mint valamely nehéz kő úgy fekünn reá. – Innét van osztánn az, hogy azok, a' kik ezen nyomásnak természeti okát nem tudják, könnyenn azt hiszik, hogy valami lélek vagy kisértet nyomta-meg őket. – Ezt a' bajt már, ezt a' mellyenn való nehéz terhet nevezik nyomásnak, és tartják kisértet vagy lélektől való nyomás gyanánt. De pedig egészen természeti dolog és állapot ez, nem egyéb ugyan-is az, mint a' lábokon és a' mellyen való görts, melly a' vastag vértől származik; vagy a' vér folyásának meg-akadása, a' vérnek a' főre való tódulása: és innét származik a' néminemű el-bódulás vagy magánn kívül való létel.

Lehet az a' vérúségnek pusztá következése-is, a' mikor a' vér, kivált ha a' bő vérű ember úgy fekszik, hogy feje alatsónyságban van, a' főre tódúl. Ha már az ilyen ember fejét alatsony helyheztetésbe tévénn, 's a' mellett még úgy-is fekszik, hogy kezei a' fejénn fellyül vagynak: az ilyen helyheztetésbe a' vér igen nagyonn a' főre tódúl; a' mikor szükségesképpenn el-bódultságnak kell következni. E' mellett, a' vérnek ezen természeti fennakadása által a' sziv igen nagyonn meg-telik vérrel: 's innét van a' mellynek rettenetes nyomattatása. Származik ugyanis ekkor melly szorulás, a' midőn a' mellyben lévő inak természet ellen való módonn öszve húzodnak; úgy, hogy attól félhet az ember, hogy meg-fullad, és hangot adni vagy kiáltani nem tud, bár melly igen igyekezzék-is¹ az ő tulajdon vére által szorongattatásokat szenvedő ember azonn. Mint valamelly nehéz malom kő úgy reá nehezedett az, gyötrő szorongattatásokat érez, örö [630:] mest segítene magánn, de nem lehet addig, míg a' test más helyheztetésbe nem tétetik, és a' vér a' maga természeti rendes folyásába vissza-nem megy. Néha az ilyen embereknek testénn kék foltok láttzanak, vagy más jelei az erőszaknak, a' mellyek a' vérnek meg-akadályoztatott folyásából és a' gyomornak nyomattatásából veszik eredeteket.

Ezt a' mellynek nyomattatását okozza még a' bé-vett eledeleknek, kivált a' fel-fúlyó eledeleknek és italoknak felettébbvaló mértéke². Sok emberek igen sok eledelt vesznek magokhoz, meg-terhelik azzal a' gyomrokat, és e' mellett sokszor abba a' vigyázatlanságba esnek, hogy mindjárt az evés után, és így elébb, mint sem a' gyomrot a' vastag vatsorát meg-emészthette volna, ágyba mennek 's le-feküsznek. Az ilyen emberek szenvednek osztánn³ leg-inkább abbann az állapot-bann, mellyet meg-nyomásnak neveznek: mert igen sokat vettek a' gyomrokba, 's a' nyomja a' kereszt hártját, vagy azt a' belső bőrt, melly a' mellynek üregét a' hasnak üregétől el-választja. Mikor a' mellyünket ki-tágítjuk, akkor lélekzetet veszünk, és a' levegő bé-megy a' tüdőbe: ha pedig a' mellyünket öszve-húzzuk, akkor a' lélekzetet vagy levegőt ismét ki-eresztjük a' tüdőből. Ha már a' gyomor étel vagy ital által igen meg-töltetik: akkor nyomja a' kereszthártját, a' mellynek üregét öszve-szorítja, és az által nehéz lélekzet-vételt okoz, egyszersmind pedig a' vér által való szorongattatást. Ekkor az emberbenn rettenetes képzelődések és álmok származnak, és olyan állapotba van, mintha meg-nyomták volna.

De ezenkívül még más okok-is vagynak, mellyek miatt az emberek éjjeli meg-nyomattatást szenvednek. Ide tartozik kiváltképpenn a' kisértetektől, éjjeli lelektől, és a' meg-nyomástól való ostoba félelem. Némelly emberek ezen félelemmel mennek fekünni, és a' meg-nyomásról gondolkoznak, melly [631:] hogy ne

1. <azonn> az ő

2. mértéke [az m azonnal javítva f-ből]

3. <a'> leg-inkább

essék rajtok, meg-fordítják lábbelieket, vagy egy fazék vizet hagynak a' tűznél, vagy a' széket, mellyen az estve ültek el-teszik helyéről, 's több e' féle bolondságokat tselekesznek; vagy pedig estve a' le-fekvés előtt bizonyos jelenésekről beszéllvénn az ő képzelő tehetségeket igen nagyonn fel-ingerlették, 's ugyan azon gondolatokkal le-feküsznek, el-alusznak, hanyatt feküsznek, álmokbann lelkeket látnak, 's utoljára meg-nyomattatnak. –

Ez Kk! az álom közben való meg-nyomás, és ilyen természeti okokból származik az. Nints itt semmi idegen lélek, semmi kísértet, semmi boszorkány. Nem egyéb az, mint a' vér folyásának fel-tartóztatása, a' főnek el-bódulása, a' gyomornak a' kereszthátyára való nyomattatása, a' melly-üregének össze-szorittatása, és a' főnn 's lábakonn való görts. Csak a' babonás ember lát álomba lelket, a' melly ő reá fekszik, és ilyen nyomó szorongattatást okoz. – Ha pedig ez a' baj, a' mint látjátok, természeti baj: tehát szükség természeti eszközökről-is tudakozódunk, mellyekkel attól meg-menekedhetünk, de nem olyanokról ám, mint fellyebb említett. – Mellyek hát a' természeti hasznos eszközök, mellyek bátorságba helyeztetnek az éjjeli meg-nyomások ellen? Éppenn azok, mellyeket a' Bölts Sírák a' fel-vett beszédekben előnkbe ad. Mert a' ki ennek útmutatását követi, tsendesenn aluszik, félelmes álmodozások által nem háborgattatik, és így meg sem nyomattatik. És most már erről szöjjünk a' második részben. –

§. II.) Ha az ételbenn és italbann való mértéktelenség a' kiváltképpennvaló oka az álom közben való meg-nyomásnak: ebből könnyenn ki-hozhatjátok, hogy a' ki azon bajtól meg-akar menekedni, szükség, hogy az ételbenn 's italbann való minden telhetetlenséget, főképpen a' le-fekvés előtt, el-tá [632:] voztasson. Mert, ha nem⁴ terheli-meg a' maga gyomrát, , úgy nem nyomhatja az a' kereszthátyát, a' mellynek-üregét nem szorongathatja, és a' lélekzetvételt nehézzé nem teheti; következésképpenn úgy neveztetett meg-nyomást nem okozhat. Átalljába illetlen-is az okos emberhez, mikor a' gyomrát étellel itallal meg-terheli.

Az étel és ital Isten ajándéka.

Egyél igyál hát! De, ez az ő szándéka:

Ételbenn italbann ne légy mértéktelen!

Disznóhoz illik az; emberhez illetlen.

Így van ez, és helyesenn van mondvá, egy kezünk között forgó Könyvbenn. (: Szükségbenn segítő Könyv. old. 184. :) És nagyonn vétekezünk magunk ellen ha az étellel 's itallal való élésbenn mértéktelenkedünk. Mert az által meg-tagadjuk a' magunk méltóságát, az oktalan állatoknál alábbvalókká tesszük magunkat, a' melly nem eszik, ha már jól lakott. – De a' mi gyomrunknak meg-terhelése által ártunk a' mi egészségünknek-is; és az a' kedvetlen következése-is van annak, ha

4. <telh> terheli-meg

az ételből és italból kelletténél többet veszünk magunkhoz, hogy a' mint Sírák mondja a' fel-vett beszédekben, *nehéz nyughatatlan álmai vagynak a' telhetetlen hasú embernek*. – Azért az okos ember, a' ki a' maga betségére és egészségére egyaránt vigyáz, minden módon el-kerüli, hogy meg ne terhelje a' maga gyomrát. *A' mértékletes ember kevéssel-is meg-elégszik*, azt mondja a' Letzkénk: és ennek ez a' jó következése vagy az ő reá nézve, hogy az ő gyomra a' bé-vett eledelt illendően meg-emésztí, és az által a' test tápláltatik és erősítettik, és *az ember tsendesenn aluszik*. – Ha a. o. okos emberek akartok lenni; ha azt akarjátok, hogy tsendesenn alhassatok, és az álom által meg-erősíttessetek, munkáitokat vidámonn és haszonnal tehessétek; ha azt akarjátok, [633:] hogy ne legyenek nyughatatlan álmódosításaitok, és az úgy nevezetett meg-nyomattatástól meg-menekedhessetek: légyetek mértékletesek az ételben és az italban, és soha se terheljétek-meg a' ti gyomrotokat! –

Továbbá: Mivel némelly embereknek az a' rossz szokások van, hogy későn esznek vatsorát, és azután mindjárt le-feküsznek, minek előtte a' gyomor a' bé-vett eledelt meg-emésztette volna; azért-is nyughatatlanul alusznak, egyik oldalról a' másakra forognak, most oldalt, majd hanyatt feküsznek, rossz álmaik vagynak, és a' köz mondás szerént meg-is nyomattatnak: annak okáért azt tanátsolom azoknak, a' kik így élnek, hogy ezen rossz szokásról-is mondjanak-le. – Mert, ha azt akarjátok, hogy meg-ne nyomjanak titeket (: közönséges szállással élek, de jól értsétek :) ne menjetek mindjárt a' jó lakás utánn ágyba fekünni. De ne-is egyetek késő éjszaka vatsorát! Vagy ha ezt meg-nem változtatjátok, legyetek fenn avagy tsak egy óráig azután, míg a' gyomor az emésztésnek első foglalatosságát el-végezte, és a' bé-vett eledelt tápláló péppé változtatta. Ha magatokat ehhez tartjátok, nem tsak egészségekről viseltek gondot, hanem alusztok-is, kívánságtok szerént tsendesenn, és álom közben való meg-nyomást nem egy könnyen fogtok tapasztalni. De miért nem-is tartanátok magatokat ehhez a' regulához? Az étel után hiszen még könnyen fel-lehettek egy óráig, még egy 's más házi foglalatosságot tehettek. Vagy, ha azt gondoljátok, hogy így rövid lessz az alvásra meg-kivántató nyugalomnak ideje, mivel korán fel-kell ismét kelnetek: leg-alább hát azt a' rendelést meg-tehetitek, hogy egy órával elébb egyetek vatsorát, mikor egészségetek 's a' magok java kötelességtekké teszi ezt. Mert avagy nem az egészség-é a' leg-főbb része a' mi jó állapotunknak? Ezt nem szükség reménylen előttetek mutogatni. És nem jobb-é kevesebb óráig tsendesenn alunni, mint több óráig nyughatatlanul, hanykolódva, most ébrenn, majd álom közben forogni az ágyban? – Vegyétek-bé hát, [634:] kérlek, azt az én tanátsomat, és kövessétek azt! –

Ennek felette ez az álom közben való meg-nyomás származik a' testnek a' fekvés közben rosszul való helyheztetéséből: mikor tudnillik úgy fekszik az em-

ber, hogy a' feje mélylenn, a' lábai pedig magossann esnek; mikor hanyatt fekszik, és kezeit feje felibe fel-rakva tartja. Ez az ilyen helyeztetése az emberi testnek áttalljába nem jó: leg-jobb, kivált a' bő vérü embernek, az, ha oldalán fekszik, és a' feje egy kevésbé magassabbann van, mint a' lábai, a' kezeit pedig maga mellett el-nyújtva tartja, és nem a' feje felett. – De vagynak olyan emberek-is, a' kik a' nélkül, hogy magok adnának okot erre a' rosszra, hajlandók arra, hogy sokat álmodjanak, és e' szerént, úgy szölvánn, meg-nyomattassanak. Ha ebbe az állapotha van valaki: igen kevés és mértékletes vatsorát vegyen, a' le-fekvés előtt, tsináljon magának mozgást, és minek előtte le-fekünne, igyon egy pohár tiszta vizet. Ha pedig azon élet nemétől van, melybe az ember sokat úlni kéntelenítettik: annál több mozgást tsináljon magának. Ha a' gyomor gyengeségének következése az: igyekezzen azonn egy ahhoz értő Orvosnak tanátsa szerént segíteni; mert ez azt mutatja, hogy valósággal beteg az ember. Ha pedig a' vérnek bőségtől vagyon: ekkor-is az Orvos tanátsával éljen, tartsa magát ahhoz, a' mint a' mondja, és nem fog meg-nyomattatni.

Mikor olyan emberrel egy szobábann vagy együtt hál valaki, a' ki álom közben való meg-nyomást szokott szenvedni: fordítsa azt azonnal az ő oldalára, és költse-fel; ez által meg-szabadúl ezen bajtól, és meg-köszöni azon jót, melyet vele tett. És hogy az értetlen gyermekek ettől a' nyughatatlanságtól és nyavalyától álom közben menttek legyenek: nem kell nekik estve sok ételt adni, és nem kell meg-engedni, hogy étel után mindjárt ágyba menjenek; ébrenn kell őket tartoztatni, míg a' gyomor az emésztésnek első foglalatosságát el- [635:] végezte; de arra-is kell vigyázni, hogy mikor fekszenek, a' fejek magossabbann legyen, mint a' lábak, és sem hason sem hanyatt ne fekügyenek. Kivált szükség, hogy idejénn elméjekre adják nekik azt, mi az álom közben való meg-nyomás; tudnillik, hogy az nem valami kísértet, hanem természetes dolog, a' melytől a' fellyebb említett módok és eszközök által meg-is lehet szabadúlni. Mert így, ha ezen nyavalya érné-is őket, természetesenn gondolkoznának a' felől, nem gondolnának semmi kísértetet-is a' körül, nem-is ijjednének-meg, és ismét tsendesenn el-alunnának, mihelyt magokhoz jöhetek volna; vagy pedig magoktól-is meg-fordulnának az ágyon, fejeket magossabbra helyeztetnék, és magokat ezen bajtól meg-szabadítanák.

*** Mivel Kk! ez az álom közben meg-esni szokott 's úgy nevezetett meg-nyomás nagy baj és alkalmatlanság az emberekenn, a' kik a' miatt szenvednek: én öly bizodalommal vagyok hozzátok, hogy követni fogjátok azon kevés régulákat és tanátsot, mellynek most, a' mi Letzkénnek vezérlése szerént, a' tapasztalt Orvosoknak írásainkból elől-adtam. Sőt ha az említett módon viseltetik magatokat, és a' meg-mondott eszközökkel éltek: bizonyosokká teszlek a' magam tulajdon tapasztalásával-is titeket, hogy azon gonosztól meg-szabadultok, és tsende-

senn fogtok alunni. Hanem szükség ám egyszersmind az-is, hogy meg-győztesse-
tek a' felől, hogy az éjjeli meg-nyomás, mely természeti okokból meg-magyará-
zathatik⁵, tellyességgel nem kísértet, és nem valami Lélektől vagy boszorkánytól
vagon. Sőt, hát ha minden kísértetekre nézve így van a' dolog? Hát ha a' többi-
is mind természeti okokból meg-lehet magyarázni: avagy kell-é kísérteteket és
lelkek jelenését tovább-is hinni? Nem azonn kell-é lennünk, hogy minden ilyes
jelenéseket hasonlóképpenn természeti módonn igyekezzünk meg-magyarázni?
Mert bizonyára csak álmok azok, az érzékenysé [636:] geknek tsalatkozásai, vagy
valóságos tsalárdságok, és mindeniket ölyl természeti módonn ki lehet magyaráz-
ni, mint az álom közbenn való meg-nyomattatást. És bártsak mindazokat ölyl
formánn vennék-is vizsgálás alá, mint most a' meg-nyomást meg-visgáltuk! Így a'
kísértetekről és boszorkányokról való hitet egészen el-hagynátok!

Kérjétek-is e' végre Kk! velem együtt az Istent, hogy világosítsa-meg a' mi
elménket ebbenn a' tekintetbenn-is. Sokann vagynak még közöttünk, a' kik a'
kísértetektől való babonás félelem miatt sok nyughatatlanságokat szenvednek:
ezeknek szükségek van arra, hogy meg-esmérjék a' valóságot és az igazságot; hogy
ezen félelmet le-tévén bizodalommal viseltethessenek az Isten eránt, és ő Felsé-
gét lélekbenn és valóságbann imádhassák. – De többnyire mindnyájan vétettünk
az Isten akaratja ellen-is, mértékletlenkedvénn az ételbenn és az italbann. Esmer-
jük-meg ezen vétkünket; és igyekezzünk Isten segedelme által azonn, hogy ezu-
tánn józanok és mértékletesek légyünk. – Az Isten mindenütt jelen vagon mi
velünk, ne féljünk hát semmi kísértettől: és ebbeli bizodalomból menjünk minden
estve a' nyúgodalomra; éjjel-is úgy meg-őriz ő minket, mint nappal. Ha valami
betegség, vagy természeti gonosz esne-is rajtunk: azt-is a' mi javunkra tudja ő
Felsége igazgatni. Legyünk azért a' mi kegyelmes Istenünkhöz hivek, és tseleked-
jük az ő akaratját mind addig, mig az ő jó tettzése e' földről el nem szállit minket⁶.
Amen!

NagyBajomb. 14^{dik} Februar. 1821.

5. meg-magyarázathatik [javítva ebből: meg-magyarázthathatik]

6. <a' mely-is segéllyen minket a' Szent Lélek által?> Amen!

A' babonások eránt való magunk viseléséről

[637:] Letzke: Galat. 6: 1. „Atyámfiai, ha valamelly ember el-foglaltatik-is valami bűnbenn, ti, kik lelkiek vagytok, az olyan embert építések-fel alázatosságnak lelkével; meg-gondolván magadat, hogy te-is meg-ne kísértessél.”

Igen szép régulat ad az Úr Jézus nekünk arra nézve előnkbe, hogy mi módonn viseljük magunkat más emberek eránt: Szeressed, úgy mond, felebarátodat, mint te magadat; szeress minden embereket, sőt szeressed ellenségeidet-is! Igaz, hogy ezt a' parantsolatot nem tölthetnénk-bé, ha az Úr Jézus azt akarta volna tenni kötelességünk-ké, hogy testi jóhajlandósággal viseltessünk minden emberekhez, még ellenségeinkhez-is. Mert némelly emberbe te erántad-is én erántam-is ólly szembe tűnő ellenkező természet és el-taszító valami vagyon, hogy tőlle el-irtózunk, vagy leg-alább igen nehéz volna vele barátságot és közelebből való társaságot kötni. Másokhoz ellenbenn mintegy vonattatni érezzük magunkat, a' kik pedig talám a' leg-első szempillantásbann látunk. Mindeniket kell nekünk szeretnünk. Ezt akarja ugyan az Úr Jézus: de lehetetlen egyik eránt olyan indulattal lennünk, mint a' másik eránt: lehetetlen hát egyiket abbann a' mértékben szeretnünk, a' mellyben a' másikat szeretjük. De ezt a' testi jó hajlandóságot, jó indulatot, mellyet hasonlóképpenn szeretetnek nevezni¹ szoktunk, nem parantsolja az Úr Jézus mindenek eránt, akármelly ember eránt: mert ő maga meg-volt győződve a' felől, hogy parantsolat és törvény által nem lehet az embereket erre kényszeríteni; a' minthogy lehetetlen, hogy maga-is olyan jó indulattal lett volna a' Farizeusokhoz, mint volt az ő kedves Tanítványához, Jánoshoz.

Mikor hát azt mondja az Úr Jézus: szeressed felebarátodat, mint te magadat, a' szeretetenn ért olyan munkás jó indulatot és hajlandóságot, a' melly szerént, a' mennyire lehet, minden embereknek javát és boldogságát², minden személy válogatás és különös tekintet nélkül, elő-mozdítjuk. Ezért mondja ugyan ő másutt: A' mit akartok, hogy az emberek ti veletek tselekedjenek, ti-is azt tselekedjétek azokkal; úgy vi [638:] seljétek magatokat mások eránt, mint okos módonn kívánhatnátok, hogy minden emberek úgy viseljék magokat ti erántatok. Tulajdon-

1. nevezni [javítva ebből: nevezünk]

2. boldogságát [a második á azonnal javítva o-ból]

képpenn parantsolja az Úr Jézus az embernek betsülését, és ezt fundamentomává teszi a' magunk és mások eránt való magunkviselésének. Úgyhogy, ha az Úr Jézusnak ezt a' parantsolatját más szókkal ki-akarjuk tenni, így mondhatjuk-ki: Betsüld az embert, akármi légyen az, szegény vagy gazdag, ifjú vagy öreg, jó barát vagy ellenség, igaz, vagy igazságtalan, betsüld őtet magadbann és másokbann; töltsd-bé mind azokat a' kötelességeket, a' mellyek ezen közönséges betsülésből folynak; és azonn légy, hogy azokat mind nagyobb nagyobb örömmel és készséggel vidd véghez, az az: hogy magadat és másokat mindég tökéletesebbenn szeressed, a' magad és a' mások javát mind jobbann jobbann elő-mozdítsad: Ezt a' betsülést ki-mutathatjuk és meg-bizonyíthatjuk minden ember eránt, barátink eránt úgy, mint ellenségeink eránt; és ezzel tartozunk-is mindeneknek; mert másoktól mindenektől eppenn azért kívánjuk-meg, mert mi-is olyan emberek vagyunk, mint mások. Ezen fundamentomos törvényre kell már építenünk azokat a' magános parantsolatokat, mellyek a' magános emberek eránt való magunk viselését határozzák-meg. – Ezen fundamentomos törvény szerént kell nekünk magunkat a' babonás emberek eránt-is viselnünk, vagy a' szerént kell a' mi ő erántok való magunk viselését meg-határoznunk. És éppen e' végre botsátottam előre ezen parantsolatnak magyarázatját: mert arról akarok előttetek beszélni, hogy mi módonn viseljétek magatokat a' babonás emberek eránt. Minthogy ezen magatok viseléséről való fő parantsolatot már az Új Testamentomi Sz. Írásokbann fel-találom: azért olyan Szent Írásbéli helyet vettem-fel elmélkedésemnek fundamentomául, melly nekem az elől-adást, nektek pedig ezen kötelességnek tellyesítését könnyebbé tész; értem Sz. Pál Apostolnak ezen szavait: *Atyámfiai, ha valamelly ember - - - hogy te-is meg ne kísértessél.*

Az Apostol ezen mondását építi az Úr Jézusnak ama fő törvényénn, mellyről eddig szóllottam: szeressed felebarátodat, mint te magadat, betsüld az embert! és e' szerént meg-határozza a' Keresztyéneknek magok viselését a' hibázók eránt. Mintha ezt mondaná: Te, a' ki Keresztyén vagy, és azzal di [639:] tsekszel, hogy a' Jézus által az igasságot és kötelességeidet másoknál jobbann meg-esmerted, mutasd-meg ezt, a' te mások eránt való magad viselése által, különösenn azok eránt, a' kik valamelly hibába vagy bűnbe foglaltattak-el. Emeld-fel azokat, vezesd jó útra szelid lélekkel és jó szívvel. De nézz a' mellett magadra-is, hogy ugyan azon hibákra el-ne tsalattassál, és annál fogva bűnössé ne tedd magadat. –

Nem minden babonás emberek tsalárdok; de ha azok volnának-is, tsak ugyan emberek ők, és mint emberek, a' mi atyánkfijai, a' kibenn az emberiséget betsülnünk kell. Hibáznak, vétkeznek: de mi tartozunk őket a' jó útra vissza vezetni, ha igaz és valóságos Keresztyének akarunk lenni. De e' mellett valóbann okunk van arra-is, hogy magunkra vigyázzunk, hogy hasonló vétkekre el-ne tsalattassunk.

A' mi Letzkénknek ezen rövid meg-világosításából által-láthatjátok, hogy azok szerént annál könnyebbenn meg-mutathatom már azt.

Hogy miképpenn tartozik a' Keresztyén ember magát a' babonás emberek eránt viselni, és ebbenn a' tekintetbenn mihez kell neki magát tartani önnön magára nézve-is.

És ezen két dolgokat fogom előtökbe terjeszteni rövidedenn.

§. I.) Azt kell hát, mint mondám, elsőbenn előtökbe terjesztenem, hogy miképpenn kell nekünk, kik Keresztyének vagyunk, és lelkiek, az az, Keresztyének akarunk maradni, a' babonás emberek eránt magunkat viselnünk, még pedig ő reájok nézve. Hogy ezt jobbann meg-foghassátok, mindeneknek előtte szükség meg-jegyeznetek, hogy a' babonások között, az ő gondolkozások módjára, az ő tzeljaikra és magok viselésére nézve igen nagy és szembetűnő külömbség vagyon. Lehet ezek között, sőt úgy szállván kell tsalárdokat és meg-tsalattattakat egymástól szorgalmatossann meg-küloböztetni.

A' tsalárd, a' másokat meg-tsaló tudja, hogy igazságtalanul tselekeszik. Tudja a' maga vét két, a' nélkül, hogy eszére adná: tsak hogy nem akarja meg-vallani, mert kívánja azt még tovább-is, hogy hasznot vegyen belőle, megtartani, és megháborittatás nélkül szabadonn gyakorolni. [64o:] Örül, mikor másokat reá szedhet, meg-tsalhat, és ebből a' tsalásból nyereséget tsinálhat magának. Azért-is a' tsalárd igen veszedelmes ember, olyan ember ő, a' ki a' közönséges tsendességet és bátorságot meg-háborítja, és magát a' tsalárdságból táplálja. Ha ez világosságra nem hoztattik, ha az ő igazságtalanságainak gátot nem vetnek, ha az ő gonoszságát szabadonn követheti: úgy még nagyobb mértékre hág a' gonoszságbann, még jobbann-is bele tanul a' tsalárd mesterségnek űzésébenn, és másoknak mindég veszedelmesebb lessz. De mindég mélyebbenn-is süllyed a' bűnbenn, úgy, hogy utóljára az ő szabadulása lehetetlen. – Mindazáltal tsak ugyan nem szűnik ő meg ember, és mint ilyen a' mi atyánkfiya lenni.

Vegyétek tsak fel például a' kintsásót, a' léleknézőt, a' jövődő mondót, a' boszorkánymestert, és az ámitó javóst. Mind ezek az emberek tsalárdok, és jól tudják, hogy ők tsalárdok. De ezen mesterség mellett meg-találják a' nyereséget, táplálják magokat azokkal a' tsalfaságokkal, impostúrákkal, és azt kívánják, hogy azt szabadonn gyakorolhassák, hogy az által meg-gazdagodhassanak. Nem szeretik azt, mikor valami okosabb ember elő-áll, és az ő tsalárdságaikat világosságra hozza. Azomba, ha ezeknek az embereknek tsalárdságokat fel-nem fedezik, világosságra nem hozzák, ha meg-engedik nekik, hogy az ő mesterségeket szabadonn űzhessék: úgy mind több több emberek tsalattatnak-meg általok; azok a' tsalárdok pedig mind mélyebbenn mélyebbenn esnek. Vétkeznénk hát az emberi nemzet ellen, vétkeznénk ezek ellen a' tsalárdok ellen, valamint azok ellen-is, a' kiket még ők el-ámithatnak, ha az ilyen tsalárdságokat tudván azokat fel nem fedeznénk,

és segitenénk nekik azokat titokba tartani. De tsak ugyan ezen tsalárdok és ámitók eránt annyi betsülettel kell viseltetnünk, a' mennyit mint emberek tollünk meg-kivánhatnak. És ezen betsületnek előttünk való tartásával kell az ő tsalárd-ságokat fel-fedeznünk, és magunkat erántok viselnünk.

Ezekről a' Kauklerektől, ámitóktól, szemfényvesztőktől meg kell különböztetni a' babonaságnál fogva meg-tsalattattakat. [641:] Ezek az ő tselekedeteiket egészen szabadoknak tartják, sőt azt állítják, hogy azok meg-egyeznek a' józan okossággal és a' Keresztyéni tudománnyal; úgy nézik azokat, mint igazságos eszközöket a' magok javának és boldogságának elő-mozdítására, és a' szerentsétlenségeknek 's fenyegető veszedelmeknek el-távoztatására. Tulajdonképpenn hát ezek az el-ámitattak és meg-tsalattattak, tévelygésbenn lévő emberek, olyan emberek, a' kik az illendő oktatásnak és helyes bé-látásnak hijjával voltak ez ideig.

Így p. o. vagynak olyan javósok, a' kik az ő Szüléiktől reá vétetvénn 's el-hitetvénn, magok-is hiszik, hogy ők ez vagy amaz nyavalyát meg-tudják gyógyítani, hogy magoktól-is meg-magyarázhatatlan módonn ilyen vagy amollyn tsudálatos dolgot tehetnek. Magatok-is esmerhettek ilyeneket, mert majd minden helység-benn, kivált a' barom pásztorok, tzigányok és vénasszonyok között, találatnak olyanok, a' kik azzal a' mesterséggel ditsekesznek; különbenn pedig sokszor való-ságos jámbor és jó indulatú emberek-is vagynak közöttök. – Azomba, nem így van-e a' dolog minden babonás tselekedetekkel, a' mellyeket a' közönséges élet-benn űznek 's gyakorolnak az emberek? A' tudatlanság és könnyenn hívőség, a' tsudálatos dolgokhoz való vonzódás, és a' szüléknek szokásihoz és életek módjához való vak ragaszkodás, ezek a' főbb és nevezetesebb kútfejei a' babonaságnak: a' mellyekkel osztánn többnyire öszve vagynak köttetve a' restség, telhetetlenség, a' nyereség kívánása és a' fősvénység. Nints kedvek az embereknek magokat valami foglaltosságra, élet nemére, melly munkával jár, reá adni; vagy sajnállják a' költséget, 's úgy gondolkoznak, hogy tzeljokra oltsóbb vásárlással-is el-juthatnak. A' honnét a' tudatlanoknál, könnyenn hívőknél, rest és lomha embereknél, és fősvényeknél mindig leg-nagyobb ragaszkodást lehet észre venni a' babonasághoz. – De [642:] mint emberek, ezek-is a' mi atyánkfiai, a' kiket nem tsak betsülni és szeretni tartozunk, mint ezt minden emberek eránt ki-mutatni kötelesek vagyunk, hanem úgy-is tartozunk magunkat erántok viselni, mint más tévelygők, tudatlanságból és tévelygésből hibázó atyánkfiai eránt. A' mint mi okos módonn kívánnánk, hogy mások viselnék magokat mi erántunk, ha mi ilyen forma hibába, tévelygésbe, és vétekbe esnénk: úgy kell nekünk magunkat viselnünk ezen tévelygők és hibázók eránt.

De az Apostol Szent Pál a' fel-vett Beszédébenn egyenesenn meg-is határozza, hogy a' Keresztyén ember miképpenn tartozik magát viselni minden tévelygők, következés szerént az ilyen babonás emberek eránt-is. – Minthogy ez az intés

azonn a' betsülésenn fundáltatik, mellyel minden emberek eránt viseltetni tartozunk: szükség, hogy a' mellett maradjunk és meg-állapodjunk. Mert ti-is akartok lelkiek, keresztyének, és olyan emberek lenni, a' kik a' Krisztus tudományát és parantsolatit bé-vették, és valamint az ő parantsolati, úgy az ő példája szerént-is kívánják rendelni az ő életeket, a' józan okossággal meg-egyezőképpenn. De ha ilyen Keresztyének akartok lenni: szükség, hogy minden tévelygők eránt, következés szerént a' babonaságban tévelygő emberek eránt-is, úgy viseljétek magatokat, mint azt az Apostol Sz. Pál a' fel-vett Beszédekben, a' Krisztusnak tanítása szerént kötelességtekké tette. Ezt az útmutatást tartoztok követni, ezen parantsolatnak tartoztok engedelmeskedni. Halljátok-meg hát, hogy mit akart az Apostol kötelességtekké tenni.

Ha valamelly ember, úgy mond, el-foglaltatik valamelly bűnbenn, tévelygésből valami hibába esik, az olyan embert építsétek-fel, hozzátok helyre, alázatosságnak szelidségnek lelkével. Ne hagyjátok azt a' maga tévelygésébe, ne hagyjátok azt oktatás nélkül, tanács, és a' meg-jobbúlásra való intés és serkentés nélkül.

[643:] Vegyétek gondolóra, hogy a' babonaság a' tudatlanságnak, könnyennhivőségnek, vagy a' restségnek és fösvenységnek következése: e' szerént magatoktól-is által-láthatjátok, hogy a' babonás ember a' babonasághoz való hajlandóságot és ragaszkodását csak akkor vetkezheti-le, ha a' maga tévelygését által-látja és meg-esméri. Ha meg-esmeri, hogy ő azon babonaság által, a' józan okosságnak diktálása szerént, a' maga tzelját el-nem érheti; ha által-látja, hogy inkább maga ellen tselekeszik, hogy magát meg-tsalja, és magának kárt tesz: úgy bizony magát nem szeretheti, sőt maga magának ellenségévé kellene lenni, ha még tovább-is a' babonasághoz ragaszkodni akarna. Az oktatás a' leg-jobb és leg-bátorságosabb eszköz a' tudatlant és tévelygőt jó útra vezetni, és az igasságnak esméretére juttatni. Ha ezt meg-teheted: mutasd-meg a' babonáskodó embernek, hogy ő tévelyeg, miért tévelyeg, és hová viszi őtet az ő tévelygése vagy könnyennhivősége, restsége vagy felettébbvaló szűkmarkúsága, fösvenysége. Esmertesd-meg vele azoknak a' dolgoknak ereit, a' mellyekkel babonaságból vissza-él; mutasd-meg előtte azoknak valóságos hasznát. Nyisd-fel neki, a' mennyire lehet, az ő szemeit, hogy az ő restségének és fösvenységének szomorú és boldogtalan következéseit esmerje-meg; fedezd-fel előtte a' Csalárdiak ámitásait és tsalárdságait; vezesd őtet olyan emberhez, a' kitől az ő körülállásaihoz és állapotjához képest segítséget várhat: és tanítsd-meg őtet arra, mellyek legyenek áttaljába azok az igazságos utak, módok és eszközök, mellyek az ő javainak és boldogságának elő-mozdítására szolgálnak. Akkor ezen oktatásban és tanításban foglalatoskodol, ne gondold azzal, hogy majd meg-neheztel reád és gyűlölni fog a' Csalárd: mert az Istennek inkább kell engedelmeskedni mint az embereknek [644:] és az igasságot midőn tölled kívánatlik, minden emberektől való félelem nélkül meg-kell vallanod 's vallást kell

tenned arról, ha mindjárt valamelly Csalárd tetemessenn szenvedne-is a' miatt. – Ezt teszi Kk! tulajdonképpenn a' mi atyámfiját, ha valamelly hibába esik, vagy valamelly bűntől el-foglaltatik, fel-építeni, jó útra vezetni.

De ha azt akarjuk, hogy ez a' jó útra való vezetés a' tévelygőre nézve hasznos legyen: szükség, hogy az jó módjával vitessék véghez. Mert p. o. ha valaki valamelly tévelygésbenn levőt keményenn meg-támadna, vagy azt nevetségre kitenné, meg-tsúfolná: az által még inkább el-taszítaná magától, és annak meg-jobbulására semmit sem tsinálna. Az meg-sértetettnek tartaná magát az által, magát el-vonná tőlünk, és nem lenne hozzánk semmi bizodalma. Ellenbenn, ha a' tévelygővel akárki légyen-is az, betsülettel és kíméléssel bánnak; ha szelid és tsendes lélekkel igazítják útba: akkor bizodalommal kezd viseltetni hozzánk, hallgat a' mi beszédünkre és oktatásunkra, gondolkodik azokról az okokról, melyeket tőlünk hallott; és már az által sokat nyertünk.

Ha mindjárt az ő babonasághoz való hajlandóságának az által nyaka nem szakadna-is: ez mindazáltal ne unatkoztasson-meg minket, és ne kedvetlenítsen-el. Mert meg-lehet, hogy a' te atyádfiának a' babonasághoz való ragaszkodása igen erős; vagy pedig a' te fel-hordott okaid nem voltak elég hathatósok ő reá nézve. Igyekezz azért kedvezéssel és kíméléssel vele megfogadni indító okaidat, az ő gondolt tapasztalásainak tégy valóságos tapasztalásokat ellenekbe. Háritsd-el előbb az útból az ő babonáit tápláló balvélekedéseket. A' te [645:] hozzá mutatott szereteted hajlandóbbá teszi őtet te hozzád, a' te gondolkozásod és tselekedeted módjához; a' te oktatásod észre vehetetlenül fel-világosítja őtet, meg-igazítja vélekedését és tudományát, szélesíti esméretét, mindenek felett pedig a' te példád igen sokat tesz az ő meg-jobbulására. Ha pedig még mind e' mellett némelly babonaságot meg-tartana magábann: szükség, hogy jól meg-külömböztessed ezt a' tévelygőt a' Csalárdtól. Szeretettel ereszkedj-le ő hozzá, minden kíméléssel és úgy bánj vele, mint atyádfijával. Mert mint tévelygésbenn lévőnek különös jussa van a' te szeretetedhez és a' hoz, hogy kímélve bánj vele, 's barátságossann vezesd a' jó útra. Ha pedig magad nem adhatsz neki elégséges oktatást: vezesd őtet olyan emberekhez, a' kik több esmérettel és tudománnyal birnak, és kérjed őket, hogy ezt a' te tévelygő barátodat szelidségnek lelkével építsék-fel, és hozzák helyes esméretre.

És ha a' te tévelygő atyádfijának babonaságánn egészen győzedelmet akarsz venni: szerezz ő benne Istenbenn való bizodalmat. Mert a' ki úgy, mint kell, az Istenbenn bizik, a' nem lehet a' babonaságnak szolgálja. A' szintúgy nem fél a' kísértetektől, mint a' boszorkány mesterektől, és nem igyekszik az ő el-rejtettet jövőndő sorsát a' jövőndő mondók által ki-kutatni. Az ő reménységét az Istenbenn veti, és bátorsággal 's bizodalommal megy a' homályos jövőndőnek eleibe, meg-lévén a' felől győzzetve, hogy azoknak, a' kik az Istent szeretik, mindenek javokra szolgálnak, és kell-is szolgálni. –

Itt már az én mai elmélkedésemet bé-rekeszthetném; [646:] kivált minthogy már más alkalmatossággal némelly régulákat adtam előtökbe, a' mellyeknél fogva a' babonáságnak bé-vételétől meg-őrizhetitek magatokat. De mivel az Apostol a' fel-vett Beszédekben még egy intést-is tesz a' Keresztyénekhez, ezt mondvánn: *Gondold-meg magadat, hogy te-is meg-ne kísértessél:* szükség még erre nézve-is valamit szóllanom a' második részben.

§. II.) Ha másokat a' tévelygésből az igasságnak esméretére akarunk vezérteni: szükség mindenek felett, hogy magunkra vigyázzunk, hogy mi magunk-is valamely tévelygésbe keveredtek ne légyünk. Sokszor a' tévelygő tudomány és hit ölly meg-vakító olly el-altató és meg-igéző, hogy nem lehet az ember magára elég figyelmetes és vigyázó. De ha a' tévelygéseknek és tsalárdságoknak más nemeiben így van a' dolog: így van különössenn a' babonáságbann és a' babonás tsalárdságokban. Ezek sokszor igen meg-vakítanak, a' külső érzékenységeket ingerlik, a' könnyü élethez és gyönyörűséghez való hajlandóságnak hizelkednek, és a' nyereségnek kívánását gyakrann annyira ingerlik, hogy éppenn nem könnyű mind ezeknek a' tsalárdoknak egészen ellenek mondani, vagy róllok le-mondani. Mert hogy volna külömbenn lehetséges, hogy még értelmes és eszes emberek-is az ilyen tsalárdságokra reá adják magokat, hogy még ők-is jövendőt mondanak, és gyógyítással foglalatoskodnak? Pedig sokszor az ilyenek között-is találatnak jövendő mondók és tsuda-orvosok.

E' mellett némelly babonás emberek, kiváltképpenn azok a' ravasz tsalárdok és ámitók, a' kik nyereségért és haszonért a' babonáságot fenn tartani kívánják, ezek mondom semmi hijjával sintsenek a' meg-vakító okoskodásoknak, ravasz és tettetett mesterségeknek, hogy az ő valóságos [647:] tzeljokat, leg-alább tsak egy ideig-is el-titkolhassák, másokat el-hitethessenek, magokat tsábithassanak, 's azután őket meg-tsalhassák, vagy pedig azokkal az ő tzeljaikra vissza-éljenek. Ezek a' ravasz tsalárdok az ő tsalárdságaikat és babonás eszközeiket nem úgy adják-elő, mint a' millyenek azok valósággal: hanem mint az embereknek hasznára való segítő szereket, mellyekkel az ember a' maga javát szépen, könnyenn, és oltsón elő-mozdíthatja. Az ő szereik, azt mondják, minden nyavalyák ellen hasznosok, és, a' mi azokat még jobban kommandálja, ez, hogy minden fájdalom nélkül gyógyítanak. Mutogatnak mesterségeknek és tudományoknak fogatos voltáról szőlő hiteles bizonyságokat, és az ő tsuda-gyógyításaikat mások által hiresztik és terjesztik.

Szorúlt állapotban, kivált mikor a' rendes eszközökkel való élés minden haszon nélkül volt, néha még a' külömbenn meg-világosodott és értelmes ember-is, abba a' kísértetbe esett, hogy az ilyen embereknek hitelt adott, az ő szereikkel élt, és a' gonoszt nevelte, vagy leg-alább ezeknek a' tsalárdoknak babonáskodásaikat elő-mozdította. – Az értelmes ember már az előtt természeti rendes eszközökkel

élt, és értelmes 's tapasztalt Orvosnak tanátsa és rendelése szerint viselte magát. Ez az orvosság már a' nyavalyát nagy részént enyhítette el-vette, és a' beteg már valósággal a' gyógyulásnak útjánn volt: de ezt a' beteg nem hitte; az ő benne lévő erő még küszködött a' gyógyulásnak utolsó akadályáival. 'S azon közben az Orvosnak hire és tudta nélkül, a' tsuda-gyógyító javóshoz futottak 's tőle tanácsot kértek. Ez, szokás szerint vállat vonit gondolkozva, még pedig úgy, hogy ha a' beteg meg-találna halni, azt higyjék, hogy előbb kellett volna ő hozzá folyamodni; mert ő, ez a' tsudatévő, mindjárt által-látta azt, hogy nem lehet már rajta többé segíteni. – [648:] Igy tudja ő a' maga tudatlanságát el-titkolni, és a' ditséretet el-nyerni. Azomba, ha a' betegnek természeti ereje diadalmat vesz a' betegségen: mit mondanak ekkor? Nem egyebet, hanem hogy a' tsuda orvos gyógyította-meg őtet. A' külbenn értelmes beteg tévelygésbe esik maga-is, és kezd a' javósba hinni, a' kitől az előtt, mint tudatlan tsalárdtól irtózott, és meg-útálással nézett reája. Láthatjátok, miképpenn tsalattathatik-meg az értelmes okos ember-is, és miképpenn mozdíthatja-elő a' maga példája által a' babonaságnak előmenetelét.

Mások, a' kik kevesebb józan ésszel bírnak, meg-hallván ezt, semmit sem kértelkednek benne, hogy ezenn a' betegenn valósággal a' tsudatévő ember segített. A' mit a' tanúlt és próbált Orvos Doktor, a' természeti rendes eszközök, és a' betegnek ereje tettek, azt mind a' kuruzsoló javosnak tulajdonítják; vagy meg-esik, hogy azt magának a' reá-olvasásnak, és babonás szereknek tulajdonítják, minden leg-kisebb meg-vizsgálás nélkül. A' Csalárd pedig ezt az alkalmatosságot az ő hírének nevének terjesztésére és ditsőítésére fordítja; még bizonyág leveleket is adat magának, és az ő tsalárdságait másoknak annál nagyobb meg-elégedésekre folytatja.

Az értelmes eszes emberek tehát, a' kik a' köznép előtt bizonyos tekintetben vagynak, még jobban vétkeznek, mint mások, ha magokat a' pusztá szavak, vagy a' hir-név által, mellybe az ilyen emberek rend szerint vagynak, vagy azoknak kauklerségeik 's egyéb tsalárdságaik által, meg-hagyják tsalattatni, és okos hitekből ki-tántoríttatni. Nem kell nekik, éppen azt akarja az Apostol, és azzal az igazságnak és a' közboldogságnak tartoznak-is, nem kell nekik mondom magokat az ő jó hitekből az efféle tsalárdságok és ámitások által ki-teríttetni és tévelygésbe vezettetni engedni. –

[649:] De ebből láthatjátok, melly könnyű az embernek a' ravasz tsalárdoktól meg-tsalattatni és reá szedettetni; és melly szükséges néktek magatokra vigyázni, hogy ti-is meg-ne kísérthessetek. Ez hát még inkább-is serkentsen-fel benneteket arra, hogy azokra a' regulákra ügyeljete, mellyeket más alkalmatossággal előtökbe terjesztettem. Vigyázzatok magatokra, hogy a' babonasághoz, a' melly mindég nagy bűn marad, ne ragaszkodjatok. Azzal a' közönséges balvélekedéssel, hogy, ha nem használ, nem-is árt, nem menthetitek-ki magatokat, Ti Keresztyének vagy-

tok, és ha lelkiek, az az meg-világosodott emberek, és az egy igaz Istennek okos tisztelői akartok lenni: viseljétek magatokat úgy, mint Keresztyénekhez illik, és meg-ne gondoljátok magatokat, hogy ti-is meg-ne kísértessetek. Ha valamely egyébaránt okos ember meg-hagyta magát tsalattatni és el-ámitani: ne engedjétek magatokat az által a' babonaságra el-tsalattatni. Ez-is ember, meg-eshető ember, a' ki már többször-is bizonyossann hibázott. – Mert hol vagyon az az ember, a' ki vagy restségből, vagy pénznek szeretetéből, vagy erőtlenségből ne hibázna, és el-ne tévelyedne?

Azoknak a' bizonyság leveleknek, a' mellyeket az ilyen ámitó Csalárdok mutogatnak, szint öly kevésé adhattok hitelt. Némelly bizonyság levél hamis és költött, némelly fortéllyal szereztetik-meg, némellyet pedig pénzenn vesznek-meg. Minthogy azért az ilyen bizonyság leveleknek hiteles voltát jól meg-nem vizsgálhatjátok: ne higgyetek mindennek, a' ki a' maga tudományát és mesterségét ilyen bizonyságokkal szokta erősíteni. Azoknak az embereknek, a' kik ilyen tudományal, tapasztalással, és titkos mesterséggel birnak, 's azomba jámborúl és igazánn gondolkoznak, nem szükség a' világban széllyel kóborolni. Meg-találják ők az ő [650:] tápláltatásokat a' nélkül-is, akármely kis helyenn-is.

Minek okáért Kk! ha valaki a' mostann élő emberek közzül, babonás eszközkel, módokkal és szerekl élne: *építsétek-fel az ilyen embert alázatosságnak lelkével*, szelidséggel vezessétek őtet jó útra. Ne szűnjetek-meg őtet felebaráti szeretettel szeretni, és az ő boldogságáról, meg-világosíttatásáról és meg-jobbittatásáról gondot viselni. De vigyázzatok magatokra-is, hogy titeket az ő beszéde, ígéretei, tsalárdságai és példája el-ne tsábitsanak. Legyetek az Istenhez és az igazsághoz mindég hivek; viseljétek magatokat úgy, mint Keresztyénekhez illik.

Úgy vagyon Mennyei Atyánk! fogadást teszünk erre nézve tenéked, hogy mint Keresztyének, minden embereket, még a' mi tévelygő atyánkfijait-is szeretni fogjuk. Jó útra fogjuk vezetni és meg-tériteni azt, a' ki valamely hibától és bűntől el-talált foglaltatni. De vigyázni fogunk magunkra-is, hogy meg-ne kísértessünk. Segélj Uram Te magad ezen szent fogadásunkat végre hajtani. Adjad, hogy az igasságot mind inkább inkább meg-esmérhessük, és az által meg-szabadúlhassunk a' babonaságtól, és minden gonosztól. Amen!

NagyBajomb. 20^{dik} Febr. 1821.

A' napválogatásról

[651:] Letzke: 3. Mós. 19: 26. „A' napokbann ne válogassatok.”

Mindent rendel egy bölts Isten:

Azért nagy bolondság ittenn

Valamit mindjárt el-hinni

Ok nélkül, és ahhoz bízni! –

Vajha Kk! mindnyájann ezen vigasztalással tellyes igazságról meg-volnátok győződve! *Mindent rendel egy bölts Isten!* Mert azt mondja az Úr Jézus, hogy az Istennek akarátja nélkül egy veréb sem esik a' földre, és a' ti fejeteknek hajszálai-is mind számonn vagynak: Azért ne szorgalmatoskodjatok a' holnapi napról; mert jól tudja a' ti Mennyei Atyátok, mi nélkül szükölködtök ti: hanem keressétek először az Istennek országát és annak igazságát, és egyebek mind fellyül adattatnak néktek. – Ugy vagyon Kk! *mindent rendel egy bölts Isten;* és tudjuk, hogy azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek javokra vagynak. Ezek Kk! mind a' Keresztyén Vallás tanításai, fundamentomos igazságai és ígéretei, a' mellyek nem lehetnek nem tudva ti előttetek. Nem nagy bolondság-é hát ittenn valamit mindjárt el-hinni ok nélkül és ahhoz bízni? És ennek a' könnyenn hívőség' bűnének akar-nánk-é még tovább-is rabjai lenni? 's az által akarnánk-é magunkat minden okos emberek előtt gyalázatosokká tenni? Távol legyen tőlünk! hiszen, ezt még a' sem tselekedheti, a' ki a' babonaságnak szolgája, és az ő babonás gondolkozását a' napválogatás által-is nyilvánvalóvá teszi. Mert azt, hogy a' napokbann válogat, nem tartja babonaságnak: külbenn arról, mint nagy bűnről le-mondana. Sőt inkább azt hiszi, hogy a' napválogatás az Isten' akarátjával meg-egyez és okosság-gal meg-egyező mód, az ő dolgainak szerentséssé elő-menetellel való folytatására. Pedig nem az; hanem bűn; következés szerént az Isten akarátjával ellenkező dol-log. De ártalmas még a' mi dolgaink folytatására nézve-is, és minket ha [652:] szontalanokká, nyughatatlanokká és gyakrann restekké tesz ott, a' hol leg-szorgalmatosabbaknak és leg-munkásabbaknak kellene lennünk. És hogy titeket erről meg-győzzelek, és az én tanításom által ha lehetséges a' napválogatót a' napválo-gatástól el-vonjam: azért, vettem-fel ezeket az ígéket: *A' napokbann ne válogas-satok.*

Olly régi hát Kk! ez a' Keresztyének között-is mind e' mái napig fenn álló szo-

kás, a' napválogatás, hogy már Mósesnek azt egy különös parantsolatbann megkellett tiltani. A' testi és a' meg-világosodásbann kevésre ment Izráelitáknak nem volt az ólly gyalázatos, mint nekünk meg-világosodott Keresztyéneknek, ha a' napválogatást tovább-is meg-akarjuk tartani: nekünk ugyanis, a' Móses tilalmára való tekintet nélkül-is, el-kellene azt távoztatnunk. Mert hiszen az babonáság, bűn, és a' mi dolgaink folytatására nézve sok tekintetbenn ártalmas. Mellyről-is, hogy titeket meg-győzhesselek, elő-adom

1.) Hogy mit kell tulajdonképpenn a' napválogatásonn érteni, és miképpenn szokott tselekedni a' napválogató ember. Annak utánna

2.) Hogy mit kell a' napválogatásról tartani.

§. I.) A' napválogatást meg-kell Kk! különböztetni, a' napoknak, hold és idő járásnak okos meg-választásától, a' melly bizonyos gazdasági dolgokra és házi foglaltosságokra nézve szükséges. Mert a' napválogatás nem egyéb, mint az az okosság ellen való tselekedet, melly szerént az ember, minden fundamentom nélkül valami bizonyos napot kiválasztván, a' másikat pedig meg-vetvénn, esztendőről¹ élt² az ő foglalatosságábann magát a' meg-határozott naphoz szorossann köti és tartja: az időnek okos meg-választása ellenbenn, az a' köteleesség, melly szerént az ember magát az időhöz és a' környülállásokhoz szabja, vagy, a' mint Sz. Pál mondja, mikor árron-is meg-veszi az alkalmatosságot. Ez az időhöz való magunk alkalmaztatása, vagy az alkalmatosságnak áronn való meg-vétele, vagy az időre, annak járására, a' földre, az előre el-nem látott környülállásokra 's több e' félékre való okos vigyázás, a' mellyet gazdasági tekintetből tselekszünk, nem napválogatás, hanem inkább az okos embernek köteleessége.

Az okos és előre vigyázó Gazdának ugyanis szükségesképpenn [653:] különbséget kell tenni a' napok, hónapok, és idők között; az ő dolgának folytatásábann magát a' változásokhoz kell szabni, ha minden dolgát helyesenn folytatni és annak idejébenn végre hajtani akarja. Nem köti magát, és nem-is kötheti, bizonyos napokhoz. Mert a' tapasztalás meg-tanította őtet arra, hogy egyik naponn egy, másik naponn más foglalatosságot jobbann és könnyebbenn meg-lehet tenni. Ma p. o. az időnek járása, egészsége és házi dolgai meg-engedik, hogy ez vagy amaz szükséges utat el-végezze: holnap pedig más dolgok adják-elő magokat, mellyek elébb-valók az utazásnál vagy látogatásnál. Vagy pedig azonn a' naponn, mellyre a' maga el-indulását meg-határozza, igen jó idő esik más sokkal szükségesebb foglalatosságnak tételére: azért hát magát ahhoz szabja, szándékát meg-változtatja, és az ő dolgához, a' hétnek vagy esztendőnek ez vagy amaz napjára való tekintet nélkül, akkor mindjárt hozzá fog. Egyik nap olyan neki, mint a' másik; és nem egyébre

1. <esztendőre> élt

2. [utólagos betoldás: élt] az ő

vigyáz, hanem csak a' bé-következett alkalmatos vagy alkalmatlan időre, nem arra, hogy új Hold Péntek van-é, vagy Halottak Hete, Száraz Szerda-é vagy fejjér vagy fekete Hétfő. Okosann ügyel különösen a' földre, a' mellyet mivel, a' földnek azon részére, vagy az égnek azon hajlatjára, a' hol lakik, és más foglalatosságaira. A' leg-szükségesebbet eleibe teszi a' szükségesnek, a' leg-hasznosabbat a' hasznosnak, a' leg-alkalmatosabbat az alkalmatosnak. És így viszi véghez minden késelem nélkül, és a' napra való babonás tekintet nélkül, legyen az Hétfő, vagy Csütörtök, vagy más nap, azt, a' mit az idő járása, a' tapasztalás, a' föld, az éghajlat, és az esztendőnek szakasza neki tanátsolnak.

Így tselekeszik az okos Gazda, és ha véghez viszi kötelességét, a' többit bízza az isteni gondviselésre, meg-gondolván, hogy: *Mindent rendel egy bölts Isten*. Innét van osztán az, hogy az ő dolgaibann jó rendet tart, és többnyire mindég bizodalommal várja azoknak szerentsés következtét, vagy ki-menetelét. Ha meg-esne-is, hogy ez vagy amaz dolga nem menne jól végre, a' másik csak ugyan meg-őrzi a' kártól. Maga se várja azt, hogy az idő járása minden magnak, a' mit vetett, és minden be-vetett földjének mindég egyaránt hasznos legyen. Azért-is többfélét [654:] vetett, úgy gondolkozván, hogy ha egyik jó nem talál lenni, jó lesz a' másik, a' mint inti Bölts Salamon-is a' magvetőt: *Reggel vessed úgy mond, a' te magodat, és estve-is ne késedelmezzél; mert nem tudod, mellyik jobb, ez-é vagy amaz? hát ha mindenik jó leszén*.

Egészzen ellenkezőképpenn gondolkodik és tselekeszik a' napválogató ember. A' nélkül, hogy meg-gondolná, okosann meg-fontolná, és az időre, helyre, időjárására, és környülállásokra vigyázna, véghez viszi a' maga dolgát néminemű epekedéssel és nyughatatlansággal a' meg-határozott napokon, a' midőn egyiket különösen szerentsésnek, a' másikat pedig különösen szerentsétlennek tartja. A' napoknak illetén meg-válogatásábann egészzen el-felejtkezik az Istenről, a' választott napokhoz jobbann bízik, mint az Istenhez, és többet vár azoktól, mint az Istennek gondviselésétől. – Ma, így szóll, jó lesz eret vágatni; holnap jó lesz útra indulni, holnap után nem jó lesz lent vetni de jó lesz Péntekenn rozst vetni; mert új hold Péntek lesz, és el-vesz közzüle a' konkoly³; a' jövő Heténn nem jó lesz Káposztát tenni; mert Halottak Hete lesz, 's el-romlik. De ki tudná mind azokat a' jegyzéseket elő számlálni, a' mellyeket az esztendőnek bizonyos napjaira tesznek a' napválogató babonás emberek? Ha elő akarnám számlálni, véget alig érnék benne, és messze el-vetne tázolomtól: csak figyelmetességeteket fárasztanám vele, és olyan dolgoknak elő-beszéllésével tölténém az időt, a' melyeket talám jobbann, leg-alább úgy bizonyosonn tudtok, mint én; annyival in-

3. [utólagos betoldás: *de jó lesz Péntekenn rozst vetni; mert új hold Péntek lesz, és el-vesz közzüle a' konkoly*]; a' jövő

kább, hogy fájdalom, ez a' babonaságnak neme sok Kalendáriomokbann, nevezetesen a' Száz esztendő's Kalendáriombann és Szolgábann fenn tartatik. –

A' napválogató hát az ő foglaltosságai körül, az ő földjének mívelésébenn, a' gyermeknek tsetstől való el-választásábann, házi állatoknak szoktatásábann, a' maga és azok' gondja viselésébenn, az egészségbenn és betegségbenn, az útazásbann, egy szóval minden dolgaibann és szándékibann alkalmaztatja magát mindenik naphoz tett bizonyos jegyzéshez; ha mindjárt a' leg-alkalmatlanabb napot a' leg-alkalmasabbnak, a' leg-rosszabb időt a' leg-jobbnak eleibe tenné-is. Nem gondol azzal, mit mond az okosság, hanem néminé [655:] mű epekedő és szoros meg-határozással tartja magát az ő bizonyos meg-jegyzett napjaihoz. Sőt még erővel sem hagyja magát attól el-vonattatni, és ha ezt tenni tsak ugyan kénytelen, szüntelen panaszkodik; és ha a' bé-következett idő változás ötet kényszerítené, hogy az ő dolgát más, és nem a' meg-jelelt szerentsés naponn tegye, akkor szerentsétlenséget, rossz termést, és más gonoszt reszketve jövendől magának. Ellenbenn pedig igen nagyonn örül, ha az ő dolgát a' ki-pétézett naponn viheti véghez, és a' szerentsétlennnek gondolt naponn nem kénytelen valamit tenni. Már ekkor azt hiszi, hogy jól van minden: minden gond nélkül nyugszik és kedvére hever; ha szinte az ő vigyázása még ily szükséges volna-is. Mindent meg-tett, még pedig a' szerentse hozó napokon, hogy ne lenne hát jó következése? 's mit kellene még neki tselekedni? Így gondolkozik a' napválogató ember, és ez tulajdonképpenn a' napválogatás, mellyel az ilyen ember meg-külömbözteti magát attól, a' ki okossann és jó fundamentomból választja-meg az időt 's napokat, és azokhoz magát okossann alkalmaztatja. – De mit kell ezen napválogatásról tartani? azt értsük-meg

§. II.) Másodszor. Rövidenn-is meg-lehetne Kk! erre a' Kérdésre felelni: Mit kell a' napválogatásról tartani. Mert ha tsak azt mondanám, hogy az babonaság, és annál fogva bűn: már azzal a' fel-vett kérdésre eléggé meg-feleltem volna. De ez a' felelet az ő rövidsége miatt nem lehetne mindennek elég világos: szükség azért többet mondanom, és azt meg-mutatnom, hogy a' napválogatás babonaság, hogy az nektek magatoknak-is ártalmas, és hogy sok jó dolgoktól meg-tartóztat benneteket. Ha ezekről az igazságokról meg-győződtek, akkor által fogjátok látni azt-is, hogy kötelességtekbenn áll a' napválogatásról egészzen le-tenni és azt végképpenn el-hagyni.

Azt mondom hát: hogy a' napválogatás babonaság. De hogy-is lehetne egyéb? hiszen, a' napválogató egyik napot a' másiknak minden fundamentom nélkül eleibe teszi, és úgy tartja, hogy egyik nap erre, a' másik pedig más foglaltosságnak véghez vitelére hasznosabb: a' választott naphoz jobbann bízik [656:] mint az Istennek gondviselésibenn, és az ő napválogatásától olyan következéseket vár, a' mellyeket a' józan-okosság diktálása szerint éppenn nem lehet várni. Tulajdon-

képpenn szolvánn a' napválogatónak semmi oka sints, a' miért így vagy amúgy tselekeszik; mert a' mit ő okul és fundamentomul elő-hoz, azt egy okos ember sem tartja annak. Ezek ugyanis az ő okai: A' *régiek-is*, úgy mond, *hiszen lám így hitték* – mintha mind az, a' mit a' régiek, Zsidók, Pogányok, a' Krisztus születése előtt hittek, az ő régiségeért igaz volna! – A' *Kalendáriomokbann-is lám úgy lehet találni, hogy külömbség van a' szerentsés és szerentsétlen napok között*. Elég rossz, hogy még a' mi időnkben-is vagynak olyan emberek, a' kik a' babonaságot fenn-tartani kívánják, és magokat a' tsalárdságból táplálják! Azok a' Kalendáriom tsinálók, a' kik e' féle igazságtalanságokat és hazugságokat tesznek a' magok Kalendáriomába tsak azért tselekeszik, hogy a' babonás embereknek annál több Kalendáriomot el-adhassanak. És éppenn azért rossz embereknek lehet őket tartani; mivel sok embereknek tudatlanságokat és könnyennhivősegeket nem tsak táplálják, hanem a' magok hasznára tsalárdul-is fordítják azt. Ha az efféle Kalendáriomokra figyelmeznének, hamar utolérhetnétek a' hazugságbann, és által láthatjátok, hogy midőn történetből a' ravasz Kalendáristának előre való tudta nélkül egy jövődölése bé-tellyesedik, akkor számtalan sok tellyesedetlen marad.

Miért lenne továbbá egyik nap a' magvetésre, plánta ültetésre, az érvágásra, kézfogásra, vagy egyéb házi foglalatosságra jobb a' másiknál? Mit tehet a' nap a' foglalatosságok körül? Tehet-e valami változást az emberektől szabad akarat szerént adatott neve a' napnak, a' nap folyásábann? vagy a' neve a' napnak teheti-e szerentséssé vagy szerentsétlenné magát az egész napot? Miért különösebb a' Péntek vagy Kedd, mint más akármelлык nap? – Mitől függ Kk! a' mi ideigvaló boldogságunk? Ki ad áldást a' mi kezeinknek munkaira? és kinek gondviselése 's igazgatása alatt áll maga-is az ember? 's mikor várhatja az ember, hogy e' világnak nagy és bölts igaz [657:] gatója az ő igyekezetét meg-áldja? A' Keresztyén Vallásnak tanításait ebbenn a' részbenn tudjátok, leg-alább kell tudnotok? Nohát tudnotok kell azt-is, hogy nem valami nap, melyet a' babonaság ki-választott, határozza-meg a' mi sorsunkat, és tesz méltóvá vagy méltatlanná az Istennek jó tettzésére; hanem a' mi magunk viselésünk és igyekezetünk. Nem babonaság-e hát valami bizonyos naptól azt várni, a' mit a' mi munkánk, okosságunk és szorgalmatosságunk után az Istentől és az ő áldásától várhatunk? Látni való hát, hogy a' napválogató ember babonás, következés szerént bűnös: melyre nézve a' napválogatást úgy lehet nézni, mint kétszeres babonaságot és annyival nagyobb bűnt. –

De ártalmas-is sok tekintetbenn a' napválogatás, és meg-akadályoztat némelлык jóbann, a' mire az embernek ideje, ereje, módja és alkalmatossága volna, hogy véghez vigye. Melly sok foglalatosságot el-halasztottak, félre-tettek, vagy egészszenn el-mellőztek a' napválogatás miatt az emberek, a' mit pedig ma a' leg-jobb következéssel véghez vihettek volna! Az életnek melly sok örömei tétettek kese-

rúvé a' napválogatás által egész háznépeknek! Melly gyakrann változtak e' miatt az örömek gyásszá, a' tsendesség háborúsággá! Sok erőtlen Anyának még eddig 's eddig kellett az ő kisedét ereje felett szoptatni; mert nem jött-el a' nap, melyet a' babonaság javasolt annak el-választására. Hogy az Anyának erőtlensége, vagy a' gyermeknek betegsége az el-választást éppenn most tenné szükségessé és kötelességgé, arról még tsak nem-is gondolkoztak. A' gyermekről akartak viselni gondot, és el-mulatták nem tsak a' gyermeknek, hanem az anyának-is javát és jóllétét, és talám mindenkinek kárt tettek egészségekbenn és életekbenn. És miért? Mi volt az oka? Nem egyéb, hanem a' babonaság és a' napválogatás. – Így van a' földmivelésre nézve-is a' dolog. Ma p. o. leg-jobb volna szántani, az idő járása jó⁴, és minden körülállások azt tanátsolják, hogy be-kell vetni a' földet: ezt által-is látja az ember, 's így szól: Be jó volna most vetni! Azomba bele néz a' Kalendáriomba, vagy néz a' Holdra, 's azt mondja; most éppenn nem hasznos vetni; hanem holnap utánn vagy mához egy Hétre leg-jobb lessz. 'S el-mulatja [658:] a' jó időt. Az alatt meg-változik az idő, a' szántó földet nem lehet olyan jól el-készíteni; vagy a' leg-alkalmasabb időből ki-marad az ember. Mert sokszor tsak egy két naptól függ a' dolog; kivált a' len és kender vetés idejénn: úgy hogy, a' mit ma vetnek, a' jó lessz, a' mit pedig egynehány nappal elébb vagy későbbenn vetnek, abból alig lessz valami, felére-is alig nő-fel. Melly gorombául tselekeszik hát az az ember, a' ki magát bizonyos naphoz köti, és nem inkább a' józan okosság szavára hallgat! Hogy várhatja osztán az ilyen ember, a' ki babonával tellyes, hogy az ő dolgaibann szerentsés lészen! Az Isten' áldására éppenn nem tarthat számot, mint-hogy az utánn kevésbbé tudakozódik, mint a' fel-jegyzett szerentsés vagy szerentsétlen napok utánn.

Egyéb aránt, ha figyelmetesek vagytok, könnyenn észre veszitek, hogy sok embernek éppenn azért terem rosszúl az ő szántó földje, hogy azt napválogatása szerént szokta mivelní, nem pedig a' józan okosság diktálása szerént. Meg-fogjátok látni, hogy némelly ember olyan időbenn rest, a' mikor leg-inkább kellene szorgalmaszkodni; még pedig tsak azért rest ám, mert magát bizonyos napokhoz tartja. Sőt meg-fogjátok látni, hogy a' napválogatás igen ártalmas. És éppenn azért tiltatta-meg a' minket szerető Isten az ő szolgája által Mózes által az Izráelitáknak a' napválogatást; még pedig nem tsak a' fel-vett Beszédekbenn, hanem másutt-is, nevezetesen 5. Mós. 18: 10-12. *Ne légyen, úgy mond, senki közötted⁵, ki az ő fiát vagy leányát által vitetné a' tűzőnn, se varásló, se nap válogató, se jövőndő mondó, 's a' t. Mert, ezt veti utánna, utálja a' te Urad Istened, valaki ezeket miveli.* Móses nem adhatta annak okát, miért hogy a' napválogatás ellenkezik az Istennek akaratjá-

4. <volna>, és minden

5. közötted [javítva ebből: körülötted]

val; még-is azt kívánta, hogy az Izráel fiai távoztassák azt: mely sokkal inkább kötelességünk nekünk Keresztyéneknek a' napválogatást kerülni, úgy mint a' kik tudjuk, hogy az babonáság, bűn, és ártalmas; minket a' mi kötelességeink véghez vitelébenn mag-akadályoztat; leg-alább meg-akadályoztat abbann, hogy azt, a' mi kötelesség, annak idejébenn ne tselekedjünk, hanem inkább az okosság szava ellene félre te [659:] gyük, és hátra hagyjuk. – Hogy reménylhetnénk hát Kk! hogy a' napválogatás által szerentsét tsinálunk magunknak? Még ez a' hit és reménység-is nem egyéb babonáságnál! –

Ugy vagyon, soha a' napválogatás által senki a' maga szerentséjének talp követ e' világonn meg-nem vetheti: sőt inkább kárt tesz azzal magának, és maga magát szerentsétlenségbe ejti. – Ha azért AF. a' te tzelodat el-akarod érni, ha szándékbann boldogúlni akarsz: tselekedj az okossággal meg-egyezőképpenn, és kerülj minden napválogatást. Hogyha pedig az Istennek jó tettzése és áldása kedves dolog előtted: még annál inkább kell távoztatnod a' napválogatást. A' napválogató éppenn azért-is útálatos az Isten előtt; mert nem az okos fundamentomok és józan okok szerint intézi a' maga dolgát: hanem inkább az Istennek ezen drága ajándékát a' józan okosságot meg-veti és mintegy meg-tagadja. – 's hát így akarnál-é te vétkezni? így akarnál-é babonás és napválogató lenni? Engedetlen lennél-é az Istenhez; meg-vetnél-é az ő gondviselését és szeretetét; nem keresnél-é őtet, 's nem várnál-é az ő atyai áldását? Távol legyen tőled AF! Sőt inkább tedd lehetőségessé az Istennek, tegyük mindnyájan, hogy meg-áldjon minket! Cselekedjünk okossann, vigyük véghez kötelességünket; hívjuk segítségül az áldásért az Istent, és bizzunk az ő hatalmábann, böltsességébenn és jóságábann: így mindent meg-fog nekünk adni, a' mi jó és hasznos minékünk.

Mondjunk hát le Kk! minden napválogatásról, és azonn legyünk, hogy minden foglaltosságainkat és kötelességeinket az okosság diktálása szerint vigyük véghez. Vegyük meg árronn is az alkalmatosságot: de elégséges okoknál fogva. Ez az okos magunk viselése hasznos lessz nekünk, az okos embereknek betsületét, és a' mi leg-több, az Istennek jó tettzését szerzi-meg minékünk; hogy osztán annál bátrabbann mehessünk a' homályos jövőndövel szembe. Ezt tselekedjük hát! Ez az Istennek akaratja; ez az ő atyai parantsolatja, melyet ha véghez viszünk, az ő jó kedvét meg-nyerjük, és boldogok leszünk. Amen! –

NagyBajom, 12^{dik} Oktoberb. 1815.

A' szántás vetés körül a' babonaságot távoztatni kell

[660:] Letzke: 2 Tim. 2: 6. „A' szántóvető embernek munkálódni kell először, és úgy kell munkájának hasznát el-venni.”

A' földmivelés vagy szántás vetés a' leg-első és leg-gazdagabb kútfeje az emberi tápláltatásnak. Azért foglaltoskodnak nagyobb részént mindnyájan a' földműveléssel. És mivel az emberek kitsínységektől fogva nagyobb részént a' földművelésre szoktattatnak: azt lehetne gondolni, hogy már ebbenn annyira mentek, annyira meg-okosodtak a' tulajdon tapasztalatok által, hogy semmi bővebb oktatás és útmutatás arra nem kívántatik, hogy okossann műveljék a' földet. De sokakra nézve ellenkezőt tapasztalunk. Némellyek ugyanis még igen erőssenn ragaszkodnak az ő atyaiktól örökség szerént mintegy rájuk hagyott balvélekedésekhez, és babonás lélekkel foglaltoskodtak a' szántás vetés körül. – Az Isten ugyan még a' paraditsombann meg-parantsolta Ádámnak, hogy *a' földet művelné*; és a' természeti okosság-is úgy kívánja, hogy, a' mint az Apostol mondja a' fel-vett Beszédekben, *A' szántóvető embernek munkálódni kell, és úgy kell munkájának hasznát el-venni*: de sokann többet-is tesznek ennél, babonás módokat vesznek-elő, hogy az ő szántó földjök többet teremjen.

Mellyre nézve ezen mostani szántás vetés idejénn bizonyos szükséges regulákat akarok adni a' szántó földnek okos módonn való művelésére nézve, úgy mint ezeket:

- 1.) Kerüld a' babonaságot minden réguláival együtt, és minden balvélekedést.
- 2.) Ne irtózz semmi munkától és semmi meg-kivántató köteleességtől.
- 3.) Gondolkodj a' terméketlenségnek okairól bosszankodás nélkül, és [661:] 4.) Vessed bizodalmat az Istenbenn.

De mivel ezeknek előterjesztése egyszerre hosszú és unalmas lehetne, most csak a' két első réguláról fogok szólni, a' másik kettőről pedig, ha az Úr akarándja és élünk a' jövő alkalmatossággal.

§. I.) Ha hát Keresztyén szántóvető ember! a' földet okossann akarod művelni, vagy úgy, hogy az a' józan okosság diktálásával meg-egyezzen: tehát mindeneknek felette a' te szántó földednek el-készítése és el-vetése körül távoztass-el minden babonaságot, és minden balvélekedést kerülj, akár új akár régi legyen az. – Azokból a' tanításokból, a' mellyeket már több izbenn és sok oldalakról előtökbbe ter-

jesztettem, tudhatja kiki, hogy a' babonaság az Isten előtt útálatos bűn, és az embernek tulajdon boldogságával ellenkezik. Semmi esetben, és semmi dologbann sem szabad az embernek babonásnak lenni; és semmibenn sem kell követni azokat a' régulákat, a' mellyeket a' babonaság ki-gondolt. Mert a' világonn semmi sem ellenkezik jobbann az okossággal és a' Keresztyénséggel, mint a' babonaságnak bűnei. A' ki hát a' babonaságot apolgatja, és annak szolgálni kíván: a' megtagadja az okosságot és a' Keresztyén Vallást, maga magával ellenkezésbe van, meg-yalázza magát és boldogtalanná teszi. E' szerént valamint átaljába minden babonaságot, úgy klönössenn a' földmivelés körül gyakoroltatni szokott babonaságot-is szorgalmatossann el-kell kerűlni. Ha ezt nem tselekednétek, ha ennek tovább-is vakonn engedelmeskednétek: hogy várhatnátok így bizodalommal az Istennek áldását, a' mellytől függ pedig minden!

A' tapasztalás-is eléggé tanítja azt, hogy hijjába re-[662:]ménylik az Istennek áldását azok, a' kik az ő szántóföldjüket a' babonaság és annak régulái szerént szántják, trágyázzák 's vetik. Igen ártalmas törvényeket tesznek magoknak, és epesztő félelemmel kötik magokat az olyan régulákhoz és állításokhoz, a' mellyeknek követése 's véghez vitele sokszor az ő szántó földjöknek 's annak termékenységeinek veszedelmes. Nem alkalmaztatják magokat az időhöz és a' környüállás-hoz, nem néznek a' szántóföldre és annak természetére, és sokkal kevésbbé tartják magokat az időhöz és annak változásaihoz, mint azokhoz a' napokhoz, mellyeket a' babonaság javall; és úgy tselekesznek, mint a' babonaság már még régen az ő atyáiknak komendálta. E' szerént sokszor a' leg-jobb időt haszon nélkül eresztik-el, és a' leg-alkalmatlanabb időt választják. Melly sokszor esik a' meg, hogy ez vagy amaz dolgot Péntekre halasztják, a' mit Hétfőnn leg-jobb módonn meg-lehetett volna tenni, és Péntekenn nem jól esik! Ferentz, vagy Lukáts Hetére hagyják a' vetést, holott azt elébbvaló Hetekbenn sokkal nagyobb haszonnal 's jobbann elkészített földbe ejthették volna-meg. Vagy olyan foglalatosságokat vesznek-elő, mellyeket más időbenn minden kár nélkül meg-lehetett volna tenni: mintha egészen vissza-fordúlt módra akarnának tselekedni. És ha a' babonaságnak valamely régulája szerént tselekesznek, azt hiszik, hogy az ő szántóföldjöknek hasznára és az el-vetett magnak termékenysége már mindent meg-tettek, és egész andalgással, figyelmetlenséggel 's munkátalansággal altatják-el magokat ott, a' hol a' szüntelen való figyelmezés és szorgalmatos munka kívántatik-meg szükségesképpenn. Nem nagy hátra maradást és kárt okoz-e a' földmivelés-[663:]benn az, ha azt babonasággal folytatvánn, átaljába el-távozunk az Apostolnak ezen bölts tanásától: Árronn-is meg-vegyétek az alkalmatosságot, és Bölts Salamonnal ezen okos régulájától: Mindent a' maga idejébenn selekedjete! Ezt tselekeszi pedig a' babonás ember! Sokkal inkább tartja magát a' ki-választott naphoz, és a' holdnak ilyen vagy amollyan fertályához 's napjához, mint az időnek járásához. Ha mákot

vet, hallgat, egyet se szól a' világért-is; ha lent vet, meg-hosszabbítja lépéseit: és ilyen módonn többet tart ezen babonás tselekedetre, a' nevedezésre és termékenységre nézve, mint a' földre, a' melybe a' magot veti. Vagynak bizonyos babonás módok a' búza vetés körül-is, melyek által azt hiszik az emberek, hogy vagy a' madarakat távoztatják-el majd a' jövő nyáronn a' gabonától, vagy az üszögtől 's konkolytól tisztítják meg azt: holott, ha olyan helyre veti vki búzáját, a' hova a' madarak szoktak, és éretlen rossz magot vet; akár mint babonázzon, de meg-eszik a' madarak, vagy üszögös lessz a' búzája.

Látni való hát, hogy a' babonaság a' földmivelésre nézve veszedelmes, mert nem engedi, hogy az okosság régulájához szabja az ember magát: szükség a. o. hogy kerüljük azt, és azt kövessük, a' mit az okosság helybe hágy.

De éppenn ilyen szükség az-is, hogy oldozzuk-fel magunkat a' balvélekedéseknek azon kötelei alól, melyek szerént vagy az új vagy a' régi szokáshoz ragaszkodunk. A' régi bizonyos esetbenn jobb lehet mint az új; más esetbenn pedig az újnak van elsőse a' régi felett. Ez a' szokáshoz fundamentom nélkül való ragaszkodás-is a' földmivelésre nézve szint úgy veszedelmes lehet, mint az okossággal [664:] ellenkezik. A' régiek, a' mi eleink, sok jó és hasznos esméretekkel birtak: de voltak ám nekik sok hibáik és bolondságaik-is. Így van mi reánk nézve-is a' dolog. Nem minden újjítás jobbitás; és a' mi egy helyenn jobbitás, az más helyenn rontás lehet. Azért ha a' próba kitsinybe be-üt, nem következik, hogy nagyba és sokba-is ily szerentsés legyen vele az ember. A' jót hát kövessétek, akár új akár régi legyen az: de a' mi rossz, azt hagyjátok-el, vagy tegyétek jóvá. A' régieknek hibáik és bolondságaik által az ő maradékaik legyenek okosabbak. A' ki tsak a' régi mellett marad, a' nem megy soha-is odébb, és nem lessz okosabb. A' régiek sokat nem tudtak, a' minek meg-tanulására nekünk alkalmatosságunk adódott. 'S hát az ilyes alkalmatosságokat üressenn, haszon nélkül, eséretünk 's tudományunk öregbítése nélkül, hagynánk és botsátanánk-é el? Vagy azt, a' mi jobb, nem fogadnánk-é el, tsak azért, mert a' mi atyáink szokásával nem egyez-meg? Betsületünkre válna-é ez? Adjuk-meg a' tisztességet a' mi eleinknek azért a' sok jóért, melyet nekik köszönhetünk: de ne ragaszkodjunk az ő szokásaikhoz úgy, mint isteni törvényekhez. –

Attól függ minden, hogy miképpenn tsinálja az ember. Cselekedjetez hát balvélekedés és babonaság nélkül; tselekedjetez az okossággal meg-egyező régulák szerént: és ha mindjárt nem üt-is be minden, de tsak ugyan átalljába az Isten' áldására tarthattok számot; és így idővel minden jobbra fordulhat. Itt-is az a' régula leg-jobb, a' mit mond az Apostol a' Kegyeség szerént való tudományra nézve, hogy: *Mindeneket, újat, régít, meg-próbáljatok, és a' mi jó, azt meg-tartsátok.*

§. II.) Keresztyén szántóvető ember! Ha okos földmivelő akarsz lenni, kövesd ezen második régulát: ne irtózz a' munk-[665:]kától és szorgalmatosságtól, fárad-

ságtól és iparkodástól, valamint a' szükséges és meg-kivántató kötelességtől sem. Ha valami dologbann, a' restség, könnyü életnek keresése, a' gondatlanság, a' feltétebbvaló szűkmarkúság vagy fösvényiség káros lehet: bizony káros és veszedelmes különössenn a' földmivelésbenn. Itt szembetünőképpenn büntetik-meg magokat ezek a' vétkek, és többnyire érezhetőképpenn állanak bosszút magokért és magokonn.

Igen igaz az, hogy a' földmivelés gondolkodást, munkát, szorgalmatosságot, és költséget kíván. Sokba kerül a' földmivelőnek az ő tápláltatása. Az eke hordozás, a' fogas emelés erőt kíván, és ha mindjárt a' hajtható vonós marha önként oda adja-is a' maga tehetősebb erejét: de azt-is vezetni, 's igazgatni kell. A' magvető nehezen lép meg a' puha barázdák között; az aratónak meleg veréjték fojdogál testénn napestig; és a' kéve kötő szint öly fáradtann adja magát estve a' nyugalomra. – De ugyan mihez-is juthat az ember munka és fáradság nélkül? Mit nyerne az, a' ki rest kezeit kebelébe dugná; vagy az, a' ki mig mások erőlködve dolgoznak az ő hivataljok szerint, valamelly gyümölcstának árnyékábann heverés kedvéért kerülné a' napnak meleg sugárit? Menjetek az ilyen korhelyhez, nézzétek-meg őtet jól: bizony meg-útálással távoztok-el az ő heverő helyétől. Táplálja és hizlalja magát a' földnek kövérségével, szolgál a' testnek, bujálkodik az ő kívánságibann, a' nélkül, hogy arról még tsak gondolkodna-is, hogy neki-is kellene valamit tenni azért, hogy mások a' magok lételének örüljenek. Az ilyenek állapotját nem¹ lehet irigyelni, hanem szánni kell őtet.

A' szerentséssenn el-végzett munkájánn, és haszonnal töltött napjánn való öröm soha sem éleszti-meg az ő lelkét. Az ő kívánsági kinozzák őtet, és veszedelmes indulati rágiák az ő belső részit szüntelen. Nem nyugszik ő öly tsendessen, 's öly jó lelki-es-[666:]mérettel, mint az el-fáradott munkás. Nem-is kél-fel az ő agyából öly frissen és meg-nyugodva, mint a' mint azt a' szorgalmatos magvető reggel el-hagyja. Avagy irigyelhetnétek-é hát a' heverőnek állapotját? Hát ha még meg-gondoljátok az ő vétkes életének szomorú következéseit! Nem sokára körül veszi őtet a' szegénység, és gyalázat lessz az ő öröksége. Ám töltsék hát némelly korhelyek kedvekre dologtalanságbann az ő napjaikat: de mi tudvánn azt, hogy az Isten az embert dologra teremtette, munkálkodjunk szorgalmatossann, és vigyünk véghez a' mi dolgainkat szükséggel, a' mi hivatalunk 's állapotunk szerint, hogy nyugodt lelkünk legyen az egészséges testbenn.

De mi-is lenne belölünk, ha nem lenne kedvünk a' munkához és a' földmivelés 's tápláltatásunk meg-szerzése körül kedvetlenek volnánk? Így a' mi kezeinket kebelünkbe dugnánk, a' szántás meg-szűnne, a' mesterségek 's tudományok el-alunnának: ha azt nem említem-is, hogy a' mi eledelünk meg-fogyatkozna, és

1. [utólag beszúrva: lehet] irigyelni

alábbvalók lennénk az oktalan állatoknál. Hogy illene az emberhez, ki az Isten képeére teremtetett!

Semmi se kedvetlenítsen hát el Kk! bennünket a' munkától, ha mindjárt néha nehezenn esik-is az. Legyünk dolgozók és szorgalmatosok. Így haszonnal töltvénn a' mi napjainkat, a' mi lelkiismeretünknek jó tanúbizonyságával biztathatjuk mi magunkat. Ha az el-fáradásig dolgoztunk a' mi hivatalbeli foglaltosságinkbann: nyúgodjuk ki magunkat; az Isten új erőt 's elevenséget ad minékünk. És ha végre el-jő a' mi utolsó napunk, akkor azt fogja mondani az Isten: *Hívd elő a' munkásokat és fizess-meg nekik.* Máté 20: 8. Úgy vagyon bizonyára Kk! ha szorgalmatos munkások leszünk: örülni fogunk a' testi és földi, de sokkal inkább a' lelki és örökkévaló aratásnak mennybenn. Minek okáért erősítsük-meg a' mi elménket az Isten ezen áldásának meg-gondolásával, ne legyünk kedvetlen és háborgó elmével, ha mindjárt sanyarú munkát kell-is véghez vinnünk a' mi [667:] hivatalunkbann és állapotunkbann. De éppenn úgy nem kell sajnállnunk a' meg kívántató költséget-is.

Csak a' szükséges és meg-kívántató, nem pedig felesleg való és szükségtelen költségről szóllok. A' ki szükségtelen költséget tesz, a' nem hűséges sáfára az Isten ajándékinak. Illyen vesztegetők pedig mind azok, a' kik a' munka mellett sokat el-költenek, többet, mint testek tápláltatására 's erősítésére meg-kívántatnék, többet, mint a' mennyit munkájok, mesterségek, jövedelmek és érdemlett bérek be-hoz. Vesztegetők mind azok, a' kik az ő hozzájuk hasonlók felett magokat kimutatni, és fellyebbvaló rangba helyheztetni kívánják. Kerüljétek az illyen költséget, e' nem tartozik a' földmivelésnek okossann való folytatására.

De azomba a' takarékoszággal sem kell ám igen szorossann bánni; nem szabad a' munkásoktól a' szükséges eledelt, a' meg-kívántató pihenést és nyúgodalmat meg-tagadni. Mert hogy dolgozhatna az ember jól, ha koplalni 's éhséget szenvedni kellene neki? És hogy adhatna a' szántóföld gazdag aratást, ha azt szükönn és gond nélkül szántának-meg, vagy a' szükséges eszközt 's módot el-mulasztának a' körül? Nem fogy-é el a' marhának az ereje, ha fösvényül adsz annak eleséget? Még a' napszámos-is, a' kitől fösvényiségből meg-tagadják azt, a' mi ötet illetné, más módonn igyekezik magánn segíteni. – Ne tarts hát mindenbenn szoros számot. Ne keress nagy nyereséget. Kerüld a' fösvényiséget, melly minden gonosznak gyökere, Sz. Pál Apostol mondása szerint: A' jámbor és szorgalmatos jó munkás nem megy dologra a' szűk markú gazdához, a' ki osztán e' miatt mindenbenn szükségét és fogyatkozást szenved. Vagy sovány aratás lessz a' következése kapzsiságának, vagy pedig a' meg-ért gabona, a' munkálkodó kezek nem lévén, el-fog romlani a' mezőbenn.

[668:] Ha azért szerentsés aratást akartok várni Kk! ne irtózzatok se a' fáradtságos munkától, se a' meg-kívántató költségtől. A' munkásoknak tsináljatok kedvet a' munkához igazság és jóság által: és engedjétek nekik ottan-ottann pihenő

és örvendetes órákat-is, ha el-fáradtak, hogy másnap nagyobb kedvvel tehessék dolgaikat. De okossággal adjátok értékre azt-is, hogy a' babonaságot és balvélekedéseket kerülni kell: tanítsátok-meg őket józanonn gondolkozni és okossággal tselekedni. Így az Istennek áldása annál nagyobb leszén ti rajtatok.

És ezt tselekedjük Kk! mindnyájan. Minden babonaság és balitélet nélkül míveljük, szántsuk, vessük, a' mi szántó földjeinket. Ne irtózzunk a' nehéz és fáradságos munkától, és azokkal, kik nekünk a' földmívelésbenn segítségünkre vagynak, igassággal, jósággal és szeretettel bánjunk; hogy örömmel míveljék azt és nem bánattal; és az Isten áldása légyen rajtunk és a' mi jószáginkon. Amen!

NagyBajomb. 4^{dik} Octobr. 1821.

A' szántás vetés körül a' babonaságot távoztatni kell

[669:] Letzke: 2 Tim. 2: 6. „A' szántóvető embernek munkálódni kell először, és úgy kell munkájának hasznát el-venni.

A' Zsidó népnek leg-bőltsebb Királlya Salamon éppenn olyan igazánn mint szépen mondja Péld. 28: 19. *A' ki szántja az ő földét, meg-elégedik étellel; a' ki pedig követi a' restséget, meg-elégedik szegénységgel.* Salamon egy olyan nemzetnek lévén Királlya, a' melly¹ az ő tápláltatásának leg-főbb kútfejének tartotta a' földmivelést, a' maga tulajdon tapasztalása által győztetett-meg említett mondásának igazságáról; a' mellyet világossabbann-is elől-ád rész 24: 30-32. A' rest embernek szántóföldénél el-menék, és az esztelenek szőlője mellett: imé pedig fel-nőttek benne minenütt a' tövissek, és annak színét tsalánok fedezték vala bé, és annak gypüje romlott vala, mellyet én látván gondolkodám, és arra nézvénn tanúságot vevék abból.

Bártsak ezt az igazságot minden, a' ki az ő hivatalának folytatásábann és munkájának tételébenn, akár mesterség, akár földmivelés légyen az, a' restségre, dologtalanságra hajlandó, venné jól gondolóra, úgy mint a' mellynek valóságot minden időbeli okos embernek sok esztendőktől fogva való tapasztalásaik eléggé megerősítették. A' dologtalanság, restség, és henyeség, vagy akármi más névvel nevezessék ez a' vétek, utoljára mindég szegénységet és gyalázatot von maga után. A' rest és dolog kerülő szántóvető embernek földje pusztánn vagy miveletlen maradvánn semmit sem teremhet, vagy rosszúl lévén meg-munkálva, rossz gyümölcsöt terem, olyat, mellyet a' durva, tövis, és bogás koró el-nyom, és meg-fojt.

De ez a' buzdítás tsak a' köztünk található resteknek legyen mondva; mert vagynak közöttünk szorgalmatos és gondos szántóvető emberek, a' kik úgy mivelek szántóföldjeiket, hogy az nékik ditséretekre szolgál. Bártsak kiki ezt a' maga magát [670:] meg-jutalmazó foglalatosságot minden babonáskodás és balvélekedés nélkül, gondoskodva és az Istenbe vetett bizodalommal vinné véghez! E' végre elmélkedjünk a' még hátra lévő két regulákról, mellyekről a' mult Úrnak napján szóllottam, de elő nem terjesztettem. Tudnillik a' mult alkalmatossággal azt adtam elő, hogy a' földmivelés körül illő és szükséges el-távoztatnunk minden

1. melly [javítva ebből: mellynek]

babonaságot, és helytelen vélekedésekhez való ragaszkodást; egyszersmind megmutattam, hogy az illendő szorgalmatosságot és meg-kivántató költséget nem kell kimélnünk, ha hasznot akarunk venni a' szántás vetés után. Már most a' van még hátra, hogy arról szóljak, hogy a' terméketlenségnek okairól bosszankodás nélkül kell gondolkodnunk, és hogy mind ezek mellett vessük a' mi bizodalmonkat az Istenbenn.

§. III.) A' ki a' maga szántóföldjét okossann mivelní akarja: nem kell annak mindjárt bosszonkodni azért, hogy mindenik szántóföld nem adja-meg azt a' helyet és nyereséget, a' mellyet² abból vár; hogy nem minden igyekezete 's próbája üt-be³ úgy, mint ő azt reménylette. – Nem lehet minden igyekezetünk, mellyre törekedtünk, és minden próbánk, mellyet tettünk, szerentsés. Minden dologbann az Isten áldásától függ minden. És ezt különössenn el-lehet mondani a' szántásra vetésre 's földmivelésre nézve, és az azzal egybe-köttetve lévő barom tartásról és tenyésztetésről. Minden magunk hibája nélkül-is eshetik szerentsétlenség rajtunk, a' melly egyszerre minden reménységünket semmivé teszi, igyekezetünket dugába dönti, és próbatételeinket fel-forgatja. Ezek a' szerentsétlenségek gyakran atyai látogatások, a' mellyek arra indíthatnak, hogy meg-kettőztetett erővel 's szorgalmatossággal lássunk hozzá dolgainkhoz. Ha az első szempillantásbann meg-szomorítanak 's keserítenek-is minket: mindazáltal utóbb, ha az Istent szeretjük, tsak ugyan javunkra szolgálnak azok minékünk. A' ki már az ilyen sze-[671:]rentsétlen esetek körül mindjárt bosszonkodni 's zúgolódni akarna: az nagyon igazágtalanul tselekedne. Az ő bosszonkodása és zúgolódása nem tsak az Istennek mindenütt ki-tettő igazgatása ellen való panasz és békétlenség volna, hanem még útalatos háládatlanság-is az Isten eránt. Ezen vétekbenn ne tegyük bűnösökké magunkat Kk! kivált midőn elég okunk van arra, hogy az Istennel és az ő atyai igazgatásával meg-elégedjünk.

Még az Isten maga sem teheti azt meg, hogy minden próbáink, minden igyekezeteink tökéletességre menjenek. A' természetbenn bizonyos erőket tett-le, a' mellyekbe tehetőséget és munkásságot adott. Az embernek pedig tsak arra adott szabadságot és hatalmat, hogy ezekkel az erőkkel a' maga meg-tartására, gyönyörködtetésére, és az örökkévalóságra való neveltetésére, okos réguláknál fogva éljen. Az Istennek már meg kell engedni azt, hogy ezek a' természetbe le-tett erők munkálkodjanak; azokat nem lehet neki meg-háborítani 's akadályoztatni, ha az egészt a' maga valóságábann meg-hagyni akarja. A' villámásnak meg-kell hagyni azt a' tehetséget, hogy gyűjthasson, ha azt akarja, hogy a' tűz hasznos és jóltevő legyen minékünk. Meg-kell engedni az Istennek azt, hogy nehéz felhők gyűljenek

2. mellyet [a második e azonnal javítva b-ből]

3. üt-be [javítva ebből: üt-is-be]

ösze, ha azt akarja, hogy a' hegyekbe nedvesség szálljon, a' kútak, források, patakok, folyóvizek, vizekkel bővülködjenek, hogy a' szántóföldek és rétek meg-öntöztessenek. Avagy már a' bölts Isten meg-tehetné-e azt, hogy a' természetbenn lévő ezen erők meg-akadályoztassanak, meg-változtassanak; és ennél fogva meg-akadályoztathatná-e a' Mindenható azt, hogy a' jégesső néha ne ártson a' vetésnek? Az ilyen meg-akadályoztatása a' természeti erőnek nem lenne-e nekünk nagyon veszedelemes. Így hiszen nem vehetnénk azoknak úgy és akkor hasznokat, a' mint és a' mikor akarnánk. – E' mellett azok a' [672:] kedvetlen és szomorú történetek, melyekről panaszkodol, többnyire természeti okok a' végre, hogy a' nagyobb gonoszokat el-kerülhessük, és hogy nagyobb jótéteményekre nyissanak utat. Ha száz 's több Familiák a' szenvedett kárból osztoznak és abbann részesülnek, ezer 's meg ezer Familiák nyernek az egészségre és tápláltatásra nézve. Ki ne volna hát az Isten' igazgatásával meg-elégedve, ha mindjárt nem esik-is minden kedve 's kívánsága szerint!

Ide járúl még az-is, a' mit valóba szívűnkre kell vennünk, hogy a' Próbátételek többnyire a' mi tulajdon hibáink miatt nem ütnek jól ki. Sokszor minden tapasztalás nélkül tesznek próbákat, nem fordítanak reá elég figyelmetességet, vagy gondolatlanul meg-hányás vetés nélkül tselekesznek, vagy valósággal hibát-is tettek. Hogy lehetne hát ilyen esetekben azt várni, hogy a' próba jól üssön-ki? Sok igyekezetről azt lehetne mondani, hogy semmi fundamentoma sinsz annak. Esmeretlen és bizonytalan erőkre tartanak számot, és sokat várnak a' tsalóka és változó eszközöktől. 'S hát mikor így van a' dolog, azt kell-e még-is kívánni, hogy az igyekezet tökéletességre menjen, a' próba el-súljon, és minden úgy essék-meg, mint vártuk, 's reá kálküláltunk? Lehetséges-e ez? Melly sok függ a' földmivelés körül, és nem függ-e leg-több az idő járásától? De el-láthatjuk-e ezt előre, 's megtudhatjuk-e az esztendőnek minden részeire? Vallyon kívánhatjuk-e azt, hogy az Isten a' mi szándékunk, 's hibáinkon épült plánumunk szerint, és a' mi akaratunk szerint tselekedjen? Hogy gondolná ezt meg akárki-is? Mi lenne a' földből és annak termékenységből, ha e' világnak nagy Igazgatója tsak egyetlenegy nyáronn által-is, az embereknek sok ezerféle, és tsudálatosan annyszor egymással ellenkező eszek és kívánságok szerint akarna tselekedni, vagy magát ahhoz alkalmaztatná? –

[673:] Sokkal okosabban tselekedjék az az ember, a' ki a' terméketlenségnek természeti okairól fundamentomossan gondolkodik; mert akkor a' maga hibáit világosabban által-látván, az elmélkedés, tanakodás, és tapasztalás által okosabbá lenne. Ne mulassunk hát el Kk! a' dolgok és történetek körül való gondolkodást, és igyekezzünk ekképpenn okosabbak lenni, 's a' mi dolgainkat jövődöbenn okosabban rendelni. Ha nem üt-be a' földmivelésbenn, vagy a' barom tartásbann 's marha tenyésztésbenn tett próbánk; ha füstbe megy egyik vagy

másik igyekezetünk: azért mindjárt ne békétlenkedjünk. Hanem, mint okos föld-mivelők gondolkodjunk annak okáról, hogy miért lett az úgy? és ha észre vesszük, hogy hibásan tselekedtünk, jobbitsuk-meg azt. Figyelmezzünk mindig a' szántóföldre, a' mellyet mivelünk, az helyheztetésre, a' hol vagyunk, a' szántó földnek minéműségére, annak el-készítésének módára, az idő járására, a' tulajdon és idegen erőkre: így nem fogunk soha-is az Isten ellen panaszkodni. És éppenn ezért ruházott-fel minket az Isten józan okossággal. Vegyük hát annak hasznát, és éljünk illendőképpenn azzal. Ha a' magunk részéről véghez vittük azt, a' mit kellett: kövessük a' negyedik regulát-is, melly ez: Vessük bizodalmunkat az Istenbenn.

§. IV.) *Vessük bizodalmunkat az Istenbenn.* E' hát a' negyedik regula, és a' mi mostani elmélkedésünknek második része, a' miről még kell szóllanom. –

Az a' Keresztyén ember, a' ki a' mint kell, az ő okossága és tehetsége szerint tselekedett mindent, a' mit tselekedni kellett, nem tsak bizhatik az Istenbe, hanem kell-is bizni abbann. Bizni kell neki az Istenbenn azért, mert az Isten az ő egész bizodalmára érdemes; de még azért-is, mert azt az Isten ő tölle, még pedig az ő boldogságának tekintetéből, meg-kívánja. Azért mondja Dávid Zsolt. 37: 5. *Hagyjad az Úrra a' te útadat, és bizzál ő benne, és ő meg-tselekeszi.* Sz. Péter Apostol-is így int: *Minden gondotokat ő reá vessétek, mert őneki gondja vagyon ti reátok.* – De vallyon szükség-é nékem Kk! hogy [674:] tinéktek bővenn előtökbe terjesszem az Istennek, az emberek meg-tartásábann, táplálásábann és boldogításábann magát meg-ditsőitő gondviselését? Ki volna közzületek ebbenn a' részbenn olly tudatlan, tapasztalás és érzés nélkül való ember? Ugyanis ki táplált titeket mind e' mai napig? Ki adott essőt és harmatot, nappalt és éjtszakát, napvilágot és meleget? Kinyitotta-meg a' földnek kebelét, hogy hozzon az elő füvet, élőfákat, virágokat, és gyümölsöt? Ki táplálja a' holló fiakat, és ki ad kenyeret az embereknek? Nemde nem mind ezeket a' Mennynek és földnek Ura tselekeszi-é? Avagy nem az ő jóságával tellyes-é az egész föld? Meg-esmerte és meg-vallotta ezt a' 104^{dik} Zsoltárnak kegyes és buzgó szerzője: 's azért hirdeti ott az Úrnak jóvoltát és ditsőségét. 'S hát mi Kk! kiket mind eddig az Úrnak jóltevő keze tartott-meg, nem esmernénk-é meg az ő mi környülöttünk való gondviselését? Nem szükség bizonyára, hogy még többet beszéljek az Istennek emberekhez való gondviselésének bizonyágiról. Akár merre fordítjuk a' mi szemeinket, mindenütt elég bizonyásigít találjuk annak. Az Isten gondot visel mi róllunk, sőt gondot viselt mind ekkoráig. Sem eszközök sem erők 's tehetségek nélkül nem szűkölködünk a' végre, hogy örvendő és boldog életet éljünk ittenn: tsak éppenn érdem nélkül szűkölködünk; mert nem vagyunk azokra a' jótéteményekre méltók. Az Isten nagyságos dolgokat tselekedett mi velünk. Nohát mi-is ő hozzá való háládatosságból kötelesek vagyunk arra, hogy az Úrbann a' mi Istenünkbenn vessük a' mi bizodalmunkat. Ezt pedig meg-teheti minden, valaki a' maga kötelességeit mint okos Keresztyén

véghez viszi. Mert ő reá van az Istennek különösenn gondja. Olvassátok-meg tsak Máté 6: 25-33. ott magának az Idvezítőnek szájából fogjátok azt meg-érteni.

Azt mondja ott az Úr Jézus az ő Tanítványinak, kikre fontos kötelességeket bízott, olyan kötelességeket, melyeknek véghez vitele körül sok bajoknak, terheknek és szenvedéseknek fognák magokat ki-tenni: Vigyétek véghez, úgy mond, a' ti hi- [675:] vatalbeli kötelességeiteket, vigyétek véghez az Istennek akarját, és arra igyekezzetek kiváltképpenn, hogy az igassággal és jósággal különböztessétek-meg magatokat: így az Istennek igazgatása alatt az-is meg-adattatik tinéktek, a' mi nélkül a' ti életetek fenntartására szükölködtek. Mert valamint az Isten a' mezőnek füveit ruházza, és az égnek madarait táplálja: úgy sokkal inkább ruház és táplál titeket. Kiváltképpenn azokra visel ő leg-inkább gondot, a' kik az ő hivatalbeli kötelességeiknek hűséges véghez vitele által az ő gondviselésére magokat méltókká teszik. Mert a' jó és kegyes emberek leg-betsesebbek ő előtt. Az ember az Istennek képét magánn hordozza, és ha azt a' maga méltóságához illendőképpenn viseli: az Istennek jó kedvét és szeretetét nyeri-meg az által. – És ezek a' gondolatok, ezek az igasságok nem öntenének-é belénk Istenbenn való bizodalmat? Kibenn reménylhetnénk mi inkább, mint az Istenbenn? Ki érdemli-meg jobban a' mi bizodal munkat, mint az, a' kibenn élünk, vagyunk, és mozgunk mindnyájan?

Ha azért azt akarjátok, hogy a' földmivelés reátok nézve áldott, és az Isten előtt kedves legyen: szükség, hogy az a' körül reátok néző kötelességeket hűséggel véghez vigyétek. Szorgalmatossággal, gondolkodva és elmélkedve míveljétek a' ti földeteket; kerüljétek a' babonáságot, és minden balvélekedést, úgy a' restséget, dologtalanságot, gondatlanságot, vesztegetést, fősვნყსéget, és más vétkeket. Azomba ne békétlenkedjétek, ha próbátok valamibenn nem jól üt-ki, vagy ha nem éritek-el mindenbenn a' tztelt, a' mit fel-tettetek magatoknak. Az ilyen esetekben gondolkozzatok a' fogyatkozásoknak okairól, és igyekezzetek a' tapasztalás által, mind okosabbakká lenni, a' földmivelés körül való hibákat tegyétek jóvá. És ha meg-győződéstek szerint a' magatok részéről véghez vittétek azt, a' mivel tartoztatok, bizhattok az Istenbenn, és kell-is biznotok. Imé mint okos földmivelők, így keresitek először az Istennek országát és annak igasságát: 's osztán egyebek-is meg-adattatnak néktek. A' ti magatok viselése kedves lessz [676:] az Isten előtt, és az Isten meg-áldja a' ti munkátokat, 's minden jó igyekezeteteket.

Hanem még ezért ne várjátok ám, hogy mindenik szántóföldetek gazdag nyereséget hozzon. Ez minden szorgalmatosságtok és munkálkodástok, sőt Istenben való erős bizodalmatok mellett-is meg-nem lehet mindég: de azomba a' terméketlenség mellett sem hogy az Isten titeket utolsó szűkségre jutni; meg-adja azt, a' mi nélkül el-nem lehettek. 'S mi kell ennél egyéb? Ha meg van a' mi mindennapi kenyerünk: elégedjünk-meg azzal, és ne panaszkodjunk. A' gazdagság és bővöl-

ködés szintűgy veszedelmes lehet az embernek, mint a' fogyatkozás és szükség. Azért-is így könyörögjünk: szegénységet vagy gazdagságot, ne adj, Uram! énném; hanem add-meg a' mi hasznos nékem; add-meg az én mindennapi kenyéremet. És ha az Úr meg-hallgatta a' mi könyörgésünket, adjunk hálákat az ő jóvótáért.

Illyen indulatokkal forgolodjunk a. o. Kk! a' földmivelés körül, különösen e' mostani szántás vetés alkalmatosságával! Ha nehéz-is a' mindennapi kenyéért való munka: de azért el-ne tsüggedjünk. Ha nem üt-is be minden, a' mihez fogunk: de azért ne vessük-el Istenbenn való bizodalmunkat. Az Isten mindenkor jól tselekedett; ezután-is jól fog tselekedni mi velünk. Csak bár mi adhatnánk bizonyosságát annak⁴, hogy mindég jól tselekedtünk! De érezzük azt jól, hogy sokakbann hibáztunk. Kérjük ennek az Istentől botsánatját, és tegyünk fogadást, hogy ezután jobbann fogjuk magunkat viselni, és úgy rendeljük életünket, hogy méltók lehessünk az Istennek további gondviselésére, kegyelmére és szeretetére. Amen!

NagyBajomb. 12^{dik} Octob. 1821.

4. annak [javítva ebből: azokfelől]

A' boszorkányság ellen

[677:] Letzke: Máté 12: 24. „A' Farizeusok pedig mikor ezt hallották volna, mondának: Ez nem egyéb által, hanem az ördögök fejedelme által, a' Belzeub által úzi-ki az ördögöket.”

Bölds Salamon igen hasznos régulát ad előnkbe, midőn Péld. 2: 2. azt mondja: Szerelmes fiam, figyelmeztess a' böltességre a' te füleidet, és hajtsd a' te elmédet az értelemre. A' következendőkben pedig okokat-is hoz elő, és meg-mutatja a' többek között, hogy a' ki az ő értelmét és szívét illendőképpenn formálja, soha sem esik abba a' kísértetbe, hogy a' rosszul gondolkozó embereknek útjokbann járna, vagy a' vissza-fordult tsátsogókkal magára nézve veszedelmes szövetségre lépne. Mert, úgy mond, vagynak olyan emberek, a' kik el-hagyják az egyenes utat, és mennek setét, az az, tilalmas útakra; vagynak olyan emberek, a' kik gonosz tselekesznek és örülnek, ha másoknak-is árthatnak.

Ugy vagyon AF! vagynak olyan rossz gondolkozású emberek, a' kik kedves foglalatosságoknak tartják azt, ha másokat meg-tsalhatnak, reá szedhetnek, és a' kik e' végre mindenféle tsalárd eszközökkel ravasz mesterségekkel, sokszor mérges vagy leg-alább el-bódító füvekkel élnek. Igen könnyű osztán az ilyen embereknek a' tapasztalatlan és könnyenn hívő embereket meg-tsalni, a' gondatlanoknak és vigyázatlanoknak pedig kárt tenni. Ez a' tapasztalása már volt kétség kívül Salamonnak: azért adta az ő idejebelieknek ezt a' tanátsot: Igyekeztek a' ti értelmeteket és szíveteket az igazság és jóság által meg-világosítani, és meg-jobbítani. Ezt a' tanátsot adhatom én-is tinéktek Kk! És, ha az ilyen Csalárdoktól és az ő ravasz mesterségüktől való meg-tsalattatástól meg-akartok menekedni: kövessétek ezen tanátsot, formáljátok a' ti értelmeteket és szíveteket. –

[678:] De, így szól talám némelly ember, ki vigyázhatna eléggé a' gonosz emberekre, és ki őrizkedhetne azoktól? Mindent elővesz 's el-követ az ember: de mind hijjába, mert meg-vesztették, meg-boszorkányozták. Mert vagynak olyan emberek, a' kik titkos mesterségekhez tudnak, melyek által az ő szomszédjaiknak mindenféle kárt tesznek. Óh¹ Kk! bársak ne a' boszorkányoknak és boszorkány-mestereknek, hanem az Istennek és az Istenbe hinnétek. De fájdalom! ezt a' hitet

1. Óh [javítva ebből: de]

tapasztalom bennetek; úgy találom, hogy az által némely ember ti közzületek nyughatatlanná és boldogtalanná tétetett. Mert melly sok kis gyermekekről tartjátok azt, hogy a' rosszak meg-vesztették, meg-boszorkányozták; és melly sokszor meg-esett az, hogy a' mesterséges tudálékosságaról ki-hiresedett Javóshoz, boszorkány-mesterhez siettetek, magatokat meg-hagyátok tsalni, és a' gonoszt az által nagyobbá tettétek! Valóbann sajnállak titeket AF! és nagyonn szeretnék titeket ebből a' babonaságból ki-szabadítani; mert szeretlek titeket, és a' ti boldogságokat szivesenn óhajtom és akarom. De köteles-is vagyok azzal, hogy tinéktek oktatást adjak. Bártsak erre nézve most-is öly szerentsés lehetnék, hogy meggyőzhetnék titeket arról, hogy szintúgy nints boszorkányság, valamint boszorkány-mester. – Legyetek azért figyelmetesek az én mostani beszédemre és elmélkedésemre, mellynek fundamentomául teszem az el-olvasztatott beszédek: A' Farizeusok pedig, mikor ezt hallották - - az ördögöket.

Mivel a' Farizeusok azt hitték, hogy az ördög munkálkodik az emberekbe, a' melly be-folyás és munkálkodás ellen mindenféle varásló formulákkal és más eszközökkel éltek-is, a' mellyből némely tsalárd Zsidó nem [679:] kevés nyereséget tsinált magának: tehát gonosz szemekkel nézték azt, hogy az Úr Jézus minden ilyen varásló szerek és mesterségek nélkül ki-űzte a' gonosz lelkeket, vagy az ölyyan nyavalyákat meg-gyógyította, a' mellyeket az ördögi lelkek tselekedetének, meg-vesztésnek tartottak. Mert az által igen nagyonn nevelkedett az Úr Jézus tekintet és betsülete a' köznép között: és a' mint ez emelkedett fellyebb, az övék úgy szállott alább; egyszersmind pedig sok hasznoktól és nyereségektől-is el-kellett nékik esni. Hogy mind ezeknek eleit vehették a' Farizeusok és az Úr Jézust gyanússá tehetnék a' nép előtt; a' magok tekintetét pedig meg-tarthatnák, és az ő varáslásaikat a' népek el-tsábítására tovább-is úzhatnak: minden dolgokat felhordtak, a' mellyeknél fogva gondolták, hogy a' községbe rossz vélekedéseket szerezhetnek, és az Úr Jézust fekete színbe öltöztethetik. A' többek között már azt-is mondották, hogy az ördögi lelkeket az Ördögök Fejedelmének hatalma által úzi-ki, következés szerént, hogy néki szoros egyessége és szövetsége van azzal.

A' Farizeusok e' szerént nem tsak azt hitték, hogy az ördög meg-jelenhetik és tselekedhetik az emberbenn és az ember körül, hanem azt-is hitték, hogy van boszorkányság, és vagynak boszorkány-mesterek; azt hitték, hogy vagynak ölyyan emberek, a' kik az ördöggel bizonyos szövetségre és kötésre léptek, és annak segítségével által többet tehetnek, mint más emberek. – Bár melly képtelen és az okossággal ellenkező legyen-is ez az állítás, és hit: mindazáltal meg-van a' még most-is az emberek között, és meg-tartotta magát e' világonn mind ez ideig. Igaz, hogy egy darab időtől fogva nagyonn [680:] sokat vesztett és meg-fogyatkozott az; mert nem lehet most hallani boszorkányság Processusokról és boszorkányok meg-égetéséről semmit-is: mindazáltal ez az ártalmas hit tsak ugyan nem enyészett-el

mindenestől fogva. Melly jámbor szomszéd asszonyról hiszik és tartják azt, hogy boszorkány, veszteni, és valaminek hasznát titkos nyereség által el-venni tudja! Ha fel-szóval nem kiabálják-is azt: de fülbe súgva közli a' hirt egyik szomszéd a' másikkal. Vagynak olyan nyavalyák az emberekenn és a' barmokon, mellyeket nem esmervénn és okát nem tudvänn, azt mondják felőle, hogy azt a' boszorkányok tselekedték. A' milyen ostoba nevetséges, és igazságtalan ez a' vélekedés: szint' olyan nevetségesek azok az eszközök, szerek és módok-is, mellyekkel rend szerént a' boszorkányság ellen élnek. Gyakrann hibából másnak tartják a' nyavalyát, mint a' mitsoda az valósággal; nem esmerik-meg a' gonoszt természeti gonosznak lenni: a' nyavalyára rá olvastatnak, öntést tsináltatnak, meg-füstölik, hogy a' boszorkányt el-kergezzék; hijjábavaló költséget tesznek, az időt húzzák halasztják, a' nyavalyát meg-engedik, hogy nagyobb nagyobb erőt vegyen, mind addig, míg minden okos tanátsadások és természeti eszközök által-is semmit rajta segíteni nem lehet. Ha azt nem emlitem-is, hogy nagyonn szeretet nélkül és igazságtalanul bánnak azzal, a' kit boszorkánysággal vádolnak. Illő hát és szükséges, hogy a' boszorkányságról józanonn és az okosság szerént gondolkozzunk. E' végre lássuk:

1.) Mit gondolnak az emberek a' boszorkányokon, boszorkányságonn, és boszorkány-mesterekenn; és

2.) Győzöttessünk-meg arról, hogy ez a' hit hamis, képtelen, és az okossággal ellenkezik.

[681:] §. I.) Jobbann és könnyebbenn nem győzhetlek-meg titeket Kk! a' boszorkányságnak képtelen volta felől, mintha elébb azt meg-mutatom, hogy mit értettek 's mit hittek eleitől fogva, és mit értenek 's mit hisznek ma-is a' boszorkányokon és boszorkányságonn.

Mik hát a' boszorkányok? A' boszorkányok a' köz vélekedés szerént olyan emberek, a' kik az ördöggel kötést szövetséget tettek, és osztán valameddig ez a' szövetség tart ő közöttök és az ördög között, az ördög segítsége által, igazságtalan és törvénytelen módonn, magoknak hasznot, másoknak pedig kárt tehetnek. Rend szerént² Asszonyokat,³ férjfiakat pedig ritkábbann tartanak boszorkányoknak. – Úgy tartják, hogy ilyen formánn lépnek szövetségre az ördöggel: A' kinek kedve van boszorkánnyá lenni, az ördögöt magához szölli, és a' maga lelkét neki igéri 's le-köti bizonyos esztendőig, ha az alatt az idő alatt az ördög, az ő hatalma, tudománya, mestersége és tsalárdsága által-is az ő parantsolatától függeni, és neki mind abbann segítségére lenni fog, valamire tsak az ő segedelmét kívánni fogja. Ezt meg-is igéri a' Sátán, és mind a' két részről írásba foglalják a' szövetségnek

2. <az> Asszonyokat

3. <a'> férjfiakat

tzikkelyeit, melyeket a' boszorkány tulajdon vérével subscribálni, alá-írni, tartozik. – A' boszorkány hát olyan személy, a' ki az ördöggel titkos egyességben áll, és annak segítségével az emberekre és a' barmokra sok veszélyt hozhat, magát pedig az által meg-gazdagíthatja. Mivel pedig nem minden személy, a' ki boszorkánynak tartatik, gazdag: azzal tartják, hogy annak az ördög nem ígért gazdagságot, vagy, hogy az nem tehet mindeneket gazdagokká. – A' boszorkányságok hát nem egyebek, mint olyan rossz és gonosz tselekedetek, melyeket az ember az ördögnek segítségével által, vagy annak szolgálai által véghez visz.

[682:] P. o. ha valami nyavalya vagy szerentsétlenség esik valamely emberenn, olyan, a' minek okát mindjárt nem tudják ki-találni, vagy az tsudálatosnak láttzik előttök: mindjárt azt mondják felőle, hogy meg-vesztették a' rosszak, azt a' boszorkányok tették. Nevezet szerint, ha valamely mostan született kiseded nem akarja a' tsetset el-venni, nem akar az Annya mellyénn szopni, mivel az a' szájába nem fér, vagy azért, mert még semmi kedve sins, hogy tápláltatást vegyen magához, vagy hogy beteg és erőtelen, mindjárt úgy tartják felőle, hogy meg-van boszorkányozva, valamit tettek neki. – Vagynak olyan betegek-is, kik külömbkülömbféle képzelődéssel vagynak, kivált a' forróságban; p. o. volt olyan, a' ki azt hitte maga felől, hogy ő üvegből vagyon; másik, hogy ő benne matska vagy egér, vagy egy gombolyag tzérna, béka, vizi borjú, vagy más valami élő állat vagyon, melly neki fájdalmat okoz. Az ilyen 's ehhez hasonló nyavalyákat a' vesztésnek, boszorkányozásnak tulajdonítják. De nem tsak az emberek nyavalyáival van így a' dolog: így van a' barmok nyavalyái körül-is. Péld. ok. ha valamely tehénnek egyszerre el-apad a' teje, vagy véres a' teje; vagy ha valamely ló, melly egészséges volt, hirtelen le-esik lábairól: ezek mind a' meg-vesztéstől, meg-boszorkányozástól vagyon; a' rosszak, a' boszorkányok tették-meg ezeknek az állatoknak.

Ha nem volna illetlen és helytelen dolog: erről a' képzelt boszorkányságról igen könnyen számtalan sok példákat hozhatnék-elő. De ez nem-is éppenn szükséges; mert magatoknak-is elég sok juthat olyan eszetekbe, a' mit a' boszorkányságnak 's vesztésnek tulajdonítanak. E' mellett azt-is mondják, hogy a' boszorkányok a' végre, hogy másoknak kárt tegyenek, még élő állatokat-is tudnak elő-hozni; hogy parantsolnak az ege- [683:] rekkal, békákkal, tetvekkal és más állatokkal, és az által másokat nyomorgatnak és gyötrenek.

A' millyen ostoba és képtelen ez a' hit, éppenn olyan bolondságok és hijjábólóságok azok az eszközök-is, a' mellyekkel az emberek a' boszorkányság ellen magokat bátorságba kívánják helyheztetni. Némelylek keresztet vetnek magokra, bizonyos szókat mormolnak, meg-mosodnak, minek előtte a' gyermek ágyas asszonynak jó reggelt kívánnának; hogy több ilyen bolondságokat ne emlitsék. Mindenek felett pedig leg-nagyobb hitelt érdemlenek, a' köz ostoba vélekedés szerint, a' boszorkány-mesterek, vagy tudálékos javósok. – A' boszorkány-mester

ollyan ember, a' ki a' boszorkányok felett van, a' kinek ezek alatta vagynak, és a' kinél segedelmet keresnek azok, a' kik azt hiszik, hogy őket meg-vesztették, vagy meg-boszorkányozták. Ez az ember hát, a' mint a' köz vélekedés tartja, az ördögnek-is parantsol, mint szolgájának, vagy ki-űzi, mint az Úr Jézusról a' Farizeusok mondták, az ördögöt és a' boszorkányokat-is, az ördögöknek Fejedelme által; vagy pedig a' boszorkányokat az ő titkos mestersege által kinozza, hogy azok a' miatt kéntelenek a' beteget fel-oldozni, az az, ki-szabadítani abból a' veszélyből, mellybe ejtették.

Vagynak tuniillik ravasz tsalárd emberek, a' kik a' tudatlan község között uralkodó hitet, mellyel vagynak a' boszorkányok és boszorkányságok felől, a' magok hasznára tudják fordítani, és azt mondják, hogy ők tudnak rólla tenni, a' boszorkányokat elő-tudják hívni, el-űzni 's meg-büntetni. Ezek az emberek, a' betegnek mindenféle füvekből készített orvosságot adnak-bé, a' fűvekkel nagy füstöt tsinálnak a' beteg körül, vagy azokból főtt vízzel nagy gőzt, értetlen szókat mormolnak, azokat tzédulára írják, [684:] a' betegnek nyakába akasztják, vagy be-adják, és ez által 's más hasonló kauklerségek 's bolondítások által olyan tekintetet szereznek magoknak, mintha a' fellyebbvaló Lelkekkel különös szövetségben állanának. Ez által osztán ezek a' ravasz tsalárdok, a' mint magok-is kívánják, el-hiressednek, mintha ők a' boszorkányok felett való, sőt még a' Sátán felett-is Májszterek volnának.

Illyenek hát Kk! a' boszorkányok, illyen mestersege a' boszorkányság, és illyen emberek a' boszorkány mesterek és tudálekos javósok, a' mint hiszik, és a' mint régtől fogva már hiszik és hitték. Mert ez a' hit igen régi; Móses és Farahó idejibe már ezt meg-lehet találni; és ebből a' tsalárdságból éltek a' Krisztus és Apostolok idejében sok ravasz Zsidók.

Mit kell már erről a' hitről tartani? Vagynak-é valósággal boszorkányok, és boszorkány májszterek? Vegyük ezt a' dolgot a' józan okosság diktálása és fundamentomos igasságai szerént meg-fontolás alá. Mert abból, hogy ez a' hit régi, még a' Bibliábann-is van a' varáslásról szó, tellyességgel nem következik az, hogy az valami volna valósággal. A' régiség semmit, a' mi nem igaz és nem való, nem tehet igazzá és valóvá; és a' Bibliábann nints az, hogy vagynak valósággal boszorkányok. Csak arról tudósittatunk abbann, hogy abbann az időben, mit hittek némelly emberek, és miképpenn hagyták magokat a' fortélyos tsalárdoktól, mindenféle bolondságok által meg-tsalattatni, és meg-vakittatni. A' honnét igen könnyű volt Mósesnek-is amaz Egyiptomi tsalárd varáslókat az igasság által meg-szégyeníteni.

Még az által sem lehet azt meg-mutatni, hogy van boszorkányság, hogy a' fellyebbvaló Keresztyén Századokban imitt amott még némelly embereket az ördögi mestersegek üzéséért a' boszorkányságért, meg-égettek törvényes szententzia-[685:] hozás után; mert a' tortúrán vagy kinzó szerszámon addig kintették,

míg maguk meg-vallották, hogy értenek a' rontáshoz, boszorkánysághoz, és míg az ő esmerősüket, tzimborás társaikat-is ki-nem adták, kik hasonló módonn kínoztatván, magokra kéntelenek reá vallani, hogy ők-is boszorkányok. Mind ezek az igaz hogy meg-történtek, és az akkori ítélő Biráknak és Pápista Papoknak betsületére tellyességgel nem szolgálnak. Mert ezek a' Processusok, törvény folyások azt mutatják, azok a' Bírák és Papok értelem és tudomány nélkül való, babonás, és igen igazságtalan emberek voltak. Az olyan kinzások által, mint a' tortúra, arra kényszeríthetik az embert, hogy vallja, a' mit akarnak; mert a' meg-vallás által leg-alább az a' reménysége van, hogy a' halál által, az annál sokkal rettenetesebb kínzásoktól szabadul-meg. Azért-is azok a' Processusok, boszorkány-égetések, tellyességgel nem bizonyítják azt, hogy voltak valaha boszorkányok, és vagynak most-is.

Azt ugyan nem lehet tagadni Kk! hogy még most-is mindenkor találatnak gonosz indúlatú és rossz gondolkodású emberek, a' kiket méreg-tsinálóknak, méregkeverőknek lehet nevezni, a' kik mindenféle előttök tudva lévő fűvek, gyökök és mérgek által az embereket és a' barmokat meg-ronthatják, az az, beteggételhetik, és meg-is ölhetik. A' kinek az e' féle fűvek, gyökök, és mérgek nem kereskedésére vagy tudományos mesterségére tartozó dolgok, és azokkal úgy nem tud bánni és élni, mint az Orvosok és Patikáriusok, annak soha sem kellene azt el-adni, vagy kezére adni; és a' ki nem tudja, hogy mit kell azokkal⁴ tsinálni 's hogy kell vele élni, az azokat tellyességgel ne tartsa a' házánál. Kiváltképpenn a' patkány, egér és légy etetőkkal, a' mellyekkel azokat rend szerént el-veszteni szokták, nagyonn vigyázva kell bánni, hogy olyan helyre senki ne tegye, a' hol [686:] könnyenn az embernek vagy a' baromnak ennivalója közzé keveredhetik, vagy a' hol a' kisgyermek-is meg-találják 's meg-eszik. Mert már az ilyen méreg által sok kis gyermek, sok meg-lelt ember, és sok marha, ha nem egyszerre fosztatott-is meg életétől, de leg-alább hirtelen való betegségbe esett. Ezek ellen a' gonosz indúlatú méreg-keverők ellen ólly kevésbé helyheztezhetnek bátorságba a' boszorkány mesterek, tudálékos javosok, mint más babonás eszközök, rá olvasások, meg-intések, lukáts tzedulák, 's több e' félek. A' ki azt gyanítja, hogy mérget talált enni vagy inni: siessen a' mint tsak lehet a' leg-első leg-közelebb lévő Orvos Doktorhoz, a' ki⁵ természeti méreg ellenvalóval az ilyen betegeket meg-tudja gyógyítani, de nem a' javós, vagy boszorkány mester. – A' boszorkányoktól nints mit félnetek, boszorkány májszter pedig nints sohol, soha nem-is volt; a' mellyről már a' második részben.

§. II.) A' ki boszorkányt lenni hiszen: az hiszi azt-is, hogy az ördög munkálkod-

4. azokkal [javítva ebből: azzal]

5. <a'> természeti

hatik az emberekbe; hiszi, hogy az ördög mindenféle formábann meg-jelenhetik a' földönn, az embereket a' gonoszságra el-tsábíthatja, istentelen tselekedetekre és bünökre nékik alkalmatosságot és útmutatást adhat, azoknak végbe vitelébenn nekik segítségül lehet, az egyiket meg-lophatja, a' másikat ezen ragadománnyal meg-gazdagíthatja. De meg-teheti-é mind ezeket az ördög? És ha meg-teheti-is: meg-engedhetné-é azt a' szent és jó Isten, hogy ez az ő hajlandósága és kedve szerint gonoszt tselekedjen, 's romlásokat okozzon? Mit engedne-meg ekkor az Isten? – De nem szükség Kk! hogy ezeket a' hamis vélekedéseket, az ördögnek meg-jelenéséről és munkálkodásáról való hitet, ma újra természeti és más okoknál fogva meg-tzáfoljam, minek utánna más alkalmatosságot erről bővenn szólottam. Azon tanításomból tudhatjátok, hogy az ördög nem formálhat 's nem vehet magára mindenféle testet, sem meg-nem jelenhet a' földönn.

[687:] De hát, hogy volna lehetséges, hogy valamely ember az ördöggel szövetségre lépne, testét, lelkét, életét, 's örök idvességét neki ígérhetné: ha az ördög személyesen meg-sem jelenhet? Nem merő képtelenség-é valami ilyest hinni? Vagy miképpenn lehet az ördög valamely embernek segítségül abbann, hogy ez vagy amaz kajánságot véghez vihesse, vagy meg-gazdagodhasson: ha az valamint a' földönn meg-nem jelenhet, úgy az emberekbe nem-is munkálkodhatnak? Még-is osztán mind ezeket hiszik azok, a' kik boszorkányokat 's boszorkány májsztereket hisznek.

Gondoljatok-el AF! magatok, melly okossággal ellenkező dolog ilyet hinni: de azomba a' szeretetlenségnek és igazságtalanságnak bünébe-is estek, ha valakit boszorkánysággal vádoltok! Ez vagy amaz ember, ez vagy amaz asszony felől, azt állítjátok, azzal vádoljátok, hogy boszorkány: de ugyan miért, mitsoda okoknál fogva? Azért talám, hogy nektek egy beteg kis gyermektek vagyon, a' ki sokat eszik ugyan, de mindég fogy, soványodik; vagy azért, hogy a' ti tehenetek hamar meg-betegedett, semmi tejet nem ád, vagy vért ád a' téj helyett! De boszorkányságból vesztésből van-é ez? Nem lehet-é mind ezeknek természeti okát adni? A' kisgyermekbe meg-lehet hogy férgek, geleszták vagynak, mellyek a' tápláló eledelt el-eszik tőlle: menjetek vele az Orvoshoz, és ha még a' nyavalya egészen erőt nem vett a' gyermekenn, az meg-gyógyítja és egészségessé teszi azt. – A' ti tehenetek meg-lehet hogy az eledele között valamely merges plántát vagy füvet, mohóságábann, meg-evett, attól beteg, attól nem tejel, vagy el-fogy a' teje 's nem ád tejet azért, mert rosszúl él, rosszúl tápláljátok, vagy nem fejitek-ki mindég jól, vagy meg-lehet, hogy maga szopja magát. – A' téj kéknek vagy veresnek láttzik, ha a' tehenek vének, vagy [688:] bizonyos savanyú és keserű füveket ettek, vagy pedig annak oka van a' téjtartó edényeknek tisztátalanságábann. A' veres téj p. o. sok külső⁶

természeti okokból származik. A' meg-rekedt sűrű ködös levegő, a' menyét harapása, a' tehén tölgyének meg-tüzesedése, dagadása, meg-sértődése, vagy a' meggyűlt sebnek meg-fakadása: mind ezek veressé vagy véressé-is tehetik a' tejet, valamint bizonyos növények-is veres színűvé tehetik azt. Mind ez hát nem boszorkányság, nem vesztés, hanem következése a' nyavalyáknak, következése az eledel minéműségének, a' rendetlenségnek és tisztátalanságnak; mint a' mellyből a' tetvek és más férgek-is származnak, mellyek sokszor az emberek és barmok körül meg-szaporodnak. Adj a' tehenednek egészséges takarmányt, tartsd tisztánn, és áttalljába légy okos és tiszta gazda: hamar jobbra fog annak állapotja fordulni; és nem lessz szükség reá, hogy javósok vagy boszorkány-mesterhez folya-modjál.

De nem ellenkezik-e a' felebaráti szeretettel, és nem felette igazságtalan dolog-e, mikor az efféle természeti nyavalyákat, és azokat, mellyek a' te restségedből származnak, a' e szomszéd asszonyodnak, vagy valamely öreg asszonynak tulajdonitod, 's azt annál fogva boszorkánnyá teszed? Vedd tsak jól gondolóra, mit tsinálsz, azzal vádolod őtet, hogy az ördöggel szövetségre lépett, a' kinek testét, lelkét, sőt örök boldogságát-is le-kötötte. A' mellett a' magad tulajdon hibáira nézve merő vak vagy, és olyan tsalárdhoz sietsz, a' ki a' maga haszna tekintetéből, ezen bolondságnak el-hívésébenn tégedet még jobban-is meg-erősít. Meg-lehet, hogy ő neked jó füveket ad, mellyek a' bajt és nyavalyát el-hárítják: de nem hágy téged azzal meg-esmerkedni; hanem valamely boszorkányt vet okúl, hogy az által jobban el-hiresedjék, és annál több nyereséget tsinálhasson magának. Az ő kedvéért tartod osztán ez vagy amaz ártatlan személyt boszorkánynak; és ezen gondolatodat közölvén [689:] másokkal, gyalázatosná teszel egy embert, a' kit úgy tartozol szeretni, mint te magadat!

Ki volna az AF! közzületek, a' ki a' ma idvességét őlly oltsó árronn el-adná a' Sátánnak? És még-is ezzel vádoltok bizonyos személyeket, még pedig tsak azért, mert egy barom pásztor, vagy más tudatlan de azomba hamis lelkű tsalárd, azt a' bajt és nyavalyát, mellyről előtte panaszolkodtok, boszorkányságnak, vesztésnek mondja. Az ilyen embert inkább úgy kellene néznetek, mint valamely tsalárdot, és mint olyant kerülnőtök kellene. Ekkor tselekednétek helyesenn, és az okossággal meg-egyező módonn. –

* * * A' ki tehát boszorkányt és boszorkányságot hiszen: az meg-tagadja a' maga okosságát, vétkezik maga ellen és mások ellen, némelylek ellen kivált nem tsak kiméletlenül, hanem még igen kegyetlen módonn-is. Mert meg-fosztja azokat betsületüktől, jó híreiktől, és másoknak hozzájuk való szeretetétől és bizodal-mától. Ugyan lehet-e pedig valamely embert ennél jobban meg-bántani, nagyobb bosszúsággal illetni? A' szent és igaz Isten miképpenn fogja majd ezeket a' szeretetnélkül való bünösöket meg-itélni! Ne tsudálkozz hát rajta, ha a' te nyomo-

rúságod napról napra nevededik, és a' te szenvedéseid öregbülnek: természet szerint így kell ennek lenni. A' boszorkányokról és boszorkányságokról való hited mind inkább inkább nyughatatlankodtat tégedet, egyik tsalárdtól a' másikhoz kerget, és nem engedi, hogy természeti eszközökről és szerekről gondolkozzál. Ekképpenn sokasúl a' te nyomorúságod, és minden nap útálatosabb leszel a' te mennyei Atyád előtt. – Az a' személy hát, a' kit boszorkánysággal vádolnak, elébb el-juthat az idvességre, mint az, a' ki boszorkányt hiszen. Vedd itt gondolóra, Barátom! a' Farizeusoknak rettentő és intő példáját, a' kik az Úr Jézust boszorkány mesternek kiáltották-ki; mert azt hitték, hogy az ördög meg-szállja az embereket [690:] és van ördögi mesterség, boszorkányság. Vallyon lehettek-é ők ezen hit mellett okos, jó, és boldog emberek? Sőt inkább az ellenkezőt várhatták magokra, ha azon hamis hitről le nem akartak mondani. –

Mondjunk azért mi le Kk! ezen ostoba hitről, és igyekezzünk azonn, hogy okos és jó emberek légyünk: hogy az Istennek jó tettzésével vigasztalhassuk magunkat. Ha valami baj vagy valami gonosz érdekel minket: az okosság diktálása szerint gondolkodjunk annak eredetéről és okáról; és osztán okos módokat és eszközöket is vegyünk-elő az ellen. Így az Isten meg-szabadit minket minden gonosztól, mert övé az ország, a' hatalom, és a' ditsőség mind örökké: Amen!

NagyBajomb. 10^{dik} Juniusb. 823.

Az álomról és álombeli látásokról

[691:] Letzke: Sirák. 34: 1-3. „Hijábavalók és hazugok a' várákozások az értelem nélkül való embereknek, és az álmok szárnyat nevelnek a' bolondoknak. Mint a' ki megakarja fogni árnyékát és üldözi a' szelet, olyan, a' ki hiszen az álomnak. Az álom látás nem egyéb, mint valóság nélkül való kép.”

Sok embereket az álmok és álombeli látások még jobban nyughatatlankodtatnak, mint az éjjeli úgy nevezett meg-nyomások. De csak azoknak nyughatatlanságnak forrása az álom, a' kik arról valamit tartanak, a' kik azt magoknak magyarázzák, vagy álmos könyvek 's álom-magyarázók által magyaráztatják. Ezek sokszor az ő álombeli látásaik által még bolondságokra-is el-vetemednek. Azt hiszik, hogy mivel az Isten az Ó Testamentomban az embereket gyakrann álom által tanította: most-is ugyan azon eszközökkel élhet ő körülöttök, hogy nekik tudtokra adja a' reájok várákozó szerentsét vagy szerentsétlenséget, vagy hogy kijelentse nekik a' maga akaratját. Innét van osztán benne az az igyekezet, melly szerint azt tudni kívánják, hogy mit jelent az ő álmok.

Könnyen el-gondolhatjátok, hogy bizonyoson lesznek olyan emberek-is, a' kik ezen igyekezetben másoknak segítségekre vagynak. Mert mit meg-nem-próbál, és mit nem tsinál a' pénzt éhező ember? Hol van olyan mesterség, a' mellyre reá nem adnák az emberek magokat, ha azzal a' reménységgel lehetnek, hogy a' magok hasznára néző tzéljaikat csak valamennyire-is ki-elégíthetik? Igenis Kk! vagynak valósággal mind férjfiak, mind asszonyok, a' kik azzal ditsekesznek, hogy ők értik az álom magyarázásnak mesterségét; mások, a' kik álmos könyveket készítettek, vagy árulnak, vagy magoknál tartanak, a' mellyekben akármely álomnak-is magyarázatját meg-találhatják. —

[692:] Álmodni, álom közben látásokat látni, valami igen közönséges dolog. Minden embernek van éjtszakája, a' mellyben álmodik. Azért-is illendő és szükséges dolog azt meg-visgálni minek lehet és minek nem lehet tartani az álmokat; ha vallyon azok által az ember a' maga szerentséjét, vagy áttalljába az Istennek akaratját, meg-tudhatja-é? Mert fel-tévén azt, hogy az ember az ő álmai által fontos dolgokra taníttathatik: magunk eránt való kötelességünk azt hozza magával, hogy figyelmezzünk a' mi álmainkra, és azokat, a' mennyire lehet, meg-magyarázni igyekezzünk. Értekezzünk már most arról, hogy mennyire kelljen az álomnak

hitelt adni. Ezt megmondja nekünk Sirák a' fel-vett Beszédekben: *Hijjábavalók, úgy mond, és hazugok a' várakozások az értelem nélkül való embereknek, és az álmok - - - valóság nélkül való kép.*

Mit tart Sirák az álomról, azt ezen szavakból által-láthatjátok; de láthatjátok és meg-érthetitek azt-is, minek tartja azokat, a' kik az álmokra hallgatnak és hajtanak. Pedig ez a' Sirák az Ó Testamentomnak idejében élt, és így olyan időben, a' melyben még sokat tartottak az álomra. Mert ha az Izráelita álmot, még pedig nevezetes, szembetűnő és nem könnyen magyarázható álmot látott, úgy nézte azt, mint a' mellyel az Isten őtet tanítani akarja, és neki valamit jelenteni kíván. Nem tartozik ide, hogy a' Zsidó népnek az álomról való vélekedését és hitét vizsgáljuk. Ha fel-tesszük-is azt, hogy az Isten a' régi időkbenn álmok által beszélt az emberekhez: abból tsak ugyan nem következik, hogy ilyen módon tartozzon nekünk-is a' maga akaratját tudtunkra adni. Annyi azomba bizonyos, hogy némelly álom Isteni jelentés gyanánt tartatott, jóllehet azt egészen természeti módon meg-lehetett fejteni. Mi nem tarthatunk többet a' mi álmainkról, mint Sirák. A' ki közölünk az ő álmaira akarna haj- [693:] tani, azokat magyarázván azokhoz akarná magát tartani: az hijjábavaló és hazug várakozásokkal, haszontalan reménységekkel tsálná-meg magát, az árnyék után kapkodna, és a' szelet üldözné. Mert az álom nem egyéb, mint valóság nélkül való kép. – És hogy titeket ezen igasságokról meg-győzzelek, az az én tzélom ez órábann, és erre kérem-ki a' ti figyelmetességetek. –

Az álom Kk! valami nagyon közönséges, és egészen természeti dolog. Az embernek szüntelen foglalatoskodó lelke mindég munkába van. Gondolkodik, a' gondolatokat össze-köti, el-választja, ítéletet-is tézen, elébbeni gondolatiról és képzeletiről meg-emlékezik, valamikor tsak arra alkalmatosság adattatik néki. Sokszor olyan dolgok jőnek képzelődése eleibe, a' mellyeket az előtt sok esztendővel láttunk vagy hallottunk, és a' mellyekről már el-is felejtkeztünk. De azomba nem eszmélünk mindég az ő munkálkodásira, gondolatjaira és képzeletire. A' mély és erős alvásbann-is¹ úgy láttzik, hogy az embernek lelke az ő testével együtt nyugszik: leg-alább nem tudjuk akkor és nem eszmélünk az ő munkálkodásira és foglalatosságira; hanem azt tudjuk, hogy az ilyen tsendes alvás² után sokkal elevenebb és vidámabb az embernek lelke, mint a' sok álmodozások után.

Az ember tsak akkor álmodik, mikor nem aluszik erőssenn és nem elég tsendessenn, többet szunnyadozik, mint aluszik; vagy akkor, mikor éppenn az ágyba le-feküdt, és még nem egészen aludt-el, vagy mikor már ki-aludta magát, és kezd fel-ébredni, p. o. hajnalbann, vagy reggel felé. Mikor ebbenn az állapotbann a'

1. alvásbann-is [javítva ebből: *álombann-is*]

2. alvás [javítva ebből: *álom*]

szunnyadozó embernek lelke valamelly dolog felől bizonyos képzelődésse van, azt meg-tartja, és arra reá eszmél, akkor mondjuk azt, hogy az ember álmodott, vagy álmábann ezt vagy amaszt látta, beszélt, vagy tsinálta, ez vagy amaz elejébe ment neki: osztán így tsinált, így ment végbe, és e' lett a' következése és vége. Mennél elevenebbek már ezek a' képzletek: annál világosabb az álom; és mennél [694:] világosabb az álom, annál több be-folyása van annak a' testre.

Az ember lelkének meg-magyarázhatatlan módonn való be-folyása van a' testre; viszont a' testnek-is az ő érzékenységeivel a' lélekre. Ha a' test egészséges: akkor a' gondolkodó lélek-is eleven, vidám, örvendező, és alkalmas minden foglalatosságaira. Ellenbenn, ha a' test beteg: akkor a' léleknek-is kevesebb kedve van a' munkára. A' lélek és a' test igen szorossann öszve vagynak egymással kötve. Azomba a' lélek tétetett urrá a' testenn; a' test annak parantsolatitól függ; a' léleknek tartozik engedelmeskedni, és ezt hitel felett való gyorsasággal tseleskeszi-is. A' lélek tsak akarja, hogy a' kéz valamihez nyúljon, a' láb menjen, és ide vagy amoda vegye a' maga útját, 's arányozza lépéseit: és mindjárt meg-van.

Innét lehet már azt meg-magyarázni, hogy az álombann a' nem egészen méj-jenn és erőssenn aluvó test miképpenn hajtattathatik a' lélek bizonyos mozgások-ra; minthogy akkor-is a' lélek a' testet az ő akarhatja és képzelődései szerént igazgatja. Kezét, lábát kell neki emelni, fel kell kelni, ülni vagy menni, kell neki beszélni, nevetni vagy sírni egy szóval mindent úgy tenni, mint azt a' munkálkodó és foglalatoskodó lélek akarja, és a' mint az az ő képzelődéseivel meg-egyez.

Ha ébrenn létünkben figyelmezzünk a' mi képzelődéseinkre, gondolatinkra, és tselekedeteinkre való vissza-émlékezéseinkre: azt a' meg-jegyzést tehetjük, hogy a' léleknek természeti tulajdonsága az, hogy egy képzelődéssel másikat öszve kössön, ehhez ismét másikat kaptsoljon, és ekképpenn tovább gondolkozzon. Péld. ok. ha valami külső vagy belső dolog avagy tárgy által, a' külső érzékenységekre való behatás által valami képzelődés származik a' lélekbenn: ez mindjárt egy másikat hoz elő vagy vissza, a' melly azzal egybekötötésbenn van, vagy a' mit már az előtt azzal öszve-kötött; erről jó ismét egy másikra, mignem a' lélek egy különös tárgyra függesztvénn figyelmetességét, a' mellett meg-állapodik. [695:] Példának okáért: előttem el-megy most egy ember, a' kivel egykor egy örvendező társaságban vagy multságban meg-esmerkedtem. Ezen embernek látásával eszembe jut az a' víg és örvendetes nap, és azzal együtt mind az, valami akkor különössenn kedvem szerént esett, jóllehet én azután arról többé nem-is gondolkodtam. Ez a' lelket más gondolatokra vezet, ezek ismét másokra, úgy, hogy ha ezeknek a' képzelődéseknek szabad menetelt engedünk, vagy a' lelket egyedül a' maga akarataival hagyjuk: utoljára egészen idegen helyenn tapasztaljuk lenni képzelődésünkben magunkat, és olyan gondolatokra jövünk, mellyeknek származását magunk magunknak meg-magyarázni³ nem tudjuk. Egy igen különös álom jőne-ki belőle, ha

az ember a' lelket ébrenn lévő állapotjában, szabad tettzésére hagyná. De az ébrenn lévő ember ezt nem tselekeszi; mert vagynak neki bizonyos fogalatosságai, a' mellyekről kell neki gondolkodni, és a' mellyekre kell különössenn fordítani figyelmetességét. Azért-is vissza-téríti az ő gondolatit, ha az ő foglatatoskodó lelke a' tzéltől igen messze talált menni. De ezt csak akkor teheti az ember, mikor ébrenn van, mikor magára tud eszmélni: akkor pedig nem, mikor aluszik.

Az aluvó ember az ő képzelődéseit nem tudja el-rendelni, rendbe szedni, és a' gondolatival messze el-ment lelket nem tudja vissza hívni. Ekkor a' lélek jobban magára lévőnn hagyattatva, követi a' maga képzelődéseit, és egyikről a' másikra ugrik, a' melly az elébbenivel egybeköttetésbenn van, vagy valamikor azzal egybe volt köttetve. Ezeket a' képzelődéseket most már egymással öszve kaptsolja, egymás mellé helyezteti, a' mellyből származik osztánn sokszor egy igen öszve zavart és különös keverék. Leg-inkább pedig a' test által vonattatván a' lélek a' mellett marad és állapodik-meg, a' minek valami különös kedves vagy kedvetlen befolyása volt vagy vagyon ő reája, az az, olyan képzelődések mellett, a' mellyekkel ébrenn lévőnn-is örömet mulatta magát. Így már a' [696:] kártya vagy kotzka játék űző, a' játékról, nyereségről vagy vesztéségről álmodik; a' fősvény az ő kintseiről, és ezeket vagy szaporodni vagy fogyni látja, amaz öröme emez pedig szomorúságra hívja és indítja őtet; a' földmivelő ember az ő szántóföldjéről álmodik, a' vetést szépen zöldelleni vagy a' jég által el-veretni látja; a' barom tartó, lovakról 's ökrökről álmodik, azokat adja veszi; a' mester ember foglatatoskodik az ő mesterségével; a' nagyra vágyó magát betsültetni vagy bosszúval illetetni látja álmában; a' buja életű a' bujaságnak bűnében a' testi gyönyörűségek között buborékol. Az olyan dolgokról hát, mellyekről az ember gyakrann és örömet gondolkodik⁴, a' mellyek minket közelebből illetnek, a' mellyekről el-aluvásunk előtt elméledtünk, a' mellyeket szeretünk, a' mellyeket reménylünk, vagy a' mellyektől félünk, az olyan dolgokról mondom álmodik leg-inkább az ember. Mert ezek a' képzelődések leg-közelebb vagynak a' lélekhez, és mintegy kézzel foghatók, ha csak a' lélek nem kéntelen más tárgyakkal és dolgokkal foglatatoskodni. Egy példát hozok-fel az Ó Testamentomi Sz. Könyvekből, melly az egész dolgot leg-jobban meg-világosítja.

Móses az ő Első Könyvének 37^{dik} Részében elő-beszéli Józsefnek, a' Jákób Pátriárka leg-kedvesebb fiának, álmait. Ez a' József azt álmodta, hogy az ő bátyjai-val kévéket kötött a' mezőn, az ő kévéje fel-állott, az ő bátyjainak kévéi pedig meg-hajoltak az ő kévéje előtt. Másszor ismét azt álmodta, hogy a' nap, hold, és tizenegy tsillagok meg-hajolának ő előtt. Józsefnek bátyjai mind a' két álmot ter-

3. meg-magyarázni [az első a azonnal javítva l-ből; a második a á-ból javítva]

4. gondolkodik [az első k azonnal javítva g-ből]

mészteresenn magyarázták-meg, a' minthogy meg-is magyarázhatták. Mert, ha azt gondolóra vesszük, hogy Jósefet az ő atya minden testvérinél jobban szeretett, azt mindenkinek mintegy eleibe tette, és hogy Jósef ezen meg-külömböztetésnél fogva képzelődésébenn magát az ő bátyjai felett fel-magasztaltatottnak szemlélte: ebből igen könnyű azokat [697:] az álmokat meg-magyarázni. Jósef azt álmodta, a' mit kívánt, hogy ő még uralkodni fog az ő bátyainn, sőt hogy még az ő szüléinél-is fellyebb fog emeltetni. Ha ezekről Jósef annak előtte nem gondolkodott volna neki ilyen álmai, és álombéli látási.

Az álmok hát Kk! egészen természeti dolgok, mellyek nagyobbára azokból a' képzeletekből állanak, mellyeket a' lélek már az előtt elméjében forgatott, azokat most tettezése szerint meg-újítja, egymással össze köti; vagy egymástól el-választja. Ha a' mi álmainkat ezen természeti oldalról gondoljuk: így minden bizonytalanságunkra szolgálhatnak minékünk; mert azok meg-esmertetik mi velünk azt, hogy mellyek legyenek a' mi kedves hajlandóságaink és kívánságaink. Itt a' fősvény, a' tsalárd, a' játék üző, a' fajtalan életű, mindenik a' maga valóságos formájában és minéműségében láthatja magát; itt esmerheti-meg az ember azt, mire van neki leg-nagyobb hajlandósága, mi okoz neki örömet vagy kedvetlenséget. Ha azért jó és Isten előtt kedves ember akar lenni: figyelemmel van ezekre az oktatásokra és tanúságokra, a' maga hasznára fordítja azokat, és alkalmatosságot vesz magának, hogy a' benne lévő gonosz kívánságokonn tökéletes győzedelmet venni igyekezzon.

Minthogy továbbá az álmok külső okokból származnak, vagy azok adhatnak arra alkalmatosságot: az a' kötelessége az értelmes embernek, hogy ezeket az okokat keresse-fel, és vizsgálja-meg, ha vallyon az ő éjjeli álombéli nyughatatlanságának nem a' bé-vett eledel és ital-é az oka, vagy nem találhatja-é azt fel az ő bővérűségében vagy a' testnek bizonyos módon való helyheztesésében vagy fekvésében, a' melly állapotban volt akkor, mikor el-aludt; ilyen kérdéseket tévén maga eleibe: Talám az el-múlt estve meg-terheltem étellel a' gyomromat? Talám ez okozott az én belső részeimbenn kedvetlen változást? Nem feküdtem-é [698:] úgy, hogy a' fejem mélyen alá esett, vagy hanyatt, vagy a' hasamon? Az ilyen kérdések és vizsgálódások által az ember az ő álmának természeti származását meg-tudhatja, és álmos könyv nélkül-is meg-magyarázhatja. De ezenn kívül azt-is meg-fogja tapasztalni, hogy mihez kelljen neki magát tartani, hogy többször olyan álma ne legyen. – És bártsak minden ember a' természetnek ezen intését okos módon a' maga tanúságára tudná fordítani! bártsak minden ezt az útmutatást követni! így az embernek még az ő álmai és álombéli látási-is oktatására és jobbitására, következés szerint igen nagy hasznára lennének. Ebben a' tekintetben vegyétek azért a' ti álmaitokat gondolóra, és fordítsátok azokat oktatástokra és meg-jobbulástokra.

Lássuk már hát még azt-is, hogy minek nem lehet a' mi álmainkat tartani: hogy azokra nézve tévelygésbe ne essünk, és szükségtelenül ne nyughatatlankodjunk azok miatt.

Ha az álmok egészen természeti dolgok, természeti jelenések, a' mellyeknek oka és fundamentoma vagy a' testbenn magábann, vagy a' lélekbenn, vagy a' külső alkalmatosságokbann vagyon: minek nem lehet hát azokat nézni, minek nem kell azokat tartani? – Tellyességgel nem lehet azokat úgy nézni, mint az Istennek különös jelenéseit, tanításait, és ki-nyilatkoztatásait, a' mellyek által nekünk az Isten vagy a' mi kötelességeinket, vagy a' mi ezután való sorsunkat és állapotunkat akarná tudtunkra adni. Az ugyan könnyenn meg-eshetik, hogy valamelly álmunk bé-tellyesedik, hogy azt a' szerentsét el-érjük, a' mit az nekünk ígér, vagy meg-eshetik rajtunk az a' szerentsétlenség, a' mellyel az minket fenyegetni láttzott: mindazáltal abból tsak ugyan nem következik; hogy az az álom valami különös isteni jelentés volt. Mert mit nem álmodik sok ember? És melly kevés álma tellyesedik-bé? Meg-eshetik egyszer hát történetből, hogy a' sok álmok közül egy bé-telik. E' mellett a' lélek némelly dolgot egészen [699:] jól és helyessen el-lát előre, a' mi későbbben el-következik. Bizonyos körülállásokból, a' mellyek meg-esetek, jövődőre való következést tsinál, és azokból bizonyos tekintetbenn jövődőt tud mondani. Ezt meg-teheti mikor ébrenn van: miért ne tehetné-meg álombann-is? Mind ezek hát természeti módonn meg-eshetnek; mert meg-lehet, hogy azt, a' mit álmodunk, már úgy el-gondoltuk és képzeltük magunkbann; és azt, a' mi következett, a' mi állapotunkból, helyheztetésünkől, a' körülállásokból, és bizonyos tselekedetekből előre el-láthattuk 's ki-hozhattuk. Vallyon már az ilyen álmok Isteni jelentéseknek tartattathatnak-é? Miről esmerhetjük-meg, hogy azok Isteni jelentések? Nem egyebek azok, mint hihetőképpenváló hozzá vetések, a' mellyeket mi sokszor tehetünk 's szoktunk-is tenni. Így a' vesztegetőnek és tékozlónak akárki-is meg-jövendölheti, hogy gyermekeivel együtt szegénységre és szűkölködő állapotba fog jutni; az ifjúnak, a' ki kész akarva az ő egészségének romlására jár, hogy egészségét el-fogja rontani; a' tsalárdnak, hogy az ő tsalárdságainak utóljára rossz ki-menetele fog lenni. – De, a' mit a' lélek ébrenn lévőnn előre el-tud látni, azt álombann-is szintúgy el-tudja látni; tsakhogy, mikor az ember ébrenn van nem örömet mondja-meg magának az ilyen kedvetlenségeket: de álom közbenn nem kerülheti-el ezeket a' képzelődéseket. Mert ilyenkor a' lélek jobbann magára van hagyattatva, és a' jövődőt elevenebben forgatja elméjében, és azzal huzamostabb foglalataskodhatik. De azért hogy az ilyen álom bé-telik, abból nem következik, hogy az Isteni jelentés volt.

A' mi álmaink nem lehetnek Isteni jelentések. Mert mondjátok-meg magatok, mire használnának nekünk az ilyen jelentések és hiradások? Nints-is szükségünk reá, hogy ilyen módonn tanitson minket az Isten. Az Isten adott nekünk értel-

met, a' melly elég világossann meg-mondja nékünk, mit kell vagy nem kell tselednünk. Ez alkalmasint fel-is [700:] fedezi azt előttünk, hogy mit várhatunk jövődöbenn mi magunkra. E' mellett világosításunkra szolgál minékünk az Evangéliomnak örvendetes tudománya. Miért kellene hát az Istennek minket még az álmok által-is tanítani? Talám azért, hogy minékünk a' mi jövődö sorsunkat, a' reánk várakozó szerentsét vagy szerentsétlenséget, előre tudtunkra adja? Ha az Isten ezt akarná tselekedni, arra a' végre jobb és bátorságosabb útát és módot választana, mint az álom által való tanítások lehetnek.

De azt mondják: Lám az Isten a' régi időkbenn-is álom által szóllott az emberhez? Meg-engedem, és ezt nem-is akarom tagadni; meg-lehet, hogy az Isten némelly magános embereknek ilyen módonn a' józan okosság által-is ki-nyilatkozattatta magát. De ha mind azokat a' környülállásokat egész bizonyossággal és meghatározva tudnánk, a' mellyekbe azok a' szent emberek voltak: azt kellene belőlök ki-hoznunk, hogy természeti módonn vezérlettek ezekre az álmokra és jövődö állapotjokról való jövődölésekre; következés szerént, hogy az ő álmaik éppen olyan álmok voltak, mint a' millyeneket álmodhat ma-is az okos ember bizonyos nagy és nevezetes dolgokra és történetekre nézve. Ezt világossann bizonyítják Józsefnek fellyebb említett álmai. Ha őtet az Attya annyira fellyebb nem betsülte volna az ő bátyjainál: az a' nagyra vágó gondolat soha se fordúlt volna meg az ő elméjébbenn, hogy ő még valaha a' Jákób familiájánn uralkodni fog. De az a' hiba, mellyet ejtett Jákób a' József nevelésébbenn, az eszes gyermeket kevélyté tett, és a' serdülő ifjút arra vitte, hogy azt hitte, hogy ő arra rendeltetett, hogy az ő bátyjainak és atyafiainak urok legyen. Meg-lehet, hogy ezt a' gondolatot gyakrann örvendezve táplálta magábbann, a' mellyből következett osztán az ő álma. Szinte ilyen természeti módonn magyarázhatnánk-meg sok más álmokat-is, ha⁵ azoknak az embereknek helyheztetéseket, állapotjokat, környülállásaikat, és meg-esendő történeteket tudhatnánk, mellyektől indittatvánn azok a' jövődöről itéletet [701:] tettek 's jövődöt mondtak. De azok az elő-adások, mellyekkel azok meg-irattattak, sokkal több fogyatkozásokkal vagynak, mint sem az ő álmaikat egészen meg-magyarázhatnánk. Ezenkívül, a' régi világbaan igen sokat tartottak az álmokra, a' melly kétség kívül onnan volt, hogy az embernek lelkét és annak tehetségeit olyan jól nem esmérték. Ha több esméretek és tudományok lett volna nékiek a' lélek természetéről és munkálkodásiról: ők-is kevésbbé nézték volna az álmokat úgy, mint Isteni jelentéseket és tanításokat.

De ha meg-engedjük-is azt, a' mit tagadni tsak ugyan nem-is akarunk, hogy az Isten a' régi időkbenn álom által szóllott az embereknek: következik-é abból, hogy még most-is az által akar beszélni az embereknek? Osztán, mit beszélt volna az

5. [utólag beszúrva: azoknak] az embereknek

Isten rend szerént az emberekkel az álom által: olyan dolgokat, melyeket az ember különbenn-is vagy előre el-láthat, vagy a' melyeknek semmi hasznok sints? Így hát a' játék üzőnek-is meg-kellett volna az ő szerentséjét előre jelenteni. De vallyon kedvet találhat-é az Isten a' játékban, a' ki a' nyereség kívánást és a' játékot természettel gyűlöli? Hogy lehetne az Isten felől valami illyent fel-tenni? Az illyen botránkoztató gondolatok által az Istent szentség nélkül való Valósággá tenné az ember; mely káromlás volna.

Azomba, ha mindjárt az Isten tsak néhányszor jelentné-is meg magát az embereknek álom által: az által őket nem hogy tanitaná, hanem inkább zavarodásba hozná. A' vakbuzgóságú embernek és a' tsalárdnak alkalmatosságot adna a' vakbuzgóságra és a' tsalárdságra, leg-alább ebbenn a' bűnbenn még jobbann megerősítené őket. Látni való hát, hogy az Isten illyen eszközzel nem élhet a' mi tanításunkra és oktatásunkra, mert annak ártalmas következesei lehetnének. A' különös isteni jelentésnek ideje már végét érte; az Isten nem beszéll már álmok által, hanem beszéll az okosság által különös történetek által, [702:] melyek a' mi szemünk előtt és a' mi tanúságunkra 's meg-intettetésünkre esnek, beszéll kíváltképpenn a' Biblia vagy Szent Írás által, mi hozzánk. Bártsak úgy, a' mint az Isten akarhatja szerént tartoznánk, ezekre az Isteni szózatokra mindenkor illendőképenn hallgatnánk! De miképpen figyelmezzünk az Istennek hozzánk intézett beszédire? Miképpen engedelmeskedünk az ő parantsolatnak? Miképpen követjük az ő oktatását? Bizony a' mi lelkünk esmérete és a' tapasztalás semmi jó bizonyosságot sem ad minékünk ebben a' tekintetben! És még-is az Isten álom által-is beszélljen mi velünk és mi hozzánk? A' ki Mósest és a' Prófétákat nem hallgatja; a' ki azok által sem böltsebbé sem jobbá nem lessz; és a' ki a' maga tulajdon józan okosságának diktálását meg-veti: az tellyességgel nem méltó arra, hogy az Isten álom által szólljon hozzá, és tegyen neki jelentéseket.

Melly nagy bolondság, és melly vétkes dolog, annak okáért Kk! az álomra hallgatni, hajtani, és azt még bizonyos álom magyarázók által magunkra magyaráztatni! Ha eddig tévelygésbe nem voltunk-is, ha nem eléggé nyughatatlankodtunk eddig: leszünk ezután ez által bizonyossann. – Azért-is Kk! ne tartsatok valamit az álom felől. Úgy nézzétek azt, a' mint van valósággal; ne tartsátok isteni jelentés vagy oktatás gyanánt, hanem mint a' szüntelen gondolkodó és foglalatosságban lévő léleknek természeti munkálkodását. Tanúljátok magatokat, és a' ti indulatokat mind jobbann jobbann meg-esmerni; tanúljátok meg-esmerni a' bennetek lévő gonosz kívánságot, mellyenn még győzedelmet nem vettetek. Álljatok ellent ezeknek a' gonoszra való hajlandóságoknak, és jobbitsátok-meg a' ti szíveteket! Ne engedjétek magatokat az álmos könyvek és álom-magyarázók által tévelygésre tsalattatni. Azok a' könyvek ravasz és álnok tsalárd embereknek [703:] munkái:

az álom magyarázók pedig fizetésért és jutalomért nem egyebet tesznek, hanem csak tsalnak titeket. A' ti álmaitokat még kevésbbé tudják meg-itélni 's megmagyarázni, mint ti magatok. – Ne tudakozódjatok a' jövődőről-is. Jó az mi reánk nézve, hogy az Isten a' jövődőnek tudását el-rejtette mi tőlünk. Ha pedig a' szerentsétlenséget el-akarjátok kerülni és távoztatni: vigyázzatok magatokra, az Istent féljétek és jót tselekedjete. Mert igazánn mondja azt Sirák, hogy a' ki hajt az álomra, az árnyékhoz kapkod, és üldözi a' szelet: a' mi pedig haszontalan igyekezet. Az Istennek okos tisztelője el-kerüli az ilyen bolondságokat, és nyugodt elmével vagyon. – Legyetek azért ti-is Kk! igaz istenfélők, és bizzatok mindenkor az Úrbann: így nem félhettek semmitől; tsendességbenn lessz a' ti lelketek, és boldogok lesztek mind örökké. Amen!

NagyBajomb. 13^{dik} Juniusb. 823.

A' lelkek meg-jelenéséről

[704:] Letzke: 1 Mós. 32: 24-26. „Marada annakokáért Jákób tsak egyedül, és tusakodik vala vele egy férjfiú, mind addig, míg nem meg-hajnallék. Ki mikor látná, hogy Jákóbonn semmi erőt nem vehet, illeté az ő tsípőjének forgó tsontját, és a' Jákób tsípőjének forgó tsontja helyéből ki-iszomodék, mikor az tusakódnék ő vele; és monda: Botsáss-el engemet, mert a' hajnal fel-jött. És monda Jákób: Nem botsátlak-el tégedet, míg nem meg-áldasz engemet.”

Hogy az ember álmodni szokott, az mindenek előtt tudva van. Mert hol van az az ember, a' ki életébenn soha nem álmodott volna, és mindég egészen tsendes-senn és egészen erőssen aludt volna minden álmodás nélkül? De tudjuk azt-is, hogy a' mi álmainknak egészen természeti okai vagynak, és hogy azok tellyes-séggel nem isteni jelentések. Mindazáltal vagynak a' léleknek bizonyos képzelő-dései és álmai, a' mellyeket még az egyéb eránt értelmes emberek-is hajlandók voltak többnek, mint tsupa álmoknak tartani, olyan képzelések, mellyeket ők Isteni jelentéseknek tartottak, és néminemű sejdítésnek, rémlésnek, vagy belső érzésnek nevezni szoktak. De ha tsak a' sejdítésnek vagy előre érzésnek tsak nevét emlitem-is, mindjárt taláztatik közöttetek olyan, a' ki azt állítja, hogy neki-is voltak olyan sejdítései és előre való érzései. Valami igen közönséges dolog az, hogy bizonyos szerentsétlen eseteket, mellyek meg-történnek, úgy tettzik mintha előre meg-sejdítette volna az ember. A' honnét így szoktunk közönségesenn szólani: Ezt már régen meg-éreztem, régen rémlett előttem; ezt el-gondolhattam, hogy így járok és ez esik rajtam, mert eléggé rémlett előttem. – Vagynak továbbá olyanok-is, a' kik más emberek felől-is előre éreznek valamit, a' kiknek úgy tettzett, hogy távol lévő esmerőseik meg-jelentek, és a' kik osztán az ilyen kép-zelt meg-jelenésből azt hozták-ki, hogy az ő távol lévő [705:] barátjokonn vagy esmerőssökönn valami szerentsétlenség fog esni, vagy hogy azoknak halála közel van, sőt talám meg-is haltak. Ha minden esetre ez az ő gyanúságok bé-telleyesedik: úgy tartják, hogy az a' benne vólt előre való érzés Isteni jelentés vólt.

Azok az emberek, a' kik ebben a' hiszemben vagynak, nem lehet, hogy szünte-len való nyughatatlanságban ne éljenek; mert igen sokszor és sokat éreznek előre, sokat meg-sejdítenek, a' mitől mindég félnek, és igen sok jelenésekről kép-zelődnek. A' honnét az ilyen emberek az ő sejdítései és előre való érzései által,

sok bajt és nyavalyát, a' mitől féltek, képzelődésből magokra vonhatnak, megbetegedhetnek, és ha az az érzés volt benne, hogy meg-holtak, valósággal a' félelem és képzelődés által a'¹ meg-érezni gondolt halált magokra-is vonják: a' mint mind ezeket sok példák meg-is bizonyították.

Igen nagyon szükséges tehát, hogy az álomnak ezen neméről-is elmélkedjünk; hogy okos gondolatok és elmékedések által az ilyen gonoszoktól és veszedelmektől magunkat meg-őrizhessük. És ezen elmékedésnek fundamentomául teszem Jákóbnak azon előre való érzését, melly a' fel-vett Beszédekben bé-foglaltatik. *Marada Jákób tsak egyedül. - - Nem botsátlak-el tégedet, mig nem meg-áldasz engemet.*

Igy kell fel-venni Kk! a' dolgot. Jákób mind eddig az ő Ipánál Lábánnál volt; de midőn annak eddig az ideig eránta mutatott szives indulatja irigységre változott: arra határozta magát, hogy az ő háza népével vagy familiájával vissza-menjen a' maga hazájába, mellyet az ő Bátyjának Esaunak bosszuállásától való félelmében hagyott vala el. Útjábann nagy tűnődésbe és aggodalomba esett, mellyet az ő Bátyjától való félelem okozott benne. Azért-is minden készüléteket és rendeléseket meg-tett, hogy a' Bátyját meg-nyerhesse és magához meg-engesztelhesse. Küldött előre ajándékokat az ő Bátyya számára; meg-lévén [706:] arról győztetve, hogy az ő bátyjának nem soká hirévé lenne az ő jövele, és akkor ellenséges indulattal menne ő ellene. Ezen gondolatok között egy magános helyet keresett Jákób, imádkozott ottan, és el-fáradván el-aludt. Azt álmodta ekkor, hogy egy Angyal jó hozzája, a' kivel kettős viadalba elegyedik, de az őtet meg-nem győzhette. Ezt úgy vette Jákób, mint Isteni jelentést arra nézve, hogy az ő Esauval való dolgának jó kimenetele fog lenni; bár melly természetes volt-is az egész dolog. Némelly ember már közzülünk az ilyen álmot előre való érzés gyanánt tartaná, és ha az ő kívánsága 's várasa szerint ütne-ki a' dolog, azt mondaná: ezt meg-sejdfitettem. Pedig a' kegyes Jákóbnak egész jelenése természetes volt, a' tsak közönséges álom volt Ésautól való félelmének és Istenbenn 's a' maga számos familiájábann való bizodalmának következése, és hogy az ő ajándékai sem lesznek foganatlanok Esau előtt. Félvén és tűnődvén a' dolognak kétséges ki-menetele felől, de egyszersmind azt reménylvén, hogy az Isten az ő bátyjának szívét a' hozzá küldött ajándékok által az ő javára fogná meg-változtatni, ilyen indulatokkal aludt-el Jákób: de azomba elméjének hanykodása nem hagyta őtet méjjen alunni; hanem el-szenderedve volt, és álmába úgy tettett neki, mintha nem haszon nélkül viaskodna egy férjfiúval. Úgy rémlett hát előtte, mintha öszve jött volna az ő bátyyával Ésauval. –

Nekünk-is vagynak néha ilyen álmaink, a' mellyeket előre való érzés gyanánt veszünk; és vagynak álombéli jelenések körülöttünk, mintha a' még élő de távol

1. a' [javítva ebből: az]

lévő barátunk jelenne-meg nekünk. Vagy pedig beszélünk mások, hogy ezt vagy amazt érezték-meg előre, vagy hogy ez vagy amaz távoly lévő Személy meg-jelent nékik, mintha azt valóságos esmeretes formájábann látták volna magok előtt: vagy, ha valami esett a' háznál, hallották a' menését, látták ki-nyílni az ajtót, és mind ez öly természetesen ment végbe előttök, hogy arról őket le-beszélni alig lehet. Mit kell már mind az ilyen előre való érzésekről és jelenésekről tartani. Vegyük ezeket most össze, és úgy elmélkedjünk róllok, mert valóbann nem egyebek, mint a' mi foglalatatoskodó lelkünknek álmai, követke- [707:] zési a' képzelődésnek, a' félelemnek, és annak az igyekezetnek, hogy a' meg-esett történetekből jövődőre való következtést tsináljunk. Bártsak mindnyájan a' ti előre tettző érzéseiteket ilyen természeti okokból magyaráznátok-meg! Bártsak úgy néznétek azokat, mint a' szüntelen munkálkodó léleknek természetes álmodozásait! Ez sok nyughatatlanságtól és sok gonosztól-is meg-szabadítana titeket, a' mellyek az előre való érzésnek hívéséből származnak. Azt terjesztem hát előttökbe

1.) Hogy az előre való érzés nem az, a' minek rend szerént tartják;

2.) Hogy mi hát az valósággal.

§. I.) Az előre való érzést úgy nézik rend szerént, mint bizonyos intést, vagy jelentést, mellyet ébrenn vagy álom közbenn vesz az ember, melly által az emberek esmeretlen dolgok fedeztetnek-fel, a' mellyek vagy különösenn a' magok, vagy az ő atyokfiainak vagy barátjaiknak halálát illetik. E' szerént hát vagy magának az Istennek kellene az ilyen esmeretlen jövődő dolgokat meg-jelenteni, vagy valami Angyalnak, vagy távoly lévő embernek, de a' ki abban a' szempillantásbann erőssen röllunk gondolkodik, kell meg-jelenni, és mindenféle mozgásokat a' mi hajlékainkbann tsinálni. Néha pedig azt a' tünődést-is és gyötrelmet, mellybenn vagyunk, a' következő szerentsétlenség előre való érzésének szokták tartani. Átalljába hát ezek az előre való érzések, rémlések, sejdítések, nem egyebek, mint hiradások, oktatások, vagy intések. Ezek pedig bizony nem. Halljátok tsak meg beszédemet, és meg-fogtok az igazságról győzztetni. –

Előre való érzés lehet az emberbe. Ezt nem akarom, de nem-is lehet tagadni. Mert sok ellenkezőkre találnék, a' kik az ő tapasztalásaik által tzáfolnának-meg engemet. De az előre való érzések és jelenések tellyességgel nem azok, a' minek azokat a' közönséges emberi értelem tartja. Nem az Istennek jelentései azok, a' ki a' jövődő dolgoknak tudását böls és atyai tzélből el-rejtette előttünk, mert tudja, hogy az tsak nyughatatlanokká és kötelességeinkről el-felejtkezőkké tsinálna benneteket, ha vagy jövődő sorsunkat meg-jelentené, vagy halálunknak óráját előre tudtunkra adná. Hanem az az ő akaratja, hogy tsendesenn és az ő atyai gondviselésébenn vetett bizodalommal, még pedig tellyesítvén minden kötelességeinket, úgy fussuk-meg földi életünk pályáját. [708:] Az Isten hát a' maga böltessége, emberekhez való szeretete, és igazsága ellen tselekedne, ha a' jövő-

dőt álom vagy előre való érzés által tudtunkra adná. De ez nem lehet. A' szent Isten, a' ki magával soha sem ellenkezhetik, itt szintúgy nem ellenkezhetik. Osz-tán, mit-is használna az nekünk, ha a' magunk, vagy atyánkfija halálát egy néhány nappal vagy órával előre meg-éreztetné velünk? A' nyughatatlanság, melybe az által esnénk, még inkább sietetné a' mi halálunkat; és magunkon kívül lévén könnyenn az ő akaratja ellen tselekednénk. Hogy a' mi szükséges dolgainkat rendbe szedjük, azt a' félelem és meg-háborodás meg-nem engedné. – E' mellett eléggé tudtunkra van az Istennek akaratja, és minden nap készeknek kell lennünk a' halálra, és mindenkor el-rendelve kell tartanunk házunkat. A' melly ember el-mulatja ezt a' kötelességet, ne gondoljátok, hogy véghez vinné akkor, ha az Isten az ő halálának óráját néki meg-jelentené. De tegyük-fel, hogy ezt-is meg-tselekedné az Isten, és az ember magát meg-jobbitaná, mindent jó rendbe hozna: ez az ő meg-jobbúlása, nem szabad akarat szerint való munkája volna, hanem félelemből, kényszerítésből való tselekedet. Az ilyen hamis töredelmesség osztán kedves lehetne-é az Isten előtt? Semmi tekintetbenn sem használhatna hát az tenéked; sőt inkább a' te jószágodra és boldogságodra nézve kárt tenne, ha vagy maga az Isten, vagy az ő anyala által, a' te halálodnak óráját tenéked előre ki-jelentené, vagy veled meg-éreztetné. Következés szerint a' te előre való érzéseid nem lehetnek Isteni jelentések; minthogy még kisebb dolgokat sem jelent-meg az Isten tenéked előre, mint a' te halálodnak órája. Valami más formánn kell hát lenni a' dolognak a' te előre való érzésedre nézve.

De azt mondja egy másik ember: Egy Angyal jelent ám meg nekem, vagy az én barátomnak lelke, és a' fedezte-fel ez vagy amaz dolgot előttem! – Hogy gondolod azt, hogy Angyal jelenik-meg tenéked? Láthatod-é te az angyalt? Mikor láttál egy Angyalt? 's mit láttál? Az Angyal AF! egy fellyebbvaló Lélek, a' mellynek semmi teste nints, mellyet láthatnál. Ha pedig valóságos láttzó teste van: hogy jöhet a' le a' földre, hogy mehet-bé házadba, hogy nyithatja-ki a' bé-zároltatott ajtót, még pedig úgy, hogy egyedül tsak te magad veszed észre a' szobábann, más senki sem? Meg-tudná-é az ilyen jelenést [709:] magadnak természetesen magyarázni? Nem úgy találd-é inkább, hogy ez a' természet törvényeivel, és a' testnek rendeltetésével és tehetségével ellenkezik? Vagy talám azt hiszed, hogy az Angyal az ő foglatosságához alkalmaztatott testet tud magának teremteni, mikor nem szükség, ismét semmivé téssen? Így nem magának az Istennek kell-é meg-jelenni tenéked? És honnét tudja az az Angyal a' te halálodnak óráját, a' mellyet egyedül tsak a' mindenttűdő Isten tud, egy teremtett lélek sem tudhat² pedig! Imé, ilyen meg-fejthetetlen nehézségekbe keveri magát az, a' ki az Angyaloknak ilyen forma meg-jelenéseit hiszi. – Az Angyalok ugyan, a' Szent Írás tanítása szerint, az Isten-

2. tud [utólag beszúrva: hat] pedig

nek szolgálai. De bizony nem fordítja őket arra, hogy azok által nekünk szükségtelen, sőt ártalmas dolgokat meg-jelentsen. Ha pedig az Istennek böltsessége és jósága szükségesnek találná, hogy a' jövődő dolgokat Angyal által adja tudtunkra minékünk: ez bizonyosan nem ilyen bizonytalan útonn módonn esne-meg, mint a' millyen az előre való érzés, vagy sejdítés; az ilyen fontos dolgot az Isten nem aluvásunk közben és homályosan éreztetne vagy sejdítettet velünk, hanem inkább fényes nappal adná ezt a' maga követe által tudtunkra.

Jól van! – így szól egy másik – ezt én mind örömet el-hiszem: de még-is csak azt mondom, hogy előre érezttem és sejdítettem, 's úgy rémlett előttem, mintha a' barátomat láttam volna, hallottam volna be-jövetelét, és hogy ő valósággal kopogtatott az ajtón! Én meg viszont azt kérdelem: Láttad-é valósággal a' te barátodat, hallottad-é, hogy kopogtatott az ajtón? Ha így: hát az igen közel ment volna te hozzád! Nem, azt mondd, a' nem ment hozzád közelebb; hanem, én mentem az ajtóhoz, meg-nyitottam azt: de már akkor sem a' barátomat, sem más embert nem láttam. Hanem az csak úgy rémlett előttem: csak abból állhatott, hogy az én barátom erőssenn gondolkozott felőlem, és az ő lelke abban a' szempillantásbann én nállam volt. Jere barátom, vizsgáljuk-meg jól ezt a' te benned volt érzést és rémlést, annyival inkább, mivel sok emberek mondják, hogy ilyen érzéssel és rémléssel voltak. Légy hát, kérlek, figyelmetes.

Maga tulajdon személyében hát, úgy-é bár, nem láttad barátodat? [710:] Mert az testére nézve messze volt te tőled. Mit láttál hát? Az ő lelkét még csak nem-is láthatod, ha közel van-is te hozzád, és a' testét látod-is. 'S még-is azt akarod állítani, hogy őtet láttad. Így a' te barátod lelkének el-kellett volna egy ideig annak testét hagyni, és másikat magára venni, és ha ez így volt, akkor az ő teste meg-hólt, és holt maradt. Mert a' test csak addig él, míg a' lélek bene lakik. Ha pedig a' lélek el-hagyja a' testet, akkor nem csak meg-hólt, hanem olyannak-is marad. Ugyde nem így van a' te barátod állapotja. A' még most-is él, csak erőssen gondolkodik felőled, és mint valamely kisértet úgy jár körülötted. De hogy teheti így magát előtted láthatóvá? Az ő teste egynehány mérföldnyire van távol te tőled, ezt el-hagyja a' lélek, és meg-mutatja magát tenéked! Tehát annak a' testnek meg-kellett halni, és halva maradni, és a' léleknek abban a' szempillantásbann, mellyben a' testet el-hagyta, egy más testet, melly ahhoz egészen hasonló, mellyet te esmertél, kellett magára venni, hogy abban magát neked meg-mutathassa: 's azomban még-is mind ezekről a' te barátod maga semmit se tud! Látod minémű képtelenségeket kell el-hinned, és minémű dolgokat, változásokat, és mozgásokat kell állitanod, a' mellyek a' testi világnak törvényeivel ellenkeznek. Ha ezeket babonás módra nem akarod hinni: kéntelenítettet arra fordítani gondolatidat, hogy miképpenn magyarázhasd-meg magadnak természeti módonn ezen érzéseket és rémléseket. Nem Isteni jelentések azok, és nem-is angyali vagy emberi jelenések.

De mi hát? Es miképpenn kell ezeket a' képző érzéseket és rémléseket megmagyaráznunk? Ezt fogom már, a' mint fellyebb ígertem, elől-adni a' második részben.

§. II.) Ha azok a' képző érzések és nekünk tettző rémlések nem isteni jelenések: szükségesképpen oda kell mennünk, hogy azokat természeti módonn igyekezzünk magunknak meg-fejteni. És én imé meg-is fejtem; hallgassátok-meg!

a.) Azokat a' rémléseket és bizonyos képző érzéseket, melyeket az emberek lattatnak vagy mondanak tapasztalni, elsőbenn, [711:] nagyobbára nem igazaknak, hanem hamissaknak kell mondanom. Ha ez vagy amaz emberenn valami szerentsétlenség esik, azt mondja, hogy azt könnyenn el-gondolhatta, azt meg-sejdíthette, előre meg-érezhette. Ha ne talám egynehány nappal a' szerentsétlen eset előtt bizonyos nyughatatlanságot érzett az ő vérebenn, vagy másbann vett ilyen nyughatatlanságot észre, a' ki már most szerentsétlenség: azt mondja, hogy ez a' nyughatatlanság előre való jelentője volt a' szerentsétlenségnek, e' vólt előre való érzése és sejdítése annak. Ez a' nyughatatlanság pedig egészen természetes vólt. A' vérnek az erekbenn való körül folyásának következése volt az, a' mire bizony nem-is figyelmeztek volna, ha nem volna szokás azt hinni, hogy minden szerentsétlenséget meg-lehet előre-is érezni. Ha már az ilyen emberekenn éppenn a' vértől okoztatott ilyen nyughatatlanság után, vagy valamely álmatlan éjtszaka után, vagy más valami kedvetlen állapot után, bizonyos váratlan szerentsétlenség esik: mindjárt azt mondják, hogy az azt meg-előzött nyughatatlanság előre való érzése volt annak. Sőt, ha azokonn az emberekenn, a' kik az ilyen előre való érzésről és sejdítésről sokat tartanak, valami szerentsétlenség esik: vissza-mennek emlékezetekkel az elébbeni napokra, és keresnek bizonyos előre való érzést magokbann, melyet mindenkor meg-is találnak, mert tsak a' kell nekik, hogy előre való sejdítések vagy érzések legyen. De vallyon valóságos előre való érzések-é azok? Hogy lehet azt el-hinni? Ha az ember ilyen előre érzést nem keresett volna bizony azután nem-is talált volna olyant. Mert, hogy lehet az igazi előre való érzés, a' melyet tsak a' szerentsétlen eset után esmernek annak lenni, addig pedig nem-is figyelmeztek reá? Illyenek pedig többnyire a' ki hiresített előre érzések, a' honnét az okos embernek úgy kell azokat nagyobb részént nézni, mint nem igazakat.

b.) Továbbá, sok előre való érzések tsak hozzá vetések, és a' léleknek jövődölései, a' melyeket ébren lévén, vagy aluvásunk idejénn, bizonyos okokból hozunkki, és bizonyos történetekből tsínálunk. A' mi lelkünk, a' belé oltatott okosság szerént, abból, a' mi rajtunk vagy másokonn mintegy semeink előtt esik, sokszor, [712:] meg-lehetős hitelességgel bé-tekint a' jövődölbe, és mintegy jövődőt mond. Sokszor pedig ez az előre való látás, jövődölés vagy hozzá vetés valósággal bé-is telik. A' körülállások adnak nekünk arra alkalmatosságot, vagy pedig

bizonyos nappali esetek és történetek. Sokszor ugyan el-hibázzuk a' dolgot, de néha még-is be-üt, a' mit meg-jövendöltünk, vagy előre-meg-határoztunk.

Valamint már az ébrenn lévő ember némelly jövendő dolgokat el-lát és mond: éppenn így tselekeszik és így mond jövendőt az álmodó lélek-is. Álombann pedig minden ember elevenebb színben áll elő; némelly úgy láttzik, mintha jelenvaló volna, pedig tsak hozzá vetés a' lélek tudva lévő bizonyos okoknál fogva. Az ilyen be-nem tellyesedett hozzá vetések között, meg-eshetik tsak ugyan egyik vagy másik bé-tellyesedik. De vallyon ezt a' munkálkodó okos léleknek hozzá vetését úgy nézhetjük-é osztán, mint Isteni jelentést és hiradást? Nem; mert az nem egyéb volt álmónál, olyan álmónál, a' melyre a' léleknek bizonyos környüállások és történetek által, vagy tsak az okosság diktálása szerént-is, alkalmatosság adódott. És ezt szokták osztán előre való érzésnek nevezni. A' mit átaljába minden álmokról el-lehet mondani, azt az ilyen úgy mondatott előre való érzésekre-is mind lehet alkalmaztatni; és a' mire minket más természeti álmok tanitanak, vagy a' mit azok kötelességünk-ké tesznek, arra tanitanak az ilyen képző érzések-is, és azt teszik kötelességünk-ké. Csak az esztelen ember tsinál magának nyughatatlanságot az ilyen álmok által: az okos ember pedig azokat tanúságára és meg-jobbulására fordítja.

Így péld. ok. valaki tudja, hogy az ő barátja beteg. Gondolkozik a' betegről, és arról a' veszedelemről, mely reája következik; sőt fél és reszket-is attól, és nyughatatlanságot érez az ő lelkébenn. Ezen gondolattal el-aluszik, de azomba nem aluszik erőssenn. Az ő lelke még akkor-is az ő beteg barátjáról gondolkozik; és egyik gondolat másik gondolatot hozván elő, most látja azt meg-halni, és azután el-kiséri azt a' temetőbe; és mind ez ölyl természetesenn láttzik neki, mintha valósággal meg-esett volna. – Meg-lehet az ő beteg barátja meg-hal: de vallyon ez az éjjeli álombeli látás, előre való érzés volt-é? Nem; hanem tsak természeti álom.

[713:] Ekképpenn álmodhatjuk azt-is, hogy mi magunk-is el-temettettünk. Egy kis egészségtelenség alkalmatosságot adhat arra. Ha már az előre való érzésekről valamit tartunk, vagy az ilyen álmokat Isteni jelentés gyanánt vesszük: azoknak könnyenn veszedelmes be-folyások lehet a' mi egészségünk-re. A' halálnak képzelését olyan elevenné tehetik bennünk, hogy halálunk felől többé nem-is kételkedhetünk; és ugyan ez halált-is okozhat minékünk, jöllehet az tsak álom, és sükségtelen félelem vólt. Ekkor azt kell tselekednünk, hogy az álmot vessük-ki elménkből és kötelességünk szerént viseljünk gondot egészségünk-ről: így reménylhetjük, hogy nem soká fel-gyógyulunk.

c.) Ennek felette, az előre való érzések nem egyebek képzelődésnél, melyet magunk szerzünk³ magunknak. Meg-történik, hogy valamelly távol lévő barát-

3. szerzünk [a z azonnal javítva t-ből]

tunkról beszélünk, kívánnánk ötet éppen most magunk között látni, mert tanácsa nélkül szűkölködünk, vagy azért, mert örömmel látnánk, ha ő-is magát velünk együtt mulathatná és örvendezésünkben részt vehetne. Abban a' szempillantásbann halljuk, hogy valaki az útszánn megy, vagy kotzogtat valaki. No, azt mondjuk, e' bizony e' 's ez vólt. A' képzelődés még a' képét-is mutatja minékünk, és ölyl tsalóka módonn és természetesen meg-tsal bennünket, hogy sok embernek igen nehéz volna azt el-hinni, hogy ez az érzékenységnek tsalatkozása és ámitása vólt. —

Ha minden előre való érzéseket, rémléseket és sejdítéseket, a' mellyekkel voltatok, gondolatotok szerént valaha, vagy ez után lehettek; ha ezeket mondom vizsgálás alá veszitek: úgy fogjátok találni, hogy vagy egészen hamissak voltak, vagy bizonyos természeti történetek vittek titeket az ollyan érzésekre és képzelésekre; mert a' kedvetlen történetnek valami előre való jelentését keresnétek magatok körül. Ne keressetek tsak semmi ollyast, a' miről azt mondhatnátok, e' 's ez előre jelentette nékem, ezzel ezt érzettem-meg előre: úgy az előre való érzések és rémlések többnyire magoktól el-enyésznek. Ne higyjétek, hogy azok Isteni jelentések volnának: úgy a' léleknek álmait és képzelődéseit, tsak álmoknak és képzelődéseknek, nem pedig Isteni jelentéseknek fogjátok tartani, vagy a' ti barátotok meg-jelenésének. — Melly nagy szerentse volna reátok nézve Kk! [714:] ha semmi előre való érzést se hinnétek! Így sokkal nyúgodalmasabbann folya a' ti életetek, és sok bajt el-távoztatnátok magatoktól. Minek okáért a' ti tulajdon tsendességetekre és nyúgodalmatokra kérlek benneteket, hogy azt, a' mit ez órábann beszéltem elöttetek, vegyétek okossann gondolóra. Azonn legyetek, hogy az esméret, tudomány, és igasság által, minden veszedelmes babonaságtól megszabadúlhattok! A' ti igyekezeteteknek tzélját bizonyossann el-éritek; meg-fogjátok magatokat győzni a' felől, hogy a' jövődő szerentsétlen eseteket nem lehet előre meg-érezni, meg-sejdíteni; és hogy, ha valamikor a' jövődő körül foglalatostkodó lelketeknek valamelly hozzá vetése bé-tellyesedett, az tellyességgel nem Isteni jelentés vólt. Vegyétek továbbá a' magatok meg-győződésére gondolóra, hogy az illyen hozzávetések közzül egyik vagy másik bé-tellyesedhetik, és akkor így szólljatok: Most tsak ugyan nem tévesztettem-el a' dolgot, hanem meg-lehetősenn előre el-láttam; és adjatok hálát az Istennek, hogy ollyan okos lelket adott tinéktek. De kövessétek azomba ezen okos léleknek útmutatását, és úgy rendeljétek a' ti magatok viselését, mint a' józanokosság kívánja, nem pedig bizonytalan hozzá-vetések szerént. És ekképpenn ditsóitsétek az Istent a' ti testetekbenn és lelketekbenn. Amen!

NagyBajomb. 24^{dik} Juniusb. 823.

A' kísértetekről

[715:] Letzke: Luk. 16: 31. „Ha Mósest és a' Prófétákat nem hallgatják, annak se hisznek, ha valaki a' halottak közül fel-támasztatnék-is.”

Melly sok oktatás nélkül szűkölködtek az Úr Jézusnak tanítványi, minek előtte az igazságnak az emberek között félelem és balvélekedés nélkül való hirdetésére alkalmasokká lettenek; látjuk a' többek között Máté 14: 26. És mikor látták volna a' tanítványok, hogy a' tengeren járna, meg-háborodának mondván: ez valami el-mulandó állat – vagy kísértet –, és féltékben kiáltanak vala. Csak magokba az Úr Jézus nélkül mentek a' tanítványok a' hajóba: ő maga pedig azon közben el-méne a' hegyre magánosann imádkozni versus¹ 23. A' tanítványok, a' kik egész éjjel a' haboktól háborgattatott tengerrel küszködtek, látták, hogy Jézus a' tengeren jó feléjek, de meg nem esmerték; mert éjtszaka volt és még messze volt tőlők. Abbann a' meg-háborodásbann, a' mellyel azt a' valamit távolról szemlélték, azt gondolták, hogy az valami kísértet, és úgy nézték azt, mint a' tenger háborodásának bizonyos okát. Ez osztán az ő félelmeket annyira nevelte, hogy fel-szóval kiáltanának; mert azt hitték, hogy még nagyobb veszedelem-is fogja őket érni. De az Úr Jézus az ő hozzájuk tett beszédje által el-vette minden félelmeket.

És e' volt Kk! a' leg-jobb mód, a' tanítványokat jó idejénn az ő tévelygésektől meg-győzni. Ha minden Atya így tselekedne az ő gyermekeivel, ha azokat az efféle tüneményekre nézve meg-világosítaná; ha kiki, a' ki ilyen tsudálatos jelenéseket hisz és azokat félelemből és az azzal együtt járó képzelődésből kísérteteknek tartja, bátorságot venne magának, és azokat közelebbről meg-visgálná: a' kísértetekről és a' lelkek meg-jelenéséről való hit tsak hamar el-enyészne. Mert ekkor egészen természeti dolgokat látna ott, a' hol kísértetet látott vagy hallott lenni. – A' kik pedig a' Krisztus tanítványinak ezen tévelygésekből azt akarják meg-bizonyítani, hogy vagynak kísértetek: azok nagyon el-vétik a' dolgot. Mert nem volt ott semmi kísértet-is, hanem az Úr Jézus test szerént: a' tanítványok hibáztak az ő látásokbann és képzelődésekbenn; mellyet azután magok-is meg-esmertek, és le-tették félelmeket.

[716:] Bártak így tselekednének mind azok, a' kik a' kísértetektől félnek, és

1. Vs, versus

minden további meg-vizsgálás nélkül minden éjjeli látást vagy tüneményt kísértetnek, minden mesét valóságnak hisznek! Bár tsak az én mostan tartandó tanításom által őlly szerentsés lennék, hogy a' kik engem' hallgatnak, meg-őriznék magokat, hogy a' gyenge gyermekek előtt sem azért, hogy őket mulassák, sem azért, hogy le-tsendesítsék, e' féle dolgokat ne beszéllnének! Mert azok mind igen helytelenül tselekesznek, és meg-sirathatatlan kárt okoznak, a' kik az ő gyermekeiknek fejeket az ilyes ijjesztő beszédek által meg-zavarják. Ez által gyökerezik-meg ugyanis azoknak elméjékben az a' ki-olthatatlan félelem, a' melly annak idejében számtalan kísérteteket teremt; és őket sok² jó tselekedetektől el-vonja, kivált az olyanoktól, mellyektől függ sokszor valamelly szerentsétlen embernek élete és egészsége. Elmélkedjünk hát most a' kísértetekről és a' lelkek meg-jelenésekről: e' végre vettem-fel ezeket a' beszédeket: *Ha Mósest és a' Prófétákat nem hallgatják, annak sem hisznek, ha valaki?*

Az Úr Jézus a' mi Letzkénket meg-előző szavaibann az ő hallgatóinak tanúságokra egy nevezetes históriát beszéll elő; és egy példabann elől-adja azokat a' szomorú következeseket, a' mellyek tsupán tsak a' testiségnek ki-elégítésére folytatott életet követni fogják a' más világonn. A' tobzódó gazdag tudnillik, a' ki az ő ki-állhatatlan kinjainak enyhítésére semmi módot nem talál és nem nyerhet, azt kívánja, hogy bár tsak az ő még életben lévő öt atyafiai a' halottak közzül oda küldött követ által hathatóssann meg-intettetnének arra, hogy a' jobb életre igyekezzenek. De még ez a' kérése-is a' boldogtalannak meg-vettetik ezen szavakkal, *Ha Mósest és a' Prófétákat - fel-támasztatnék-is*. Az az: Ha a' te atyádfiai nem hajtanak azokra az intésekre és oktatásokra, a' mellyeket az Isten Mósesnek és a' Prófétáknak írásaik által az emberekkel küldött: még kevésbbé jobbítanak-meg magokat az által, ha valaki a' halottak közzül meg-jelenne-is nekik, őket tanítaná, intené, és a' meg-térésre serkentené. Egésszen felesleg való volna e' szerént a' lelkeknek illetén meg-jelenések-is.

Itt hát Kk! igen fontos okot találunk arra, hogy a' kísérteteknek és lelkeknek meg-jelenését szükségtelennek és haszontalanság- [717:] nak tartsuk. De vizsgáljuk-meg közelebbről az ezek felől való hitet. Mit hisznek hát rend szerént az emberek a' kísértetekről és lelkek meg-jelenéséről? Honnét származott ez a' hit? és mit kell arról az okosság szava után tartani? arról fogok ez órábann beszéllni rövidedenn; m-u. a' fellyebbvaló napokbann egy meg-holt asszony lelkének meg-jelenéséről és Kisértéséről való beszéd el-terjedett közöttetek.

§. I.) Mit hisznek az emberek rend szerént a' kísértetekről és a' lelkeknek meg-jelenéséről? – Leg-elsőbenn-is ezen kérdésre kell meg-felenem. – Némelleyk elég sokat beszélnek a' kísértetekről, a' mellyeket vagy magok láttak volna, vagy pedig

mások látták vagy hallották volna: azért-is félnek, kivált éjtszaka minden hátok megett zörgő fa levéltől; nem mernek a' setétbenn kísértő nélkül sohová-is menni, kivált templomba, temetőbe, vagy más helyekre, a' hol a' köz beszéd szerént nem jól van a' világ: azomba azt sem tudják, a' kik az efféle beszédeket odébb adják, mi a' kísértet. Mi hát a' kísértet? azt értsük mi meg.

A' kísértetnek hát vagy a' gonosz léleknek kell lenni, az ördögnek tudnillik és annak valamelyik szolgájának; vagy pedig valamely meg-holt ember lelkének. A' meg-holt ember, vagy a' lélek, azt mondják, hogy majd ilyen meg amolylan formát vesz-fel magára: kivált a' gonosz lelkek most kutya, majd matska, majd nyúl, vagy más rémitő formábann tudják magokat, a' mint hiszik, változtatni. Meg-jelennek azok fejjel vagy a' nélkül, vagy az³ hónok alatt hordozzák azt. Ellenbenn a' meg-holt emberek rend szerént az ő volt formájokbann jelennek-meg, vagy úgy, a' mint utólszor a' koporsóba látták azokat. Ezek a' házak körül, a' temetőkbenn, szántó földekenn, kertekbenn, vagy más helyekenn járnak széllyel, néha nagy zörgést tsinálnak, lántzot tsörgetnek, és minden ajtókat fel-tudnak nyitni.

Ezek a' jelenések pedig nagyobb részént mind éjjel, éjfél tájbann, 11 és 12 óra között történnek: de tsak bizonyos emberektől láttatnak, a' kik vagy Vasárnap születtek, vagy a' minden negyedik esztendőbenn eső 29^{dik} napján Bőjt első havának. Mások nem láthatják azokat a' kísérteteket, de hallhatják zörgéseket, és tapasztalhatják azt, mikor velek rosszúl bánnak. Hanem [718:] ezek a' környüllások a' kísértetekről való hitnek eppenn nem kedvezők. Mert, ha egyszer vagnak kísértetek, miért nem láthatják azokat minden emberek? Miért nem láthatja azokat egyik úgy, mint a' másik? Mitsoda bé-folyása van erre a' Vasárnapnak, vagy Februarius utolsó napjának? Talám az, hogy annak, a' ki nem ezekenn a' napokon születtetett, azt mondhasák: te nem látsz semmi kísértetet-is; mert nem vagy Vasárnapi gyermek: de azért a' kísérteteket, a' mellyeket az, a' ki Vasárnap született, világosonn látott, te eppenn nem tagadhatod. E' hát ezen babonaságnak hitelére és fenn-maradására többet tesz, mint az ember gondolná.

Továbbá: Ha kísértetek vagnak, miért félnek hát ezek a' napnak világától? Miért hogy tsak éjtszaka jelennek-meg azok, még pedig eppenn éjfél tájbann? Hiszen nappal jobbann meg-lehetne azokat vizsgálni és esmerni? – De eppenn ezért nem jelennek-meg azok nappal. Éjtszaka minden tsendességbenn van és hallgatás uralkodik; az emberek többnyire mind alusznak: akkor hát a' tsalárd ember az ő gonosz és tolvaj tzélját könnyebbenn véghez viheti; ekkor az ébrenn lévőeknek képzelődő tehetsége leg-inkább foglalatoskodik; ekkor álmodik-is sok ember. Láthatjátok, ezért alkalmas ez az idő szakasz a' kísértetek járásának: de eppenn ezért magyarázom és mind az e'féle tündérségeket tsalárdságra, vagy az érzékeny-

3. aző [javítva ebből: azók]

ségek meg-tsalattatására, vagy egészszenn természet szerint való dologra. De erről majd alább szóljunk a' harmadik részben. Most vizsgáljuk-meg

§. II.) hogy: Honnét származott ez a' hit? – A' Pogányoktól és a' Zsidóktól jó Kk! ez a' tévelygő vélekedés, hogy vagynak kísértetek, hogy a' halottak háza járnak, hogy a' meg-holtakat elő lehet szállítani citálni, és a' lelkektől kérdezni lehet. Sokann ugyanis a' Pogányok-is Zsidók között azt hitték, hogy a' meg-holtaknak, kivált a' gonosz embereknek lelkeik, vagy azoké, a' kik rossz híreűek voltak, a' temető sírok körül tartózkodnak, vagy a' pusztaságokban néha nyughatatlanságból vagy más indító okoknál fogva az ő hajlékaikba-is vissza jönnek, és az ő hozzájuk tartozandóknak meg-jelennek. Innét némely helyeken lehet észre venni, hogy a' tzigányok [719:] az ő meg-holt szüliknek, gyermekeiknek vagy barátjaiknak sírhalmokat deszkával bé-fedezik, és azonn egy lyukat hagynak, melly egészszenn a' holt testig le-nyúlik. Azonn a' napon, mellyen az ő szerelmesek meg-holt, össze-gyűlnek esztendőnként annak sírjánál, és ezenn a' lyukon égett-bort öntenek-le a' holt-testre. Ezen áldozat által azt hiszik, hogy a' meg-holtak, vagy leg-alább annak lelkének, melly még ott sátorozik, különös szereteteknek jelét bizonyítják-meg. Azt mutatja ez Kk! hogy az értelem nélkül ? elme azt hiszi, hogy a' meg-holtaknak lelkeik az ő halálok után, leg-alább egy ideig a' rothadandó testnek sirhalmainál mulatnak; talám csak addig, míg a' holt test egészszenn el-rothad, és a' sirhalom egészszenn bé-szakad.

A' régi pogány Magyarok között-is voltak sok varázslók és jövődő mondók; vagy olyan emberek, a' kik azt hitték és képzeltek, vagy leg-alább másokkal tsalárdul el-akarták hitetni, hogy az ő eleiknek ki-költözött lelkeket annyira megbűbájozhatják, hogy azok elő-jöni és nekik engedelmeskedni tartoznak. Mikor a' Magyar Nemzet a' Keresztyén Vallást bé-vette, meg-maradt itt ez a' hamis vélekedés akkor-is; annyival inkább, hogy kevesenn és azok-is rosszul tanítottak, és igen kevesenn voltak, a' kik irni tudtak. Azután csak hamar támadtak a' Keresztyének között-is tsalárd emberek, a' kik ezt a' babonás hitet ravasz módra tudták a' magok hasznára fordítani: sőt találkoztak Papok Barátok a' Klastromokban, a' kik azzal kérkedtek, hogy a' lelkeket elő-tudják hívni, a' kísérteteket el-tudják űzni, vagy leg-alább bizonyos helyekre meg-kötni tudják. Mennél több nyereséget és hasznot vettek ebből a' kereskedésből, annál ravaszabb mesterséggel tudták azt űzni, és a' könnyen hívőket reá szedni. Azok a' ravasz tsalárdok másokat pénzért le-köteleztek magokhoz, hogy azok által bizonyosabbann és bátrabbann űzhessék tsalárdságokat. Sőt voltak olyan istentelen útálatos emberek-is, a' kik tréfából kísértő formába öltöztek, vagy nyereség kívánságból iртóztató képet vettek magok-ra, az üres házakba bé-lopóztak, és a' kísértetekről való hitet táplálták. Így származott és így ment odébb odébb ezen vak hit; és ha itt helye volna Kk! igen sok

ollyan historiákat tudnék elő számlálni, a' mellyek a' maga idejében nem kevés tsudálkozást gerjesztettek az emberekben.

[720:] A' következett időben kivált a' Reformatio által minnél okosabbakká lettek az emberek, mennél inkább kezdtek gondolkodni és vizsgálni: annál ritkábbak lettek a' kísérteteknek és a' lelkeknek meg-jelenéseik. Minek utána egy-néhány tsalárdságokat fel-fedeztek volna, azután szorossabbann meg-vizgáltak minden illyes jelenéseket: mennél inkább vizgálták pedig, annál inkább ingadozott ez a' hit, és attól fogva a' kísértetek nagyonn meg-kezdek fogyni. A' honnét ez előtt száz esztendővel, sőt tsak a' mi gyermekségünknek idejében-is sokkal több kísértetek voltak mint most. Úgy láttik hát, hogy a' kísértetek az emberek okosodásával és meg-világosodásával öszve nem férhettek: de nem-is lehet kü-lömbenn; mert azok a' setétséget szeretik, és azért tsak a' setét éjjeli órábann jelennek-meg, mikor tudnillik az értelem-is aluszik. – Minthogy hát Kk! a' kísértetekről és a' lelkek jelenséről való hit a' tudatlansággal áll és esik: tökéletesenn meg-vagyok fölöle győződve, hogy ez a' hit utoljára egészen meg-fog szűnni, és hogy azután többé semmi kísértet sem fog lenni. Az én vélekedésem és állításom erős fundamentomokon áll, a' mellyekre nézve az okos emberek azonn a' babonás hitenn már egészen ki-is adtak. – De lássuk hát

§. III.) Mit kell az okosság szava után a' kísértetekről tartani? Vagynak-e kísértetek? Ez olyan kérdés, a' mellyet el-hiszem, már sokszor tettetek magatok eleibe; de a' mellyre eléggé soha sem feleltetek-meg. – Ha tsak egy jó és fundamentomos okom volna-is a' kísérteteknek el-hívésére: azt el-nem hallgatnám, hanem meg-mondanám néktek, és arról tanátskoznám és elmélkedném veletek, hogy mihez kell magunkat az olyan jelenések körül tartanunk. De mennél inkább gondolkodom az illyes jelenésekről vagy azoknak elő-beszélléséről: annál kevésbé hihetem azt, hogy vagynak kísértetek. Ollyan okokat ugyan, a' mellyek a' kísértetekről való hitnek igazságát bé-bizonyítanak, nem tudok én tsak egyet-is elő-hozni: hanem tudok olyanokat, a' mellyek azt számkivetésbe küldik.

Hogy némelleyek azt mondják, hogy láttak kísérteteket, e' még nem bizonyosága annak, hogy valósággal vagynak kísértetek. Mer hol és mikor jelentek-meg azok nékik? És vallyon ezt a' jelenést elegendő bátorsággal, jelen lévő lélekkel és volta-képpenn vizgálták-e meg, hogy egész bizonyossággal tehettek volna arról vallást, a' mit lát- [721:] tak? Úgy vélem, hogy mind azokról, a' kik azt mondják, hogy kísérteteket láttak, az ellenkezőt mutathatom-meg. Gondoljátok-meg tsak a' mi nevel-tetésünket. Mivel mulattak minket a' mi kisgyermekségünknek esztendeiben? Mitsoda képtelen és irtóztató történeteket nem beszélték nékünk elő? és kik beszélték-elő? Ezen elő-beszéllések által avagy nem öntöttek-e a' mi szivünkbe néminemű félelmet, a' mellyet soha le nem vetkezhetünk? Ha azért azt mondja-is valaki: én nem félek: de menjen tsak éjjél tájbann a' temetőnn keresztül, hall-

jon tsak fél álmábann valami zörgést vagy zuhanást, tsillámljon-meg tsak szemei előtt valami: fel áll minden haja szála, a' félelem és borzadás járja által minden tetemeit. Ehhez a' félelemhez hozzá adja magát a' képzelődő tehetség, és ez egy tsonka fűzfából, egy dült karóból, vagy egy tüske bokorból, egy te feléd mozgó és mindég nagyobbodó fő nélkül való embert; a' levegő égbenn meg-gyúladt matériából, ördögöt, lidértzet; az éjjeli bagoly huhogásából valami léleknek sóhajtságát; a' matskának, patkánynak vagy egernek ugrásából, a' kísértetnek kopogását vagy zörgését; a' lakatlan házban láttzó vissza-verődött világosságból, valami ott tanyázó lelket tsinál magának. – Ha kevesebb félelem volna az ember szívébenn; ha bátrann neki menne a' láttzó képnek, és meg-visgálná jól a' jelenést: merem mondani, hogy nem egyebet látna, hanem egy fát, vagy bokrot, vagy valami természeti világosságot, avagy álortzába öltözött embert. Mit tehet a' félelem és képzelődés világos nappal-is, arról könnyenn sok példákat tudnék a' tapasztalásból elő-hozni, ha itt helye volna: de el-kell azokat hallgatnom, bár melly sokat tennének-is a' kísértetekről való hitnek kivilágosítására, hogy a' hátra lévő időt a' több okoknak elől-adására fordithassam. –

A' kísértetnek a' közvélekedés szerint léleknek kell lenni; vagy ördögi lélek⁴ hát az⁵, vagy valami más gonosz lélek⁶. De vallyon az ilyen lélek mindég neki tettző formát öltözhet-é magára, és tettzése szerint meg-jelenhet-é az embereknek? Az ördögnek magának sints ereje arra, hogy tettzése szerint testet formáljon teremtsen magának, és azt ismét semmivé tégye: hát egy meg-holt ember, hol vehetné magának azt a' mindenható hatalmat? Ki adta azt neki? és mire való volna annak meg-jelenése? Ha a' kísértetnek semmi teste nints, hanem tsupa lélek: hogy munkálkodhatik hát más testekre? hogy lehet azt látni? hogy tehet tsörgést a' lánttzal, hogy nyithatja- [722:] fel az ajtókat? Avagy nem testi erő kívántatik-é ide, vagy az Istenségnek hatalma? – A' léleknek nints húsa és tsontja, szint öly kevésé lehet hát azt magát látni, mint annak árnyékát: Mert a' léleknek nem lehet semmi árnyéka-is; mert az árnyékot tsak a' testek és a' testi dolgok vethetik. Ha azért sok erő a' természetbenn nints-is tudva előttünk; ha sok meg-foghatatlan dolog van-is előttünk: mindazáltal annyit tsak láthatunk, hogy a' lelkeknek meg-jelenése nem tsak meg-foghatatlan, hanem az előttünk esmeretes természeti erőknék ellenére való állítás. Ez azért lehetetlen, mert maga magával ellenkezik.

De ha meg-engednének-is, hogy vagynak kísértetek: azt kérdem: Mire való⁷ volna azoknak meg-jelenése az Istennek országábann? Ha meg-engedjük, hogy

4. lélek [javítva ebből: léleknek]

5. [utólag besúrva: hát az], vagy

6. lélek [javítva ebből: léleknek]

7. [utólag besúrva: volna?] azoknak

valamelly meg-holt ember ilyen vagy amolyan formábann meg-jelenhet a' földönn: az a' kérdés: Miért engedné ezt meg az Isten? Mit tsinálna az ilyen lélek abbann a' formábann e' földönn? Azért kellene-é neki meg-jelenni, hogy az élőket tanítsa, a' bűnről meg-intse, a' jóra serkentse? Úgyde ezt egy ilyen lélek sem tselekeszi: sőt inkább a' köz vélekedés szerint tsak ijjesztik az élőket, és azoknak kárt és romlást okoznak. – Az ő tanításokra-is nints semmi szükségünk; mert van józan-okosságunk, vagynak Mósesünk, Prófétáink, Jézusunk, Evangyélistáink⁸ és Apostolaink; és ezenn kívül még elég meg-történt dolgok által tanittatunk és intettetünk. Óh bár tsak az emberek az Istennek ezen szavára figyelmeznének! Ha nem hallgatják az Istennek ezek által való beszédét, annak még sokkal inkább nem hinnének, ha valaki a' halottak közül fel-támadna! –

Sőt ezek a' jelenések nem tsak szükségtelenek volnának, hanem még ártalmasak-is. Mert azok által sok ember úgy meg-ijjedne és rettenne, hogy ha életétől nem-is, de egészségétől könnyenn meg-fosztattathatna. Méltánn meg-botránkozhatnánk hát benne, ha azokat az Isten meg-engedné. De avagy böltsebbek vagyunk-é mi az Istennél? Nekünk kell-é elébb az Istennek azt tudtára adni, hogy a' kísérteteknek és a' haza járó lelkeknek meg-jelenése nem tsak tziel nélkül való, hanem az emberek erköltsének és boldogságának-is ellenére 's ártalmára van? Azt gondolom Kk! hogy meg-vagytok győződve a' felől, hogy az a' szeretetnek Istene, a' ki azt akarja, hogy minden emberekenn segítessék, az ő fiainak büntetésekre az illyes jelenéseket a' világonn meg-nem engedheti. –

[723:] Hát az lehetséges-é, hogy az az ember, a' ki a' pénzét vagy valami jószágát el-ásta, az ő halála után a' maga kintsét nyughatatlanul őrizze? hogy a' gonosz ember az ő halála után, a' maga gyalázatjára és büntetésére a' földönn széllyel járjon? Avagy nem tudja-é az Isten⁹ néki az ő tselekedetei szerint meg-fizetni? Miért nem járt haza az ő attyafiaihoz, mint valamelly kísértet az ő halála után a' gazdag, a' kiról van a' kezünk alatt lévő részbenn a' tanítás; ha ez a' kísértet képébenn való haza vagy széllyel járás Isten büntetése? Minthogy hát az Úr Jézus ezt az embert az Istentől rendelt büntetésnek helyénn hagyja, ezzel azt mutatja-meg világosonn, hogy az ilyen gonosz emberek az ő halálok után e' földönn széllyel nem járhatnak. – No de, mi hát az, a' mi meg-jelenik; mi a' kísértet?

A' kísértet Kk! semmi sem; kísértetek tellyességgel nem lehetnek. Ha nem vagynak képzelt¹⁰ ¹¹kísértetek, olyanok a'¹² mellyeket a' tudatlanság, tsalárdság,

8. Evangyélistáink [a v azonnal javítva p-ból]

9. <azt> néki

10. képzelt [javítva ebből: képzelődésekkel]

11. <tellyes emberek> kísértetek

12. <kiket> mellyeket

nyereség kívánás, félelem és képzelődés¹³ költött-ki: de ezek vagy a' tudatlan, félelmes, és könnyenn hívő embereknek fejkben szarmaznak; vagy valóságos természeti tünemények; vagy tsalárd és rossz gondolkozású emberek, a' kik kísértet formába szeretnek lattatni, hogy tzéljokat el-érhessék: sőt sokszor nem egyéb, hanem valóságos kutya, matska, egér, nyúl, vagy valami fa avagy tövis bokor. Vetkeztetek tsak le a' félelmet, és járjatok jól végire az e' féle tüneményeknek: a' kísértet minden bizonnyal el-enyészik, és a' tsalárd a' maga valóságábann fog előttetek állani, egy lessz azok közzül az emberek közzül, a' kiket esmertek. Az illyes kísérteteknek el-űzésére és kergetésére nem szükség semmi barát, semmi pap, semmi javos: a' bátorság és okosság által el-lehet azokat űzni; mivel a' vilá-gosságtól irtóznak, és a' bátor ember előtt el-futnak.

Melly boldogok volnátok Kk! ha ezt a' babonaságot és ezt a' félelmet le-vetkeztetek! Soknak az igaz nehezenn esik minden félelmet le-tenni; mindég lessz valami hozzá ragadva, és azért mindég ki lessz tétetve az érzékenységek által való meg-tsalattatásnak. Legyetek hát leg-alább a' ti gyermekeiteknek jóltévőik, és ne meséljete azok előtt a' kísértetekről: hanem mulassátok azokat valóságos történeteknek elő-beszéllésével, az igazán jó és oktató példák által, a' Bibliából, az igaz historiából, és a' ti igazi tapasztalástokból. [724:] Tanítsátok-meg őket jó idejénn a' minket környül vevő természetre, és a' dolgoknak erejére: tanítsátok-meg őket józanonn gondolkozni, és a' mi előttök van, azt figyelmetességgel meg-visgálni. Mikor sirnak rinak és el-hallgatni nem akarnak: ne ijesszétek azokat semmivel-is; ne mutassatok nekik semmi ijesztő formát, ne kopogtassatok az ajtónn, és ne rettentsétek-meg: így nem fognak félni, és az ő képzelődések soha sem fog kísértetet látni. Háládatosok lesznek azok azért hozzátok, és annál inkább fognak szeretni titeket. Meg-szabadíjtátok az által őket egy igen nagy gonosztól; könnyebbenn el-küldhetitek éjjel nappal oda, a' hová akarjátok, és több hasznokat vehetitek nekik.

Ha a' kísértetektől való félelem, és az efféle jelenésekről való hit a' hibás neveléstől van, a' mellyre most tettelek titeket figyelmetesekké: reménylem, hogy a' ti gyermekeitekhez való szeretetből meg-fogjátok magatokat oltalmazni, hogy az ő fülök hallatára a' kísértetekről ne beszélljete. De vigyázzatok más gyermekekre és tselédekre-is, kik között gyermekeitek forognak, hogy a' félelmet azoktól bé-ne szívják. – De még a' szépen fel-öltöztetett halottakat sem tanácsos a' gyermekekkel huzamost szemlélni; mert könnyenn velek álmodnak¹⁴ azokkal, félelmet szülnek benne, és a' kísértetekről való hitet táplálják benne, kivált ha eleven képzelődéssel bírnak, és álmodni szoktak. – Fogadjátok-meg szülék! az én

13. <ki-vetkeztetett valóságokból> költött-ki

14. <at> azokkal

tanátsomat, meg-fogjátok tapasztalni annak hasznát, és a' ti gyermekeitekből
hasznos emberek nevelkednek-fel a' ti örömtökre és az Istennek dicsőítésére.
Amen!

NagyBajom, 13^{dik} Mart. 1816.

A' sors vetésről

[725:] Letzke: Péld. 16: 33. *Az ember kebelébe vettetnek-bé a' sorsok: az Úrtól vagyon pedig azoknak minden ítéletek.*

Ugy tartják közönségesenn, hogy a' sors választja-meg az atyafiakat: azért-is a' kétséges esetekben sokszor szoktak élni a' sors vetésnek meg-határozásával és ítéletével. De némely emberek a' sorsnak és sors vetésnek még különös erőt-is tulajdonítanak, és gyakran babonás vélekedéseket¹ kötnek-össze azzal. Ha szinte a' sors vetés minden esetekben nem bűnös és az Isten előtt nem útalatos-is: de bűnös az, mihelyt babonasággá lessz. Mikor valaki azt hiszi, hogy a' sors által az Isten akaratját meg-tudhatja: azzal már babonássá lett; vagy, mikor az ő választását, tselekedetét, vagy valamitől való el-állását a' sors vetés által határozza-meg: már akkor nem üres a' babonaságtól. – De mit kell hát a' sorsról, sors vetésről és abba helyheztetett hitről és bizodalomról tartani? Vallyon a' sors által meg-tudhatjuk-é az Istennek akaratját? Kell-é nekünk magunkat a' sors vetés által valami-re meg-határoznunk? s mikor a' sors esik, kell-é ezt vagy amazt választanunk, egyiket meg-tsekednünk, a' másikat pedig el-hagynunk?

Mind ezek fontos kérdések mi reánk nézve Kk! kívált, mivel némely ember az ő választását, tselekedetét vagy nem-tselekedetét a' sors szerint határozza-meg. Ha a' sors vagy kotzka-vetés által különös kétséges dolgokbann, az Istennek akaratját meg-tudhatjuk: úgy, leg-alább az ilyen esetekben, kötelesség azzal élni. De² ha vétkezünk a' sors és kotzka vetés által: akkor ellenbenn az a' kötelességünk, hogy arról le-tegyünk, és a' mi választásunkat, tselekedetünket vagy nem tselekedetünket, más okoknál fogva határozzuk-meg. Jertek hát fordítsátok velem együtt, ezt az [726:] órát arra, hogy a' sorsról, sors és kotzka vetésről, és abba helyheztetett hitről és bizodalomról elmélkedjünk. Azt, a' mit én erre nézve tanultam és tapasztaltam a' ti tanúságtokra és a' körül való hiteteknek meg-igazítására fogom veletek közleni. E' végre vettem-fel mostani elmélkedésemnek fundamentomául Bölts Salamonnak ezeket a' szavait: *Az ember kebelébe - - minden ítéletek.*

Ezen Szent Irásbéli helyből látjátok, hogy még külömbenn bölts Király, Sala-

1. vélekedéseket [javítva ebből: vélekedéseket-is]

2. [utólag beszúrva: ha] vétkezünk

mon-is, a' sorsnak kiváltképpenvaló meg-határozó erőt tulajdonít. És bizonyos kétséges esetekben lehet-is azt annak tulajdonítani. Példának okáért, mikor az atyafiak a' szülékről reájok maradt örökségenn meg-osztotznak, a' mikor mindenik testvérnek egy forma jussa van. Az ilyen esetbenn, ha közül akaratúl meg-egyeznek benn, a' sors vetést igenis el-határozó bíróvá tehetik. – De ha a' sorsot úgy nézik, mint Istennek ítéletét 's meg-határozását, és az által az Istennek el-rejtett akaratját minden történhető kétséges esetekben meg-akarják tudni; ha el-felejtkeznek akkor más okokat fel-keresni; sőt, ha még nem-is figyelmeznak a' közel lévő okokra: akkor helytelenül tselekesznek és vétkeznek.

Honnét származott hát Kk! a' sors vetés felől való hit, és mitsoda esetekben alkalmazhatták a' régiek a' sors-vetést; és mit kell a' józan okosság diktálása szerint ezen hitről tartani: ezekre fordítsuk ez órábann a' mi figyelmetességünket, még pedig úgy, hogy az által okosabbakká és böltsebbekké tétetessünk. –

§. I.) Elsőbenn-is azért ezt a' kérdést kell fel-tennünk: Hogy honnét származott a' sors vetés felől való hit? Miért éltek a' régiek a' sorsal és sors vetéssel? Mitsoda esetekre alkalmazhatták azt? És miképpenn jött-el ez a' hit és vélekedés mi hozzánk-is, ' miért tartják-meg illy sokáig az emberek?

[727:] A' sorsal és sorsvetéssel való élés és szokás, és az abba vetett hit igen régi. A' Zsidók és a' Pogányok között egy aránt fel-találjuk azt, a' kiktől ezen szokás és hit által-jött mi hozzánk-is, és az ő kedvéért, a' nélkül, hogy azt jól vizsgálás alá vettük volna, azt mind ekkoráig meg-is tartottuk. A' régiek azt hitték, és úgy láttik, hogy Salamon-is azt hitte, hogy valami különös Isteni gondviselés igazgatta a' sorsvetést: azért-is a' sorsnak el-határozását és ítéletét úgy vették, mint az Istenségnek ítéletét és meg-határozását, és mint ilyenenn meg-is nyugodtak, azt jó néven vették. A' honnét Saul 1 Sám. 14. előadása szerint, még a' maga tulajdon fiát Jonathánt-is meg-akarta öletni, minthogy ezt, a' sorsnak ítéleténél fogva Isten akaratjával meg-egyező dolognak tartotta. Illyen nagy és fellengős vélekedéssel voltak a' Zsidók a' sors és sorsvetés felől.

A' Pogány Nemzetek nem tsak sorsot vetettek bizonyos esetekben, hanem még némelly régi, és az ő nemzeteknél nagy tekintetbenn lévő embereknek írásaikbann és könyveikbenn-is keresték azt. Mert azt hitték, hogy az által az ő Isteinek akaratját és az ő tulajdon sorokat és állapotjokat meg-tudhatják. A' Zsidók e' végre éltenek Mósesnek és a' Prófétáknak írásival; a' Keresztyének, a' kikre ez a' hit az ő elébbeni hiteknek sorsosítól örökség szerint szállott és azt magoknál meg-tartották, az egész Bibliábann keresték. Különösen nemellyek azt hitték 's talám hiszik ma-is, hogy ha Új Esztendő éjtszakájánn a' melly helyre történetből ki-nyitják a' Bibliát, azon ki-nyílt levélnek első sorábann meg-láthatják és meg-tudhatják abból, hogy a' bé-állott esztendőbenn mitsoda sorsok és állapotjok lessz őnékiek. Adjátok még ezekhez azokat az eseteket, a' mellyek- [728:] benn azok a'

nemzetek a' sors által tettek ítéletet és határozást: még világosabban-is által-lát-hatjátok, hogy a' sors vetésbe helyeztetett hitet és bizodalmat azoktól a' nemzektől vettük, és a' Szent Írás némelly szavainak rosszúl értése által, a' mellyek a' sors vetésről szólnak, minden józan okok ellenére-is mind eddig meg-megtartottuk.

A' jószágok meg-osztása alkalmatosságával éltek a' Zsidók a' sors vetéssel. Így találjuk már p. o. hogy a' Kanahán földé az Izráel fiainak több nemzetségei között sors által osztatott-el 4 Mós. 34: 13. Jósue 14: 15. Hasonlóképpenn a' Pogányok-is mikor egymás között osztottak, sorsot vetettek. A' Római Katonák péld. ok. az Úr Jézusnak felső ruhájára, minek utánna ötet meg-feszítették, sorsot vetettek. Máté 27: 35. Bölts Salomonnak azon szavaiból, mellyek vagynak a' fel-vett Beszédekben, és a' Péld. 18: 18. a' törvénykezésben és ítélet tételben-is sors vetéssel éltek, mintha éppen a' Bírák a' dolgot az okosság és igazság szerint nem tudták volna el-intézni. A' honnét a' következő időben ez a' szokás némelly Keresztýén Tisztviselőre és ítélő Bírákra-is, kiknek elegendő be-látásbeli tehetségek nem volt, által-ment, és közöttök meg-maradt. Hálá légyen az Istennek, hogy már ma a' mi Bíráink nem a' sors vetés által, hanem a' dolognak szorgalmatos és lelki esméret szerint való meg-vissgálása által járnak végire, és úgy vetnek véget a' versengésnek, 's hoznak ítéletet! Így már a' mi világi Bíráinktól igazságosabb ítéletet várhatunk, mintha a' sors vetéstől akarnánk fel-függeszteni a' dolgot.

Továbbá, a' sors vetéshez nyúltak a' Királyok választásábann-is, és az embereknek bizonyos tisztségekre és hivatalokra való állításábann, mint péld. ok. a' Papoknak és Levitáknak el-rendelésébenn: a' honnét a' Krisztus Tanítványi-is, mikor a' hitetlen és boldogtalan Júdas he- [729:] lyébe más Apostolt választottak, azt a' sors vetés által vitték véghez, hogy Jósefet-é, ki Barsabásnak-is neveztetett, vagy Mátyást vennék-fel az Apostolságra. Ezt a' vallást tzeremóniával véghez vitt tselekedetet meg-írja Szent Lukáts Csel. 1: 23-26. – Még más olyan fontos és főbenn járó dolgokbann-is, mellyek egész népeknek sorsát határozták-meg, a' sors vetéshez támaszkodtak. Pél. ok. ha hadakozáshoz akartak kezdeni: a' sors által mintegy az Istent kérdezték-meg; vagy inkább ahhoz alkalmaztatták magokat, a' mint a' sors vetés mutatta, holott sokkal helyesebb lett volna, ha a' józan okosság diktálása szerint viselték volna arra nézve-is magokat. – De van még hátra egy igen nevezetes dolog-is, a' mellybenn hasonlóképpenn a' sors vetés által tettek határozást és ítéletet, mellyet nem lehet el-hallgatnom. Mikor tudni illik valami történetet a' természetbenn Istennek ítélete és büntetése gyanánt tartottak: akkor azt, a' ki felől azt hitték, hogy gonosz élete és tselekedete által ingerlette arra az Istent és vontá-le mintegy az ő ítéletét, sors vetés által kívánták a' többek közül ki-keresni. A' kire osztán a' sors esett, azt az Istenségnek meg-engesztelésére,

nyilván és közönséges helyenn, néha bizonyos tzeremóniákkal-is, meg-ölték, meg-áldozták. –

A' sors vetésnek mind ezek a' nemei azt bizonyítják, hogy az emberek azt hitték, hogy a' sors vetés által az Istennek akaratját meg-tudhatják, mind arra nézve, hogy mit kelljen tselekednie vagy nem tselekednie, mit kelljen választaniok vagy el-hagyniok; mind arra nézve, hogy mit végezett az Isten a' felől, a' ki a' Bibliát ki-nyitván a' maga jövőndő sorsát abból meg-tudni kívánta. Egy szóval a' sors vetést úgy nézték és úgy vették, mint valamelly Isteni jelentést.

[730:] Azoktól a' nemzetektől szállott mi reánk-is örökségül mintegy az a' hit, melly szerint a' sors vetésről némellyek sokat tartanak, és a' mellyet ennyi ideig csak a' tudatlanság, a' gondolkodásnak nem léte, és a' tsuda dolgoknak szeretése fenn tudott tartani. A' gondolkozni tudó és bé-látó tehetséggel bíró ember nem nyúl soha-is a' sors vetéshez, annyival inkább nagy és főbenn járó dolgokbann nem él azzal. Hanem inkább vizsgálás alá vesz mindent, minden lehető környül állásokat ki-tapogatni és meg-fontolni igyekezik; és magát csak a' józan okosság diktálása szerint határozza valamire, 's a' szerint tesz ítéletet-is. Ez, és nem a' sors vetés osztán neki az Istennek akaratja. – És vajha az egy Istennek ezen igaz tisztelőinek példájok szerint viselnék mindenenk magokat, és kivált fontos dolgokbann soha se nyúlnának a' sors vetéshez. Mert, halljátok és értsétek-meg, hogy mit kell tartani a' sors vetésbe helyeztetett hit és bizodalom felől; és győzettesetek-meg a' felől, hogy az Istennek nem tettző babonáság, a' mellyet-is elő fogok adni a' második Részbenn.

§. II.) Mikor az ember valamelly dologtól többet reményl vagy többet tart és fél, mint az okosság szava szerint attól reményleni, tartani, vagy félni lehet: akkor a' babonáságnak hatalma és uralkodása alatt van. A' ki pedig a' sors vetést úgy nézi, mint arra való eszközt és módot, hogy az által az Istent meg-kérdezheti, tőlle tanácsot kérhet, vagy az ő akaratját meg-tudhatja: az a' sorstól és sors vetéstől többet vár többet reményl, mint a' józan okosság szava szerint attól várhat vagy reménylhet; az olyan ember hát babonás. De, hogy így legyen a' dolog, szükség titeket arról okokkal meg-győznöm, és meg-kell mutatnom, hogy mit lehet az okosság és igazság szerint a' sors vetésről tartani.

A' sors vetés Kk! valósággal nem egyéb, mint kis gyermeki játék, a' mellyel csak a' tudatlan, faragatlan, [731:] és az elmélkedéstől idegen és rest emberek élhetnek. Mert a' ki akármelly magát elő-adó, valamennyire kétséges, vagy aggodalmat okozó, vagy fontosnak láttzó esetbenn, a' sors-vetéshez nyúl és folyamodik: annak valósággal igen tudatlan és babonás embernek kell lenni; mert külbenn ezzel az eszközzel és móddal nem élne. Azért-is a' tudatlan Izráelitáknak és Pogányoknak, a' kik az egy igaz Istent nem esmerték, meg-lehetett azt engedni, hogy ők ezen bizonytalan és tsalóka eszközhöz nyúltak és támaszkodtak: de már

nekünk, a' kik Keresztyének vagyunk, és mindenbenn helyesebb esméretünknek kellene lenni, éppen nem lehet meg-engedni azt, hogy sors vetéssel éljünk valamely dologbann.

Van nekünk más útunk, vagynak bátorságosabb és bizonyosabb módok a' kezünkben, mellyek által az Istennek akaratját, és akármely magát elől-adó esetben, a' mi kötelességünket meg-tudhatjuk, vagy azt, hogy mit kell tselekednünk vagy nem tselekednünk, mit kell választanunk, vagy félre tennünk 's el-hagynunk. Semmi hijjával sem vagyunk mi annak a' tudománynak, és azoknak az eszközöknek és módoknak, mellyek által az Istennek akaratját meg-tudhatjuk. – Az Isten ugyanis adott minékünk okosságot, mellyet ha illendőképpenn a' nevelés és oktatás által formálunk: az egy igen hűséges és bizodalmas kalaúznak és vezérünk lessz minékünk. Minden lehető körülállásokbann, mind a' fontos mind a' kétséges esetekben, meg-mutatja nekünk, hogy mit kell most tselekednünk vagy nem tselekednünk. Ollyan okokat ad a' kezünkbe, mellyek minket valamire határozhatnak, mert egyedül azok által kell határoztatnunk-is. Meg-mutatja ez azt, hogy mi érdemel elsőséget, és miért kell éppen most, ezekben a' körülállásokbann, és ezen tzelből ezt választanunk, amaszt pedig el-hagynunk és el-vetnünk. Meg-fejti és fel-oldozza [732:] minden kétségeinket, és bizodalommal 's bátorsággal tölti-bé a' mi szívünket. Ezt a' vezetőt az Isten adta minékünk, és a' mit az nekünk parantsol, az Isten akaratja és Isten parantsolati.

E' mellett bizonyos körülállások-is adják-elő magokat, a' mellyek tudományal szolgálhatnak minékünk, és magoktól önként kezünkre adják azt, a' mit tselekednünk kell, a' mit választanunk kell, vagy el-hagynunk. Most egészséges vagy, de tsak hamar meg-változik a' te állapotod, egy harmadik eset adja-elő magát, valami bizonyos segedelem közelget hozzád, a' szélvész el-múlik, egy a' te batátid közzül meg-hal, a' te gyermekeid mind fel-nevelkedtek; vagy akármi más körülállások és változások mennek véghez te körülötted: azok mind tanúságokra valók. Mind azokra figyelmezned és ügyelned kell. Mind ezek magoktól-is kezedre adják azt, mit kelljen tselekedned vagy abba hágnod, elől vened vagy félre tenned, és más időre el-halasztanod; vagy mit kelljen választanod, vagy meg-vetned; ehhez vagy amahhoz az emberhez kell-é menned, el-útazzál-é vagy otthonn maradjál, hallgass-é vagy szólj, és mit beszélj vagy ne beszélj. Ezek az intések, ezek az oktatások, tenéked okossággal fel-ruházott embernek annyi, mint Isteni intések, Isteni oktatások, és Isteni ítéletek. Ezek szerént kell hát magadat rendelned.

Ennek felette meg-esmerhetjük mi az Istent 's meg-tudhatjuk az ő akaratját a' Szent Írásból. A' honnét kötelességünk az minékünk, hogy attól kérjünk tanátsot, és annak erköltsi parantsolati szerént rendeljük életünket és tselekedeteinket. De, jól meg-jegyezd, hogy a' Bibliának szerentsére való fel-nyitása által, a' te jövőendő sorsodat és állapotodat abból soha meg-nem tudhatod. Meg-határozva és bizo-

nyosképpenn soha sem mondja azt meg tenéked a' Biblia. Mert a' vólt az Istennek akarátja, hogy a' te jövendő sorsod és állapotod el-rejtve [733:] maradjon te tőlled; mert nem lenne javadra, ha azt előre tudhatnád. Babonaság hát az, mikor az ember fel-nyitja a' Bibliát, és a' vaktábann ki-nyílt levélenn akarja meg-találni, és hiszi, hogy meg-találja, a' mit az Isten az ő sorsáról néki ki-jelenteni kíván.

A' ki a' Bibliánk ki-nyitásához, vagy akármi más sors vagy kotzka vetéshez nyúl, és a' felől valamit tart: a' keveset vagy semmit se figyelmez azokra az Isteni oktatásokra, mellyeket a' józan okosság, és bizonyos környül állások által gyűjthet magának. A' sors vetést eleibe teszi az ő tulajdon okossága szavának; következés szerint babonaságból meg-tagadja és meg-veti az Istennek ezen jeles ajándékát. A' bátorságos vezér helyett, követi a' bizonytalan vezetőt; a' helyett, hogy a' józan okosság diktálására hallgatna és figyelmezne, vakonn bizza magát a' sorsra és a' történetre. De vallyon meg-egyez-é ez az okossággal? Kedves lehet-é az Isten előtt, mikor az ő tanításait meg-útálad, és az ő atyai akarátja ellen tselekeszel? Vagy azt hiszed, hogy az Isten a' sors vetés által meg-jelenti magát tenéked, holott te az ő más világosabb és bizonyosabb szavára nem figyelmezel, sőt inkább azt a' sors-vetésbe helyheztetet vak hitért és bizodalomért meg-veted? Ugyan hogy gondolkozhatól így? Nem hogy meg-jelentené az Isten magát ilyen módonn tenéked, sőt inkább a' te bolondságodra és magadra hágy tégedet, melly bizonyossann a' veszedelembe viszen. – Vagy, azt gondolod, hogy az Isten a' sors vetésre igazított tégedet? Mondta-é azt valaha: Ha te az én akaratomat meg-nem esmerheted és meg-nem tudhatod, tudakozz-meg engemet a' sors vetés által? Én ugyan részemről semmi ilyen isteni útmutatást nem tudok, hogy a' sors vetésre volnánk igazítva. Sohó sem mondta azt az Isten, hogy az ő akarátját a' sors vetés által akarná nekünk tudtunkra adni. Hogy hihetjük hát azt, hogy a' sors-vetés [734:] által az Istennek akarátját meg-tudhatjuk?

Az Isten a' józan okossághoz, és más valóságos ki-jelentéseihez igazított benünket. Mint okossággal fel-ruházott emberek a' mi egész életünket és minden tselekedeteinket a' józan észnek diktálása szerint kell rendeznünk, és az okossággal meg-egyező okok szerint magunkat viselnünk. De a' sors vetés nem ad nekünk semmi ilyen józan okossággal meg-egyező okokat: sőt inkább arra kényszerít minket, hogy az ilyen okok ellen tselekedjünk. Innét van osztán az, hogy a' sors vetés az embereket nem tsak nevetségre méltó bolondságokra, hanem még kegyetlenségekre és igazságtalanságokra-is vitte. A' régi tudatlan és gyászos idők-benn sok ártatlan emberek a' sors vetésnek bizonytalan ítélete szerint közönséges helyenn, mint gonoszttevők, és a' veszedelemnek okai meg-öletettek, a' midőn a' valóságos gonoszttevők büntetlen maradtak. Hogy ne volna hát a' sorsvetés babonaság? Minden bizonynyal babonaság az, még pedig az Isten előtt igen útálatos babonaság.

A' mint jártak mind azok, a' kik a' jövendő mondókra, jegy magyarázókra hallgattak: úgy jártak sokszor azok-is, a' kik az ő jövendő sorsokat és állapotjokat a' sors és kotzka vetés által, vagy a' Bibliának vaktába való ki nyitása által akarták meg-tudni. Sok ember az által nyughatatlanná lett, nyavalyába esett, és képzelő-dése által még a' halálnak-is idő előtt áldozatja lett. Mások ismét kevélységre, restségre, tékozlásra, vesztegetésre, és más bűnökre-is el-vetemedtek. És mind ezek ellent nem állván a' sorsvetés még-is, mely a' jóságtól, virtustól és boldogságtól el-vonja az embert, nem volna-é bűnös tselekedet, és annál fogva igen útálatos az Isten előtt? Akár mit mondj, sorsvetéshez ragaszkodó ember, de ez a' te hited, mellyel a' sorsvetéshez támaszkodol, nem egyéb babonáságnál, melly a' tudatlanságnak és restségnek bélyegét magánn hordozza, és tele van Isten eránt való bizodalmatlansággal, mellyet eddig talám gondolóra sem vettél.

Ha okossann gondolkozó ember lettél volna: te életedet [735:] tselekedeteidet és meg-vetésedet soha sem a' sorsvetés szerint, hanem a' józan okok szerint rendelted és intéztetd volna. Ez az ilyen magad viselése hát tellyességgel nem tettzhetik az Istennek. – De azt mondod: Igen fontos volt ám a' dolog; nem mer-tem magamtól meg-határozni és el-intézni: azért folyamodtam a' sors vetéshez? Ez tellyességgel nem ment-ki tégedet. Mennél fontosabb valamelly dolog, annál inkább kell a' körül gondolkoznod, és annál szorgalmatosabbann kell azokat az okokat fel-keresned, a' mellyek szerint meg-határozhasd magadat. És ha magad nem segethsz magadonn, ha kétséges rád nézve a' választás: kérdezz-meg másokat, a' kik okosabbak nálladnál, és kövesd az okos és jó embereknek példáját. A' sors vetés nem mond neked semmi okot-is; a' sorsvetés hát tellyességgel nem határozhat-meg tégedet. Ha tsak valamennyire rajta leszel-is, és illendő szorgalmatosságot fordítasz-is reá: meg-fogod találni a' téged meg-határozó szükséges okokat, és ezek szerint az okok szerint mindig jól üt-ki a' dolog. De ha minden esetre el-tévednél-is: leg-alább meg-marad ez a' vigasztalásod, hogy nem kész akartva estél tévelygésbe.

Azomba, egy másik így szól: Lám a' szent emberek-is igen sokat tartottak a' sors vetésre? – De ebből sem következik, hogy a' sors vetést úgy kelljen nézni, mint el-határozó módot és eszközt. Azok az emberek-is, minden kegyességek mellett-is, szint' úgy hibázhattak ezen dologbann, mint más egyéb dolgokbann-is néha hibáztak. Mikor az Apostolok a' fellyebb említett két férjfiakra kiket Apostolságra candidáltak, sorsot vetettek, még akkor nem volt nállok az Istennek Lelke, a' ki őket minden igazságra vezérlette volna. A' Szent Lelket Pünköst napján vették, és így egynehány héttel az után, mikor egy új Apostolnak választásábann a' sors vetéssel éltek. E' mellett, mind egy vólt, akár egyik akár a' másik választatott volna az Apostolságra: mind a' kettenn egyaránt méltóknak és érdemeseknek íteltettek erre a' tisztességre, és a' [736:] következő időbenn egyfor-

mánn hasznos tanítói lehetnek volna a' Keresztyén Vallásnak, és egyformánn hiteles tanúi a' Jézus Krisztus feltámadásának.

Ha pedig a' sors vetés olyan eszköz volna, a' melly által az Istennek akaratját egész bizonyossággal, és egyedül tsak az által lehetne meg-tudni: az Úr Jézus és az ő Apostolai ezen eszközzel való élésre nem külömbenn intettek volna, mint az okossággal való élésre. De ezt az intést hijjába keresed az Úr Jézusnál és az ő Apostolainál. Mellyre nézve minden ma fel-hordott okok szerént-is nem lehet a' sors vetés olyan eszköz, a' melly által az Istennek akaratját meg-tudhatnánk. A' sorsvetés tellyességgel nem foglal magába semmi Isteni jelentés: sőt inkább az abba helyheztetett hit és bizodalom igen útálatos az Isten előtt, mivel az nem egyéb babonaságnál. De vétkeznénk osztán, ha ezen babonasághoz tovább-is ragaszkodnánk, és ott támaszkodnánk a' sorsvetésnek ítéletére, a' hol józan okoknak ítéletére kellene szükségesképpenn támaszkodnunk.

Ha hogy pedig más esetekben, péld. ok. az atyafiságos osztályok 's hasonló esetek alkalmatosságával, a' hol egyforma jussok és egy forma okok forognak fenn, és a' hol mind egy, akár mire essen a' sors és kotzka; ha mondom az ilyen alkalmatosságokban a' sorsvetés által akarjátok el-igazítani a' dolgot: azt meg-tehetitek, a' nem lehet útálatos dolog az Isten előtt; sőt mivel az által bizonyos tzivakodásoknak és versengéseknek veszitek eleit, az még inkább kedves ő előtt. És a' sorsvetéssel való ilyen élés nem babonaság; mert a' sors vetésnek ezen ítéletét senki sem nézi úgy, mint az Istennek ítéletét; minthogy minden józanonn gondolkozó embernek meg-kell győztetve lenni a' felől, (: az elő hordott okoknál fogva :) hogy az Isten a' sors vetést nem igazgatja kíváltképpennvaló módonn, és még inkább nem adja az által tudtokra az embereknek a' maga akaratját. Az ilyen esetekben tsak úgy nézik a' sors vetést és húzást, mint barátságos el-választó és békélltető eszközt. Azért- [737:] is hasonló esetekben mindenkor bátorsággal és bűn nélkül élhettek a' sors vetéssel. Csak attól őrizzétek magatokat, hogy a' sors vetést ne tartsátok Isteni ítélet gyanánt, a' melly semmi esetben sem lehet. – A' Bibliát azért nyissátok-ki, és azért olvassátok vagy olvastassátok azt, hogy abból tudományt vegyetek, és annak tanításai szerént rendeljétek gondolatitokat, indulatitokat, és tselekedeteiteket; nem pedig a' végre, hogy jövőndő sorsotokat és állapototokat abból meg-tudni kívánnátok; mert azt soha sem-is lehet. Ez az utolsó útálatos babonaság-is volna az Isten előtt: amaz pedig kötelesség. Ezt a' kötelességet vigyétek véghez; és ne tsak hallói, hanem tselekedői-is legyetek az Igének: hogy boldogok legyetek mind örökké. Amen!

A' keresztnék jeléről

[738:] Szent Letzke: 1 Pét. 3: 10-13. „A' ki akarja az életet szeretni, és akar jó napokat látni, tiltsa-meg az ő nyelvét a' gonosztól, és az ő ajkait, hogy ne szóljanak álnokságot. Távozzék-el a' gonosztól, és tselekedjen jót, keresse a' békességet és kövesse azt. Mert az Úrnak szemei vagynak az igazakom, és az ő fülei azoknak könyörgésenkenn; az Úrnak ortzája pedig azok ellen, a' kik gonoszt¹ tselekesznek. És kitsoda háborgat tüket, ha a' jónak követői lésztek?”

Minden szenvedéseket és nyomorúságokat az Istennek gondviselése még az ő gondviselése sem² távoztathat-el. Ez a' föld nem-is helye a' jutalom fizetésnek. Azért-is kéntelenek vagyunk el-hinni és bé-venni azt, hogy a' mi életünk, mellyet a' születés által kezdettünk, még a' halál után-is fog tartani, és hogy ezen folytatandó más életbenn lessz az igazságos fizetés, tudni illik a' jóságnak és kegyességnek meg-jutalmaztatása, a' bűnnek pedig meg-büntettetése. Sőt a' mi életünknek azon jövőendő idő szakaszábann fog lenni tökéletes egység a' virtus és boldogság között, valamint a' bűn és boldogtalanság között-is. Nem-is lehet nekünk ez ellen semmi panaszunk, minthogy a' jóságbann leendő ama nagyobb tökéletességünk a' mi mostani neveltetésünkől és taníttatásunktól egyezőval erköltsi formáltatásunktól függ, erre pedig a' szerentsétlenségnek, világi gonoszoknak, szenvedéseknek és nyomorúságoknak nagy bé-folyások vagyon. Ha az Úr Jézus az ő ditsőségébe bé-akart menni: szükség volt, hogy sokat szenvedjen. Meg-győződve lévén a' felől, hogy azok a' szenvedések néki javára szolgálnak, az Isten akaratjábann kötelesség szerént való meg-nyúgovással viselte-is azokat. Bársak ezen ditsőséges példát követnétek mindenkor Kk! Így az Istent semmi módonn se vinnétek kísértésbe. Azonn igyekeznétek ugyan,³ mint Istennek okos tisztelői, a' szerentsétlenséget és nyomorúságot magatoktól el-fordítsátok; de ha azok tsak ugyan reátok jönének: azért nem kellene ám el-vetnetek [739:] Istenbenn való bizodalmatokat. Sőt inkább azonn kellene lennetek, hogy mind a' szerentsés állapotnak elő-mozdítására, mind a' szerentsétlenségnek el-távoztatására Istennek tettző eszközkhöz nyúljatok mindenkor.

1. gonoszt [az első o azonnal javítva l-ből]

2. <ad al?> távoztathat-el

3. <, hogy hogy> mint

De Kk! erről az igazánn keresztyéni módonn való gondolkozásról, és erről az igazánn keresztyéni módonn való igyekezetről igen gyakrann el-felejtkeznek az emberek, és azt sokszor nem lehet benne fel-találni. Ha tsak azok mellett az eszközök mellett állapodunk-is meg, a' mellyeket némelly Keresztyének, vagy szerentsés állapotjoknak elő-mozdítására, vagy szerentsétlenségjeknek el-távoztatására, elő-vesznek: könnyenn által fogjátok látni, hogy úgy van a' dolog, a' mint mondtam. A' szorgalmatosság, hivatalunkbann való hűség, egyenes lelkűség, jámborság, mértékletesség, és áttálljába szóllván a' jó erköltsnek gyakorlása, ezek azok az eszközök, mellyekkel a' szerentsés állapotot bizonyosann el-lehet érni, és olyanok, hogy azok által szenvedéseket el-távoztathat magától az ember. De azomba, nem úgy van-é a' dolog, hogy ezeket a' köteleesség szerént való eszközöket sokszor abba hagyják az emberek, és másokat olyanokat vesznek-elő, a' mellyek az Istennek tellyességgel nem tettzenek? Az ilyen sok nem-szabados eszközök közzül, most tsak a' keresztnek jelével való élest említem. Miért tsinálják ezt a' jelt az emberek? Nem abból a' tzélből-é, hogy az által boldogságokat 's jó állapotjokat elő-mozdítsák, a' szerentsétlenséget pedig el-távoztassák vagy magokról el-fordítsák? De az a' kérdés, hogy lehet-é ezt a' kereszt jeltől várni? Nem esik-é az ember az által Isten előtt útálatos babonáságnak bűnébe, ha azt a' jelt mindenüve fel-irja, teszi, tsinálja? És nem kell-é az Istennek gyűlölni és utálni azt, mikor ezen jel által arra hagyja magát vétetni valaki, hogy a' szerentsés állapotot elő-mozdíto bá-torságos eszközökkel fel-hagyjon, minthogy ezen jelnek különös természet felett való erőt tulajdonit, a' melly pedig a' józan okosság diktálása szerént abba tellyességgel nem lehet? [740:] Győzzétek-meg erről az igasságról Kk! ti magatokat, és azonn ártalmas és Isten előtt útálatos balvélekedéstől tisztítsátok-meg magatokat. Ha szerentséssenn, meg-elégedve-is Istennek tettzőképpenn akartok e' világonn élni: tselekedjete és viseljéte magatokat a' szerént, a' mint int bennünket az Apostol a' fel-vett Beszédekben: *A' ki akarja az életet szeretni és akar jó napokat látni - - - a' jónak követői lésztek?*

Ha az Isten mindenhatóságának, böltsességének és jóságának sem lehet, a' mi valóságos boldogságunknak előmozdítására, minden gonoszt és minden szenvedéseket töllünk el-távoztatni: mindazáltal sokkal szerentsésebb, és kevésbbé szerentsétlen lessz az, a' ki azon valóbann keresztyéni régula szerént, mellyet itt előnkbe ád az Apostol, rendeli gondolatit, beszédit és tselekedeteit, vagy leg-alább azonn igyekezik, hogy azt hivenn kövesse. És ha mindjárt akkor szerentsétlenség esne-is rajta, vagy nehéz szenvedések és nyomorúságok jőnének reája: mindazáltal ezek is az Isten gondviselésének igazgatása alatt az ő javára szolgálának. Vajha azért minden ember ezen regulához szabná magát! Úgy azért, hogy kárt, romlást, szerentsétlenséget és szenvedéseket magáról el-fordítson, senki sem adná magát a' babonás tselekedetre, senki ezen tzélből nem élne a' keresztnek jelével, sokkal

inkább pedig ezen jelnek nem tulajdonítana valami különös titkos erőt az ördögnek tselekedetei, a' boszorkányok, és rossz emberek ellen! Hogy titeket ezen Isten előtt útálatos babonáságról meg-intselek,⁴ ezt a' veszedelmes balvélekedést belőletek ki-vegyem, és a' fel-vett Beszédekben bé-foglaltatott reguláknak és tanátsnak követésére fel-serkentselek, most arról a' hitről fogok szólni, mellyel vagnak némelly emberek a' Keresztnek jelére nézve; még pedig

1.) Meg-mondom, hogy miért tsinálják a' Keresztnek jelét, és hogyan származott ez a' babonáság? és

2.) Azt adom elő, hogy ez a' kereszt vetés, tsinálás vagy irás nem egyéb babonaságnál. –

§. I.) Tudva van előttetek Kk! hogy sokann a' Keresztyének között mind a' nagyobb mind a' tsekélyebb dolgokban a' Kereszt- [741:] nek jelével élnek, még pedig háromszor tsinálják azt. Ezt a' babonáságot nem lehet fel-találni a' Zsidók és Pogányok között, hanem csak azok között, kik Keresztyéneknek nevezetnek. Azért-is azt helyesenn Keresztyéni babonáságnak lehetne nevezni, ha azomba a' mellett gyanússá nem tenné az ember magát a' felől, hogy magát a' Keresztyén Vallást-is babonasággal vádolja. A' Keresztnek jele némelly keresztyéneknél igen különös nagy tekintetben van; még a' késeket és egyéb jószágokat-is örömebb veszik és élnek velek, ha ilyen Kereszt jel van azokonn, mint azokat, a' mellyekre azok reá mettzve vagy vésve nintsenek. Ennek a' jelnek hát különös titkos erőt tulajdonítanak; sőt azt hiszik, hogy ezen jelnél fogva az ördögnek tselekedetei és a' gonosz emberek hatalma ellen magokat bátorságba helyeztethetik.

Azért-is ezt a' Keresztnek jelét fel-írják az ajtókra, a' hajlékba való bé-menetekre, az Istállók ajtajaira, a' házak szegleteire, magokra áldást mondanak azzal, a' midőn mellyekre és homlokokra keresztet vetnek; és azt hiszik, hogy sem az ördögnek, sem a' neki szolgáló lelkeknek, sem a' boszorkányoknak vagy más rontani és veszteni tudó embereknek nints hatalmok azokonn, a' kik jellel magokat megbéllyegezték, és azoknak semmit sem árthatnak. Bizonyára Kk! nagy és titkos erő az, a' mit sokann a' Kereszt jelének tulajdonítanak! Mert még a' gonosz és istentelen ember-is meg-oltalmazhatja az által magát és jószágát a' szerentsétlenségtől. Ki ne élne már ezzel a' jellel, és ki ne alkalmaztatná azt, ha annak valósággal az a' természet felett való ereje volna, és ilyen tsudákat tehetne; annyival inkább, hogy ezt a' jelt öly könnyenn és öly hamar meg-lehet tsinálni.

Sokann úgy-is tsinálják a' Keresztnek jelét, hogy azt háromszor egymás mellé írják (: + + + :) a' nélkül, hogy okát tudnák, miért; hanem csak azért tsinálják, mert az öregektől-is úgy látták, és hallották, hogy az úgy jó. Ezek ezt a' jelt nem tsinálnák, ha azt tudnák, miért tsinálják azt, és mitsoda titkos erőt tulajdonítanak

4. <és> ezt

[742:] annak. Jertek-hát vizsgáljuk-meg, hogy miképpenn jöttek az emberek arra a' gondolatra, hogy a' Kereszt vetésnek és Kereszt jelnek természet felett való erőt tulajdonítsanak.

Hogy a' Keresztnek jele körül való babonaság tsak a' Keresztyének között talál-tatik, azt már fellyebb meg-jegyeztük: de éppenn azt erősíti-meg a' következő világoztás-is. A' Keresztnek jele kiváltképpenn való módonn mutat a' mi Urunk Jézus Krisztusnak keresztjére, és keresztfánn való halálára, mert ő a' keresztfánn holt-meg, és ezen gyalázatos halál által a' mi Idvezítőnk lett. Innét lett osztán, hogy nem tsak az Úr Jézusnak tulajdonították a' gonosztól való meg-szabadulást: hanem utóbb még a' keresztnek-is néminemű erőt tulajdonítottak a' gonosztól való szabadulásnak munkájában. A' Keresztet a' Szabadítónak helyébe tették, és magáról a' Szabadítóról meg-felejtkeztek. Az első Keresztyének abból a' tzélből éltek a' Keresztnek jelével, hogy annál fogva a' Krisztusnak keresztfánn lett jólté-vő haláláról meg-emlékezzenek; hogy ezen testi megemlékezés által a' szenvedé-sek és nyomorúságok között magokat vigasztalják, bátorítanak, és a' meg-feszítet-tett Idvezítőnek hűséges követésére fel-serkentenék. Ezek hát jó tzélből éltek a' Keresztnek jelével, és a' mellett semmi titkos erőt sem tulajdonítottak annak. Arra szolgált az nékik, hogy testiképpenn-is meg-emlékezzenek a' Krisztusról az ő szenvedéseiről, virtusairól, és az emberi nemzet mellett tett érdemeiről. De a' Kereszt tsinálás mellett tsak hamar el-felejtkeztek az emberek a' Jézusról és az ő jótéteményeiről, és a' Kereszt jelének különös természet felett való erőt tulajdo-nítottak, hogy tudni illik az meg-őríz az ördögnek tselekedetei ellen, és meg-sza-badít bizonyos gonoszoktól.

Úgy láttzik, hogy a' Pogányoknak hitek és szokások adtak erre leg-közelebb alkalmatosságot. Mert ezek-is mindenféle jelekkel éltek, mellyekkel magokat sok-féle gonoszoktól, különösen a' varáslástól meg-oltalmazni igyekeztek. A' Keresz-tyének osztán az ő tudatlanságokbann [743:] így gondolkozhattak: Ha ezeknek a' Pogányoknál szokásbann lévő jeleknek különös erejek van: annak a' szent Ke-resztnek jelének⁵, mellyen az Idvezítő meg-hólt, szükségesképpenn több erejének kell lenni.

Minthogy pedig még most-is olyan értetlen és tudatlan emberek vagynak, a' kik azt hiszik, hogy az ördög az emberekbe munkálkodhatik, hogy vagynak bo-szorkányok és boszorkányság: magatoktól-is könnyen ki-magyarázhatjátok, hogy honnét van az, hogy sokann még most-is ezen jelt tsinálják. És mivel a' későbbi időkbenn magatok-is a' Keresztyén Vallás Tanítói az ő szent foglalatosságaik körül azon jelt tsinálták: nem lehetett külömbenn a' dolog, hanem hogy a' babonaságra külömbenn-is hajlandó község azt higgye, hogy a' Kereszt jelnek különös ereje

5. jelének [javítva ebből: jeleknek]

vagyon; annyival inkább, hogy sok Keresztyének ezen szokásról soha egész életükben okos tanítást és oktatást nem vettek. Azért-is némelly Keresztyéneket igen lehet menteni, ha még most-is a' Keresztnek jelét krétával vagy vérrel az ő ajtaikra írják; vagy ha valamely késnek vagy atzélnek, melly ezen jellel van meg-bélyegezve, különös erőt és hasznot tulajdonitanak; kivált, mivel az atzélnek és vasnak az az ereje és haszna-is van, hogy ha azt a' kisgyermeknek meg-dagadt⁶ kelevényjére nyomják, az attól meg-gyógyul. Azomba el-felejtkeznek arról, hogy ez az ereje és hathatósága van akármelly más késnek-is, ha mindjárt a' keresztnek jele nints is rajta, ha azzal⁷ mindjárt az esés után a' kelevényt meg-nyomják, még pedig többször egymás után. De az ilyen esetben sokkal hasznosabb szolgálatot tesz a' friss hideg vízbe mártott ruha, mint az atzél vagy vas. Az erő hát nem a' hármaskereszt bélyegébenn van, hanem magábann a' hideg atzélbann vagy vashann, valamint a' hidegvízben.

De miért tsinálnak hát éppen csak és egyenesen három keresztet? Azért, mert az Istenségben három személy van, úgy mint az Atya, a' Fiú, és a' Sz. Lélek. [744:] Erre a' Szent Háromságra akartak egyszerre reá emlékezni, és a' hármaskereszt vetés a' Szent Háromság Istennek segítségül való hívását foglalja magábann, hogy az által azon Kereszt jelnek annál nagyobb erőt szereznének.

Ha már mind ezeket gondolóra veszitek Kk! ez már maga meg-győzhet titeket arról, hogy a' keresztvetés és kereszt tsinálás valóságos babonáság, a' mellynek hát annál fogva igen útálatosnak kell lenni az Isten előtt. De halljátok-meg az ezt bizonyító okokat-is.

§. II.) Ha babonáság az, midőn valamely dologról többet reménylenek vagy félnek, mint az okosság diktálása szerint attól félni vagy reményleni lehet: tehát a' kereszt vetés és kereszt tsinálás, akár mi módonn essék-is az meg, hasonlóképpenn babonáság; mert ettől a' jeltől-is többet várnak és reménylenek, mint a' józan okosság szerint attól várni vagy reményleni lehet. Azt reménylik az emberek, hogy az által az ördögnek munkálkodásától és a' boszorkányságtól magokat meg-őrizhetik. Már tegyük-fel, hogy az ördög, a' maga hatalmával nekünk árthatna, vagy valami boszorkány minket vagy marhánkat meg-ronthatná, beteggé tehetné: vallyon lehetséges-é hogy a' keresztnek jele minket azon gonosztól megszabadíthat? Mi teszi ezt a' reménységet hihetővé? A' jel maga lehetetlen, hogy valamit tsináljon; mert az csak krétával, vagy veres plajbásszal, vagy vérrel; vagy más festékkal van írva; és hogy egy linea vonást másik kereszt vonással általmettzi az ember, szint őlly kevésbé tehet jót mint rosszat. Ha maga az a' keresztfa volna-is, a' mellyenn az Úr Jézus az ő drága életét letette: e' sem fordíthatna-el te

6. meg-dagadt [az első d azonnal javítva s-ből]

7. azzal [javítva ebből: azt]

rólad semmi gonoszt-is. Ennek a' fának se volna más ereje, mint akármely más fának ez ő neme szerint van, és semmire sem használna az a' világonn. Hát a' festékkal vagy vérrel irtt Keresztnek hogy lehetne több ereje?! Vagy talám az Úr Jézus azért holt-meg a' Keresztfánn, hogy magun- [745:] kat a' keresztnek jele által a' varáslás ellen meg-oltalmazzuk? Avagy mondta-é ő az ő barátinak és tanítványinak valahol: Ha jövődöbenn tsak a' keresztnek jelét tsináljátok magatokra-is, nem lessz az ördögnek semmi hatalma rajtatok? Hol találhatjuk mi meg ezt az oktatást? A' Bibliábann én ugyan soha és sohol nem találtam. Ha pedig a' Kereszt jelének ilyen természet felett való titkos ereje volna: úgy az Úr Jézus azt az ő Tanítványinak bizonyossann tudokra adta volna; ezek pedig nekünk. Mert a' Jézus Krisztus világra való jövetelének a' vólt a' fő tzélja, hogy az embereknek tökéletes szabadulást szerezne. Azért, ha a' Sátánnak tsak valamennyire való hatalma lett volna azokonn, a' kik a' Keresztnek jelét nem vetik magokra, sem tsinálják: az Úr Jézus erre nézve bizonyossann nem hagyott volna minket oktatás nélkül; sőt inkább meg-intett volna minket, hogy el-ne felejsük a' Keresztnek jelét tsinálni. De valamint az Úr Jézus, úgy az ő Apostoli-is sohol semmi intést sem tesznek a' kereszt jel vetésre vagy tsinálásra nézve: sőt Szent Péter sem emlékezik erről tsak egy szóval-is: A' ki akar úgy mond, jó napokat látni - - - ha a' jónak követői lesztek? Mert kegyelmesenn tekint az Isten a' jókra és kegyesekre, és figyelmez ez ő kiáltásokra, mikor az istentelenekkel meg-éreztetí ez ő büntető igazságát. De kitsoda-is háborgathatna titeket, ha az igazságot és jóságot gyakoroljátok, és annál fogva az Istent barátotokká és jóakarótokká teszitek!

Ugy vagon Kk! a' ki az Apostolnak útmutatását követi, különösen pedig azt, a' mi a' fel-vett Beszédekben bé-foglaltatik: annak nints mitől félni. Az ördög és a' boszorkányok külömbenn sem árthatnak neki semmit-is. Mert tegyük-fel, hogy az

ördög még most-is széllyel járna a' földönn, mint az ordító oroslán, keresvén, hogy a' lelkeket el-nyelhesse: de azokonn tsak ugyan nem lehet semmi hatalma, a' kiket az Úr Jézus a' maga vére által tulajdonivá tett magának, és a' kik most-is az ő [746:] tudománya szerint rendelik életeket. Nem vette-é el az Úr Jézus a' Sátánnak hatalmát, és az ő országát nem töltötte-é el? Nem azt tanítja-é a' Szent Irás, hogy a' Sátán a' setétségnek lántzaival meg-kötöztetvénn tartatik az ítéltre? Hogy járhatna hát az széllyel e' földönn és hogy árthatna a' meg-váltottaknak? De soha se-is volt a' Sátánnak ez a' hatalma, és soha se voltak olyan emberek, a' kik a' Sátán hatalma által másoknak árthattak volna. Ha azokat az én tanításaimat, melyeket az ördög munkálkodásiról, a' boszorkányságról, és a' Karátson éjtszaka felől való hitről tartottam előttetek, figyelmetesen meg-hallgattátok: úgy erről az igazságról könnyenn meg-győződhetek. De úgy azt-is által-láthatjátok, hogy a' Kereszt jel felől való hit nem egyéb babonaságnál. Mert ezen jelnek nem tsak

több⁸ erőt tulajdonítanak, mint a' mennyit annak az okosság szava után lehet; hanem még annyit-is, a' mennyi szükségtelen volna. Azok hát, a' kik ezen jellel élnek, azt reménylik attól, a' mit reményleni nem lehet: olyan gonosztól való meg-szabadulást várnak attól, a' milyen a' világonn nints, tudni illik az ördögtől és boszorkányságtól való meg-szabadíttatást.

Mindazáltal, meg-engedvénn azt, a' mit az előttek tudva lévő okoknál fogva meg-nem engedhetek, hogy az ördög titeket meg-lophatna, nektek kárt tehetne, vagy a' boszorkányok és boszorkányság által nektek magatoknak vagy marháitoknak ártalmára lehetne: mit gondolna az a' Keresztnek jelével, ha az Istennel és az Úr Jézussal nem gondol? Osztán, melly könnyenn 's melly könnyenn le-törölhetné az azt a' jelt! Még a' tolvajokat, lopókat, ragadozókat, gyilkosokat és más gonosz embereket sem tudják azok jelek által magatoktól el-tartóztatni, 's még-is az ördögöt el-akarjátok azzal igazítani, a' ki felől pedig azt hiszitek, hogy sokkal ravaszabb és hatalmasabb minden embernél? Ugyan, hogy hihettek e' félét? –

Ti, a' kik a' Kereszt jelnek valami természet felett való titkos erőt tulajdonítotok, igen nagyonn vétkeztek, és az Istennek tettzése ellen tselekesztek, ha azt abból a' tzélből tsináljátok, [747:] hogy az ördögnek munkálkodása és a' boszorkányság ellen magatokat bátorságba helyeztessétek. A' ti bizodalmatokat egy puszta jelbenn helyeztetitek, ennek tulajdonítjátok a' gonosztól való meg-szabadulást, a' szerentsétlenségtől való meg-menekedést, és olyan gonoszoktól való felszabadíttatást, a' mellyek nintsenek. – E' mellett el-felejtkeztek az Istenről, és arról, hogy okos emberekhez illendőképpenn tselekednétek. Hogy ne volna ez osztánn az Istennek kedve ellen való dolog? Úgy vagyon, a' te kereszt jelbe vetett hited, babonáság, és annál fogva bűn, és az Isten előtt útálatosság. Mert nem tsak azt hiszed, hogy annak a' jelnek titkos ereje van, holott nintsen, hanem hiszed azt-is, hogy az ördög munkálkodhatik az emberekbe, és embertársodat vagy szomszédodat boszorkánysággal vádolod. – E' mellett a' Kereszt figurájához többet bizol, annak több erőt tulajdonítasz, mint az Istennek és a' te Idvezitődnek az Úr Jézusnak. Mert a' mit az Isten meg-nem-tehet, hogy tégedet a' Sátán tsalárdságától és gonoszságától meg-szabadítson; a' mit az Úr Jézus az ő váltsága által véghez nem vihetett: azt az a' jel, a' te vélekedésed szerint, mind meg-teheti, és azzal tartod, hogy az által mind azt véghez viheted. Már, ha ez a' hit nem a' józan okosságnak meg-tagadása; ha nem babonáság: úgy nem tudom, hogy mi volna! –

Maradjon-el hát Kk! ez a' Krisztus keresztjével való vissza-élés, maradjon-el ez a' jel, maradjon-el ez a' babonáság! Ettől a' bűntől-is tisztítsátok-ki magatokat, és járjatok világosságban: úgy a' Jézus Krisztusnak vére meg-tisztít titeket minden bűneitekből. – Tartsuk a. o. magunkat Kk! ehhez a' tanátszhoz és azokhoz a'

8. több [javítva ebből: többet]

régulákhoz, mellyeket előnkbe ad az Apostol Szent Péter a' fel-vett Beszédek-benn: Kövessük az igazságot és jóságot. És ha ekkor valami gonosz esik rajtunk, valami szerentsétlenség érdekel bennünket: éljünk azokkal a' természeti rendes eszközökkel, mellyeket az Isteni gondviselés kezünk igyébe adott; és a' mellett bizzunk az Istenbenn. Ha ezek az eszközök sem segíthetnek rajtunk: akkor a' sze-[748:] rentsétlenséget és nyomorúságot, az Úr Jézusnak példája szerint, Isten akaratjábann való tökéletes meg-nyúgovással viseljük. A' maga idejébenn majd meg fog az Isten minket szabadítani, és fel-segit minket az ő mennyei országába.

Vessük azért Kk! a' mi bizodalmunkat egyedül az Istennek hatalmábann, böltsességébenn és jóságábann. Kérjük egyszersmind, hogy botsássa-meg nekünk, hogy köteletségünkhöz hűségtelenek lévén, oly sokszor folyamodtunk babonás eszközökhöz. Ne tselekedjük ezt soha-is többször: hanem az igazságot és jóságot kövessük mindenkor; hogy így minden szükségünkben az Istennek segedelméhez támaszkodhassunk. Könyörögjünk e' végre a' kegyelmes Istennek, a' mi mennyei Atyánknak, hogy Szent Lelkének erejével segéllje-fel a' mi igyekezetünket; hogy ekképpenn győzedelmet vévén a' babonáságonn, az igazságnak esméretére el-indulhassunk, és által boldogok lehessünk minden időbenn. Amen!

NagyBajomb. 17^{dik} Juliusb. 823.

Az áldásról és rá olvasásról

[749:] Szent Letzke: 2 Mós. 20: 7. „A' te Uradnak Istenednek Nevét hijjába fel-ne végyed; mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül, valaki az ő Nevét hijjába fel-vejéndi.”

Az Isten, a' mint halljuk Kk! meg-tiltja ezekbenn a' beszédekbenn Móses által az Izráelitáknak, hogy az ő Nevét fel-ne vegyék, azzal vissza ne éljenek; mert a' kik azt hijjába fel-veszik, azokat nem hagyja büntetés nélkül. És ennek úgy-is kell lenni. Az Isten, a' ki szint olyan igaz, mint jó, és mindent tud valamit mi szöllunk vagy tselekeszünk, nem lehet, hogy meg-ne büntesse azokat, a' kik az ő Nevével vissza-élnek. Az Isten Nevével vissza élni, vagy azt hijjába fel-venni annyit tesz, mint az Istennek Nevét a' hamisságnak erősítésére ki-mondani, vagy az Istent abból a' tzélből hívni tanúbizonysággul, hogy az által az igazságtalanságot el-rejt-hessük, és másokkal el-hitessük azt, hogy igasságot szöllöttünk, hogy az igasságtalanság igasság, a' hazugság egyenes beszéd, és a' tsalárdság jámborság legyen. Az él hát vissza az Istennek Nevével, vagy a' veszi azt fel hijjába, a' ki ezen álnokságnak és hamis lelkűségnek bűnébe esik, és azon fellyül még-is az Istent hívja segítségül annak bizonyítására. Ezenn az okonn az Isten Nevével való vissza élés vagy annak hijjába való fel-vétele minden hamis esküvés, akár a' Törvény Székeknél a' Birák előtt akár más alkalmatossággal essen az meg: még pedig olyan hijjábavaló fel-vétele az Isten Nevének, a' mellyet az Istennek igazsága és jósága büntetés nélkül nem hagyhat. Jaj hát annak az embernek, a' ki hamissann esküszik! Jaj neki; mer az Isten ötet meg-itéli!

De nem tsak a' hamis esküvésbenn vétetik-fel hijjába az Istennek Neve, hanem még a' babonás és va- [750:] rázsló meg-áldásbann, áldás vagy átok mondásbann, rá olvasásbann, és bizonyos nyavalyáknak, tűzi vagy más szerentsétlenségeknek meg-büvölésébenn bájolásábann. Minthogy az ilyen rá olvasás, átok mondás, büvölés bájolás igen nagyon szokásbann van, és nem tartják azt az Isten Nevével való vissza-élésnek: én most erre alkalmaztatom az Istennek ezen tilalmazó Parantsolatját: A' te Uradnak Istenednek Nevét - - - fel-vejéndi. E' végre kettőt fogok ez órábann előttenek tselekedni:

1.) Az Isten Nevének a' varázslás által hijjábanvaló fel-vételéről fogok előttenek beszélni; azután

2.) Azt fogom meg-mutatni, hogy az áldás vagy átok mondás, a' rá olvasás, és bizonyos nyavalyákban vagy szerentsétlenségekben való bővülés bájolás az Isten Szent Nevének hijjábavaló fel-vétele.

§. I.) Mikor az áldás mondásról van a' szó: nem kell azonn érteni a' Keresztyén Tanítóknak azon meg-áldó szavait, mellyekkel az Isteni tiszteletnek végezetével a' Gyülekezetet meg-szokták áldani, vagy más hasonló jó kívánásokat. Mikor a' Keresztyén Tanító a' Gyülekezetre, vagy bizonyos alkalmatosságokkal tsak magános személyekre és a' szokott mód szerént áldást mond: ezen ő áldás mondásának nem tulajdonít ő semmi különös erőt. Az ilyen áldást, minden babonaság nélkül való áldást, úgy nézi, mint Istenhez nyújtott könyörgést. Tulajdonképpenn nem is egyebet tselekeszik, hanem imádkozik az Istennek az ő Gyülekezetéért, ajánlja azt az Istennek különös atyai gondviselésébe. Azért-is az ilyen imádságtól nem vár ő többet, mint az ilyen imádságoktól az okosság diktálása szerént várni lehet. Éppen így van a' dolog azzal az áldással-is, mellyel a' Lelki Pásztor a' házaspárokat, vagy a' született és meg-kereszteltetett kisdedeket meg-áldja: nem különbenn mikor a' kegyes Szülék áldást mondanak az ő gyerme-[751:] keikre. Az ilyen áldás mondás tellyességgel nem vissza-élés az Istennek Nevével, nem hijjábavaló fel-vevése annak; azért-is nem lehet arról mondani, hogy azt az Isten kedvetlenül venné: sőt, ha az Istenben való bizodalommal van egybe-kötötve, igen kedves dolog az ő Felsége előtt. Egészlen másképpenn van a' dolog azzal az áldással, áldás vagy átok mondással, és reá olvasással, melly szerént bizonyos javósok, vagy varázsló személyek a' nyavalyákat, p. o. hideglelést vagy veszett eb marást, nem különbenn bizonyos gonoszokat, p. o. tűzi veszedelmet, meg-szokták bővílni bájolni.

Az ilyen áldás- és átok-mondásonn, vagy bővülő reá olvasásonn kell érteni az Isten Nevének bizonyos említését és ki-mondását, még pedig abból a' tzielből, hogy az által a' nyavalyát meg-gyógyítsák, vagy a' gonosznak és veszedelemnek további terjedését meg-akadályoztassák, természet felett való tsudálatos módonn, titkos és tellyességgel meg-magyarázhatatlan erőnél fogva. Az áldás-mondó vagy rá olvasó azoknak az igéknek, mellyekkel az Istenséget ki-jelenteni és nevezni szoktuk, és a' mellyek tulajdonképpenn ki-mondva tsak bizonyos hangot tsinálnak, irva pedig tsak bizonyos vonásokból állanak, ezeknek az igéknek mondom, vagy hangoknak és vonásoknak a' javós különös titkos és természet felett való erőt tulajdonít. Ő az Isten' Nevét ki-mondván, vagy bizonyos betűket minden értelem nélkül irván, egy tzedulára, azt a' tzedulát a' betegnek nyakába akasztja, és kilentz nap múlva a' vízbe veti, vagy a' beteggel meg-eteti. Ez által azt hiteti-el, hogy a' beteg meg-gyógyul, vagy a' kit a' dühös állat meg-mart, nem fog meg-veszni. Más esetbenn tsak bizonyos szokat mormol-el magábann a' rá olvasó varázsló, még pedig az Isten' Nevébenn, 's azt állítja, hogy attól-is meg-kell a' beteg-

nek gyógyulni. Némellyek [752:] az Istennek Nevét a' háznak szegleteire írják; ennek osztánn az ő állítások szerént az a' haszna, hogy vagy egészen meg-őrzi a' házat a' tűztől, vagy a' tűznek dühösségét tsillapítja. Kivált az ilyen meg-áldásnak és rá-olvasásnak az az ereje van, hogy a' hideglelést meg-gyógyítja, az el-tört lábszárat egészségessé teszi, a' veszett állat marása ellen bátorságba helyeztet, a' tüzet meg-öltja: de más esetekben-is szoktak élni azzal. Sok emberek adják arra reá magokat, és a' rá olvasást s javósságot úgy űzik sokann, mint valamely kézi mesterséget, és nem tsak nagy kedvességet találnak az emberek között, hanem gyakran szembetűnő nyereséget-is vesznek.

Ez a' babonáság-is Kk! igen régi. Már a' régi Zsidók között fel-lehetett azt találni, és szinte olyan forma mesterséget a' leg-régibb Pogány nemzeteknél. Mind a' két Felekezetbeliek azt hitték, hogy bizonyos szókbann, igékben különös titkos és természet felett való erő vagyon, a' mellyek által az ember tsudálatos dolgokat vihet véghez. Azért-is azokat a' szókat tzédulákra írták, vagy az ő lakó házaikra; néha a' nyakokba hordozták, tűzbe vagy vízbe vetették; vagy azokat a' varásló szókat néha úgy mormolták-ki. A' Zsidók azzal tartották, hogy az Isten Jehovai nevének ilyen nagy bővölő bájoló ereje vagyon: azért-is úgy éltek azzal, mint a' Pogányok az ő varásló szavaikkal, az Abrakadabrával, 's másokkal. Még a' most élő Zsidók között-is fel-talátatik ez a' babonáság. Ritkánn üti-ki magát valami gyuladás, hogy egyik vagy másik Zsidó elő ne állana, hogy azon említett szó által azt meg-ne varáslaná vagy bővölné. A' faluzó és sátorbeli Czigányok-is ditsekednek ezzel a' mesterséggel; azért néhol meg-nyerik azt az engedelmet, hogy veszedelmes helyenn tüzet tsináljanak. De az ilyen tüzek körül igen vigyázók-is, úgy hogy igen ritkánn történik a' miatt szerentsétlenség. Ezt pedig ők tsak [753:] abból a' tzelből tselekeszik, hogy a' könnyenn hívóket annál bátrabbann el-hitethessék, meg-tsalhassák, és pénzeket vagy más jószágokat töllök ki-tsikarhassák.

A' Zsidókról és Pogányokról által-ment ez a' babonáság némelly Keresztyénekre. A' dolog és tselekedet tsak egyre megy-ki, de a' varásló és bővölő bájoló igék más formák. A' Jehova Neve helyett varásolnak a' Keresztyének a' Szent Háromságnak, Atyának, Fiúnak, és Szent Léleknek Nevébenn; vagy Szent Péter Szent Pál, és még más Szenteknek-is nevével.

De tsak ugyan nem minden ember és akárki-is lehet ilyen varásló, áldás vagy átok mondó: tsak némellyek juthatnak-el ezen mesterségnek és tudálékosságnak birtokába, és a' férjfi tsak asszonnyal, az asszony viszont tsak férjfiuval közölheti azt, vagy adhatja által. E' mellett tsak azok bővölhetnek és varásolhatnak-meg bizonyos nyavalyákat, a' kik péld. ok. az ő gyenge tsetsemős állapotjokbann, mindjárt az ő születése után, valami baromra tétettek, vagy fel-ültettek. Mások ezt a' szót Agla és alol azokat az igéket, mellyeket az Úr Jézus a' Keresztfánn mondott így szölvánn: *El-végeztetett*, egy tányérra írják. Ugy tartják osztánn, hogy az

ilyen betűkkel, bizonyos figura után hold fogytával, éjjeli tizen-egy és tizenkét óra között, friss téntával irtt Tányérnak az az ereje van, hogy, ha a' tűzbe vettetik, azt el-oltja, tsak hogy mikor ezt tselekeszi, az Istennek nevébe tselekedje. Ezt a' tűz meg-oltásának ilyen mesterségét vagy ezt a' bűvös bájos tudományt, hasonló különös módonn, tudni illik, hold töltekor, éjjeli tizenegy és tizenkét óra között, mikor egyszerre három gyertya ég az asztalonn szokták tanítani. De mind ezeket a' tselekedeteket mindenkor az Isten Nevébenn kell véghez vinni; éppen, mintha az Isten az ilyen tselekedeteket parantsolta, és azt meg-ígérte volna, hogy az ő mindenható hatalmával végre hajtja azokat. És ezt nevezi [754:] a' köznép áldásnak, rá olvasásnak. De ez nem tsak babonaság, hanem valósággal az Isten Nevével való vissza-élés, annak hijjábavaló fel-vevése; minthogy az ember babonás tzélből a' hazugság mellett az igen ártalmas tsalárdságnak elő-segállítására az Istenhez folyamodnak. Azért-is az Istennek igazsága és jósága ezt a' babonáságnak bűnét szintűgy nem hagyhatja büntetés nélkül, mint mikor valaki az ő nevére hamissann esküszik szánt szándékkal. Mindazáltal ezt bővebben szükség előtökbe terjesztenem; és ezt tselekeszem már, ígéretem szerint a' második részben.

§. II.) Az Isten Nevébenn való áldás vagy átok-mondás, a' rá olvasás, és minden a' körül véghez vinni szokott tselekedetek, nem tsak babonaság, hanem annál több, tudni illik az Isten Nevével való vissza-élés. – Babonaság; mert a' pusztá szóktól vagy betűktől, a' mellyeknek még okos értelmek sints, többet várnak és reménylenek, mint az okosság szava szerint attól várni és reményleni lehet. – Mert ugyan, hogy lehet azt gondolni, hogy ez az értelem nélkül való szó Agla, vagy Abrakadabra valami nyavalyát meg-tudjon gyógyítani, a' hideglelésnek gátot vet eleibe, a' veszettséget vagy a' víztől való irtózást meg-akadályozhatja, vagy a' tüzet meg-oltja? Hogyan és mitsoda módonn eshetik-e meg a' világnak minden kintséért? Ird bár örökké azokat a' szókat valamely égő háznak szegletére vagy ajtó mellyékére az Isten Nevébenn, parantsold-meg a' tűznek, hasonlóképpenn az Isten Nevébenn, hogy tsak eddig menjen és tovább ne; vess bár egy Péntek naponn még pedig hold fogytával egy bizonyos figurákkal és betűkkel meg-irtt tányért a' tűzbe; azomba ne láss tsak hozzá a' tűz oltáshoz: meg-fogod látni, hogy még a' meg-irtt részei-is a' háznak meg-égnek. De tégy tsak jó rendeléseket a' tűznek meg-oltására; [755:] hívj öszve embereket, kik a' tüzet vízzel öntözzék: úgy igazánn gátot fogsz vetni a' tűz lángjainak. Mert nem hogy pusztá szóval, de még imádsággal sem lehet a' tüzet meg-oltani, hanem azzal az erővel, melly annak ellensége, tudni illik, a' vízzel. Hasonlóképpenn, akassz bár valamely hideglelés vagy veszett állattól meg-marattatott embernek nyakába, akárminémű irott tzédulát, vagy olvastass arra reá; és ne szólj neki semmit-is ezen tzédulának erejéről: tsak hamar meg-fogsz győzzettni a' felől, hogy annak a' tzédulának és rá olvasásnak semmi ereje sints. Meg-történet ugyan, hogy némelly beteg, ki az

ilyen Czédulát tellyes bizodalommal kívánta, és azt nagy vágyással a' maga nyakába akasztatta, azután tsak hamar meg-gyógyúlt. De ezt az ő meg-gyógyulását köszönthette az ő tulajdon, még egészen el-nem nyomattatott testi erejének, vagy erős képzelődésének, nem pedig az Isten Nevébe irtt és Isten Nevébe a' nyakába akasztott tzedulának. A' testbenn lévő erők mindég foglalatoskodnak és igyekeznek azon, hogy a' testbenn származott és elő-állott gonoszt jóvá tegyék, el-oszlathassák, vagy űzhessék. Az értelmes orvos a' természetnek ezen munkás segítségére mindég számot tart, és tsak azon igyekezik, hogy az ő orvosló szereivel ezeket az erőket segítse, és az akadályokat az utból el-hárítsa. Ha ezt megteheti és véghez viheti: akkor okos módon reménylheti azt, hogy a' beteg meggyógyul. Hogy pedig maga a' természet-is munkás a' nyavalyáknak el-oszlátásában vagy űzésében, ezt sok példákban már magatok-is láthattátok és tapasztalhattátok.

A' tzedulák és a' szók tellyességgel nem gyámolai és segítő eszközei a' fogyasztó természeti erőnek; de azoknak alkalmaztatása és velek való élés által nem is há- [756:] rittatnak-el az útból a' gyógyulást hátráltató akadályok. Vagy, helyre állithatja-e az ilyen tzedula a' fel-bomlott emésztésnek foglaltosságát a' gyomorbann? Meg-tisztithatja-e az a' vért a' forróságtól, tsipősségtől, dühösségtől, méregtől és más tisztátalanságoktól? Elő-mozdithatja és segetheti-e a' ki-ürüléseket és izzadásokat, ha azok szükségesek? Mind ezt nem teheti-meg és nem-is teszi az a' tzedula; 's még is azt mondják felöle, hogy az olyan jó, hogy a' nyavalyákat elveszi, vagy meg-őrzi azoktól. A' mit némelly esetekben a' képzelődés vagy a' természet tsinált, azt nem veszik számba, hanem ilyen tzedulának vagy rá olvasásnak tulajdonítják. De ha egy ilyen tzedulának ilyen természet felett való ereje volna, úgy minden esetben, a' mikor tsak élnének azzal, ki kellene mutatni az ő tsudatévó erejét. De ezt éppenn nem teszi. Következés szerént az ilyen tzedulának és mormolva ejtett szavaknak többet tulajdonitanak és többet várnak azoktól, mint okosság szerént várni és reményleni lehet. Azért-is az babonaság, és babonás ember mind az, valaki az ilyen tzedulákra és ráolvasásokra hajt, vagy azokhoz bizik.

Továbbá, ez a' babonaság igen veszedelmes. Mert meg-tartóztat az olyan okos eszközökkel való éléstől, a' mellyekkel az ember méltán élhetne; mert az azokkal való élés által segítséget és a' gonosztól 's nyavalyától szabadulást, vagy leg-alább könnyebbséget ígérhetne abbann magának. Sok betegnek meg-kellett már halni, mert hitt a' varázslónak, az áldás vagy átok mondó 's rá olvasó Javósnak, és az értelmes Orvosnak segítségét meg-vetette, vagy későnnyen folyamodott ahhoz. De sok gonosz még inkább el-is terjedett, a' tűz meg-emésztette az egész hajlékot, [757:] mert a' tüzet bűvölőnek hittek, és a' tűz oltással fel-hagytak; a' dühös állatnak marásából származott vesztség sok jószágot és marhát pusztított-el, mert azt

hitték, hogy a' rá olvasás elég annak gyógyítására és a' veszettségnek meg-állítá-
sára. A' bűvölő bájoló Javósba vetett hitnek szomorú következéseire sok példákat
és meg-lett dolgokat hozhatnék elő, ha azt ezen hely nekem meg-engedné. A' ki
tsak valamennyire volt-is figyelmetes azokra, mellyek az ő életébenn bizonyos
betegek és veszélyek meg-történtek: maga-is elég szerentsétlen példákat számlál-
hatna elő. És még-is tsak nem akarnak le-mondani az emberek erről a' veszedel-
mes babonaságról! még most-is vagynak olyan emberek, a' kik, mihelyt valamelly
kis gyermekjek rosszul lessz, vagy valamellyik marhájok meg-betegszik, mindjárt
nyughatatlanul tudakozódnak, 's futnak az olyan személyekhez, a' kik az ilyen
nyavalyákra éppenn rá tudnak olvasni. Azért-is sok tudatlan és gonosz szívű
embernek, sok barom pásztornak jó betsülete és nagy hire van, úgy hogy még
messze földről-is meg-keresik, 's tanátsával és gyógyításával élnek. – E' szerént a'
rá olvasás, az áldás vagy átok mondás, igen veszedelmes babonaság.

Ha pedig ez a' bűvölés bájolás ilyen veszedelmes babonaság, minden bizonnyal
már ennél fogva igen útálatos és gyűlölséges a' szent Isten előtt. Minden babona-
ság az előttetek már tudva lévő okoknál fogva bűn, és azért az Isten előtt útálatos.
De ez a' rá olvasásnak és áldásmondásnak babonája még azért-is igen nagy bűn,
mivel az az Isten Nevével való vissza-élés valósággal, és az Isten Nevének hijjába
való fel-vevésével van egybe köttetve.

Az Istennek Nevét valamelly hamisságra, hazugságra, [758:] igazságtalanságra
vagy tsalárdságra ki-mondani, Mósesnek a' fel-vett Beszédekbenn való előadása
szerént, nem egyéb az Isten Nevével való vissza-élésnél, a' mellyet az Isteni kemé-
nyenn meg-fog büntetni. De vallyon az igasságra vagy az igasság mellett mondja-
é ki az Istennek Nevét,¹ és abból a' tzélből-é, hogy az által az Isten előtt kedves
dolgot tselekedjen, a' ki ezt a' szót Agla, vagy Abrakadabra, vagy más varásló igé-
ket egy tzédulára írja? Nem inkább igasságtalanság, hamisság vagy tsalárdság
mellett mondja-é azt-ki? Azomba, nem tesz-é kárt az ő babonaságával? Azokat, a'
kik neki hisznek, nem vezet-i el a' józan okosságnak meg-tagadására, és az Isten-
től az embereknek adatott eszközöknek meg-útálására és meg-vetésére? 's ez osz-
tánn nem volna az Isten Nevével való vissza-élés, és annak hijjába való felvétele?
És hogy lehetne a' meg, hogy az Isten az ő Nevével való ilyen vissza-élést tudna,
és azt meg-nem büntetné? Ez Kk! nem lehet. A' szent Isten nem hagyhatja és
nem-is hagyja büntetés nélkül, azt mondja a' harmadik Parantsolatbann, azt, a' ki
az ő Nevét hijjába fel-veszi, vagy azzal vissza-él, azt a' hamisságra és hazugságra ki-
mondja, és hogy az ő maga tsalárdságát a' világnak szemei előtt el-titkolhassa, az
Istennek nevét segítségül és tanúbizonyosságul hívja. E' szerént hát az áldás vagy
átok mondó embert, a' varáslót, a' rá olvasót, vagy akárminémű bűvöléssel 's

1. <az> és abból

bájolással kereskedőt, az ő Nevének hijjábavaló fel-vevését bizonyossann megfogja büntetni. Jaj hát annak, a' ki rá a' olvasást gyakorolja! Az Isten meg-fogja őtet itélni.

A' ki pedig a' bűvös bájos rá olvasóval tart, ahhoz folyamodik, magát arra bizza, és arra támaszkodik: a' már az által meg van büntetve. Mert a' már megtsalattatott, és abbann a' veszedelembenn van, hogy az ő kára és szerentsétlensége még nagyobb lessz. Szánom én ezeket a' könnyennhivőket és boldogtalanokat szívem szerint; sajnálom igen, [759:] hogy magokat annyira meg-hagyják tsalattatni. Bártsak az ő tévelygéseket meg-esmélnék. Bártsak az Istennek és az okosság szavának adnának hitelt! Bártsak az okos eszközökkel kötelesség szerint élnének, és úgy az Istenbenn biznának egésszenn!

Hallgassatok annak okáért Kk! az okosságnak szavára! Vegyétek-bé az én intésemet, tellyesítsétek az én atyafiságos kérésemet! Mondjatok-le erről a' babonáságról, az Isten nevével való ilyen vissza-élésről! Természeti eszközöket és szereket vegyetek-elő, a' mellyekkel kötelesség szerint való élésből a' nyavalyákban, és más szükségeitekben okos módonn gyógyulást és szabadulást várhattok és reménylhettek. E' mellett bizzatok az Istenbenn! Tudja a' ti mennyei Atyátok mi nélkül szükkölködtek ti, és mi kell néktek. Szeret titeket, ha az ő szavát fogadjátok; atyaiképpenn gondot visel ti róllatok, és mindent javatokra fog fordítani. Ne higyjetek egy varáslónak, egy bűvös bájosnak-is, és ne menjete egy tsalárd utánn-is, a' ki nyereségért, az Isten Nevével való vissza-élés által, az ő tsalárdságát tettetett alázatos és kegyes színnel el-tudja fedezni.

Ha pedig ezen bűnbe valaha ne talám tudatlanságból estetek, vagy azért, hogy a' ti szüléitek vagy más értetlen emberek reá beszéltek titeket, hogy rá olvasthattok, áldást vagy átkot mondhattok: tegyétek-le már ezt a' tévelygést. Ne tégy rá olvasást többé, barátom, a' ki eddig ezt tselekedted; ne mondj áldást vagy átkos bűvös bájos módonn ez vagy amaz nyavalyára, gonoszra vagy veszedelemre. Sőt inkább azokat, a' kik te tölled rá olvasást vagy varásló áldást kívánnak, serkentsd-fel arra, hogy jámborság, igasság és jóság által igyekezzenek magokat méltókká tenni az Istennek áldására; azokat, a' kik azt kívánják tölled, hogy bűvöld és bájold-meg nyavalyájokat, igazítsd a' tanúlt Orvoshoz, hogy annál keressenek magoknak segítséget, és annak tanácsával 's orvosságával éljenek [760:] segítségül kívánn az Istent. Ha valaki szóllit tégedet, hogy varásló beszédeddel tilts-meg és fenyegezd-meg a' gyúladást: siess oda, a' hol a' veszedelem van, segíts óltani a' tüzet, és a' jelenlévőket-is annak tselekedésére buzdítsad. Imé a' te elébbeni tsalárdságodnak tsak ilyen módonn való jóvá tevése által, és az ilyen valóságos megjobbulás által várhatod Istentől meg-tselekedett bűneidnek botsánatját. – Az Isten pedig adja a' maga kegyelmét, hogy soha az ő nevével vissza ne éljünk, azt hijjába semminémű dologra fel-ne-vegyük: hanem ő benne bizzunk, betegsé-

günkben és minden szükségünkben az ő útmutatását kövessük. Kérjük-is ő Felségét, hogy áldja-meg igyekezetünket; hogy ekképpenn meg-szabadúlván a' babonaságtól annak szolgáljunk igaz szívvel lélekkel a' kié az ország, a' hatalom, és a' ditsőség mind örökké. Amen!

NagyBajomb. 26^{dik} Juliusb. 823.

A' tsillagokból a' született kisdedekre való jövendölésnek bolondságáról

[761:] Szent Letzke: Luk. 2: 34, 35. „És meg-áldá őket Simeon, és monda Máriának, annak annyának: Imé vettetett e' sokaknak esetekre, és sokaknak fel-támadásokra Izraelbenn, és jegyül, kinek sokann ellene mondanak. Sőt a' te lelkedet-is által-járja a' hegyes tőr, hogy meg-jelentessenek, sok szíveknek gondolati.

Némelly Szülék örülvén az ő született kisdedeknek, szeretnék igen nagyonn azt-is, ha azoknak jövendő sorsokról és állapotjokról-is öröndetes tudósítást vehetnének; szeretnék tudni, ha vallyon meg-maradnak-é életbenn, meddig fognak élni, mitsoda örömet fognak érni azokbann; vagy hogy mitsoda különös szerentsétlenség várakozik ő reájok? Mindazáltal inkább kívánják azt tudni, hogy mitsoda szerentse, mint azt, hogy mitsoda szerentsétlenség fog esni ő rajtok. Innét van osztánn, hogy mindjárt azoknak születések utánn olyan jelekről és eszközökről tudakozódnak, a' mellyeknél fogva hiszik, hogy a' született kisdedeknél jövendő sorsokra és állapotjokra nézve öröndetes tudósítást vehetnek. Innét van az-is, hogy minden időbenn voltak olyan emberek, a' kik a' Szüléknek ezen erőtlen hajlandóságokat hasznokra fordították, és az ő magzatjaiknak jövendő sorsokról jövendőt mondtak. Még az égne tsillagit-is úgy vették-fel, mint a' homályos jövendőnek Prófétáit, és némellyek el-hireztelték magok felől, hogy értenek ahhoz. Sőt némelly atya el-felejtkezvén arról, hogy a' szükséghez képest gondot viselt volna a' szülés által el-nehezedett anyáról, vagy a' világra éppen most jött kisdedről, nyughatatlan kívánsággal és kívánsi nyughatatlansággal sietett a' Kalendáriomot fel-nyitni, vagy pedig tünődő aggodalommal nézett az égre, hogy meg-láthatná, mitsoda égi jegy [762:] avagy tsillagzat alatt született az ő kisdede, következés szerént mi van az ő kis gyermeke felől az Istennél el-végezve. A' honnét még most-is lehet némelly embereknek Bibliájokbann vagy Énekes Könyvök-benn olyan jegyzést találni, hogy a' gyermek születésének napja mellett ott van egyszersmind az égi jegy-is, a' melly alatt ez vagy amaz gyermek született.

De melly fájdalmasnak és szomorúnak kellett annak némelly atyára nézve lenni, midőn úgy találta, hogy az ő kisdede, és talám első szülöttje, valamelly szerentsétlenséget jelentő tsillagzat alatt született! És az ilyen kedvetlen hírek hallásával melly hirtelen szomorúságra kellett változni az anya örömeinek! Úgy vagyon Kk! a' gyermekek nevelésére és oktatására igen veszedelmes bé-folyása

van ezen hitnek; valamint hogy még a' késő öregségbenn-is gyakrann káros lehet az embernek erköltsére és boldogságára nézve. Ez a hit pedig merő bolondság; és a' most született kis gyermeknek jövőndő sorsát és állapotját szintúgy nem lehet ki-hozni a' tsillagoknak azon állásából, mellybenn azok azoknak születésekkor voltak, valamint akárni más jelből. Valamint az Isten áttalljába a' jövőndőnek tudását bölt és atyai tzélből el-rejette mi töllünk: úgy a' gyermekek jövőndő sorsának és állapotjának tudását-is el-rejtette. Híjjáavaló és veszedelmes igyekezetek az a' szüléknek, hogy az őgyermekeknek jövőndő sorsát és állapotját mindjárt az ő születésekkor bizonyos jelekből meg-tudhassák, nevezetessenn midőn azt az égi tsillagoknak az ő születésekknek idejénn való állásából akarják ki-magyarázni vagy kiszil-labizálni. Hogy titeket erről meg-győzhesselek, az az én mostani elmélkedésemnek tzélja, a' mellynek fundamentomául tegyük azt a' jövőndölést, mellyet az Úr Jézusnak jövőndő sorsa felől találunk a' fel-vett Beszé-[763:] dekbenn, a' vén Simeonnak ezen szavaibann: *Imé vettetett e' sokaknak esetekre - - szíveknek gondolati.*

Simeon a' Jerusálemi Templomnak egy öreg szolgája, és Pap, jövőndöl ezek-benn a' Beszédekbenn a' gyermek Jézusnak jövőndő sorsáról és állapotjáról. De el-lehet gondolni melly nagyonn meg-illette az ő rettenetes jövőndölése a' felette igen örvendező Máriának anyai szívét, és melly könnyenn ártalmas lehetett volna a' Jézus nevelésébenn ez a' jövőndölés, mellyet egy Papnak szájából lehetett hallani, ha a' Jézusnak szüléi nem igaz buzgóságú tisztelői lettek volna az egyedül egy igaz Istennek! Mindazáltal Simeonnak voltak okai, hogy ilyen jövőndölést tegyen az Istennek különös jelentéséből, az Úr Jézusnak jövőndő sorsára nézve. Tudván azt mitsoda nagy dologra és hivatalra rendeltetett Jézus; és tudván a' Rómaiaktól nyomattatásbann lévő kevély nemzetének uralkodó és meg-röközt zsidós gondolkozását és szívét 's lelkét, ez a' hosszas tapasztalású öreg könnyenn el-láthatta előre, melly sok ellenségeket és üldözőket fogna találni Jézus. Ezen tudományonn és esméretenn 's tapasztalásonn épült és fundáltatott Simeonnak jövőndölése. Bizonyos okoknál fogva jövőndölt ő, arról az állapotról, mellyre rendeltette volt Jézus, az ő nemzetének uralkodó hajlandóságáról és indulatjából. De azoknak, a' kik a' mi éppenn most született kisdedeinkről mondanak jövőndőt, semmi fundamentomos okok sint. Azért-is az ő jövőndöléseket nem egyébnek lehet tartani bolondságnál és esztelenségnél. A' mellyből következik, hogy valamint haszontalanság, úgy veszedelmes dolog-is a' most született kis gyermekeknek jövőndőbeli sorsát és állapotját meg-jövőndölni, nevezetessenn az égnek tsillagiból előre meghatározni akarni. [764:] És ez az, a' mit én most előtökbe akarok terjeszteni, tudni illik:

Előbenn, hogy haszontalanság azonn igyekezni, hogy a' kisgyermekeknek, kik tsak most születtek, jövőndő sorsokat és állapotjokat előre meg-határozhassuk; és meg-jövőndölhessük, nem tsak, hanem

Másodszor, sok tekintetbenn veszedelmes-is; azért-is minden okos Keresztyénnek el-kell azt távoztatni.

§. I.) Az a' kívánság és óhajtás, melly szerént némelly szülék az ő gyermekeiknek jövőndő sorsát és állapotját előre tudni szeretnék, és az abból származott igyekezet, hogy azt mindjárt azoknak születések után bizonyos jelekből, különösen a' tsillagoknak akkori állásából meg-jövőndőljék és meg-határozzák, egészszenn haszontalan dolog. Valamint akárminémű más jelekből, úgy abból az álló pontból-is, a' mellybenn az vagy amaz tsillag van a' kis gyermeknek születésének idejénn és állapotját e' világonn meg-mondani előre és meg-jövőndőlni. Szerentse bőrrrel vagy a' nélkül született a' gyermek, a' rák jegy alatt-é, vagy a' Szűz avagy kos jegy alatt, mind egy. Ezen környülállásoknak semmi be-folyások sint az ő sorsokra, és valamint szerentsét nem jövőndőlnék, úgy szerentsétlenséggel sem fenyegetnek.

Az ilyen jövőndölésekről-is tsak azt lehet mondani, a' mit akármi más emberi jövőndölésekről, jövőndő mondásokról és jegy magyarázásokról általjába mondani lehet. Alkalmasint emlékezhettek még arra, a' mit ebben a' tekintetbenn ez előtt három esztendővel ezen tsaládságra nézve mondtam, prédikállván 3 Mós. 20: 6. 27. versei szerént a' jövőndöléseknek és jövőndő mondásoknak bolondságáról. – A' jövőndő el-van az ember előtt rejtve; a' jövőndő mondó hát nem egyéb, mint tsalfa tsalárd ember, a' jövőndő mondás pedig tsalárdtság. Az Istennek böltsessége és jósága tettik-meg abból, [765:] hogy a' jövőndőt, kívált a' mi jövőndő sorsunknak és állapotunknak, szerentsés vagy szerentsétlen eseteinknek, halálunk idejének és módjának előre való tudását el-rejtette mi töllünk. A' bölts és jó Isten látta azt előre, hogy az ilyen dolgoknak meg-jelentése¹, a' mi erköltsi magunk viselésére és a' mi boldogságunkra nézve veszedelmes lenne, következő szerént, hogy az a' mi rendeltetésünknek tzéljából el-vetne minket. Hogy ezt meg-akadályoztatná, a' jövőndőt vastag homállal fedte-bé a' mi szemeink előtt. Híjjába igyekezik pedig az ember, hogy ezt a' fedelet és kárpitot el-vegye, hogy a' jövőndőbe bé-tekintsen.

Ide jó még az-is, a' mit soha se kellene minékünk el-felejtenünk, hogy az embernek jövőndő sorsa és állapotja sok történetből való gyakrann igen öszve szótt font környülállásoktól és esetektől függ; a' melly eseteket tsak akkor esmerünk és tudunk mi meg, ha az embereknek tselekedeteik és magok viselése által előhozattatnak, és valósággal meg-történnek. De a' ki az én magam jövőndő sorsáról, vagy az én gyermekeimnek jövőndő állapotjokról meg-határozólag jövőndőlni; a' ki nekem vagy azoknak a' szerentséről vagy szerentsétlenségről jövőndőt mondani akarna: annak a' mi tselekedeteinknek egész lántzát minden kövvetkezéseivel

1. meg-jelentése [javítva ebből: meg-jövőndtése]

együtt kellene tudni, sőt kellene tudni minden embernek gondolatjaikat, indulataikat és tselekedeteiknek módját, és mind azoknak a' valóságoknak és erőknél befolyását, a' mellyeknek természeti következtése a' mi szerentsénk vagy szerentsétlenségünk. Már ilyen Valóság a' mindenttudó Istenenn kívül nints egyetlenegy-is. Az ilyen esméret és tudomány felette igen magossann van az emberi léleknek, úgy hogy oda soha el-nem juthat: nem foghatja azt meg, és nem foghatja-bé. Azért-is [766:] osztán egyik ember a' másíknak jövőndőt semmiképpenn nem mondhat. Egy fel-nevelkedett emberről, az ifjúról, vagy meg-állapodott idejű férj-fiúról, az ő hajlandóságaiból, indulatiból és szokásiból néha meg-lehetős hihetőséggel és hitelességgel ezt vagy amazt előre meg-lehet mondani: de egy tsetsemő kisedről azt tellyességgel nem lehet, a' kinek hajlandósági, indulati és szokási nintsenek tudva előttünk, és még nem-is lehetnek; minthogy még maga-is csak most kezd lenni valami, és ezután lessz a' mi lessz; de továbbá az ő hajlandóságai és tehetségei és azoknak formáltatása, a' mitől függ többnyire minden, nagyobb részént az ő szüléitől, tanítóitól és másoktól függ, sőt sokszor olyan körül-állásoktól és történetektől, a' melyek mi töllünk el-vagynak rejtve.

A' szerentse bőr vagy jegyes bőr, mellyel némelly kis gyermek születik, egészen természeti dolog, és szint öly kevésse hirdet jó szerentsét, mint annak nem létéből szerentsétlenséget gyanítani nem lehet. Ezen bőrről minden még meg nem született kised az ő születéséig bé-van borittatva, és annak az ő anyja szive alatt való tápláltatására vagy meg-maradására szolgál. Nem válik az le minden kis gyermekről, mint tulajdonképpenn kellene. Némellyiknek az ábrázatjához ragad, hogy nagy részént azzal születik. De ez a' hozzá ragadás csak történetből van, és olyan eset, a' minek oka van: de a' kis gyermekek szerentséjére nézve semmit se mondhat vagy jövőndölhet; mert minden kised az ilyen bőr alatt tartatik-meg, és mindeniknek igen hasznos szolgálatot tesz az ő születéséig, azután pedig semmit sem használhat annak. Hijjába örülsz hát, mikor valamelly kisedet ilyen bőrről a' világra születni látod, hogy az annak bizonyos szerentséjét előre jövőndöli. Lehet idővel különösenn szerentsés, és mindeneknél szerentsésebb: de ezt nem mondja és nem jövőndöli ez a' bőr, és ezt abból, hogy annak ábrázatjához ragadt, ki-nem-hozhatod.

[767:] Szinte olyan hijjába igyekezel a' gyermeknek jövőndő szerentséjét vagy szerentsétlenségét a' tsillagokból, vagy abból az álló pontból meg-jövőndölni, a' mellyben van ez vagy amaz tsillagzat a' te kisedednek születésekor. Ezen bolond vélekedés a' pogányságból veszi a' maga eredetét, el-árulja a' mi régi Apainknak a' tsillagos ég körül való járatlanságokat és tudatlanságokat, és hogy mitsoda hibás gyermeki vélekedéssel voltak az égi testeknek a' mi földünkre való befolyásáról. A' Pogányok azt hitték, hogy még az égnek-is van élete, hogy az éleszti és lelkesíti mintegy a' tsillagokat, a' melyek annál fogva igen tökéletes valóságok volnának.

Azt a' mozgást vagy menetelt, melyet tesznek azok, az ő élő és étellel fel-ruház-
tatott természeteknek tulajdonították, és azt hitték, hogy az Istenségnek leg-
kiváltképpenvaló része azokbann vagyon; sőt azt hitték, hogy az embereknek
sorsaik és történeteik az alsó világban azoktól igazgattatnak. Ebből származott
osztán az a' bolond vélekedés, hogy a' tsillagoknak szorgalmatos vizsgálása által az
embereknek sorsokat és állapotjokat és sok más történeteket a' világon meg-
lehet tudni. Azt hitték, hogy az Isten minden bújdosó tsillagnak mellé rendelt egy
Arkangyalt, a' kinek ismét sok Regiment Angyalok vagynak alatta. Mikor vala-
mely kis gyermek születik, az Arkangyal az ő alatta lévő angyalok közül egyet
küld annak szolgálatjára, oltalmazására, és indulatinak 's hajlandóságának kormá-
nyozására. Azért-is azzal tartották, hogy minden gyermeknek olyan tulajdon-
ságúnak és minéműségúnak kell lenni, mint a' minémű volt az a' bújdosó tsillag,
a' melly alatt született. Azokról a' gyermekekről, a' kik a' hajnali tsillag alatt
születtek azt tartották, hogy koránn házasságra fognak lépni, a' kik pedig az estveli
tsillag alatt születtek, azok öregségekbenn fognak házasodni. Ha valamely gyer-
[768:] mek akkor született, mikor a' Jupiter és Venus nevű bújdosó tsillagok a'
Hold-körül láttattak, azt mondták, hogy abból szerentsés ember lesz; ellenbenn
szerentsétlen lesz, ha Saturnus és Márs egymás mellett állanak. Így minden
Vasárnapi és Pénteki gyermek szerentsés lesz, szerentsétlen pedig, a' ki a' Rák
jegy alatt születik. – De nem lehet a' tsillagzatoknak minden magyarázatit és álli-
tott jelentéseit elő-számlálnom; és nem-is szükség, hogy azzal a' ti figyelmetes-
ségeteket fárasszam.

Ez a' hit ostobaság, bolondság, és babonaság, annak bizonyága és következése,
hogy az égi testeket nem esmerik. A' tsillagvizsgálók és esmerők némelly tsillag-
zatknak bizonyos neveket adnak, hogy azokat másoktól meg-külömböztessék.
Valósággal mind azok a' tsillagok, a' mellyeket tiszta éjjel magunk felett látunk,
nem egyebek, mint igen nagy és temérdek gömbölyű testek, napok, holdak és
földek. A' mi földünkre nézve leg-hasznosabb a' mi napunk, a' melly minden nap
meg-világosít és melegít: de a' melly nem csak a' mi földünket melegíti és világosít-
ja, hanem még kilentz más ilyen golyobisokat, mint a' minémű ez a' mi földünk,
a' mellyek Planétáknak, bújdosó tsillagoknak neveztetnek.

De mitsoda bé-folyások lehet ezeknek a' töllünk felette igen messze lévő égi
testeknek az embereknek vagy a' mi kis gyermekeinknek sorsára és állapotjára?
Élet nélkül való testek azok, mint a' mi földünk. Azoknak lakosai szint úgy esme-
retlenek, mint mi esmeretlenek vagyunk az övéik előtt. Szint' úgy nem tudnak
azok semmit-is a' mi születésünkről, életünkről, és halálunkról, valamint mi az ő
születeket, életeket, és halálokat nem tudhatjuk. A' hozzánk leg-közelebb lévő
bújdosó tsillagnak lakosait sem szerentsésekké sem szerentsétlenekké tellyességgel
nem tehetjük: hát azoknak ugyan hogyan és mitsoda bé-folyások lehetne a' mi

sorsunkra és állapotunkra? A' mi sorsunk és állapotunk függ attól [769:] a' földtől, a' mellyen lakunk és élünk. Ez ad nekünk táplálást, és a' tápláltatásnak forrásit. A' többi tsillagzatokkal semmi különös öszve-köttetésbenn nem vagyunk. Néznünk lehet és kell minékünk a' tsillagos eget, hogy ezen vizsgálásból meg-esmerjük az Istennek mindenhatóságát, böltsességét és jóságát, és osztán le-borúlva imádjuk ezen nagy és szép világnak ditsőséges Teremtőjét. De azoknak az égi testeknek álló pontjokból és helyheztetésekéből jövőndőt mondani akarni, haszontalan igyekezet, tudatlanság és babonaság.

Leg-világossabbann lehet ezt a' kettős gyermekek körül látni. Az ilyen gyermekek egy anyától, és egy időbenn születnek: leg-alább a' tsillagoknak állása nem változott még addig, mikor a' második gyermek a' világra el-született². Mind a' kettő egy jegy alatt, a' rák, mérték, hal, vagy szűz jegy alatt születik: mind a' kettőnek hát tökéletesenn egyforma sorsának kellene lenni. De hol vagynak azok a' kettős gyermekek, a' kikre nézve így volna a' dolog? Sőt inkább sokszor az ő sorsok és állapotjuk éppenn olyan különböző, mint egymástól különbözők az ő hajlandóságaik, indulatjaik, és szokásaik. Sokkal szembetűnőbb pedig a' különbség az olyan gyermekek sorsábann és állapotjukbann, a' ki különböző anyáktól ugyan, de ugyan azon egy időbenn születnek. A' ki az ilyen egy időbenn született gyermekek sorsának és állapotjának különbségére figyelemmel ügyel: a' tökéletesenn meg-győztetik a' felől, hogy a' tsillagoknak a' mi jövőndő sorsunkra és állapotunkra semmi leg-kisebb bé-folyások nints. Ha azoknak valami bé-folyások volna az embereknek sorsára és állapotjára: úgy minden gyermekeknek, a' kik ugyan azon égi jel alatt születtek, szükségesséppenn mindenbenn tökéletesenn egy forma sorsoknak és állapotjoknak kellene lenni; a' mi pedig bizony nem úgy van, a' mint a' tapasztalás szüntelen bizonyítja. – Híjjáaváló hát az igyekezetek mind azoknak a' szüléknek, [770:] a' kik a' Kalendáriomból vagy Cisióból, vagy a' tsillagok állásából akarják az ő most születet gyermekjeknek jövőndő sorsát és állapotját ki-tudakozni és meg-tudni. Ez bolondság és babonaság.

Ha azért Keresztyén Atyámfija! ezen pogányi babonaságnak bűnébe nem akarsz esni: mondj-le erről a' bolondságról és adj-ki ezenn a' haszontalan igyekezetenn. A' te kisdedednek születése után ne siess a' Kalendáriomhoz, Cisióhoz ne visgáld, millyen égi jegy alatt született, a' kos, rák, szűz, vagy más jegy alatt-é? Hagyj-fel ezenn a' vizsgálódásonn, a' melly neked semmit sem használ, a' te gyermekednek sorsáról semmit sem mond; hagyj-fel mondom ezenn; és arról gondolkodj, hogy miképpenn tellyesítsed más szükségesebb kötelességeidet. Meg-lehet, hogy a' szülés által el-erőtlenedett feleségednek szüksége van a' te különös segítségedre és gondoskodásodra: siess azt véghez vinni, és az által meg-bizonyítani

2. el-született [javítva ebből: el-születés]

hozzá való szeretetedet. Vedd a' kisdedet már most-is illendőképpenn szívedre, és el-menvén borúlj-le az Isten előtt, és adj hálákat ő Felségének, hogy feleségedet meg-tartotta, magzatodnak életet adott. Ez által, és ilyen módon vesd-meg a' fundamentomát a' te gyermeked jövőd szerentséjének és boldogságának. Sokkal jobb és hasznosabb ez AF! mint az égi vagy más jegyekből akarni ki-tudakozni és tapogatni most született gyermekednek jövőd sorsát és állapotját. Az ilyen igyekezet nem csak haszontalanság, hanem még igen veszedelmes-is; a' mellről már fogok szólni a' második Részben.

§. II.) Azt mondom hát Kk! hogy azoknak a' szüléknek igyekezetek, a' kik az ő éppen most született kisdedeiknek jövőd sorsát és állapotját bizonyos környülállásokból vagy jelekből meg-tudni akarják, *igen ártalmas* és veszedelmes.

Tegyük-fel, hogy az, a' mit azok a' jegyek mondanak, egészen a' te kívánságod szerént volna; tegyük-fel, hogy jól be-ütnének a' környülállások, vagy a' te szemed előtt éppenn [771:] olyan tsillagzatok állanának az égenn, a' melyekből jó szerentsét szoktak jövődölni, te látnád azt, örülnél azon: még-is azt mondom, hogy ez az örömd-is rossz következtetést vonhatna maga után. De azt mondd, hogy lehetne az ilyen örömek rossz és káros következtetése? Igenis, barátom, rossz és káros következtetése ám mind te reád, mind a' te kis gyermekedre nézve. Most ugyan kétszeresen szerentsésnek tartanád magadat, hogy ilyen szerentse fíjád hordozhatod karjaidon. De melly igen le-tsepülne tégedet, ha későbbenn, egynehány nap, hét, hónap, vagy esztendő múlva, ellenkezőt kellene tapasztalnod! A' megtsalatkozott reménység annál érezhetőbb, annál mélyebbenn le-nyom, és annál szerentsétlenebb tesz, mennél jobban és bizonyossabbann bizott és ragaszkodott ahhoz az ember. És ez nem eshetik-e meg annál hamarább, mennél inkább magadat a' szerentsés jelnek jövődölésére, vagy a' boldogságot hirdető tsillagnak jelentésére biztad? Mert éppenn az, hogy magadat arra biztad, hogy ahhoz támaszkodtál, tehet tégedet a' te atyai kötelességednek véghez vitelébenn gondatlanná, restté, és aluszékonnyá. A' gyermek nem hal-meg, öregséget fog érni, minthogy ilyen tsillag alatt született, így gondolkozott már sok babonás ember, 's ennél fogva nem gondolt a' gyermekkel annak betegségébenn, és meg-holt. Ha a' tsillag jelentésének hitelt nem adtak volna, meg-lehet, hogy jobban gondoskodtak volna a' gyermek körül, és még most-is élne! Ugy vagyon ez a' babonáság sokaknak ás sirgödröt!!

Mások már előre lelkebbenn látták azt a' nagy szerentsét, melly találni fogja az ő szerentsés jellel, vagy jegy alatt született gyermekeket. Ezen örömtől és képzelődéstől meg-részedve fel-hagytak a' szerentse gyermeknek jó móddal való nevelésével és oktatásával. És mivel nem tartóztatták-meg magokat, hogy maga előtt a' gyermek előtt-is ditsekedve ne emlegették volna azt a' jó szerentsét [772:] melly ötet érni és találni fogja: annál kevesebb munkát és szorgalmatosságot

fordított a' tanulásra, és elmebeli tehetségeinek ki-pallérozására. Nevekedett ugyan az igaz az esztendőre nézve; de nem nevekedett az értelemre és a' szivjó-ságra nézve; nem nevekedett a' kegyelembenn, és az Isten 's emberek előtt való kedvességbenn, mint az Úr Jézusról mondatik Luk. 2: 52. Nem; hanem az ő reá várakozó szerentsének tekintetéből gondatlanná lett Szüléknek szemeik előtt nevekedett a' gonoszságbann és erkölstelenségbenn, a' nyakasságbann, tzivakodásbann, kevélységbenn, hijjábavalóskodásbann, restségbenn, puhaságbann, 's a' t. Mind ennek oka pedig nem egyéb volt, mint az ostoba jövendöléshez való támaszkodás. Ártalmára volt az a' gyermek erköltsi formáltatásának, és utoljára belé taszította a' veszedelembé egészen.

Nem jó Kk! a' jövendő szerentséről sokat álmodozni. Az ilyen álmodozások és ketsegtetések tsak kevélyé, fel-fuvalkodóvá, tékozlóvá és gonosszá teszik az embert. De még veszedelmes és károsabb az a' gyermekekre nézve, ha a' jó és szerentsés napokat úgy hirdetik nekik, mint az ő szerentsés születések órájának bizonyos következeit, és az Isteni gondviselés változhatatlan végezeit. Igen örmest biznak ezekhez a' jövendölésekhez, és el-mulatják a' magok valóságos boldogságára meg-kivántató és igen szükséges tanulást

De melyik az az értelmes atya, melyik az az okos anya, a' ki maga azt hívén, hogy egy az ő gyermekei közül igen szerentsés fog lenni mindenek felett, hogy azt már még most előre-is a' többiek eleibe ne tenné, vagy a' nevelésnek más hibájiba-is ne esne annál fogva? – Avagy nem látjátok-é által, mely jó dolog az a' reánk nézve, hogy az Isten a' mi Szerelmeseink jövendő sorsoknak és állapot-joknak előre való tudását el-rejtette a' mi szemeink előtt? De ezt még jobban-is által fogjátok látni, ha gondolóra veszitek, [773:] mely veszedelmes következe van annak, midőn a' jövendő szerentsétlenséget előre hirlelik és emlegetik.

Nem minden jelek jövendőnek ugyanis szerentsét, hanem némelyek szerentsétlenségnek előljáró postáinak tartatnak. Nem születik minden gyermek Vasárnapon vagy Pénteken: hanem nagyobb részént más napokon születnek, mivel azoknak a' napoknak száma nagyobb. Mely igen meg-retten már az Atya, a' ki a' születésnek jegyeiről valamit tart, midőn látja, hogy az ő gyermeke a' rák jegy alatt, vagy fel-felé fordult ábrázattal, vagy úgy születik, hogy a' köldök sínór a' nyakára tekerődött! Ha az anya hallja, hogy az ilyen jelek után mit várhat a' kised magára: bizony nem tsuda, ha életére nézve veszedelmes ájulásba esik. De ha az első ijedséget meg-győzi-is: mindazáltal a' jövendölést soha sem felejtheti-el. Izekre fogja az az ő szivét szaggatni, és midőn arról való meg-emlékezés ki-újítja a' vérző sebeket. A' szerentsétlen jegy alatt született gyermek eránt való szánakozásból, nem tudja jó szerivel sem az atya sem az anya, hogy mi tévők legyenek, el-vetik a' gyermek gondjait, és ekképpenn meg-vetik a' fundamentomát annak a' szerentsétlenségnek, a' melyről tsak pusztá babonáságból féltek. – Mi haszna

minden iparkodásodnak és igyekezetednek, mit ér minden aggodásod és törődésed? a' te fíjad nem kerülheti-el tsak ugyan a' reá várakozó szerentsétlenséget³. Az Isten öröktől fogva úgy végezte azt el! Óh kegyetlen fatum! Istenem, miért hoztad azt reám? Nem gondolkodtak-é a' babonáságtól meg-vakittatott némelly Szülék ekképpenn? De mitsoda következtetést von maga után az ilyen vélekedés, és az abból származott kétségbe esés? Minn fundálja pedig osztánn magát ez a' kétségbe esés; [774:] ez az Isten eránt és az ő gondviselése eránt való bizodalmatlanság? Nem egyébbenn, mint ostoba balvélekedésenn, és az emberi okosságot meg-gyalázó babonáságonn!

De Kk! az ilyen jövendölések nem tsak a' Szüléknek, hanem még a' gyermekeknek-is veszedelmesek. Ha az ilyen gyermek az Isten eránt bizodalmatlansággal viseltető és békétlen szüléinek szemeik előtt nevelkedik-fel; ha hallja gyakrann azoknak panasszokat, ha meg-tapasztalja egyszer annak okát, ha tudja, hogy szerentsétlenséget várhat magára: úgy ő-is, mint az ő szüléi kétségbe esik az ő szabadulása felől, és annál hamarébb vonja azt a' szerentsétlenséget, a' mitől féltek. Némelly valósággal meg-is holt azon halállal, a' mit neki jövendöltek, szerentsétlenül, rész szerént azért, mert a' szüléi nem gondoltak vele; rész szerént azért, mert azt hitte, hogy azon nyomorúságot el-nem kerülheti, azon szerentsétlenségtől meg-nem menekedhetik. – E' mellett az ilyen boldogtalan emberek még azt-is hiszik, hogy minden bűneiket, még a' lopást, ragadozást, és gyilkosságot-is az Istennek felölök való végezésével mentegegethik és meg-igazíthatják. – Nem halsz te meg külömbenn-is természeti halállal, akármit tsinálisz-is, akárhogy viseled-is magadat, de hijjába az akasztófát, vagy a' hohér pallosát el-nem kerülheted: mit késedelmeskedel hát kezedet a' ragadozásra vagy gyilkosságra ki-nyújtani! Igy gondolkozott némelly ember, a' mint a' Históriák tanítják, gyilkossá lett, és a' gonosztévőnek halálával halt-meg. – Sirassátok AF! az ilyen boldogtalanokat: de azomba tanúljátok és esmérjétek-meg, hogy a' babonáság vólt az ő szerentsétlenségeknek oka. Kerüljétek hát a' babonáságot! Kerüljétek minden jövendő mondatát, és ójjátok magatokat attól!

Mit gondoltok már Kk! vallyon a' jövendőről való [775:] minden jövendölés, és az abba való hit, vagy annak el-hívése, nem ártalmas-é minékünk embereknek mind a' mi erköltsünkre, mind a' mi boldogságunkra nézve? Az az minden bizonnal; és azért titkolta-el az Isten a' jövendőnek tudását mi tőlünk. De miért hiszünk mi az ilyen jövendöléseknek? Miért igyekezünk mi tulajdon szerentsétlenségünkre ki-tapogatni és fel-fedezni azt, a' mit az Isten el-rejtett mi tőlünk. Nem merő haszontalanság-é az ilyen igyekezet? Ugy vagy az; de e' mellett még igen ártalmas és veszedelmes-is. –

3. szerentsétlenséget [a harmadik e azonnal javítva é-ből]

Minek okáért Kk! ebbenn a' tekintetbenn-is mondjunk-le a' babonaságról; és ne kövessük a' tudatlan pogányokat. – Ha kisgyermekünk születik minékünk; ha az Isten azt az örömet engedi érnünk, hogy Szülék legyünk: ne fussunk a' Kalendáriomhoz vagy Cisióhoz, ne nézzünk a' tsillagokra és azoknak állására, hogy annak jövő sorsa és állapota eránt tudakozódjunk. Távol legyen ez tőlünk; ezért ne nézzünk az égbe; ne; hanem azért, hogy az Istennek hálákat adjunk, a' mi kisdedünket az ő atyai gondviselésébe ajánljuk, és az Istenhez való ilyen feltekintés által mi magunkat az ő gondviselse felől való hitbenn erősítsük. – Azonn legyünk hát Kk! és ezt fogadjuk-fel az Isten előtt, hogy mindjárt a' születésnek első órájától fogva a' mi Szerelmeseinkről kötelességünk szerint gondot viselni fogunk. A' sérelmes anya és az erőtlen tsetsemő egyaránt legyenek a' mi szeretetünknek, dajkálkodásunknak és apolgatásunknak tárgyai. Abból a' háládatosságból, hogy az Isten minket az ő szeretetének eszközévé tett, azonn igyekezzünk, hogy az ő bizodalma mind inkább méltókká tegyük. Ezt szereti az Isten az ő fiaibann az emberekbenn, a' kiknek ő Felsége gondjokat viseli. Arra törekedjünk azért, hogy az ő atyai jó tettését meg-nyerhessük: így az Isten-is rajtunk fogja tartani a' maga kezét, és mindeneket a' mi javunkra fog igazgatni. – Áldjad erre, óh mennyei Atyánk! [776:] a' te áldásodat és jósnak lelkét! Nem földi jókat kérünk te tőled: mindazáltal meg-adod nekünk, a' mi nélkül szűkölködünk, és még a' szerentsétlenségbenn-is vigasztalónk léssesz. – Tenéked ajánljuk, Uram! a' mi gyermekeinket-is! A' te szemeid előtt járnak azok, a' szentségre és boldogságra rendeltettek azok te tőled. Ezt tudjuk mi, ez a' te akaratod, és a' mi vigasztalásunk. Vezéreljed őket, kérünk, közelebb mi általunk az ő rendeltetéseknek tzéljához. Áld-meg a' mi körülöttök való munkánkat, hogy jó erköltsűek és Istenfélők legyenek. Ha valami szerentsétlenség esik rajtok: adjad, hogy hibájokat meg-esmérvénn magokat meg-jobbithassák. Így a' szerentsétlenség sem fogja őket a' te kezedből ki-ragadni; tieid lesznek, és a' tieid maradnak, és a' te atyai szeretetedbenn és gondviselésedbenn örülni fognak, mind örökké. Amen!

NagyBajomb. 13^{dik} August. 823.

Hogy lehet szerentsés házasságot várni

[777:] Szent Letzke: Zsólt. 34: 12-18. Jőjjetek ide fiaim, és hallgassatok engemet: az Úrnak félelmére meg-tanítalak titeket. Kitsoda az ember, a' ki az életet kívánja, és kívánja látni az ő jó napjait? Tartóztasd-meg nyelvedet a' gonosztól, és a' te ajakidat, hogy ne szőljanak tsalárdságot: hajólj-el a' gonosztól, és tselekedjél jót; keressed a' békességet és kövesd azt. Az Úrnak szemei az igazakonn, és az ő fülei azoknak kiáltásokonn: az Úrnak tekinteti azok ellen vagyon, kik gonoszt tselekesznek; hogy ki-gyomlálja e' földről azoknak emlékezeteket. Az igazak kiáltnak, és az Úr meg-halगतja, és minden nyomorúságokból meg-szabadítja őket.

A' házassági szövetség Kk! kétség kívül egy a' leg-fontosabb szövetségek közül, melyeket az emberek kötni szoktak egymással. Fontos az az ő tzéljára, tartóságára, kötelelességeire, és következéseire nézve. Ha a' házassági szövetségnek mind ezen állapotját, és azt mind ezen tekintetbenn voltaképpenn gondolóra vettétek: el-hiszem, hogy úgy annak fontos voltát-is által-láttátok és meg-esmértétek.

Gondoljátok-meg tsak, hogy ennek a' szövetségnek, a' józan okosságnak diktálása szerént a' házasságban élő mind a' két személyeknek egész életek folyására valamig az tart, ki kell terjedni; és hogy az, mihelyt a' házasság annak rendi módja szerént istenesenn meg-kötöttet, nem áll többé a' szövetkezőnek hatalmában, hogy a' szövetségnek kötéseit szabad tettések szerént fel-oldozhassák, és hogy azután más szövetségre lépjenek mással. Más kötéseket, a' melyeket teszünk, ismét fel-oldozhatjuk: de itt meg-kötnek minket a' leg-szentségesebb törvények, sőt maga a' józan okosság-is, hogy az egyszer törvényesen meg-kötött házassági szövetséget halálos holtig meg-tartsuk szentül. És [778:] már mitsoda kötelelességek, mitsoda fontos kötelelességek folynak ebből a' szövetségből az össze-szövetkezőkre, az ő gyermekeikre és másokra! Mitsoda következése lehet az ilyen szövetségnek mi magunkra és másokra, a' házastársakra és az ő gyermekeikre, és több familiákra-is egyszer 's mind! Több embereket boldogokká tehet az, de éppen annyit szerentsétlenekké, és tellyes életekbenn boldogtalanokká és életeket meg-unt emberekké. Sőt a' szerént, a' mint abbann folytatják az életeket, annak következései az örökkévalóságra-is ki-terjednek. –

Melly igen fontos hát a' házassági szövetség! Bártsak mind ezeket szívekre vennék azok, a' kik már ilyen szövetségre léptek, vagy azt meg-kötni most szán-

dékoznak! Amazok annál nagyobb buzgósággal igyekeznének házassági kötelességeiket véghez vinni; emezek pedig meg-tartóztatnák¹ magokat, hogy gondatlanul és minden előre való készület nélkül tsak egy lépést se tegyenek ezen szövetségre nézve. – De óh melly sokann el-mulatják ezt! Óh melly sokann ellenkező módokat és eszközöket vesznek-elő! Óh melly sokann, magok okai annak, hogy az ő házasságokban békétlenség és háborúság uralkodik! Azt kívánják ugyan mindeknek, hogy örvendetes házassági életet éljenek: de tsak igen kevesenn választják-ki az arra szolgáló helyes módokat és eszközöket. Némellyek a' házassági szövetségnek kötésekor, és a' házasság életbenn-is, babonás eszközökhöz nyúlnak, a' mellyeknek titkos és természet felett való erőt tulajdonítanak; meg-tartják szorossann a' babonáságnak réguláit és parantsolatit, és nem tudják meg-fogni, hogy ők még-is tsak ugyan boldogtalanok.

Bártsak reá mehetnék ez alkalmatossággal arra Szerető Atyámfiak! hogy titeket ebbenn-is a' babonáságtól el-vonhatnálak, és az egyedül bátorságos eszközzel és móddal való élésre bírhatnálak! Bizony, ha ki- [779:] vántok látni jó napokat; ha azt akarjátok, hogy boldog legyen a' ti házasságtok, és abbann örvendetes életet éljete: jőjjetek ide, és hallgassatok engemet; de ne tsak hallói, hanem tselekedői is legyetek osztán az igének; előtökbe fogom terjeszteni, hogy mit kell tselekednetek, és mit el-távoztatnotok, ha örvendetes és kedvetek szerint való házassági életet akartok élni. Ha mindjárt nem mondhatom-is azt most mind el, a' mi ide tartozik: mindazáltal egynehány hasznos és fontos tudományt fogok előtökbe adni, a' mellynek tellyesítése által a' tzélt reménylem el-fogjátok érni. Fundamentomául tegyük a' mi elmélkedésünknek Sz. Dávidnak azokat a' szavait, mellyeket előttetek el-olvastam: *Jőjjetek ide fiaim, és hallgassatok engemet, az Úrnak félelmére meg-tanítlak titeket - - - és minden nyomorúságokból meg-szabadítja oket.* –

Ugy-é bár Kk! meg-kell vallanotok azt, hogy azok az emberek, a' kik nem tsak átaljába az ő életekbenn, hanem különössenn az ő házassági életekbenn-is, Szent Dávidnak ezen szavai szerint viselik magokat, szerentsés és boldog életet élnek, és hogy különössenn az Istennek atyai jó tettzésésével biztathatják magokat? Ezt ugyan most az egész emberi életről nem mutathatom-meg előttetek; mivel nem-is tzélom: azon rövid idő alatt, melly a' közönséges tanításra rendeltetett, tsak némelly darabokat terjeszthetek figyelmetességtek eleibe. Azért hát most tsak a' házassági szövetség mellett állapodom-meg, és azt fogom meg-mutatni néktek: hogy azok a' házasságban élő személyek, a' kik ezt a' regulát követik az ő házassági életekbenn, tudni illik azt a' jót, melly itt ajánltatik, tselekeszik, a' gonoszt pedig, melly tiltatik, el-távoztatják, azok mondom örvendetes házasság életet reménylhetnek. Mert az ilyenek méltók az Istennek különös gondviselésére. De itt-

1. meg-tartóztatnák [a g azonnal javítva n-ből]

is tsak némelly magános darabokat kell ki-választanom; mert különbenn igen sokra terjedne 's hosszas lenne beszédem, ha mind azt előtökbe terjeszteném, a' mit [780:] tselekedni vagy el-hagyni kellene azért, hogy boldog és örvedetes legyen a' ti házasságtok. A' babonaságról, és annak a' szerentsés házasságra nézve adni szokott tanátsadásiról szeretnélek én titeket most különösen meg-inteni, és jobb és barátságosabb eszközökkel való élésre sekenteni. Azért-is az én beszédem erre lessz intézve, és azt fogom meg-mutatni, hogy a' józan okosság diktálásánál fogva tsak reménylhetjük, hogy örvedetes és meg-elégedéssel tellyes házassági életet élünk: Ha

1.) Nem tsak mind azt el-kerüljük, a' mellyből természet szerént kedvetlen házasság származik; hanem különösen el-távoztatjuk a' babonaságot, és annak bolond tanátsadásit: Ellenbenn pedig

2.) A' keresztyéni virtusokbann és jóságokbann gyakoroljuk magunkat, és okossággal viseljük magunkat.

§. I.) Bizonyos vagyok benne Kk! hogy mindnyájan azt kívánjátok, hogy a' házas életbenn ölly szerentsések és boldogok legyetek, a' millyenek tsak lehetnek. Egészség, betsület, eledel, tsendesség, békesség és egyesség: ezek azok a' jók, a' mellyeket ebbenn az állapotbann-is kívántok. Hogy ezt annál bizonyossabbann meg-nyerhetnétek és el-érhetnétek; hogy a' ti életeteket e' földönn annál kellemetesebbé tehetnétek; sőt, hogy ez az életnek bajait terheit és szenvedéseit annál könnyebbé tehetnétek magatoknak, és annak örömeivel és gyönyörűségeivel ezen kellemetes társaságbann közül-akaratúl élhetnétek: ezért léptetek ebbe a' szövetségbe, és ezért lépnek abba mindenek, valakik még ezután házasodnak-is meg. Egy szóval, kívántok látni jó napokat, örvendezni akartok ez életbenn, és kevesebb terheit és bajait kívánjátok látni és tapasztalni ez életnek, a' mellyek a' ti ditsősségesebb tzélra való neveltetéstekre, és az örökkévalóságra való magatok el-készítésére ölly [781:] igen szükségesek. Együtt és mintegy öszve fogva akartok ezeket a' jókat meg-szerezni; és az Isten a' ti igyekezeteteket nem tsak jó nevenn vészi, hanem még elől-is mozdítja azt. – Ugy-é bár AF! hogy ez a' ti sziveteknek kívánsága, és azért léptetek egymással házassági szövetségre. A' tzél ditséretes, jó, és kedves az Isten előtt. De illyeneknek kell ám lenni az eszközöknek-is, a' mellyekkel éltek: különbenn hijjába támaszkodtok az Istennek jó tettzéséhez és áldásához. Mellyre nézve szükség, hogy mind azt szorgalmatossann el-távoztassátok, a' mi ezen tzéltól el-mozdítana titeket, a' ti házassági életeteket kedvetlenné, és az Isten előtt útálatossá tenné. A' kedvetlen házasságnak okait és kútfejeit már más alkalmatossággal hozzátok intézett tanításimbann előtökbe adtam. Ha el-kerülitek ezeket az okokat és kútfokeket: úgy nem adtok magatok alkalmatosságot arra, a' miből békétlenségnek kell szükségképpenn származni.

Egy kiváltképpenvaló és fő oka a' házások között lévő kedvetlenségnek átaljába szölvánn, a' házásoknak kötelességgel ellenkező magok viselése egymás eránt. Mert ha a' házás társaknak indulataik, gondolkozások és tselekedések módja a' kötelességgel ellenkezik; ha tilalmas hajlandóságokat táplálnak magokban, ha vétkes indulatoknak rabjai, és ha bizonyos bűnökben kedvekre élnek: hogy lehetnek úgy boldogok és meg-elégedők ebbenn a' szoros egyességben és együtt lakásban? A' bűnnek és gonoszságnak átaljába mindég bizonyos szomorú következései vagynak; meg-elégedést pedig lehetetlen, hogy adjon az embereknek. Sőt inkább a' lelki esméretnek keserű szemre hányási által meg-zavarják a' leleknek nyúgodalmát, és ha némelly kedves kebelekbeli bűnökre való hajlandóság egészen a' gonoszságra nevelkedik² benne szükségesképpenn utól- [782:] jára a' házassági életnek minden boldogságát semmivé teszi. Vegyetek tsak fel némelly magános bűnököt, gondoljátok-meg azoknak a' páros életre való be-folyásokat, és figyelmezzetek azoknak következéseire: ez tökéletesen meg-fog beneteket a' dolognak valósága felől győzni. Ugy vagyon bizonyára Kk! a' bűn soha sem ad igaz békességet: hogy tarthatná hát fenn a' házás életnek békességét? De ezeknek mind tudva lévő igasságoknak kell előttetek lenni: azért-is elég légyen ezt tsak meg-jegyezni.

A' ki azért azt kívánja, hogy az ő házastársával örvendetes páros életet éljen, és egyszersmind, hogy az Istennek jó tettzésével magát biztathassa: szükség, hogy a' házás életben lévő békétlenségnek kútfejét, és átaljába minden bűnt kerüljön. Mert, tegyük-fel, hogy a' bűn nem háborítja-meg a' te házi békességedet: de meg-háborítja a' te belső békességedet, és meg-vonja tőlled az Istennek jó tettzését. Az Isten szent, és gyűlöl 's útál minden bűnt és igazságtalanságot; következés szerént gyűlölni és útálni kell neki a' bűnöst-is.

Azok közzé a' bűnök közzé, a' mellyek által az Istennek kedvéből ki esik az ember, és a' házás életet békétlenné teszi, tartozik különösen a' babonaság, és tartoznak mind azok a' hamis módok, eszközök, és tanáts adások, mellyeket az mind a' házassági szövetségnek meg-állapítására és meg-erősítésére³ nézve ad, mind arra nézve, hogy miképpenn viseljék a' házasságban élő személyek magokat egymás eránt. Ezen bűnök mellett Kk! most különösen meg-kell állapodnom, mivel még nem volt alkalmatosságom veletek arról szólni; azomba azok igen közönségesek, és öly közönségesek, hogy némellyek [783:] körül fájdalmas szívvvel lehet azt észre venni akkor, mikor a' páros életre esküvéssel kötelezik magokat.

Csak akkor lehet reményleni tsendes és örvendetes házassági életet, ha mind a' házassági szövetségnek meg-kötésekor, mind annak folytatása közben, a'

2. [utólag beszúrva: *bennek*] szükségesképpenn

3. <ad> nézve

babonaságnak bűneit minden tanácsadásival, reguláival, és komendált de hamis szerentse eszközeivel együtt kerüljük és távoztatjuk.

De talám azt kérditek, mitsoda tanácsadások és eszközök azok? Azt felelem, hogy azok, a' mellyek mellett az okosság szava szerént semmi meg-egyeztést se lehet találni a' tzelba vett jóval vagy a' jó szeretsével; azok; a' mellyek körül semmi fundamentomos okot sem lehet gondolni arra, hogy annak valami munkája lehetne az emberbenn; azok, a' mellyekben azt kell el-hinni, hogy azok titkos, természet felett való és tellyességgel meg-magyarázhatatlan módonn munkálkodnak; azok egy szóval, a' mellyek körül többet reményl vagy többtől fél az ember, mint igasság szerént félhetne vagy reménylhetne. Mind ezek a' módok, mind ezek az eszközök, mind ezek a' tanácsadások, és mind ezek a' tselekedetek a' babonaságnak bűnei; azért-is azokat szükség el-távoztatni: annyival inkább, hogy azok tellyességgel nem eszközök a' páros életnek boldoggá való tételére.

Hogy ezeket a' bűnöket világosabbann előtökbe adjam: tsak egynehányat fogok azok közzül meg-nevezni. Ezekből által-láthatjátok és meg-esmerhetitek a' többi babonás szokásokat és tselekedeteket-is, a' mellyeket mind fel-hordani az illendőség sem engedné-meg. Azok között vagynak olyanok-is, a' mellyek az ifjú személyeket még más bűnökre-is el-tsalják. Mert avagy nem így van-é a' dolog a' kö- [784:] vetkezendő tudományával a' babonaságnak! Ha egészen ártatlan személyek házasodnak öszve, az első töllök származó gyermek értelmétől és okosságától meg-fosztatott lészen. Mire nem viheti ez a' bolondság az ifjú és tapasztalatlan személyeket? Vallyon szükséges-é, hogy még az ilyen gonosz és istentelen állítás által-is segítséget nyújtsanak a' bujaságnak és annak veszedelmes munkáinak? Mitsoda epekedő tűnődések között mennek a' Templom felé azok a' jegybenn lévő párok, a' kik azt hiszik, hogy az ő gyermekeiknek görbe nyakok fog lenni, ha út közben széllyel néznek, és a' miatt melly nagy nyughatatlansággal és feszességgel teszik lépésiket; vagy ha a' hátra tekintés meg-történne, avagy a' vőlegény, mint férj meg-törje-é azért a' házassági hűséget? Ugyan az ilyen ostoba hit nem szerezne-é közöttök még az első hetekben bizodalmatlanságot egymáshoz, és nem tenné-é békétlenné a' házasságot? Azomba pedig, ugyan mitsoda öszve köttetésbe lehet ez a' széllyel nézés a' még nem született gyermeknek nyakával? Mitsoda egyességbenn van a' vőlegénynek az esküvőre való menése alkalmatosságával tett félre tekintése,⁴ az ő jövőendő hűségtelenségével? Ha valamellyik a' te gyermekeid közzül ferde nyakkal születne-is: ennek a' nyavalyának bizony szint-úgy természeti oka van, mint a' házas társ hűségtelenségének. A' történetből lett félre nézésbenn semmi oka nints: hanem van a' házas társaknak kötelességgel ellenkező és gondatlan magok viselésébenn. – Éppenn olyan oktalanság az-is,

4. <és> az ő jövőendő

mikor az új házásoknak azt tanátsolják, hogy új hárs kötelet kössenek ruhájok alatt derekokra, és lábbeliekbe talpok [785:] alá egy darab atzél, vagy ezüst pénzt tegyenek, hogy a' rosszak meg ne veszthessék, 's nekik kárt ne tehessenek. A' meg-vesztésről való tudomány merő bolondság; a' gonosz emberek kártételétől pedig sem a' hárs kötél, sem az atzél, sem az ezüst pénz meg nem menthet; hanem csak a' vigyázás és imádkozás. – Ilyen az-is, mikor azt tanátsolják 's mondják: Mikor kezet fogtok és esküsztok őlly közel és őlly szorossann egymás mellé álljatok, hogy közöttetek ne lehessen el-látni; mert külbömbenn a' gonosz emberek egy lakatot be-tsuknának és oda lenne a' ti házassági békességtek. Ugyan, hogy eshetne az meg ennél fogva? – Hasonló bolondság az-is, mikor azt mondják, hogy két leány testvéreknek nem jó egy naponn meg-esküdni, kiváltképpenn egyszer-smind – hogy a' menyasszonynak nem szabad a' vőlegény feje ruháját, ingét varrni; hogy mikor eskünni megy, új lábbelit húzzon-fel, hogy egyikre azok közzül rá hágjon, vagy azt által lépje, 's több e' féle. Elég ennyi példát fel-hozni, ebből-is eléggé meg-érthetitek a' dolgot.

Mind ezen tanátsadások, szokások, és tselekedetek körül nem hisznek-é az emberek bizonyos titkos és természet felett való erőt, valami őllyan el-rejtve való munkálkodást, a' miről a' józan okosság semmit se tud, és azt meg nem magyaráz-hatja; és a' miről a' Szent Írás egy szót se szóll? Nem hisznek-é ennél fogva őllyan dolgokat, a' melyekről a' Biblia semmit sem tud; és nem prédikállnak-é őllyan dolgokat, melyek a' józan okossággal ellenkeznek? Ezek a' felsőbb gonosz lelkek be-folyásáról való hamis vélekedések nem háborítják-é meg az ifjú személyek tsendességét? A' gonoszok felől való állítás nem szerez-é [786:] és nem önt-é az emberbe bizodalmatlanságot mások eránt, a' melly néminémű törődéssel, tűnő-déssel, és félelemmel van öszve-köttetve? Azomba, mit lehet az egész dologról itélni? Lehetséges-é az, hogy a' halandó emberek ezen a' világonn, nálloknál ugyan fellyebbvaló, de véges és egyszer-smind gonosz lelkekkel, a' magok hasznára, másoknak pedig kárára, szövetségre lépjenek? Hogy tehet egy ember mást, hogy teheti az irigy ember, a' ki gonosz szemmel nézi egy ifjú házask párnak öszve szövete-kezését, egy lakatnak bé-tsukása által, azoknak⁵ házasságát szerentsétlenné? Mit mond erre nézve a' józan okosság? Mit lehet és kell erről a' hitről és vélekedésről itélni?

Ugyan mi módonn lehetnének Kk! a' babonaságnak ezek a' találmányi a' házi vagy házassági boldogságnak eszközei, vagy mi módonn őrizhetnének-meg a' veszedelemtől? Hiszen ezek mind őllyanok, hogy az Istenbenn való bizodalomtól meg-fosztanak, meg-zavarják egészlen az áhitatosságot azon igen főbenn járó do-log körül, a' mellybenn a' szivnek minden indulatjából szükség az Istenhez fohász-

5. azoknak [az első a azonnal javítva h-ból] házasságát

kodni; azt tsinálják, hogy ne legyen bizodalmunk a' mi szomszédinkhoz, barátinkhoz és embertársainkhoz; egyszersmind pedig a' szeretet nélkül való ítélet tételeknek forrási azok. És még-is ezektől a' babonás szokásoktól és tselekedetektől kellé az ifjú házas párnak, tápláltatást, egészséget, békességet és egyességet várni? Nem ez, hanem, a' mi ezzel ellenkezik, fog ebből következni; bizodalmatlanság, kedvetlenség, békétlenség, és háborúság fog származni abból.

Láttam már én szerentsés és szerentsetlen házasságokat; ti előttek sem esmeretlen sem az egyik sem a' másik neme a' házasságnak. De ha a' házasság- [787:] bann élő személyeknek gondolkozások módjára, indulatjaikra és tselekedeteikre illendőképpenn figyelmetesek voltatok: által-láthattátok, hogy egyenesen abban volt az ő boldogságoknak vagy boldogtalanságoknak fundamentoma. Azombann pedig ezek a' békétlenkedő és tzivakodó házas-társak véghez vitték a' babonáságnak minden rendeléseit és tellyesítették parantsolatit. Mikor az esküvőről vissza-mentek, nem néztek semmi felé-is; a' kéz fogás és esküvés alkalmatosságaival igen közel és szorossann állottak egymás mellett; új hárs kötéllel, atzéllal vagy ezüst pénzzel-is meg-erősítették magokat; még az első-is rá esett a' mennyasszony koszorújára 's a' t. Miért élnek még-is oly háborogva és visszázkodva egymással? Mi zavarja-meg az ő házi békességeket? Miért nyomja őket a' szükség és szegénység? Imé mind ezek ellen meg nem segithette 's meg-nem őrizhette őket a' babonáság! De ha gyűlölték volna a' gonoszt és ragaszkodtak volna a' jóhoz; ha meg-tartóztatták volna nyelveket a' gonosztól, és ajakaikat, hogy ne szólltak volna tsalárdságot; ha keresték volna a' békességet, és fáradhatatlanul követték volna azt: úgy kedvesek lettek volna az Isten előtt. Mert helyesenn mondatik a' fel-vett Beszédekben, hogy: *Az Úrnak szemei vagynak az igazakom, és az ő fiúlei azoknak kiáltásokom: az Úrnak tekinteti pedig azok ellen vagyon, kik gonoszt tselekesznek, hogy ki-gyomlálja azoknak emlékezeteket e' földről.* – Ha mindjárt az ilyen babonás, rosszúl gondolkozó vigyázatlan, vagy másként-is az Istennek tettzése ellen magokat viselő házas társak, a' szükségnek idejénn a' mennynek és földnek Urához folyamodtak-is: mit használ és mit használhat az nékik, valamig a' magok meg-jobbitásáról nem gondolkodnak? Az Úr [788:] *nak tekinteti azok⁶ ellen⁷ vagyon, a' kik gonoszt tselekesznek. Csak mikor az igazak kiáltanak, azokat hallgatja-meg az Úr, és meg-szabadítja őket minden inségből.* – Ha azért azt akarjuk Kk! hogy boldog és örvendetes légyen a' mi házasságunk: szükség, hogy általjábann minden bűnt, különössenn pedig a' babonáságot kerüljük; ellenbenn pedig, valamint a' házasság előtt, úgy a' páros életbenn-is az igasságot és jóságot gyakoroljuk. – De erről szölyjunk már a' második részbenn.

6. azok [javítva ebből: azok]

7. ellen [javítva ebből: ellenek]

§. II.) Ha hát a' házas életbenn örömet és boldogságot akarunk találni; vagy, ha azt akarjuk, hogy a' házassági szövetség által egyedül tsak abbann való tzelunkat el-érjük: szükség, hogy a' jóbann foglaljuk magunkat⁸, és az okossággal meg-egyezőképpenn tselekedjünk, vagy viseljük magunkat.

Kegyesség, jóság, és isteni félelem nélkül nem lehet Kk! állandó szerentsés állapotot annyival inkább boldogságot, tsendességet, békességet, egyességet, az Istennek jó tettzésének és áldásának meg-nyerését reményleni. A' gazdagság, szépség, 's más e' féle jó, tsak szemfényvesztés a' hamar el-múló testiségnek. Ha mindjárt a' szentségre és isteni félelemre való igyekezettel az ideig való szerentsés állapot nints-is öszve-köttetve: mindazáltal a' léleknek valóságos nyúgodalma és az igaz meg-elégedés el-válthatatlan attól. A' kegyes és jó ember a' tsekély jóság és tekintet mellett-is tsak ugyan sokkal boldogabb, mint a' gonosz és istentelen ember a' világi leg nagyobb kintsnek bírása mellett. Nem vall az semmi kárt és az ő lelkébenn, és a' mi nélkül szükölködik, megadja azt néki az ő reá gondot viselő mennyei Atya. A' miye van, igazánn birja azt, nem nyughatat- [789:] lankodtatja az őtet, és nem viszi-el újabb igazságtalanságra. Azért-is a' minket szerető jó Isten nem lehet, hogy fel-se vegye azt, hanem szükségesképpenn kötelességünkke kellett neki tenni azt, hogy a' szentségre és tökéletességre igyekezzünk.

Azokbann a' személyekbenn tehát, a' kik házastársi egyességre lépnek egymással, minden melleleg való tzelokonn kívül a' kívántatik, hogy egész életeknek és minden tselekedeteiknek tzelja legyen a' szentség és jóság. Ennek a' fő tzelnak minden egyéb tzelokat, és a' testi örömökre és világi jókra való minden igyekezetet alája kell vetniek, úgy, hogy az ő magok viselésébenn bizonyos meg-egyezés és egyformaság legyen. Akkor reménylhetik ők azt, hogy az ő szövetségek kedves az Isten előtt, és hogy az ő igyekezeteket meg-áldja. Azért ugyan, hogy minden igyekezeteknek fő tzeljává tették a' kegyességet és jóságot, az Istentől semmi lehetetlenséget, vagy olyan dolgot tellyességgel nem várhatnak, a' mi még ártalma-is lehetne nekik. Tudják ők magok, mint okossággal magokat viselőik, hogy az a' mit a' testi ember kíván, nem viszi mind őtet közelebb ahhoz a' tzelhoz; hogy nem minden kedvünk szerént való jó állhat-meg az örökkévalóságra való neveltetésünkkel, a' mi világi boldog állapotunkkal, és a' köz jóval. Azért-is az ő kívánságaikbann az okossághoz szabják magokat, mértékletesek, az Istenbenn bíznak, és az ő sorsoknak igazgatását ő reá bízzák.

E' mellett pedig az ilyen házas társak azonn igyekeznek, hogy minden állapotbann okossann gondolkozzanak és tselekedjenek, és az által kívánnak egymásnak tettetni, és magokat érdemesekké tenni egymás előtt. A' férj, mint fő és házigazda, az ő hivatalábann és állapotjábann betsülettel, hűséggel és [790:] szorgalmatos-

8. magunkat [a második *a* azonnal javítva *k*-ból]

sággal forgolódik, és azonn igyekezik, hogy az ő háza népének kenyeret és táplál-
tatást szerezzen. Az asszony, mint feleség és gazdaasszony hűséges segítő társa
kíván neki lenni minden jó és tisztességes dolgokbann; segítségül van neki a' házi
virtusoknak gyakorlásábann, és hogy tehetsége szerént meg-könnyebbitse néki ez
életnek terheit és bajait, azonn szivesenn igyekezik.

Gondolatok már magatoknak Kk! ilyen kegyes, szorgalmatos és jámbor házas
társakat: mit kell az ilyenek felől ítélnetek? mint tettik néktek az ő indulatok,
tselekedetek, és magok viselése? Nem szeretetre méltó emberek-é ők azért, hogy
magokat így viselik? És lehet-é külbenn a' dolog, hanem hogy örvendezve,
tsendesenn és meg-elégedve éljenek együtt⁹? Örvendező szívvél, és egyesített erő-
vel iparkodnak és munkálkodnak azonn, hogy minden napi kenyerek és tisztes-
séges tápláltságok legyen. Buzgó igyekezetek nem lankad-meg, szeretetek nem
hidegszik-meg, és Istenbenn való bizodalmokat, még a' viszontagságok között-is
el-nem vetik. Szeretik a' békességet, és követik azt. Békével el-tűrik egymást, mi-
kor véteni találtak: de azomba igyekeznek-is az ő hibáikat úgy meg-jobbitani, hogy
a' békességes tűrés utoljára el-ne fáradjon. Akár a' királyi székben üljenek, akár
szegény kunyhókban lakjanak az ilyen házas társak, mindenütt a' meg-elégedés
veszi őket környül, és az ő erköltsi jó magok viselése, betsületet és tiszteletet szerez
nekik mindenkor. E' pedig mind természetesenn megy véghez. Nints itt semmi
titkos mód, tit- [791:] kos eszköz, természet felett való munkálkodás, babonáság-
hoz és annak régulaihoz való ragaszkodás. – Nem! hanem olyan eszközöket és
módokat vesznek elő, a' mellyekkel élhet minden, valakinek a' kegyesség, jóság,
jámborság, isteni félelem és házi boldogság szívén fekszik.

* * * Annak okáért Kk! ha egyiteknek vagy másitoknak nints részesek a'
házassági életnek örömeiben és gyönyörűségeiben: annak oka bizonyossann
nem más, mint a' ti indulatok, tselekedetek, és magatok viselése; az az oka,
hogy bizonyos hibákat ejtettetek, és ejtetek most-is; tisztátlan kívánságokat táp-
láltatok magatokbann, és tápláltok most-is; tzivakodók, veszekedők, fejesek, ke-
mény nyakúak, makatsok, sőt bizonyos bűnöknek rabjai vagytok: e' miatt nints
békességes és meg-elégedő házas életetek. Változtassátok-el ezen hibáitokat,
szünjete-meg a' gonosztól, és tselekedjete jó; engedjete-meg¹⁰ egymásnak, a'
hol a' meg-engedés eszköz a' békességre; ne legyenek¹¹ felettébbvalók a' ti kíván-
ságaitok: hanem gondoljátok-meg, hogy mindnyájon gyalró és hibás emberek
vagyunk. – Legyetek szorgalmatosok és munkások a' ti hivataltoknak kötelessé-
geiben: de egyszersmind takarékosok és kevéssel meg-elégedők-is. Alkalmaztas-

9. együtt [a g azonnal javítva l-ből]

10. engedjete-meg [javítva ebből: engedjenek-meg]

11. legyenek [javítva ebből: legyetek]

sátok magatokat az időhöz és körülállásokhoz, és arronn-is meg-vegyétek a' jó alkalmatosságot. Ekkor osztán imádkozzatok az Istennek, vessétek bizodalmatokat az ő hatalmábann, böltsességébenn és jóságábann. Én bizonyosokká teszlek titeket, hogy a' ti házassági életetek minden titkos eszközök nélkül-is, örvendetesebb lészen. A' férj szeretni és betsülni fogja az ő jó feleségét, ez hasonlóképpenn az ő szorgalmatos jám- [792:] bor férjét: sőt még a' rossz emberek és rágalmazó nyelvek-is haszontalan fognak igyekezni a' ti tsendességeket és békességeket meg-háborítani.

Fogadjuk-fel azért Kk! most újra az Isten előtt azt, a' mi különbenn-is mindnyájunknak kötelessége, hogy keresni fogjuk a' békességet, és azt a' mi házassági életünkben-is követjük; hogy kerülni fogunk minden titkos eszközökkel való élést, és a' babonaságnak minden tanátsadásait: ellenbenn pedig annál szorgalmatossabbann igyekezünk azon, hogy házas társi kötelességeinket igaz hűséggel és jámborsággal véghez vigyük. Kérjük az Istent, hogy erősítsen-meg ezen fogadásunkbann, és áldja-meg igyekezetünket: öntsön mi belénk igaz szeretetet a' mi házas társunkhoz, és tegyen minket az igaz kegyesség és jóság által az ő szeretetekre mind jobbann jobbann méltókká. – Így nem félhetünk a' gonoszoktól, akár emberek akár ördögök legyenek azok, semmit-is: az Isten velünk lessz, és meg-őriz minket. Csak a' büntől és gonoszságtól féljünk; mert ez méltatlanokká tesz minket az Istennek kegyelmére. E' végre könyörögjünk szívünknek igaz indulatjából, ezt mondván: Úr Isten szabadíts-meg minket a' gonosztól. Amen! –

NagyBajomb. 12^{dik} Januar. 819.

A' szerentsés szülések eszközléséről

[793:] Szent Letzke: 1 Mós. 3: 16. „Az asszonyi állatnak monda az Úr: Megsokasitom felette igen a' te fájdalmidat, a' te méhedbenn való fogadásodnak fájdalmidat-is, fájdalommal szüled magzatidat.”

Kötelessége az Kk! minden embernek, a' kitől tsak ki-telik, hogy a' nehézkes anyákat ne tsak segítse, hanem mindent el-kövessen, a' mivel azoknak hamar lejendő szerentsés szüléseket elő-mozdithatja. Mert, ha azt nem vesszük-is gondolóra, hogy minden késedelmezés által a' szülésnek nehéz és éles fájdalmi nevedeknek; a' bizonyos, hogy az által nevelnénk és siettetnénk az életnek veszedelmét két előttünk betsbenn lévő személyeknek, úgy mint a' szülő anyának és a' születtendő kisednek, és így olyan személyeknek, a' kik a' vérnek kötelei által igen szorossann egybe vagynak mi velünk köttetve; sőt nevelnénk az inségeket és veszedelmeket azoknak a' személyeknek, a' kik leg-nagyobb jussal számot tarthatnak a' mi szives szeretetünkre, és a' tettetés nélkül való gondosságot meg-várhatják mi tőlünk. Ha mindjárt – a' ti vigasztalástokra legyen mondva, a' kik az Isteni gondviseléstől arra vagytok rendeltetve, hogy anyák legyetek – ha mindjárt mondom ritkák-is az esetek, de néha tsak ugyan adják-elő magokat olyanok, a' melylyekbenn a' szülésnek órája az élet végéig tartó egészséget vagy egészségtelenséget, az életet vagy halált határozza-meg, és a' hol a' leg-kissebb késedelmezés, vagy a' rossz tanács, a' mellyet követtek, mind az anya mind a' kised életére nézve veszedelmes lehet. – És mellyik férj kívánná az ötlet szerető feleségét ilyen veszedelemben látni, hogy mindjárt ne igyekezne gondolkozni arról, miképpenn szerezhethet annak könnyebbséget, és mi módon ragadhatja-ki a' veszedelemből? A' melly férj ezen kötelességről el-felejtkezne, az a' közönséges meg-útálásnak tárgyává tenné magát, [794:] mint durva, érzéketlen, kemény szívű rossz ember. De Istennek hálá! az emberiségnek betsületére ditsekedni lehet vele, hogy igen ritkán lehet ilyen kötelességről el-felejtkező emberre találni. Néha ugyan a' kötelességről és arról, a' mit a' kötelesség parantsol, el-felejtkeznek, vagy azt húzzák halasztják: de ez inkább balvélekedésből és babonáságból szokott meg-esni, mint szeretetlenségből. Vajha ez-is soha meg-nem-esne! Vajha ebben a' tekintetbenn-is le-mondának az emberek a' babonáságról, és annak minden tanácsadást meg-vetnék! Vajha mind azok, a' kiket a' gondviselés magzatokkal meg-akar áldani, azon

igyekeznének, hogy keresztyéni illendő magok viselése által méltókká tennék magokat erre a' tisztességre! Óh vajha azon nevezetes órábann kötelesség szerint tsekednének! – Erre titeket Szerelmesim fel-serkenteni, és a' babonaságra és balvélekedésre nézve meg-inteni, lessz az én mostani tanátsomnak és beszédemnek tzélja. Ha a' ti életetek őlly betses előttetek, mint millyennek kel annak lenni; ha férjfiak a' ti feleségeket igaz szívvvel szeretitek; ha a' ti gyermekeitek, mint Istennek ajándéki kedvesek előttetek: úgy ne tsak hallói, hanem tselekedői-is legyetek az igének; annyival inkább, hogy talám soha sem vehetek többé alkalmaztosságot arra, hogy ezen főbenn járó gondoskodásról közönséges helyenn beszélljek előttetek.

Fundamentomául tettem mostani beszédemnek, Mósesnek ezen el-olvasott szavait: Az asszonyi állatnak monda az Úr: *Meg-sokasitom - - - - fájdalommal szüldöd magzatidat.* – Móses, a' ki az ő idejebeliének minden gonoszoknak és szenvedéseknek származását természeti kútfokból hozza-le és magyarázza, azt leginkább onnét származtatja, hogy az emberek kötelességeikkel ellenkezőképpenn viselik magokat. Bártsak ebbenn mindenek egy értelembenn lettek volna Móses-sel! Ugy soha se folyamodtak volna természet felett [795:] való okokhoz, sokkal inkább nem mentek volna annyira, hogy azt, a' mit az emberek tulajdon kötelességeiknek el-mulatásával gonoszúl tselekesznek, az ördögnek és az ő tzimborás társainak tulajdonították volna! Azomba az a' haszon-is lett volna belőle, hogy a' tzállal ellenkező eszközök helyett tzállal meg-egyező eszközt vettek volna elő. – Így a' szüléssel együtt járó fájdalmakat-is Móses hasonlóképpenn természeti okokból származtatja. Az emberi testnek alkotásánál fogva, a' szerint a' mint azzal közönségesenn bánni szoktak, és bizonyos hibáknál fogva, mellyeket a' körül sűrűnn ejtenek az emberek, sőt, azon gyengeségnél fogva, mellyet némelly anya maga von magára, nem lehet külömbenn a' dolog, hanem hogy fájdalommal érje-el az ő asszonyi rendeltetésének a' tzélját. De nem vagyunk hijjával azoknak az eszközöknek-is, a' mellyek a' természet és származó fájdalmaknak enyhülésére szolgálnak, és a' hamar lejendő szerentsés szülést elő-mozdítják. Azomba, valamint a' fájdalmak természetesek, úgy az enyhítő eszközöknek-is a' test alkotásához és a' szüléshez kell természetesen alkalmaztatva lenniük. El-kell az embernek távoztatni minden természet ellen való eszközöket; és egyszersmind le-kell mondanani az olyan balvélekedésekről, a' mellyek vagy restté teszik az embert, vagy a' természeti eszközökkel való élestől el-vonják.

Mellyre nézve azt fogom előtkbe terjeszteni, hogy mit kell tselekednetek a' végre, hogy a' hamar lejendő és szerentsés szülést babonaság és balvélekedés nélkül elő-mozdíthassátok; úgy tudni illik, hogy 1.) a' babonaságot és balvélekedéseket el-távoztatjátok; ellenbenn 2.) okos eszközöket és módokat veszték-elő; és józan régulákat követtek.

Csak a' közönséges régulák mellett kell nekem az igaz meg-állapodnom, mint-hogy a' szülés körül bővebb oktatást tsak az azt gyakorló Személyek adhatnak, a' kiket némelly fontos- [796:] sabb esetekben szükség meg-keresni; azokat pedig elő-adni sem hivatalomhoz, sem ez helyhez nem illik. Elég nekem tsak oda munkálkodni, hogy titeket kötelességteknek meg-esmérésére vezesselek: hogy ti el-kerülhessétek azt, a' mi a' kötelességgel ellenkezik, és tselekedhessétek azt, a' mit az ilyen esetekben a' kötelesség parantsol. – Legyetek azért kérlek illendő figyelmetességgel! –

§. I.) A' ki az olyan fontos, sokszor az étellel és halállal határozódó órábann, minémű a' szülésnek órája, a' szenvedőnek hamar és szerentsés szabadulást szerezni kíván, – mellyik férj, 's mellyik oda szállított jó barát volna az, a' ki ezt tselekedni nem akarna? – szükség, hogy mindeneknek előtte kerülje és távoztassa azt, a' mi a' szülést késleltetné, nehezítené vagy lehetetlenné-is tenné.

Szomorú dolog Kk! hogy a' balvélekedések itt-is igen sok kárt tesznek, és hogy a' babonaság itt-is gyakorolja az ő veszedelmes munkálkodását! Ugy vagy on bizonyára, az étellel és halállal határozódó ezen nevezetes idő szakaszban-is gyakrann foglaltos a' babonaság az ő réguláival és tanátsadásával, a' mellyek olyan tulajdonságúak itt-is, mint minden egyéb módok és eszközök, mellyeket az javasol, azzal a' különbséggel, hogy itt rend szerént az a' következesek, hogy hirtelen semmivé téznek¹ minden örvendetes reménységeket és édes örömöket, és az által a' meg-tsalattatnak annál veszedelmesebbek. De hogy-is lehetne különbenn a' dolog? Hogy lehetne a' babonaság által javasolt eszközöknek és módoknak, a' mellyek az embereknek minden hozzájuk járulások nélkül titkos és természet felett való módonn hamar és szerentsés szülést eszközölnek, hogy lehetne mondom ezeknek egy reménylett szabadulás a' következése? Ha mindjárt kötelesség szerént való könyörgés volna-is az az embereknek Attyához, az életnek kútfejéhez: még annak sem lehet itt az a' következése; ha az egybe van köttetve a' más hasznos esz- [797:] közöknek és módoknak el-mulatásával, vagy meg-útálásával. Még az ilyen könyörgés-is az imádsággal való vissza élés és babonaság volna; minthogy többet vár tölle az ember, mint a' józan okosság szava szerént attól várhat és a' Keresztyén Vallásnak ígéretei szerént attól várni szabad. Bár melly jó és hasznos dolog-is magábann az imádság, bár melly igen meg-erősíti az, még a' veszedelembenn-is, a' mi szívünket, és igen nagy bizodalommal tölt-bé minket a' hozzánk közel lévő Istenhez; és bár melly tartozó kötelességünk légyen-is nekünk azzal, valamint minden esetbenn, úgy a' szülésnek idején-is, élni: mindazáltal tsak ugyan veszedelmes volna az most úgy, hogy ha imádkozvänn, hideg vérrel azt várnánk, hogy az Isten tsudálatossann természet felett való módonn

1. téznek [javítva ebből: tész]

fog mindjárt a' mi kérésünkre segítséget nyújtani, és a' mi kedveseinket meg-fogja szabadítani a' veszedelemtől, 's meg-adja azt, a' mi szükséges, ha mi azt el-mulasztottuk-is.

Az ilyen babonasággal egybe-kötöttetett imádságot, szint úgy mint más babonás eszközöket és módokat illő és szükség el-távoztatni; mert azok nem lehetnek a' hamar léjendő és szerentsés szülésnek elő-mozdító eszközei. Az ilyen hamis eszközök csak azt tsinálják, hogy akkor, a' mikor helye nints, testi bátorságba legyen az ember, hogy húzzuk halasszuk az időt ott, a' hol hamar való segítség kívántatik; a' fájdalmak számát nevelik, és az életnek veszedelmét mind az anyára, mind a' magzatra nézve közelebb hozzák. Innét van osztán az, hogy sok gyermek halva születik a' világra, a' kit ha szaporábbann láttak volna hozzá, és illendő segítséggel forgolódta volna körülötte, életbenn meg-tarthattak volna a' világnak és az ő szüleinek. Innét van az-is, hogy némelly anya csak hamar a' szülés után, a' segedelemnek húzása halasztás által, vagy a' babonaságtól javallott módokkal és eszközökkel való élés miatt el-erőtlenedvénn, halva rogyott szomorú férjének ölébe! –

[798:] Akárki ajánlja, ditsérje, és komendálja-is hát az ilyen titkos módonn meg-magyarázhatatlanúl munkálkodó eszközöket és módokat: de ne higgyetek az ilyen aszszony személyeknek, és vessétek-meg az ő tanácsokat, a' mint érdemlik. Mert hogyan munkálkodhatnának az ilyen eszközök? A' veszelem nagy: hogy lehetne hát az ilyen tanács adásokra vakonn támaszkodni? Hogy lehetne – hogy csak egy két példát hozzak-fel a' babonás eszközökre – hogy lehetne mondom el-hinni, hogy a' puskából való lövés a' szülő asszony háza felett, akár hosszú akár rövid puskából való lövés legyen az, vagy az üres fazéknak nagy erővel közel a' vajúdó asszonyhoz a' földhöz való súlytása, valamit tehetne a' hamar és könnyenn 's szerentsésen való szülésre? vagy, hogy a' pályinkának bőv mértékben való itatása erőt adván a' szülőnek könnyitene rajta? Veszelemes következése lehet mind a' lövésnek, mind a' fazék ki-vágásnak azon meg-rettenés miatt, melyet az okozhat; és a' részegítő italnak nagy mértéke bódulásba hozhatja ugyan a' beteget: de egyik sem viszi véghez azt, a' mit attól várnak és reménylenek. Ha az ilyen lövéshez vagy fazék tsattanáshoz biznak és azt hiszik, hogy az által minden gonosz, és a' szülést hátráltató lelkek el-ijesztenek, hogy a' pálinka ivás által azoknak lételek felől-is meg-felejtkeznek; azomba a' természeti rendes eszközökkel el-kés-nek segítségre lenni a' kínok között fetrengőnek: mi következik utóljára ebből, 's minek kell következni? Annak, a' mi már sokszor meg-történt, hogy el-késott a' segedelem, és a' szeretett házas társ el-gyengülve esett meg-tsalattatott férjének vagy atyafiának karjai közzé, 's ki-adta lelkét! Ha azért a' késedelmezés akárhol-is, a' mit a' babonáság okoz, és még maga-is a' babonáság veszedelmes: veszedelmes az kiváltképpenn az ilyen kétséges esetekben.

Mellyre nézve Keresztyén AF! kérlek titeket, mondjatok- [799:] le ebben a' részben-is a' babonáságról; kerüljete minden attól ki-gondolt és talált módokat, eszközöket, és tanácsokat. Hogy pedig el-ne ámithassák, meg-ne tsalhassák, és a' babonás asszonyok a' babona által rosszul ne bánjanak a' ti feleségtekkel: az ilyen babonás asszonyokat ne szenvedjétek-meg ő mellettek. –

A' milyen veszedelmes pedig a' babonáság az ilyen esetekben, éppenn olyan veszedelmesek bizonyos szokásbann lévő elő ítéletek és balvélekedések-is. Ezek-is arra viszik az embereket, hogy kevésre betsüljék a' természeti eszközöket. Azt hiszik, hogy még elég idő van hátra, még ez vagy amaz eszközt és módot meg-lehet próbálni, 's így szólnak: Az alma nem esik-le előbb, hanem mikor meg-érik; vagy, hogy a' borbélytól 's orvostól egész életében mindég szégyenlené magát. – De némely alma előbb-is le-esik, mint meg-érne; és némellyiket vigyázva kell levenni, ha azt akarjuk, hogy éppenn és egészségbenn jöjjön kezünkbe. Osztan lehet-é azt szégyenleni, mikor szükség van a' segedelemre, és mikor azok, a' kik jelen vagynak, nem segíthetnek, hogy az ahhoz értő tanult Orvoshoz folyamodunk? Mi a' szégyen? 's mi teszi az embert gyalázatoszá? Szégyenlhetjük azt, és gyalázatunkra szolgál, ha balvélekedésből vagy babonáságból az Isteni gondviseléstől kezünk ügyébe tett eszközöket és módokat meg-vetjük 's meg-útáljuk. A' milyen jó, szép, és az okossággal meg-egyező dolog a' szemérmetesség más esetekben: éppenn olyan veszedelmes és oktalanság az a' kétséges esetekben; sőt, itt még kötelességgel-is ellenkező dolog. –

Ha azért kívánjuk, hogy a' szerentsés szűlés hamar el-következzék; ha kötelességünknek eleget akarunk tenni, és a' mennyire rajtunk áll ezen tételnek el-érésére valamit tenni akarunk: szükség, hogy mind azt el-kerüljük és el-távoztassuk, a' mi ezen tétellel ellenkezik, és a' szűlést késedelmezteti, vagy még lehetetlenné [800:] is teheti. És mivel a' balvélekedések és babonás eszközök a' leg-veszedelmesebbek: szükség, hogy különössenn ezeket háritsuk-el az útból. A' ki ezt nem tselekeszi: nem tsak azt árúlja-el maga felől, hogy babonával 's balvélekedésekkel telleyes; hanem hogy tudatlan-is és fősvény és nints benne igazi hűség és szeretet az ő szenvedő felesége eránt. Az ilyen indulatok és tselekedetek által szintűgy neveli a' maga tulajdon szenvedéseit, valamint a' már elég érezhető kinjait az ő feleségének. És ha rossz ki-menetele lenne a' dolognak; ha az anya, vagy a' kisedd áldozatja lenne a' babonáságnak vagy a' balvélekedésnek: hogy tudja ilyenkor magát a' férj és atya meg-nyugtatni? mivel tudja magát ezen kötelesség ellen való tselekedetére nézve meg-vigasztalni? Gyötrelemmel telleyes lessz neki az el-vesztett házastársról való meg-emlékezés, rettenetes lessz neki rá nézni arra a' sirra, a' mellybenn annak holt teste rothad, és irtóztató módon szaggatja elméjét az a' gondolat, hogy miképpenn fogja majd egykor meg-látni ezt az ő bolondságának áldozatját. Az ő nyűgodalma egészen oda van. Ez a' gondolat ritkán távozik-el

tőlle, gyakrann hívatlan és váratlan-is elő-áll, és újra szemre hányást tesz neki, ez a' kinzó gondolat tudni illik: Nem tselekedted azt, a' mi kötelesség lett volna; óh talám meg-szabadúlhatott volna a' te kedvesed: de a' babonáság meg-tartóztatott tégedet! – Mit nem adna az ilyen szerentsétlen ember azért, ha az ő feleségét a' sírból² vissza hívhatná; hogy kérhetné³ attól vétkének bocsátatját, és el-veszett nyúgodalmát vissza szerezhetné! 's mi még-is AF! gondolatlanul ilyen boldogtalan állapotba taszitanánk-e magunkat? vissza-fordúlt eszközökhöz nyúlnánk-é? és nem távoztatnánk-e el magunktól azt, a' mi az okos eszközökkel való élestől vissza tartóztatna bennünket? Avagy hódolnánk-e tovább-is a' babonáságnak, és táplálnánk-e magunkbann azokat a' [801:] balvélekedéseket, a' mellyek a' szerentsés szülést ha egészen lehetetlenné nem teszik-is, de leg-alább késleltetik és nehezítik? Távol legyen ez tollunk Kk! Tegyük itt az Úrnak Házábann fogadást, hogy le-mondunk minden balvélekedésekről, akármelly régiek legyenek azok. Mondjunk-le minden babonáságról-is, és fogadjuk-fel, hogy soha sem fogunk próbát tenni a' babonáságnak bizonytalan eszközeivel és módjával, kivált az olyan fontos órákbann, mellyekben az élet és halál között forog a' dolog, és olyan személyeknek élete vagy halála között, a' kiknek szeretettel és háládatossággal tartozunk. Azon legyünk, hogy ebben a' szükségbenn eszünkönn legyünk, és bízánn az Istennek hatalmábann, böltsességébenn és jóságábann, kötelesség szerént viseljük magunkat. Egyszersmind kérjük-is az Istent, hogy ezen fogadásunkat áldja-meg, és erősítsen-meg ezen szent igyekezetünkben!

§. II.) Azt kérdehetjük hát már, hogy mit kell nekünk tselekednünk, ha a' mennyire rajtunk áll, a' hamar leendő szerentsés szülést elő mozdítani akarjuk? Ezen elő-mozdításnak szívünkönn kell feküdni; tsakhogy szükség, hogy a' helyes eszközöket és módokat válasszuk-ki, olyan eszközöket és módokat, a' mellyek felől okos fundamentomból várhatjuk és reménylhetjük, hogy a' tzelra el-juthatunk. De mellyek hát ezek az eszközök és módok? Avagy egy Prédikázióbann előtökbe terjeszthetném-é? Hogy volna ez lehetséges, mikor ennek elől-adása nem-is tartozik ide! Ez az Orvos Dokornak kötelessége, nem a' Lelki Pásztoré: annál találhattok hát fundamentomos és helyes útmutatást ezen főbenn járó dologra nézve, nem én nállam. Én tsak ő hozzá igazíthatlak titeket, és kötelességbenn áll azt tselekedni. Az azt a' szent kötelességet vállalta magára, hogy szenvedő embertársainak segítségekre lessz, meg-is szerzette magának az erre való szükség [802:] séges tudományt; az meg-teheti, meg-is teszi, meg-is kell neki tenni, hogy tudományával segítségtekre legyen, hogy titeket oktasson, néktek jó tanácsot adjon, és segítsen rajtunk, mikor szükséges. De előbb próbáljatok-meg, mit vihet-

2. <el> vissza hívhatná

3. kérhetné [az e azonnal javítva é-ből]

tek magatok véghez; hallgassatok arra, a' mit az Orvos tanátsol, és tselekedjete a' szerént: úgy el-érítek a' kívánt véget. Viseljétek magatokat okossann, ne vessétekel reménységeket, és bizzatok magatokhoz-is, bizzatok főképpenn az Istenbenn. Sok függ ezen réguláktól: de még több függ azoknak követésétől az ilyen főbenn járó esetekben; bizonyossann könnyebbé teszi és elő-mozdítja a' szerentsés szűlést.

Anyának lenni Kk! igen nagy méltósága az asszonyi nemnek, és maga az Isten méltóztatta azt erre a' tisztességre. Az Istennek akaratja szerént a' jámbor házastársak műszerei és eszközei az ő gondviselésének, hogy légyenek fenn tartói és szaporítói az emberi nemzetségnek, melyet a' maga képére formálni, szentségre és boldogságra rendelni akar. A' meg-áldatott asszonyi nem fennyenn tarthatná magát azért, hogy az Isten ilyen tisztességre méltóztatta. Mert lehet-e nagyobb tisztességet és méltóságot gondolni, mint mikor valaki egészséges és jól nevelt gyermekeknek anyja lehet Minden feleség úgy nézhetné hát magát, mint az Istentől különössenn meg-áldatott és meg-tiszteltetett személyt, mikor viselő állapotbann van, és valahányszor reménysége van, hogy anyává léssen. Az Isten mintegy a' maga bizodalomára méltóztatja őtet, és kiváltképpennvaló örömmel ajándékozza meg. Bátsak minden anya méltóvá tenné magát erre a' tisztességre!

Igaz, hogy a' szűlés nem lehet meg minden fájdalom nélkül. Így kell annak természettel lenni az emberi testnek ilyen jeles alkotása szerént. Csak bár az ember ezt a' fájdalmat maga ne tenné nagyobbá az ő gyakrann vissza fordúlt élete, és ártalmas öltözködése által! Azomba mind e' mellett-is a' szűlésnek veszedelme koránt sem őlly nagy, mint némellyek képzelik. Ritka eset a' szerentsétlen szűlés, és a' gyermek szűlésbenn való halál. Ha ezeket a' ritka eseteket az ember egészen jól esmerné: azt hozhatná-ki abból, hogy többnyire magok okai az ő gyermek szűlésbenn történt haláloknak. Az Isten maga segítségül van az ilyen [803:] esetekben azoknak, a' kik ő benne bíznak. Olyan erővel ruházta-fel az embereket, mellyek az ilyen esetekben különössenn munkálkodnak, és ad meg-könnyebbitő szempillantásokat újjabb erőnek vételére; és nem soká azután el-következik a' szabadulásnak órája, melyet édes öröm szokott követni.

Ezt kellene az⁴ embernek gondolóra venni: így osztánn még a' veszedelemnek óráibann sem tsüggedne-el, sokkal inkább nem tselekedne az okossággal ellenkező módonn. Örölvénn az Isten áldásának, neki bátorodna, magához-is bizna, főképpenn pedig fiúi bizodalommal vetné reménységét az Istenbenn. Az ember, a' ki békességes tűréssel bírja a' maga lelkét, és mindég magánál van, 's okossann viseli magát, és a' mellett az Istenbenn bizik, sokat meg-tehet, ha egyszer rajta van. És az isteni félelemtől élesztetvénn így szóll a' meg-áldatott állapotbann lévő

4. az [javítva ebből: azt]

feleség: Az Isten akaratja vőlt, hogy az én kívánságom bé-telleyesedjék, és én anyává legyek. Nem soká az anyai édes nevet fogom én hallani, és kóstolni az anyaságnak örömeit. Azt a' kis gyermeket, a' ki az én Uramnak az Istennek képét fogja viselni, mellyemhez fogom szorítani, és azt azután a' magam örömére és az Istennek ditsőségére fogom nevelni. Az ilyen drága ajándék meg-érdemli, hogy valamit szenvedjen-is értte az ember: de hamar, hamar-is el-múlnak ezek a' szenvedések; az Úr közel vagyon én hozzám, meg-van még az én elmémnek vidámsága, és birok elégséges erővel. –

Ha így gondolkozik az anya; és ha minden körülötte lévőek ezen bizodalmat benne élesztani igyekeznének: így az ilyen okos magok viselése által majd minden esetekben a' hamar lejendő szerentsés szülésnek elő-mozdítóí lennének. Ha pedig különös nehézségeket lehetne észre venni: akkor szükség, hogy idejébe a' szülést segítő Orvoshoz siessen az ember; azt mondom, hogy idejébe, minek előtte a' szülő személynek ereje a' szükségtelen erőlködés és haszontalan próbák által el-nem fogyna. – És ez-is az okos maga viseléshez tartozik az ilyen esetbenn. Minden bábának kötelessége ugyan ezért, hogy mihelyt látja, hogy az ő tudománya, tapasztalása, és ügyessége nem elégséges arra, hogy minden akadályokat el-hárit-[804:] hatna, arról mindjárt hirt adjon a' férjnek, és azt arra intse, hogy tudóssabb és tapasztaltabb segítő után lácson. Az ilyen esetekben balvélekedés, vagy fősvénység volna, ha az ember a' természettől többet várna, mint a' mennyit az tehet; vagy, ha az Istennek rendkívül való segedelméhez támaszkodna. Ez annyi volna, mint az ő maga és szerelmi életét kotzkára ki-tenni, és az Istent kísérteni. Ne kísérted pedig a' te Uradat Istenedet, azt mondja az Úr Jézus maga. Azért, ha egyik vagy másik esetbenn⁵ több mint közönséges segítségre van szükség: ne této-vázz, és ne késedelmeskedj atyámfija, ne állapodj-meg a' sírás, jajgatás, kívánás, és imádság mellett; azzal semmit sem tsinálsz; sőt rosszabbá lessz a' dolog, nagyobb a' veszedelem, és két annyi a' fájdalom: hanem siess, és igyekezz a' most szükséges segítséget meg-szerezni. Ha ebbenn a' részbenn minden kötelességednek eleget tettél: nyugtasd-meg magadat, és bizzál az Istenbenn, meg-fogja tselekedni. Akármilyen légyen-is a' ki-menetel: de az a' te mennyei Atyádnak akaratjával meg-egyező láczen, a' melly te reád, és a' hozzád tartozókra nézve mindég a' leg-jobb. –

Cselekedjünk hát Kk! ezen kevés régulák szerént-is! A' ki ezekhez szabja magát, az hamar való és szerentsés szülést reménylhet. Boldogok vagyunk mi, hogy még az ilyen veszedelemmel telleyes órákbann-is az Isten nem hagyott minket segítség és vigasztalás nélkül. Háládatossann hirdessük az ő jóságát, és örömmel magasztaljuk az ő ditséretét. De azombann, minden balvélekedés és babonaság nélkül, az ő hatalmábann, böltsességébenn, és jóságábann vetett bizodalom mel-

5. esetbenn [javítva ebből: esetet]

lett-is, nyúlunk hozzá azokhoz az eszközökhöz és módokhoz, melyek kezünk ügyébe és hozzánk közel vagnak. – Okossann, tsendesenn, békességes türéssel és bizodalommal viseljétek magatokat ti Úrnak áldottai, a' fájdalma'knak órájábann. Maga a' természet hathatóssann fog titeket segíteni, és az Isten mellettetek lészen. Embert akart a' világra hozni, és tiétek legyen az öröm, hogy ti általatok hoz [805:] azokat világra. Tiszteljétek az Istennek akarátját; esmerjétek-meg, melly nagyra betsúlt titeket az Isten, és tegyétek ezen tisztességre magatokat méltókká. Ti mellettetek áll a' ti hűséges férjétek, reménységgel tellyes lévén az atyai örömbenn való részesülés felől, háládatossann emeli-fel az ő szívet az Istenhez, és az ő keze készen van a' ti segítségtekre. Még a' veszedelembenn sem távozik-el tölletek, hogy el-ne mulassa azt, a' mit a' kötelesség most tőle kíván.

És ezt késedelmezés nélkül tselekedjék Kk! hogy az Isten kedvét találhassa mi bennünk. A' mi hűséges feleségeink, a' mi hozzájok való szeretetünkről, és az ő életbenn lett meg-maradások körül véghez vitt szorgalmatosságunkról háládatossann fognak meg-emlékezni. És ez arra indítja őket, hogy annál szorossabbann hozzánk kaptsolják magokat, és az ő állapotjoktól el-válthatatlan fájdalma'kat és szenvedéseket annál nagyobb békességes türéssel fogják hordozni és viselni. A' mi hozzánk való szeretet meg-fogja őket erősíteni; a' mi hozzánk való szeretet még a' veszedelembenn-is bátorságot ad nékiek, és fel-emeli őket. Óh melly kedves lessz majd osztánn minékünk, midőn a' hűséges feleség gyenge kéz szoritással teszi nyilvánvalóvá szives köszönetét és háládatosságát! Melly igen meg-örvendeztet minket ez a' gondolat: a' te feleséged most annál szivesebbenn szeret tégedet, mennél bizonyossabbann tapasztalta azt, hogy te az ő életbenn való meg-maradására nézve igaz hűséggel gondot viseltél!

Adja Isten AF! hogy ezen ditsőségbenn mindnyájatoknak legyen része! Így a' jó lelki esméretnek tanúbizonyságával, és, a' mi mindennél többet ér, az Istennek jó kedvével vigasztalhatjátok magatokat. Ha nevededik és szaporodik-is a' ti gyermekeitek száma: de azok tsak ugyan a' tiszta házassági és Isten előtt kedves szeretetnek zálogai, az Istennek áldási azok, a' kikről ő atyáiképpenn gondot fog viselni. Segítségtekre lévén jámbor feleségtek kevésbbé lessz terhetekre a' ti gyermekeiteknek nevelése, tápláltatása és gondjok viselése. Ne epekedjétek: az Isten tudja, [806:] mi nélkül szűkölködtek ti. Ő ruházza a' mezőnek virágit; és a' ti fejéteknek hajszálai-is mind számonn vagnak ő előtt. Keressétek tsak elősször az Istennek országát és annak igazságát: úgy egyebek-is mind meg-adatnak néktek. Az Isten nem felejtkezik-el az övéiről. Bizzatok hát ő benne. Az Úr közel van ti hozzátok, és ő nem messze van egyiküktől-is. Ő benne élünk, vagyunk és mozgunk mindnyájan.

Úgy vagyon, óh Isten! közel vagy te mi hozzánk, és segítségül vagy nékünk a' veszedelembenn-is. Imé, fiúi bizodalommal támaszkodunk te reád, és reménylünk

a' te hatalmadbann, böltsségedbenn és jóságodbann. Jutalmaztasd-meg ezen bizodalmunkat, és hallgasd-meg a' szükségbenn a' mi könyörgésünket. De áld-meg a' mi igyekezetünket-is a' te jó tettzésed szerént. A' te atyai kezeidbe ajánljuk mi magunkat, és készek vagyunk, hogy a' te akaratodat tégyük. Ha azt végezted felölünk, hogy aggság, fájdalom, és szenvedések essenek mi rajtunk: ebbenn-is kész engedelmességgel alája adjuk magunkat a' te jó tettzésednek és igazgatásodnak. Tudjuk, hogy te meg-szabadítasz minket, mikor annak ideje el-jő, és mindent a' mi javunkra fogsz fordítani. Légyen azért nékünk a' te kegyes akaratod szerént. Amen!

NagyBajomb. 18^{dik} Januar. 819.

Az eledelek körül-is el-kell a' babonaságot távoztatni

[807:] Szent Letzke: 1 Kór. 10: 31. „Akár esztek, akár isztok, akármit tselekesztek, mindeneke az Isten ditsőségére miveljeteke.”

Adjatok hálákat az Úr nak, mert ő jó kedvű, és az ő jósága meg marad mind örökké. Azt mondja a Zsolt. 107: 1. Úgy vagyon Kk! jó kedvű az Úr; és igen jóltévő, az ő jósága meg-marad mind örökké, és minden reggel meg-újjúl! Ki hozhatná azt, és ki-merné azt tsak egy szempillantásig-is kétségbe hozni? Hiszen, minden az Istennek jóságáról tesz bizonyyságot, mellyel viseltetik az élő állatokhoz különössenn pedig az emberekhez. Az étel és az ital, nem tsak szükséges dolgok az emberi testre nézve: hanem még tsak Istennek adományi-is, és bizonyysági az ő jóságának. Nem tsak a' mi életünknek fenn tartására szolgálnak azok: hanem sok örvendetes élésre-is fel-serkentenek minket. Melly sokfélék ezek az adományok! melly különböző azoknak izek! Bizony nem lehet Kk! hogy itt az Istennek jóságát különös háládatossággal ne ditsérjük. Ugy vagyon Kk! az Isten minket a' legnagyobb háládatosságra kötelez. Ki volna az, a' ki minden nap az ő asztalához járúlván, az ő jótéteményeivel élvénn, éhséget és szomjúságát meg-oltván, és életet örvendezve fenn tartván: 's még-is a' minden jóknak Adójához, a' minden örömöknek kútfejéhez háláadással fel-nem-tekintene? Az olyan ember, a' ki az Istennek tartozó háláadásról el-felejtkezik, nem méltó az Úrnak jótéteményeire. – Nem így kell Keresztyén embernek magát viselni, hanem úgy, hogy fogadja-meg Szent Pál Apostolnak intését, melly van a' fel-vett Beszédekbenn: *Akár esztek, úgy mond, akár isztok, akármit - - ditsőségére miveljeteke.*

[808:] Az Apostol Sz. Pál a' kezünk alatt való Részbenn oda megy vissza, a' mellyről a' nyoltzzadik Részbenn kezdett beszélni. Némellyek tudni illik a' Korintusi Keresztyének között azt hitték, hogy most-is szabad nékiek azokbann a' vendégségekbenn és áldozatbeli lakodalmakbann, úgy mint az előtt, részt venni-e, a' mellyeket a' Pogányok az ő Templomaikbann az ő bálvány isteneiknek tiszteletére tartottak. Minthogy már ők az által a' bálványok tiszteletébenn részesültek, és mintegy a' bálvány imádásnak bűnébe estek: azért-is az Apostol meg-inti őket erről a' bűnről. Eleibek terjeszti nékiek az Izarélitáknak szomorú példáját, és meg-mutatja, hogy azoknak a' bálványok szolgálival való vigyázatlan társalkodások igen nagy romlásokra szolgált. Abból a' Korintusbeliek könnyenn által-láthat-

ták, hogy nem csak tulajdon betsületekre, hanem még erköltsökre és boldogságokra nézve-is igen veszedelmes fogna az lenni, ha még tovább-is részt akarnának venni a' bálványoknak áldozatait követő vendégségekbenn, annyival inkább, hogy ezek azzal a' tisztelettel és imádással ellenkeztek, mellyel ők, mint már Keresztyének az egy igaz Istennek tartoznak. Sőt azt mondja nekik az Apostol a' felvett beszédekben, ti mint Keresztyének, kötelesek vagytok azzal, hogy minden tselekedeteitekkel, nevezetessenn a' tápláló eledeleknek magatokhoz való vételével, meg-bizonyítsátok az egy igaz Istenhez való nagy tiszteleteteket. –

Ez minékünk-is kötelességünk Kk! azért-is mind azt el-kerülni tartozunk, a' mi az Istennek tartozó tisztelettel ellenkezik. Mi ez alkalmatossággal tsak a' tápláló eszközökkel való élés mellett állapotjunk-meg, minthogy azt közöttünk nem mindenek viszik véghez ollan tselekedetek és szokások nélkül, mellyek az Istennek tartozó tisztelettel ellenkezésben vannak. A' ki ugyanis itt gondolkozik, annak szükségesképpenn eszébe [809:] jut a' babonáság; mert éppenn ez van ellenére annak a' tiszteletnek és háládatosságnak, a' mellyel tartozunk az Istennek, mikor a' tápláló eledelekkel élünk. Azért-is a' Keresztyén embernek azt kerülni kell. Hogy erre titeket fel-serkentsenek, azt fogom elő-adni, miért köteles a' Keresztyén ember a' tápláló eledelekkel való élés körül a' babonáságot minden réguláival, tanátsival és parantsolativál el-távoztatni, tudni illik azért:

1.) Mert a' Keresztyén ember mindent az Istennek ditsősségére tartozik tselekedni; és

2.) Mind azt tartozik el-kerülni, a' mi ezen kötelességgel ellenkezik.

§. I.) Még a' tápláló eledelekkel való élés körül-is tartozik a' Keresztyén ember a' babonáságról le-mondani, és annak minden találmányait, tanátsait, parantsolatait, és réguláit gyűlölni és el-távoztatni. – Hogy a' tápláló eledelekkel való élés is sokszor babonásággal esik-meg; hogy sokann még az asztal mellett-is a' babonáságnak bűnében részesülnek: nem lehet nem tudva előttetek. Azok a' régulák és törvények ugyanis, mellyeket a' babonáság, asztali régulák gyanánt ír az emberek eleibe, igen nagy számmal vannak. Példának okáért néhol zöld Csütörtökönn nem szabad egyebet enni, mint zöltséget, másutt pedig tsak peretzet: egy helyenn azt a' törvényt teszi a' babonáság, hogy bőjti naponn estve nem szabad levest enni; más helyenn, hogy nem jó két embernek egyszerre inni: vagy, ha valaki egy korsóból iván, azt dugó nélkül nyújtja az ő szomszédjának: vagy ha tizen hármann ülnek az asztalnál, egynek meg-kell halni: nem jó az-is, hogy a' kést hátára fektesse az ember 's a' t. Ezekkel a' régulákkal azt teszik-fel, hogy van valami titkos és természet felett való erő, a' melly az emberekbe azoknak hasznokra vagy károokra munkálkodik; hogy az egyik árt, a' másik használ; ezzel bizonyos gonoszt lehet el-kerülni, amaz pedig örömet és szerentsét fog hozni. De, hogy és mikép- [810:] penn, vagy mi által! azt maga sem tudja az ember, és meg-sem tudja magyarázni,

semmi egybe-köttetést sem talál a' tselekedet és annak következése között, a' mellyet várna, és nem-is keres semmit-is. – Látjátok AF! éppen ezért lehet és kell ezeket, 's minden hasonló rendeléseket, a' mellyeket a' tápláló eszközökkel való élésbenn meg-tartani kell, a' nélkül hogy azt tudnák miért, babonaságnak tartani. De a' Keresztyén embernek el-kell, és tartozásképpenn el-kell azokat távoztatni, még pedig azért, mivel, akár eszik, akár iszik, akármit tselekeszik, mindeneket az Istennek ditsősségére tartozik mivelni: a' babonáság pedig soha sem visz az Istennek ditsőítésére. Mert, halljátok-meg, mit tesz az Istennek ditsősségére enni és inni; és vegyétek gondolora azokat az okokat, a' mellyek ezt nekünk kötelességünké teszik: úgy magatoktól-is önként által-látjátok, hogy ezzel a' kötelességgel ellenkezik a' babonáság.

Valamint az Istennek ditsősségére tselekedni, annyit tesz, mint valamit úgy tselekedni, hogy azon mód által, mellyel mi azt tselekeszük, nem tsak mi nállunk, hanem másoknál-is, az Istennek ditsőssége, az ő imádandó tökéletességeinek es-mére és azoknak tisztelete és fel-magasztalása tzélul tétessék és elő-mozdittassék. Az Istent ditsőitjük Kk! ha magunk bizonytságot teszünk arról, hogy az Istennek mindenhatóságát, böltsességét, jóságát és igazságát esmerjük, tiszteljük, és örö-mest munkálkodunk arra, hogy mások-is az Istennek szentségét és jóságát mind jobbann jobbann meg-esmerjék és tiszteljék. A' tápláló eszközökkel való élés által ditsőitjük hát mi az Istent, ha azt tesszük nyilvánvalóvá, hogy mind ezekbenn az Istent, mint mind ezen jó ajándé- [811:] koknak adóját, tiszteljük, a' ki eránt ép-pen ezért kötelesek vagyunk azzal, hogy kiváltképpennvaló háládatossággal visel-tessünk: ditsőitjük az Istent, ha az ő jóságát, jóakarátját, és atyai gondviselését ditsérjük, magasztaljuk, arra másokat-is figyelmetesekké teszünk, és azokbann-is hasonló indulatokat gerjeszteni kívánunk: sőt, ditsőitjük az Istent, ha az ő tölle áldásul vett tápláló eledeleket, minden vissza-élésnek el-távoztatásával, meg-elegedve és örömmel arra fordítjuk, a' mire az Isten azokat adja minékünk. Mert éppen ez az Istennek tettző jóra való fordítása a' tápláló eszközöknek, és az azzal egybe köttetett szorgalmatos el-távoztatása a' vissza-élésnek, a' kiváltképpennvaló bizonytsága az Isten eránt való háládatos tiszteletnek, és az ő Felsége ditsőítetté-sének.

És ez osztán avagy nem kötelességünk-é minékünk Kk! hogy a' közelebb elől-adott módonn, a' tápláló eledelekkel való élés közben az Istent ditsőitsük; hogy a' mi jó példánk által mások-is az Istennek ditsőítésére serkentessenek? Hiszen, az Apostol Szent Pál a' fel-vett Beszédebenn világossann meg-kívánja azt a' Krisztusi Keresztyénektől! Ugy de a' mit egy Apostol, az Istennek és a' Jézus Krisztus-nak egy Követe, kötelességekké tett a' Keresztyéneknek, arra mind eddig a' józan okosság diktálása szerént-is köteleseknek tartottuk magunkat. Hát most másképpenn akarnánk-é itélni? Meg akarnánk-é szünni a' józan okosság diktálására

hallgatni? Sőt inkább, nem esmerjük-é kötelességünknek azt, a' mit a' Szent Írás mind azoknak parantsol, a' kik az egy igaz Istennek tisztelői? És miért nem? Talám meg-szűnt a' Biblia az a' szent Könyv [812:] lenni, a' melly az Istennek akaratját adja tudtunkra minékünk? De mióta szűnt-meg? Óh nem! nem szűnt az meg; még most-is szüntelen tudtunkra adja nékünk az Istennek akaratját: még most-is szüntelen kötelességünk, hogy annak meg-fogadjuk, parantsolatit; külbenn meg-szűnünk Keresztyének lenni, és el-szakasztjuk magunkat a' Krisztustól. Ezt pedig tsak ugyan még a' babonás ember sem akarja. Nem tsak arról van az meg-győztetve, hogy az Isten akaratját, melly a' Szent Írásba bé vagyon foglaltatva, szentnek kell tartanunk: hanem, hogy követnünk és tselekednünk-is kell azt. No-hát e' szerént az a' mi kötelességünk, hogy a' tápláló eszközökkel való élés által-is igyekezzünk ditsőíteni az Istent, vagy, hogy mikor eszünk és iszunk, azt az Isten ditsősségére tselekedjük.

De tegyük-fel, hogy az Apostol Szent Pál nem vett volna-is a' Krisztusi Keresztyéneknek magok viselése által alkalmatosságot arra, hogy ezt a' parantsolatot adja minékünk: mindazonáltal úgy-is kötelességünk lett volna, hogy az Isten ditsősségére intézzük evésünket és ivásunkat. Mert, vallyon szabad lett volna-é nékünk az Istennek jótéteményeit kevésre betsűlni, és ezen jó adományoknak adójáról el-felejtkezni? Vagy, szabad-é nékünk az Istennek jótéteményivel vissza élnünk? Azért adta-é nékünk az Isten az ételt és az italt? vagy miért adott nékünk az Isten őlly bövséges atyai kezekkel enni és inni valót? Gondolkoztatok-é valaha erről illendőképpenn? Ha úgy, tehát tudjátok azt-is, hogy a' tápláló eszközöket az Isten a' mi életünknek fenn-tartásra adta, és hogy a' mi életünket azért tartja-fenn és hosszabítja-meg, hogy az ő jóságát meg-esmerjük, és a' mi életünket a' szentségnek és kegyességnek gyakorlására fordítsuk. Az Istennek, az igasságnak, és a' jó-ságnak tartozunk mi élni, és ugyan azért en- [813:] ni és inni-is. E' volt az Istennek tzélja, mikor nékünk tápláltatásunkra való eledelt rendelt és adott. Tehát e' szerént kötelességünk minékünk-is, hogy ezen tzállal meg egyezőképpen éljünk a' tápláló eszközökkel. De ez osztánn annyi, mint az Istennek ditsősségére enni és inni. És ezt Kk! az Isten meg-is kívánhatja 's várhatja mi tőllünk, mint-hogy mindeneket meg-ád minékünk, valamellyek a' mi tápláltatásunka szükségesegek. Ő tölle jönnek alá minden jó és tökéletes ajándékok. Ő teremt mindent, füvet hágy nőni, hogy eledelek legyen a' barmoknak, és ad gabonát az embereknek tápláltatásokra és hasznokra. A' földnek termékenysége hasonlóképpenn az ő munkája, valamint a' föld-is minden erejével és növényeivel együtt. Az ő napja melegíti-meg a' mi földünket, és az ő hegyei adják a' tsergedező forrásokat. Ő nedvesíti-meg onnan fellyül a' hegyeket, meg-itatja a' szomjúhozó földet az esső-nek jóltévő tseppjeivel, és a' napnak hévsége miatt meg-fonnyadt plántákat meg-frissíti 's meg-erősíti az éltető harmat által. Nem a' Mindenhatónak munkái-é

mind ezek? Vagy ki teheti-meg ezeket ő rajta kívül? Te plántálsz és öntözöl; az Isten pedig ad nevedést a' te munkád után. Mi lenne te belöled, ha az Isten meg-szűnne rólad és a' te tápláltatásodról ily atyaiképpenn gondot viselni? 's hát vallyon erről el-felejtkeznel-é? El-felejtkezhethnel-é arról, hogy az Isten tégedet etet és itat? De így tselekednél, ha nem az ő ditsősségére ennél és innál; ha a' tápláló eledelnek el-vételével, azoknak adójáról meg-nem emlékeznél, háladata-szággal nem viseltetnél, és az ő jószágát nem hirdetnéd és nem magasztalnád. Hogy hogy lehetne hát az, hogy te mind ezeket meg-esmervénn, még-is kételked-nél arról, hogy te az Istennek ditsősségére tartozol enni és inni, vagy azért, hogy őtet annál inkább ditsőithesd és tisztelhesd? Távol legyen ez te tőled! – Ditsői-tsük azért AF! mindnyájan az Istent, mert azt nem csak meg-kivánhatja mi től-lünk, minthogy [814:] mindent ad minékünk: hanem meg-is érdemli, hogy hálá-datos tisztelettel viseltessünk ő hozzá, minthogy ilyen jóltévő mi hozzánk. De egyszersmind az Istennek ditsősségét előttünk tartván, kerüljük mind azt, a' mi az Istennek ditsősségével ellenkezik; kerüljük nevezetessen a' babonaságot, és mind azokat a' rendeléseket, melyeket az előnkbe ad és kommandál a' tápláló eszközökkel való élésre nézve.

§. II. Ugy vagy Kk! ha az Istent a' tápláló eszközökkel való élésbenn ditsői-teni akarjuk: szükség, hogy el-távoztassuk mind azt, a' mi ezen kötelességgel ellen-kezik; és mivel a' többek között a' babonaság az, melly azzal ellenkezik, tehát kerüljük azt-is.

Hogy pedig a' tápláló eszközökkel az étellel és itallal való vissza-élés, minémü a' dobzódás, részegség, 's a' t. az Istennek ditsőítésével ellenkezésbenn vagy, és hogy azt annál fogva el-kell kerülni; úgy vélem Kk! hogy ezt nem most kell előt-tetek meg-mutatnom; ezt már régen kell tudnotok. De nem annyira van előtte-tek tudva a' babonaságnak ellenkezése a' kötelességgel, melyről fellyebb szóllot-tam, és az, hogy melly igen ellenkezzenek¹ ezen kötelességgel a' babonaságnak régulái és útmutatási. Mert különbenn miért esne némely ember ebbe a' bűnbe, ha azt hinné, hogy az által az Isten nem ditsőítettik? Melly nagy tévelygésbe van pedig sok ember e' körül! Mellyre nézve szükségesnem tartom, hogy ezen tévely-gés mellett meg-állpodjam, és meg-mutassam azt, hogy a' tápláló eledel körül meg-esni szokott babonaság ellenkezik azzal a' tisztelettel, mellyel az Istennek tartozunk.

A' babonaságról Kk! átaljába azt lehet mondani, hogy az nem szolgál az Istennek ditsősségére. Mert ugyan hogy-is hihetnétek azt! Hogy lehet- [815:] ne a' babonaság, a' melly a' tudatlanságnak, restségnek és a' tsudálatos dologhoz való hajlandóságnak szüleménye, és a' melly az embereknek nyomorúságát neveli,

1. ellenkezzenek [javítva ebből: ellenkezzék]

hogyan lehetne mondom az ilyen babonáság az Istennek ditsőségére? Hiszen az meg-alatszonyítása és meg-tagadása a' józan okosságnak. Az ilyen tselekedetek pedig nem szolgálnak az Istennek ditsőségére. Az ő akaratjának, és az emberi méltóságnak ellenére vagynak azok; mert az ember még az ő leg-nagyobb veszedelmére-is, az Istenbe való minden bizodalomtól meg-fosztják, és arra bírják, hogy bolondságokba helyeztesse bizodalmát.

Vegyétek csak gondolóra az olyan embert, a' ki a' tápláló eledetek körül babonás módon viseli magát. Ma zöldséget vagy kel-káposztát, vagy peretzet eszik, azért, mert hasznos arra, hogy egész esztendő által a' hidegleléstől és más betegségtől meg-menekedjen. Nem iszik ugyan azon egy időben, mikor más iszik; mert at hiszi, hogy ábrázatjának változást fog majd a' miatt szenvedni. Nem ül tizenkét emberrel, hogy maga tizenharmadik legyen az asztalhoz; mert azt hiszi, hogy a' tizenharmadiknak nem sokára meg-kell halni. 'S több e' féle. Mibe helyeztetni már az ilyen ember a' maga bizodalmát? Mi esik-meg az ő belső részeiben, mihelyt azt veszi észre, hogy valaki az ő reguláival ellenkezőképpenn tselekeszik? Miképpenn itél, és miképpenn gondolkodik másokról? Az a' színedet 's formádat változtatja-el, vagy hideglelést hoz reád; emez pedig más kárt és bosszúságot tsinál néked. Úgy nézi hát a' babonás ember itt-is, mint egyébütt-is magát, mintha rossz emberektől volna körül vétetve, vagy, mintha az Istentől egészen el-hagyatott volna. Akkor [816:] osztánn nyomorúlt eszközökhöz és szokásokhoz folyamodik, hogy azok által meg-szabadúljon olyan gonoszoktól, melyektől semmit sem félhet, és a' melyek természeti okoktól származnak. Ditsőiti-é már az ilyen ember az Istent? Sőt még csak nem-is gondolkodik az Istenről, hanem inkább el-felejtkezik az Istenről, és az ő egész bizodalmát haszontalan, nevetséges, vagy ártalmas szokásokba helyeztetni. A' mit tehát átalljába a' babonáságról lehet mondani, azt lehet mondani mind azokról a' babonás szokásokról és rendtartásokról-is, a' mellyeket a' tápláló eszközökkel való élés körül gyakorolni szoktak némely emberek. Ez mind nem egyéb, mint meg-tagadása a' józan-okosságnak, és az Istenről való vétkes el-felejtkezés: ha arról nem szölkünk-is, hogy azok merő haszontalanságok, nyúghatatlanokká és tűnődökké teszik az embereket, meg-háborítják örömeiket, és azt tselekeszik, hogy nehezteléssel és bizodalmatlansággal viseltessenek mások eránt, és a' mellett nevetségre méltó bolondságokra-is el-vetemedjenek.

Vallyon Istennek ditsőségére való mivelés-é már az, midőn az ember az Illyen szokásokra és regulákra nyúghatatlansággal figyelmez; sőt hogy még azokhoz jobbann bizik, mert az Istenhez, és többet gondolkodik azokról, mint az Istenről, a' kitől száll alá minden jó adomány, és tökéletes ajándék? Tulajdonképpenn nem az Istennek szolgálnak azzal, hanem a' babonáságnak; és nem az Istent tisztelik, hanem bizonyos titkos jónak vagy rossznak ki-kiáltott erőket és tehetségeket;

attól félnek, a' mitől éppen nem lehetne félni, és azt reménylik, a' mit nem lehet reményleni. – Ha még-is lehetséges, vagy hihető volna, hogy az ilyen tselekedetek csak valamely részben-is hasznosak volnának az embereknek. De nem így van a' dolog. Hogy lehetne az meg, hogy valaki ivásával az én szívemet megválttassa? Miért kell valamelyiknek [817:] kevés idő múlva azért meg-halni, hogy tizen hármann ültek egy asztalnál? Mitsoda közi van a' kék vagy fejeér képosztának az én jövőendő szerentsimhez? Honnét származnak a' nyavalyák? Mi által tarthatja-fenn az ember az ő egészségét? – Figyelmezz AF! a' tápláló eledel-ekkel való élés közben az Istennek akaratajára; ne egyél, és ne igyál sokat, ne terheld-meg gyomrod. Egyél jól el-készített eledelt, és igyál annyit, a' mennyit meg-birhatsz, és egészségedet 's eszedet meg-nem zavarja: így nem csak az Istent ditsőited, hanem okos módonn gondot-is viselsz a' te egészségedről. Kerüld és távoztasd-el, a' mi neked kárt tehetne, kedvetlenségedet és nyughatatlanságot okozhatna: így az evés és ivás által semmi nyavalyát sem vonsz magadra. De figyelmezz bár a' babonaságnak minden reguláira és paratsolatira; támaszkodja bár egészen azokra: azomba felejtkezzél-el az Istenről, mulasd-el a' mértékletességnek jó rendtartásnak és tisztaságnak reguláit: meg-látod, hogy mind azok a' gonoszok és veszélyek el-következnek te reád, a' melyek ellen magadat a' babonaság által bátorságba helyeztetni akartad.

* * * Azonn legyünk azért Kk! hogy az Istent a' tápláló eszközökkel való élés által-is ditsőítsük. És ha ezt véghez vinni akarjuk: szükség, hogy el-kerüljük mind azt, valami ezen kötelességgel ellenkezik, kivált a' babonaságot; mert az egészen el-von bennünket az Istennek tisztelésétől, és arra tanít, hogy olyan dolgokba helyeztessük bizodalmunkat, a' melyek ártalmasak minékünk. Ha Szent Pál Apostol ilyen babonás szokásokat vett volna észre a' Korintusbeliek asztalánál: bizony szintűgy meg-tiltotta volna azt tőlök, mint a' Pogányok áldozatjoknak idején meg-esni szokott vendégeskedésekben való részesülést. Mert valamit ezen részesülés által az akkori Keresztyének, az ő szent Vallásoknak gyalázatjára, a' [818:] Pogányok bűneinek tették magokat részesivé: úgy mi-is, a' Keresztyén Vallásunknak gyalázatjára a' pogányi bűnöknek útálatossággal motkoljuk-bé magunkat, ha a' tápláló eszközökkel való² élésben a' babonaságnak szolgálunk, és annak reguláit követjük. És ezzel osztán vallyon meg-gyaláznánk-e magunkat? Távol legyen tőlünk Kk! Kerüljük mind azt, valami a' tápláló eszközökkel való élésben az Istennek ditsősségével ellenkezik; és úgy viseljük magunkat, hogy *akár eszünk, akár iszunk, akár mit tselekszünk, mindeneke az Isten ditsősségére mivel-jünk*. Ezt kívánja tőlünk az a' háládatosság, mellyel az Istennek az ő hozzánk való jószágáért, kegyelmes gondviseléséért, és azokért a' tápláló eszközökért tartozunk,

2. való [az a azonnal javítva á-ból]

mellyeket az ő áldott atyai kezeiből veszünk. És azt a' hálaadó áldozatot ő benne bízó és örvendező szívvvel lélekkel adjuk-meg ő Felségének: hogy az kedves és foganatos légyen ő előttte, a' mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen!

NagyBajomb. 20^{dik} Juliusb. 820.

Az útasok mihez tartssák magokat

[819:] Letzke: Sirák 8: 18, 19. „Ne járj egy úton a' vakmerő emberrel, hogy téged veszedelembbe ne vigyen; mert ez az ő akaratja szerint tselekeszik, és te annak bolondsága miatt kárt vallasz. Ne viaskodj a' haragossal, és kietlenbenn azzal ne járj; mert a' vérontást semminek itéli; és a' hol semmi segítséged nintsen, meg-öl tégedet.”

Nagy és messze útát kevés emberek tesznek közöttünk, ha tsak valamelly tanuló ifjú vagy mester legény, tudományának 's mesterségének öregbitése végett fellyebb való Oskolákba vagy vándorlani nem megy. De még-is alig van egy ember-is, a' ki vagy bizonyos dolgai és foglalatosságai úgy hozván magokkal, vagy familiájának 's atyafiságának állapotja úgy kívánván, vagy a' kereskedés által hasznót akarván hajtani magának, vagy tsak gyönyörűségből és kedve töltése okáért-is ide vagy amoda, távolabb való helyekre és vásárookra ne utazna. Jó egészségbenn 's örömmel indul-ki akkor az ember a' maga házából; az övéit-is a' leg-jobb egészségbenn hagyja-el; és azt reményli, hogy rövid időnn dolgát végezvén, örömmel tér vissza az őtet szív szakadva váró szerelmeseinek karjai közzé. – A' tanuló ifjú és a' mester legény tsak egynehány esztendőig kíván az Oskolákban távol lenni, vagy el-vándorolván a' leg-nevezetesebb Városokat szándékozik meg-látogatni: hogy amaz a' nagy hírvű Tanító vezérlete által a' tudományban épületet vehessen; emez pedig a' derekabb Mesteremberektől mesterségét jobban meg-tanúlhassa; és több tudománnyal 's értelemmel térhesen haza. A' kereskedés és haszon végett utazó embernek-is az a' tzelja, hogy a' nyereséget hozván magával meg-örvendeztesse a' maga háza népét. De nem min- [820:] den utazók érik-el a' magok tzelját, nem mindnyájan térnek örömmel és jó szerentsével vissza az atyai házhoz és örökséghez úgy, a' mint azt el-hagyták vólt. Némelly emberre nézve, a' kinek tsak rövid és tudva lévő út áll-is előtte, egészen máskint van már a' dolog estvére kelve, mint vólt reggel. Az egyik megbetegszik, a' másik el-tévelyedik az útról, a' harmadik rossz emberek közzé elegyedik, és el-felejtkeznén magáról azoknak társokká lesz és őlly boldogtalan, mint azok. Innét van osztán, hogy nem mind azok a' kik el-utaznak¹, olyan egészséggel és örömmel térnek vissza, mint el-mentek, és nem őlly örömmel fogadtathatnak

1. el-utaznak [az n utólag betoldva]

vissza jövetelekkor, mint azt kívánták és reménylették. Némelyek azon szerentsétlenségekre és veszedelmekre nézve, mellyek utjokbann estek rajtok, egészen ártatlanok: de nem mindenek körül van így a' dolog. Sokann, sőt lehet alkalmasint állítani, hogy többnyire, az ő vigyázatlan, helytelen, és igazságtalan magok viselése által, szerentsétlenekké 's boldogtalanokká lesznek. –

Mit kell már tselekedni vagy nem tselekedni, ha azt akarja az ember, hogy útazásábann szerentsés legyen? Ha ezt a' kérdést a' babonás embernek teszitek eleibe: majd meg-fogjátok hallani, melly sok régulákat és útmutatásokat tud nagy készséggel elő-számlálni, a' mellyek, valamint minden rendszabásai a' babonáságnak, inkább kárt, mint hasznót okoznak. – Bártsak AF! az ilyen régulákhoz és útmutatásokhoz soha se tartanátok magatokat! Bártsak ti-is, a' kik útaztok, okos rendeléseket és útasításokat követnétek! Ugy sokkal bátrabbann útnátok az Istennek oltalma és gondviselése alatt, és kevesebb veszedelemtől félhetnétek. Hallgassatok hát figyelmetességgel arra, a' mit már régen a' Bölts Sirák mondott, és a' mit én szükségesnek állítok ahhoz hozzá adni. Sirák ezt mondja a' fel-vett Beszédekben: *Ne járj [821:] egy útonn a' vakmerő emberrel - - meg-öl tégedet.* – Sirák, a' kinek² az életre tartozó sok hasznos regulákat köszönhetünk, ezekben a' Beszédekben igen hasznos regulákat ad az utazó emberek eleibe, a' mellyeknek meg-tartását nem lehet eléggé kommandálni. Mert, hogy várhatna jó szerentsét az ember, mikor vakmerő emberrel utaz együtt, vagy olyanokkal³, a' kik gondatlanul, hijjábavalóskodva és merész bátorsággal lotsognak fetsegnek naponként bele minden dologba, és testi bátorságba merülve viselik magokat, 's az által az ő tulajdon életeket, vagy leg-alább az ő betsületeket kotzkára ki-teszik? Ha az ilyen emberek valami bolondságot tselekesznek, annak-is, a' ki velek van, hasonóképpenn szenvedni kell. Éppen ilyen veszedelmes utazni a' hirtelen haragú és indulatos emberrel. Könnyenn össze-veszhet azzal az ember, és az által bosszúságot vonhat magára. Átalljába szállvann, a' ki az ő útazása közben a' szerentsétlenségtől és bajtól meg-akar menekedni: szükség, hogy szemes és vigyázó legyen az ő társának meg-választásábann; sőt szükség, hogy e' következő régulákra figyelmezzon:

1.) Babonáság és babonás félelem nélkül fogjon hozzá az Isten nevébe az útazáshoz, és az Istennel folytassa azt.

2.) Legyen szemes és vigyázó az útonn; és

3.) Tartsa szemei előtt az ő útazásának tzélját, és igyekezzen azt elérni. – És ezeket fogom én ez órábann elötökbe terjeszteni rövidedenn.

§. I. A' ki valamelly útazáshoz kezd, akár közelre, akár távolra akarvann

2. kinek [az n azonnal javítva k-ból]

3. olyanokkal [javítva ebből: ollyannal]

menni, akár maga dolgábann, akár nemzetsége állapotjára nézve, akár kereskedés végett, akár tsak maga mulattából: az minden babonaság, és babonás félelem nélkül kezdje azt az Isten nevébenn, és folytassa-is az Isten hírével. Ez az első és bizonyára [822:] a' leg-hasznossabb és leg-szükségesebb régulák közzül egy, mellyet néktek nem lehet eléggé javasolni. A' babonaság, és mind azok az utasítások, mellyeket az azoknak eleikbe ád, a' kik utazni akarnak, telyességgel semmi szerentsét sem adhatnak az útazásra nézve, valaminthogy semmi okunk sinsz felni azoktól a' szerentsétlenségektől, mellyeket a' babonaság tudtunkra akar adni. Nagyobb részént ezek a' rendszabások, útmutatások és jövendölések arra valók, hogy az útazó embert vagy vigyázatlanná, vagy félelmessé tegyék, és osztán olyan képzelt gonoszt és veszedelmet hozzanak neki eleibe, a' mellyet babonaság nélkül könnyen el-kerülhetett volna. Mind tsupa káros következései a' babonaságnak általán fogva, a' mellyeket erre nézve több izbenn előttetek tartott tanításaimból meg-tanúlhattatok.

Mitsoda közi van annak az embernek, akár ifjú akár öreg, akár férjfiú, akár asszony, akár leány akár legény legyen, a' kivel leg-először találkoztok ki-indulástok után, mitsoda közi van mondom a' ti útazástokkal, a' mellyről az talám semmit sem tud, hogy hová tzélok, és meddig tart? Vallyon mindenütt nagy sebességgel előtökebe kerülhet-é, és a' ti tzélotokat gonoszságból, irigységből, vagy haszon féltésből semmivé teheti-é? Ha ezt teheti: úgy ugyan jól tselekeszitek, ha mindeniket, mind az útazást, mind annak tzélját el-titkoljátok. De ha ezt meg-nem teheti: ugyan mit féltetek, és mit reményletek tőlle? Miért hozhat a' leánnyal való találkozás szerentsét, a' meg-aggott özvegyvel való találkozás pedig szerentsétlenséget? Vagy mitsoda egybe köttetésbe van a' te útaddal a' nyúl, melly az útonn előtted keresztül fut, vagy a' sereg disznó, mellyet mindeneknek előtte látsz előtted a' helységből való ki-menésedkor? Miért lehet a' Pénteki naponn való útra indulás szerentsétlenebb, mintha más naponn indúltál volna? Hát az a' szerentse bőr, mellyet veled hordozol, és a' [823:] mellyhez különös hittel és bizodalommal viseltetel, hozhat-é neked szerentsét, és a' szerentsétlenséget el-távoztathatja-é? Mitől függ az embernek szerentsije? és mi által lesz némelly ember szerentsétlenné? Vallyon gondolkoztatok-é ezen kérdéstről valamikor illendőképpenn és józanon? És erről gondolkozván kértetek-é a' tapasztalástól tanátsot? Úgy meg-kell vallanotok, hogy az ilyen dolgokhoz való ragaszkodás, és azoknak el-hívése, babonaság, hijjába való félelem, és hamis ámitó reménység. 'S osztán még-is állotok az ilyen hit mellett, még-is ragaszkodtok ahhoz, és követitek az ilyen régulákat? Távol legyen tőlletek! Ebben a' tekintetbenn-is mondjátok-le a' babonaságról; és a' ti útazástokat kezdjétek mindenkor az Isten' nevébenn, és Isten hírével folytassátok.

És ugyan Kk! választhatnánk-é mi jobb úti társat, mint az Urat, a' mindenható és mindenütt jelenlévő Istent, a' ki egyikünktől sints messze, a' ki mindent tud, és mindenütt vigyáz mi reánk! Ugy vagyon, ötet válasszuk mi úti társul, ő vele, az ő rólla való gondolkozással, elmélkedéssel, és azzal a' meg-határozással, hogy utazásunkbann-is ötet ditsőitjük, törvényét parantsolatit bé-töltjük, és az ő tettzése szerént intézzük beszédinket és tselekedeteinket, ezzel a' gondolattal mondom és szándékkal kezdjük-el mindenkor utazásunkat, és ezzel folytassuk azt. Így, a' mi hozzánk mindenkor közel lévő Isten, mindent, a' mi rajtunk esik, a' mi javunkra fog fordítani. Az ő akarata nélkül tsak egy hajsál sem eshetik-le fejünkről, és az ő atyai oltalma és gondviselése alatt egész bátorsággal és bizodalommal folytathatjuk a' mi útainkat.

De osztán, nem tartozó kötelességünk-é, hogy az Istenről való gondolattal, és azzal a' szent szándékkal, hogy ötet utazásunkbann ditsőíteni fogjuk, akár közelre, akár messzére utazzunk, induljunk útra? Egészségbe válunk-meg ugyan a' mi szerelmeseinktől, azzal a' gondolattal és re- [824:] ménységgel vagyunk, hogy őket nem sokára jó állapotbann ismét meg-fogjuk látni. De minek előtte el-jőne az estve, könnyenn valami eshetik rajtunk; az utazás közben valami szerentsétlenég érhet minket, vagy azokat, a' kiket hátra hagytunk. Ki oltalmazhat-meg bennünket? Kitsoda vigasztalhat-meg bennünket? És ki az, a' ki a' szerentsétlenség-is javunkra tudja fordítani? Ezt egyedül tsak a' mindenható Isten tselekedheti-meg. De az Isten-is tsak akkor teheti és akarja-is meg-tselekedni, ha helybe hagyja a' mi dolgainkat és magunk viselésünket. Akkor hagyhatja pedig tsak helybe magunk viselésünket, ha ő rólla és az ő törvényéről gondolkodunk, ő előtte járunk, és szentül 's kegyesenn élünk. És ez az Istenről való meg-emlékezés, az ő reá szüntelen való nézés, meg-őríz minket a' bűntől, és arra buzdit, hogy igazságot gyakoroljunk mindenbenn. Ha e' meg-lesz: akkor bizonyosak lehetünk az Istennek jó tettzése felől, és annál bátrabban folytathatjuk útainkat.

De azomba ne higgyétek, hogy az elég volna, hogy abbann a' szempillantásbann, mellybenn valaki útra akar indulni, áhitatos és bizodalmas könyörgésébenn ajánlja magát az Istennek oltalmába és gondviselésébe. Ez minden bizonynal jó és hasznos dolog. A' jó Keresztyén ember nem mulatja-el ezen kötelességét, az Istennek ajánlja magát. De még utazása közben-is meg-emlékezik az Istenről, fel-emeli szívét ő hozzá, és azon igyekezik, hogy minden tselekedetei és maga viselése által kedves legyen ő előtte. És akármely bátrann viseli-is magát, és akármelly nagyonn bízik-is az ő hozzá mindenütt közel lévő Istenbenn: mindazáltal vigyázva jár, hogy önként valamelly veszedelemben ne ejtse magát, és az Istent mintegy meg-ne kísértse; a' mi nem tsak oktalanság volna, hanem ellenkezne-is az Úr Jézusnak világos parantsolatjával, a' ki azt mondja: *Ne kísértsd a' te Uradat Istenedet.* De hogy minden utazó, tőlle ki-telhető [825:] módonn, vigyázni tartozik, ezt értsük-

meg már továbbá, úgy mint a' melly a' második régula azok között, mellyeket fellyebb fel-tettünk.

§. II. A' ki azért Kk! az ő útjábann, vagy az ő vándorlásábann maga hibája által szerentsétlen lenni nem akar: szükség, hogy minden lehető vigyázással legyen mindenkor. Maga az Úr Jézus-is kötelelességekké tette ezt azoknak, a' kiket azért küldött ki az emberek közzé, hogy az ő tudományát hirdetnék és terjesztenék, és a' kik ezen fontos és főbenn járó foglalatosságbann inkább, mint másbann, bizhattak az Isten különös oltalmában és gondviselésébenn. Azt mondja ugyan-is Máté 10: 16. minek utána többféle rendeléseket adott ki tanítványinak az utazásra nézve: *Imé én el-botsátlak titeket, mint a' juhokat a' farkasok közikbe: legyetek azért okosok, mint a' kigyók, és szelidek, mint a' galambok.*

Te-is Keresztyén Atyámfi! utazásod közben hamis és gonosz indulatú emberek közzé jöhetsz, esmeretlen útra el-térhetsz, el-tévelyedhetsz, vagy a' setét éjtszaka reád borúlhat, valami zivatar meg-támadhat tégedet, és ki tudja, mi nem eshetik rajtad! Sokfélék a' veszedelmek, a' mellyek naponként fenyegetnek minket. Mi nem történhetne még veled és rajtad, ha vigyázatlanul, gondatlanul, hijjábavalóskodásba és testi bátorságba merülve folytatnád utazásodat, vagy pedig vigyázatlanul beszélnél avagy tselekednél vagy könnyenn hívősegből magadat akármedly emberre-is bizni akarnád! Lehet ugyan mindenütt jó embereket találni; és az Isten mindenütt közel vagyon mi hozzánk: de vagynak ám mindenütt rossz gondolkozású és rossz indulatú emberek-is, vagynak olyanok, kik el-tsábitják az ártatlanokat, meg-háborítják a' tsendességet, el-ragadozzák a' mások betsületét és jószágát. Vallyon szükség-e ezt előttetek meg-mutatni? Nem tudtok-e erre példákat? Bártsak így volna a' dolog. De bizony nem így van! Azért, *legyetek okosok, mint a' kigyók, és szeli- [826:] dek, mint a' galambok.* A' ti tulajdon bátorságtok és javatok kívánja ezt a' vigyázást.

Ugy vagyon Kk! ha utazni akartok, szükség, hogy minden lehető vigyázaással legyetek az útonn. Vigyázatok, mind az esmerős mind az esmeretlen útonn; mind az esmerős, mind az esmeretlen helyekenn; mind az esmerős, mind az esmeretlen társaságokbann: vigyázók legyetek a' barátoknak meg-választásábann; vigyázók a' tselekedetbenn és magatok viselésébenn; vigyázók a' beszédbenn és ítéletbenn, vigyázók egy szóval mindenekbenn. – Az esmeretes út meg-változhatott; a' víz valamely áradás alkalmatosságával gödröt áshatott, a' mit most élet veszedelmével választhatnál a' már gyakrann meg-próbált által-menetel helyett. Az éjtszaka' el-következhetik, a' zivatar körül vehet, a' köd tévelygésbe vezethet, a' hó elfedheti előtted az utat; vagy, az, a' ki hozzád adja magát, meg-lehet, hogy egy rossz ember; azok, a' kik téged bé-fogadnak, meg-lehet, hogy azonn igyekeznek, hogy tégedet el-tsábitsanak, bűnre és gonoszságra vigyenek: Ha azért Keresztyén ember! az Istennek oltalma alatt bátorsággal akarsz járni kelni: légy vigyázó; gon-

dold-meg mit tselekeszel, gondold-meg, hol vagy, gondold-meg, mit beszélsz; figyelmezz másoknak erkölcsére, nézd meg azoknak magok viselését, higgy, de meg-lásd kinek! Ne bízd-el magadat a' te szerentsédbenn, okosságodbann, pénzedbenn, alkalmas voltodbann. De ne bizd magadat azokra-is, a' kik barátságokat, szolgálatjokat, és jó akaratjokat kötik te reád: kiváltképpenn pedig meg-lásd, hogy ne kísérted a' te Uradat Istenedet. Az Isten bizonyos erőkkal és tehetségekkel fel-ruházott tégedet, adott néked azok mellett okosságot, hogy az ő akaratja szerint böltsességgel tudj azokkal élni. Az ilyen módonn való élésről ne felejtkezzél-el; külobenn a' te gondatlan magadviselése által méltó haragját vonnád az Istennek magadra. Óh [827:] melly sok ifjú, a' ki jó kedvvel és ártatlanul hagyta-el szüleinek házát, és tudomány 's mesterség tanulás végett idegen helyre és földre ment, jött gondtalan magaviselése és vigyázatlansága miatt, vagy azért, mert könnyenn hitt, olyan társaságba, a' mellybenn ártatlanságát és jóságát el-vesztette. És melly sok ember vont már a' maga fejére bosszúságot és veszélyt gondtalan és meg-nem fontolt beszédje által. Vedd hát gondolóra, hogy most te útonn, és idegen emberek között vagy, és hogy még sok dolog esmeretlen előtted. Azért is annál vigyázóbb légy beszédedbenn és tselekedeteidbenn; úgy hogy, a' mit szóllasz, meg-gondolva szólljad, és a' mit tselekeszel meg-fontolva tselekedjed. Így, mint okos ember, bé-töltöd az Istennek akaratját; az Istent nem kísérted-meg, és annál bátrabbann mehetsz tovább el-kezdett útadonn. Ezt tselekedheted pedig kiváltképpenn, ha a' te utazásodnak tzélját szemeid előtt tartod, és azt a' te egész létednek és rendeltetésednek fő tzéljának kötelességed szerint alája veted. Ezt tselekedd, ezt ne mulasd-el; mert tsak ez az, a' mellynél fogva jó kimenetelt és kívánt véget várhatsz és reménylhatsz: a' melly-is már a' harmadik Régula. –

§. III. A' ki utaz, akárki légyen-is az, ha egyszer okos ember, kell lenni bizonyos tzéljának, melly őtet ezen utazásra indította. Vagy úgy utaz tudni illik, mint kereskedő, vagy úgy, mint mester ember avagy mivész, vagy mint tanulni kívánó és tudós, hogy az ő mesterségét, miveit, vagy tudományát az értelmesebb mesterektől, nagyobb mivészekről, és böltsőbb tudósoktól még jobban meg-tanúlhassa, tökéletesebbé tehesse; hogy magának és másoknak annál többet használhasson: vagy azért utaz, hogy magát mulassa, vagy hogy egésségét erősítse. Mindennek van bizonyos tzélja, a' ki lakó helyét el-hagyván más helybe, és idegen földre megy.

[828:] Ha egyik vagy másik tzélból, vagy több tzéloból-is adod magadat az utazásra: hogy gondolod már, hogy a' tzélt el-érheted, ha azt szemeid elől el-veted? Magadat mulatni, meg-vidámitani akarod: de hogy érheted-el ezt a' tzélt, ha a' leg-első kortsmába vendégfogadóba beúlsz, és a' bor mellett el-felejtetd magadat? Eleinte ugyan a' dőzsölés és részegség testi gyönyörűséget⁴ szerezne néked: de

4. gyönyörűséget [a t azonnal javítva d-ből]

mi a' vége az ilyen gyönyörködésnek? Az olyan ember bizony, a' ki az ő torka és hasa után jár, el-felejtkezik az ő rendeltetésének tzéljáról, meg-tagadja rend szerént emberi méltóságát, és részegségébenn olyan tselekedeteket visz véghez, a' mellyek szégyent, gyalázatot, bosszúságot, botránkozást, betegséget, és más szenvedéseket okozhatnak mind magának, mind másoknak. Mert miért verték-meg úgy, hogy vérbe fagyva hagyták? Mi által vesztette-el ez a' virágzó ifjú az ő egészségét? Mi fosztotta-meg ezen feleséget az ő férjétől, és ezt az atyát gyermekétől? Nem az-é, hogy oktalanúl és bőv mértékben vett részt a' testi örömben és gyönyörűségben, a' mellyekre ki-ereszkedett, és a' mellyeket a' kortsmábann, a' boros üveg mellett, vagy a' tántzbann keresett? –

El-megy az ember onnét hazul, mestersége vagy kereskedése üzésére, és öszve akad henyélő korhely emberekkel, egyik helyből a' másikba vándorol vagy inkább kóborol; be-járja a' fél világot, a' nélkül, hogy utazásának tzélját el-érhetné. Mi lesz belőle? Egy tekergő, tsavargó, a' ki el-vesztegetvénn mindenét, és emberségéből, erejéből 's pénzéből ki-fogyván, szégyenl haza menni, hogy a' közönséges gyalázatnak tárgya ne legyen; 's addig bújdosik tzél nélkül, míg nyomorúltul nem végzi az idegen földön boldogtalan életét, szüleinek 's atyafiainak keserűségekre. A' másik addig jár a' másoktól költsönözött pénzzel a' vásárokra, hogy rossz társaságba elegyedvénn, utoljára azok, a' kik egyik mulatságról a' másikra, egyik gyönyörűségből a' másikra vezették, mindenéből ki-élik, vagy el-lopják tőle az utolsó krajtzárig azt, a' mi még nálla van. [829:] Mert egyik úgy mint a' másik el-vetette szemei elől utazásának tzélját. – A' vigyázás mellett hát, mindenkor magatok előtt tartsátok, akárkik vagytok, utazástoknak tzélját. Kerüljete a' rossz társaságokat; viseljétek magatokat jámborúl és illendőképpenn. Így szerentsét reménylhetek magatoknak, a' rossz emberek nem árthatnak néktek; mert az Isten, a' kit tiszteltek és félték, ti veletek vagyon.

Igenis Kk! minden ember, akárki legyen az, és akármi tzélból utazzon, közelre, vagy távolra, mindenik csak akkor reménylheti, hogy utazásának tzélját el-éri, ha azt szüntelen szemei előtt tartja; és ha, a' nélkül, hogy életének fő tzéljáról el-felejtkezne, vigyázással és Istenbenn való bizodalommal igyekezik azon, hogy arra el-juthasson. Az ilyen ember, leg-alább szántszándékkal soha sem tselekeszik és tsinál semmit-is olyat, a' melly őtet tzéljától el-ejtené; és semmit sem mulat-el gondatlanságból, a' mi egyszer szükséges. Az ilyen utazók a' babonás eszközökre szint olly kevésbé támaszkodnak, mint tulajdon erejekre: de azomban úgy viselik minden helyekenn magokat, hogy mindenkor, még a' szerentsétlenségben is bizodalom lehessen az Istenbenn. Az ilyenek minden bizonnal el-érik tzéljokat, leg-alább még utazásokbann is mind közelebb közelebb mennek rendeltetéseknek nagy tzéljához, jó erköltsű és annak idejében szerentsés és boldog emberek

lésznek. Mert, mivel azt Istent szeretik, és az ő parantsolatit meg-tartják: minden dolgoknak szükségesképpenn az ő javokra kell szolgálni:

* * * Mellyre nézve, ha azt akarjátok AF! hogy járástokbann, keléstekbenn, útazástokbann szerentsések legyetek: ne ragaszkodjatok a' babonás eszközökhöz, szokásokhoz, és régulákhoz: ne bizzatok az ilyen bolondságokhoz. De ne-is féljete sem a' rossz emberektől, sem az ő titkos szereiktől. Legyetek bizodalommal, az Isten előtt jártok, és az Isten mindenütt közel van ti hozzátok. Hanem, hogy ez a' mindenütt jelen lévő Isten-is kedvét találhassa bennetek: tartsátok Őtet szüntelen szemeitek előtt. Gondolkodjatok ő rólla, az ő törvényéről, és tselekedjétek az ő atyai akarját. Járjatok azért vi- [830:] gyázással; legyetek okosok, mint a' kigyók, és szelidek, mint a' galambok. Kerüljétek a' rossz indulatú és rossz gondolkodású embereket; ne tartsatok a' fajtalan életű személyekkel, ne üljete az istenteleneknek tanátsokbann, és fussatok azoktól, a' kik tzivakodásra mennek-ki. – E' mellett, tartsátok szemeitek előtt útazástoknak tzélját, igyekezzete arra el-jutni: e' végre, olyan eszközökhöz nyúljatok, a' mellyeknél fogva, az okosság diktálása szerént, reménylhetite, hogy a' tzélhoz közelebb mehettek. – Ha ezen kevés útmutatásokhoz tartjátok magatokat, bizonyosokká teszlek titeket, hogy utazástokbann szerentsések lesztek. Az Isten fog vezérteni titeket, és mindent, a' mi rajtatok esik, javatokra fog fordítani; és mindent úgy fog kormányozni, hogy földi életeteknek pályáját el-végezvén, az Istennek örökösi, és a' Jézus Krisztus ditsőségének örökös társai lehessenek. Amen!

NagyBajomb. 15^{dik} Mártz. 1821.

A' betegségekben való babonaság ellen

[831:] Szent Letzke: Márk 16: 18. „Betegekre vetik kezeiket, és meg-gyógyulnak.”

A' mi életünkre és egészségünkre való leg-szorgalmatossabb vigyázás mellett sem kerülhetjük azt el Kk! hogy ottann-ottann meg-ne-betegedjünk, és valamint magunk, úgy a' mi hozzánk tartozók-is, tartós és halálos nyavalyába ne essünk. Még a' levegő égbenn-is vagynak természeti okok némelly betegségekre, úgy hogy, akár mint vigyázunk magunkra, még-is meg-betegszünk: sokszor pedig véletlen és reménytelen ér bennünket a' halálos veszedelem. De mi már akkor a' mi kötelességünk, ha vagy magunk, vagy valaki a' mi szerelmeseink közül meg-betegszik? A' mi gyógyulásunkat tsak a' természetre kell-é bízni, és a' mi szerelmeseinket tsak magokra kell-é hagyni, hogy majd úgy-is meg-gyógyulnak? – Az igaz Kk! hogy a' természet bir gyógyító és helyre állító erővel; és nem lehet tagadni, hogy sok esetekben valósággal maga magán segít-is. De nem segít tsak ugyan minden nyavalyában. A' tapasztalás tanítja, hogy azok az erők, melyek a' mi természetünkben vagynak, segítség nélkül minden nyavalyát és akár mely betegséget meg-nem győzhetnek, és el-nem vehetnek rólunk. Tudjuk, hogy némelly nyavalya őlly erős és tartós, hogy, ha a' természet gyógyító erejének segítségével nem leszünk, még a' leg-erősebb testű ember-is utoljára meg-kell halni az alatt. Azért is, igen oktanul tselekednénk, és mind a' magunk életét mind a' mi szerelmeseinket igen kevésre betsúlnánk, ha a' betegségekben és nyavalyákban a' természeti erőknek segítségkre lenni nem akarnánk. Ugy vagyon Kk! ez a' segítség kötelesség, a' mellyel a' betegségekben mind magunknak, mind a' mi hozzánk tartozóknak tartozunk. Azért mondta az Úr Jézus-is az ő idejebelieknek, hogy: *A' betegek szűkölködnek orvos nélkül.*

De ugyan kinek-is volna kedve beteg lenni? Ki [832:] ne kívánna nyavalyájából meg-gyógyulni; és ki kívánná szíve szerint gyógyulását úgy, hogy a' természetnek ereit segiteni ne igyekeznék? Erre reményilem mindnyájan hajlandók vagytok: sőt némellyek körül tapasztaltam-is, hogy beteg korokbann a' gyógyító eszközökhöz nyúltak; a' kik-is ennél fogva meg-győztettek a' felől, hogy a' természetnek ereinn segiteni szükség és kötelesség. De azokbann az eszközökben, mellyekkel a' nyavalyát meg-gyógyítani és az egészséget helyre állítani igyekezik, még sok ki-vetőt lehet találni. Ezek az eszközök ugyanis nem mindég olyanok,

hogy azokkal élve állok valósággal az okosság diktálása szerint gyógyulást lehetne reményleni. Némellyek nevelik a' nyavalyáknak okait, némellyek nagyob-
bá teszik a' veszedelmet, némellyek siettetik a' halált. Sőt a' mi több, vagynak még
a' külömbenn értelmes emberek között-is olyanok, a' kik a' gyógyító eszközökkel
való élésbenn, erőtlenségből, könnyenn hivősségből, bizodalmatlanságból, türe-
hetlenségből, és ki hinné? fősvénységből-is, el-hibázzák a' dolgot. Távol legyen
tőlünk, hogy ezeket mind kárhoztassuk, mi a' kik az Istennek Templomába azért
gyűltünk-öszve, hogy az igasságnak esméretére, és a' mi gondolatinknak és tsele-
kedeteinknek jobbitására vezéreltessünk, mi másokat ne ítéljünk-meg: hanem
azonn legyünk, hogy kötelességeink tellyesítésére fel-indittassunk, hogy a' nyava-
lyákban 's betegségekben olyan eszközökkel éljünk, és olyan tanácsadásokat
kövessünk, a' melyekre az okosság szava után gyógyulásunkat reménylhes-
sük. És erre nézve fogok én ez órában előttetek elmélkedni ezen fel-vett Beszédek
alkalmatosságával: *Betegekre vetik kezeiket, és meg-gyógyúlnak.*

Ez a' Szent Írásbeli hely a' későbbi időkbenn alkalmatossága volt annak, hogy
az emberek azt a' bolondságot hinnék, hogy ezen név által, Jézus, annak ígéje és
betűi által, a' kezeknek a' betegre való vetésével¹ 2a' nyavalyá- [833:] kat meg-
lehetne gyógyítani. De ez tsupa tévelygés és bolondság. Mert ez az ígélet egye-
nesenn és közelebből csak a' Jézus tanítványira az Apostolokra tartozott, a' kik-
nek a' Keresztyén Vallásnak előmenetellel és haszonnal való terjesztése végett
szükséges volt a' tsudatételre való ajándék: azután pedig, kivált már ma, azon
rendkívül való erőre tellyességgel nintsen szükség. És ugyan a' Jézusi névnek, an-
nak betűinek, tzedulára írva, és a' beteg nyakára akasztva, mint orvosságot meg-
éve vagy meg-iva, vagy csak reá mondva, a' Jézusi névnek és szónak mondom,
ugyan hogy lehet őlly titkos erőt tulajdonítani? Hogy hitetheti azt el magával,
hogy a' kezeknek a' betegre való vetésével, vagy más hasonló titkos mesterségnek
által, meg-lehetne gyógyítani minenféle nyavalyákat, még a' leg-veszedelmeseb-
beket és leg-mérgesebbeket-is? Ezt meg-nem foghatnám, hogy, hogy eshetik-meg,
ha azt nem tudnám, melly nagy hajlandóság legyen az emberekben ahhoz, a' mi
tsudálatosnak tartatik. De hát ezt a' bolondságot tovább-is, a' mái meg-világo-
sodott időnek gyalázatjára, meg-szenvedjük-e közöttünk? Nem az-e inkább a'
kötelességek minden okos Keresztyéneknek, hogy a' betegségekben gyakoroltat-
ni szokott babonáság ellen tellyes erővel ellene munkálkodjanak? Óh bártak ezt
tselekednék! Így sok boldogtalan és szerentsétlen embereknek életeket meg-
tarthatnák és meg-hosszabbíthatnák. – Hogy titeket AF! ezen kedves kötelességre
fel-serkentselek, azt fogom meg-mutatni, hogy

1. vetésével [javítva ebből: vetése]

2. <által> a' nyavalyákat

1.) Nem a' babonáskodó és babonás eszközökkel élő ember, hanem

2.) Az okos, természeti rendes eszközökkel élő keresztyén ember reménylheti a' gyógyulást, vagy leg-alább,³ ha meg-hal-is, tsendes lelki esmérettel hal-meg.

§. I. Minden beteg természettel kívánja a' gyógyulást, és azért szorgalmatoskodik, hogy tovább nyújthassa életét. [834:] És ebben meg-kele vele egyezni az ő hozzá tartozóknak-is. A' honnét nem csak a' betegnek, hanem ezeknek-is kötelességek az, hogy a' gyógyító eszközök után lássanak. Ezt többnyire meg-is tselekeszik: csak azt a' módot, mellyel a' gyógyító eszközök után látnak, és az eszközöket a' mellyeket választanak, nem lehet mindég helybe hagyni. A' türhetlenség, könnyenn hívőség, a' tsuda dolgokhoz való ragaszkodás, a' nyereség kívánás, a' sok költségtől való félelem, 's több más e' féle, tartóztatják az embereket gyakrann, hogy okos eszközöket ne vegyenek-elő, és arra birják őket, hogy babonás szerekkel és módokkal éljenek. Innét van a' meg-áldás, a' ráolvasás, a' javasokhoz, bűvösbájosokhoz, és kúruzsoló orvosokhoz való futkosás, és a' titkos mesterségekhez való folyamodás, a' mellyeknek a' beteg testre semmi be-folyása és bé-hatása nem lehe; ilyen a' sympathiához és antipathiához való ragaszkodás-is.

Rend szerént, ha valaki okot akarnak az emberek adni, és az okos emberek szemeik előtt magokat meg-igazítani akarják, és nem találják-meg azt, a' mit szorgalmatosann keresnek, a' sympathiához vagy antipathiához folyamodnak, vagy ahhoz a' két hajlandósághoz, mellynek egyikét egyező-érzésnek, a' másikat természeti idegenségnek lehet mondani. De a' kik ezt tselekeszik, vallyon tudják-é, mi az egyező érzés vagy sympathia, és mi a' természeti idegenség vagy antipathia? Van-é nekik a' dologról helyes fel-fogások? Sőt inkább csak pusztá üres szók azok, a' mellyek megé a' babonáság magát el-rejteni igyekezik. Azok, a' kik szégyenlettek az együgyü vén asszonyokkal és banyákkal bizonyos nyavalyákat vesztésnek, rontásnak, boszorkányságnak, és ördög munkáinak tulajdonítani és tartani, a' sympathiának és antipathiának pusztá és üres szavaihoz folyamodtak, azt állítván, hogy a' beteg személynek a' szem ártott-meg, ez antipathia; és igyekeztek a' nyavalyát olyan módonn orvosolni, hogy [835:] a' testből ki-folyó fáin párázatok gondoltak erre hasznosnak lenni, a' mellyek az olyan emberekből jőnek-ki, kikhez a' betegnek természeti vonszódása és egyező érzése van; és ez a' sympathia. Azt mondják már, hogy ezek a' ki-folyó igen vékony és észre vehetetlen fáin párázatok által-mennek az emberi testbe: és vagy betegséget okoznak annak, vagy pedig meg-gyógyítják. Ez hát tulajdonképpen a' sympathia és antipathia, vagy természeti vonszódás és idegenség. Azt hiszik, hogy az egyező érzés vagy sympathia által valami elő-hozattathatik; a' természeti idegenség vagy antipathia által pedig az ilyen titkos munkálkodásnak hasonló titkos módonn ellene

3. <..> ha meg-hal-is

lehet állani. Ezen titkos be-folyásnak és munkálkodásnak oka és fundamentoma úgy tartják, hogy van a' dolgoknak és testeknek vékony és észre nem vehető fáin párázatjaikbann. Így már páldának okáért azt mondják, hogy a' földből fel-vett lába nyomával az embernek, nyavalyát lehet okozni annak, a' kinek lába nyoma a' vólt; és ezt azokból a' fáin ki-folyó párázatokból akarják ki-magyarázni, a' mellyek a' lépő embernek lábából a' meg-nyomott földbe által-mennek. – Tegyük-fel, hogy a' földből fel-vett lábnyomban ilyen fáin ki-parázások találatnak, a' mellyek néminemű részei volnának az emberi testnek: mindazonáltal az ember ezen tölle egészen meg-vált részetskékkel többé semmi egybe-köttetésbenn nintsen. Hogy lehetne hát azoknak vissza-munkálható bé-folyások az ő testébe? A' mit tapasztalásnak akarnak állítani, a' tsak azokonn a' mende-monda beszédekenn épül, a' mellyeket jó lelki esmérettel való minden meg-visgálás nélkül egyik ember a' másiknak utána mond. Mert itt még a' külömbenn okos emberek-is tsak ugyan könnyen hívők. De vesd bár a' földből fel-vett ember nyomot minden babonás tzeremoniával a' tűzbe, vagy sározd, tapasztd- [836:] fel a' tűzhelyre, katlanra vagy kéményre; vagy akaszd-fel bosszuálló szívvvel a' füstre: de az annak az embernek szint őlly keveset árt, mint tenéked használ. Az Isten nem mozditja-elő a' te gonoszságodat, és a' fellyebbvaló lelkek nem segitenek tégedet abbann. Pedig az ilyen segítséget szükségesséppenn fel-kell tenni, ha azt akarják, hogy az ilyen eszközök és módok hasznosok vagy ártalmasok legyenek. Úgyde mit mond erre tenéked a' te józan-okosságod? Hogy tagadhatod hát így meg, óh keresztyén ember! a' te tulajdon okosságodat; és annak ellenére hogy hihetsz ilyen titkos és semmi módonn meg-nem magyarázható mesterséget, vagy annak munkálkodását és következéseit? Magadnak-is önként érezned kell azt, hogy a' szent és igaz Isten szükségesséppenn gyűlöli és útálja az olyan embert, a' ki ilyen titkos és gyalázatos módonn kíván az ő ellenségénn bosszút állani. Melly veszedelmesek volnának az ilyen titkos erők a' gonosz indulatú és dühös haragú emberek kezébbenn! 's osztán még-is azt hiszed-é, hogy maga az Isten jó tenéked segítségde ezen titkos és gonosz bosszuállásbann, és szinte halálos betegségbe taszítja azt, a' ki ellen te ilyen gonosz szívvvel a' sympathiához, az egyező érzéshez folyamodol? Nem kellene-é inkább magának az embereket szerető Istennek az ilyen ártalmas titkos erőket össze rontani semmivé tenni, ha ilyenek volnának; és nem kellene-é tenéked, mint Keresztyénnek, mint a' szelid Jézus tanítványának, a' ki az ő példája és parantsolatja szerént minden embereket még ellenségeidet-is szeretni tartozol, nem kellene-é mondom tenéked tellyes erődből ezen vissza-élésnek ellene munkálkodnod? –

Szinte ilyen bolondság azt hinni, hogy az ilyen eszközökkel és módokkal bizonyos nyavalyákat meg-lehet gyógyítani, és némelly gonoszokat el-lehet űzni. Hogy tehetné a' beteget egészségessé valami régi ritka kultsal, a' Temp- [837:] lom kul-

tsaival, a' harang ütőjével való élés, valami tzedulának a' nyakába való akasztása, vagy bizonyos szóknak reá való mondása, 's több e' félék? Azt ugyan nem lehet tagadni, hogy az ilyen eszközkhöz határ nélkül való bizodalom sok ostoba beteget fel-élszthet és az által annak újabb erőt adhat: de ez nem attól az eszköztől vagy szertől van; hanem attól a' hatalomtól, mellyel viseltetik ahhoz, és attól a' biztatástól és meg-vidámitástól, a' mellyet az által szerettek a' betegnek; van attól a' vigasztalástól, mellyet abból vett, attól a' meg-tsalattatástól, mellyel maga magát reá szedte, és attól a' reménységtől, mellyet az ő babonás tzedulájábann helyeztetett: úgy hogy itt igazánn el-lehet mondani, hogy a' hit meg-tart. Ha más a' betegnek állapotjához alkalmaztatott eszközökkel való élés által, ugyan annyi bizodalmat szerettek volna benne, annyi biztatással és meg-vidámitással forgóldtak volna körülötte: az ő nyavalyája még hamarébb-is meg-szűnt volna. – De sokszor bezzeg veszedelmes-is lehet ám a' betegnek a' babonás eszközökkel való élés, a' mellyet pedig a' tudatlanság nem hágy meg-választani. Péld. ok. a' keresztelő edénynek vagy Úr Asztalához való Pohárnak le-reszelt darabotskái. Ha az edény vagy pohár rézből való, a' melly ritkánn szokott rozsdá vagy krispán nélkül lenni; vagy ha közönséges tzinből vagy ónból való, a' melly rend szerént ónnal és piskóltzal elegyes szokott lenni: ebből tsak egy kitsiny-is halálos lehet a' gyenge gyermeknek. Az ilyen eszközökkel való élés által tehát a' Szülék az ő tulajdon gyermekeiknek gyilkosaikká lehetnek.

De ha szinte a' szer, az eszköz nem volna-is ártalmas és halált okozó: mindazonáltal az azzal való élés által el-vesztegetődik a' drága idő, a' gonosz és a' nyavalya nagyobb lesz, a' gyógyulás pedig és az egészségnek helyre állása, ha nem lehetetlen-is, leg-alább költségesebb és nehezebb lészen; hogy azt ne emlitsük, hogy az ilyen emberek a' természeti gonoszt, [838:] és nyavalyát vesztésnek bosszorkányságnak tartják, az ártatlan személyeket gyűlölséggel üldözik és leg-nagyobb méltatlansággal illetik. –

Hogy lehet már a' betegségekben az ilyen eszközöktől okosság szerént gyógyulást várni: holott azokbann semmi józan ésszel meg-egyező okot és jó fundamentomot nem lehet találni? Ugy vagyon! Az ilyen eszközökkel tzelotokat soha el-nem érhetitek. Sőt inkább ártalmasok azok, vétkesek, és az Isten akaratjával ellenkezők: és mind azok az emberek, a' kik ilyen babonás gyógyító módokkal élnek, tudatlan emberek, vagy pedig kész akarva való tsalárdok; kik ha magok meg-győztettek-is a' felől, hogy az ő babonás tzeremóniái 's ostoba kuruzsolásaik vétkes és ártalmas bolondságok légyenek, és alattomba ki-is nevetik azokat a' balgatagokat, a' kik hozzájuk futnak 's a' semmiért jól meg-fizetnek: mindazonáltal meg-maradnak ők a' mellett, és tehetségek szerént élesztik és táplálják ezt a' vak hitet; mert zsiros jövedelmet vesznek az ilyen tsalárd kereskedésből: azért-is pajkoskodnak, másokat el-bolondítani igyekeznek; a' mellett nem áttallják szem-

telenül hirtelen az ő tsuda orvoslásait, és iszonyú sok károkat tesznek. 'S hát az ilyen emberekhez 's ilyen eszközökhöz kell-é folyamodnotok AF! 's még-is azt várni, azt reményleni, hogy az Isten a' ti igyekezeteteket áldja-meg, 's gyógyulást adjon tinéktek!? Az igasság és okosság szerint éppenn nem reménylhetitek ezt. De ha az ilyen eszközöket és módokat kerúlitek és útáljátok: úgy várhatjátok azt, hogy az Isten a' tudatlanságnak idejét nem tekinti. Mert az ő Fija a' Jézus Krisztus által azért hívott minket a' setétségből a' világosságra, hogy világosságban járjunk, és a' tudatlan Pogányokhoz hasonlók ne légyünk. A' mi beteg állapotunkbann-is hát tselekedjünk úgy, mint okos Keresztýénekhez illik: e' pedig úgy lesz meg, ha olyan szerekkel és eszközökkel élünk, a' mellyektől a' józan okosság diktálása szerint gyógyulásunkat várhatjuk. És erről szóllok már a' második részbenn.

§. II. Nem tsak az kötelességünk Kk! a' betegségekben, hogy gyógyulásunkat és életbenn tovább való maradásunkat [839:] óhajtsuk; hanem hogy olyan eszközökkel-is éljünk, mellyek által az okosság diktálása szerint gyógyulásunkat reménylhetjük: az az: hogy az eszközök között, mellyekkel élünk, és a' következés között, mellyet várunk, természeti egyben-kottettetés legyen.

A' nyavalyák és betegségek nem egyebek, hanem olyan természeti gonoszok, mellyek természeti okokból származnak. Nem tudja ugyan minden ember a' nyavalyáknak természeti okait, és sokszor annyira el-rejtettek azok, vagy ólly szövevényesek, hogy még a' leg-nagyobb tapasztalású Orvos-is nem elebb, hanem szorgalmatos vizsgálódás és szüntelenvaló figyelmezés után fedezheti-fel. De mindég természeti okok forognak a' nyavalyák körül, akár mennyire el-rejtettek légyenek-is azok. Még a' tsudálatosnak láttzó nyavalyákban-is, a' millyeneket kivált a' kis gyermekek körül látunk, és a' mellyeket meg-nem tudunk magyarázni, a' tudatlanság pedig vesztésnek szokott nevezni; az ilyen nyavalyákban-is mondom, mindég természeti okok vagynak, mellyekből származott a' gonosz.

Már az ilyen természeti gonoszok ellen természeti eszközökkel kell élnünk, ha tzélunkat el-akarjuk érni. Egyebekben-is követjük az okosságnak ezt a' reguláját. Péld. ok. mikor éhezünk, eledelhez nyúlunk és eszünk, mikor szomjúhozunk, iszunk. Ha azt akarjuk, hogy a' mi szántó földünk búzát gabonát teremjenek, meg-szántjuk, meg-tisztítjuk 's puhítjuk a' földet, 's úgy vetünk bele magot. Hát a' betegségekben miért nem akarjuk magunkat az okosságnak ezen regulájához tartani? Miért akarunk itt el-távozni a' közönségesenn bé-vett jó regulától? Vallyon okosság szerint való gondolkodás és tselekedés-é ez? Vagy talám, a' mi életünknek meg-tartása, és a' betegségekben való meg-gyógyulás kevesebb figyelmetességre méltó? Ezt senki sem gondolja sem állítja: sőt, mindenét valamije vagyon, oda adja az ember az ő életéért. Természeti szereket és eszközöket kell hát a' természeti gonoszok ellen elő-vennünk. Ezt parantsolja nekünk az okos- [840:]

ság; és ezt a' betegségekben követni, annyi, mint a' betegségekben okosan tselekedni.

De talám azt kérdi valaki: Mellyek hát azok a' természeti szerek és eszközök, a' mellyeket a' természeti gonoszok a' nyavalyák ellen elő-kell vennünk? – Ne várjátok tőlem, hogy minden nyavalya ellen természeti eszközöket és szereket mutassak néktek; mert én azzal a' tudománnyal és esmérettel nem bírok. A' ki a' beteget ilyen eszközökre akarja meg-tanítani: annak nem csak az emberi testnek mivoltát kell ugyan csak jól esmerni minden részeivel együtt; hanem kell tudni azt-is, mi árt, mi használ annak, és nevezetesen, hogy ebbe 's ebbe az állapotba mit lehet haszonnal és jó következéssel elő-venni. Kell hát annak a' fűveknek és gyökereknek erejét és hathatóságát egyenként, és többekkel elegyítve tudni; és kell tudni azt a' mesterséget, miképpenn kelljen azt a' nyavalyának okaihoz és természetéhez képest alkalmaztatni. Látjátok hát, hogy igen sok az, a' mi abbann az emberben meg-kivántatik, a' ki természeti szerekkel a' nyavalyákat orvosolni akarja. Ez a' tudomány kíván kiváltképpennvaló igyekezetet, szorgalmatosságot, kiváltképpennvaló mesterséget és esméretet; a' mellynek meg-tanulására különös jó tehetségek, hajlandóságok, az elmének szorgalmas munkája és sok idő kívántatik-meg. Ezt a' mesterséget és tudományt fel-találjátok, az előre való készület és szoros vizsgálás után a' Felsőbektől elő-állított rendes Orvosoknál és Doktoroknál: nem pedig az olyan embereknél, a' kiket a' babonáság és tudatlanság tett hiresekké.

Ha azért a' ti betegségtekbenn okosan akarjátok magatokat viselni: az ilyen értelmes Orvos Doktorokhoz folyamodjatok; ezeknek adjátok tudtokra a' ti bajaitokat és szükségteket, és semmit abból, a' mit a' nyavalyának esméretére és meg-ítélésére nekik tudni szükséges, el-ne titkoljatok tőlök. De bizodalommal-is legyetek osztán hozzájok, és sza- [841:] vokat mindenbenn meg-fogadjátok; ha mindjárt az első szernek kívánságtok szerint való következése nem lenne-is. Mert az egészségnek helyre állása nem egy szempillantásbann esik-meg, hanem idő vártatva, lassan-lassann készül-meg.

De itt nem mulathatom-el, hogy azon közönséges hibáról meg-ne intselek titeket, melly szerint hol egyik, hol másik Orvoshoz lottok-futtok, és folyamodtok. Ez nem csak a' türehetlenségnek és érthetelenségnek a' jele, hanem annak-is bizonyága, hogy nints bennetek hozzájok való bizodalom. Némelly nyavalya ólly szövevényes, vagy annak okai ólly mélyenn el-vagynak rejtve, és annyira megerősödtek, hogy csak lassan-lassann lehet azokat el-hárítani. Szükség azért, hogy békességes tűrő legyen az ember. Vagy, ha más Orvostól-is akar az ember tanácsot kérni: szükség, hogy annak hírével legyen, a' kinek tanácsával és curájával eddig éltünk; hogy az az ő eddigvaló tapasztalásait az új Orvosnak tudtára adhassa. A' ki

ezt a' gondosságot el-mulatja, annak a' veszedelemnek teszi-ki magát, hogy nyavalyája nagyobb lesz.

Azok a' természeti szerek és eszközök, mellyeket az Orvos javasol, a' betegséggel és nyavalyával természeti egybe-köttetésbenn vagynak, vagy, azoknak természeti munkálkodások van a' nyavalyás testbenn; olyan eszközök azok, a' mellyekkel az Isten minket meg-ajándékozott, és a' mellyektől gyógyulásunkat okosann várhatjuk. Az ilyen eszközökkel élni azért annyit tesz, mint a' betegségekben okosságnak és kötelesség szerént tselekedni. És, ha nem minden betegek gyógyulhatnak-is meg, a' kik természeti rendes eszközökkel élnek: de csak ugyan jó lelki esmértettel halhatnak-meg, és az ő hozzájuk tartozók minden lelki esméret maradásai nélkül, szomorú szívvel és bánatos ortzával ugyan, de vigasztalással állanak az ő koporsóik mellett.

* * * És vajha Kk! mindnyájan, mikor meg-halunk, ezzel a' vigasztalással halhatnánk-meg! Vajha ekkor így szállhatnánk magunknak: Én jó idejénn és okos [842:] módonn kerestem segítséget az embereknél: de nem találtam azt meg! – És bizonyára Kk! ez a' vigasztalás nyugalmat-is ad tinéktek, ha a' babonás eszközöknek, ráolvasásnak, papiros meg-evésnek, és egyéb titkos mesterségeknek eltávoztatásával a' ti betegségekben természeti eszközökhöz nyúltok, és az értelmes Orvos tanácsát követitek. Ekkor nem csak reménylhetitek az okosság szerént gyógyulástokat; hanem, ha az Istennek úgy tetszik, hogy meg-haljatok, bizodalommal és bátorsággal-is haltok-meg.

És e' lesz a' szives háládatosság, mellyet mutattok az Isten éránt az ő gondviseléséért. Legyen a' ti életetek mindenkor kedves és betses előttetek; ne tegyétek azt ki szántsándékkal veszedelemre. Ha pedig a' nyavalya halállal fenyeget titeket: kerüljétek mind azt, valamit a' babonáság tanácsol, és csak olyan eszközökkel éljétek, mellyek után az okosság bizonyítása szerént gyógyulást várhattok. Légyétek állhatatosok ezen jó szándékban; és ha a' tzelhoz juttok, ha el-érkezik halálotok órája, ajánljatok buzgó foháskodással az Istennek a' ti lelkeiteket, hogy fogadja azokat ő magához a' mennyei boldogságba. Amen!

NagyBajomb. 21^{dik} Majusb. 822.

A' közelgő halálnak meg-esmértető jeleiről

[843:] Letzke: Birák. 13: 22. „És monda Manoah az ő feleségének: Meg-halván meg-halunk, mert az Istent láttuk.”

Mindnyáján nékünk meg-kell jelenünk a' Krisztus' ítélő széke előtt: hogy kiki el-vegye jutalmát annak, a' mit a' testbenn tselekedett, ahhoz képest a' mit tselekedett, vagy jót vagy gonoszt: azt mondja Szent Pál 2 Kór. 50: 10. Ha ennek bé kell tellyesedni: látni való, hogy mi nem maradhatunk mindég e' földön; hanem el-kell ezt hagy-nunk, meg-kell egyszer halnunk. És a' tapasztalás erről a' minden emberek előtt álló határáról az életnek, annyira meg-győzött bennünket, hogy a' mi halálunkat tellyességgel kétségbe nem hozhatjuk. De tsak ugyan boldogok vagyunk, hogy a' mi lelkünknek a' halál után való meg-maradásáról bizonyosok vagyunk! Azonn igyekezzünk hát, hogy úgy éljünk, hogy a' halálnak, a' koporsónak és sirnak, és a' jövendő életnek bátorsággal és bizodalommal mehessünk eleibe. Semmi szin alatt se halogassuk erre a' nagy és nevezetes útra jó idejénn való magunk el-készítését. Mert a' halál könnyen meg-lephetne bennünket, minek előtte magunkat el-készítenénk. De vallyon meg-lephet-é minket véletlen a' halál? Nem láthatjuk-é mi azt előre el, hogy a' mi halálunk nem sokára el-következik? – Vagynak olyan emberek, a' kik bizonyos meg-esmértető jelekből és történetekből magoknak és másoknak nem sokára el-következő halálokat meg-jövendőlik. Mit kell már az ilyen halálnak jeleiről tartani: ez eránt akarok én tiveletek értekezni ez órábann az el-olvasott Beszédek szerént: És monda Manoah - - - meg-halunk; mert az Istent láttuk.

[844:] A' régi Zsidók azt hitték, hogy annak az embernek hamar meg-kell halni, a' kivel az a' különös kegyelem közöltetett, hogy az Istent, vagy tsak egy Istennek Angyalát-is láthatta. Az Istent ugyan ők soha nem láthatták; mert az Isten láthatatlan Lélek, és hozzá járulhatatlan világosságban lakozik. Hanem, mikor valami különös, szokatlan, és rendkívülvaló természeti tüneményt láttak: akkor azt hitték, hogy az Isten látták, és ugyan azért nekik nem sokára meg-kell halniok. Az ilyen forma jelenés hát sokaktól a' közel lévő halálnak bizonyos jelének tartatott. Mint a' fel-vett Beszédek szerént-is Mánoah, a' Sámson attya, midőn az Úrnak Angyalát látta volna, féltébbenn meg-háborodván így szóllott: Meg-halvánert az Istent láttuk. És a' bizonyos, hogy ha annak, a' ki ilyen hittel és

vélekedéssel volt, e' féle jelenés történt szemei előtt, könnyenn hamar következő halált okozhatott néki. Azért-is a' hamar lejendő halálnak meg-esmértető jele felől való hit felette veszedelmes: de egyszersmind nagy bolondság-is azt hinni. Hogy erről titeket meg-győzhesselek a' hamar lejendő halálnak meg-esmérhető jeléről vagy jelenségről fogok előttetek be-szélleni; még pedig úgy, hogy:

1.) Meg-mutatom, hogy nem lehet annak ilyen jelensége: azután pedig

2.) Meg-visgálok közelebből azokat a' jeleket, melyeket halál meg-esmértető jeleinek tartanak, és meg-mutatom, hogy nem azok. – Legyetek figyelmetesek! –

§. I.) A' hamar következő halálnak meg-esmértető jeleinn, nem értenek az emberek bizonyos nyavalyákat, sem az ősz hajakat, sem a' meg-aggott vénséget, sem [845:] más hasonló előljáró postáit a' már nem igen messze lévő halálnak: hanem a' hamar lejendő halálnak jeleinn értik azokat a' szokatlan meg-esmértető bélyegeket, jelenségeket és jelenéseket, a' melyek azt mutatnák, hogy ez vagy amaz ember, vagy valaki a' familiából nem sokára meg-fog halni. – Mit kell már a' halálnak ilyen Postairól tartani?

Hogy egyszer meg-halunk: ez olyan dolog Kk! a' mellyről tellyességgel nem kételkedhetünk. A' mi testünk, ez a' mesterséggel formáltatott alkotmány, halandó; és a' mi földi életünknek van határa és vége. De hogy mikor és mellyik órábann fogunk meg-halni: azt nem tudjuk. A' jó Isten bölts okoknál fogva nem tsak átalljába a' jövendő dolgoknak tudását, hanem különössenn a' mi halálunk órájának előre való tudását-is el-rejtette mi előttünk. Mihez-is kezdenének az emberek többnyire, és miképpenn gondolkoznának, tselekednének és viselnék magokat sokann, ha az ő életeknek határa és haláloknak órája tudva volna előttök? Sok ember igen aggódó félelmek között látná ezt az órát közelgetni, és tellyességgel nem örülne a' maga életének. Mások esztelenül viselnék magokat, és annál esztelebbül, mennél tovább látnák ki-tétetve lenni az ő életeknek határát. Gondoljatok magatoknak egy atyát, a' ki azt előre tudná, hogy nem fogja fel nevelni gyermekeit, vagy, hogy az egyik fija életbenn fog maradni, de a' másik nem sokára meg-fog halni: lesz-é az ilyen atyának elegendő kedve arra, hogy atyai kötelességeit hűséggel és jól véghez vigye? Vallyon az ő gyermekeit minden ki-fogás nélkül az okossággal meg-egyező módonn fogja-é nevelni? [846:] Nem elegyitené-é magát a' szeretet és szánakozás a' nevelésnek foglaltosságai közzé, és ezek az indulatok nem tennék-é katuskává és kényessé a' hamar meg-haló gyermekeket? Óh bizonyára nem volna jó, ha a' jövendő fel-fedeztetnék előttünk! Az erköltsiségnek és boldogságnak kárára lenne az, ha a' halálnak óráját előre tudhatnánk. Nagy jó hát az mi reánk nézve, hogy az Isten nem tsak átalljába a' jövendőt homállyal fedte-bé előttünk; hanem, hogy még a' halálnak óráját-is el-rejtette tőlünk. Nem kellene azért semmit-is azonn igyekeznünk, hogy az Istentől előttünk el-rejtett dolgokat visgálnánk és kutatnánk.

De azomba az ilyen igyekezet merő haszontalanság. Az Úr Jézus a' mi Idvezítőnk sok alkalmatosságokkal arra inti az ő barátit és hallgatóit, hogy magát ugyan tsak valóbann készítsék a' halálra. És akkor mindég hozzá tette azt, hogy az ember nem tudhatja, koránn-é vagy későnn, nappal-é vagy éjjel, ifjú korábann-é vagy vénségébenn jó-el hozzája az ő Ura, és ítélő széke eleibe tztálja. Senki sem tudja úgy mond, melly időbenn és órábann jó-el az Úr: azért legyetek mindenkor készzenn, hogy mikor az Úr el-jövend, készületlenül ne találtassatok ő tőlle. Vegyétek tsak eszetekbe a' Szűzekről mondott szép példa beszédjét, a' kik részt akartak venni egy ifjú házaspárnak menyegzőjébe. Nem világossann adja-é ebbenn elől az Úr Jézus ezt a' főbenn járó tudományt; hogy az által éppenn azt mutassa-meg, hogy a' halálnak órája el-van rejtve az ember előtt; és hogy a' gondatlanúl élő 's testi bátorságba merült embereket arra intse, hogy a' halálnak órájára magokat min- [847:] denkor készzenn tartsák? Az Úr Jézus tanítása szerint tehát az Isten a' halálnak óráját a' szánt szándékkal titokká tette az emberek előtt. E' szerint hogy lehetne valami meg-esmértető jele és közelebbbről való jelensége a' nem sokára következendő halálnak? Hogy hiheti azt valaki, hogy a' halált, kevésse az ő meg-érkezése előtt ilyen vagy amolylan jelek előzik-meg? És mit kell már az ilyen úgy mondatott meg-esmértető jelekről tartani? Semmit sem!

Mert valósággal semmi afféle jelenségek nem előzik-meg a' halált. Még az Orvos Doktorok-is, a' kiknek a' dologbann tapasztalásaik és esmérteik vagynak, még azok sem tudják a' halálos nyavalyábann fetrengő ember halálának óráját előre bizonyosképpenn meg-mondani. Meg-lehet, hogy¹ egyetlenegy körülállás kerülte-el figyelmetességeket, és a' természetnek annál fogva még több ereje van, mint ők gondolják, és az Orvosok előtt tudva nem lévő erőt a' természet előveheti, a' nyavalyának sulya az által enyhülhet, gonosz kissebbedhetik, és a' beteg új életre jöhet 's lábra kaphat. Ezt a' tapasztalt Orvos jobban tudja, mint sem hogy az élet és halál között bizonyos határozást merne tenni: azért-is inkább minden igyekezettel azonn van, hogy míg az emberbenn az életnek tsak leg-kisebb jele vagyon-is, annak gyógyulására munkálkodjon. És mivel tudja, hogy a' halálról való híradás a' beteget meg-rémitené, bátorságától meg-fosztaná, és az által annak halálát siettetné: sokkal vigyázóbb, mint sem hogy az ő hozzá vetéseit és gyanakodásit bizonyosság gyanánt adná-ki, és a' betegnek halálát előre ki-hirdetné. Hogy tudnának hát az olyan emberek, a' kiknek sokkal kevesebb esmértek és tudományok van, ilyen vagy amolylan tsalóka [848:] jeleknél fogva valamelly embernek életéről vagy haláláról ítéletet és határozást tenni? Ne tegyétek AF! soha-is magatokat az ilyen hirtelenvaló és ártalmas Prófétálások által bűnösökké, ha mindjárt erőssenn hinnetek-is azt, hogy a' betegnek kevés idő mulva meg-kell halni. Az

1. <tsak> egyetlenegy

ember soha sem hal-meg örömet; és mindég inkább szereti hallani ezeket a' szókat: te meg-gyógyulssz, mint ezeket: te meg-fogsz halni! A' milyen nagyonn meg-vigasztalja őtet amaz elsőbb említett tudósítás; éppenn olyan nagyonn le-tsepüli és el-tsüggeszti őtet emez utolsó. Azért-is az ilyen rettentő tudósítások a' betegnek állapotját rosszabbá tehetik; és ha csak egynehány órával-is elébb meg-hozzák neki a' halált: te ezeket az órákat a' te vigyázatlanságod által kegyetlenül ragadoztad volna-el tőlle. Ha pedig magad vagy beteg: ne vesd-el barátom! bátorságotad, és ne hagyd magadat el-tsüggedni; ne szünj-meg gondot viselni a' te gyógyulásodról. Ne engedjed magadat ezen igyekezetbenn meg-háboríttatni, azon történetek és jelenések által, mellyeket némelylek a' halál előljáró Postáinak tartanak. Ezek a' történetek és jelenések tellyességgel nem előljáró Postái a' halálnak. És erről akarlak titeket meg-győzni elmélkedésemnek második részébenn.

§. II.) Hogy titeket Kk! meg-győzhesselek arról, hogy azok a' természeti történetek és jelenségek, a' mellyeket némelly emberek a' közelgető halál előljáró követeknek tartanak, hogy mondom azok, nem azok, a' miknek azokat tartják: jó lesz e' végre, ha én mind azokat renddel fel-veszem, a' mellyek uralkodnak közöttetek és tudva vagynak előttetek.

Én már sokszor tapasztaltam, így szól némelly ember, hogy ha akkor mikor harangoznak üt az óra, [849:] vagy mikor a' harangszó jajgató hangonn múlik-el, mindenkor valaki a' helységbenn nem sokára meg-halt. Ennek hát bizonyos meg-esmertető jelnek kell lenni arra, hogy nem messze van a' halálos eset. – De nagyonn hibázol, édes Atyámfija, ki így okoskodol, és ilyen hiedelembenn vagy. Azt kérdem: Hogy vallyon gondolkodtál-e valaha illendőképpenn ezen egészen természeti történetekről? Sem egyik sem másik, sem a' harangozásokor ütő óra, sem a' harangszónak jajgató hangja meg-esmertető jele annak, hogy nem sokára valaki meg-hal. Hogy a' toronyba az óra ne üssön az alatt, míg harangoznak, ezt az okos harangozó igyekezik el-távoztatni, avagy csak az órának meg-kimélléséből-is: azért-is minek előtte harangozna, az órát hagyja ütni. De ha mindjárt a' harangozó ezt a' néki kötelességévé tétetett gondoskodást és vigyázást el-mulatná-is, úgy-hogy ütne az alatt az óra, míg ő a' harangot húzza: mindazáltal azért bizonyossann egy ember sem hal-meg. Én-is hallottam sokszor harangozás ideje alatt, hogy ütött az óra: de mivel arra figyelmetes voltam, a' következés meg-győzőtt engemet arról, hogy ez az óra ütés nem előljáró követe a' halálnak. A' nagy városokbann, a' hol naponként halnak-meg emberek, meg-lehet, hogy az ilyen óra ütésre valamelly ember meg-hal: de az a' nélkül-is meg-hólt volna. Ellenbenn a' kisebb helységek-benn többször üthet az óra a' harangozás idejénn; és még-is igen-igen ritkánn esik-meg, hogy az ilyen ütés után hamar valaki meg-haljon. Mert hiszen mit-is tud a' harang az embereknek életekről és halálokról? Az Isten-is pedig azt akarja, hogy az emberek előtt el-rejtetve legyen az ő haláloknak órája. Ellenbenn pedig min-

den embernek minden harangszókor az a' kötelessége, hogy meg- [850:] emlékezzen arról, hogy egy órával ismét közelebb ment halálának idejéhez; hogy így az ő életének idejét annál böltsebbenn tölthesse, 's annál több haszonra fordíthassa. –

Szinte őlly kevésbé hirdeti a' haragnak szomorúann rezgő és mintegy jajgató hangja azt, hogy nem sokára valaki meg-hal. Hanem azt hirdeti, hogy az idő járása meg-változik. Sok párázatok és gőzők vagynak akkor a' levegőbenn, víz, hó, 's több e' féle; és éppenn ezek a' testek a' természeti okai annak, hogy a' harang nem őlly tisztánn és világosan szől, mint mikor a' levegőég világos és tiszta. Ha hát siket vagy jajgató hangot ád a' harang: abból azt a' következést lehet ki-hozni, hogy meg-változik az idő, nem pedig azt, hogy nem sokára meg-hal valaki a' falubann.

De még a' koporsónak vissza-hangzása, és koppanása, mikor földet vetnek reá, nem jelenti azt, hogy nem sok idő múlva ismét halálos eset fogja magát elől-adni. Mert a' koporsó deszkákból lévén össze-állitva, a' belé helyeztetett holt test nem tölti azt bé egészen, hanem üresség és hézag maradt még abban. Ha már a' sirnak bé-temetése alkalmatosságával valamelly kemény hant, vagy össze állott föld, vagy tsont, vagy kő, esik a' koporsóra, természetessenn a' sirból üres hangnak kell ki-jőni. Hogy tehetsz osztánn ebből az egészen természeti dologból következtetést arra, hogy nem sokára ismét halott lesz? 's hogy mondhatod azt, hogy a' megholt 's el-temetett személy másika kíván maga után, valakit mi közülünk? –

De én tudom, hogy nem soká meg-hal valaki, így szől egy másik ember, mert úgy szokott a' lenni, mikor a' halottnak teste hajlékonyann és tsuklóssann marad, vagy mikor a' vakondok a' házból ki-felé túr, vagy valahol a' ház körül nagy rakás földet fel-hány, olyan formára, mint a' sirhalom! – De ugyan, mond- [851:] meg kérlek, mitsoda természeti egybe-köttetésbenn állanak ezek a' természeti történetek a' halálos esetekkel? De lássuk-meg közelebről a' dolgot. – A' holtnak teste mindaddig hajló és tsukló állapotbann marad, valameddig melegség van abbann, és egészen meg-nem hidegedett; és addig nem-is kell el-temetni. Télen és hideg helyekenn hamarébb meg-hül a' halott, mint nyáronn, és ha egy ideig még azután a' maga ágyánn hagyatík. Ezt az utolsót pedig leg-alább addig kellene hagyni, míg az embernek haláláról valóságos és tagadhatatlan jelek nem adják-elől magokat: hogy a' nagy sietség és hirtelenkedés által a' holtnak láttzó embert valóbann meg-ne öljék, azzal, hogy a' hidegre ki-teszik. De ez az egészen természeti dolog, hogy lehet annak jel adója, hogy valaki a' familiából nem soká meg-hal?! –

A' vakondok, vagy putzok, melly a' tág és puha földbenn keresi a' maga eledelet, éppenn azért hány halmot ott, a' hová mehet, és a' hol férgeket kukatzokat gyanit lenni, hogy magát táplálhassa. Valamint azért a' te familiád és házad népe nem szaporodik az által, hogy a' putzok a' földet és halmot a' házba be-felé túrja: úgy bizony nem fog az a' halál által meg-fogatkozni-is azért, mert az a' földet a'

házból ki-felé túrja. Mindenik esetbenn tsak azt tsinálja, a' mire őtet a' természeti ösztön tanítja és viszi, a' nélkül, hogy többet jelentsen vele, mint azt, hogy ő ott éppen és egyenesenn férgeket földi gilisztákat keres. Néha nagyobb halmokat hány, néha kisebbeket, a' szerént, a' mint az ő vak ösztöne és hajlandósága hozza magával. –

Egy harmadik ismét ezt mondja: Mikor a' kisgyermek idejek felett okosak, vagy mikor koporsó forma láttzik az örökon, e' még-is azt jelenti ám, hogy azok nem soká fognak élni! –

[852:] A' mi a' koporsó forma jelt illeti: ez nem egyéb, hanem egy ér, melly minden emberekbenn van a' szemeik alatt keresztül az örökon. A' kis gyermekekenn, kivált az olyanokon, a' kiknek gyenge bőrök vagyon, ez az ér látszó, egyikenn jobbann, mint a' másikon. Mikor a' gyermekek az időbe előre haladnak, és a' bőrök erősödik: el-enyészik ez az ér a' szem előtt, úgy hogy nem láttzik, de azért meg-van az ottann. Hogy lehetne már ez az ér a' koránnvaló halálnak jele és mutatója? Így, minden embereknek még gyermek korokbann meg-kellene halni; minthogy mindnyájan ezen koporsó forma jellel születnek a' világra. – Hogy pedig a' más gyermekek felett okos gyermekeknek koránn meg-kell halni: ez szint olyan helytelen állítás. Meg-eshetik ugyan, hogy az ilyen gyermekek gyengélkedő egészséggel vagynak, vagy hogy nagy magok meg-szorításával 's meg-vetésével meg-erőtlenítik testeket, 's a' miatt korábbann el-halnak. De ennek nem a' bennek lévő okosság az oka; hanem az a' természeti fogyatkozás, hogy nints elegendő erejek, vagy hogy koránn és vigyázatlanul erőltetik-meg lelkeket, a' mikor rend szerént testekkel és egészségekkel sem gondolnak. Az okosság, mellyet rend szerént úgy néztek gyermekeitekbenn, mint a' koránnvaló halálnak előre való hira-dóját, nem árt a' ti gyermekeiteknek, ha valamint testekre úgy lelkekre-is illendő-képpenn gondot viseltek azoknak kötelességtek szerént. Sőt inkább az ilyen okosság betsületekre szolgál mind a' szüléknek, mind a' gyermekeknek.

E' szerént hát AF! mind azt, a' mit a' koránnvaló halál jelének és mutatójának tartanak némellyek az elől adott módok szerént, egy okos ember sem fogja annak esmerni és mondani. Csak úgy kell azokat a' jeleket venni, mint tsupa természeti eseteket és történeteket, a' nélkül, hogy abból magunknak vagy gyermekeinknek koránnvaló halálát ki-hozhatnánk, és az által magunkat gyötrenénk. Köves-[853:] sétek azért azt, a' mit a' józan okosság és a' bizonyos tapasztalások mon-danak!

De mintha így szóllana itt egy másik: Ha mindjárt azok a' természeti történe-tek és jelenségek nem lehetnek-is jelei és mutatói a' hamarjába következhető halálnak: de a' betegségek és nyavalyák körül tsak ugyan vagynak olyan meg-esmértető bélyegek, a' mellyek a' koránn vagy nem soká lejendő halálra mutat-nak. – Visgáljuk-meg hát ezeket-is: talám ez a' visgálás egyiknek vagy másiknak

nyűgodalmára fog szolgálni, és használatos lesz arra, hogy az élet tovább-is fenn-tarthassék.

Azt mondják hát némellyek, hogy mikor a' halálnak órája üt a' falbann, az elöljára postája a' halálnak. – Az meg-lehet, hogy a' beteg félelemből és képzelő-désből valósággal meg-hel, ha ezt a' természeti dolgot úgy veszi, mint a' halálnak postáját. De vallyon az a' petyegés vagy tikták hang, melly a' falbann hallatik, a' halálnak órája-é, vagy nem valami természeti dolog-é az-is? Az a' petyegés, vagy tikták hang a' falbann, mellyet halál órájának neveznek azért, mert a' zseb-órának veréséhez hasonló hangot ad, az nem egyéb, mint bizonyos kis bogár, a' melly rend szerént az ablak tokoknál vagy borításoknál szokott tartózkodni. Ennek a' bogár-nak előre nyúló órra van, a' mellyel az ő természetéhez képest néminémű taszítást tesz a' fánn, és az által részekre osztott hangot hallattat az emberrel. De szint őlly keveset tud az az emberekről, mint az életről vagy halálról: azért hát nem lehet tellyességgel a' halálnak hirdetője. Hanem a' halál² órájának hívése, könnyenn halálos lehet annak a' betegnek, a' ki azt hallja: azért-is az ilyen hit igen vesze-delmes.

Ezt meg-engedem, azt mondja egy másik; mert vagynak elegenn őlly madarak és bogarak, mellyek órraikkal meg-ütvénn vagy vagdaltvánn a' falat, fát, 's a' t. hangos ütést, és tsengő hangot tsínálnak: de a' házi prütsökre és a' halálmadárra nézve másként van a' dolog. Mikor ezek szólnak, [854:] akkor bizonyossann va-laki meg-hal; és ha beteg ott valaki, a' tsak készítse magát a' halálra. – Igenis, a' ki ezzel a' hittel és vélekedéssel van, az ő hite az ilyen természeti dolog alkalmatosságával könnyenn halált okozhat néki. – A' házi prütsök tellyességgel nem lehet elöljára póstája a' halálnak. Ezt hinni és állítani, ellenkezik a' tapasztalással, és ezen közönségessenn eléggé esmeretes bogárnak természete ellen van. A' régi házi prütsökök néha ide 's tova repkednek estvénként, és meg-lehet, hogy valami más házhoz be-vetődnek. Az-is meg-esik, hogy nyáronn, aratás idejénn, a' széná-val 's gabonával a' házhoz vitetnek. Azután szólnak az ő szokások szerént, vagy tsitseregnek, mikor társokat el-vesztik, és akkor-is, mikor meleg helyek és jó táplálkozások nintsen. Gyakrann lehet ezen állatotskáknak szavokat hallani, a' nélkül, hogy valaki ki-halna a' házból. Ha pedig éppenn valaki beteg, olyan, a' ki a' prütsköt halál postájának tartja: annak huzamost való és siralmas tsitseregése úgy meg-indithatja őtet, hogy bátorságát és bizodalmtát el-vesztvénn kétségbe esik gyógyulása felől, és meg-hal. – Szinte így van a' dolog az éjtszakának idejénn ide 's tova repdeső úgy nevezetett halál madárra nézve-is. Ez a' madár nem egyéb, mint éjjeli bagoly; de a' mellyet sok babonás emberek úgy néznek, mint a' halál-nak póstáját, pedig nem az. Ez a' babonáság eredetét veszi a' Pogányságnak régi

2. halál [javítva ebből: halálnak]

babonás, és átaljába az olyan időkről lehet le-hozni, a' mellyekben sokat tartotak a' madarak szóllásaira; de a' melly balvélekedés 3 Mós. 19: 26. szerint, útálatos az Úr előtt.

Ezek a' baglyak, a' mint mondám, éjjeli madarak, a' mellyeknek természetek azt hozza magával, hogy az éjjeli setétség alkalmatosságával kiáltozzanak. Télen által szomorúann kuttyognak a' tsűrökbenn, pajtákbenn, és dűlőfélbenn lévő kőfalakbenn, és sokszor hosszas éhséget kell né- [855:] kik szenvedni. Sokszor lehet falu helyekenn hallani, hogy hosszasann és sokáig kiáltoznak, a' nélkül, hogy tsak egy halott-is legyen. Mint más némelly állatok, úgy ők-is meg-érzik előre az idő változást, és ezt kiáltozásaik által adják tudtunkra. De akár mennyit beszéljen bár róllok a' babonáság: mindazáltal az sem a' tapasztalással, sem ezen madaraknak természetekkel, sem az igassággal meg-nem-egyez. Némellyek ezen baglyak közzül éjtszaka arra felé repülnek, a' merre világosságot látnak; és mivel azoknál a' házaknál, a' hol beteg, vagy halott vagyon, világítani, gyertyát égetni szoktak: természeti dolog, hogy ezen világosságához repülnek, és sokszor az ablakba le-szállván ott kiáltanak. De meg-lehet az-is, hogy a' halott szagát meg-érezvén, természeti ösztönöztetéseket követvén, hogy eledelt kaphassanak, arra a' helye repülnek, a' honnét a' dögletes szagot jőni érzik. Ebből az okból néha meg-történhetik; hogy valamely ember meg-hal: de mindazonáltal tsak ugyan nem lehet azért ezeket a' madarakat a' halál követei gyanánt tartani. Nem tudnak ezek az emberekől semmit-is. –

De – azt mondja a' harmadik – tudok én valamit, a' mit méltánn úgy lehet tartani, mint a' nem sokára el-következő halálnak előre való jelentőjét. De mi hát az? azt kérdem. Talám ez-is valami olyan, a' mit természetesen meg-lehet magyarázni. Azt mondod: Ha valamely beteg Vasárnap jobbann lesz, vagy, ha a' gyertya abbann a' szobábann, mellybenn a' beteg fekszik, tsak homályossann és gyengénn ég: ez azt mutatja, hogy kevés ideig él már a' beteg, és azután meg-hal! – Boldog Isten! ugyan mi módonn lehet az, hogy minden további gondolkodás és vizsgálódás nélkül, az ilyen természeti dolgokat és eseteket [856:] úgy nézhetik, mint a' nem sokára el-következő halálnak híradó követit! Avagy nem látjátok-e által, emberek, hogy ez a' hit és vélekedés veszedelmes néktek? Távoztassátok hát azt el. De halljátok-meg elébb az én okaimat tsendesenn és nyúgodt szívvel; mert az az én tzélom, hogy a' ti lelketeknek nyúgodalmát meg-szerezsem.

Akármellyik naponn-is kívánatos a' dolog a' betegnek meg-jobbulása. Miért lehetne hát az ártalmas és rossz éppenn Vasárnapi nap', az Úrnak napján? Nem minden napok az Úr napjai-e? Örüljete hát, ha ma a' beteg jobbann kezd lenni; vidámitsátok még jobbann-is fel őtet. Ez a' jobbulás hiszen annak bizonyosága, hogy reménység lehet annak meg-gyógyulásához. Ne tegyétek az ő állapotját rosszabbá az által, hogy az ő Vasárnaponn történt jobbulását arra magyarázzátok,

hogy nem sokára meg-fog halni. Ez éppenn rosszabbá tehetné az ő állaptját, sőt halált-is okozhatna néki. Ha maga a' beteg van ilyen balgatag vélekedésbenn és ostoba hiedelembenn: azonn igyekezzetek, hogy ki-vegyétek belőle ezt a' tévelygő értelmet és bolondságot. Mutassátok-meg nekie, hogy már sok ezerenn voltak olyanok, a' kik Vasárnap kezdetek jobbann lenni; de azért nem haltak-meg, hanem meg-gyógyultak: így őnéki-is nagy reménysége lehet meg-gyógyulásához.

Hogy néha abbann a' szobábann, melybenn a' beteg fekszik, a' gyertya homályossann és gyengénn ég: ez-is tellyességgel nem annak a' jele, hogy nem sokára meg-hal a' beteg; hanem inkább természetzi következése annak, hogy a' szoba tele van rossz párázattal és dögletes gőzzel. És ez súriti-meg a' levegőt a' szobá- [857:] bann, és nem csak annak oka, hogy a' gyertya homályossann ég, hanem azt-is mutatja, hogy ártalmas az a' betegnek-is, a' ki azt bé-szivja, valamint azoknak-is, a' kik a' beteg körül forognak. – Ez a' pislógó fénnye a' gyertyának azt mondja néktek, hogy a' szobábann tisztátalan és veszedelmes gőzök vagynak, a' melyeket szükség onnét ki-hajtani. Ezt tapasztalhatjátok a' lakodalmakbann-is, a' hol beteg ugyan az ágyba nints, de a' sok testből ki-jövő izzadság és párázat annyira megsűrítik és meg-vesztegetik a' meg-szorúlt levegőt, hogy a' gyertyák nem éghetnek, hanem egymás után el-alusznak; úgy hogy e' miatt szükség az ajtót és ablakokat egy ideig nyitva tartani. – Azonn legyetek hát, hogy a' beteg szobájábann-is megtisztítsátok a' levegőt. És erre a' fontos kötelességre int titeket a' métsnek vagy gyertyának homályos és pislogó világa, hogy viseljeteK gondot a' betegről és magatokról. –

Mit mondjak még arról a' hibás vélekedésről-is, mely szerint azt állitják, hogy midőn valaki azt álmodja, hogy egy föga ki-esett, az azt jelenti, hogy valaki az atyafiság közzül vagy már meg-holt, vagy nem sokára meg-fog halni? Erre csak azt mondom, hogy ez nem egyéb álomnál; az álom pedig semmit sem jelent, hanem csak azt, hogy aludtak. –

* * * És ezzel véget vetek Kk! azon vizsgálódásnak, mellyel a' hamar leendő halálnak előre való jelenségeit és hiradó postáit meg-hánytam vetettem. Illyenek a' többek-is, a' melyekről most nem szóllhattam. Nintsen semmi bizonyos jele a' hamar következő halálnak. Az Isten bölts okokból a' mi halálunknak óráját el-rejtette előttünk. De az ilyen halált jövőndőlő jelekbe való hit könnyenn igen veszedelmes lehet az életnek és az egészségnek, sőt halált-is okozhat. [858:] Hagyjátok-el azért ezt az ostoba vélekedést; és hogy soha a' haláltól ne féljeteK: minden naponn úgy éljeteK, mint halálotok óráján kívánnátok, hogy bártsak úgy éltetek volna. Így soha sem lep-meg benneteket igen koránn a' halál, és mindég készen talál titeket arra az útatásra, a' melly leg-nevezetesebb és leg-fontosabb lehet minden embernek, tudni illik, az örökkévalóságba való útatásra. Minek okáért

vigyázzatok Kk! melly órábann szállit-ki titeket a' ti Uratok: hogy akármikor jó-is el az Úr a' ti lelketeknek meg-kérésére, mindenkor bizodalommal ajánlhassátok azt a' ti mennyei Atyátnak kezeibe, és bé-fogadtassatok az örök hajlékokba. Amen!

NagyBajomb. 27^{dik} Mart. 822.

A' meg-holtak körül való babonáságnak el-távoztatásáról

[859:] Letzke: 2 Kir. 4: 34-36. „És az ágyra fel-hágván Elizeus a' gyermekre borúla, és az ő száját a' gyermek szájára tevé, szemeit szemekre, kezeit kezeire, és el-terjede a' gyermekenn, és meg-melegedék a' gyermeknek teste. És tölle el-fordúlván alá 's fel jár vala a' házban; azután fel-menvén ismét el-terjeszté magát rejtá: osztánn a' gyermek püresszente vagy hétszer és el-nyitá az ő szemeit. Akkor szólítá Géházit/ Péházi? és monda?: Hivd ide a' Junamitist, és oda hívá azt: És mikor oda ment volna monda: Vidd-el a' te fiadat.”

Nemelly emberek meg-nem elégedvén azzal, hogy az élő emberekkel minden ki-gondolható babonás szokásokat el-követnek, az ő bolondságaikkal el-kísérik a' halottakat szintén a' sírig. És a' mi az igaz istenfélő embert leg-inkább el-tsüggeszti és búsulásra juttatja, az, hogy a' babonáskodó ember az ilyen ostoba reguláknak, módoknak és szokásoknak gyakorlása és véghez vitele mellett a' nagyobb és fő-benn járó kötelességeit el-mulatja, nem tellyesíti. Mert mire nem viszi a' babonáság azt, a' ki egyszer annak rabszolgájává lett, és vakonn fogad szót annak parantsolatnak! A' józan okosság szavára nem hajt az semmit, annak parantsolatnak nem engedelmeskedik: és még-is el-hiteti magával, hogy még-is az Istennek jó tettése szerint tselekedett kötelességből. Éppenn ezért öly veszedelmes osztánn a' babonáság, és veszedelmes minden balvélekedések. Ha valaki meg-hal a' babonás embernek háza népe között: nyughatatlanul lótnak-futnak egyik helyről a' másikra; nem azért, hogy a' meg-holt emberre nézve szükséges rendelkezéseket tegyenek, mellyek [860:] ebbenn az esetbenn meg-kivántatnának: hanem azért, hogy pontossann tellyesítsék azt, a' mit a' babonáság és bé-szivott balvélekedések és ostoba hiedelmek parantsolnak. A' holt testet a' haló ágyra ki-nyújtóztatva a' természetnek menetelére bízzák, azt vélvén, hogy a' már meg-holt, nem-is vizsgálódnak a' körül, ha vallyon ez az állítás és úgy-tartás valóság-é. – Ugyan Keresztyén AF! mikor viseljük már magunkat a' halálos esetek körül az okossággal és kötelességgel meg-egyezőképpenn? Ha a' babonáság és balvélekedések valamely időnek gyaláztatára voltak: bizony felette nagy gyaláztatára szolgálják a' mi időnknek! Azért-is szükség, hogy azokról egészen le-mondjunk, még a' történhető halálos esetekben-is le-mondjunk; és ellenbenn tselekedjük azt, a' mi az ilyen esetekben kötelességünk. És erre akarlak én titeket fel-serkenteni, Elizeus

Prófétának példájával, kiről a' mondatik a' fel-vett Beszédekben, hogy: Az ágyra fel-hágván, a' meg-holtak tartatott gyermekre borúla, és az ő száját - - - vidd-el a' te fiadat!

Sokkal élőbb, mint sem meg-történt, meg-kellett volna az embereknek gondolni azt, hogy nem holtak-meg mind azok valósággal, a' kik meg-holtaknak láttanak. Sok életben van még akkor-is, és ha a' szükséges szerekkel és eszközökkel mindjárt akkor illendőképpenn forgolódnak körülötte, az életre-is visszahozattathatik. Ennek példáját látjuk az el-olvasatott Beszédekben. Ezen gyermeknek szülei azt hitték, hogy az valósággal meg-holt: de követték az okosságnak tanácsát. Békével hagyták őtet az ágyon fekünni; és a' meg-keseredett anyja magától a' tsudatételeiről el-híresedett Elizeus Prófétához, hogy hát ha talám ez a' szeretett gyermeket az életre vissza tudná hozni. Elizeus el-jött, meg-visgálta a' gyermeket, [861:] és az életnek néminemű homályos nyomait tapasztalt rajta. Reá fekszik osztánn a' gyermekre, és igyekezik őtet fel-melegíteni. Az ő folyvást tartó igyekezete által oda-is vitte Elizeus a' dolgot, hogy az élet vissza tért ő beléje. – Gondoljátok-el Kk! melly nagy öröme lehetett a' mély szomorúságban lévő édes anyának, midőnn látta, hogy a' holtak tartatott gyermek, a' Prófétának szorgalmatos hozzá látása által ismét vissza jött az életre! – De ez az egyetlen eset nem tehette-é az embereket már régen figyelmetessé arra, hogy a' halottakkal vigyázva bánjanak? Melly sok ember temettetett már-el sietségből olyan, a' kinek belső részeiben még élet nyomai és jelei voltak! Melly sok ember ébredett-fel a' koporsóban, a' sirnak fenekénn, és rettenetes kinok és kétségbe esés közben adta-ki lelkét ezen irtóztató szoros tömlőzben! – De hát magunk-is mindnyájan nem vagyunk-é ki-tétetve annak a' veszedelemnek, hogy elevenen temetessünk-el, ha a' mi hozzánk tartozóink nem vigyáznak szorgalmatossággal mi körülöttünk! Sőt nem vagyunk-é abban a' veszedelemben, hogy a' mi hozzánk tartozók, még szánakozásból-is meg-rövidítik életünket, ha ők, és mi ő velek, a' meg-holtakkal vagy meg-halókkal úgy bánunk, mint a' mint fájdalom! eddig bántunk azokkal! Óh vajha hát most, midőn a' Királyi Felség-is egy ezen dologban ki-adott kegyelmes Parantsolatjában azt parantsolja minékünk, és köti szívünkre, vajha mondom olyan szerentsés lehetnék, hogy titeket ezen okossággal meg-egyező kötelességnek tellyítésére, és a' Felséges Parantsolathoz önként való engedelmességre reá birhatnának! Mondjatok azért le minden balvélekedésről és babonáságról a' ti haldokló, vagy már valósággal meg-is holt szerelmeseitekkel való bánás- [862:] bann, és vigyék véghez a' fellyebbvaló és szükséges kötelességeiteket! Ez az Kk! a' mit kívánok ti tölletek, és a' mire való fel-indítástokra akarok munkálkodni ebbenn az órában. Legyetek hát illendő figyelmetességgel!

§. I.) Hogy a' meg-történő halálos esetekben bizonyos babonás szokásokhoz figyelmezzek az emberek; hogy azokat sokszor a' nyughatatlansággal határos siet-

séggel, potossann, mint valamely lélekben járó dolgot, viszik véghez; és hogy e' mellett sokszor elébbvaló kötelességeiket mulatják-el: arról akárki-is könnyenn meg-győződhetik. Csak némely kisgyermeknek, házi gazdáknak vagy gazdasz-szonyoknak meg-halások alkalmatosságával legyetek jelen: azonnal által fogjátok látni, hogy valósággal úgy vagyon a' dolog. Én azok közül tsak egynehányat fogok említeni, a' melyeket leg-veszedelmesebbeknek lehet tartani.

A' leg-első tudva lévő vétek a' haldoklók vagy meg-halók körül az, hogy a' vánk-os fejek alól el-húzzák. Azt hiszik, hogy a' haldokló ember nem érez már különös fájdalmat: azért-is a' halálos hartzot könnyebbé akarják neki tenni, és halálának óráját siettetni. Igaz-is, hogy ez által a' haldoklónak halálát siettetni lehet. Mert mivel a' feje ekkor alacsonyabb helyeztetésbe esik, és a' vérnek szabados folyása a' testbenn meg-akadályoztatatik: hamarébb meg-hal az ember, mint külobbenn meg-holt volna, ha a' vánkost feje alatt hagyták volna, kivált ha az egész felső részét a' testnek még egy vánkossal magossabbra emelték volna. A' ki azért kívánja az ő barátját, házas társát, vagy gyermekét az életből hamarébb a' halálra vinni: a' tsak ragadozza-ki feje alól a' vánkost, és testének felső részét, derekát, ily mély és alaton fekvésbenn hagyja lenni, a' mint tsak lehet; többnyire el-éri az [863:] ilyen velek való bánás által a' maga tzélját; de a' mely gonosz és istentelen tzél.

Mert vallyon helyes és igazságos dolog-é ez? Mit mond hozzá a' te józan okos-ságod? Mit szóll a' te érzésed, a' halálnak ezen siettető módja felől? Szeretnéd-é te, mikor azt állitván a' körülötted lévőek felőled, hogy a' halállal küszködöl, szeretnéd-é mondom, ha ekkor hirtelen ki-rántanák fejed alól a' vánkost, és azzal együtt minden ahhoz való reménységet-is hogy az életre vissza jőjj? Nem kegyet-lenség-é, valamely embert, a' ki az éle és halál között tusakodik, a' hosszabb élet felől való minden reménységétől meg-fosztani? Mit itélnél azokról, a' kik ezen nevezetes órábann könyves szemekkel állvann ágyad körül, ilyen kegyetlen módonn ölnének-meg tégedet? Ezek a' te gyermekeid, a' te barátaid, olyan embe-rek, a' kik szeretettel és háládatossággal tartoznak tenéked, olyan emberek, a' kikbenn te egész bizodalmatat helyeztetted, a' kiket te szeretsz, a' kiktől te nem örömes válsz-meg: és ezek siettetik most a' te haláladat! – Úgy de éppenn úgy esik annak a' kinek feje alól kegyetlenül el-veszed a' vánkost, a' mint esne tenéked hasonló esetbenn. Mert, a' kinek feje alól a' vánkost el-veszed, abbann még van érzés, tud eszmélni, érezni, talám nagyobb mértékben, mint te gondolod. Meg-lehet, hogy az ő életének vége sins még olyan közel. Tudja és észre veszi, hogy a' vánkost azért veszed-el feje alól, hogy az ő halálát siettesd. Van még neki, ha mind vékony reménysége-is, de tsak van a' felől, hogy még további életre meg-marad. Kiván hosszabb életet, kiván gyógyulást és azért nem örömet hal-meg: és te mind ezekkel nem gondolsz. Nints ugyan neked rossz tzéled; te tsak az ő szenvedéseinek akarsz véget vetni: de ki adott erre just tenéked? Ura vagy-é te a'

más életének? És honnét tudod azt, hogy az olyan nagy fájdalokat szenved? Neked úgy láttzik: de ez a' szíj könnyen meg-tsalhat: [864:] Mennél közelebb megyünk a' halálhoz, annál kisebbek a' fájdalok. Míg az ember él, addig mindig van reménység az ő gyógyulásához-is, és mind addig tartozol te azonn igyekezni és munkálkodni, hogy az tovább élhessen. Mert a' beteg vissza jöhet az életre, a' természet az orvosságokkal támogatván és segítettvén erőt vehet a' nyavalyánn. Sokakonn meg-esett már ez, még olyanokonn-is, a' kiket már a' haló ágyra-is ki-nyújtóztattak. Meg-lehet, hogy éppen most tartja a' betegnek természete a' vialdalt az új életre; és te ki-veszed feje alól a' vánkost: ezzel nem egyebet csinálsz, hanem gyilkosává leszel egy embernek, a' ki még tovább élhetett volna. Melly nagyonn vétkezel hát te az olyan ember ellen, a' kinek feje alól el-rántottad a' vánkost! Hagyj békét inkább neki, és gyámolitsd több vánkossal az ő derekát; mert meg-lehet, hogy az által még egynehány óráig, sőt egynehány napig-is tovább tartod fenn az ő életét. Egy szóval: ne szünj-meg addig, míg a' beteg él, az ő életbenn való meg-maradásáról gondot viselni, ha mindjárt azt hinnéd-is, hogy az ő életének vége közel vagon.

2.) Szinte őlly kegyetlenül 's igazságtalanul tselekesznek azok-is, a' kik azt, a' kit meg-holtnak tartanak, még minek előtte meg-hidegedne, az ő nyoszolyájából hideg ágyra fektetik. Az által nem csak úgy helyeztetik őtet, hogy feje mélyebben és alacsonyabban essen, mint volt az előtt, és szokott lenni rend szerint: hanem még hanyatt-is fektetik, ki-nyújtóztatták, bé-fedik csak könnyen, és ekképpenn a' tellyességgel való meg-hülés veszedelmének teszik-ki. Ha az ember még egészen nem holt volt meg: most már hamar meg-merevedik és meg-hal. Mert majd minden lehetősé- [865:] get meg-vontak tőlle a' gyógyulásra és fel-elevenedésre. És ebbenn a' tekintetbenn-is azt kérhetem: Hogy miért van ez így? Miért szükség a' beteget őlly hirtelen a' hideg ágyra ki-nyújtóztetni? Azt mondják-tok, hogy nem jó, ha a' 'halott tovább az ágyonn fekszik, nem jó ha mindjárt a' hideg ágyra nem fektetik, el-nem helyeztetik, és ki nem nyújtóztatják. De miért nem jó, ha ezt el-mulasztják? Talám a' lelketlen testnek árt az, ha a' koporsóbann nem fektetik egyenesen? Nem rothadhat-meg? Vagy talám a' meg-holt testből ki-költözött lélek nyughatatlankodik azonn, és kedvetlenné 's boldogtalanna lesz a' miatt? – A' test bizony a' nélkül-is által-megy a' rothadásra és a' ki-költözött lélek el-ment a' maga rendeltetésének helyére. Mire való hát ez a' nyughatatlan sietséggel készített hideg ágy? Nem csak semmit nem használ az; hanem inkább árt, és halált okozhat egy olyan embernek, a' ki még tovább élhetett volna, ha őlly hirtelen szokott meleg ágyából hideg ágyra, és hideg kamrába nem tették volna. Mind ezekre pedig hiszen elég idő van addig, míg az ember tökéletesen

1. <beteg> halott

nem bizonyos az embernek halála felől. Az erről való meg-győződés után kötelességünk az, hogy az életbenn lévőket eránt való gondoskodásból, a' rothadó nehéz szagú testet helyre vigyük; hogy ragadó nyavalyák ne származzanak, és azonak mérgek tovább ne terjedjen. – De magatok-is által-látjátok azt AF! hogy valamint a' vánkossal a' fő alól való el-vétele, úgy a' meg-holtnak hirtelen az ő ágyából más helyre való vivése igen veszedelmes. Ne legyetek hát vak hitből és bé-szivott ostoba hiedelemből így-is vétkesekké: sőt kerüljétek a' halálos esetekben áttal-jába mind azt, a' mit a' babonáság ki-gondolt, és tanátsolt.

3.) Ide tartozik kiváltképpenn még ez a' hit-is: Hogy mihelyt valaki a' házbann meg-hal, mindjárt egy ablakot [866:] ki-kell nyitni, a' háznak felső ajtaját pedig és az ablakkon lévő forgókat² annál erősebbenn be-kell zárni. Ha a' házi gazda, vagy gazdasszony holt-meg: akkor minden barmot és baromfit a' háznál fel-kell zörgetni, verni, a' méhes kasokat fel-szaggatni, a' gyümölsőt, gabonát meg-for-gatni, 's a' t.

Ez mind babonáság. A' beteg szobájábann egy ablakot mindég nyitva kellene tartani, hogy friss levegő mehetne a' szobába. De ha a' beteg valósággal meg-holt: az a' gondoskodás a' levegőnek meg-tisztítása végett még inkább szükséges. Ha-nem, hogy a' halhatatlan lélek az Istenhez késelem nélkül való menetelében fel-ne-tartóztassék, azért nem szükség, hogy így hirtelenkedjen az ember. Miért háborítják meg ilyenkor a' barmoknak, házi állatoknak, lovaknak, teheneknek, sőt még a' méheknek-is nyugodalmokat, és miért kell meg-forgatni a' gyümölsőt 's gabonát: annak semmi okos fundamentomát sem láthatom. Mind ezek az állatok és dolgok semmi öszve-köttetésbenn sintsenek többé a' meg-holttal; nem az ő jószágai azok már; más szállott azoknak örökségébe. A' gyümöls és gabona azért meg-nem romlik, és a' barmok, baromfiak és méhek el-nem döglenek, ha nyugalombann hagyod-is ilyenkor őket. A' nyugalom jól esik nekik: hagyj békét hát nékik.

4.) Eppenn így van a' dolog más szokásokkal-is, a' mellyek felől azt hiszik, hogy meg-kell tenni a' halottas alkalmatosságokkal, a' nélkül, hogy annak valami okos okát tudnák adni. Mire való az, hogy a' halottal bizonyos dolgokat tesznek és adnak a' koporsóba és sirba, a' mire pedig az életbenn lévőeknek szükségek volna? Mire való a' felettébbvaló pompa a' halottak körül, azoknak tzifra és drága fel-öltöztetések? De hát az hogy lehet meg, hogy azok a' ruha félék, és fejér ruhák, mellyekkel a' halottaknak meg-tisztítására [867:] éltenek, a' nyavalyákat és a' gonosz lelkeket el-űzhetnék? Ártalmas lehet valóbann az ilyen dolgokkal való élés: de arra a' végre, a' mire akarják, semmit sem használhat. – Kerüljétek hát Kereszt-yén AF! a' haldoklókkal és meg-holtakkal való bánás közbenn, mind a' holt

2. forgókat [a k azonnal javítva g-ből]

testeknek el-rendelésébenn 's öltöztetésébenn, mind egyebekbenn-is, minden balvélekedést, minden babonás szokást. Ezek hiszen mind ellenkeznek a' józan okossággal, ártanak. Sőt meg-akadályoztatnak titeket derekabb és elébbvaló kötelességeiteknek véghez vitelébenn. Mutassátok-meg itt-is magatokat az egy igaz Isten igaz tisztelőinek lenni. Féljétek az Istent, és tartasátok-meg az ő parantso-latit. De, hogy annál bátrabbann járhasstok: előtökbe ádom már a' második rész-benn azokat a' szükséges kötelességeket, melyekre vigyáznotok kell a' halotti alkalmatosságokbann.

§. II.) Ha meg-hal Kk! valaki, akárki légyen-is az: ne tsak azonn legyetek, hogy az ő halálának bizonyos voltaig, vagy addig, míg bizonyosann tudjátok, hogy meg-holt, okos módonn bánjatok velek, hanem tselekedjétek ezt egészen addig, míg az a' föld felett vagyon. A' szerént tselekedjétek, a' mint méltánn kívánnátok, hogy azok, a' kik a' ti haló ágyatok körül vagynak, és a' ti holt tetemeiteket el-temetik, tselekedjenek ti veletek. Hagyjátok a' beteget tsendesenn meg-halni a' maga ágyánn, és hagyjátok azonn annyi ideig fekünni, míg nem tellyes bizony-sággal és kételkedés nélkül való jelekből meg-győződve vagytok a' felől, hogy már az valósággal meg-holt.

Több példából lehetett már Kk! azt észre venni, hogy a' beteg ember nem holt-meg mindég valósággal, mikor nekünk meg-holtnak lenni láttzott. Némelly el-erőtlenedve fekszik a' halállal határos meg-merevedésbenn: de tud mindent, a' mit vele és körülötte tesznek. Némellyek ezen állapotból ismét magokhoz jöttek, fel-ébredtek, és még azutánn több esztendőig éltek. De gondolja tsak az ember azt a' rettenetes állapotot, a' melybenn van egy holtnak [868:] láttzó ember, a' ki észre veszi, hogy őtet, mint meg-holtat siratják, hallja az ő szerelmeseinek jajgatá-saikat, hallja, hogy az ő el-temetéséről beszélnek, meg-is határozzák arra a' napot; és minden szükséges készületeket tesznek ahhoz. Örömet segítene magánn, örömet szeretné a' sirókat bizonyosokká tenni a' felől, hogy ő még él: de nem te-heti és nem állhat ellent, hogy a' koporsóba ne tegyék. Melly rettenetes gyöt-relebenn van az ilyen ember, és ha tsak egynehány szempillantásig élne-is ezen-túl: mindazonáltal az ő állapotja egy a' leg-rettenetesebbek közzül. Hogy pedig az ilyen állapot lehetséges, nem tsak a' tapasztalás bizonyítja azt, hanem a' mi Letz-kénk-is. A' gyermek, a' kit az ő szülői valósággal meg-holtnak tartottak, nem holt-meg valósággal. Azért fel-is ébredt a' Prófétának okos vele való bánása által. – Ne siessetek azért AF! a' holttnak láttzót az ő ágyából ki-venni: kivált ne siessetek az ő el-temetésével. Győzzétek-meg elébb magatokat az ő halálának valóságáról; és míg az ő haláláról meg-nem győzitek bizonyossann magatokat, mind addig úgy bánjatok vele, mint³ holtnak láttzóval.

3. mint [a t azonnal javítva d-ből]

Ha pedig egyszer az el-következett halálról tökéletesen bizonyosok vagytok: viseljeteK gondot annak tisztességes el-temettetéséről. Ez az utolsó tisztesség, melyet mutathatsz a' te Szerelmesednek földi hajléka eránt, a' ki míg élt kedves és hasznos volt tenéked; olyan tisztesség ez, a' melyet nem tsak a' te szeretetedről és háládatosságodtól vár-meg, hanem a' mellyel az emberi testnek meg-betsüléséből-is tartozol. Ne alacsonyítsd-meg magadat az által, hogy a' meg-holtról alacsonyann szóllanál: mert úgy mások rosszul fognak felöled ítélni; azt fogják mondani rólad, hogy nem szeretted a' meg-holtat, és örömmel veszed az ő halálát. Alkalmaztasd hát ebbenn a' részenn magadat a' jó embereknek ítélet tételéhez, és takarítsd-el a' holt testet úgy, hogy semmi szemre-hányást se tegyenek tenéked, sem a' fősvénységért, sem a' vesztegetésért: hanem győzd-meg őket a' felől, hogy a' meg-holt Szerelmesed igazánn kedves vólt előtted.

[869:] Hagyánn, ha balvélekedés-is az, hogy a' te szomszédid és embertársaid, sőt maga a' haldokló is, tisztességes el-takaríttatást kívánnak. Ez a' balvélekedés elő-mozdítja a' jó erköltsöt, és azért meg-szűnik balvélekedés lenni, mivel tisztetnek, szeretetnek és háládatosságnak jele. Nem nagy igazságtalanság volna-é az, ha én azt a' testet, melly nekem sok ideig lakó szállásul szolgált, a' halálbann meg-útálni akarnám? De nem éppenn olyan igazságtalanság volna-é az-is, ha a' te atyádnak, házastársadnak, gyermekednek, jóltévéődnek vagy barátodnak testével a' halálbann illetlenül bánni akarnál? Igenis a' volna; és ez legyen meg-intettetésekre azoknak, a' kik méltók a' gyalázatra és útálatra: a' melly nem tartozik azokra a' jámbor istenfélőkre, a' kik halálokban-is tisztességes temetség által tiszteltetnek-meg. –

2.) Hanem, a' meg-holtért el-ne felejtkezz azon kötelességről, mellyel magadnak és másoknak, a' te egészségbenn és épségbenn való meg-maradásodra nézve tartozol. Sírj és jajgass, a' mint a' te szived kívánja: de sirj és jajgass okossann, ; hogy átalljába az ne tessék-ki belöled, hogy tudatlan és oktalan ember vagy. A' meg-holt Szerelmesedet nem vesztetted-el örökre: él még ő, él egy jobb világban. Nem jó ugyan ő vissza tehozzád: de te ő hozzá mehetsz a' jobb világban. A' halál után-is folytatni fogjuk az itt el-kezdett életet, és aratni fogjuk azt, a' mit itt vetettünk. A' halál után az az Isten akaratja, hogy az ő hatalma, igazsága és jósága által, a' kegyesség és boldogság öszve párosodjanak. Hullasd hát a' te Szerelmesednek koporsójánál a' szeretetnek, barátságnak és háládatosságnak könnyhullatásit: de hagyd-is el vigasztalással, Isten akaratjábann való meg-nyúgovással, és az ő atyai gondviselésébenn való bizodalommal a' te kedvesednek sirját. Igyekezz azon, hogy tellyesítsd az ő utolsó akaratját. Menj-el osztánn, járj az Isten előtt, és légy kegyes: így osztánn a' te halálod után minden Szerelmeseidet meg-fogod találni az egekben. – –

* * * Annak okáért Kk! minden oktalan balvélekedéseknek vak hiedelmek-

nek és babonaságnak el-távoztatá- [870:] sával igyekezzünk véghez vinni a' mi Szerelmeseinknek halálokkor az ő erántok tartozó nagyobb és főbb kötelességeinket. Ugy tselekedjünk, mint jó erköltsü emberekhez, és okos Keresztyénekhez illik, kik már az igasságnak esméretére el-jutottunk. Ez betsületünkre és ditséretünkre fog szolgálni minékünk; és meg-győzettetvénn a' felől, hogy majd annak idejébenn a' mi hozzánk tartozóink-is úgy fognak bánni mi velünk, annál nagyobb nyúgodalommal halunk-meg. Az a' rettenetes gondolat, hogy a' miéink a' mi halálunkat siettetni fogják, hogy hirtelenkedésből elevenenn fognak el-temetni, sőt, hogy halálunk után gyalázattal fognak illetni bennünket, ez a' rettenetes gondolat, mondom, nem fog bennünket gyötreni. Nem, hanem nyúgodt elmével és bátrann bizzuk magunkat a' mi beteg ágyunkbann a' mi Szerelmeseinkre, és ők kötelességeket véghez viszik erántunk.

Adjad, óh, kegyelmes Atyánk! hogy ez a' te akaratod legyen-meg! Adjad, hogy sem a' láttzó haláltól, sem az elevenenn való el-temettetéstől, sem halálunkbann lejendő gyalázattól ne féljünk; és hogy mindeniket el-kerülhessük tisztességgel és betsülettel folytatott életünk által. Adjad e' végre, hogy nevelkedjünk a' böltességbenn s kegyességbenn; a' te ditsősségedre. Amen!

NagyBajomb. 15^{dik} Novemb. 818.

Az égi testekről való helyes esméretről

[871:] Letzke: Jób. 31: 26. „Ha láttam a' világosságot, midőn fénylene, avagy a' holdat fényesenn meg-telve járni.”

Jób Pátriárka a' kezünk alatt való Részbenn magát meg-igazítani igyekezővén, meg-mutatja, hogy különös hibáiért és vétkeiért nem érdemlette-meg azt a' nyomorúságot és szerentsétlenséget, melly alatt nyög és fohászkodik. És a' fel-vett Beszédekben azt mondja: Soha sem tselekedtem én az által az Istennek akaratja ellen, hogy babonás indulattal néztem volna a' világosságot, midőnn fénylene, avagy a' holdat, midőnn fényesenn meg-telve járna: az én foglalatosságimbann és dolog tételeimbenn soha sem ügyeltem babonás módonn a' holdnak meg-újjulására, meg-telésére, vagy fogyatkozására. Mert ha én az én mezei és gazdasághoz való munkáimnak el-végezésébenn, a' földmivelés vagy a' barom tartás körül a' holdnak újjulására vagy fogyására nézvén abbann helyhez tettem volna bizodal-mamat, és minden fundamentomos ok nélkül vakonn ahhoz tartottam volna magamat: úgy örömet meg-engedném, hogy az által az Istennek haragját vontam magamra, és méltóvá tettem magamat mind ezekre a' szerentsétlen esetekre, mellyek rajtam történtek. Úgyde ezen vétékbe sem estem: nem néztem, mind némelly babonáskodó emberek szoktak tselekedni, a' Holdnak újságára vagy meg-szakadására; és így azzal sem vétettem.

A' szerentsétlen és kegyes Jóbnak ezen szavaiból¹ ki-hozhatjátok Kk! hgy a' földmivelésbenn és mezei munkákban a' Holdnak meg-újjulására vagy meg-telésére, vagy meg-szakadására való figyelmetes, és attól való várása a' szerentsés vagy szerentsétlen következésnek, bűn. De reménylem, hogy még jobban-is meg-fogtok erről győztetni, ha a' ti tanúságtokra, az égi testnek mivoltára és állaptjára nézve, egynehány kérdéseket tévén, azokra meg-felelek! Bártsak az én beszédim a' ti oktatástokra szolgálának! Bártsak az egy igaz Istennek valóságos tiszteletére serkentenének-fel azok titeket! [872:] Bártsak az által ki-vehetném belőletek azt a' tévelygő vélekedést, mintha az égi testeknek különös titkos és tellyességgel meg-magyarázhatatlan be-folyások volna a' mi földünkre, ennek plántáira, veteményeire, és azoknak nevedezésére, tenyészésére vagy romlására,

1. szavaiból [javítva ebből: szavaiból]

kiváltképpenn pedig az embereknek sorsára és állapotjára! Ha az én mai naponn tartandó beszédim ezt véghez vihetnék ti bennetek: úgy az Istennek jószágát nem kötnétek egyedül e' föld kerektségéhez, és e' világnak Urat 's Teremtőjét nem tsak úgy tisztelnétek, mint az emberi nemzetnek attyát, hanem, mint minden élő állatoknak attyát; sőt ezt a' világot úgy néznétek, mint az ő nagyságának, mindenhatóságának, és felséges voltának tükörét. – Annak okáért, hogy titeket erre fel-serkentsenek: e' következő kérdésekre fogok, úgy, mint ezen szent helybenn lehetséges, illendő világossággal meg-feleni:

- 1.) Mik tulajdonképpenn azok az égenn tündöklő és fénylő testek és tsillagok?
- 2.) Miképpenn osztanak-fel azok, és millyen nagyok lehetnek azok?
- 3.) Mitsoda bé-folyások van azoknak a' mi földünkre, és az embereknek sorsára és állapotjára?
- 4.) Mire sekenthet-fel minket a' tsillagos égnek látása és mit gerjeszthet az fel mi bennünk.

De hogy a' ti figyelmetességeket el-ne fáraszszam, elég légyen ez alkalmatosság tsak a' két első kérdésre meg-felelnem; a' más kettőre való meg-felelést más alkalmatosságra hagyván.

Első Kérdés: Mik tulajdonképpenn az égenn tündöklő és világosító testek és tsillagok? – Helyesenn tesszük AF! fel elsőbenn ezt a' kérdést: minthogy az arra való felelet a' tsillagoknak közelebbről való esméretére vezet bennünket. Némelly emberek a' tsillagokról, mellyeknek meg-számálálhatatlan seregeit lehet látni egy tiszta éjtszaka, különös képzelődésekkel vagynak. Némellyek azt hiszik még most-is, hogy ezek a' tsillagok néminemü apro lámpások és világító fáklyák, mellyeket az [873:] Isten az égnek fel-ékesítésére, oda fenn mi felettünk, valamelly kiterjesztett fedélre fel-függesztett. Ezek az emberek tudni illik, azt hiszik, hogy az a' gyönyörű kékség, mellyet felettünk észre veszünk 's látunk, nem egyéb, mint bizonyos fedél, melly a' föld felett ki-van terjesztve, és ezen fedél felett van az ég, melly az Istenségnek kiváltképpenvaló lakó helye, a' hol vagynak az angyalok-is, és a' meg-holt embereknek lelkeik.

De mind ezek tévelygő képzelődések és helytelen vélekedések. Az Isten ugyanis mindenütt vagyon. Hol legyenek pedig az Angyalok, és a' mi meg-boldogúlt Eleink, és mitsoda helyre fogunk mi-is majd a' halál után menni: ezt nem tudjuk. A' mi földünk felett semmi fedél, semmi kárpit ki-feszítve, sem nem lámpások és világító szövétnekek azok, a' mellyeket az égenn látunk, mintha azok ezenn a' kárpitonn függenének, és tsak ékességre valók volnának. Az a' szép kékség, mellyet fedél vagy kárpit gyanánt tartunk, nem egyéb, mint a' meg-mérhetetlen nagy világ térsége, a' mellybenn a' föld, a' nap, a' hold, és minden tsillagok lebegve az Istennek mindenható hatalma által tartatnak, és böls rendbenn mozognak. A' némellyektől mind ekkoráig kis szövétnekek gyanánt tartott tsillagok,

nagy égi testek, tsillagok, napok, holdak és földek; mellyek csak azért tettzenek nekünk őlly kitsinyeknek, mivel felette igen messze vagynak e' földtől, a' mellyen mi lakunk. Azok a' mellyek őlly szépen és tündökölvé ragyognak, magokbann vagyon a' világosságok, azok mind megannyi napok, mellyek meg-világositják és meg-melegítik az ő testeket. De mivel azok felette igen messze vagynak mi tölünk, azonn az okonn az ő fénylő világosságoknak csak kevés sűgárt botsáthatják a' mi földünkre: de még ezek a' kevés sűgárok-is e' nagy világnak meg-mérhetetlen térségébenn annyira meg-fogyatkoznak, hogy alig lehet azokat nekünk észre vennünk. Ha igen nagy testek és golyóbisok nem volnának, ezen nagy távolyságbann tellyességgel nem láthatnánk és észre nem vehetnénk. [874:] Azért semmit sem tsudálkozhatunk rajta, hogy ezek a' nagy testek csak mint valamelly égő gyertyák úgy tettzenek minékünk; és hogy némelleyeket közzülök világosan éppenn nem láthatunk. Mennél távolabb van tölünk valamelly dolog vagy tárgy, a' melly közlől igen nagynak láttzik a' mi szemeink előtt: annál kissébbnek mutatja az magát a' mi szemeinknek, úgy hogy utoljára tellyességgel nem-is láthatjuk azt. Igy péld. ok. egész nagyságabann látod a' madarat, melly előtted emelkedik-fel a' levegőbenn: de mindég kisebb kisebb lesz, mennél fellyebb repül, míg nem utoljára egészen el-enyészik a' te látásod előtt. Több dolgokbann és tárgyakbann vehetitek azt észre, hogy a' távolyságbann mindég kisebbek, utoljára pedig nem-is láttathatnak. Mennél nagyobb pedig valamelly test vagy tárgy, annál messzebből lehet azt látni; és mennél kisebb, annál hamarébb el-enyészik a' mi szemeink előtt, ha mindjárt ugyan azon egy helyenn marad-is.

Hogy hát ezeket a' tsillagokat a' világnak meg-mérhetetlen térségébenn még-is láthatjuk és észre vehetjük ilyen véghetetlen távolyságbann-is: ez annak bizony-sága, hogy rendkívülvaló azoknak nagysága. Ha olyan kis égő szövétneketskék volnának a' ki-feszített kárpitra függesztve: úgy nem lehetne azokat látni. Hogy pedig azokat csak éjtszaka látjuk, nappal pedig nem: ez a' napnak fénylő világosságától vagyon; minthogy e' miatt a' tsillagok nappal az ő sűgárokat el-vesztik.

Nem apró szövétneketskéket és égő lámpásokat látsz hát ember éjtszaka az égenn a' te fejed felett. Nem; hanem a' mit látsz, és a' mit tsillagoknak nevezel: azok nagy, igen nagy égi testek; olyan tsillagok azok, mint a' nap, mellyek az ő jóltévő sűgárai által a' mi földünknak, a' holdnak és több testeknek világosságot és meleget adnak; vagy pedig némelleyek azok közzül olyan földek, mint ez a' [875:] miénk, mellyek a' többektől mint napoktól, meg-világosíttatnak és meg-melegíttetnek. A' világnak meg-mérhetetlen térségébenn az Isten mindenható hatalma által függve tartatnak, és mennek szép rendbenn az ő ki-mért útjokbann, a' hová a' te szemeid el-nem hathatnak. Bölts törvények szerént mozognak azok, mint a' föld, a' nap, és a' hold; és minden bizonynal egészen más tzéljok-is van azoknak, azonn kívűl, hogy az ő gyenge és kevés sűgárai által a' világnak térségét

meg-világosítják. – De ezt világossabbann meg-fogjuk érteni, ha meg-felelünk

A' második Kérdésre: Miképpenn osztatnak-fel a' tsillagzatok, és mekkora lehet azoknak nagysága? – Ha illendőképpenn figyelmezzünk a' tsillagokra: könnyen észre vehetjük és fel-fedezhetjük, hogy némelyek azok közül az ő álló helyeket el nem-hagyják, hanem mindenkor meg-tartják; a' honnét minden időben ugyan azon helyenn lehet azokat látni; a' midőn mások az ő álló helyeket el-hagyják és változtatják. – Továbbá észre lehet venni azt-is, hogy azok a' tsillagok, mellyek az ő helyeket meg-tartják, sokkal ragyogóbb világosságot adnak-ki magokból, mint az egy helyből más helybe menő vándorló tsillagok, a' mellyek az ő lankadtabb sugárait minden rezgő mozgás vagy ragyogás nélkül, botsátják a' mi földünkre. Azért-is az elébb említett tsillagok álló tsillagoknak neveztetnek, mivel az ő álló helyeket nem változtatják; a' másik rendbélieket pedig, a' mellyek szüntelen forognak az ő karikás utjokbann bujdosó tsillagoknak vagy Planétáknak hívják. Az álló tsillagok olyan tsillagok, mellyeknek magoknak van tulajdon világosságok, és a' bujdosó tsillagoknak, vagy Planetáknak, mellyek olyan homályos testek, mint ez a' föld, a' mellyenn mi lakunk, ezeknek mondom meg-világosítására és meg-melegítésére szolgálnak. Némelyek ezen bujdosó tsillagok között ezerszerre nagyobbak e' mi földünk- [876:] nél. Így a' Csillagokat vizsgáló és esmerő emberek, az ő igen jó messze-látó és nagyító üvegeik segítségével fel-fedezték, hogy a' mi napunk körül hét Fő Bujdosó Csillagok (: mert apróbbak vagy kisebbek-is vagynak az újabb tapasztalások szerint :) forognak, mellyek között némelyeknek még mellettek forgó holdjaik-is vagynak, mint a' mi földünknek-is egy. Mind ezek a' bujdosó Csillagok és Holdak olyan testek, mint ez a' mi földünk, mindnyajan ugyan azon egy naptól veszik a' világosságot és melegséget.

Ha a' ti figyelmetességteknek alkalmatlan nem lenne, az égi testeknek közelebről való meg-esmértetésekre egy kis rövid meg-jegyzést teszek itt előtökbe, melly az Isten nagyságának és böltsességének meg-gondolására, tsudálására és imádására hathatóssann vezethet és indithat titeket. Ezek a' főbb Bujdosó Csillagok, nevekről-is esmeretesek előttünk, és a' Csillagvizsgálók azoknak nagyságát, és a' naptól való távollétét az ő tudományok szerint meg-határozták, a' mellyek-is ezek:

Merkúrius, melly tizen négyszer kisebb, mint a' mi földünk, és több mint nyoltz millio mértföldnyire van a' naptól.

Vénus, egy tized résszel kisebb a' földnél, és több mint 14. millio mértföldnyire van a' naptól.

A' *Föld*, mellynek kerülete több öt ezer mértföldnél; az ő naptól való távolysága több 20. milliion mértföldnél

Márs, háromszor kisebb a' mi földünknel, és több mint 30. millio mértföldnyi távolyságra van a' naptól.

Jupiter, mely ezer négyszázzorta nagyobb, mint a' mi földünk, és 160. millio mértföldnél több az ő naptól való távolsága.

Saturnus, ez ezerszáz hetvenszer nagyobb a' földnél, és 195. millio mértföldnyire van a' Naptól.

Uranus, mely nyoltzvan háromszor nagyobb a' földnél, és 390. millio mértföldnyire van a' naptól. –

Óh mely véghetetlen nagynak kell már lenni a' világ térségének, a' melyben tsak ezek az elő-számlált igen nagy [877:] és egymástól felette igen messze lévő égi testek forognak! De hát ha még az álló Csillagokat, a' melyek talám mind meg-annyi napok, ha mondom ezeket vesszük gondolóra, a' melyeknek távolságát még senki meg-határozni nem tudta: nem hal-é bele a' mi elménk ez iszonyú temérdekségnek el-gondolására, és nem ragadtatik-e a mi lelkünk és szfvünk annak a' mindenható Teremtőnek imádására, a' ki mind ezeknek felette vagyon, a' ki mind ezeket rendeli, és igazgatja, és a' kiről azt énekejük a' 147^{dik} Zsoltár-bann: „A' csillagokat meg-számlálja, És azoknak számát jól tudja; És mindeniket úgy esmérí, Hogy tulajdon nevénn nevezi.” És e' szerént: Nagy a' mi Urunk az Úr Isten, A' kinél nagyobb semmi nintsen; Erőssége ki-mondhatatlan, Böltessége számlálhatatlan! –

A' Hold a' mi földünk mellett lévő Bujdosó Csillag, a' mely ezzel együtt kerülgeti a' Napot², és ezt-is, valamint a' földet a' nap melegíti és világosítja. Ennek távoly léte a' mi földünktől a' leg-szorossabb fel-vetés szerént többre megy ötven ezer mértföldnél, úgy hogy ha a' mi földünket harmintzszor egymásra tornyoznánk, a' harminztadik alig érné-el a' Holdat. Hogy pedig az ezen távolsága mellett-is olyan nagynak tetszik minékünk, abból ki-lehet hozni, hogy az nagy test: és a' mint tartják ötvenkétszer kisebb a' földnél. Úgy lehet gondolkozni, hogy ez-is olyan forma természeti test, mint a' mi földünk, mivel árnyéket-is éppen úgy vet a' mi földünkre, mint a' mi földünk ő reája: sőt némelly Égvisgálók az ő messze látó üveg Csőjük segítségével, a' száraz földet esazonn a' nagy hegyeket, és a' vizeket-is meg-jegyezték a' holdbann. –

Melly véghetetlenül nagynak kell hát lenni az egész világ térségének, a' melyben ilyen sok és temérdek nagyságú napok, földek, és holdak forognak! Ha ezt a' véghetetlen nagyságot gondolom magamnak: annál inkább fel-indittatom annak a' mindenható Valóságnak tsudálására és imádására, a' ki mind ezeket teremtette, és még most-is fenn-tartja! Ugy vagyon Uram! véghetetlenül nagy vagy te, és véghetetlenül [878:] nagy a' te teremtett országod, a' világ! Meg-számlálhatatlan sokasággal vagynak a' fényes és tündöklő napok, úgy a' homályos földek, melyeket a' te Isteni hatalmad a' semmiségből a' lételre és valóságra hívott. Te tsak ezt

2. Napot [javítva ebből: föld]

mondottad: Légyen világosság! és azonnal meg-melegített a' nap az ő jóltévő sugári által sok földeket és holdakat! – Ki foghatja ezt meg? Ki ne imádna Tégedet, mennynek és földnek mindenható Teremtőjét? Istenem! Uram! nagy vagy Te és meg-foghatatlan; nagy a' Te munkád-is, és meg-foghatatlan, miképpenn tartod és igazgatód mind ezeket! Mitsoda az ember, hogy még-is meg-emlékezel ő rólla! Ez a' föld, a' melly tellyes a' te jóságoddal, tsak egy por-szemetske a' meg-mérhetetlen teremtésnek országábenn! Taníts-meg, Atyám! engemet, hogy a' te munkáidat jobbann jobbann meg-esmérhessem: hogy térdre esvénn imádjalak Tégedet Örökké élőt. Amen! –

NagyBajomb. 24^{dik} Octoberb. 823.

Az égi testekről való helyes esméretről

[879:] Letzke: Jób. 31: 26. „Ha láttam a' világosságot, midőnn fénylene, avagy a' holdat fényesenn meg-telve jární.”

A' babonaságnak és babonás vélekedéseknek el-távoztatására, egyszersmind a' Teremtő nagyságának és ditsősséges voltának meg-esmértetésére, az el-olvastott szent Beszédnek útmutatások szerint, a' mult alkalmatossággal négy kérdéseket tettem-fel, hogy az azokra való meg-felelés által a' kívánt tzélt el-érhessem. Ugyan akkor a' két elsőre meg-feleltem: most következnek a' harmadik és negyedik Kérdések.

A' *harmadik Kérdés* ez: Mitsoda bé-folyások van az égi testeknek a' mi földünk-re, vagy az embereknek sorsára és állapotjára? – Ha ezt a' Kérdést némellyeknek ti közzületek eleikbe¹ tenném: ebből azt hoznák-ki, hogy a' tsillagoknak valami titkos természet felett való és egészen meg-magyarázhatatlan be-folyást lehet tulajdonítani a' földre, az ezenn lévő termésekre, sőt még az embereknek sorsára-is. Innét van osztán az, hogy sokann az ő szantóföldjeiknek mivelések körül egészen másképpenn tselekesznek, mint Jób Pátriárka: innét van, hogy a' *világosságra* néznek, *midőnn az fénylik*, és a' *holdra*, *midőnn az meg-telve jár*; innét van, hogy a' vetés, veteményezés és plántálás körül a' holdnak fogytára vagy töltére szoktak nézni, és magokat ahhoz alkalmaztatni. Az egyik azt mondja, hogy a' hold töltével rakott és ültetett virágok tellyesebbek, és szépségekre nézve fellyül haladják azokat, a' mellyek hold fogytával ültettetnek és plántáltatnak. A' másik azt mondja, hogy hold töltekor több nedvesség van a' fábann, mint fogytakor; és a' hold töltével le-ölt állatok kövérebbek voltak, mint azok, a' mellyeket hold fogytával vágtak és ölte-le. Hogy ha a' borjúkat akkor választják-el a' tsetstől, mikor meg-telve van a' hold, jobbak és több tejet adók lesznek, mintha a' holdnak el-fogyásakor választatnak-el. Sőt azt mondják, hogy minden növények és plánták, a' mellyeknek gyökereknek vagy fejeknek [850:] szoktuk hasznát venni, úgy lesznek jók, nagyok és bőv termők, ha akkor, mikor tele van a' hold, nem pedig akkor, mikor az el-fogy, vagy meg-újul; 's több eff.

1. eleikbe [javítva ebből: eleitekbe]

Vallyon, úgy van-é valósággal a' dolog? Van-é a' Holdnak² ilyen bé-folyása a' mi földünkre és annak veteménnyekre 's plántáira? A' tapasztalást hívják itt az igaz tanúbizonyságul. De ne vegyék töllem rossz néven, ha mind ezen tapasztalások eránt gyanakodom, és benne kételkedem. Igenis jól tudom, hogy sokann semmi próbát se tettek; hanem csak el-hiszik vakonn, és erősen állítják azt, a' mit másoktól hallottak, hogy emlegették; jól tudom, hogy igen kevesenn³ alkalmasok arra, hogy az illyes dolgokat illendőképpenn meg-visgálnák; sőt hogy sokann magok meg-tsalják magokat. Hogy hihetne hát az ember? De azok a' próbák, a' melyket az én kertembe 's szántó földeimnek mívelése körül én magam tettem⁴, meggyőznek engemet a' felől, hogy a' holdnak a' földre és annak veteménnyekre való bé-folyásába való hitnek szinte olly kevés fundamentoma vagyon, mint annak a' vélekedésnek, hogy a' többi Csillagoknak valami bé-folyások volna az emberek sorsára és állapotjára. – De vizsgáljuk-meg közelebbről a' fel-tett kérdést! –

Hogy valami valóság fekszik az alatt, hogy a' Csillagoknak bé-folyását hiszik az emberek, azt én örömet meg-engedem. Nagy égi testek azok, a' melyeknek egymással és egymás között bizonyos öszve köttetésekre vagyon: és innét van, hogy mennél közelebbről vagynak egymással öszve kötötve, annál nagyobb munkájoknak kell azoknak egymásra és költsönössenn. Így már a' Napnak minden bizonynyal nagy be-folyása van a' földünkre és annak veteménnyekre. Az ád nekünk világosságot és meleget, és sokat tesz mind az embereknek életekre 's meg-tartásokra, mind a' veteményeknek tenyészésekre és nevedésekre. De a' többi égi testeknek, a' melyek a' világnak meg-mér- [881:] hetetlen térségébenn vagynak, tsak ugyan nem lehet illyen bé-folyások a' mi földünkre. Azok a' többi napok tsak a' velek egybe-köttetésbenn lévő földeket világositják és melegítik, és tsak tsekély világosságot vetnek a' mi földünkre, mellyből az ő lételeknél egyebet nem-is hazhatunk-ki. Még azoknak a' bujdosó tsillagoknak, és az ő holdjaiknak-is, mellyek a' mi földünkkel együtt a' minket melegítő nap körül forognak, semmi különös bé-folyások sem lehet a' mi földünkre. Mert hiszen nints-is magoknak tulajdon világosságok: mind a' naptól költsönözik-azt, és a' melegíti-is meg oket. Ollyan forma egybe-köttetésbe vagynak azok a' mi napunkkal, mint a' millyenbe van azzal a' mi földünk; és tsak a' róllok vissza-verődő sugárok jönek a' mi földünkre. De sokkal messzebb-is vagynak azok mi töllünk, mint sem hogy bizonyos bé-folyások lehetne azoknak a' föld termékenységre.

A' Holdnak el-fogyását és meg-újulásának, valamint a' nap és holdbeli fogyatkozásoknak, a' nappalnak és az éjtszának, bizonyos természeti oka és fundamen-

2. Holdnak [javítva ebből: földnek]

3. kevesenn [javítva ebből: kedvesenn]

4. tettem [az m azonnal javítva k-ból]

toma vagyon. A' Holdat, a' melly a' földdel együtt fordul a' nap körül, nem lehet mindég egészen látni, hanem tsak arról az oldalról és abbann a' mértékben, a' mint az ő reá eső sugári a' napnak, arról a' mi földünkre vissza verődnek. Innét van a' Holdnak meg-újulása és el-fogyása; a' hold újsága és a' hold tölte. Né-mellykor úgy van a' hold, hogy egyenes lineábann áll a' nap⁵ és a' föld között. Akkor a' napnak világos sugári nem jöhetnek a' földre. A' Hold árnyékot tsinál, és ezt nevezzük napbeli fogyatkozásnak. Máskor pedig, még pedig olyan időben, hogy egy órának leg-kisebb részét-is meg-lehet mondani, a' föld egyenes lineába megy a' nap és a' föld közzé, a' maga árnyékát a' holdra veti, 's akkor azt mondjuk, hogy Holdbeli fogyatkozás van. Ez mind természeti dolog, és mind a' maga idejében kell meg-esni; mert ezek a' nagy égi testek, az [882:] Istentől eleikbe szabott útról el-nem térhetnek. – E' mellett a' Holdnak nints más fénnye, mint a' mellyet a' Naptól költsönözött; ilyen van a' mi földünknek-is, ha azt valaki a' holdból nézné. Csak a' nagy nap mozdítja elő a' föld termékenységet: és ezt azért teremtette a' Mindenható Úr.

Sokkal inkább nem lehet pedig azt hinni, hogy ezek az öly igen távoly lévő égi golyobisok valami rendkívül való bé-folyással bírnának a' földön lakóknak sorsára és állapotjára nézve. Semmi egybe-köttetésbe sintsenek azok a' mi földünkkel. A' bújdosó Csillagoknak meg-jelenések szinte öly természeti dolog, mint azoknak a' mi látásunk határa elől való el-távozások. Mert nem maradnak azok mindég egy helybenn: hanem kerégenek, mint a' mi földünk, bizonyos idő szaka-szokbann a' nap körül; következés szerént meg-van azoknak-is az ő tulajdon esztendejek, nappalok és éjjelek, és más ezen mozgásból való változásaik.

A' föld egy esztendő alatt végzi-el a' maga futását a' nap körül, és minden esztendőben ugyan azon minutába ismét oda jó vissza, a' hol most vagyon. Mint-hogy az ő állása ezen rendes futásábann a' naphoz most közelebb, majd távolyabb esik: innét szükségesképpenn a' különböző esztendő-részeknek, és az azokkal természetesen egybe köttetve lévő változásoknak, a' most melegebb majd hidegebb idő járásinak, kell származni. És mivel a' föld maga körül-is szüntelen forog: innét van a' nappal és az éjjel. Így van a' dolog a' többi bujdosó Csillagokkal-is, azzal a' különbséggel, hogy némellyek nagyobb, mások kisebb karikábann fordulnak a' nap körül, a' szerént, a' mint közelebb vagy távolyabb vagynak attól. Így Merkúrius el-végzi a' maga futását mintegy 88. nap alatt; Vénus 224 $\frac{1}{3}$ nap alatt; a' Föld 365. nap alatt; Mária 687. nap –; Jupiter 11. esztendő és 317.⁶ nap –; Saturnus 29. esztendő és 174. nap alatt. Még ezek közzül valamellyik a' maga futását a' nap körül el-végezi, az az idő annak esztendéjének nevez- [883:] tethetik. Innét

5. nap [javítva ebből: nappal]

6. <.> nap

Saturnusbann egy esztendő annyi, mint nállunk 29 és fél: mert annyi idő alatt kerüli-meg a' napot.

Mind ezek a' bölts és mindenható Teremtőnek egyszer tett rendelése szerint mennek véghez; még pedig minden esztendőbenn őlly potossann, hogy leg-kisebb botlást vagy el-változást sem lehet észre venni. A' mi ezen rendelésből és az egész világ alkotmányának össze-helyheztetéséből következik, az őlly természeti, mint szükséges dolog: de ennek nints semmi titkos és természet felett való bé-folyása a' földre és annak veteményeire, avagy az embereknek sorsára. Az embereknek sor-sok és állapotjuk magoktól, az ő életek modjától, tselekedeteiktől és magok viselésétől függ: a' földnek termékenysége az idő járásától, és a' földnek művelésétől; mindenkinek van természeti oka. Ezt az embereknek vizsgálni es meg-tudni kell, 's magát a' szerint rendezni. Azért adott az Isten néki értelmet és okosságot.

Akármikor jelenjen-meg azért valamelly bújdosó Csillag: nem kell azért semmi szerentsétlenségtől-is félni. Ez a' Csillag már régen teremtett az Istentől, ki van rendelve az ő futása és határa. Többször-is meg-jelent már az; de soha sem jött a' földhöz igen közel, soha sem tsinált azon pusztulást. Most-is az ő határi között fog az maradni, és a' földnek nem tesz kárt. Sem hadakozást nem hoz az reánk, sem valamelly közel lévő veszedelmet nem hirdet. Miért félsz hát annak meg-jelenésekor! A' mindenható Istent féljed, és az ő parantsolait meg-tartsad. Plántálj, veteményezz, vess, ültess, mikor annak ideje van, a' nélkül, hogy a' holdnak fogytára vagy újjulására vigyáznál; és minden dologbann tartsd magadat az okosság régulájához: így osztánn, ha valami szerentsétlenség esik-is rajtad, tudod vigasztalni magadat, és így szóllasz Jóbbal: Nem néztem a' világosságot midön fénylett, avagy a' holdat, mikor az meg-telve járt. Nem vigyáztam babonás módon az ilyen változásokra; nem vétkeztem ebbenn a' részbenn az Istennek akaratja ellen, hogy büntetést várhatnék azért ő tőlle. – Ez Kk! [884:] vigasztal, meg-nyugtat, és erősít s bátorságot ad a' szerentsétlenségbenn. – De menjünk által

A' Negyedik Kérdésre: Mire serkenthet-fel minket a' tsillagos égnek látása, és mit gerjeszhet az fel mi bennünk? – A' tsillagos égnek látása, nem mutat nekünk valami kis lámpásotskákat, a' mellyek az égnek fel-ékesítésére a' fejünk felett lévő kék boltozatonn fel-függesztetve volnának: hanem mutat az nekünk meg-számálhatatlan sokaságú napokat és föld golyóbisokat, a' mellyek közzül némelylek a' mi földünket nagyságokra nézve sokkal fellyül haladják. Mikor én ezt a' világoknak sokaságát látom: tsudálom a' világnak azon nagy térségét, a' mellyen ezek vagynak; tsudálom azoknak az égi testeknek nagyságát, és érzem, hogy kéntelen vagyok azt hinni, hogy nagyobb és ditsősségebb tzélra vagynak azok teremtette, mint hogy tsak az égnek fel-ékesítésére szolgálnának. Mind ezeket teremtette az az Isten és mindenható Úr, a' ki a' mi földünket-is teremtette, a' ki engemet, sőt minden férget-is a' valóságra hívott. Ő ki mutatta azoknak az útát, a' mellyenn

futnak: törvényeket irt eleikbe, a' mellyeket mindég meg-tartanak. Ő Felsége rendelte-el az egésszet: mindazáltal látta ezt a' kis férget-is, a' melly az én lábaim alatt mászkál. Ő tartja-meg azokat a' világ nagy golyobisait az ő futásokbann, és ő táplálja a' leg-kisebb muslitzát-is. Az Isten teremtette mind ezeket, mindent böltsenn rendelt, meg-tart, és igazgat. E' szerént hát a' csillagos égnek látása hirdeti nékem az Istennek nagyságát és ditsősségét, valamint az ő böltsességét és jóságát-is. Most már gondolóra veszem az én Idvezítőmnek ezeket a' szavait: Az én Atyámnak házábann sok hajlékok vagynak; és érzem ezen mondásnak igasságát és a' benne lévő vigasztalást. Ki számlálhatná-meg mind ezeket az Istennek hajlékit! Ki vehetné számba az élőknek [885:] számát, a' mellyeket a' Mindenható azon hajlékokbann atyai szeretettel apolgat! –

Úgy vagyon Uram! ki foghatna-meg tégedet, a' Te nagyságodat és ditsősségedet! Te véghetetlen, meg-visgálhatatlan és meg-foghatatlan vagy. Nagy a' föld, még nagyobb az ég. Mind ezeket Te teremtetted, Te hivatd-elő, és Te adtál lételt azoknak a' meg-számlálhatatlan fellegeknek, a' mellyek a' világ meg-mérhetetlen térségébenn lebegnek; össze-kötötted azokat egymással, és meg-tartod szüntelen ezen bölts egybe-kötetésbenn. Te esmered mind azokat, és mindeniket nevénn nevezed. A' Te mindenhatóságodnak, böltsessednek és jóságodnak munkái azok. Az egek hirdetik a' Te ditsősségedet, és a' föld tellyes a' te jóságoddal. Én ember egyedül vagyok ezenn a' földönn okossággal fel-ruházott teremtés. Egyedül én emelhetem-fel Te hozzád az én szemeimet, és meg-esmerhetem a' te hatalmadnak, és jóságodnak bizonyágát. – Óh, ne venném-é osztánn Uram! hasznát ezen elsőségnek? Ne gondolkodnám-é a' te munkáidról? Ne ditsérném-é a' Te hatalmadat, böltsessedet, és jóságodat? Avagy méltó vólnék-é így, Atyám, arra, hogy engemet így meg-külömböztettél? Távol legyen ez töllem; hanem imádlak Tégedet, és az én szám hirdeti a' Te ditséretedet. De ki ditsérhetne Tégedet elegendőképpenn? Én tsak rebegem tökéletlenségbenn a' Te ditséretedet. El-fogadod-é a' Te erőtlen szolgáltnak ezen rebegését? Nem kitsiny dolog-é az Tenéked, mikor az ember ditsér Tégedet, és hirdeti ditsősségedet? Óh, hogy lehetne az Te előtted kitsiny dolog! hiszen Te a' féregnek-is Istene vagy, ő rólla-is gondot viselsz. E' mutatja-meg éppenn a' Te nagyságodat. Meghallod Te az én számnak rebegését, és kedvező szemekkel nézel én reám, a' ki a' porig meg-hajtom magamat Te előtted. Fel-emelem az én szívemet Te hozzád, fiúi alázatossággal imádlak Tégedet; mert Te az én Atyám vagy, és meg-emlékezel én róllam. Szó fogadó fiad leszek én Tenéked, és [886:] a' Te igazgatásod alatt mindenek javamra szolgálnak nékem. Ha az egész világra gondot viselsz: minden bizonnyal gondot viselsz én róllam-is, és meg-tartasz engemet-is. A' Te házadbann sok hajlékok vagynak. Én, a' ki lélek vagyok, és Tégedet Atyámnak esmerlek, nem fogok semmivé lenni, nem fogok meg-halni. Te hívtál, Atyám, engemet az életre: a' halálbann-is meg-tartasz enge-

met. Te hozzád, Te hozzád megyek én; és akkor még nagyobb dolgokat fogok látni, mint azok, a' mellyeket most látnak az én gyenge szemeim. De akkor, a' Te ditsősségedhez méltóbb módonn-is imádlak Tégedet, és az én ditséret-éneklésemet hozzá adom azoknak a' szent Angyaloknak ditséret éneklésekhez, a' kik tselekeszik a' te parantsolatidat. Engedjed, hogy ezekhez a' Választattakhoz juthassak; és azért vezérelj engemet már ittenn a' Te útaidbann. – Ugy vagy Uram! imádlak én Tégedet, Te benned bizom, az⁷ igazságot és jóságot gyakorlom: hogy a' Te fíjadnak mondhasam magamat. A' csillagos égnek szemlélésével arra serkentem-fel magamat, hogy a' Te parantsolataidat éppenn olyan hűséggel véghez vigyem, és a' te útaidbann járjak, a' mellyeket előmbe adtál, mint mennek az ő útaikbann ezek a' nagy égi testek. Nem nézek⁸ babonáságból a' holdra, mikor az meg-telve jár; hanem azért, hogy fel-indúljak a' Te imádásodra. Add-meg e' végre a' tsillagos égre való fel-tekintésemet, és vonj az által Te magadhoz: hogy Te veled lehessek mindenütt és minden időbenn. Amen!

NagyBajomb. 30^{dik} Octoberb. 823.

7. [utólag beszúrva: az] igazságot

8. <én> babonáságból

A' barom tartás körül való babonaság ellen

[887:] Letzke: Péld. 12. 9. „Az igaz az ő barmának életére gondot visel: az istenteleneknek pedig könnyörületességék kegyetlen.”

A' ki a' mezei gazdaságot tsak kitsinybenn folytatja-is, és a' maga abbann való előmenetelére tsak kevés barmot tart-is: a' már tudja, hogy a' gazdaságra nézve igen sok függ a' barom tartástól. Mennél nagyobb pedig a' mezei gazdasági intézet: annál nagyobb a' gazdaság-is, és annál érezhetőbb a' fogyatkozás a' jó és hasznos marha tartás dolgábann. Ha valamelly gazdaság körül jól bánnak a' marhákkal: nem tsak jó állapotba helyhezteti ez által magát a' földmivelő gazda; hanem igen sokat-is javithat az által a' gazdaságonn. Az ő szántó földjei gazdagabbann fizetnek, és az egész házi dologra szemlátomást ki-árad az áldás: valamint ellenbenn tsak hamar szegénységre és szűkségre jut az, a' kinek sokszor van az a' szerentsétlensége, hogy marháit el-döglenek 's el-vesznek. – De ezek mind tudva lévő dolgok előttetek Kk! Azért-is némelly gazda azonn igyekezik, és olyan eszközöket 's módokat vesz-elő, a' mellyek által a' barom-tartást jobb állapotba helyheztethesse, és jószágát 's marháját szaporíthassa. Ezek között a' módok és eszközök között vagynak olyanok, a' mellyekről azt lehet mondani, hogy jó és hasznos: de vagynak ám olyanok-is, a' mellyek semmit sem érnek, hanem inkább ártalmasok, és az Isten előtt-is útálatosok. Hogy az effélékről titeket meg-intselek, és jobbnak tseledésére fel-indítsalak: a' lesz az én tzéлом ebbenn az órábann; és erre serkent bennünket Bölts Salamon-is ezen szavaival: *Az igaz ő barmának - - kegyetlen.*

Ha, a' mint mindnyájan örömet meg-engedtek nékem, ha mondom igen sok függ a' barmokkal való bánástól: tehát illendő sőt kötelesség, hogy a' barmokkal való bánásra igen nagy gondunk legyen. Ha a' barom és marha igen nagy hasznunkra van minékünk: bizony igen igazságtalanul tse- [888:] lekednénk, ha fel se vennénk azt, vagy rosszúl és gorombául bánnánk vele. Azt az igaz ember bizony nem tselekeszi; mind kötelességből, mind a' barma után való hasznának meg-gondolásából, gondot kíván ő viselni az ő barmáról: sőt azokról a' módokról és eszközökről-is gondoskodik, mellyeknél fogva nem tsak kötelesség szerént való módonn bának az ő barmával, hanem úgy, hogy az által a' maga jó állapotját-is elő-mozdíthassa. Azomba, mivel a' barmokkal való bánásbann, és azok között az eszközök és módok között, mellyeket a' marha szaporításra nézve elő-vesznek, az

emberek, némelly hibákat, különössenn bizonyos babonás szokásokat vettem észre: annak okáért azt fogom előtökbe terjszteni:

- 1.) Mit kell az okos gazdának a' barommal való bánásra nézve el-távoztatni; és
- 2.) Mire kell neki főképpenn vigyázni. –

Magatoktól-is könnyenn által-láthatjátok azt AF! hogy nekem tsak bizonyos közönséges intések és régulák mellett kell maradnom; mivel lehetetlen, hogy mind azt fel-hordjam 's elő-beszéljem, a' mit az okos gazda a' barommal való bánásra nézve tselekedni vagy el-hagyni tartozik. Mindenek felett a' babonaság az, a' mire nézve én titeket meg-inteni kívánlak; mert ez az, a' mi a' barmokkal való bánásbann még most-is leg-több pusztitást és veszedelmet okoz. Legyetek hát illendő figyelmetességgel! –

§. I.) Ha a' babonaság, a' mint ezt mindnyájan minden ellenmondás nélkül jóvá hagyjátok, ha a' babonaság mondom ellenkezik a' józan okossággal; ha meg-akadályoztat minket fellyebbvaló kötelességeknek igazánvaló végbe-vitelébenn: e' szerént látni való, hogy az okos gazda az ő barmával való bánásra nézve-is, akár ló, akár ökör, akár tehén, akár disznó, akár juh légyen-is az, tartozik a' babonaságról le-mondani. Soha sem szabad őneki a' babonaságnak bünébenn részesülni, sem a' vevésbenn, sem az el-adásbann, sem az etetésbenn itatásbann, sem a' gond-viselésbenn, [889:] sem akkor, ha valami betegség elő-adja magát a' barmok körül. Mindazáltal fájdalom! a' babonaságnak bűne tsak ugyan még most-is elég sűrűnn tsúsz-mász, ha mind titkonn és setétbenn-is, az emberek között.

Ti még jobbann tudhatjátok AF! mint én, hogy némelly gazdák és baromtartó emberek, kivált a' barmokkal bánásbann és a' kupetzkodésbenn, számtalan sok olyan szokásokra figyelmeznak, a' mellyeknek semmi igaz okát nem tudják adni, vagy leg-alább tsak olyan okát mondják, a' mellynek a' tzállal és következással semmi egybe-köttetése nintsen. Más szokásokra vigyáz ez, másokat tanátsol amaz. Más szokásokra vigyáznak a' vevésbenn, másokra az el-adásbann; másokra a' lovak; másokra a' szarvas marhák körül; és sokszor egészlen ellenkező szokásokra a' házi állatoknak más nemei körül. Ezt kell tselekedni a' be-vásárlásbann, ezt el-kell kerülni, és erre kell nézni az el-adásbann. Annak mélységes hallgatás közt kell meg-esni; ide pedig három, sőt sokszor kilentzféle vas-is kívántatik. De, hogy tudnám én mind ezeket a' szokásokat nevekről meg-nevezni, midönn én azokat mind nem-is tudom! De ezek a' szokások és rendtartások vallyon nem mind babonás szokások és rendtartások-é? Azok minden bizonynal; mert azok felől azt hiszik, hogy azoknak bizonyos és természet felett való bé-folyások vagyon.

Vallyon már lehet-é az e'féle szokásoktól, módoktól, és eszközöktől az okosság diktálása szerént azt várni, a' mit azoktól ígérnek magoknak az emberek? Vallyon szerentsét hozhatnak-é azok a' te istállódbann, és tejet és vajat a' te házadbann? El-távoztathatják-é a' kárt és veszedelmet a' te lovaiddtól és egyéb jószágodtól? Azt

gondolja és hiszi ugyan némelly ember vagy asszony, és éppen azért figyelmez azokra a' szokásokra és rendtartásokra. De mi ád meked just AF! az e'féle reménységhez? Mitsoda fundamentomos okaid vagynak tenéked, hogy ilyen bizodalommal légy azok eránt? [890:] Azzal állasz-elő, hogy már régi szokások azok; hogy példát adtak abbann tenéked a' te szüléid; és hogy azok más gazdáknak tapasztalásaikkal-is meg-egyeznek. De mitsoda jussal állasz-elő azokkal a' példákkal és tapasztalásokkal? Adhatsz-é elő valami olyan helybe hagyható és meg-állható okot, tsak egyet-is, a' melly tsak valamennyire-is természetessenn meg-magyarázná azt, hogy van valami egybe-köttetés az elő-vett eszköz, és az arra várt következő között? Hallgatsz, úgy-é nem tudsz semmi okot-is fel-hozni? No hát mi a' te hited, a' te bizodalmad és reménységed? A' te apád már meg-hagyta magát tsalattatni: te még sokkal inkább meg-tsalod magadat! Meddig akarsz hát a' te vakságodbann meg-maradni? Mikor, mikor fogsz hozzá, hogy a' te józan okosságodnak hasznát vegyed? Ugy gondolom, hogy itt már annak az ideje! Olyan módokhoz és eszközökhöz támaszkodól, a' mellyek neked semmit sem használnak, hanem sokkal-is árthatnak. Térj már utoljára ebbenn a' részben-is vissza a' józan okossággal való helyes élésre: gondolóra vévén azt, melly igen el-tévelyedtél! –

Azt hiszed, hogy be-folyások van a' fellyebbvaló lelkeknek, kivált a' gonosz lelkeknek; azt hiszed, hogy vagynak ördögi mesterségek, varáslások, boszorkányságok, hogy vagynak boszorkányok és boszorkány mesterek. Ezek ellen a' lelkek ellen, és azok ellen az emberek ellen, kik azokkal egybe köttetésbenn és szövetségbenn állanak, vagynak nagyobb részünt intézve azok az eszközök és módok, mellyeket te elő-veszel. Gondolóra vetted-é ezt igazán? De hogy vetted volna gondolóra, és hogy nyúlhattál volna még-is azokhoz az eszközökhöz? Mert hiszen már tudnod kell azt, hogy az ördög hatalmából meg-szabadúltunk; és hogy az emberek semmi szövetségre nem léphetnek azokkal, semmi egybe-köttetésbenn nem lehetnek velek. E' szerént hát te valami képzelt hatalom ellen tusakodol, olyan [891:] hatalom ellen, a' mellytől semmit sem félhetsz; és olyan eszközöket 's módokat veszel elő, a' mellyek által az a' fellyebbvaló hatalom tellyességgel nem hagyná magát meg-erőtlenítettnei, ha egyszer tudna és akarna az embereknek ártani. – Tejet és vaját alkalmas mértékben és font számra lehet a' piatzokonn venni, vagy azoktól, a' kik sok jó fejős marhát éppenn a' végre tartanak: de természet felett munkálgató eszköz és mód által tellyességgel nem, soha sem. – A' betegségek és nyavalyák-is, mellyek néha érdeklik a' barmokat és marhákat, természeti okokból származnak. Hogy őrizhetné már meg az éppen most vett marhát a' kártól és szerentsétlenségtől, vagy valami nyavalyától, hogy szűr sarkába fogott kötélnél fogva veszed azt által; vagy hogy három féle vasonn által viszed azt leg-elsőbenn az istállóba? Vagy, mi módonn adhatna néked valami hasznót a' marha tartásbann az, hogy abbann az időbenn, midőn valamelly jószágod az

istállóban meg-ellett, szomszédodnak semmit sem adsz költsön vagy jó akaratból, sőt babonáságból a' tartozó barátsági szolgálatról-is le-mondasz?

A' marhák nyavalyáinak mindég egészen természeti okaik vagynak; vagy a' levegőben tudni illik és a' tápláló eledelben, vagy a' velek való bánásbann, és gondjok viselésében. Mivel pedig ezeket az okokat sok emberek nem tudják, és nem-is igyekeznek azon, hogy ezen természeti okoknak esméretére jussanak; azomba ahhoz, a' mi tsudálatos és rendkívül való örömet nyúlnak: ennél fogva hajlandók arra, hogy azt higyjék, hogy mindenféle marha nyavalya varáslásból, boszorkányságból származott. Kiváltképpenn ezt az okát adják akkor, ha valamelly tehén kevesebb tejet kezd adni, mint adott elébb, vagy ha a' téjnek igen tsunya felü van, vagy, ha köpülléskor a' vaj nem akar el-válni a' téjtől, vagy, ha a' téjenn kék foltok láttzanak, [892:] vagy, ha az vér sulytásokkal tellyes. – Ha az ilyen természeti okokból származó hibák elő-adják magokat: azt mondják mindjárt, hogy a' beteg marhát valaki az ördögnek segítése által meg-boszorkányozta. Babonás és varázsló módokat 's tzeremóniákat vesznek elő, hét féle füvekkel meg-füstölik, a' tejet bizonyos edénybe a' fűstre kötik, a' tehetenet nyirág-seprővel meg-seprűzik 's a' t. és azt hiszik, hogy ez által a' boszorkány vagy boszorkány mes-ter arra kényszerítődik, hogy a' beteg marháról a' betegséget el-vegye, és az ördög az istállóból vagy az udvartól el-távozni¹ tartozik. – Nem így van-é a' dolog?

Óh AF! meddig akartok még az ilyen babonás bolondságoknak szolgálni! Meddig nyughatatlankodtat még bennünket ez az ostoba vélekedés! Meddig tart még az minket vakságbann! Mint okos mezei gazdák viseljük magunkat okossann, tselekedjünk a' józan okosság diktálása szerint, és természeti rendes eszközök által igyekezzünk gondot viselni a' mi marháinkról. Cselekedjük nevezetessenn azt, a' mit fogok mondani a' második részben.

§. II.) Minden igyekezetünk, szorgalmatosságunk, és előre való vigyázásunk mellett sem távoztathatunk-el minden betegséget, minden gonoszt és szerent-sétlenséget a' mi marháinkról. Az ember maga-is lám sokszor meg-betegszik, és némelly reménytelenül meg-is hal az ő ifjúságának virágában. A' baromnak-is van teste, a' melly a' miénkhez nem tsak sok részben hasonló, hanem, hogy ezt-is tápláló eledel és jó gondviselés által lehet fenn tartani. Hogy hihetjük hát azt, hogy titkos vagy természet felett való módok 's eszközök által minden nyavalyákat még a' koránn való halálos eseteket-is el-távoztathatjuk? Nem lehet az! A' leg-szorgalmatossabb vigyázás és igyekezet mellett-is könnyenn meg-lepheti a' mi marháinkat valamelly [893:] betegség, és nints hatalmunkbann, hogy minden gonoszt el-fordítsunk azokról. Mindazáltal tsak ugyan okos gondoskodás, előre való vigyázás, jó gondviselés és vele való bánás által sokat tehetünk a' mi marháinknak

1. el-távozni [javítva ebből: el-távoztat]

tenyésztésére, és jobb állapotbann való lételekre. És a' mi töllünk meg-lehet, nem tsak tulajdon magunk hasznára nézve, hanem kötelességből-is tselekedjük. Hogy pedig a' lovaknak, szarvas marháknak, juhoknak és disznóknak jobb fajtává való tétélekre sokat lehet tenni, az tudva lévő dolog előttetek. Sőt igen sokat tselekedne az ember a' baromnak meg-nemesítésére, az az, jobb fajtájúvá való tételére, ha nem tsak minden magános gazda, hanem egész Helységek is jó marháknak szerzése által azoknak ilyen módonn való szaporításánn gondosan igyekeznének. – De hogy gondolkoznak és hogy tselekesznek sokann ebbenn a' részben? Azonn igyekeznék, de éppenn rossz helyenn, hogy a' Helységnek egynehány forintot gazdálkodjanak: pedig az egész községnek több kárt tesznek az által száz forintnál-is. A' mint tselekesznek és gondolkoznak pedig egy dologbann, úgy gondolkoznak és tselekesznek több dolgokbann-is. Nem hajtanak a' jó tapasztalású gazdának semmit-is, és még ki-tett jutalom által sem hagyják magokat arra indíttatni, hogy az ő tulajdon javokat és hasznokat illendőképpenn gondolóra vennék!! Tegyétek-le AF! mindeneknek előtte azt a' hibát, jobbitsátok-meg arra nézve magatokat: úgy gondot fogtok viselni a' ti marháitoknak, lovaitoknak, ökreiteknek, teheneiteknek és juhaitoknak meg-nemesítéséről, de egyszersmind, mint okos gazdák, az által tulajdon hasznokat és javokat-is elő mozdítjátok. –

b.) Igen sok függ a' barmokkal való bánástól, és azoknak gondjok viselésétől. Ezt-is tudja minden ember. Hogy adhatna valamelly tehén jó és bővséges tejet, ha [894:] illendőképpenn nem táplálják 's nem viselik gondját? Innét kötelesség, hogy az ember szükséges és egészséges takarmányról gondoskodjon, és ha rétjei nem termenek elegendőt, még vetés és termesztés által-is igyekezzen annak híját ki-pótolni. – Mellyre nézve azonn legyetek AF! hogy kaszálló rétjeiket javítsátok, messetek árkot ott, a' hol szükséges, tsináljatok tsatornákat, húzzatok barázdákat, egy szóval trágyázzátok réteiteket. És ha mind ez nem elég, természetek marhákat tápláló füveket, különössenn ló-hert vagy lutzernát, annyit, a' mennyit a' ti földmiveléstek meg-birhat, és a' mennyi kinek kinek szükséges az ő barmának és marháinak illendőképpenn való táplálására. – A' tisztaság és jó rendtartás igen sokat tesznek, sőt mondhatni hogy leg-többet tesznek a' barmok egészségének és életének fenntartására. A' tisztátalanság ellenbenn és rendetlenség el-rontják nem tsak a' leg-erősebb barmot, hanem még a' leg-egészségesebbnek-is nyavalyát okoznak. A' jó rendtartás által nem tsak többre megy a' gazda, a' ki jól vigyáz és figyelmez, hanem jobb karbann és állapotbann is vagynak az ő marhái a' kevesebb mellett, mint a' tisztaság nélkül való és rossz rend tartású gazdának marhái a' bővség mellett. – De mellyik tseléd mellyik béres szolga veszi ezt gondolóra? Mellyik igyekezik azonn, hogy ezen jó minémüéseket meg-szerezze magának? Mitsoda állapotbann tartják a' vedreket, tsebreket, edényeket és válukat, úgy a' jászlokat, a' mellyektől a' marhákat itatják és etetik! és még-is tsudálkoznak rajta,

ha valamely betegség meg-lepi azokat, vagy ha azok el-fogynak és el-soványkosznak! Ha azt akarod azért AF! hogy a' te marhád jó állapotbann legyen: nem szükség, hogy a' fel-akasztott emberről valamely rongyot vagy tsontot szerezz magadnak, vagy hogy más ilyen forma módot és eszközt végy elő marháidnak meg-frissítésére 's meg-hizlalására. Ez mind bolondság és haszontalanság. Viselj gondot illendőképpenn a' te marhádnak eledeléről 's italáról, bánj vele jól [895:] és tisztánn, úgy hogy egészséges takarmánya legyen, és annak idejébenn etesd és itasd: úgy el-hiheted, hogy jó állapotbann fog az lenni. – De e' mellett

c.) Szükséges az-is, hogy az ember a' vonós marhától és igás baromtól többet ne kívánjon, mint a' mennyit az erejével meg-birhat. A' ki az ő lovát vagy ökrét ereje felett terheli: az meg-fosztja az által azt egészségétől és életétől, magának pedig igen nagy kárt tesz. Örömet szolgál tenéked ember az Istentől tett rendelés szerint a' ló az ő erejével. De el-is fárad az, és meg-fogyatkozik az ő ereje szint úgy mint tiéd. Szükséges neki-is a' pihenés, ha azt akarod, hogy tovább-is szolgáljon. Nem tudja ugyan neked az ő baját meg-panaszolni; mert nem érted az ő szavát. De az Isten adott néked okosságot, és ahhoz képest kell neked mérsékelned átaljába a' tenéked aládt vettette lévő állathoz való magadviselését. Hasznodra fordíthatod ez állatot: de nem szabad azzal rosszul bánnod, ötet nyomorgatnod, vagy rajta kegyetlenkedned. Nem lehet hát az-is, hogy felettébbvaló nehéz terhet tégy reá, sem hogy kegyetlenül bánj vele akkor, mikor azt nem bírhatja, ha kötelességgel ellenkezőképpenn tselekedni nem akarsz. Mert ha így tselekeszel, igazságtalanságot tselekeszel és vétkezel. Ezt el-kerüli az igaz ember, mert ő könyörül az ő barmánn.

Innét van az osztánn, hogy ha az igaz és jó embereknek az ő lova vagy ökre vagy akárminémü marhája meg-betegszik, annak akkor még sokkal inkább gondját viseli, azt apolgatja, gyógyitgatja; és ha maga rajta nem segíthet, másoktól kérd tanácsot, és a' mások tanácsára hallgat, még pedig úgy, hogy természeti eszközöket és szereket vesz elő, meg-lévén arról győztetve, hogy a' természeti gonoszokat természeti szerek által lehet helyre hozni. Valamint azért az igaz ember, ha maga meg-betegszik, nem folyamodik babonás eszközökhöz, javosokhoz, 's a' t., a' melyek és a' kik rendkívül való és titkos módonn munkálkodnak ő benne; [896:] szintúgy nem keres ilyen eszközöket akkor-is, midőnn az ő marhájánn valami betegség mutatja magát. Nem; hanem itt-is a' józan okosság diktálása szerint tselekeszik, és akkor fundamentomos reménysége van a' felől, hogy az Isten az ő igyekezetét meg-áldja, leg-alább meg-van győződve a' felől, hogy kötelesség szerint tselekedett, és hogy az Isten az ő tselekedetét helybenn hagyja: és ez a' gondolat még az el-következett szerentsétlenségnek idejénn-is leg-jobb vigasztalást ad ő néki. –

Annak okáért AF! még az oktan állatok és barmok eránt-is úgy viseljük ma-

gunkat, mint okos emberekhez illik! Vegyétek gondolóra hogy az Isten hozzánk való atyai jó indulatjából bírta reánk az oktalan állatokon való uraságot, és hogy a' leg-útálatosabb háládatlanságnak bűnébe esnénk az Isten ránt, ha valami módonn ezen urasággal vissza-élnénk, vagy ha tsak könnyörületlenek lennénk-is a' mi marháink eránt. Az Isten teremt füvet a' barmoknak hasznokra, és gondot visel az ő hozzá kiáltó holló fiakra-is. Hát mi, a' kiknek a' barmokra olly nagy szükségünk vagyon, irgalmatlanok vagy kegyetlenek lennénk-é azok eránt? Kinoznánk és nyomorgatnánk-é,² terhelnénk és felettébb meg-hajtanánk-é azokat? Avagy a' helyett, hogy azokat táplálnánk, és illendőképpenn gondjokat viselnénk, még szidnánk és káromolnánk-é, ütnénk vernénk-é, ha nem volna nékik elegendő erejek, hogy telhetetlen és kevély akaratunknak mindenbenn eleget tegyenek? Méltók volnánk-é így arra az elsőségre, a' melyet az Isten minékünk adott? Az igaz, AF! még az ő barmára-is gondot visel, és könnyörül azon. Legyünk hát mi igazak és jóltévé a' mi barmaink eránt; és hogy majd annak idejében a' mi gyermekeink-is az oktalan állatok eránt való kötelességeket kegyetlen gyönyörüségből megne sértsék: soha se engedjük-meg nékiek, hogy gyermeki bolond örömet találjanak az oktalan állatoknak kinzásábann. Ne engedjük-meg, hogy tsak egy férget-is magok mulattából el-tapodjanak, vagy tsak [897:] egy legyet-is ok nélkül szárnyától meg-fosszanak. Ha némelly ártalmas és kártévé állatok szaporodnak körülötünk: igyekezzünk azokat fogyasztani; öljük-meg: de ne kinozzuk és ne nyomorgassuk. Ezt akarja az Isten, ezt kívánja az okosság; így gondolkozik és így tselekeszik az igaz ember. De ha így viseli magát, betsületére-is szolgál az néki, elő-mozdítja az ő jó állapotját, sőt arról tesz biznyságot, hogy néki háládatos szive van az Isten eránt. Mert vallyon nem tartozunk-é háládatossággal az Istennek azokért az oktalan állatokért, a' melyeket haszon vételre, könnyebbségünkre és gyönyörüségünkre, tápláltatásunkra és életbenn való meg-maradásunkra sőt a' mi világi boldogságunknak elő-mozdítássára aláuk vetett minkékünk? Nem vagyunk-é mondom kötelesek háládatossággal az Istennek ezekért a' barmokért, és az ő mi hozzánk való kegyelmes gondviselésének illyen biznyságiért? Ki teremtette az állatokat? Ki tett minket Urakká azokon? Ki emelt-fel minket azok felett? Nem mind az Istennek munkája és rendelése-é ez? Nohát ember vedd gondolóra az Istennek a' te Mennyei Atyádnak jóságát: mutasd-meg magadat fellyebbvalónak lenni a' baromnál, uralkodjál azon; de okos módonn, babonáság nélkül, igazsággal és jósággal! –

És erről tegyünk most fogadást az Isten előtt, hogy okos módonn, babonáság nélkül, igazsággal és okossággal fogunk uralkodni az oktalan állatokon. Adjunk hálát az Istennek, hogy minket fellyebbvalókká tett azoknál, és azokat a' mi

2. <és> terhelnénk

szolgálatunkra adta minékünk. Viseljük gondjokat azoknak, tápláljuk és apolgasuk azokat; és mikor meg-betegesznek, meg-öregednek vagy el-erőtlenednek: emlékezzünk-meg azokról a' hasznos szolgálatokról, mellyeket azok tettek minékünk. Ha a' mi életünknek fenn-tartására némelly állatokat meg-kell ölnünk: tselekedjük azt kegyetlenség, kínzás, és nyomorgatás nélkül, és a' mi rajtok való hatalmunkkal soha vissza ne [898:] éljünk. – Erről tegyünk AF! most mindnyájan örömmel fogadást itt az Úr előtt; és Isten eránt való háládatosságból tellyesítsük is bé azt: mint igaz emberek legyünk könyörületesek a' mi marháink eránt. Így az Isten-is a' mi igazságos magunk kedvét fogja találni, és ha lehetséges, még-is áldja a' mi barmainkat, és elő-mozdítja az által jó állapotunkat. – Kérjük e' végre az Istent, hogy az ő országát engedje el-jőni mi hozzánk; hogy az ő szent akaratját mindenbenn szint olyan hivenn vigyük véghez, mint véghez viszik azok, a' kiket a' mennyei Úr a' maga szolgálatjára ki-választott mennybenn. Így az Isten-is meg-adja minékünk továbbra-is, a' mi szükségünknek meg-elégítésére való: meg-adja mindennapi kenyerünket: de meg-is szabadít minket minden igazságtalanságtól, kiváltképpenn a' babonaságnak bűneitől. – Vessük a' mi bizodalmunkat az Istenbe: ő tanátsáival igazgat minket; azután pedig a' ditsőségbe-is bé-fogad minket. Amen!

NagyBajomb. 6^{dik} Novemb. 823.

Az embereknek a' tsudálatos dolgok látásához való hajlandóságokról

[899:] Letzke: Ján. 6: 2. „És követi *vala* Jézust sok nép; mert látják *vala* az ő tsuda tételit, mellyeket tselekeszik *vala* a' betegekkel.”

A' láttzó természet, vagy az egész teremtett világ, egy valóságos néző színe az Isten meg-mérhetetlen hatalmának, böltsességének, és jóságának. Ki számlálhatná-meg az ő tsudáit! Bizonyára azoknak szemlélésével ilyen szókra fakadhatunk Dáviddal: *Melly nagyok a' te tselekedeteid Uram! Mindeneket böltsenn teremtesz¹, tellyes az egész föld a' te gazdagságiddal. Zsolt. 104: 24. Nagyok az Úrnak tselekedetei, nyilvánvalók mind azoknak, kik azokbann gyönyörködnek. Zsolt. 111: 2. Akár hová fordítsuk a' mi szemeinket és elménket, akár az állatok, akár a' növények, akár az ásványok országára: mindenütt az Istennek nagysága tűnik szemünkbe. Még a' leg-kisebb dolog-is, tsak egy szalma szál-is, hirdeti nekünk a' Teremtőnek ditsősségét. — De igen kevés emberek figyelmeznak arra, az Istennek tsudái között élnek és járnak, látják, hallják, és érzik minden naponn azokat a' nagy dolgokat, mellyeket az Isten ő közöttök tselekeszik: de nem éreznek a' mellett semmit-is, az ő szívek nem indul az Istennek tsudálására, magasztalására, az ő benne való örömré és hozzá való háládatosságra; az Isten ditsősségének minden napi látásához² és az azzal való éléshez³ úgy hozzá szoknak, hogy a' mellett éppenn semmit sem gondolnak és éreznek. Csak a' rendkívül való és tsudálatos dolgok, a' mellyek a' természetnek közönséges, meg-szokott, és esmeretes folyásától el-távozni látszanak, tsak azok indítják fel az ő újság kívánsókat, és vonják magokra figyelmetességeket. Ez a' tsuda dolgoknak szeretése leg-inkább a' tudatlan emberekben van meg ugyan: de a' pallérozott és tanúlt emberek sem üressék egészen attól! Még most-is, ha valami különös eset adja-elő magát, úgy tselekesznek az emberek, mint az Úr Jézus idejé- [900:] benn, mellyről azt írja az Evangélista a' fel-vett Beszédekben, hogy: Követi *vala* az Úr Jézust sok nép - - a' betegekkel.*

Melly nagy hajlandóságok és szeretetek legyen hát az embereknek a' tsudálatos dolgoknak látásához: erről fogok ez órábann előttetek beszélni rövidedenn; értekezvén annak minéműségéről, eredetéről, és ártalmas voltáról.

1. [utólagos beszúrás: *teremtesz*], tellyes

2. látásához [javítva ebből: látásának]

3. éléshez [javítva ebből: élésnek]

§. I.) Sokszor meg-történt Kk! az Úr Jézusra nézve az, a' mint, a' fel-vett Beszédekben és másutt-is az Evangéliomi Históriákban olvassuk, hogy a' község seregestől futott utána, nem azért, hogy az ő tudománnyal telyes Prédikáziót hallgatná, hanem kíváltképpen azért, hogy azokat a' tsudálatos dolgokat látná, melly szerint a' betegeket meg-gyógyította. Ezek a' rendkívül való dolgok némiképp mulattatására szolgáltak a' köznépnek, mint a' mi időnkben némely szemfényvesztő komédiák; és ez azt mutatja, hogy a' tsudálatos dolgoknak szeretése, azokban való gyönyörködés igen természeti dolog az embereknél.

Az Úr Jézus valósággal rendkívül való és tsuda dolgokat vitt véghez az ő földön jártában a' Zsidók között: de midőn most tsudálatos dolgokról szövegünk, nem kell azoknál érteni valóságos tsudákat, a' mellyek természet felett való erők és az Isteni mindenhatóságnak minden közbennvetés nélkül való munkája által esnek-meg; ezeket mondom nem kell érteni; mert az igaz és helyes tapasztalások bizonyítása szerint ma már nem esnek ilyen tsudák, és minden történetek, akár-mellyek különösök legyenek-is azok, és minden ritka esetek, tsupán csak a' természetnek törvényei és erei szerint következnek és lépnek. A' tsudálatos dolgoknak nevezetén, mellyről én beszélek, csak olyan dolgokat kell érteni, a' mellyek szokatlanok és különösök, a' mellyek csak természetesen vagy természet szerint lesznek ugyan, és az okos tanult emberek gyakrannál által-is látják: de az [901:] együgyű emberektől rendkívül való dolgoknak tartattatnak, mintha azok valami titkos, természet felett való, és minden földi erőt felül haladó erőnek munkái és tselekedetei volnának. – A' tsudálatos dolgokhoz való szeretet, azokban való gyönyörködés már abbannál áll, hogy az ilyen együgyű emberek az ilyen tsudálatos dolgokat hiszik, igaznak állítják, nagy részén abbannál gyönyörködnek, azonnál építnek, és hasznokra fordítani igyekeznek; jóllehet az okos és szoros meg-vizsgálás után nem egyébnek, hanem pusztán babonáságnak találhatók. – Lehetetlen Kk! hogy minden ide tartozó bolondságokat elő-adjunk, és azokat meg-világosítsuk: hanem csak a' leg-közönségesebbeket fogjuk meg-említeni.

A' Vallásban vagy az a' tsudálatos dolgokhoz való szeretet, vagy a' rendkívül való dolgoknak várása, az azokban vetett bizodalom; a' mellyeknek pedig a' józan okosságnak és a' szent Írásnak bizonyítása szerint, helyek nem lehet. – Hogy az Isten minden közbennvetés nélkül és egyenesen a' Szent Lélek emberi erőt felül haladó kegyelembéli munkája által az embereket meg-jobbítja, és kegyesekké teszi: ez Kk! valami rendkívül való dolog, olyan, a' mi a' természetnek törvényeitől el-távozik. Azért-is igen szeretik ezt az emberek; a' tudatlan és rossz emberek pedig még inkább; minthogy azt egyszersmind a' jóban való restségeknek⁴ mentségére⁵ fordítják, és ennél fogva az ő meg-téréseket és meg-jobbulásokat

4. [utólagos beszúrás: restségeknek] mentségére

5. mentségére [javítva ebből: mentségét]

nem-is veszik munkába, hanem azt az Isten Lelkétől várják. – Hitetlenség és a Vallásnak meg-útálása volna Kk! ha az ember az Istennek a' jóra való segedelmet tagadni akarná; mert az Istennek mindenható ereje az egész világra ki-terjed, és mindent mindenekbenn tselekeszik 's munkálkodik; következés szerént azt a' jót-is, melyet mi tselekeszünk: azért adott az Isten minékünk értelmet, Bibliát, Vallást, Oskolai és Egyházi Tanítókat, és a' jóra való minden más segítő eszközöket; és nekünk azonn kell igyekeznünk, hogy a' meg-térés, meg-jobbulás; kegyesség, és minden jó, a' mi által, hogy mi ezekkel az eszközökkel hűségesen élünk, [902:] mi bennünk származik, az Istentől munkáltassék. Ezt tanítja az okosság és a' Szent Írás; mert ebbenn helyes magyarázat szerént a' Lélek jelent ugyan rendkívülvaló és tsudálatos erőt, de tsak az akkori időbenn, a' Keresztyen Vallásnak fundáltatásakor; jelent ezenkívül Isteni erőt, Istennek Beszédét, okosságot, és kegyes indulatot-is. Ezek. 36: 26, 27. *azt mondja az Isten: Adok néktek új szívet, és új lelket adok belétek; és el-vésem a' kő szívet a' ti testetekből, és adok néktek hús szívet. És az én lelkemet adom belétek, és azt tselekeszem, hogy az én parantsolatimbann járjatok, és az én ítéletimet meg-őrizzétek, és meg-tselekedjétek azokat.* Az Istennek Beszéde vagy a' Szent Írás átaljába magától az embertől kívánja a' meg-jobbulást és a' kegyességnek gyakorlását. Azt kívánja, hogy olvassa és hallgassa figyelmetesen és áhítatossággal az Istennek Beszédét, magát a' szerént vizsgálja-meg, alkalmaztassa azt magára, és a' mi parantsoltatik igyekezzen azt véghez vinni, hartzoljon, tuskodjon és imádkozzon. Ha ezeket tselekeszi, akkor lesz kegyes és istenfélő. De látni való, hogy mind ez természeti módonn megy véghez. – Hogy a' Sátán az embereket minden bűnre és gonoszságra el-tsalja, tsábitja: ez-is vallásbeli tudomány, még pedig mivel ez-is valami tsudálatos és rendkívülvaló dolog, tettzik ez a' hit az embereknek, azoknak még inkább, a' kik az által a' magok eseteiket és bűneiket menthetni gondolják. Pedig Bibliai tudomány az-is, hogy a' Krisztus az ördögnek tselekedeteit el-rontotta; és Szent Péter 's Júdás Apostolok azt állítják, hogy a' Sátán a' pokolba meg-kötöztetve tartatik a' setétségnek vas lántzaival, az az, hogy az ólly kevésbé tsalhat-el minket a' gonoszra, mint a' vas lántzonn lévő tolvaj nem lophet. Azomba, nem lehet tagadni azt-is, hogy az Apostoloknak írásaibann a' Sátánnak és az ördögnek nevezete alatt sokszor árúlkodó és gonosz emberek-is értettetnek. – Már a' két tudománynak helytelen értelméből, rossz magyarázatjából, és egészlen [903:] el-tekert alkalmaztatásából világos ellenkezés származik. Ha a' gonosz Lélek a' rosszra el-tsalhatná az embereket: úgy menthetnék annyira mennyire magokat, és nem tennék magokat mindenestől fogva büntetésre méltókká: ha pedig a' jó Lélek őket a' jóra vezetné, úgy annak kellene meg-jutalmaztatni. Ez a' kettő ellenkezik egymással. És a' következik belőle, hogy, ha a' jó meg-jutalmaztatik, melyet a' jó Lélek munkálkodik az emberekbenn: úgy annak a' rossznak-is meg-kell büntettetni, melyet a' gonosz Lélek sugallásából

tselekeszünk. Ha pedig ez a' rossz még-nem büntettetik: úgy ama' jót sem lehet meg-jutalmaztatni.

Egy különös hit az embereknél az-is, hogy a' gonosz és istentelen emberek hit és imádság által a' mennyországba mehetnek, kivált ha haló ágyokbann világos jeleit adják hiteknek és áhítatosságoknak. Ez-is valami tsudálatos és rendkívül-való, a' minn kapnak az emberek; mert így könnyű volna idvezülni. De hasznát nehezenn vehetik; mert az idvességnek rendi, vagy az idvezülésnek módja, a' józan-okosság és a' Szent Irás tanítása szerint abbann áll, hogy az ember ne tsak higgye a' jót, hanem tselekedje-is, ne tsak imádkozzon, hanem munkálkodjon-is. Itt tettzik-meg a' szenteknek tűrések; itt tettzik-meg, kik tartják-meg az Isten' parantsolatit, és a' Jézusnak hitit: azt mondja Jel. 14: 12. és azt veti utána a 13^{dik} versbenn: *Boldogok lesznek ezután a' halottak, kik az Urbann halnak-meg; mert megnyúgosznak az ő fáradságoktól, és az ő tselekedeteiknek jutalma követi őket.* De mivel hinni és imádkozni könnyebb, mint szentül és kegyesenn élni és jót tselekedni: inkább választják és szeretik az emberek azt, a' mi rendkívülvaló. –

De nem tsak a' Vallásbann, hanem a' közönséges életbenn-is igen ki-tettzik az, hogy az emberek a' tsudálatos dolgokat szeretik. Mert ha az embereknek magok viselését meg-tekintjük: egész serege tettzik-fel előttünk a' [904:] babonaságnak, a' melly mind a' tsudálatos dolgoknak szeretésére tartozik; a' hol némelly bizonyos következéseket olyan okoknak tulajdonítanak, a' mellyekből azok nem származhattak; vagy pedig bizonyos okoktól olyan következéseket várnak, a' mellyek természet szerint azokból nem származhatnak. Vegyük tsak itt gondolóra *elsőbenn-is* azokat az útakat, módokat és eszközöket, a' mellyek által az emberek földi jókat akarnak szerezni magoknak. Erre nézve uralkodó volt régen, és még most-is nagy részént uralkodó az a' tsudálatos hit, hogy varáslás, bűvölés bájolás, boszorkányság, a' gonosz lélekkel való tzimborálás, lidértzek, sárkányok, garabontziás deák-kok, lelkek előhívása, nézők útasítása, kintsásások, és más több e' féle rendkívül való dolgok által pénzt és gazdagságot lehet szerezni. Ezt szerették az emberek; mert tsudálatos vólt. – Így van *továbbá* a' dolog a' nyavalyák gyógyítására nézve-is. A' tudatlan és könnyenn hívő község azt hiszi, hogy a' rá olvasás, öntés, füstölés, Lukáts tzedulája, kereszt vetés, hármassal való élés, és hallgatással való tselekedet által, 's a' t. a' nyavalyákat meg-lehet gyógyítani. Ha valami hires javos, tsuda-doktor elő-áll itt vagy amott: mindjárt seregestől futnak hozzá az emberek, és minden felől hordják a' beteget. Ezért mondja az Isten Jerem. 2: 13. *Két gonoszságot tselekedett az én népem: El-hagytak engem élő kút fejet, és magoknak kútakat ástának, bé-omlott kútakat, mellyekben nintsen víz.* Ide lehet ennek felette számlálni még sok más babonaságokat-is, a' mellyekben mind rendkívülvaló és tsudálatos!dolgok jőnek-elő. Illyenek péld: ok: ezek az ostoba hitnek állításai, hogy a' halott fel-támad, és mint kísértet meg-jelenik imitt amott, a' lélek haza jár;

– hogy varásló mesterség és bűbájosság által valakit szemétől, orrától, és fülétől meg-lehet fosztani, vagy vakká, siketté, és némává lehet tenni; – hogy a' boszorkányoknak bizonyos neme az éjjeli meg-nyomás által a' maga gonosz mesterségét szabadon gyakorolja; – hogy a' javósok és boszorkány meste- [905:] rek az ellopott jószágot fel-tudják fedezni, és a' jövődő dolgokat előre meg-tudják mondani. – De ki tudná mind elő szmlálni azokat a' bolondságokat, a' mellyeket bé-hozott az emberek közzé a' ravaszság, és mind eddig fenn-tartott a' nagy tudatlanság és könnyenn hívőség, ápolgat a' tsudálatos dolgoknak szeretése. – De lássuk:

§. II.) Mellyek légyenek azok az okok, mellyeknél fogva az emberek a' tsudálatos dolgokhoz ragaszkodnak, azokat szeretik, és azokbann gyönyörködnek?

Első oka annak a' tudatlanság és együgyűség. Mert eleitől fogva a' babonaság és a' tsudálatos dolgoknak szeretése a' tudatlanságnak szülöttje volt. A' honnét a' vad nemzettségek, és a' pallérozódás és tudomány nélkül való természet fíjai legjobbann ki-vagynak téve a' babonaság uralkodásának. Sőt még a' pallérozott és meg-világosodott népek között-is úgy találjuk a' dolgot, hogy mennél messzebb megyünk vissza azoknak történetébenn, annál tudatlanabbaknak találjuk azokat, következés szerént annál nagyobb mértékben lehet öközöttök fel-találni a' babonaságot és a' tsudálatos dolgoknak szeretését. De miólta a' Vallásról józanabann gondolkoznak az emberek, miólta a' természetet, annak erejét és munkálkodásit közelebből vizsgálják, és esmerni tanúlgatják: azólta mind jobbann jobbann szünik a' babonaság, és keveredik a' tsudálatos dolgoknak szeretése.

A' másik okát annak, hogy a' tsudálatos dolgokat szeretik az emberek, találjuk a' szokásbann, vagy abbann, hogy az emberek meg-szokták azt a' mi természeti, és hozzá szoktak ahhoz, a' mi mindannapi: ez azért nem kedves, hanem kedves az, a' mi ritka, a' mi szokatlan, és rendkívül való. Hogy a' meg-térés, meg-jobbulás, kegyesség és isteni félelem által lehet a' boldogságra és idvességre jutni; hogy szorgalmatosság és takarékoság által jó állapotba helyeztetheti magát az ember; hogy a' Doktorok [906:] tanátsa, patika, okos diéta, és magunkra való vigyázás által egészségesek lehetünk, ezek, 's ezekhez hasonló dolgok, mindennapiak és meg-avultak; ezekre semmi tekintet nints; hanem más, az, a' mi rendkívülvaló az kedves és kapós előttünk. Azért mondja az Úr Jézus Ján. 4. 48. Ha a' jeleket és tsudákat nem látjátok, nem hisztek.

Szeretik az emberek ezenkívül a' tsudálatos dolgokat azért-is, mert azt hiszik, hogy azok által az ő tzéljaikat könnyebbenn el-érik. A rend szerént való eszközök ugyan-is arra, hogy egészségesek, gazdagok és boldogok légyünk, időt munkát és fáradságot kívánnak, és talám azért, hogy már régiek és közönségesek meg-avultak és el-is koptak, hosszú út-is az, azért nem tettik sokaknak: de az, a' mi tsudálatos, úgy hiszik, hogy könnyebbenn a' tzélra visz, és rövidebb annak az útja-is,

azért-is jobban kapnak rajta. És jóllehet mind az okosság mind a' tapasztalás ezt a' rövidebb utat haszontalannak és a' tészra éppen nem vezetőnek mondja: mind-azáltal szeretik azt, a' mi tsudálatos; mert mit tehet az okosság a' babonáság ellen?! –

§. III.) Lássunk utoljára a' tsudálatos dolgok szeretésének ártalmas voltáról. Ártalmas az

Elsőbenn azért, mert meg-akadályozhatja a' Vallásnak áldott és idvességes munkálkodását. A' Vallásnak intései tanításai oda mennek-ki, hogy igyekezzünk jobbak és kegyesebbek lenni, a' Vallás parantsolatinak és rendeléseinek követése és magunkra való alkalmaztatása által. Mert, ha én azt hiszem, hogy tehetetlen vagyok a' jóra; ha a' meg-térés állapotjában tsak szenvedő részt veszek, és mindent az Isteni kegyelemtől várok; ha minden nap annak a' veszedelemnek vagyok ki-tétetve, hogy a' gonosz lélek által a' rosszra vitettetem, a' melly ellen semmi vigyázás sem használ, mert ravasz és láthatatlan lélek: úgy nem használ- [907:] nak nékem a' Vallásnak útmutatásai semmit-is; mert nem tselekedhetem azok szerént; de ha tselekedhetném-is, nem volna az igaz kegyesség; mert ez egyenesenn az Istentől jó; így nem rajtam állana, hogy jó vagy rossz lenni akarok; mert ilyen állapotban a' láthatatlan Hatalmaktól függ az ember. Ekképpen az ember semmit sem bizván a' maga erejéhez, semmire sem mehetne; öszve-kavarodva; a' jóban való restség, és bűneinek mentegetése foglalná-el az ő lelkét egészen. – Így van pedig sokakra nézve a' dolog. Boldog Isten! hogy tudják öszve zavarni és el-fordítani az idvességnek útját és módját, holott az egészen természeti, mellyet az okosság és a' Biblia így ád-elő: Meg-tagadván minden hitetlenséget és világi kívánságokat, mértékletesenn, igazán, és szentül éljete e' jelenvaló világban. Vagy: Éljete az idvességnek eszközeivel, légyetek szorgalmatosok és buzgók a' jóban és a' kegyesség munkáiban.

Ártalmas a' tsudálatos dolgoknak szeretése továbbá azért, mert az által megsértjük a' Szent Írást és a' józan okosságot. Ugyanis ha-az ember azokat a' tsudálatos dolgokat hiszi, magát azokhoz tartja, 's azokonn épít: az által ellene szegezi magát a' józan okosságnak, mellyet az Isten adott minékünk, és a' melly által hasonlók leszünk ő hozzá; és a' melly meg-veti az ilyen bolondságokat: a' mellynek szavára pedig tartozunk hallgatni, ha okos emberek akarunk lenni. Mert avagy több-e a' vak hit, mint a' józan ész? Az által ellene szegezi magát az ember a' Sz. Írásnak-is, a' melly okosságot és böltsességet tanít minékünk. A' pedig nem egyéb Isten káromlásnál, mikor a' virtusnak és jó erkölcsnek ellenére való tudományt a' Bibliából akarják meg-mutatni; a' mi pedig a' Sz. Íróknak soha eszekbe se vőlt.

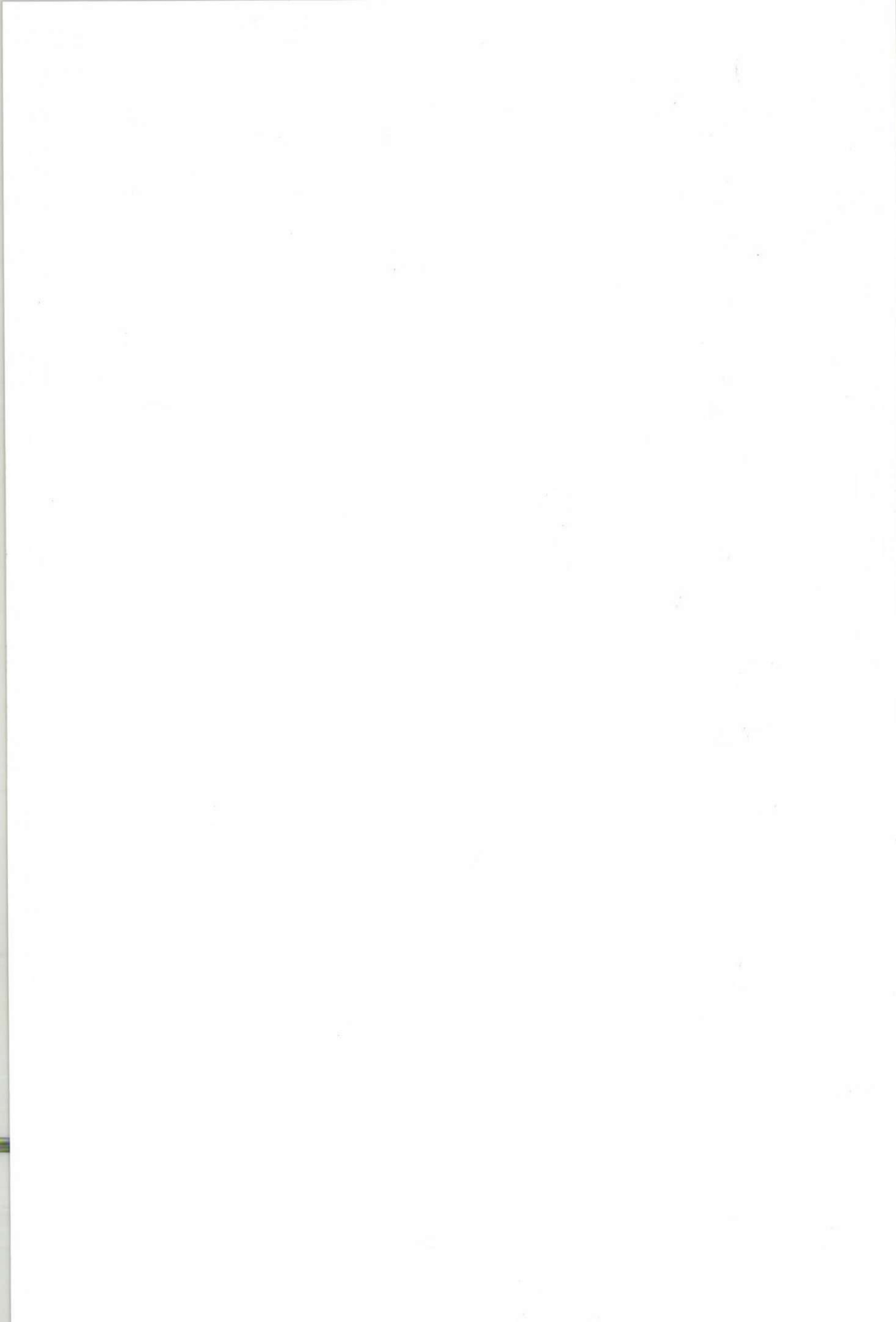
Ártalmas ezen fellyül a' tsudálatos dolgok szeretése azért, mert hidegekké és gondatlanokká tesz minket az Istennek a' természetben ki-tündöklő nagyságának és ditsőségének magasztalásában. Ha az Istennek munkáit figyelmetesen

meg-[908:]tekintjük: abból meg-tanúljuk a' Teremtőnek véghetetlen nagyságát, mindenhatóságát, böltsességét és jóságát, melly az embereknek és egyéb teremtetett állatoknak meg-tartásábann és boldogításábann ki-tündöklük; és ez bé-tölti a' mi szivünket Isten eránt való tisztelettel, szeretettel, háládatossággal és engedelmes-séggel. A' ki a' tsuda dolgokat szereti, a' nem figyelmez ezekre; tsak az utánn kapdos a' mi különös; a' többit számba sem veszi, és az Istennel sem gondol, mivel nem esméri.

Végezetre, sok károk következnek a' tsudálatos dolgok szeretéséből; mert ha az ember azoknak hiszen, és a' babonás eszközökkel él, a' mellyek pedig semmit sem használnak: el-mulatja a' jó eszközökkel való élést, és a' testnek és léleknek gonoszait, és a' külső nyomorúságokat szaporítja. —

* * * Bizonyos hát Kk! hogy a' tsudálatos dolgoknak szeretése ártalmas erőtlenség az emberekben. A' Vallásra nézve meg-akadályoztatja az Istennek esméretét, tiszteletét, az ő eránta való háládatosságot, és benne való bizodalmat; nem enged elő menni a' jóbann: külsőképpenn pedig meg-akadályoztatja az okosságot, a' jó rendtartás, szorgalmatosságot, és foglalatoskodást, a' lélek figyelmetességét egészen fundamentom nélkül való dolgokra vonja, és a' jó eszközökkel való éléstől meg-tartóztatja, az embernek veszedelmére. Esmerjük hát meg ezt az emberi boldogságnak ellenségét, és kerüljük 's távoztassuk-el. — Igyekezzük a' helyett az Istent az ő munkáiból, a' természetből és Bibliából mind jobbann jobbann meg-esmérni: ez minket meg fog világosítani, és böltsőbbekké tenni. E' végre győztes-sünk-meg mind inkább inkább az Istennek böltsességéről és jóságáról, hogy a' mi szivünk bé-telleyesdjék az ő hozzá való tisztelettel, szeretettel és háládatossággal; és annál fogva kötelességeinknek telleyesítésében hűségesek lévén, és okossággal és jámborsággal folytatvann életünket a' boldog véget és idvességet el-erhes-sük. Amen!

Mutatók

Tárgymutató

- Abrakadabra 122, 253, 255
 ábrázatjának vonási; *lásd még* ábrázatonn lé-
 vő vonások 158
 Agla [ʔkabbalisztikus szöveg] 252, 253, 255
 ajtó 39, 97, 165, 219, 220, 221, 227, 230,
 232, 244, 253, 320
 áldás 107, 139, 184, 185, 186, 188, 191,
 192, 194, 244, 250–257, 267, 270, 275,
 284, 286, 290, 306, 342
 áldás mondás 244, 250–257
 állat; *lásd még* barom, jószág, baromfi, marha
 19, 30, 52, 75, 76, 78, 127, 139, 147, 154,
 155, 165, 167, 183, 191, 202, 225, 251,
 252, 253, 254, 288, 318, 319, 326, 331,
 336, 343, 347, 348, 349, 35, 356
 álmos könyvek 208, 215
 álom látás; *lásd még* álom, álombeli látás 59,
 208
 álom magyarázók; *lásd még* álom-magyará-
 zók 59, 215, 216
 álom; *lásd még* álom látás, álombeli látás 39,
 59, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 208–
 216, 218, 219, 220, 223, 320
 álombeli látás; *lásd még* álom, álom látás
 208–216, 223
 álom-magyarázók; *lásd még* álom magyará-
 zók 208, 215
 által vitetné a' tűzőnn 185
 Amerikai (emberek) 31
 angyal 20, 21, 68, 76, 137, 140, 158, 218,
 219, 220, 221, 262, 312, 331, 341
 antipathia 306
 Apokrifus 164
 Apostolok 55, 56, 68, 97, 121, 129, 152,
 203, 240, 305, 352
 arató 190
 Arkangyal 262
 árnyékkal való mesterséges játék 58
 áruló 38
 asszony; *lásd még* feleség, vénasszony, leány,
 öregasszony, vén asszony, öreg asszony
 25, 54, 55, 56, 90, 92, 93, 96, 126, 141,
 149, 150, 154, 159, 16, 162, 201, 202,
 205, 206, 208, 226, 252, 276, 278, 279,
 281, 282, 284, 298, 344
 Athénásbéli férfiak; *lásd még* Athénbéliek,
 Athénébéliek, Athénásbéliek 36
 Athénbéliek; *lásd még* Athénásbéli férfiak,
 Athénébéliek, Athénásbéliek 36
 Athénébéliek; *lásd még* Athénbéliek, Athé-
 násbéli férfiak, Athénásbéliek 37
 átkozódás; *lásd még* átok mondás, átok-mon-
 dás, szidás 126, 127
 átok mondás; *lásd még* átkozódás, átok-mon-
 dás, szidás 250, 251, 255
 átok; *lásd még* szitok 250, 251, 252, 254,
 255
 átok-mondás; *lásd még* átok mondás, átkozó-
 dás, szidás 251, 253
 atzél 246, 273, 274
 babonás orvos; *lásd még* kenő fenő orvos,
 varázsló orvos, hamis orvos, tsuda-orvos,
 tsuda-doktor, tsuda doktor, tsuda gyógyí-
 tók 41
 baglyak; *lásd még* bagoly, halálmadár 319
 bagoly; *lásd még* baglyak, halálmadár 230,
 318
 Bakhus 64
 Bál; *lásd még* Bél, Bél Isten 67
 bálvány 19, 22, 36, 37, 58, 64, 66, 67, 91,
 94, 151, 288, 289
 bálványozás 37
 bálványozók 22
 barom pásztor 174, 206, 255

- barom; *lásd még* állat, jószág, baromfi, marha 63, 174, 194, 195, 204, 206, 211, 252, 255, 330, 342–349
- baromfi; *lásd még* állat, barom, jószág, marha 25, 326
- béka 202
- Bél Isten; *lásd még* Bál, Bél 67
- Bél; *lásd még* Bál, Bél Isten 67
- Belzebub; *lásd még* Legyek Fejedelme, Ekronbéli Isten, Legyeknek Fejedelme 91, 94, 199
- beteg állapot; *lásd még* betegség, nyavalya 90, 123, 309
- betegség; *lásd még* nyavalya, beteg állapot 21, 39, 41, 55, 82, 90, 91, 92, 94, 95, 119, 120–126, 142, 146, 162, 170, 178, 183, 185, 264, 293, 302, 304–311, 317, 343, 344, 345, 347
- Biblia; *lásd még* Magyar Biblia, Szent Írás, Sz. Írás 37, 56, 59, 63, 113, 114, 117, 136–144, 145, 164, 203, 215, 232, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 247, 258, 273, 291, 352, 355, 356
- bizonyos szókat mormolnak; *lásd még* ráolvasatnak, magokra olvastatnak 202
- bogár 318
- bor 66, 301, 302
- borbély 282
- borjú 202, 336
- boszorkány; *lásd még* ördög tzimborás társai, ördög tzimborásai 21, 25, 28, 30, 31, 34, 39, 46, 47, 49, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 68, 69, 122, 128, 129, 130, 131, 133, 135, 136, 139, 142, 165, 167, 170, 173, 176, 199–207, 244, 245, 246, 247, 248, 306, 344, 345, 353, 354
- boszorkány mester; *lásd még* Májszter, boszorkány-mester 47, 49, 60, 136, 139, 176, 203, 204, 207, 344
- boszorkány üzők 28, 30
- boszorkány-égetés 204
- boszorkány-mester; *lásd még* boszorkány mester, Májszter 199, 200, 201, 202, 206,
- boszorkányozás [rontás]; *lásd még* meg-boszorkányoz, boszorkányoztat 202
- boszorkányoztat [megront]; *lásd még* meg-boszorkányoz, boszorkányozás 133
- boszorkányság 25, 46, 56, 58, 59, 122, 130, 131, 133, 139, 199–207, 245, 246, 247, 248, 306, 344, 345, 353,
- Bőjt első hava; *lásd még* Februarius 227
- bőjt; böjt, böjti nap 49, 289
- bölső 111, 115
- bujaság; *lásd még* testi gerjedelmek 67, 86, 163, 211, 272
- bújdosó tsillagok; *lásd még* Planéták, égi testek, Fő Bujdosó Csillagok, golyobis, golyóbis 262, 338, 339
- búza 123, 143, 189, 309
- bűbájos ének 19
- bűbájos; *lásd még* bűvös-bájos, bűvös bájos, bűvösbájos 17, 21, 26, 34, 58, 121, 354
- büdöskő [kénkö/büdöskővirág] 78
- büdöskő esső; *lásd még* bűdöskő-esső 78
- büdöskő-esső; *lásd még* bűdöskő esső 77
- bűvölés bájolás; *lásd még* meg-bűvölés bájolás, meg-bűbájozhatják 250, 251
- bűvös bájos; *lásd még* bűvös-bájos, bűvösbájos, bűbájos 256
- bűvös-bájos; *lásd még* bűvös bájos, bűvösbájos, bűbájos 19
- bűvösbájos; *lásd még* bűvös-bájos, bűvösbájos, bűbájos 306
- Cisio [a kalendárium naptári része]; *lásd még* Száz esztendő Kalendárium és Szolga, Kalendárium 263
- czédula; *lásd még* tzédula, papiros 122, 254
- czigány; *lásd még* tzigány 90, 157, 159, 160, 162, 252
- czimborálni; *lásd még* szövetség, tzimborás kötés, tzimborázás, titkos egység 156
- csalárd; *lásd még* tsalárd, csalárdiak 24, 35, 175, 176, 178, 179, 199
- csalárdiak; *lásd még* tsalárd, csalárd 175
- csillag; *lásd még* tsillag 334, 340, 341
- Csillagvisgálók; *lásd még* Égvisgálók 333
- csütörtök 182, 289
- dämonok 56
- Doktor; *lásd még* orvos, Orvos Doktor 40, 41, 81, 85, 90, 91, 92, 93, 124, 178, 283, 310, 314, 354

- dög 108
 eb; *lásd még* kutya 251
 ég 32, 34, 57, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 102, 110, 149, 150, 182, 197, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 267, 304, 330–341
 egér 202, 204, 230, 232
 égett-bor [pálinka]; *lásd még* pálinka 228
 égi háború; *lásd még* mennydörgés, égi tsatogás 73, 74, 75, 76
 égi jel; *lásd még* tsillagzat, tsillag 74, 263
 égi testek; *lásd még* Planéták, bújdosó tsillagok, Fő Bujdosó Csillagok, golyobis, golyóbis 32, 57, 261, 262, 263, 330–341
 égi tsatogás; *lásd még* mennydörgés, égi háború 75
 égő elektrika matéria [hullócsillag]; *lásd még* futó tsillagok 58
 Égvisgálók; *lásd még* Csillagvisgálók 334
 egyházkelő [asszonyavatás] 113
 Egyiptomi tsalárd varáslók; *lásd még* egyiptomiak, Egyiptomi tudósok 203
 Egyiptomi tudósok; *lásd még* egyiptomiak, Egyiptomi tsalárd varáslók 57
 egyiptomiak; *lásd még* Egyiptomi tudósok, Egyiptomi tsalárd varáslók 32
 éjféli 63, 66, 70, 227, 229
 eke 190
 Ekronbéli Isten; *lásd még* Belzebub, Legyek Fejedelme, Legyeknek Fejedelme 90
 Eleink; *lásd még* Keresztyén Magyarok, Magyar Eleink, Magyarok, Magyar Nemzet 55, 56, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 101, 102, 143, 149, 189, 331
 elektrika vagy rugó tűzi matéria; *lásd még* villámás, villámlás, rugó tűzi matéria, mennykő 58
 élet fája 84
 előítélet 46
 első forma és bé-nyomás; *lásd még* leg-első bé-nyomás 46
 ember; *lásd még* férfiak, férjfiak 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42
 énekes könyv 258
 érvágás 184
 esső; *lásd még* zápor, zápor-esső, jégesső 72, 73, 74, 75, 77, 149, 196, 291
 északi hajnal 58
 esztendő 20, 28, 54, 63, 66, 72, 78, 85, 113, 123, 128, 159, 181, 182, 183, 195, 201, 227, 228, 229, 235, 260, 264, 265, 293, 327, 338, 339
 Európaiak 31
 Evangéliom; *lásd még* Evangéliom, Evangéliomi Históriák 214
 Evangéliom; *lásd még* Evangéliom, Evangéliomi Históriák 19, 31, 36, 44, 47, 351
 Evangéliomi Históriák; *lásd még* Evangéliom, Evangéliom 351
 Farizeusok; *lásd még* Farizeusok 142, 171, 199, 200, 203, 207
 Farizeusok; *lásd még* Farizeusok 140
 farkas 127, 300
 fazék 167, 281
 Februarius; *lásd még* Bőjt első hava 227
 fejér Hétfő
 fejér ruha 96, 273, 326
 fekete Hétfő 182
 feleség; *lásd még* asszony, vénasszony, leány, öregasszony, vén asszony, öreg asszony 263, 264, 276, 277, 278, 279, 282, 283, 284, 285, 286, 302, 312
 felhő; *lásd még* felhő 74
 felhő; *lásd még* felhő 19, 57, 72, 73, 74, 75, 77, 194
 fene 323
 Ferentz Hete 188
 férfiak; *lásd még* férjfiak, ember 92, 93, 126
 férgek 63, 91, 205, 206, 316, 317
 férjfiak; *lásd még* férfiak, ember 36, 201, 208, 240, 279
 Filiszteusok 91
 fogas 190
 Fő Bujdosó Csillagok; *lásd még* Planéták, bújdosó tsillagok, égi testek, golyobis, golyóbis 333
 földmivelés 194, 195, 196, 197, 198, 211, 330, 342, 346
 fősvénység 24, 34, 121, 174, 175, 191, 197, 285, 305, 328

- fundamentom 17, 20, 21, 29, 37, 38, 39, 41,
 51, 54, 55, 57, 59, 60, 64, 73, 77, 99, 103,
 122, 128, 130, 131, 133, 136, 141, 142,
 143, 149, 150, 152, 155, 156, 159, 162,
 164, 165, 172, 180, 181, 183, 184, 186,
 189, 195, 200, 203, 213, 218, 229, 234,
 259, 264, 265, 269, 272, 274, 279, 283,
 307, 308, 326, 330, 337, 344, 347, 356
 futó tsillagok [hullócsillag]; *lásd még* égő
 elektrika matéria 76
 füst 76, 195, 203, 307
 füstölés; *lásd még* meg-füstöltetik magokat,
 meg-füstölik 39, 41, 201, 345
 füvek; *lásd még* fűvek 77, 199, 203, 204,
 205, 206, 345, 346
 fűvek; *lásd még* füvek 76, 124, 203, 204, 310
 gabona 123, 189, 191, 291, 309, 318, 326
 Galileabéliek 126
 garabontzás deák 164
 gazda 106, 181, 182, 191, 206, 324, 326,
 342, 343, 344, 345, 346
 gazdag 18, 24, 40, 49, 55, 63, 66, 100, 103,
 108, 109, 159, 160, 162, 173, 187, 191,
 197, 198, 202, 205, 226, 231, 275, 342,
 350, 353, 354
 gazzasszony 326
 geszta; *lásd még* giliszta, kukatz 205
 giliszta; *lásd még* geszta, kukatz 317
 golyobis; *lásd még* Planéták, bújdosó tsil-
 lagok, égi testek, Fő Bujdosó Csillagok,
 golyóbis 76, 149, 262, 338, 340
 golyóbis; *lásd még* Planéták, bújdosó tsilla-
 gok, égi testek, Fő Bujdosó Csillagok, go-
 lyobis 332, 339
 gombolyag tzerina 202
 gondviselés 23, 26, 34, 35, 57, 69, 76, 79,
 82, 88, 96, 105, 106, 110, 114, 118, 144,
 155, 160, 161, 182, 183, 184, 186, 196,
 197, 198, 219, 235, 242, 243, 249, 251,
 265, 266, 267, 269, 278, 282, 284, 290,
 294, 297, 299, 300, 328, 345, 348
 gonoszság 26, 139, 141, 145, 146, 150, 152,
 153, 162, 173, 205, 248, 265, 271, 277,
 298, 300, 307, 352, 353
 gőz; *lásd még* gőzölgés 74, 203, 316, 320
 gőzölgés; *lásd még* gőz 75, 76, 96, 149
 gypü 193
 gyermek; *lásd még* kised, tsetsemő 19, 24,
 25, 33, 35, 46, 47, 50, 54, 60, 66, 69, 73,
 74, 75, 86, 87, 88, 97, 98–118, 122, 123,
 126, 128, 132, 142, 150, 154, 156, 159,
 161, 169, 183, 185, 200, 202, 204, 205,
 213, 214, 225, 226, 227, 228, 229, 232,
 233, 237, 238, 246, 255, 258, 259, 260,
 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268,
 272, 279, 281, 284, 285, 286, 302, 308,
 309, 313, 317, 322, 323, 324, 327, 328,
 348
 gyertya 57, 253, 319, 320, 332
 gyökerek 124, 204, 310, 336
 gyümöls 72, 77, 196, 326
 gyümölsfa 63, 190
 ha nem használ, nem-is árt 36–42
 hadakozás 78, 85, 86, 108, 236, 339
 hajlék 63, 65, 84, 219, 228, 244, 254, 316,
 321, 328, 340
 hal jegy 263
 halál 345
 halálmadár; *lásd még* baglyak, bagoly 318
 hallgatás 21, 63, 64, 65, 227, 343, 353
 Halottak Hete 182
 halottaktól tudakozó; *lásd még* lélek citá-
 lók, lélek-elő hívó, lélek látó, léleknéző,
 lelkektől tudakozó 17, 19, 26, 32, 56
 hamis orvos; *lásd még* kenő fenő orvos, va-
 rázsló orvos, babonás orvos, tsuda-orvos,
 tsuda-doktor, tsuda doktor, tsuda gyógyí-
 tók 46, 49, 134
 hamis próféták 27, 28
 harang ütője 308
 harangszó 315, 326
 három; *lásd még* háromféle 19, 138, 145,
 244, 246, 253, 260, 333, 334, 343, 344
 háromféle dolognak egybe-kötése 21
 háromféle; *lásd még* három 39
 házaspár; *lásd még* házások, házaspársak
 251, 273, 274, 314
 házaspársak; *lásd még* házaspár, házások
 271, 272, 274, 275, 276
 házások; *lásd még* házaspár, házaspársak
 271, 273
 házasság 111, 159, 160, 262, 268–277, 268,

269, 270, 271, 272, 273, 274, 274, 275,
276, 277, 286
hétfő 182, 188
hideglelés 85, 95, 251, 252, 253, 293
himlő 85, 87, 128
hitetlenség; *lásd még* istentelenség 18, 19,
20, 22, 43, 46, 50, 52, 163, 352, 355
hó 74, 300
hohér 24, 87, 266
hold tölte 253, 336, 338
holdbeli fogyasztkozás 57, 338
hónap 63, 78, 181, 264
idő 27, 28, 31, 38, 39, 40, 41, 43, 47, 48, 57,
58, 59, 63, 66, 68, 74, 77, 80, 81, 82, 84,
86, 91, 84, 108, 110, 112, 116, 117, 121,
122, 124, 127, 131, 137, 140, 142, 148,
159, 161, 162, 181, 182, 183, 184, 185,
188, 189, 195, 196, 200, 201, 203, 209,
214, 227, 229, 230, 236, 238, 239, 240,
242, 245, 249, 258, 261, 263, 269, 277,
280, 281, 282, 293, 294, 296, 305, 308,
310, 314, 316, 317, 319, 322, 325, 333,
338, 339, 341, 344, 351, 352, 354
időjárás; *lásd még* időváltozás 63, 181, 182,
185, 195, 196, 316, 338, 339
időváltozás; *lásd még* időjárás 183, 319
igasság; *lásd még* igazság 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 58, 59, 61, 64,
67, 116, 131, 133, 155, 172, 155, 157,
177, 179, 192, 197, 199, 203, 209, 224,
237, 243, 247, 249, 250, 255, 256, 271,
272, 274, 291, 291, 305, 309, 319, 329,
340
igazságtalanság; *lásd még* igazságtalanság 52,
255
igazság; *lásd még* igasság 19, 21, 22, 22, 23,
26, 27, 35, 43, 46, 47, 49, 56, 58, 59, 64,
68, 79, 80, 81, 82, 83, 90, 100, 101, 105,
106, 107, 109, 110, 116, 117, 121, 123,
129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 142, 143, 144, 151, 153, 170,
174, 175, 179, 180, 183, 191, 193, 219,
225, 229, 236, 240, 242, 247, 249, 250,
253, 286, 290, 299, 324, 328, 341, 348,
349

igazságtalanság; *lásd még* igasságtalanság 17,
22, 25, 40, 43, 54, 55, 58, 69, 100, 101,
102, 104, 105, 107, 109, 130, 131, 143,
172, 173, 184, 201, 204, 205, 206, 239,
250, 255, 271, 275, 297, 325, 328, 342,
347, 349
imádság 113, 114, 115, 116, 117, 251, 253,
280, 285, 353
imádságos könyv 113, 114, 116, 117
innep 27, 64, 65, 66, 67, 68, 69
innepelés; *lásd még* inneplés 64
inneplés; *lásd még* innepelés 64, 65, 67, 69
írás 31, 33, 61, 169, 172, 235, 352
istálló 39, 65, 102, 244, 343, 344, 345
Isten Háza; *lásd még* templom, Úrnak Háza
69, 116, 117
Isten Jehovai neve; *lásd még* Isten' Neve,
Jehova neve 252
Isten országa 51, 180, 197, 230, 286
Isten tehenkéje; *lásd még* pillangó, vajas pil-
langó 78
Isten' Neve; *lásd még* Isten Jehovai neve, Je-
hova neve 21, 251, 298
istentelenség; *lásd még* hitetlenség 102, 138
ítélet; *lásd még* ítélet 68, 93, 132, 234, 314,
328
Izraeliták; *lásd még* Izráeliták 131
Izráeliták; *lásd még* Izraeliták 22, 23, 25, 30,
56, 70, 112, 130, 181, 185, 237, 250
játék 58, 64, 69, 100, 160, 211, 212, 215,
237
javas; *lásd még* javos, javós 39, 90
javos; *lásd még* javós, javas 21, 25, 39, 55,
61, 92, 121, 124, 128, 159, 162, 178, 204,
232, 347, 353
javós; *lásd még* javos, javas 21, 24, 26, 29,
40, 41, 55, 90, 91, 93, 94, 123, 128, 131,
133, 134, 135, 173, 174, 178, 200, 202,
203, 204, 206, 251, 252, 254, 255, 254
jégesső; *lásd még* esső, zápor, zápor-esső 74,
77, 108, 195
jegy magyarázó; *lásd még* jegymagyarázó 56,
240, 260
jegyes bőr [anyajegyes] 262
jegymagyarázó; *lásd még* jegy magyarázó 19,
28, 29, 130, 134, 155, 156, 157, 162

Jehova neve; *lásd még* Isten' Neve, Isten Jehovai neve 252
 jel 243, 244, 246, 247, 263, 316
 jób-anyáink [dédanya] 56
 jószág; *lásd még* állat, barom, baromfi, marha 24, 48, 63, 101, 109, 160, 162, 192, 236, 244, 252, 254, 275, 300, 326, 342, 343, 344, 354
 józan ész; *lásd még* józan okosság, okosság, józanokosság 42, 239, 355
 józan okok 20, 22, 61, 69, 129, 130, 134, 151, 152, 186, 236, 240, 241
 józan okosság; *lásd még* józan ész, okosság, józanokosság 18, 23, 24, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 43, 48, 51, 61, 91, 123, 128, 133, 134, 135, 143, 174, 175, 185, 186, 187, 196, 203, 214, 215, 235, 236, 237, 239, 243, 246, 248, 255, 268, 270, 273, 280, 290, 293, 309, 317, 322, 327, 343, 344, 345, 347, 355
 józanokosság; *lásd még* józan ész, józan okosság, okosság 28, 32, 38, 40, 135, 136, 224
 jövődő 17, 19, 26, 30, 32, 34, 45, 59, 63, 103, 109, 114, 115, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 163, 176, 213, 214, 216, 219, 221, 222, 223, 224, 238, 240, 241, 242, 247, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 272, 294, 312, 313, 354
 jövődő mondó; *lásd még* jövődőmondó, jövődőlő 17, 21, 28, 31, 56, 59, 60, 61, 128, 129, 130, 134, 135, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 173, 176, 177, 185, 228, 240, 260
 jövődölés; *lásd még* meg-jövődöl, jövődőmondás 45, 159, 160, 161, 162, 163, 184, 214, 222, 258–267, 298
 jövődőlő; *lásd még* jövődő mondó, jövődőmondó 17, 162, 320
 jövődőmondás; *lásd még* jövődölés, meg-jövődöl 54, 56, 58, 156
 jövődőmondó; *lásd még* jövődő mondó, jövődőlő 17, 26, 29, 56, 156, 158, 162, 163
 Julius 78, 89, 127, 249, 257, 295
 Káldeusok 141

Kalendárium; *lásd még* Száz esztendő's Kalendárium és Szolga, Císio 63, 183, 184, 258, 263
 Kalendárista 184
 Kananeusok 32
 káposzta 182, 293
 karátson; *lásd még* karátsony 65, 67, 68, 247
 karátsony; *lásd még* karátson 63, 64, 65, 66, 68, 69
 kártya vetés; *lásd még* kártyavetés 159
 kártyavetés; *lásd még* kártya vetés 156, 158
 kaszálló rétek 109
 katlan 307
 kedd 184
 kék 166, 205, 294, 331, 339, 345
 kel-káposzta 293
 kémény 76, 149, 150, 307
 kender 185
 kenő fenő orvos; *lásd még* varázsló orvos, babonás orvos, hamis orvos, tsuda-orvos, tsuda-doktor, tsuda doktor, tsuda gyógyítók 29
 kenyér 47, 60, 98–110, 135, 140, 196, 197, 198, 276, 349
 kereszt 21, 39, 63, 66, 166, 167, 202, 242–249, 353
 kereszt utak 63
 Kereszt-Atya 102, 111
 keresztelő edény 122, 308
 keresztet vettettek magokra; *lásd még* kereszt-vetés 39, 202
 kereszt-vetés; *lásd még* keresztet vettettek magokra 39
 Keresztyén Magyarok; *lásd még* Magyarok, Eleink, Magyar Nemzet, Magyar Eleink 126
 Keresztyén Tanító; *lásd még* Lelki Pásztor, Vallás Tanító, Papok, Pásztor, Keresztyén Tanító, vallástanító, vallást-tanítók 58, 66, 67, 128, 129, 130, 131, 132, 251
 Keresztyén Tanító; *lásd még* Lelki Pásztor, Vallás Tanító, Papok, Keresztyén Tanító, Pásztor, vallástanító, vallást-tanítók 65, 132, 133
 kés 244, 246, 289
 kettős gyermekek [ikrek] 263

- kéve kötő 190
 kezekenn lévő lineák; *lásd még* tenyerénn
 lévő húzások 156, 158, 159
 kézfogás 184
 kigyó 19, 57, 141, 300
 kilentz 251, 262, 343
 kints 21, 23, 26, 28, 29, 33, 34, 47, 49, 50,
 53, 56, 59, 98, 108, 128, 134, 159, 173,
 211, 231, 253, 275, 353
 kints néző; *lásd még* kintsnéző 59, 128
 kintsásók 21, 28, 33, 47, 134
 kintsnéző; *lásd még* kints néző 23
 kisded; *lásd még* tsetsemő, gyermek 102,
 113, 115, 117, 159, 185, 202, 251, 258–
 267, 278, 282
 kísértet látó; *lásd még* kísértetlátó 32
 kísértet; *lásd még* kísértet 54, 56, 68, 128,
 129, 130, 135, 152, 164, 165, 166, 167,
 169, 170, 221, 225–233, 353
 kísértet; *lásd még* kísértet 21, 29, 31, 32, 34,
 58, 59, 68, 110, 164
 kísértetlátó; *lásd még* kísértet látó 29
 klastrom 67, 228
 konkoly 143, 182, 189
 Korintusbeliek; *lásd még* Korintusbeliek 288
 Korintusbeliek; *lásd még* Korintusbeliek 294
 korsó 66, 289
 kos jegy 260
 koszorú 274
 kotzka vetés; *lásd még* kotzka-vetés 234,
 239, 240
 kotzka-vetés; *lásd még* kotzka vetés 234
 költemények 119, 149, 150
 könyv 47, 52, 54, 55, 113, 114, 116, 117,
 136, 164, 167, 208, 211, 212, 215, 235,
 258, 291, 324
 kötél 63, 68, 273, 274, 344
 kötelesség 23, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38,
 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
 50, 52, 53, 56, 61, 65, 73, 77, 80, 83, 87,
 91, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 105, 106,
 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116,
 119, 120, 121, 123, 125, 128, 129, 130,
 131, 132, 133, 135, 136, 151, 154, 161,
 162, 163, 168, 171, 172, 175, 181, 182,
 183, 186, 187, 190, 196, 197, 208, 212,
 213, 219, 220, 223, 234, 238, 241, 242,
 243, 249, 256, 263, 264, 267, 268, 269,
 271, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 280,
 282, 283, 285, 286, 289, 290, 291, 292,
 294, 299, 300, 301, 304, 305, 306, 309,
 311, 313, 315, 316, 317, 320, 322, 323,
 324, 327, 328, 329, 342, 343, 346, 347,
 348, 356
 köz mondás; *lásd még* közmondás, mondás
 80, 81, 168
 közmondás; *lásd még* köz mondás, mondás
 41, 42
 kréta 246
 krispán [rézgálic > grünsan] 122, 308
 kukatz; *lásd még* giliszta, geleszta 316
 kults 122, 307
 kuruzsolók; *lásd még* kúruzsolók 64, 91, 92, 94
 kúruzsolók; *lásd még* kuruzsolók 306
 kutya; *lásd még* eb 68, 165, 227, 232
 lába nyoma; *lásd még* lábnyom 307
 lábbeli 167, 273
 lábnyom; *lásd még* lába nyoma 307
 lakat 273
 lántz 43, 137, 227, 247, 260, 352
 lapát 68
 láthatatlan lelkekkel való tizmborázás 31
 leány; *lásd még* asszony, feleség, vénasszony,
 öregasszony, vén asszony, öreg asszony
 17, 53, 56, 60, 109, 126, 160, 185, 273,
 298
 leg-első bé-nyomás; *lásd még* első forma és
 bé-nyomás 46
 Legyeknek Fejedelme; *lásd még* Belzebub,
 Ekronbéli Isten 91
 lélek czitálók; *lásd még* lélek-elő hívó, halot-
 taktól tudakozó, lélek látó, léleknéző,
 lelkektől tudakozó 28
 lélek látó; *lásd még* lélek czitálók, lélek-elő
 hívó, halottaktól tudakozó, léleknéző,
 lelkektől tudakozó 47
 lélek-elő hívó; *lásd még* lélek czitálók, halot-
 taktól tudakozó, lélek látó, léleknéző,
 lelkektől tudakozó 57
 léleknéző; *lásd még* lélek czitálók, lélek-elő
 hívó, halottaktól tudakozó, lélek látó,
 lelkektől tudakozó 173

lelked ismerete; *lásd még* lelki esméret, lelki-
 esméret 25, 70, 96
 lelkektől tudakozó; *lásd még* lélek citálók,
 lélek-elő hívó, halottaktól tudakozó, lé-
 lek látó, léleknéző 28
 lelki esméret; *lásd még* lelked ismerete, lelki-
 esméret 40, 43, 46, 61, 70, 121, 125,
 161, 163, 236, 271, 286, 306, 307, 311
 Lelki Pásztor; *lásd még* Vallás Tanító, Papok,
 Keresztyén Tanító, Pásztor, Keresztyén
 Tanító, vallástanító, vallást-tanítók 18,
 35, 44, 97, 119, 133, 134, 251, 283
 lelki esméret; *lásd még* lelked ismerete, lelki
 esméret 40, 191
 len 185
 levegő ég; *lásd még* levegő, levegő-ég 58, 66,
 68, 73, 74, 76, 86, 97, 120, 149, 230, 304
 levegő; *lásd még* levegő ég, levegő-ég 58, 66,
 68, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 86, 97, 120,
 138, 149, 150, 166, 206, 230, 304, 316,
 320, 326, 345
 levegő-ég; *lásd még* levegő, levegő ég 74,
 148
 Leviták 236
 lidértz; *lásd még* ludvértz 58, 73, 76, 149,
 150, 230, 353
 liszt 41, 123
 ló 68, 149, 202, 343, 347
 lopás 19, 100, 101, 102, 266
 ludvértz; *lásd még* lidértz 76
 Lukáts Hete 188
 lukáts tzedula 39, 204, 353
 Lutza-szék 66
 madár 17, 68, 318
 magokat meg-öntetik [mágikus eljárás, ólom-
 vagy viaszöntés, rontás elhárítására]; *lásd*
még meg-öntés, öntés, viasz-öntés 39
 magokra olvasatnak; *lásd még* bizonyos szó-
 kat mormolnak, ráolvastanak 39
 magvetés 184
 Magyar Biblia; *lásd még* Biblia, Szent Írás, Sz.
 Írás 37
 Magyar Eleink; *lásd még* Magyarok, Eleink,
 Magyar Nemzet, Keresztyén Magyarok
 66, 101
 Magyar Nemzet; *lásd még* Keresztyén Ma-

gyarok, Magyar Eleink, Magyarok, Ele-
 ink 228
 Magyarok; *lásd még* Keresztyén Magyarok,
 Magyar Eleink, Eleink, Magyar Nemzet
 126, 228
 Májszter; *lásd még* boszorkány mester, bo-
 szorkány-mester 203, 204, 205
 Május 78
 mák 188
 marha; *lásd még* állat barom, jószág, baromfi
 39, 102, 190, 191, 195, 204, 246, 248,
 254, 355, 342, 343, 344, 345, 346, 347,
 348, 349
 matska 68, 165, 202, 227, 230, 232
 meg-boszorkányoz [megront]; *lásd még* bo-
 szorkányoztat, boszorkányozás 25, 199,
 200, 202, 203, 345
 meg-bűbájozhatják; *lásd még* meg-bűvölés
 bájolás, bűvölés bájolás 228
 meg-bűvölés bájolás; *lásd még* meg-bűbájoz-
 hatják, bűvölés bájolás 250
 meg-füstölik; *lásd még* füstölés, meg-füstöl-
 tetik magokat 201, 345
 meg-füstöletik magokat; *lásd még* füstölés,
 meg-füstölik 201, 345
 meg-igéz 21, 25, 177
 meg-jövendöl; *lásd még* jövendölés, jövendő-
 mondás 30, 160, 161, 162, 213, 223,
 259, 260, 261, 312
 meg-keresztelés 102
 meg-nyomás [lidércnyomás]; *lásd még* meg-
 nyomattatás 164–170, 208, 354
 meg-nyomattatás [lidércnyomás]; *lásd még*
 meg-nyomás 166, 167, 168, 169
 meg-öntés [mágikus eljárás, ólom- vagy
 viaszöntés, rontás elhárítására]; *lásd még*
 magokat meg-öntetik, öntés, viasz-öntés
 41
 meg-ront; *lásd még* ront 25, 204, 246
 meg-setétített szoba; *lásd még* setét szoba 58
 meg-veszt [megront]; *lásd még* vesztés 25,
 133, 139, 199, 200, 202, 203, 273, 320
 méhes kasok 326
 mélység; *lásd még* pokol, setéség országa 68,
 137, 152
 menyasszony 273

mennydörgés; *lásd még* égi háború, égi tsatogás 72, 73, 74, 75, 76, 79, 148, 150
 mennykő; *lásd még* villámás, villámlás, rugó tüzi matéria, elektriika vagy rugó tüzi matéria 126
 méreg 39, 93, 204, 254
 mese; *lásd még* tündéres mese 86
 méts 320
 mondás; *lásd még* közmondás, köz mondás 38, 45, 54, 55, 85, 90, 122, 127, 129, 144, 157, 162, 172, 191, 193, 250, 308, 340
 muzsika 66
 nap fogyatkozás 57, 338
 napok 21, 48, 63, 75, 81, 95, 100, 111, 115, 119, 127, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 188, 222, 226, 242, 243, 247, 262, 265, 269, 270, 319, 332, 334, 337, 339
 napválogatás [szerencsés, szerencsétlen napok] 59, 130, 180–186
 napválogató; *lásd még* nap válogató 17, 19, 61, 180, 181, 182, 183, 184, 186
 Nemesdédi javósasszony 123
 nézők [gyógyítók, halottlátók] 21, 26, 29, 32, 154, 155, 156, 353
 növény; *lásd még* növény 291, 350
 növény; *lásd még* növény 74, 75, 206, 336
 nyavalya; *lásd még* betegség, beteg állapot 23, 26, 28, 38, 39, 41, 55, 85, 86, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 114, 119–127, 134, 139, 140, 142, 148, 161, 169, 174, 177, 178, 200, 201, 202, 205, 206, 218, 240, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 272, 294, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 314, 317, 325, 326, 344, 345, 346, 353
 nyúl 227, 232, 298
 Ő Testamentom 141, 164, 208, 209, 211
 okosság; *lásd még* józan ész, józan okosság, józanokosság 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 51, 56, 59, 60, 61, 68, 69, 73, 74, 86, 88, 91, 97, 101, 103, 104, 105, 114, 116, 120, 121, 123, 124, 125, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 141, 143, 147, 152, 155, 156, 162, 174, 175, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188,

189, 192, 196, 200, 201, 203, 205, 206, 207, 214, 215, 222, 223, 226, 229, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 243, 246, 248, 251, 253, 254, 255, 256, 266, 272, 275, 282, 284, 301, 303, 305, 307, 308, 309, 311, 313, 317, 322, 323, 339, 340, 343, 347, 348, 351, 352, 355, 356
 olajkáros [olejkár, vándorló szlovák gyógy-szerárus] 49
 oltár 36, 37, 64
 ón 122, 308
 óra 44, 227, 253, 315
 orakulum 158
 oroszán 136, 137, 247
 Orvos Doktor; *lásd még* orvos, Doktor 40, 85, 178, 283, 310, 314
 orvos; *lásd még* Orvos Doktor, Doktor 21, 29, 33, 34, 37, 39, 41, 46, 49, 58, 80, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 115, 120, 123, 124, 125, 134, 156, 162, 169, 177, 178, 204, 205, 254, 256, 282, 283, 284, 285, 304, 306, 309, 310, 311, 314
 oskola 352
 öntés [mágikus eljárás, ólom- vagy viaszöntés, rontás elhárítására]; *lásd még* meg-öntés, magokat meg-öntetik, viasz-öntés 41, 90, 92, 93, 94, 156, 158, 159, 162, 201, 353
 öntők [öntők] 39, 40
 ördög fiai 67
 ördög szolgálai 66, 139
 ördög tizborás társai; *lásd még* boszorány, ördög tizborássai 279
 ördög tizborássai; *lásd még* boszorány, ördög tizborás társai 67
 ördög üzők; *lásd még* ördög-üzők, ördög-üző, ördög-üzők 47, 55
 ördög; *lásd még* Sátán, Ördögök Fejedelme 20, 21, 22, 23, 25, 26, 46, 47, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 73, 76, 129, 130, 131, 133, 135, 136–153, 154, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 227, 230, 244, 245, 246, 247, 248, 277, 279, 306, 344, 345, 352
 ördögi lelkek 21, 200, 230

ördögi mesterség 46, 54, 58, 59, 131, 133, 135, 203, 207, 344
 ördögnek ki-üzése; *lásd még* ördög-üzés 140
 Ördögök Fejedelme; *lásd még* ördög, Sátán
 ördögökkel tzimborálók 140, 199, 200, 203
 ördög-üzés; *lásd még* ördögnek ki-üzése 55, 56
 ördög-üző; *lásd még* ördög-üzők, ördög üzők, ördög-űzők 55
 ördög-űzők, *lásd még* ördög üzők, ördög-üző, ördög-űzők 55
 ördög-űzők; *lásd még* ördög-űzők, ördög üzők, ördög-üző 56
 ördögös; *lásd még* ördögös ember 17, 55, 142
 ördögöstől tudakozó 17
 öreg 54, 84, 85, 102, 172, 206, 244, 259, 298
 öreg asszony; *lásd még* asszony, feleség, vén-asszony, leány, öregasszony, vén asszony 206
 öregasszony; *lásd még* asszony, feleség, vén-asszony, leány, vén asszony, öreg asszony 55
 öregség 54, 84, 112, 156, 259, 262, 264
 özvegy 298
 pálinka; *lásd még* égett-bor 281
 papíros; *lásd még* tzedula, czédula 121, 125, 311
 Pápista Papok 204
 Papok; *lásd még* Lelki Pásztor, Vallás Tanító, Keresztyén Tanító, Pásztor, Keresztyén Tanító, vallástanító, vallást-tanítók 128–135, 143, 204, 228
 paraditsom 187
 Pásztor; *lásd még* Lelki Pásztor, Vallás Tanító, Papok, Keresztyén Tanító, Keresztyén Tanító, vallástanító, vallást-tanítók 18, 35, 44, 65, 97, 119, 133, 134, 251, 283
 patikárius 81, 204
 patkány 204, 230
 penitentiák 48
 péntek 19, 182, 188, 253, 262, 265, 298
 pénz 24, 38, 54, 55, 58, 63, 91, 92, 102, 103, 109, 123, 179, 208, 228, 231, 252, 273, 274, 302, 353

peretz 289, 293
 pillangó; *lásd még* vajas pillangó, Isten tehénkéje 78
 piskoltz [antimon(érc)]; *lásd még* piskóltz 128
 piskóltz [antimon(érc)]; *lásd még* piskoltz 308
 plajbász 246
 Planéták; *lásd még* bújdosó tsillagok, égi testek, Fő Bujdosó Csillagok, golyobis, golyóbis 262, 333
 pogány nemzetek 19, 64, 235, 252
 pogányok 17, 22, 33, 37, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 91, 101, 123, 158, 184, 228, 235, 236, 237, 244, 245, 252, 261, 267, 288, 294, 309
 pokol; *lásd még* setétség országa, mélység 137, 148, 152, 352
 póla; *lásd még* pólya 102
 pólya; *lásd még* póla
 Próféták 22, 27, 28, 47, 58, 215, 225, 226, 235
 prütsők 318
 puska 31, 281
 puska por 31
 putzok [pocok] 316
 Pünköst 240
 rá olvasás; *lásd még* rá-olvasás, reá olvasás 41, 121, 122, 125, 142, 204, 250–257, 353
 rák jegy 260, 262, 265
 rá-olvasás; *lásd még* rá olvasás, reá olvasás 23, 90, 91, 93, 252
 ráolvastanak; *lásd még* bizonyos szokat mormolnak, magokra olvastatnak 19
 reá olvasás; *lásd még* rá olvasás, rá-olvasás 20, 251
 Reformatio 229
 réz 122, 308
 Rómaiak 259
 ront; *lásd még* meg-ront 18, 22, 23, 25, 46, 65, 66, 67, 68, 81, 86, 97, 115, 133, 134, 142, 143, 145, 189, 204, 213, 244, 246, 306, 307, 346, 352
 rozs 182
 rozsda 108, 122, 308

- rugó tűzi matéria; *lásd még* villámás, villám-
lás, elektrika vagy rugó tűzi matéria,
mennnykő 74
- sárga 78
- sárkány 76, 164, 353
- Sátán; *lásd még* ördög, Ördögök Fejedelme
102, 137, 139, 142, 143, 145, 146, 147,
148, 152, 201, 203, 206, 247, 248, 252
- sátor, arepo, tenet, opera, rotas [kabbalisz-
tikus szöveg, a szó visszafelé olvasásával
kialakított szó párok] 122
- seprű 68, 345
- serpenyő 48, 158
- setét szoba; *lásd még* meg-setétített szoba 58
- setétség országa; *lásd még* pokol, mélység
134
- sír; *lásd még* sirhalom 41, 80, 84, 86, 97,
228, 283, 322
- sirhalom; *lásd még* sír 228, 316
- sors 21, 30, 32, 59, 63, 82, 154, 155, 156,
157, 158, 159, 163, 176, 184, 213, 219,
234-241, 258, 259, 260, 262, 263, 264,
265, 267, 275, 331, 336, 337, 338, 339
- sors vetés; *lásd még* sorsvetés, sors-vetés
234-241
- sorsvetés; *lásd még* sors vetés, sors-vetés
235, 239, 240, 241
- sors-vetés; *lásd még* sorsvetés, sors vetés
235, 237, 239
- sympathia 306, 307
- Sz. Irás; *lásd még* Biblia, Magyar Biblia, Szent
Írás 81, 87, 137, 138, 141, 143, 145, 149,
355
- szántás 187-198
- szántó föld; *lásd még* szántóföld 123, 185,
187, 188, 192, 196, 227, 309, 337, 342
- szántó vas 102
- szántóföld; *lásd még* szántó föld 188, 191,
193, 194, 195, 197, 211
- Száraz Szerda [hamvazószerda] 182
- Száz esztendő's Kalendárium és Szolga; *lásd
még* Kalendárium, Cisio 183
- szemfényvesztő 32, 51, 174
- Szent Írás; *lásd még* Biblia, Magyar Biblia, Sz.
Írás 136, 164, 215, 220, 234, 236, 238,
247, 273, 291, 305, 351, 352, 353, 355
- Szent Iván Havának utólján 78
- Szent Vendel szenvedd-el, fájdalmát mind
veddel [bajra való ráimádkozás] 122
- szentek 67, 252, 353
- szénvonyó [a kemencéből a parázs kikot-
rására szolgáló nyeles eszköz; boszorkány
eszköze] 68
- szerentse 55, 56, 59, 78, 90, 100, 103, 104,
107, 134, 160, 183, 224, 258, 260, 261,
264, 272, 298
- szerentse bőr [méhlepény darabja] 260,
261, 298
- szerentse mondás 55
- szerentse mondó 55, 59, 90, 134
- szerentsétlenség 18, 19, 21, 33, 34, 69, 75,
78, 100, 103, 108, 133, 154, 155, 156,
158, 159, 160, 161, 162, 163, 186, 194,
202, 208, 213, 214, 216, 217, 219, 222,
242, 243, 244, 248, 249, 251, 252, 256,
258, 260, 261, 265, 266, 267, 298, 302,
330, 339, 344, 347
- szidás; *lásd még* átok mondás átkozódás,
átok-mondás 127
- szitok; *lásd még* átok 75, 126, 127
- szívárvány 77, 78
- szövetség; *lásd még* tizimborás kötés, tizimbo-
rázás, cizimborálni, titkos egység 21,
57, 138, 150, 157, 199, 200, 201, 203,
206, 268, 271, 273, 275, 344
- szővő fa 102
- szülés; *lásd még* szülés 258, 278-287
- szülés; *lásd még* szülés 111, 263, 278, 280,
282, 283, 284, 285
- szűr 39, 344
- szűz jegy 263
- tántz 66, 302
- tányér 252, 253
- tapasztalás 18, 31, 32, 35, 49, 50, 56, 59, 60,
79, 85, 90, 92, 100, 120, 141, 142, 146,
149, 150, 152, 162, 164, 169, 176, 179,
181, 182, 188, 193, 195, 196, 199, 215,
219, 230, 232, 259, 263, 298, 304, 307,
309, 310, 312, 314, 317, 318, 327, 333,
337, 344, 346, 351, 355
- Tatár 70
- tehén 39, 202, 206, 343, 345, 346

tej; *lásd még* tej 114, 115, 142, 202, 205, 206, 336, 343, 344, 345, 346
 tej; *lásd még* tej 205, 345
 tekenő 102
 temető 223, 227, 228, 229
 templom; *lásd még* Úrnak Háza, Isten Háza 36, 44, 67, 70, 82, 91, 110, 117, 121, 227, 259, 272, 288, 305
 tenyerénn lévő húzások; *lásd még* kezekenn lévő lineák 158
 természet 21, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 46, 47, 56, 57, 60, 69, 72, 78, 79, 85, 86, 88, 93, 94, 95, 103, 111, 114, 120, 121, 127, 139, 148, 164, 166, 171, 194, 195, 207, 212, 214, 215, 220, 228, 243, 244, 245, 247, 248, 251, 252, 254, 269, 270, 272, 273, 276, 279, 280, 286, 289, 304, 314, 336, 339, 343, 344, 345, 351, 354
 természeti 19, 21, 25, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 41, 46, 55, 57, 72–79, 84, 85, 87, 92, 95, 103, 104, 114, 115, 117, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 140, 141, 145–153, 164, 165, 166, 167, 170, 177, 178, 187, 195, 201, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 217, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 230, 232, 249, 254, 256, 261, 266, 272, 279, 281, 282, 293, 304, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 334, 337, 338, 339, 344, 345, 347, 351, 352, 354, 355
 test 17, 32, 33, 51, 57, 65, 68, 70, 74, 75, 76, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 94, 96, 97, 104, 108, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 140, 141, 146, 147, 148, 149, 152, 165, 166, 168, 169, 171, 181, 190, 191, 205, 206, 209, 210, 211, 212, 213, 220, 221, 224, 225, 226, 228, 230, 245, 254, 275, 279, 282, 284, 288, 297, 300, 301, 302, 304, 306, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 320, 322, 324, 325, 326, 328, 345, 352, 356
 tetvek 202, 206
 Thessalonikabeliek 119
 tilalmas eszközök 17
 titkos egyesség; *lásd még* szövetség, tzimborás kötés, tzimborázás, czimborálni 202

tizen hármann 289, 294
 tizenharmadik 293
 tojás 41
 tortura; *lásd még* tortúra 57
 tortúra; *lásd még* tortura 203, 204
 Török 70
 tsalárd; *lásd még* csalárdiak, csalárd 19–30, 33, 34, 35, 40, 41, 43, 46, 47, 49, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 61, 68, 91, 62, 93, 94, 101, 105, 114, 117, 123, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 140, 141, 145, 151, 152, 153, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 170, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 184, 199, 200, 201, 203, 206, 207, 212, 213, 215, 227, 228, 229, 231, 232, 248, 250, 253, 255, 256, 260, 268, 274, 308
 tsalárdság 19, 20–29, 33, 41, 43, 53, 55–58, 68, 91–94, 101, 105, 128, 130–134, 151, 152, 153, 155, 159–163, 170, 173, 175, 177–179, 184, 201, 203, 213, 215, 227–229, 231, 248, 250, 253, 255, 256, 260, 268, 274
 tsetsemő; *lásd még* kisdéd, gyermek 252, 261, 267
 tsillag; *lásd még* csillag 32, 58, 76, 150, 211, 258–267, 331, 332, 333, 336, 337, 339, 341
 tsillagzat; *lásd még* tsillag, égi jel 258, 261, 262, 263, 264, 333
 tsuda doktor; *lásd még* kenő fenő orvos, varázsló orvos, babonás orvos, hamis orvos, tsuda-orvos, tsuda-doktor 58, 91, 94, 128
 tsuda-doktor; *lásd még* kenő fenő orvos, varázsló orvos, babonás orvos, hamis orvos, tsuda-orvos, tsuda doktor 92, 93, 353
 tsuda-ember; *lásd még* tsuda-tevő ember 24
 tsuda-orvos; *lásd még* kenő fenő orvos, varázsló orvos, babonás orvos, hamis orvos, tsuda-doktor, tsuda doktor 123, 177
 tsuda-tevő ember; *lásd még* tsuda-ember tükör 57, 104, 331
 tündéres mese; *lásd még* mese 150
 tűz; *lásd még* tűz 252, 253, 256, 307
 tűz; *lásd még* tűz 17, 56, 74, 75, 76, 108,

- 149, 150, 167, 185, 194, 250, 251, 252, 253, 254
- tűzhely 307
- tzédula; *lásd még* czédula, papiros 254
- tzereomóniás isteni tisztelet; *lásd még* mise 69
- tzereomóniás vallás [katolikus] 65
- tzigány; *lásd még* cigány 174, 228
- tzimborázás; *lásd még* szövetség, czimborálni, titkos egység 20, 25, 31, 54, 56, 68, 77, 130, 131, 134, 135, 353
- tzin 122, 308
- Új Esztendő éjtszakája; *lásd még* új esztendőre virradó éjtszaka 235
- új esztendőre virradó éjtszaka; *lásd még* Új Esztendő éjtszakája 63
- új hold Péntek 19, 182
- Új Testamentom 136, 172
- Úr Asztalához való pohár 122, 308
- Úr Napja; *lásd még* vasárnap 319
- Úr Vatsora 102, 111, 116
- Úrnak Háza; *lásd még* templom, Isten Háza 117, 283
- útazás 181, 183, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 320
- üszög [üszök] 189
- üveg 202, 302, 333, 334
- vaj 345
- vajas pillangó; *lásd még* pillangó, Isten tehénkéje 78
- vakondok 316
- Vallás Tanító; *lásd még* Lelki Pásztor, Papok, Keresztyén Tanító, Pásztor, Keresztyén Tanító, vallástanító, vallást-tanítók 43, 245
- vallástanító; *lásd még* Lelki Pásztor, Vallás Tanító, Papok, Keresztyén Tanító, Pásztor, Keresztyén Tanító, vallást-tanítók 27, 129
- vallást-tanítók; *lásd még* Lelki Pásztor, Vallás Tanító, Papok, Keresztyén Tanító, Pásztor, Keresztyén Tanító, vallástanító 131
- varáslás; *lásd még* varázslás 58, 131, 200, 203, 245, 247, 344, 345, 353
- varásló és bűvölő bájoló igék; *lásd még* varázsló formulák, varásló formulák 252
- varásló formulák; *lásd még* varázsló formulák, varásló és bűvölő bájoló igék 200
- varásló; *lásd még* varázsló 54-62, 185, 203, 252, 255, 256, 354
- varázslás; *lásd még* varáslás 55, 58, 133, 139, 250
- varázsló formulák; *lásd még* varásló formulák, varásló és bűvölő bájoló igék 55, 56, 142, 200
- varázsló orvos; *lásd még* kenő fenő orvos, babonás orvos, hamis orvos, tsuda-orvos, tsuda-doktor, tsuda doktor, tsuda gyógyítók 41
- varázsló; *lásd még* varásló 17, 19, 21, 26, 31, 32, 33, 34, 39, 56, 59, 60, 128, 130, 133, 136, 142, 228, 251, 254, 345
- vas 39, 102, 137, 246, 343, 344, 352
- vasárnap; *lásd még* Úr Napja 143, 227, 262, 329, 320
- vén asszony; *lásd még* asszony, feleség, vén-asszony, leány, öregasszony, öreg asszony 90, 150, 159, 306
- vénasszony; *lásd még* asszony, feleség, leány, öregasszony, vén asszony, öreg asszony 39, 174
- Vénus [mitológiai alak] 64
- vér 48, 70, 77, 78, 82, 118, 126, 141, 163, 165, 166, 167, 169, 202, 205, 206, 222, 246, 247, 248, 254, 278, 280, 302, 324, 345
- veres 78, 205, 206, 246
- vér-esső 78
- vesztés; *lásd még* meg-veszt 98, 122, 123, 131, 133, 202, 205, 206, 306, 308, 309
- vetés; *lásd még* vetni 121, 148, 156, 159, 185, 187-198, 211, 213, 222, 223, 224, 234-241, 244, 245, 246, 247, 305, 314, 336, 346, 351, 353
- vetni; *lásd még* vetés 60, 142, 182, 185, 253, 275, 324
- viasz-öntés [mágikus eljárás, ólom- vagy viaszöntés, rontás elhárítására]; *lásd még* meg-öntés, magokat meg-öntetik, öntés 158, 159
- villámás; *lásd még* villámlás, rugó tűzi matéria, elektrika vagy rugó tűzi matéria, mennykő 72, 73, 74, 75, 76, 79, 148, 149, 150, 194

villámlás; *lásd még* villámás, rugó tűzi
matéria, elektrika vagy rugó tűzi matéria,
mennykő 74
virágok 72, 72, 76, 196, 336
virtus 19, 52, 53, 61, 98, 100, 106, 107, 110,
132, 240, 242, 245, 270, 376, 355
viz; *lásd még* víz 66, 72, 76, 77, 78, 95, 108,
149, 158, 167, 195, 202, 203, 246, 251,
253, 334
víz; *lásd még* viz 39, 71, 78, 95, 149, 252,
300, 316, 353
vizellet 92, 93, 94

vizi borjú [tarajos göte] 202
vőlegény 272, 273
zápor; *lásd még* esső, zápor-esső, jégesső 72
zápor-esső; *lásd még* esső, zápor, jégesső 72
zöldség 289, 293
Zsidó Nemzettség; *lásd még* Zsidók, Zsidó nép
99, 142
Zsidó nép; *lásd még* Zsidók, Zsidó Nemzettség
193, 209
Zsidók; *lásd még* Zsidó nép, Zsidó Nemzettség
22, 32, 55, 56, 140, 141, 142, 184, 203,
228, 235, 236, 244, 252, 312, 351

Igehelymutató*

textusok	eredeti oldalszám **	egyéb igehelyek	eredeti oldalszám
1. 5 Mós. 18: 10-15.	443	Csel. 16: 31. 1Tim 2,4 1 Ján. 3: 8. 1 Tim. 2: 4. 1Móz 39,9	444 449 450 454 454
2. 1. Ján. 4: 1.	455	Ján. 17: 3. Zsolt 37,5 1Pét 5,7 Mát 10,28; Luk 12,4-5 Mát 6,31-32; 6,25; Luk 12,29-30 Csel 27,34	460 463 463 463 463 463
3. Csel. 17: 22.	466	Csel. 17. 22-23.	466
4. 1. Thess. 5: 21.	475	Efes. 5: 10. 1Thess 5,22 Máté 10: 37. Máté 6: 33. Máté 10: 37-39.	478 478 486 486 489-490
5. Csel. 19: 19, 20.	491	Csel. 19: 13-14. 5 Mós. 18: 10-15. (= 5Móz 18, 10-18!) 1 Sám. 28: 7.	492 494 494
6. 1 Kór. 10: 20, 21.	501	2 Pét. 2: 4. Jud. 1: 6. 1Ján 2,19 Mát. 18,7 Jós. 24: 15.	508 508 510 511 511

* A Budai által feltüntetett locusok esetén a Budai által használt (álló) frászmódot követjük. A prédikációkban előforduló, az igehely megjelölése nélküli idézeteket visszakerestük, kurzívval jelöltük és a mai rövidítéseket alkalmaztuk. Azokat, amelyeket nem sikerült megtalálni, * jelzi.

** Az eredeti oldalszámok a szövegben [:]-ben találhatók.

textusok	eredeti oldalszám	egyéb igehelyek	eredeti oldalszám
7. Jób. 37: 1-11.	512	—	—
8. Csel. 17: 26.	523	Csel 17,25–26	525
		Mát 10,29	525
		Mát 10,30; Luk 12,7	525
		1Móz 3,19	527
		Luk 2,29	528
		Zsolt. 90: 10.	529
		Róm 6,23	529
		Jak 2,13	531
		Jak. 4: 4.	532
9. 2 Kir. 1: 2.	534	Mát 25,35–40	541
		Préd. 9: 10.	542
		Préd. 31: 21.	542
10. Máté 20: 21, 22.	544	Mát 7,12; Luk 6,31	549
11. Máté 20: 21, 22.	553	1Móz 3,19	553
		1Móz 17,1	553
		Mát 6,33; Luk 12,31	554
		Róm. 8: 26. (= Róm 8,28!)	554
		Zsolt. 37: 25, 26.	555
		Zsolt. 37: 27, 28.	555
		1 Tim. 4: 8.	555
		2Kor 5,—11; 7,1	556
		Zsolt. 34: 18.	557
12. Luk. 2: 22.	561	Luk. 2: 52.	562
13. 1 Thess. 4: 13.	571	Mát 9,12; Mk 2,17; Luk 5,31	572
		Márk. 16: 18.	573
		Mát 9,22; Mk 5,34; 10,52; Luk 7,50; 8,48; 17,19; 18,42	574
		Luk 6,37	579
		Luk. 13. (= Luk 13,1–4!)	579
		Luk 13,3; 13,5	581
14. 1. Tim. 6: 20, 21.	582	5 Mós. 18. 10-15.	584
15. 1 Pét. 5: 8.	592	2 Pét. 2: 4.	593
		1Móz 3,19	598
		1Móz 3,14–16	598
		Jakab 1: 13-15.	599
		Ján. 6: 70.	600
		Máté 16: 23.	600
		Mát. 13: 24.	601
		Luk. 8: 12.	601
		Ján. 12: 31.	601
		1 Ján. 3: 8.	601
		Jak. 4: 7.	601
		Csel 27,34	601–602

	textusok	eredeti oldalszám	egyéb igehelyek	eredeti oldalszám
15.	1 Pét. 5: 8.	592	2 Pét. 2: 4. 1Móz 3,19 1Móz 3,14-16 Jakab 1: 13-15. Ján. 6: 70. Máté 16: 23. Mát. 13: 24. Luk. 8: 12. Ján. 12: 31. 1 Ján. 3: 8. Jak. 4: 7. Csel 27,34	593 598 598 599 600 600 601 601 601 601 601 601-602
16.	1. Ján. 3: 8.	603	—	—
17.	3 Mós. 20: 6. 27.	614	Zsolt. 5: 5-7.	625
18.	Sirák. 31: 21, - 23.	627	—	—
19.	Galat. 6: 1.	637	—	—
20.	3 Mós. 19: 26.	651	Luk 12,16 Csel 27,34 Eféz. 5,16 <i>Préd 11,6</i> 5 Mós. 18: 10-12.	651 651 652 654 658
21.	2 Tim. 2: 6.	660	Eféz. 5,16 Préd. 3,1 <i>1Thess 5,21</i> Máté 20: 8. 1Tim 6,11	663 663 664 666 667
22.	2 Tim. 2: 6.	669	Péld. 28: 29. Péld. 24: 30-32. Zsolt. 37: 5. 1Pét 5,7 Zsolt. 104. Máté 6: 25-33.	669 669 673 673 674 674
23.	Máté 12: 24.	677	Péld. 2: 2. *	677 677
24.	Sirák. 34: 1-3.	691	1 Mós. 37: 1-36.	696
25.	1 Mós. 32: 24- 26.	704	—	—
26.	Luk. 16: 31.	715	Máté 14: 26. Máté 14: 23.	715 715

textusko	eredeti oldalszám	egyéb igehelyek	eredeti oldalszám
27. Péld. 16: 33.	725	1 Sám. 14. 4 Mós. 34: 13. Jósúe 14: 15. Máté 27: 35. Péld. 18: 18. Csel. 1: 23-26.	727 728 728 728 728 729
28. 1 Pét. 3: 10-13.	738	—	—
29. 2 Mós. 20: 7.	749	Ján 19,30	753
30. Luk. 2: 34, 35.	761	3 Mós. 20: 6. 27. Luk. 2: 52.	764 772
31. Zsolt. 34: 12-18. —	777	Efez. 5,16	791
32. 1 Mós. 3: 16.	793	—	—
33. 1 Kór. 10: 31.	807	Zsolt. 107: 1. 1Kor 8,1-43	807 808
34. Sirák 8: 18, 19.	819	Luk 4,12 Mát 10,16	824 825
35. Márk 16: 18.	831	Mát 9,12; Mk 2,17; Luk 5,31	831
36. Birák 13: 22.	843	2 Kór. 50: 10. (= 2Kór 5,10!) 3 Mós. 19: 26.	843 854
37. 2 Kir. 4: 34-36.	859	—	-
38. Jób. 31: 26.	871	Zsolt. 147. (= Zsolt 147,4—5!)	877
39. Jób. 31: 26.	879	Jób 31,26-28 Ján 14,2	883 884-885
40. Péld. 12: 9.	887	—	—
41. Ján. 6: 2.	899	Zsolt. 104: 24. Zsolt. 111: 2. Ezek. 36: 26, 27. 2Pét 2,4 Júd 1,6 Jel. 14: 12-13. Jerem. 2: 13. Ján. 4: 48. Tit 2,12	899 899 902 902 902 903 904 906 907

Időrendmutató

<i>Keletkezési időpont</i>	<i>Prédikáció sorszáma</i>	<i>Keletkezési időpont</i>	<i>Prédikáció sorszáma</i>
1811. október 26.	1.	1820. március 8.	17.
1811. december 12.	2.	1820. július 20.	33.
1812. július 14.	8.	1821. február 14.	18.
1812. július 30.	13.	1821. február 20.	19.
1814. szeptember 2.	9.	1821. március 15.	34.
1815. június 21.	3.	1821. október 4.	21.
1815. augusztus 17.	10.	1821. október 12.	22.
1815. szeptember 19.	11.	1822. március 27.	36.
1815. október 8.	4.	1822. május 21.	35.
1815. október 12.	20.	1823. június 10.	23.
1815. december 10.	5.	1823. június 13.	24.
1815. december 22.	6.	1823. június 24.	25.
1816. március 13.	26.	1823. július 3.	27.
1817. március 12.	12.	1823. július 17.	28.
1818. június 2.	14.	1823. július 26.	29.
1818. augusztus 24.	15.	1823. augusztus 13.	30.
1818. szeptember 4.	16.	1823. október 24.	38.
1818. november 15.	37.	1823. október 30.	39.
1819. január 12.	31.	1823. november 6.	40.
1819. január 18.	32.	1824. május 16.	41.
1819. május 4.	7.		

Névmutató

- Ábrahám 84
 Ádám 140, 187
 Akházia; *lásd még* Archaria, Izráelbeli Király, Izráelnek Királlya 94
 Apostol Sz. Pál; *lásd még* Pál, Sz. Pál, Szent Pál Apostol, Sz. Pál Apostol, Pál Apostol, Apostol Szent Pál 18, 22, 33, 55, 64, 67, 69, 81, 82, 85, 106, 107, 119, 129, 172, 175, 181, 191, 288
 Apostol Szent Pál; *lásd még* Pál, Sz. Pál, Szent Pál Apostol, Sz. Pál Apostol, Pál Apostol, Apostol Sz. Pál 36, 46, 64, 174, 252, 288, 290, 291, 294, 312,
 Apostol Szent Péter; *lásd még* Péter, Sz. Péter, Péter Apostol, Szent Péter Apostol, Sz. Péter Apostol 137, 247, 249, 252, 352
 Archaria; *lásd még* Akházia, Izráelbeli Király, Izráelnek Királlya 90
 Areopagus; *lásd még* leg-főbb Tanács, Athénásbéli leg-főbb Tanács 36
 Athenás; *lásd még* Athene 64, 81
 Athénásbéli leg-főbb Tanács; *lásd még* Areopagus, leg-főbb Tanács 81
 Athene; *lásd még* Athenás
 Babilonia 141
 Bakony; *lásd még* Bakony-Bél, Bél Istennek berke 67
 Bakony-Bél; *lásd még* Bakony, Bél Istennek berke 67
 Baldinger 93
 Barsabás; *lásd még* József 236
 Bél Istennek berke; *lásd még* Bakony, Bakony-Bél 67
 Bölts Salamon; *lásd még* Salamon 96, 182, 188, 199, 234, 236, 342
 Bölts Sirák; *lásd még* Sirák 54, 165, 297
 Cs. Komáromi 129
 Dávid; *lásd még* Sz. Dávid, Szent Dávid 22, 33, 84, 106, 107, 141, 196, 350
 Duna 77
 Efesus 55
 Egyiptom 19, 20, 32, 57, 70, 203
 Ekron 90, 91, 94
 Elizeus; *lásd még* Elizeus Próféta 322
 Elizeus Próféta; *lásd még* Elizeus 323
 Emoreus 71
 Epikureus Filosofusok 81
 Esau; *lásd még* Ésau 218
 Ésau; *lásd még* Esau 218
 Evangélista; *lásd még* Evangyélisaink 350
 Evangyélisaink; *lásd még* Evangélista 231
 Ferentz 188
 Föld 333, 338
 Géházi 322
 Görög Ország 36, 66
 Hold 19, 182, 185, 262, 330, 333, 334, 337, 338
 Illyés Próféta 91
 Izrael; *lásd még* Izráel 258
 Izráel; *lásd még* Izrael 19, 56, 71, 91, 94, 162, 186, 236
 Izráel fiai; *lásd még* Izráel fiai 56, 186, 236
 Izráel fiai; *lásd még* Izráel fiai 19
 Izráelbeli Király; *lásd még* Akházia, Archaria, Izráelnek Királlya 91, 94
 Izráelnek Királlya; *lásd még* Akházia, Archaria, Izráelbeli Király 56, 91
 Jakab; *lásd még* Sz. Jakab 99, 141
 Jákób; *lásd még* Jákób Pátriárka 84, 211, 214, 217, 218
 Jákób Pátriárka; *lásd még* Jákób 211
 János; *lásd még* Sz. János 99, 171
 Jeruzsálem 111

- Jób; *lásd még* Jób Pátriárka 72, 74, 136, 330, 336, 339
- Jób Pátriárka; *lásd még* Jób 330, 336
- Jonathán 235
- József; *lásd még* Barsabás 211, 212, 214, 236
- József [Jákob fia]; *lásd még* József 211
- Jósúe 236
- József [Jákob fia]; *lásd még* József 26
- Júdás; *lásd még* Sz. Judás 38, 236
- Jupiter 262, 334, 338
- Kanahán 19, 236
- Lábán 218
- leg-főbb Tanács; *lásd még* Areopagus, Athénásbéli leg-főbb Tanács 36, 81
- Manoah; *lásd még* Mánóah 312
- Mánóah; *lásd még* Manoah 312
- Mária 111
- Márk 121, 304
- Márs 262, 333, 338
- Máté 50, 51, 53, 98, 105, 143, 191, 197, 199, 225, 236, 300
- Mátyás 236
- Merkúrius 333
- Mózes; *lásd még* Mózses 56, 58, 59, 84, 111, 131, 136, 140, 141, 155, 162, 163, 181, 183, 185, 211, 225, 226, 231, 235, 250, 255, 279
- Mózses; *lásd még* Mózes 19, 20, 22, 30, 31, 185
- Nap 67, 337, 338
- Olasz Ország 66
- Pál; *lásd még* Sz. Pál, Szent Pál Apostol, Sz. Pál Apostol, Pál Apostol, Apostol Sz. Pál, Apostol Szent Pál
- Pál Apostol; *lásd még* Pál, Sz. Pál, Szent Pál Apostol, Sz. Pál Apostol, Apostol Sz. Pál, Apostol Szent Pál 36, 67
- Péter; *lásd még* Sz. Péter, Péter Apostol, Szent Péter Apostol, Sz. Péter Apostol, Apostol Szent Péter 137, 142, 143
- Péter Apostol; *lásd még* Péter, Sz. Péter, Szent Péter Apostol, Sz. Péter Apostol, Apostol Szent Péter 137, 196
- Pilátus 126
- Salamon; *lásd még* Bölts Salamon 22, 58, 96, 141, 182, 188, 193, 199, 234, 235, 236, 342
- Samaria 90
- Sámson 312
- Saturnus 262, 334, 339
- Saul; *lásd még* Saul Király 235
- Saul Király; *lásd még* Saul 56
- Siloám 126
- Simeon 84, 258, 259
- Sirák; *lásd még* Bölts Sirák 164, 208, 209, 216, 296,
- Skéva 55
- Sz. Dávid; *lásd még* Dávid, Szent Dávid 269
- Sz. Jakab; *lásd még* Jakab 141
- Sz. János; *lásd még* János 27, 28, 29, 30, 145
- Sz. Judás; *lásd még* Judás 68
- Sz. Pál; *lásd még* Pál, Szent Pál Apostol, Sz. Pál Apostol, Pál Apostol, Apostol Sz. Pál, Apostol Szent Pál 18, 22, 33, 55, 67, 69, 82, 85, 106, 107, 119, 175, 181, 288
- Sz. Pál Apostol; *lásd még* Pál, Sz. Pál, Szent Pál Apostol, Pál Apostol, Apostol Sz. Pál, Apostol Szent Pál 64, 81, 129, 172, 191
- Sz. Péter; *lásd még* Péter, Péter Apostol, Szent Péter Apostol, Sz. Péter Apostol, Apostol Szent Péter 68, 137
- Sz. Péter Apostol; *lásd még* Péter, Sz. Péter, Péter Apostol, Szent Péter Apostol, Apostol Szent Péter 196
- Szent Dávid; *lásd még* Dávid, Sz. Dávid 269
- Szent Gellért hegy 66
- Szent Iván 78
- Szent Lukács 236
- Szent Pál Apostol; *lásd még* Pál, Sz. Pál, Sz. Pál Apostol, Pál Apostol, Apostol Sz. Pál, Apostol Szent Pál 36, 46, 64, 288, 294
- Szent Péter Apostol; *lásd még* Péter, Sz. Péter, Péter Apostol, Sz. Péter Apostol, Apostol Szent Péter 137
- Szent Vendel 122
- Timotheus 128, 129
- Tóbiás 58
- Uranus 334
- Venus [csillag]; *lásd még* Vénus 262
- Vénus [csillag]; *lásd még* Venus 333, 338
- Zebedeus 98, 99, 105

Rövidítésmutató

a. o.	annak okáért
AE	Atyámfiai
Afiaim	Atyafiaim
eff.	effélék
h.	hogy
Ks.	Krisztus
K. ts.	Kedves testvéreim
Kk!	Kedves Keresztyének
Ktyén	Keresztyén
m. u.	minek utána
p. o.	példának okáért
péld. ok.	példának okáért
pg.	pedig
s a' t.	és a többi
st.	és a többi
sz.	szent
Sz.	Szent
t. i.	tudniillik
vki	valaki
vó	való
vs.	versus

Utószó

Protestáns kézíratos prédikációk: folklorisztikai forrás

A 16–17. században, a „szűkös írásos források” idején, majd a 18. században, nagy mennyiségben keletkeznek leírt prédikációk, amelyek jól tükrözik a prédikátor szellemi környezetét és a befogadó közeg különféle jellemzőit, szellemi, erkölcsi, fizikai, életmódbeli stb. állapotát. A szerzők szándéka és lehetőségei szerint ezek egy része nyomtatásban is olvashatóvá válik, egy másik részük – az irodalomtudomány és a teológiatudomány érdeklődésének köszönhetően – a 19. század közepétől kerül kiadásra. Egy harmadik, úgy tűnik, hogy nem is kevés részük kéziratban maradt fenn. A néhány évvel ezelőtt megkezdődött Vallási Motívum Mutató építésének programjában tervbe vettük ennek az anyagnak az áttekintését, a motívumok kigyűjtését.

Szóbeliség-írásbeliség határán

Ez a kézíratos prédikációs anyag felveti a szóbeliség-írásbeliség kérdését a koraujkorra és a későbbi korokra vonatkozóan is. A reformáció mint tudást közvetítő, szervező „mozgalom” térségünkben jellegét tekintve inkább szóbeli kultúraként jelenik meg. Az *elhangzott* prédikációknak igen nagy hatásuk volt. A tanítás és tanulás eszköze a hangos felolvasás és a hangos memorizálás volt; az elhangzott szónak, a hangos olvasásnak jelentősebb szerepe volt az egyházi és más tanításokban, mint az olvasott szövegeknek.¹

Nyíri Kristóf az ismeretszerzés szempontjából áttekintve a szóbeliség-írásbeliség kérdését, a kutatásnak azt a vonalát rajzolja meg, amely Milman Parry-nek az Íliász és az Odüsszeia szövegére irányuló vizsgálódásaival kezdődött, vagy amely Hajnal István kutatásaiban folytatódik az 1930-as években², vagy amelyet Jack

1. Lásd erről pl. Nyíri Kristóf: Hagyomány és szóbeliség. In Uő.: *A hagyomány filozófiája*. T-Twins Kiadó, Lukács Archívum, 1994, 13–48.

2. Hajnal István: Írásbeliség, intellektuális réteg és európai fejlődés (1933, Évkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére, Budapest) In: Glatz Ferenc (szerk.) Uő.: *Technika, művelődés, tanulmányok*, História, Budapest, 1993, MTA Történettudományi Intézete, 37–64. és uő.: Le rôle social de l'écriture et l'évolution européenne. *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1934, Brüsszel (Nyíri Kristóf hivatkozása).

Goody *The Domestication of Savage Mind* c. munkájában visz tovább, hogy azok az átalakulások, amelyeket általában úgy jellemeznek, mint a mágiáról a tudományra, vagy a „prelogikus” tudatról a racionális tudatra, vagy Lévi-Strauss féle „vad” gondolkodásról a megszeliđített gondolkodásra való áttérést, sokkal jobban magyarázhatók az orális kultúráról az írásbeliség különbözı fokaira való áttérésként.

A bibliai hagyomány a Vulgatában a *tradíciót* mint szóbeli átadást értelmezi (Nyíri Kristóf ötszáz helyen találta meg a Vulgatában, a görög újszövetségben a *traditio* átadás, kiszolgálás jelentést; a héberben a *maszor* kötelék, értelmezési kulcsa: a memorizálás). Nyíri Kristóf a szóbeliség és írásbeliség kérdéseit tárgyaló dolgozatában ismerteti Ong³ értelmezését is; „az írásbeliségtől még nem érintett kultúrák (elsődleges szóbeliség, primary orality) pszichodinamikájáról”: „Orális kultúrákban a szavak csak mindig hangok. Ez a kifejezésmódon túl a gondolati folyamatokat is meghatározza. Ha meg akarjuk jegyezni, amit tapasztalunk és gondolunk – *emlékezetes gondolatokat* kell gondolnunk. [...] a gondosan artikulált gondolatok megőrzésének és földidézésének problémáját csak akkor oldottuk meg sikeresen, ha beszéddé könnyen összeálló mnemonikus mintákban gondolkozunk. Gondolatainknak erősen ritmizált, egyenletes alakzatokban kell megjelenüniük, ismétlésekben vagy ellentétekben, alliterációkban és asszonáncokban, visszatérő jelzıs szerkezetekben és más formulákban, megszokott-állandó tematikus környezetben..., közmondásokban, melyeket mindenfelől újra meg újra hallunk s ennél fogva könnyen földidézünk... Szóbeli kultúrákban... rögzített kifejezések adják a gondolkodás szubsztanciáját magát... Az erős mintázottság és a közösségileg rögzített nyelvi fordulatok szóbeli kultúrákban azoknak a funkcióknak egy részét teljesítik, amelyeket más kultúrákban az írás lát el, de ezenközben persze meghatározzák, hogy milyen jellegű gondolkodás lehetséges, hogy a tapasztalat szellemi elrendezése milyen módon történhet. Szóbeli kultúrákban a tapasztalatot mnemonikusan tesszük gondolativá.”⁴ idézi Nyíri Kristóf. A betűírás megjelenésével a tudás tárolásának új technológiája alakult ki. A lélektani következmények markánsak voltak. „Az írás” – mondja W. Ong „megosztást és elidegenedést hoz, de magasabb egységet is. Az írás mintegy elválasztja a megismerőt a megismerttől, fölfokozza az én érzést, ... szabaddá teszi az elmét eredetibb, elvontabb gondolatok számára”.⁵

E kitekintés lényegében azoknak az átjárásoknak a realizálásához szükséges, amelyet a szóbeliség és írásbeliség között még az újkorban is tapasztalhatunk. A ha-

3. Walter J. Ong S. J.: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, London, 1982, 33 (idézi: Nyíri: i. m. 20–21).

4. Nyíri: i. m. 34.

5. W. Ong: i. m. 179 – idézi Nyíri: i. m. 68–69.

tárvonalat szóbeliség és írásbeliség között azonban a felvilágosodást követő tömeges olvasás (a hangtalan olvasás) elterjedéséig (ez régiókban csak a 19. század közepétől regisztrálható) csupán fogalmi szinten lehet megvonni, az európai kultúrában a történeti időben az írásbeliség kezdeteitől az írásbeliség tényleges elterjedéséig, a szóbeliség nyelvi, pszichikai helyzetét csak fokozatosan „váltotta le” az írásbeliség, feltételezhetően nyelvi közösségek és kultúrák szerint eltérő módon, fokozatokban, funkciók szerint.

Ugyancsak nincs megrajzolható válaszvonal az elit és népi kultúra között, amely a felvilágosodásig egységes kultúráként fogható fel, de a felvilágosodást követően sem fogadják el a reformáció prédikációelméletei a két szintre, kétféleképpen történő igemagyarázat (ez a prédikáció első funkciója) elvét, a lelkészek számára kötelező a tanítás gondolatának megtartása⁶, tehát a mindenkori hallgatóság számára érthető szövegek fogalmazása.

Az átfedések igen sokfélék, az írásbeliség maga is rendkívül változatos formákban indul útjára, a reformáció programjában azonban sarokpontként emelhető ki a szóbeliség átformálása az írásbeliség segítségével, ami mindkét helyzetre nézve sajátos formációkat jelenthet, írásbeliséghez közelítő szóbeliségeket, és a szóbeliséghez kötődő írásbeliséget. Nyomatáskor „A szavak olyan egységekből, betűformákból állnak össze, amelyek már e szavakat megelőzően léteznek... A könyvnyomatás az írásnál sokkal erősebben sugallja, hogy a szavak dolgok... Nem az írás, hanem a nyomtatás végezte be a szó s ezzel a megismerés eldologiasítását... Még azután is sokáig, hogy az írás mélyen interiorizálttá lett a *hallás*, nem pedig a látás uralkodott a megismerés világában. A Nyugat kézirat-kultúrájából a szóbeliség sohasem iktatódott ki egészen... Az írásnak főleg az volt a szerepe, hogy lehetővé tegye a tudás visszahozatalát a szóbeliség világába.”⁷

A keresztény gondolkodás mindenestre a „hagyományt”, amely az írott szöveget megelőzi, Jézus korára teszi. A Tridenti zsinat (1545–48) a latin nyelvű Vulgátát nevezi meg a kanonikus szövegnek, szemben a protestánsokkal, akik a héber bibliai szöveget tartották szent szövegnek, a görög nyelvű apokrif iratokat csak az erkölcsi tanítás számára tartották hasznosnak, de nem tekintették kano-

6. Lásd pl. Kálvin homiletikája, „prédikációs bibliai katekhezisek”. Idézi Dr. Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete (Homiletika)*, Pápa, 1915, Református Egyházi Könyvtár XI, 86–87.

7. W. Ong: i. m. 118, 130 (Idézi Nyíri: i. m. 71–72). Az elméletekkel kapcsolatos dilemma – a szóbeliség értelmezése az írásbeliség felől –, valamint Ong romantikus beállítódása az írásnélküliséggel kapcsolatban némileg befolyásolja az elmélet érvényességét, viszont a kognitív pszichológiai irány, az érzékek szerepének beiktatása a szóbeliség és írásbeliség folyamataiba, igen figyelemre méltó.

nikus iratnak. E miatt a Zsinat hangsúlyozta, hogy az íratlan *hagyományra* és a Szentírásra *egyforma* tekintettel kell lenni.⁸

A reformáció újítása (amely a tanítást – a katekézist – állítja a középpontba) gyakorlatilag a szóbeliségre épít, amikor a kanonikus szövegeket a prédikációk útján megtanítani kívánja. Az őskeresztény korhoz való visszatérés az istentiszteleti rendben, (a templom a gyülekezés helye, amelyben az Isten megszólítja az ott levőket a maga hangján az igékben, melynek pusztán közvetítője a felolvasó, vagy felidéző lelkész)⁹ is a szóbeliség eszközét helyezi előtérbe az új hit tömeges terjesztése érdekében, és az „anyanyelv” bevezetése is a bibliai szövegek és értelmezések bevezetését szolgálja. A dogmatikában meghirdetett szövegűség (a héber szöveg mint alapforrás) alapján történő hit elterjesztése a közösségeken belül a szóbeliség révén történhetett. A reformáció kezdeteinél már eltért a lutheri és kálvini „írás és szöveg”-értékelés; Luther és követői az íráshoz kevésbé ragaszkodva a „verbalis inspirációnak sokkal masszívabb, sokkal külsőlegesebb felfogását vallották, mint a Biblia heroszának: Kálvinnak hívei.”¹⁰ Mégis a kálvini reformáció rögzített kánonjaihoz képest is felemás folyamatokat látunk. Így például a most bemutatásra kerülő prédikációk szerzője minden valószínűség szerint egy Vulgata alapján fogalmaz, bár európai tanulmányai során megtanulhatta a héber, görög bibliai szövegek olvasási gyakorlatát, a mindennapi gyakorlatban a Vulgátát fordítgatja – ahogy például a bemutatott prédikációkban több helyen is meghivatkozott apokrif Sirák könyve¹¹ tanúsítja (amelyet egyes Vulgáták tartalmaztak). Arra következtetthe-

8. Owen Chadwick: *A reformáció*. Budapest (1993) 2003, Osiris, ford: Szabó István, 266.

9. Révész István: A templom belső tere (Történeti és elvi tanulmány a keresztyén templom lényegéről) In Kemény Lajos, Dr. Gyimesy Károly (szerk. biz.): *Evangélikus templomok*, Budapest, 1944, 235–323.

10. Ravasz László: i. m. 90.

11. 18. prédikáció, *Sirák* 31:21–23; 24. prédikáció, *Sirák* 34:1–3; 24. prédikáció, *Sirák* 8:18–19. Lásd *Sirák fia könyve*, *Sír*: deuterokanonikus ósz-i bölcsességi könyv. A protestáns kánonból kihagyták (de a tanításban használták – Sz. É.). Görög fordításból készült egy korai latin fordítás, amely a Vulgataba belekerült és amely a görög fordító félreértéseit is tartalmazza, In Dr. Haag, Herbert: *Bibliai lexikon*, Budapest, 1989, Apostoli Szentszék Kiadója, 1586–1588.

És *Széfer Ben Szira* <héber 'Szira fiának könyve':> héber nyelvű, ókori zsidó irodalmi mű, az Ószövetség apokrif, ill. deuterokanonikus könyveinek egyike. Ben Szíra a palesztin zsidó bölcsesség utolsó kanonikus alakja. A zsidó kánonba nem került bele, de a rabbinikus irodalomban gyakran idézik. Az Újszövetségben elsősorban Jakab apostol levelére hatott. A keresztény liturgia a zoltárok után a legtöbbször a Széfer Ben Szíráé idézi a Tridenti Zsinat ünnepélyesen megerősítette. Szepes Erika szócikke, in Szerdahelyi István (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon* 14, 1992. (Megköszönöm Benedek Katalin adatgyűjtését, és szíves segítségét az apokrif könyv értelmezésében.) Lásd még Owen Chadwig idézett hivatkozását a Tridenti Zsinat törvényeiről, és a latin nyelvű Vulgataról mint kanonizált katolikus szövegről.

tünk, hogy még e késői, felvilágosodott és a kálvini reformációban megerősödött korszakban is Budai Pál egy latin nyelvű Vulgatát használhatott. (Egy másik lehetőség szerint az igéket a német nyelvű prédikáció-kötetből vette át, fordította le. Ellenőrizhette az olvasott német igéket egyrészt bármelyik latin-német nyelvű Vulgatában is – a korszakban használatos Bibliák között az 1748-as, Venetiis Hieronymus bevezetőjével és illusztrációkkal készült *Vulgata Biblia Sacra*-ban, amely a katolikus használatban a legkedveltebb lehetett, és ezt nyilvánvalóan a szélesebb olvasóközönségnek is szánták (pl. kézbe vehető mérete miatt), így a protestánsok körében is kedvelt lehetett. A német használatban forgó Luther Bibliákat (1747, 1783) a külföldön tanulók használhatták, de egy 1800 utáni kiadásban megjelent angol Vulgata-fordítás igazolja, hogy a gyakorlati használatban a Vulgata lehetett a leghasznosabb Biblia.¹² A váradi Károly Biblia is tartalmazza az apokrifusokat, 1805-ben Trattner Pesten változatlan formában és tartalommal adja ki.) Budai igéit az 1949-ben kiadott Károly Biblia szövegével egybevetettük, ez is azt erősíti meg, hogy inkább a Vulgatát használhatta, nem a korabeli magyar bibliafordítást, de ennek a kérdésnek az eldöntését a korabeli bibliakiadással való egybevetés után lehet majd megerősíteni.

Mindez mutatja, milyen kötetlen módon idéztek a protestáns prédikátorok az „írásból”, mennyire másodlagos volt az, hogy az idézet szószerinti idézet legyen. Az első protestáns héber és görög fordítók megküzdöttek a szószerinti fordítás terhével, a későbbi időkben megszűnt a változatok közötti különbség kritikája,¹³ a változatok között az átjárhatóságot a latin nyelvű Vulgata közvetlen használata könnyíthette meg. A lelkész Budai Pál eljárása a bibliai igék idézésekor is a szóbeliséghez volt közelebb.

A kéziratos prédikációk szövegeiben feltárulnak teológiai szellemi irányzatok, amelyek befolyással voltak a gondolkodásra, illetve a népi gondolkodást meghatározó szellemi körülményekre. Így például a korai 16–17. századi szellemi irányzatok, az irenizmus, amelynek hatása sokáig észlelhető a vegyes felekezetű dunántúli gyülekezetekben- és a felekezeti elválás (1612) után is (ami az egyházak részéről ugyan megtörténik, de a gyülekezetekben a felekezeti együttélés kényszereinek következtében tovább hat, lásd például Samarjai János 1636-os¹⁴, mindkét protestáns felekezetnek szánt rendtartását.).

12. *The Holy Bibel, Translated from the Latin Vulgata diliqutly compared with the Hebrew, Greek, and other Editions in divers languages.* London Burns–Oates. [Megj. 1800 után]

13. Az eredetihez képest minden változat egyenrangú fordítás.

14. Samarjai János: *Az helvétiai valláson levő ecclesiáknak egyházi ceremonijokról és rendtartásokról való könyvetske.* Lőcsén, Brever Lőrintz, 1636.

Észlelhető a philippizmus hatása az ortodox lutheri irányzat wittenbergi szellemi központjából, vagy a heidelbergi irányzat, illetve a helvéciai irányzat hatása.

Más szellemi körben működnek a sárospataki és másban a debreceni (az angol puritanizmus és/vagy a teológiai racionalizmus hatása miatt), megint másban az erdélyi nagyenyedi iskola.¹⁵ Ugyancsak más szellemi levegője volt a felvilágosodás után megerősödő pápai iskolának is.

A kéziratok prédikációk szerzői a peregrináció intézménye következtében az európai szellemi, kulturális körök peremén éltek Magyarországon, közel a köznépi gondolkodás szintjéhez. A 18–19. század fordulóján a teológiai felvilágosodás „normatív” prédikációiban egyszerre olvashatjuk az elhagyásra utalt gondolkodás példáit a javasolt gondolkodási, életmódbeli változtatásokkal, mint a racionalizmus, finomabb elemzéssel a fizikoteológia (Isten mérhetetlensége, a teljesség a teremtet világban stb.) megnyilvánulásait, a newtoni világkép „mezítlás” megfogalmazásait, vagy a puritanizmus hatását, később a pietizmus prédikációinak világhoz fordulását a belső lelki élet kialakításában. Az önvizsgálat bevezetése Budai Pál, forráskiadványunk szerzőjénél jénai, pietista tanulmányaiból fakad. Előtte, itthon az ortodoxia fellegvárában, Debrecenben tanult, ahol a természettudományok és a pedagógia magas szintű stúdiumainak résztvevője (ennyit vállalt a debreceni iskola a felvilágosodás eszméiből), de a felvilágosodás igazi, társadalmi hatásáról, a jozefinizmus eszméiről már dunántúli tartózkodásakor, felnőtt fejjel ismerkedhetett meg Pápán – ahol a könyvek és folyóiratok rendeléseiből kitűnik, hogy e szellem lényegesen meghatározta az iskola és a szellemi közélet karakterét.

Az elit kultúra és a köznépi kultúra határán

Az általunk vizsgált 16–19. századi kéziratok prédikációkat eredetileg többnyire nem szánják széles körben olvasásra. Bár ennek felderítése az „ismeretlen” kézíratszerzőknél (ad absurdum valamennyi írott és nyomtatott prédikációnál) elég nehézkes, de például a 17. században a prédikációk szerkezetében bekövetkező változás segíthet eligazodni. Szövegek elemzése révén Borzsák István megállapítja, hogy például a patrisztikai források tömeges idézése mutatja, hogy egy szöveg már nem elhangzó, vagy elmondásra szánt prédikáció, hanem olvasmánynak szánt mű. Borzsák István szembeállítja Pázmány munkásságát Bornemiszáéval. Míg Pázmány műveiben a tömeges idézést láthatjuk, addig Bornemiszáéval

15. Lásd például Monok István: Lutherische Orthodoxie, sächsischer Philippismus und Irrenismus im Lesestoffe des lutherischen Bürgertums in Ungarn. In: *Bürgerliche Kultur im Vergleich*, Szeged, 1998, Scriptum RT, 71–81.

zetét láthatóan elmondásra szánta.¹⁶ Már a 17. században elválaszthatók az (elit kultúra) olvasásra szánt prédikációk a köznépnek a szószékről elhangzó (elmondott és leírt) prédikációitól, de tudjuk, hogy a két típus között sokféle átmenet van, rengeteg ok, és körülmény játszik közre abban, hogy a prédikátor szövegeit ad hoc hogyan alakítja az adott helyzetnek megfelelően.

Egy másik oldalról a szóbeliség erejére példa a *hangos* (lásd az isteni hang megjelenését a hangos igeolvasásban és Luther eksztázisaiban) *memorizálás*, amely a protestáns káté-tanulással terjed el és amely évszázadokig fennmarad. A tanulásnak, a tudás megszerzésének ez a gyakorlata a 19. század közepéig, és sok helyen még tovább is él.¹⁷ Különös példaként idézhetjük a puritán Izaak Walton falusi birtokos esetét, (1640) aki a vasárnaponként hallgatott prédikációkat leírta kézzel, amelyből több kötet maradt fenn (e munkássága a puritán naplóírással kapcsolható össze).¹⁸ Az elhangzott szó, szöveg megjegyzésére (memorizálás) nagyobb volt a fogékonyság is. Cserei Mihály (1669–1756) naplójában írja (ugyancsak a puritán naplóírás példája): „Elmém olyan volt a tanulásra, soha leckémért [a szó, *lecke*, egykorú jelentése: pontos idézet, ige] egyszer is meg nem vertenek, a templomban a pap hosszú praedicatioját szóról szóra megtanultam, s a professzor előtt nagy álmélkodásával elmondottam”.¹⁹

A 17. századtól a szövegeket, fordításokat „célcsoportoknak” készítik, megkülönböztetve az együgyű stílust, az együgyű lelkeket az udvari ékesszólástól, a tudósoktól, a „bölc, eszes, és okos Philosophusoktól”.²⁰ A falusi, kisvárosi, városi templomok szószékeiről elhangzó beszédek „minden rendeket” céloznak meg.²¹

Úgy tűnik, hogy a *kéziratban maradt* prédikációk inkább elmondásra szánt szövegek, és a bennük levő ismeretanyag elterjedése is szóban történt; elemzésükkor tehát *folklorizációs folyamatokba* tekinthetünk be. Minthogy a leírt szövegek a prédikációk másolásával (gyűjtés) is keletkezhetnek, a szövegek *írott-szöveg-folklorizációk* (nem „irodalmi szövegek”). A szerzők (falusi prédikátorok) szándéka szem-

16. Meghivatkozza Bitskey István: Pázmány Péter prédikációi, in Uő: *Humanista Euridició és barokk világkép*. Budapest, 1979, Akadémiai Kiadó, 79.

17. A középkori betűtettető módszert a hangoztató módszer 1867-ben váltotta fel a magyarbikali református iskolában. Dr. Sebestyén Kálmán: Az iskola, in Uő: *Magyarbikal története*. Magyarbikal, 1996, 50.

18. Owen Chadwick: i. m. 172.

19. Cserei Mihály: *Historia. In: Magyar emlékirók. 16–18. század*. Budapest, 1982, Szépirodalmi Könyvkiadó, 471–584, 521.

20. Horváth Ferenc: *Apologia fratrum Unitariorum...* Kolozsvár, 1700. Idézi Bartók István: „Szükséges azért az jó fordítás és hasznos”. Vázlat az 1630–1700 közötti magyarországi fordítás-irodalom kritikátörténetéhez *Irodalomtörténeti Közlemények* 1993, xcvi. 451–469, 462.

21. Bartók István: i. m. 463.

pontjából tehát nem mindig élesek a határok az olvasásra vagy elmondásra történő megfogalmazás között. Mint azt Budai Pál is írja első kötetének bevezetőjében, – már amennyiben egy „klasszikus” irodalmi bevezetőt szociál-antropológiai, társadalomnéprajzi szempontból idézni, értelmezni szabad – prédikációit tanulatlan és tanult falusi hallgatóinak szánta.²² Tehát úgy értelmezhetjük, hogy hallgatói a helyi jobbágyok, parasztok, illetve a helyi református falusi nemesek, tanítók, iparosok lehettek, és ha figyelembe vesszük a 19. század elejének művelődési viszonyait, biztosak lehetünk abban, hogy közöttük néhány olvasni és írni tudó nemes és tisztviselő, kántortanító, illetve iparos is ülhett a templomi padokban. (Az írni-olvasni tudás állapotáról korszakunkban és térségünkben a történeti kutatások alapján ezt bátran feltételezhetjük.²³) Úgy „illet”, hogy mindenki számára elfogadható, azaz érthető és értékelhető prédikáció készüljön.

Mi kerül kinyomtatásra?

Előfordul, hogy elsősorban irodalom-esztétikai szempont miatt a szerzők nem biztosak „művük” alkalmasságában a nyomdai úton való megörökítésre, ezért nem kezdeményezik azok kiadását. Mások nem is szánják nyomdai kiadásra. Amelyet nyomdai kiadásra szánnak is sokféle ok miatt végül nem kerül kinyomtatásra (pénz, lehetőségek hiánya, kézirat elkallódása stb.). A felsorolt esetekből többel is találkoztunk a kézirat-kötetek előszavaiban. Ha készül ilyen előszó, pontosabban tudjuk, hogy a szerző hogyan értelmezi saját szándékát.

Haláluk után a kéziratok sorsa megváltozhat. Az irodalmi szemlélet a 19. századtól tovább szelektálja a kéziratokat, az általunk vizsgált szövegek ezen a szűrőn nem mentek át.

A szövegek értékelésének másik, nem esztétikai, hanem tartalmi, vagy funkcionális mérője a gyakorlati alkalmasság, azaz a gyakorlati teológiai szempont, amely szerint ugyan a leírt prédikációnak haszna, célja, értéke mindig van, de a korabeli teológiai „tisztaság” elvének nem biztos, hogy megfelelnek. Lehetséges,

22. Lásd 31. lábjegyzet.

23. A Dunántúlra vonatkozó irodalomból elsősorban: Benda Gyula: Írni tudás és iskola. *Acta Papensia* II, 2002/1–2, 173–179; Benda Kálmán: Az iskolázás és az írástudás a dunántúli parasztság körében a 18. században. In *Somogy megye múltjából* 8. Kaposvár, 1977; Tóth István György: „Mivelhogy magad írást nem tudsz...” Az írás térhódítása a művelődésben a korai újkori Magyarországon. Budapest, 1996; Hudi József: Az írni tudás helyzete Veszprém megyében 1779-ben. *Acta papensia* II, 2002/1–2, 161–172. és mások. Fontos kérdés az írástudás és olvasás szétválasztása, amely éppen az a köztes helyzet, hogy a köznép elsősorban olvas – a „szóbeliség” úgy használja az írást.

hogy homiletikai „gyengeségek”, szerkezeti hibák stb. miatt a rendelkezésre álló szövegek jelentős része kiadásra alkalmatlannak minősül, kívül kerül az egyidejű, vagy az utólagos kiadások szűrőin. (Vannak szerzőink például, akik megkülönböztették prédikációikat aszerint, hogy alkalmasnak tartják-e a (tematikus rendű) tiszttázt-kéziratba bemásolni, és ezzel a utókorra hagyni, ugyanakkor a kötetbe nem rendezett „gyenge” prédikációk hagyatékukkal együtt bekerülve a könyvtárakba, mégis, akaratukon kívül az utókorra maradnak. A prédikációk letisztázása, tematikus kéziratos kötetekbe rendezése még nem jelenti azt, hogy a szövegeket nyomdai kiadásra szánták.)

Szövegeink többségükben az *írott folklór* példái.

Budai Pál élete, munkássága

Budai Pál református lelkész 1769-ben született Ácson, a gimnáziumot Komáromban kezdte, Debrecenben fejezte be. Nevelő egy grófi családnál Wartensee-ben, majd a Jénai egyetemen 1798-ban elvégzi a téli félévet, 1800. márciusától Csokonán lesz lelkész. Következő állomása Orci, 1805-től Nagybajomban lelkész és esperes haláláig. 1854-ben halt meg. Hétkötetnyi, 652 prédikációt tartalmazó kézirata maradt fenn.²⁴

A dunántúli református egyházkerület a Sopron és Vas vármegyei lutheránusok és helvét irányúak szétválása után 1595-ben kezdte meg önálló életét Beythe István püspöksége alatt. Ekkor Zala vármegye északnyugati, és Veszprém vármegye nyugati feléből, majd kibővült Fejér és Somogy vármegyék egy-egy részével. A 17. századra nyolc egyházmegyére bővült (kőszegi, vépi, körmendi, németújvári, vízlendvai, és pápai), majd bizonyos területek átalakultak, csökkent, majd megint növekedett a résztvevő megyék száma. A 18. század derekán, meglehetősen későn alakult ki a *belsősomogyi egyházmegye*.²⁵

A somogyi Csokonya, Orci és Nagybajom lelkésze, majd esperese Debrecenben végezte iskoláit, így teológiai műveltsége és képzettsége ehhez az iskolához és Jéna egykorú pietista szelleméhez kapcsolható, a dunántúli teológiai mozgalmakkal már ott ismerkedhetett meg. A Pápai Athenaeum, a felvilágosodás és a reformkor szellemét kimagasló szinten képviselő iskola a harmincas évekre vált híressé a református iskolák sorában, ez az iskola könyvtár-gyarpodásának történetéből jól

24. Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1891, MTA megbízásából Hornyánszky.

25. Kövy Zsolt: A dunántúli Református Egyházkerületi Levéltár. In *A Pápai Református Gyűjtemény*, Szerk. Uő, Pápa, 1987, 73–102.

rekonstruálható. Járatták a bécsi *Magyar Kurírt*, (amely a legolvasottabb, a polgári haladást ösztönző lap, az állami adóalanyt, azaz a paraszti és polgári termelőket a földesurak elkövette túlkapásokkal szemben védelmező intézkedések, vallásügyi, sajtóügyi reformok sürgetője, (rejtett) jakobinus szemléletű lap, 1200 előfizetővel népszerűségének tetőfokán, amely a maga korában példátlan előfizető számot jelentett)²⁶ a *Mindenes Gyűjteményt*, a bécsi *Magyar Hirmondót*, az *Olvasó Könyvtár-t*, a *Hazai Tudósításokat*, a *Hazai és Külföldi Tudósításokat*, a *Hasznos Műveltségek*, a *Nemzeti Újságot*, a *Sokféléket*, a *Jelenkört*, a *Társalkodót*, a *Honművészt*, a *Tudománytárt*, az *Ismertetőt*, a *Regélőt*, a *Pesti Divatlapot* és a többi felvilágosodott, reformkori újságot, kiemelten a *Tudományos Gyűjteményt* (1817–841). A hallei *Literatur Zeitungot* többször, pénzhiány miatt nem tudták megrendelni. 1836-ban Botos Mihály tapolcafői lelkész esperes előfizetett a *Tudományos Gyűjteményre* és azt 36 lelkésznek küldte meg kölcsön, elolvasásra. A Dunántúli Református Egyházkerület 1823. május 29–31. között tartott közgyűlése a *Tudományos Gyűjtemény* és a hallei folyóirat olvasását írásban ajánlotta a lelkészeknek, az espereseket (így Budai Pált is) kötelezték e lapok megrendelésére, illetve elolvasására.²⁷

A könyvtár egykorú könyvrendeléseiben Kant és Hegel illetve a hegelianusok munkásságára koncentrált (1793–1822), a filantróp pedagógusnak J. H. Campe-nak (a francia forradalom lelkes híve, 1792-ben a Francia Köztársaság díszpolgára) 1793-ban már 10 munkája szerepelt a katalógusban.²⁸ A felvilágosodás folyamában a babonáság elleni harc nemcsak a babona ellen hozott állami törvényekkel, hanem az egyházak babonáság elleni pasztorizációs törekvéseivel vált jelentős szellemi mozgalommá, éppen a prédikátorok igehirdető munkája révén váltak a köznép széles rétegeiben ismertté az állami törvénykezésben megfogalmazottak.²⁹ E szellemi küzdelem részese kellett legyen Budai Pál belső-somogyi esperes is, aki éppen kitüntette a pápai könyvtárat kéziratos prédikáció-gyűjtemény-köteteinek odaajándékozásával, amelyről kézírásos ajánlásai tudósítanak.

Hatással volt munkásságára a jénai egyetemi félév 1796-ban. A racionalizmusnak és a pietizmusnak az ellentéte Schleiermacher teológiájával áthidalható-

26. Szabó Miklós A magyar újságírás egyik erdélyi úttörője In *Uő: Művelődés és gazdálkodás az újkori Erdélyben*. Marosvásárhely, 2003, Mentor Kiadó, 97–108.

27. Kövy Zsolt: i. m. 26–27.

28. Kövy Zsolt: i. m. 21–22.

29. Klaniczay Gábor: Gerard van Swieten és a babonák elleni harc kezdetei a Habsburg Monarchiában In: Klaniczay Gábor – Poór János – Ring Éva (szerk.): *A felvilágosodás jegyében. Tanulmányok H. Balázs Éva 70. születésnapjára...* Budapest, 1985, 33–69, 35–36. Lásd még Tüskés Gábor: Koptik Odó. In Tüskés Gábor – Knapp Éva: *Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században*. Budapest, 2001, Osiris, 320–332.

vá vált, és Hegel filozófiájának alaptételét is átvette e korszak teológiája: hogy ami valóság, az ésszerű, és ezzel előtérbe kerültek a történelmi értékek, és mindebből egy filozófiai konzervativizmus bontakozik ki. A teológiai romanticizmus elfedi a teológiai klasszicizmus világát. Eközben az egyetemeken még az ortodoxia tudósai foglalnak helyet. A szellemi helyzet a 18. sz. második felében a német területen tehát meglehetősen bonyolult: Teológiában az ortodoxia, gyakorlati egyházi életben reakciós hierarchia, vallásos életben legjobb esetben pietizmus.³⁰

Budai Pál programja a gyűjteményben

A kéziratos kötet negyvenegy prédikációt tartalmaz. A prédikációkat a szerző az előbbieken vázolt szellemi irányzatok hatására, elsősorban a teológiai felvilágosodás körébe tartozó, a babonassággal szemben vívott harc jegyében és szolgálatában írta meg és gyűjtötte össze. A kéziratos anyag nyomtatásban nem került forgalomba, feltételezésünk szerint anyaga abba a csoportba tartozik, amely a szószékről szóban juthatott el a célzott hallgatósághoz, a „köznéphez”. A szerző maga vall arról, hogy miért is írta le kézzel hat + egy kötetben prédikációit.

1. „Nem azért, hogy megmaradjanak, vagy a világ elé bocsássanak, nem dicséretért s nem azért, hogy becsületet szerezzenek, hanem abból az ártatlan tőzlől, ha már egyszer íródtak, ne vesszenek el, és hogy mikor valamit keresni akar az ember, azt együtt rendben tévén könnyebben megtalálhassa.”

2. „Ezek között vannak – nem szégyen megvallani –, mások munkái is, melyeket még vagy deák koromban írtam, vagy azután kaphattam meg: de ezek oly kevés számmal vagynak, hogy szégyen és vétel nélkül írhattam a titulusra ezt a szót, készítette. Mert abba semmi vétek nincs, hogy a mások munkáit a maga hasznára fordítja valaki – csak szajkó módra ne kérkedjen a pávatollakkal, kivált olyan falusi Prédikátor, akinek egymagának kell mindenkor és mindenféle hivatalos dolgaiban elől állni: abba pedig még jó szív is van, mikor mások munkáit az elvesztéstől megoltalmazzuk.”

3. „A mely prédikációkat tulajdon magam készítettem, azok nem a kritikusok kemény rostájába valók: mert nem az ő számukra és bíróságukra készítettem, hanem hallgatóim számokra, kik pallérozott és pallérozatlan, tudós és együgyű emberekből állnak – az ő állapotukra és szükségégeikre tekintettel kell lenni.”... „Kéves idő lévén” – úgy fordította, vagy gyakran átírta, „amint jött,” s javításokat akkor tett rá, amikor „kívről” megtanulta. Így csak az maradt meg, amit erede-

30. Ravasz László: i. m. 153–156.

tileg leírt (nem, amit elmondott, illetve nem írta le újra a javított változatot,) – „mert sokat írni alkalmatlanság”.³¹

A babonaság ellen írt prédikációk előszavában hivatkozik egy forrásra, amelynek „hasznát láthatta”: H. F. Rehm: *Predigten über Volksvorurtheile und Aberglauben in phisischer und moralischer Rücksicht*, Erste und Zweite Sammlung, Erfurt 1802 und 1804. Így ír a bevezetőben: „A' köznép Babonái és Balvélekedései ellen való Prédikációkról tsak azt kívántam megjegyezni, hogy azok készítették Rehmnek ezen munkájából: (lásd fentebb) ... némellyeket adtam hozzá, némellyeket kihagytam vagy meg-változtattam: sőt vagynak olyanok is, a' mellyeket le-fordítottam ugyan, de el nem mondtam, még a mi Magyar Országí együgyü hallgatóinkra nézve haszontalannak, sőt károsnak itélvénn azokat.”

Budai Pál kézírata H. F. Rehm munkájának felhasználásával készült, műve tehát a korszakban megszokott módon használ fel, fordít le, ültet át egy nyomtatott kiadványt, amelyet fordításnak tervezve, de nem a szószerinti, és nem is a szoros, hanem a szoros és szabad fordítás között mozogva készített el.³² A 18. század fordításelméleti vitái után a 19. század elején, első harmadában készült fordítás bár szoros, de megengedi a kihagyást és a változtatást, bizonyos átszerkesztést, mint ha a szerzőnek saját felvilágosodás „filozófiája”, és az adaptációhoz alapos társadalomismerete lenne, amely segíti őt a mű hasznos tolmácsolásában.³³ Az eredeti német műből, amint azt Budai Pál a bevezetőben elmondja, nem mindent használt fel, sok mindent megváltoztatott. Az összehasonlítás azt mutatja, hogy a prédikációk fordítása a tudományos érvelések részeinél szoros, a babonaság, előítéletek példáinál sokszor új, saját példákat hoz, az irodalmias stílust egyszerűsíti, sok „irodalmias kép”, a német irodalmi romantika stílusának megfelelőek, ki is marad. A bibliai igék választásánál is van eltérés, a fejezeteket átszerkesztette (más a prédikációk szerkezete Magyarországon), kivett és betett szövegeket, néhol még a tudományos értelmezések szövegeiben is van változás. A két szöveg összehasonlítása alkalmas további vizsgálatokra, elsősorban a hiedelem-vallási motívumok összehasonlítása, és a „tudományos magyarázatok” vallási motívumainak összehasonlítása

31. Budai Pál, 1815. kézirat, Bevezető, Első kötet, Pápa, Dunántúli Református Egyházme-gye Gyűjteménye, Kézirattár. Ltsz.: 059.

32. A fordítás egykorú rendje szerinti szolgálai (szószerinti), szoros és szabad fordítás esetei között, e kettő közé sorolható lásd Szajbély Mihály: Fordításelméleti megfontolások a 18. század második felének magyar irodalmában. *Irodalomtörténet* 1983, LXV, új folyam, 139–158, 140.

33. Lásd „A fordítás módszerének megválasztásakor számukra sem valamely abszolút mérce, hanem a gyakorlati használhatóság szempontja volt a döntő; azt pedig, hogy mikor, mely módszer alkalmazása a leggyümölcsözőbb, részint a feltételezett olvasókör előképzettsége, részint a fordítandó mű jellege határozta meg számukra.” Szajbély i. m. 144.

rávilágítana a gondolkodás eltéréseire a Hessen-Cassel vidéke, Waldkappel környékének (itt volt lelkész H. F. Rehm) népi gondolkodása és a dunántúli egykorú állapot között. H. F. Rehm bevezetőjében a gyűjteményes prédikáció-kötetek megírásához indítékul környezete babonás világát, a „felvilágosodott” ember napi praktikáit jelölte meg.³⁴

Jelentős különbség még, hogy H. F. Rehm munkáját nyomtatott könyvnek, olvasmánynak szánta, prédikációiban érezhetően törekszik a szép, irodalmias megfogalmazásokra, míg Budai Pál prédikációit a szószékről kívánta elmondani, kézíratos másolataiból összeállított kötete utólagos munka, hiszen például a prédikációk elhangzásának időpontjai között nagy távolságok vannak, ha elfogadhatjuk a prédikációk alá írt dátumok valóságát.

E prédikációk (hesseni és dunántúli) írásának idején Magyarországon még csupán évtizedekkel vagyunk az utolsó boszorkányperek után. Budai így érvel például: „De azt mondja erre valaki: megteheti ám azt az ördög, hogy a boszorkányokat karácsony éjszaka levegő égbe el-ragadja: mert nem seprün, lapát nyélen mennek azok tulajdonképpen, hanem az ördög viszi őket? - Ész nélkül való állítás ez. Mert micsoda testtel vinné ezt az ördög véghez? Ha valami nagy madár volna, úgy elrepülhetne talán az emberrel: de ilyen nem, ilyen formába nem is szokták festeni, és így az egész állítás képtelenség. De mit is töltjük az időt ezen ostoba babonáság körül? Aki keresztyén, annak tudnia kell azt, hogy az ördög a földön meg nem jelenhet: mert azt mondják Sz. Péter és Sz. Judás Apostolok: hogy Isten az Angyalokat, akik vétkeztenek, a mélységbe taszítván ama nagy napnak ítéletére örökkévaló kötélben és setétségben tartja, kárhozatra. 2. Pét. 2:4, Jud. X. 6., amellyől hát világosan következik, hogy boszorkány sints.”³⁵

A lelkészek gondolkodásának mikéntjére számtalan a babonáságot értelmező szöveg található, amely a mágikus gondolkodástól való végleges eltávolodást mutatja, de azt a küszködést is, ahogyan a magyarázó keresi az okszerű értelmezéshez az érveket: „Az (megnyomás éjjel) ugyan valóban alkalmatlan baj: de se nem gonosz lélek, se nem kísértet, se nem boszorkány. Hanem bizonyos természeti dolog vagy állapot, a' melly természeti okokból származik, és természeti módon lehet

34. „Man streuete aus, der Teufel sey an einem gewisse Orte, in der Gesellschaft einiger Spieler eschienen; ein lüderliche Weibsperson trieb als Wahrsagerin in meiner Nachbarschaft ihr Wesen; ein Kranker wurde durch seinen Glauben an den Segensprecher, weil er andere Hülfe verschmahete, getödtet; ein Saugling sollte behert seyn; solche und andere Vorfälle weckten mich zum Nachdenken, und veranlassten einzelne Predigten über den Aberglauben.” H. F. Rehm: Predigten über Volksvorurtheile und Aberglauben in Physischer und moralischer Rücksicht. Erste Sammlung. Erfurt 1802. III–IV.

35. Budai Pál, 1811–24. Kézirat, A köznép babonái és közvélekedései ellen való Prédikációk Pápa, Dunántúli Református Egyházmegye Gyűjteménye, Kézirattár, Ltsz: 059. 509.

meg is magyarázni: és természeti eszközök által lehet el - is távoztatni.” (A magyarázat az esti böjtkezést és az abból fakadó emésztési zavarokat hozza fel.). A közgondolkodás ismerete (a református lelkészek többsége falun született és nőtt fel, és fogékony volt annak a népnek a megismerésére is, ahol lelkészként dolgozott, annak tanítása, felemelése a lelkési célok mellett, a kor protestáns szelleméből fakadóan kiemelkedő volt) és a felvilágosodott tudományos gondolkodás teológiai beágyazottsága a lelkészek gondolkodását sajátos helyzetűnek, „köztesnek” mutatják, ennek tanulmányozására is szolgál e prédikációs gyűjtemény.

Budai Pál e kéziratos prédikáció kötete fontos dokumentuma annak, hogy közvetlen utak (lefordított, átdolgozott külföldi prédikációk elhangzása a szószéken) is feltételezhetők az európai folklór anyag vagy más műveltségi, mentalitásbeli ismeretanyag és a hazai között. A protestáns peregrináció széles körben elterjedt rendszere a 16–19. században csak egy a lehetőségek közül, mindenesetre a peregrinációból hazatértek írói működését megvizsgálva³⁶ a már idézett Szinnyei József *Magyar írók élete és munkássága* című műben 230 személyt tudott íróként azonosítani, közöttük találjuk meg szerzőnket, Budai Pált is.

A kéziratban fennmaradt prédikációk tehát, amelyeket feltehetően falusi hallgatóságnak írtak és mondtak el „köztes” helyzetet mutatnak, egyfelől a szóbeliség és írásbeliség határán, másfelől a magyar (és azon belül is a Dunántúl, mert a szerző születési helye Észak-Dunántúl, működési helye Dél-Dunántúlon volt) és európai (német protestáns) művelődési anyag között. E prédikációk közvetítik a köznép számára a teológiai felvilágosodás eszméit és ennek segítségével egy már nagyon kíváncsúnak ítélt új műveltségi és mentalitásbeli változást, egy megújuló ismeretanyagot. Ennek megfelelően két vonatkozásában is fontos ez a forrásanyag. Igazolja, hogy a reformáció még a 19. század elején is inkább szóbeli, mint írásbeli műveltség volt, (ahol a kézzel írt szövegek vagy kivételesen a nyomtatottak is (káték, iskolai könyvek) – szemben az elolvasásra szánt, nagy számban forgalomba kerülő nyomtatványokkal – a műveltségi anyag szóbeliségben való fenntartását, ellenőrzését szolgálták.). Fontos forrása annak az elit műveltségnek, amely például a szószékről a szóbeliség eszközeivel jutott a köznép tudásanyagába, ahol azután a 19. század közepéig (a folklór gyűjtés kezdetéig) „lappangott”. „Köztes” anyagnak tarthatjuk irodalmi és stilisztikai szempontból is, ezek a „magas kultúrához” tartozó kötelező (akkor elfogadott) szint alatt írt művek, prédikációk.

A szellemi irányzatok, amelyek a prédikációkból sugároznak a hallgatóság fe-

36. Futaky István (Göttingen): Magyarországi és erdélyi diákok a kisebb német egyetemeken (16–19. század). In: *Régi és új peregrináció, Magyarok Külföldön, külföldiek Magyarországon*. III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, Szeged, Budapest–Szeged, 1993, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft, 517.

lé, nagy hatással vannak a templomi szertartásokra, a keresztelésre, az esketésre, a temetésre, az úrvacsora osztásra, és ezen keresztül a falvak életmódjára, gondolkodására is. (Megjegyzendő, hogy a felsorolt teológiai irányzatok, amelyek a szószéken megjelentek, nem mindig az egyház által jóváhagyott, „bevett”, kanonizált szellemi utak, éppen ezért e forrásokban talán az „egyházi kánonok” alatti, vagy alternatív gondolkodási formák is megtalálhatók, így például a korai pietizmus sem vált egészében befogadottá, de egyes mozzanataiban, (mint pl. a konfirmáció bevezetése) jelen volt. Úgy tűnik, hogy Budai Pál dunántúli, belső-somogyi, nagybajomi esperes gyakorlati pietizmus iránti érdeklődését jénai tanulmányai és dunántúli evangélikus környezete is magyarázzák. Budai Pál (érzelmektől) „kiszáradt” prédikációi ugyanakkor a természeti gondolkodás naiv példái, az oksági érvelések példáival. A jobbító szándékú, ún. normatív prédikációi funkcionálisak (világi élet felé forduló, pl. a gyermekek nevelése, a föld művelése, a betegek ápolása, az öltözködés mikéntje stb.: mindez a pietizmushoz köthető), mindig valamely élethelyzet értelmezései. Az igemagyarázat helyett az ige didaktikus alkalmazása található, nem a hitről értekezik, hanem a kitűzött tanítási célhoz alkalmazza kevéssé igei idézetét. A mindennapok bajaira, gondjaira utalnak a vasárnapi prédikációk (sajátos haláleset, szárazság, járvány, de egyszerűbb gondok is). A „Letczke”, azaz a prédikáció fő igéje gyakorlati kérdésekhez illeszkedik, Budai Pál pietista, önvizsgáló szellemével talán érezte ezt a „fogyatékosságot”, ezért élete utolsó szakaszában készített kézirat-kötete, *Biblia Szövétneke* címmel, Jézus életét (Márk szerint) dolgozza fel.

Ezt a kéziratot, amelyet kiadásra szánt, végül azt is a könyvtárnak ajándékozta és az utókor sem méltatta kiadásra alkalmasnak.³⁷ Ennek bevezetőjében olvasható: „Miután a' Trattner Károlyi Könyvnyomtató Intézetben csekély jutalomért, melly érte ajánlatott, két éveknél tovább hijába várta a kinyomtatást, visszakérte, és a dunántúli Egyházkerület Főiskolájának, az ugy nevezett Pannonica Bibliothecába³⁸ ajándékozta”. A kéziratot más kézzel írva: „Kinyomtatathatik. Költ Kocson August. 13-dikán 1838. Nagy Mihály egyházkerületi könyvvizsgáló.”

37. „Budai Pál Biblia Szövétneke, II. Darab, Márk Evangélioma, Készítette... Nagy Bajomi... stb. lelkipászor, belső-somogyi esperes 1837.”

38. A Barsi Egyházmegye 1835. március 16–17-i közgyűlésének jegyzőkönyvében olvasható Tóth Ferenc pápai lelkész és püspök körlevele az egyházmegye espereseihez (1834 dec. 13): „Superintendentiális Jegyzőkönyveinkből is lehet tudni, hogy valami munka, akár eredetiképp készítették, akár fordították, és ki nem nyomtatathatik, adatnának azok bé a Pannoniai Bibliotheka név alatt felállítandó Könyvtárba, mely ott, legalább megmaradna, és az író halálával nem válna semmivé...” Kövy Zsolt: i. m. 25.

A prédikációk felhasználása a folklorisztikában most újabb fejezethez érkezett; az eddigi „felhasználók” a prédikációkban fellelhető terjedelmesebb *szöveges anyagokat*³⁹ vizsgálták, most vallási és hiedelem *motívumokat* gyűjtöttünk, a bővebb szöveges anyagtól egy szikárabb narratíva felé haladunk, tehát most nem szöveget, hanem közvetlenebb módon a köznépi mentalitást ragadhatjuk meg. A motívumok szövegkörnyezete erkölcsi és fizikai állapotokról, a mindennapok eseményeiről, betegségről, egészségről, ruházkodásról, étkezésről, tisztálkodásról stb., a bűnök újszerű értelmezéséről, így pl. az ivásról, a paráználkodásról, a táncról, mulatságról, a dohányzás bűnéről stb. szól, lényegében tehát a mentalitástörténet és az életmód állapotai, változásai kerülnek megvilágításra e kéziratban maradt prédikációkban. Prédikációs szövegek ilyen típusú felhasználására a megszokott, közvetlen idézési módokon túl, nem igen van kutatási előzményünk.

Kutatásunk a Pócs Éva által vezetett projekt (Vallási Motívum Mutató készítése különféle folklór műfajokban) keretében folyik. Feladatunk a motívumok megkeresése a kézirat predikációkban a lehetséges legnagyobb időintervallumon (17–19. századon) belül. A kézirat predikációkat a sárospataki, a debreceni és a pápai református könyvtárak kéziratáraiban kerestük. A 17–18. századi anyag Sárospatakon, legnagyobb mennyiségben a debreceni kéziratárban található, a pápai gyűjteményben kisebb részt a 18. század második fele, nagyobb részt a 19. század anyaga lelhető fel. Budai Pál kézirat predikációit itt őrzik.

A kézirat predikációkban a „korszakváltás” (teológiai felvilágosodás) előtt és után más szövegkörnyezetben jelennek meg a keresett folklór motívumok. A homiletika-történetben is mágikusnak, babonásnak ítélt 16–17. századi predikációkban közvetlenül kimutathatóak a „klasszikusnak” nevezhető hiedelemek és hiedelem- illetve vallási motívumok, a fordulat után a predikációkban a bűn, büntetés, végítélet drámai felvetése helyett megjelenik a teológiai racionalizmus száraz okfejtése, amelyet a 19. század elején emberközelbe hoz a pietizmus, itt a vallási- és hiedelem motívumok új narratívákban mutatkoznak meg. Ez utóbbiak teljes mutatózása egyelőre csak korlátozottan képzelhető el, és történt meg, az új narratívák motívumként történő kijelölése bizonyos elméleti felvetések alapján (motívumok az ismétlődésekben ragadhatók meg, kimutatásuk tehát a szövegek nagy tömegű áttekintése után lehetséges) csak fokozatosan történhet meg.⁴⁰

39. Lásd legutóbb Dömötör Ákos: *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*. Folklór Archivum 19, MTA Néprajzi Kutatóintézet, 1992.

40. Lásd Séra – Szalánszki felvetését a vallási és hiedelem motívum keresés módszertani problémájáról a protestáns predikációkban: Séra Bálint – Szalánszki Edit: Falra hányt ördög.

Tehát, a már ismert (klasszikus) vallási és hiedelem motívumok anyagának megtalálására egyrészt akkor van lehetőség, ha a szövegek a „mágikus” vallásosság idejéből származnak és bennük tetten érhetők a klasszikus motívumok, gondoljunk például Bornemisza munkáira. Megtalálhatók akkor is, ha azok mint elítélendő példák kerülnek a prédikációk szövegébe, ahogyan ezt a kutatás eddig is figyelembe vette és felhasználta (Dömötör Tekla, Pócs Éva és mások). Budai prédikációi a babonaság ellen szólnak, ezért igen gazdag a bennük előforduló „klasszikus” hiedelem, vagy vallási motívum-anyag. Van azonban egy, a protestáns teológiai gondolkodás változásait követő narratíva-szerű anyag is, amely a megkívánt gondolkodás példája, és amelyet a prédikációkban meglehetősen nehéz motívumként megragadni. Ezeket többszöri előfordulásuk alapján lehet elkülöníteni, vagy egyszerű gondolati úton, azoknál az eseteknél, amikor behelyettesítődnek korábbi mágikus jellegű motívumok helyére. Lehetnek metaforák, hasonlatok, egy új szövegösszefüggésben elhelyezett korábbi, ismert motívumok, de háttérükben hit- és hiedelemgyökek vannak, ugyanakkor ezek az egykorú (teológiai) gondolkodás (természet)tudományos alapjaira „vannak helyezve”. Ezek a narratívák azonban egy korszak köznépi gondolkodásában (vallásos, és nem vallásos) hit-és hiedelem szerkezetek. Alkalmas példának tűnik napjaink reklámözönéből kiemelni egy példát, amely egy számítógép- és internet-reklámon látható: „a világ megismerhető”, amely tétel a reklám képi és szöveggörnyezetében tudományos levezetés nélkül, „hiedelem vagy vallási” motívumként azonosítható. Ehhez hasonlóan terjednek a lelkészek hitet erősítő nyelvi formulái (vallásos, vagy hiedelem-motívumok) is, esetünkben a felvilágosodás idejétől a nyelvi klasszicizmus és romantika koráig.

A szövegekben való keresés úgy történik, hogy visszamenőleg újra meg kell keresni egy ismétlődő szöveget, hogy a már korábban olvasott szöveget is mutatózhassuk. Amint bővül az áttekintett anyag, növekszik a „találatok” száma: a feladat egyfelől végtelennek tűnik, másfelől lehetőséget ad a vallásos hit nyelvi narratíváinak feltárására különböző korok szövegeiben.⁴¹ Van már sok olyan „találatunk”, amelyeket határozottan vallási motívumként azonosítunk be, noha nincsenek kapcsolatban korábbi, „klasszikus” vallási, vagy hiedelem motívumokkal. A mutató anyaga tehát bővebb lesz, mint a klasszikus folklórszövegeké, ugyanakkor szűkebb is, mert jóval kisebb a matematikai esély a klasszikus hiedelem és hit motívumainak megjelenésére a felvilágosodás protestáns prédikációiban. A motívummutatóban tehát olyan korpusz is elkülöníthető, amely a felvilágosodás hatására átala-

Vallási és hiedelemmotívumok a 17–18. századi kéziratos protestáns prédikációkban *Acta Pa-pensia* 2, 2002/1–2., 125–138 (126–127).

41. Lásd Séra – Szalánszki előbbi hivatkozását, a motívumkeresés elméleti kérdéseiről.

kult vallási gondolkodás elemzésére, azonosítására alkalmas. Reményeink szerint a külön kötetben megjelenő motívummutató majd alkalmas lehet hasonló szövegek szellemi háttereinek kimutatására a már megtalált (és mutatónkban rendszerezett, de a későbbiekben tovább bővülő) motívumok segítségével: utat nyithat a mentalitástörténet mikro-vizsgálatainak kiterjesztésére.

Forráskiadványunk megjelenéséért köszönetet mondunk Pócs Éva témavezetőnek, Tóth G. Péternek, a munkacsoport tagjának a konzultációkért, és a pápai kéziratár munkatársainak.

Szacsvay Éva

Budai Pál református lelkész és esperes iskoláit Debrecenben és a német pietizmus iskolájában, Jénában végezte, majd Somogyba került, ahol először lelkészként, majd a somogyi kerület espereseként dolgozott. Szoros kapcsolatba került a pápai református iskolával, püspöke és az iskola könyvtára és szellemi sugárzásának hatása alatt írta prédikációit, amelyek hat hatalmas kötetbe rendezve maradtak fenn a Dunántúli Református Egyházkerület kéziratárában. Ebből kerülnek kiadásra a babonák és balhiedelmek, balvélekedések ellen való prédikációi, amelyek az élet egész területén számba veszik a „helytelen”, babonás viselkedést és annak következményeit. E prédikációk tehát kitűnő forrásai a folklorisztikai kutatásoknak, de például jelentősek a köznépi mentalitás történetének alakulását illetően is, mint a debreceni száraz, racionális teológiai szemléletet felváltó felvilágosodott tudományos gondolkodásnak egy kicsit pietista ízű, érzelmesebb változatú prédikációi, amelyek a népi gondolkodás közelébe férközve bontakoztatják ki tanításukat és programjukat. A szövegek a művelt felső osztályok és a köznépi gondolkodás határán keletkeztek, és, minthogy a maguk idején csak szóban, a szószéken hangzottak el, a műveltség átadásának szóbeli formációját jelentik az ekkor is még mindig inkább szóbeli református műveltség továbbításában – a felvilágosodás felfokozott könyvkiadásának idején. A kötet teológusok, irodalmárok és folkloristák számára egyaránt fontos forráskiadvány.